

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Alt 4313.5

Harvard College Library

FROM THE FUND OF

CHARLES MINOT

(Class of 1838).

Received 26 July, 1875.

THE
MYVYRIAN
ARCHAIOLOGY OF WALES,

BEING A COLLECTION OF
APHORISMS, PROVERBS, ETHICAL TRIADS, LEGISLATIVE TRIADS,
LAWS, AND MUSIC,

FROM

ANCIENT MANUSCRIPTS.

Edited by James Jones, Edward Williams, and
William Owen Pughe

VOLUME III.

PROSE.

"TRI DYBEN ADDYSG A CHŶV: GWYBYDDU, DIWALLU, A DYDDANU."

"The three objects of instruction and record: to convey knowledge, to supply defects,
and to give pleasure."

LONDON:

PRINTED FOR THE EDITORS, BY G. ROUSSEAU, WOOD STREET, SPA FIELDS;

AND SOLD BY

MESSES. LONGMAN, HURST, REES, AND ORME, PATER NOSTER ROW.

1807.

941 $\frac{28}{3}$

~~10.110~~

Celt 4313.5

1875, July 26.
Minot Fund.

TO
THE RIGHT HONOURABLE
GEORGE PARKER,
EARL OF MACCLESFIELD,
VISCOUNT PARKER OF EWELME,
AND
BARON PARKER OF MACCLESFIELD,
THE THIRD VOLUME OF
ARCHAIOLOGY,
CONTAINING THE MORAL PHILOSOPHY, LAWS, AND MUSIC OF
THE ANCIENT BRITONS,
IS MOST HUMBLY DEDICATED,
AS
AN ACKNOWLEDGEMENT OF THE OBLIGATION
CONFERRED BY HIS LORDSHIP UPON US,
IN THE
LIBERAL USE HE PERMITTED TO BE MADE OF HIS
VALUABLE COLLECTION OF WELSH MANUSCRIPTS,
TOWARDS FORWARDING OUR PLAN OF LAYING THOSE HIDDEN
TREASURES BEFORE THE WORLD.

THE EDITORS.

THE
P R E F A C E.

THE following summary of the various remains of ancient lore comprehended in the third volume of the *ARCHAIOLOGY OF WALES* is necessary to be introduced here, with a view that those persons into whose libraries the book may find its way should have a general idea of the materials therein, so as to create in them an inducement for its preservation, and for exciting the curious in such researches to investigate its contents.

The first division, ending in page 99, includes the various moral aphorisms of CATOC the Wise, originally copied from the valuable collection of transcripts made in or about the period between 1670 and 1680, by THOMAS AB IRVAN, of Tre Bryn in Glamorganshire; and the title of which particular work he gives in these words :

“The Book of the Bard of intellectual knowledge, composed by Catoc the Wise, son of Gwynlliw, son of Glywis, son of Tegid, son of Cadell Deyrnllwg; that is to say, Catoc abbot of Llanveithin in Llancarvan, Glamorganshire.”

The indefatigable collector, who well deserves to be remembered by posterity, has introduced some memorials of Catoc, from which the following extracts are translated :

“Kind reader, I here present to thee the book of Catoc the Wise, who is likewise called Saint Catoc, which has been for a long period celebrated in our country for the wisdom contained therein. Thou wilt find in it profound maxims, which were greatly revered heretofore, by the ancient poets, and by every other writer : and that procured for their author the appellation of Catoc the Wise.”

“It is thus recorded of him in old books : Saint Catoc, abbot of Llancarvan, son of Gwynlliw, lord of Gwynllwg, son of Glywis, son of Tegid, son of Cadell Deyrnllwg. Gwynllwg was one of the lordships of the ancient Morganoc, and extended from the river Tâv to the river Wysg. Catoc was the eldest son ; but he would not accept of the dominion ; he chose to be a man of learning and piety,

"In his time there was a great schism in religion in our island, owing
 "to the delusion and heretical opinions of one of our own countrymen,
 "called in Latin Pelagius, and in Welsh Morgan. This gave an occa-
 "sion for the few who had gone astray to send for a pious and learned
 "man from beyond the sea, whose name was Saint Garmon. He
 "came to our country, and preached the Gospel in its purity; and in
 "order to instruct others in the things necessary to form teachers of
 "the truth, he erected good schools in sundry places. The chief of
 "them were those of Caer Llion on Wyfsg, Llancarvan, and Llanilltud
 "the great. The name of the first person placed by Garmon over the
 "school of Llancarvan was Saint Dyvrig. Afterwards Dyvrig was
 "made bishop of London; and thereupon Catoc was appointed the
 "principal of the monastery of Llancarvan, by Saint Garmon. The
 "name of the monastery was Llanveithin; and it has been so called
 "ever since. It is said that Catoc lived there till he was a hundred and
 "twenty years old, most highly celebrated for his learning, wisdom,
 "and piety; and it was in his monastery that many of the most learned
 "men of the age were educated. So greatly did Dyvrig consider the
 "acquisition of his talents, that he used to make him his companion
 "every where, and upon every occasion that required advice and assist-
 "ance. Catoc was one of the best poets of his time, and so high was
 "his fame for wisdom, insomuch that his councils and his maxims, his
 "proverbs and his wise sayings, became established as the oracular
 "tradition of the country far and near; so that every thing of that kind
 "in the Welsh language became attributed to his name; and thus the
 "fame of Catoc swallowed up that of every one else: and on that ac-
 "count it is not very clear at this day, whether it may be Catoc or
 "some others that must be considered as having given currency to
 "many things which are to be seen in this book, under his name.
 "And, besides what I found in the original book of Catoc, I have col-
 "lected together here whatever I found under his name scattered
 "through other ancient manuscripts *.

Following the wisdom of Catoc from page 99 to page 116, are in-
 serted the Didactics of Geraint Vardd Glâs, or Geraint the Blue Bard,
 who is also called Bardd Glâs, the Blue Bard, and Bardd Glâs o'r
 Gadair, or the Blue Bard of the Chair. He was cotemporary with

---

* Some additional notices are given by the collector, and which may be also seen
 in the Cambrian Biography.

Alfred, and is supposed to be the same person with Asserius Menevensis*.

In page 117 commences a series of maxims and old sayings, by various authors, which conclude in page 134.

Then follows, in the same page, a collection of triads of the laws of poetry, triads and triplet verses of morality, which end in page 144.

From page 145 to page 189 is contained an alphabetical collection of proverbs, originally formed by Old Cyrys o Iâl, some time in the 12th century, as it is supposed; and in after times copied successively by Gruffydd Hiraethoc the poet, about the year 1500, the rev. Dr. J. Davies, about 1580, by Mr. W. Maurice of Llanfilin, in 1675, and by the rev. Evan Evans in 1775.

A series of triads, the 24 games, and the nine diversions of the chase, from the Macclesfield collection, are inserted from page 190 to page 199.

Following the above are the triads of the bards of the isle of Britain, in various classes, mostly copied from the manuscripts of Thomas ab Ievan of Tre Bryn, before quoted; and these end in page 282.

From page 283 to page 318 are contained several classes of triads of the institutes of the laws of Dyvnwal Moelmud, which are uncommonly interesting and curious; and at the conclusion is this notice: "I Thomas ab Ievan, of Tre Bryn in Morganoc, copied these from the old books of Sir Edward Manfel of Margam, in the year of Christ our Lord 1685."

After the above, from page 318 to page 360, follow triads, commentaries, and various things, which elucidate the ancient laws of Wales. These are extracted from a manuscript of the laws of Hywel Dda, written about the year 1400; and which book was among that part of the Sebright collection, which was sold on April 12th, 1807.

A complete copy of the laws of Hywel Dda, from a manuscript of the twelfth century, belonging to the Welsh School in London, is inserted from page 361 to page 437.

From page 438 to page 464 are contained various particulars on the science of music, from various books; and also some music in a curious and obsolete notation, from the book of Rice Jones of Blaenau near Dolgellau.

From page 465 to the end of the volume is contained a collection of ancient British Music in the same obsolete notation, being a complete copy

---

* See the Cambrian Biography.

of a manuscript in the Welsh School in London, which manuscript was transcribed by a harper of the name of Robert ab Huw, of Bodwigan in Anglesey, in the time of Charles I. from the original by W. Penllyn, a harper who lived in the reign of Henry VIII.

The principal body of materials, which remains to be the object of the further attention of the editors, for continuing this work, consists of old romantic tales, and of poetry.

The romantic tales, as it is supposed, may be contained in a separate volume by themselves.

The collection of poetry already inserted comprehends all that the editors have been able to discover of the works of the bards who flourished from the earliest times to the conclusion of the thirteenth century, or thereabout. If this subject were to be continued regularly on the same plan to the close of the sixteenth century, as observed in the first volume, the department assigned in the *Archæology* for this period would thus become more extended than might be thought necessary towards gratifying any interest that could be felt for productions so modern; for this reason we must be contented to condense what shall be selected from such a mass of the effusion of genius into the compass of the next volume.

Nothing further of any moment seems necessary to be stated at present of the past or of the future plans of the editors. But it is incumbent on them, before they conclude, to express the many obligations they feel themselves under for the liberal access they have had to various manuscripts, in the prosecution of their labours hitherto; and they feel highly gratified in having their future applications for similar favours anticipated, by receiving unsolicited promises of them, from Sir Watkin Williams Wynne, baronet, and from Colonel Griffith Howel Vaughan. There may still remain other collections not examined by the editors, from their not having had the opportunities of applying for that purpose; but when their plan and their wishes shall be made known, they do not doubt of meeting with the same liberality from the possessors of those collections, at some future period.

DOETHINEB

CENEDYL

Y CYMRY;

SEV

Y GWYDDVARD D CYVARWYDD, TRIODD MOES A DEVAWD,
DIARHEBION, TRIODD BEIRDD YNYS PRYDAIN, TRIODD
DYVNWAL MOELMUD, HEN GYVREITHIAU,
CADWEDIGAETH CERDD DANT,
A GORCHESTION EREILL.

"TAIR SAIL DOETHINEB: YSTYRIAETH, GWYBODAU, AC YMGAIN."

ARGRAFWYD YN LLUNDAIN.

1807.

DOETHINEB

Y

CYMR Y.

LLYMA DDOETHINEB CATWG DDOETH O LANCARVAN,

AB GWYNLLIW AB GLYWIS AB TEGID AB CADELL

DEYRNLLWG, AC EV A ELWIR

CATWG SANT*.

AT Y DARLLENYDD HAWDDGAR O GYMRO.

Y CYMRO CAREDIG,

DYMA itti Lyvyr Catwg Ddoeth, a elwir hevyd Catwg Sant, y mae wedi bod er hir o amfer yn hynod yn ein Gwlad ni am y doethineb fydd ynddo. Ymadroddion call á gai ynddo; mawr y perchid y rhai hyn gynt gan yr hen Brydyddion, a phob hen awdur arall, a hyny á beris iddei hawdur gael yr enw Catwg Ddoeth.

---

* Myvi Iolo Morganwg ai ysgrivenais allan o Lyvyr Mr. Siams Thomas o y Maerdy Newydd yn Morganwg. 1799. Dalier fulw: Lle gwelir y pyncynon bychain hyn . . . dan air yn yr ysgriven, ve ei hargrafid yn lletbeilythyr, val y mae *Mafnacbo*; arwydd a chofadwriaeth yw imi ddal fulw manol ar y gair cyn ei ysgrivenu a'i filliadu vel ag y mae yno; ac er vy mod yn meddwl ei vod yn gamfyniadol yno, etto dewifais ei adael val ag y cevais i ev yn yr ysgriv, o ba un y tynais yr adyfgriy hwn; gan veddwl mai galledig yw vod y gair yn y modd hyny yn arwain at

ei wir dadogaeth, ac y gallai mai nid camysgriv yw y cyvryw eiriau ymhob man; yn enwedig yn y rhai annilys eu tadogaeth, ymhlith pa rai gellir cyvriw y gair *Mafnacb*. Ve welir ambell waith arall yr hen fillyddiaeth neu lythyr-iaeth ar' air neu vwy mewn hen bethau; y mae hyn mewn rhan yn canatáu barn vod y peth á gynnwys y cyvryw yn ledhenaidd, ac er yr amfer pan arverid y cyvryw lythyrriad neu filliadaeth; ac heblaw y cyvan, dengys y cyvryw eiriau nodiedig mai nid o wallfyniad y maent lle eugwelir, eithyr imi gymmeryd peth goval yn y gwaith. Iolo Morganwg.

Y mae y fon am dano val hyn yn yr hen lyvrau achau : Catwg Sant Abad Llancarvan, ab Gwynlliw arglwydd Gwynllwg, ab Glywis, ab Tegid, ab Cadell Deyrnllwg. Yddoedd Gwynllwg yn un o Bendeвигаethau yr hen Vorganwg, ac yn myned o avon Tav hyd avon Wyfg. Catwg oedd y mab henav, ond ni vynai eve y Bendeвигаeth; dewifai eve vod yn wr o ddyfg a duwioldeb. Yn yr amferodd hyny yddoedd cyveiliorn mawr ar Grevydd yn ein Ynys ni, achos hud a thwyllvarn un o'n gwlad ein hunain à elwid *Pelagius* yn Lladin, ac yn Gymraeg *Morgan*. Bu hyn yn achos i rai o'r ychydig nad aethant ar gyveiliorn ddanvon am wr duwiol a dyfgedig o'r tu draw i'r mor, à elwid *Garmon Sant*. Eve á ddaeth i'n gwlad ni ac á bregethwys yr evengyl yn ei phurdeb, ac er dyfgu ereill yn y pethau angenrheidiol iddeu gwneuthur yn ddyfsgodron Gwirionedd, eve á ddodwys Yfsgolion da i vynydd mewn llawer man. Y penav o honynt oedd rhai Caerllion ar Wyfg, a Llancarvan, a Llanilltud vawr. Enw y gwr cyntav á ddodwys *Garmon* ar yfsgol *Llancarvan* oedd *Dyfrig Sant*. Ve wedir mai yn y *Garnllwyd* ydd oedd e'n byw; ac y mae fynon yno vyth à elwir *Fynon Ddyfrig*. Wedi hyny gwnaethpwyd DYFRIG yn efgob *Llandav*, ac ar hyny dolwyd *Catwg* yn ben ar *Vonachlog Llancarvan* gan *St. Garmon*. Enw y vonachlog oedd *Llanreithin*, a'r enw hyn y fy vyth ar y lle. Ve wedir i *Catwg* vyw yno nes doedd yn gant ac ugain oed; yn hynod dros ben am ei ddyfg a'i ddoethineb a'i dduwioldeb. Ac yn ei vonachlog ev y cavas llawer o'r gwyr mwyav dyfgedig o'r oes eu dwyn i vynydd; cystal oedd gan *Ddyfrig* efgob *Llandav* am dano val y cymmerai ev gydag ev i bob man, ac ar bob achos y bai eifeu cynghor a chynnorthwy, ac o achos hyny nid ai i vyw o'r *Garnllwyd*. Yddoedd Catwg yn un o'r Prydyddion goreu yn ei amfer, a chymmaint ei glod am ei ddoethineb val ag ydd aeth ei gynghorion, a'i ymadroddion, a'i ddiahebbion, a'i wediadau doethion, ar gov a thavod yr holl wlad yn agos ac yn mhell; hyd yn oed iddo gael ar ei enw bob ymadrodd, a diarheb, a gwediad, a gair doeth, yn yr iaith Gymraeg, hyd oni lyncwys glod Catwg eiddo pob un arall; am hyny nid amwg iawn ini y dydd heddyw p'un ai Catwg ai rhyw un arall á ddywaid ambell peth o'r hyn à welir yn hyn o lyvyr dan ei enw. Y mae ynddo gennyv, heb law hen lyvyr Catwg, y maint à welais i ar ei enw ev ar wasgar mewn llyvrau ereill o hen waith llaw. Y mae llawer o bethau yn cael eu gwedyd yn yr hen lyvrau am Catwg Sant: un peth yw i'r Brenin Arthur ei wneuthur ev yn un o'i bedwar marchog ar hugain, canys val hyn y gwedir am dano:

Tri chyviawn varchogion Llys Arthur à vuant yn ben ynaid iddo; cyntav, Catwg Sant, ab Gwynlliw Vilwr arglwydd Gwynllwg yn Morganwg; ail, Blas iarll Llychlyn; trydydd, Padrogyl Baladrddellt iarll Cerniw; cystal oeddynt eu cynneddvau a chymmaint eu gwybodau a'u doethineb

val na wnelai un o honiŷnt ond à vai drugar a chyviŷwn, ac ymroddi à wnaethant i ymddifyn pob un à gai cam ac anghyvrraith, a phob ymddivaidd, a gweddwon, a gveryddon, a dieithraid, rhag trais a gorddwy : Blas drwy Gyvrraith Vyd, Padrogyl drwy Gyvrraith Arvau, a Chatwg drwy Gyvrraith Duw a'i Eglwys.

Bu Gatwg hevyd yn un o driphen cynghor Arthur : val hyn y gwedir am dano :

Tri doethion Pencynghor Arthur ; cyntav, Gatwg Sant Abad Llancarvan, ab Gwynlliw Vilwr ; ail, Arawn ab Cynvarch ; trydydd, Cynon ab Cludno Eiddin. Cystal oeddynt eu cynneddvau a'u deall a'u hyftyriaeth, val nas caid amgen no llwydd erioed o wneuthur eu cynghor, nag awlwydd o beidio ei wneuthur.

Ac yn yr tan hen lyvyr y mae val hyn. Tri doethion Beirdd Llys Arthur ; Catwg Sant vab Gwynlliw Vilwr, Talieŷn ben Beirdd, a Llywarch Hen vab Elidir Lydanwyn. Cystal oeddynt eu cynneddvau val na ddodynt amgen no gwir a doeth yn eu cerddi.

Tua diwedd oes Catwg te ddarvu i rai o'r duwioŷion vwriadu myned i Ynys Enlli, val y gallent vod oddiar fyrdd y tervyŷg ag oedd yr amfer hyny yn ein gwlad, o achos brad a gwrthryvel y Saefon. Dymunafant gael cynghor Catwg ar yr achos hyny, ac eve ai rhoddes iddynt ar vesur cerdd : fev a ganlyn.

PAN oedd Saint fenedd Vrevi
Yn ol gwiw bregeŷ Dewi
Wrth arch pryfwn prophwydi
Yn myned i Ynys Enlli,
Er ymwared o bob rhwyŷtri
A hir gymhell cymhelri :
Yna dyweddes Gybi
Pa vyd á geir yn ngweilgi,
Pa vwyd yn ymborth ini
Yn nghanol y mor heli ?

Catwg á ddywaid wrth Ddewi
Val y gwnai y prophwyd Eli,
Duw á ro gynghor ichwi
Ar vorodd a daieri,
Goddevwch bob caledi
Nid ellir lles o ddiogi,

Trech doethineb no gwegi,
Trech llavur no dirieidi,
Dirwest a chred a gweddi
A orvydd ar bob cyvyngi,
Mil canhaws gan Dduw roddi
No chan ddyn diddim erchi,
O chredir llyvyr Generi,
Yr hwn à wiria ini
Ni chavas ddyn ei eni
Heb gael gan Dduw ei borthi,
Gwellwell Duw o'i addoli,
Gwaethwaeth y diawl o'i berchi.
Nag ovnwch à ddaw ichwi
Vwy no'r vwyalch yn nghelli
Nid ardd nid erddir iddi,
Nid llawenach neb no hi.

DOETHINEB Y CYMRY.

Archwn bawb i Dduw Celi
 Arglwydd yr holl arglwyddi
 Er Iesu a'i bum weli
 Ein dwyn drwy bob cyvrwyftri,

A'i gael yn ganllaw ini
 Ac ni bydd raid i neb ovni.
 Catwg Sant ai Cant.

Mi allwn wedyd llawer mwy no hyn o'r hen lyfrau am Gatwg, ond vy mod yn dymuno na wedwn ond à ddichon vod yn wir. Y mae y Pabyddion wedi gwedyd pethau am dano y rhai nid oes y gronyn lleiav o gred iddynt, canys val y dywaid Catwg ei hunan.

Nid gwir yw pob rhyveddod, ond rhyveddod yw pob gwir.

Y mae'r lle goreu'n y byd ini gredu mai celwyddau y Monachod pabaidd yw y pethau rhyveddol y gwedir am Gatwg: Twyllhanefion i gyd; ond amfer á vu arnom y Cymry, val ar genedlodd ereill, pan y credid yr holl bethau anwireddus y fonir am dano. Y Pabyddion á ddodafant lawer peth ar enw Catwg na ddaeth erioed nag yn nag am ei ben ev; a chymmaint ag oedd yn amlwg i'm deall i o'r pethau hyny mi á ymwrthodais á hwynt; ond ve all vod yma rai pethau nas gellir yn hawdd wybod p'un ai Catwg ai rhyw un arall a'u dywaid; canys val y gwedais o'r blaen, pob peth cyfelyb iddei eiddo ev á ddodid arno; ac nid oes genyv ond gadael i'r darllenyyd hawddgar ei varn a'i veddwl am ambell peth; ac yn wir am y peth à vyno, à welo ar lawr yma. Arver y byd yw dodl ar ddoeth ac ar annoeth vwy nog y fydd yn ddyw iddynt: nid gwaeth i ti'r Cymro caredig o ben pwy daethant à weli yma, ac nid oes nag yn well nag yn waeth i neb beth ydynt, nag o bwy ydynt, ond eu bod yn ddoethineb ac yn wirioneddau. Digon i ti eu bod velly. Dilyn di y cynghorion da; ystyr di yr addysg ddoeth; cadw di ar dy gov y gwirioneddau tra mawr eu pwys à gai yn hyn o lyvyr, a Duw a'u benditho i hwy itti, ac i bawb o genedyl vy ngwlad, ac i bob un o'r byd: ac os cai di les a gwelláad buchedd o honynt, diolch i Dduw am hyny: Cadw enw y gwr fydd wrthynt ar dy gov gyda pharch; rho'th ail ddiolch i Gatwg, er nad wyt yn addolwr faint; ac yn ddiweddav na varn yn angharedig arnav vinnau, os dygwyyd itti weled yma ryw bethau na vot lwyr voddlon iddynt; minnau á ddymunav hevyd i Dduw dy vendithio yn mhob peth; a hyny o lwyr ewyllys vy nghalon.

Yr eiddot yn mhob amcan dda

Tre Bryn,
 Dydd Calan,
 1685.

THOMAS AB IEVAN.

DOETHINEB Y CYMRY.

GWEDDI Y BADER : SEV GAIR DUW YN UCHAV.

EIN Tad hollalluog gwiredgar a thirion
Sy'n trigo'n y lleodd a'r pethau nevolion,
Glan ydwyd a fantaidd, dy enw mawr fanteiddier
Hyd eitha 'r holl endid lle treigla'th hynawfder.
Deued arnom dy Deyrnas a bydded dy wyllys,
Val y mae yn y nev, ar y ddaiar yn ddilys :
Rho dad ini beunydd ein bara beunyddiol
Boed ini vyth yn nod ymddiried yn hollol.
Rho di 'r un vaddeuant i bawb o blant dynion,
Ac y rhoddwn ni'n ddiwyll i'n lliidiog elynion.
Bydd drugarog i'n gwared rhag hud ein pechodau,
Rhag a'n ennyg ar gam, rhag pob anian o ddrygau.
Ti Vrenin gogoned yw perchen y Deyrnas,
A'r nerth, a'r gwir glod, a phawb mawl itti 'n addas,
Bydd di 'n amddifynwr, a'n deddvwr, a'n llywydd,
Hyd oesodd didervyn, hyd vyth, yn dragywydd.

Amen.

LLYMA Y LLYVYRA ELWIRY GWYDDVARDD CYVARWYDD,
A GANT CATWG DDOETH, AB GWYNLLIW, AB GLYWIS,
ABTEGID, AB CADELL DEYRNLLWG, SEV CATWG
SANTABAD LLANVEITHIN YN LLANCARVAN
YN MORGANWG.

1.

A VYNO gyngor govyned i'r doethav,	A gais noddod govyned i'r un cad-
A vedro gannol canmoled y penav,	arnav,
A eirch olud arched i'r cyvoethocav,	A gais drugaredd arched i'r mawr
A eirch iechyd arched i'r meddyg	trugarav,
mwya,	A gyvarcho cyvarched i Dduw 'n
A gais a vo da govyned i'r haelav,	benav.

2. CARGYVLWYN CATWG DDOETH.

Y DAITH ni vydd pellach er gwrandaw
oferen,

Nid prinach vydd heiniar er rhoddi
elufen.

Nid llawnach yr enaid er trallenwi
rhumen,

Nid casach gan Ddovydd yr ynvyd
na'r cymmen,

Ni wyr perchen enaid ba beth vydd ei
ddien.

Nid clodwawr y gardod o'i rhoddi'n
avlawen,

Nid gwala gan gybydd meddiannu y
ddaiaren,

Nid ifel ond balch be bai gyvuwch a'r
haulwen.

Nid caredig ond gwar, nid gwybodus
ond hylen,

Nid gwynvyd ond heddwch, nid
gwledd ond gorawen,

Nid doeth pob areithgar, nid fol pob
anghymmen,

Nid trist pob galarus, nid dyddan pob
llawen.

Ni edrych yr angou pwy decav ei
dalcen.

Nid caredig gan Dduw un à ddaliog
genvigen,

Nid hygar gan Grif na vo drugar wrth
augen.

Nid cymhwys i'r nev na vo trech ar al
gordden,

Nid call arwain awydd at unpeth
annherchen,

Nid cellwair a dim à vo cynglyn ag
afgen.

Nid folineb ond cred ar à ellir ya
amgen.

Nid doeth gwerthu nevodd er benthg
elvydden.

Catwg Ddoeth ai cant.

3.

O GADW dy air y cedwi dy wyneb,

O gadw dy gov y cedwi ddoethineb,

O gadw dy ddwrn ti á gedwi dy dda,

O chedwi dy glod cadw heddwch ai
gwna.

O gadw dy ddydd ti á gedwi dy ddawn,

O gadw 'th gydwybod ti á gedwi pob
iawn.

Catwg Ddoeth ai cant.

4. GWIREDDAU CATWG DDOETH.

Ni ddigia Duw Dad er erchi Cyv-
iawnder,

Nid tlotach Dovydd er rhoddi bob
amfer,

Nid á neb i'r nev er bonedd a dewrder,

Nid nes y gwynvyd er maint y bo y
gwycheder,

Ni thry y doeth o'r iawn er maint yr
anhawfder.

Nid ingach Nev er à el iddo o niver,

Ni chadwo yr ychydig ni ddaw vyth i
lawer,

Ni chair y melus heb wybod i'r
chwerwder,

Nid melus iechyd ond yn wysg y claw-
der,

Nid yn yr arav y bydd vwyav y
mwynder,

Nid o chwai dafod y daw mwyav	Na vydd ddiymdawr am dy gyd-
doethder,	ddynion,
Nid yn y chwerthin y bydd mwyav	Na vydd galed anwyn wrth ddiert
yr ysgawnder,	ac efron.
Ni cheir breniniaeth er meddyliau	Na ddangos dy wyneb lle bo'r medd-
over.	won.
Nid mwyav tloidi bydd mwyav prinder,	Nag ymddiried yn vawr i'th elynion,
Ni vydd hawdd efgus ar vynydd Gol-	Na vydd wrth un byw o'r byd yn
euver,	annhirion,
Pan welir Cydwybod yn ei holl	Na char ond â garo Dduw a'i veibion,
noethder,	Na chyrch o'th vodd lle byddo'r
Yn ngwydd Duw Ddovydd a lluoedd	ymryfon,
uchelder,	Na chwennych ymgynadlu â digllon,
A Chrif yn barnu yn ngolau Cyviawn-	Na vid overwyr dy gyveillance.
der.	Na vydd ddiog yn trin d'orchwylion,

Catwg Ddoeth ai cant.

5. CYNGHORION CATWG

DDOETH.

Na vid efgud dy law ar lw anudon,	Na chyrch gwleddau yr annwyvolion,
Na vid ddrwg rhyngoda'th gymydogion,	Na ro dy vryd ar loddeffion,
Na cherdda y nôs heb achosion,	Na ddatrin rin dy gyttrevigion,
Na ddywed enw Duw mewn geiriau	Na ymrwma ond a'r rhai cyvion,
gorweigion,	Na chais amgen nog â vo Duw yn danvon
Na chyfro ar lid y gwrid o'th galon,	A phynag y bo bydd di voddlon.
Na thor nawdd Duw Ner a'i or-	Catwg Ddoeth ai cant.
chymynion,	

Na ro le i'r digder yn dy veddylon,
 Na choela na chas na chelwyddon,
 Na chyrch ar grair dy air yn greulon
 Nag am dda nag am ddawn dynion.
 Na ddymuna o'r byd ond dy ddigon,
 Na wrthladd y varn â vernir yn gyvion.
 Na rwyftra y fordd i'r gwan a'r tlodion,
 Na chymhell ar neb ond â ddichon,
 Na vydd annhrugarog wrth euogion,
 Na vydd gyvaill i veilch ynvydion,

6. CYNGHORION EREILL.

Na g ymddiried i'r neb a'th vygythio,
 Na chred i'r neb a'th wenieitho.
 Na chais roesaw dan wg,
 Na chais ymgyfflwn a'r drwg.
 Na chais lawenydd heb wen,
 Na chais chware â chlwyvus hen.
 Na chais les o ddiogi,
 Na chais bwyll yn ngorwégi-
 Na chais elw o elufendod,

DOETHINEB Y CYMRY.

Na chais lwyddiant o egeulufdod,
 Na chais heddwch o anuvyddod,
 Na chais iawn ond o gymmod.
 Na chais ddiolch am nag,
 Na chais ond à vo mewn llestyr gwag.
 Na chais barch am ddrygvoesau,
 Na chais ddiogelwch o gamweddau.
 Na chais gariad o valchedd,
 Na chais urddas o vafwedd.
 Na chais gellwair a'th gafeion,
 Na chais glod o hir ymryfon.
 Na chais ddiwedd da o hir drais,
 Na chais fyniant lle na bo ai cais,
 Na chais ymryfon a'th well,
 Na chais wir gan wr o bell.
 Na chais hir ddilyn neges ar galed
 avrywiog,
 Na chais mewn cyvyngder gyveillach
 ag ovnog.
 Na chais ond o iawnder i'th enaid
 lawenydd,
 Na chais yn dy vyw ond bodd Duw
 Ddovydd.

Catwg Ddoeth ai cant.

7. CYNGHORION ETTO.

O MYNI vod yn ddoeth dywed ychydig,
 Yn ferchog, yn arav, ac yn bwyllig;
 Na ddos i'r cynghor oni'th alwer yno,
 A chyn llevaru cymmer amfer i wrando;
 A phan levarot bydd di'n ddivriv,
 Ac nag yngan air hagyr er un cyvriv.
 Nag yngan ond à gair wedd i'r amfer,
 Er heddwch, er cariad a chyviawnder;
 Nag yngan ond er helaethu gwybodaeth
 A phob deddvoldeb ar lywodraeth,
 A chais di ddangos ar bob achosion
 Yn gyntav bodd Duw, yn ail bodd
 dynion;

[Gwna di'n ystyriol yn olhyn o gynghor,
 Ac ymhlith y doethion rhoddir itti'th
 ragor.

Catwg Doeth ai cant.

8. DEIVREGAWD CATWG DDOETH.

Na vydd anystyriol ban rodder it
 gynghor,
 Cau à daint ar dy davyd, dy glustiau
 boent egor,
 Bydd addwyn a gwar nid val blaidd
 i'th ymogor,
 Na vydd di vwythus lle galler dy
 hebgor,
 Na vydd segur o'th vodd ond arail pob
 tymhor,
 Na hir ddilyn pechawd o gryd hyd elor,
 Na vydd ddioval oni lenwych dy
 ysgubor;
 Na chwsg Vehevin rhag rhew mis
 Ionor,
 Na chymhell ar ynvyd na dysg na
 chynghor,
 Na ddyro dy roddion i hen Gybydd
 angor,
 Na chytgam à 'sgymmun na ddos iddei
 oror,
 Na ddigia er gweled i arall ei ragor,
 Na chred na ymddiried i wylliaid
 tramor;
 Na vynege i leidyrr pa le mae dy dryfor,
 Nag amharcha 'th riaint na bugelydd
 allor;
 Na vydd gyveddachwr vywiliau a
 chatgor,

Na anobeithia dy vwyd o vynydd a dyvor*,	Na ddirmyg wr bychan à ovyn dy gynghor,
Na ymddiried ond i Dduw ar bob tymhor,	Na ovna wr mawr, na vydd yn ei atgor*,
Nid cynt neb i'r nev er mawredd a thryfor,	Na amharcha 'th Dad na bugail yr allor,
Ni pheirch yr angeu na fidan na phorphlor.	Na ddod vwyd a lletty i hen gybydd angor,
Gwna vodd dy Dduw a hyny'n ddiymdor,	Na chais vyned i'r nev wrth gyvoeth a thryfor,
A phyrth y nev wen á gai'n eu llawn egor.	Na ynvyda wrth neb à vytho dy ragor,

Catwg Ddoeth ai Cant.

LLYMA YR UN DDEIVREG-
AWD O LYVYR ARALL YN
AMRYVEL EI VODD
MEWN LLAWER MAN.

Nag anobeithia luniaeth o vynydd a dyvnnor
Nag ymddiried i neb ond i Dduw dy lór.

Catwg Ddoeth ai Cant.

Ystyfan Vartd Teilo ai Cant
Medd llyvrau eraill.

Na ddywed i leidyrlalemae 'th dryfor,
Na vawr ymddiried i wylliaid tramor,

Q. GWIREDDAU.

Na vydd ddiaval oni lenwych d'yf-gubor,

Y cywia á geidw ei air ar bob achos-ion,

Na chwsg Vehevin rag rhew vis lonor,

Y doeth á ry gynghor ac nid ymryfon,

Na vydd vwythus lle gellir dy hebgor,

Y call á wna ei ran ac á vydd voddlon,

Na vydd gyveddachwr vywiliau a chatgor,

Y cyviawn á wna ei fwydd er by-gythion,

Na ro glust yn ormod i chwedleu pob goror,

Y dewr á á 'n ei vlaen er gwaethav gelynion,

Na vydd gynfonwas lle gellych dy ragor,

Y gwir á vyn ei le er ymlid y trawfion,

Na wna gyveillach ond a'th gyveisior,

Y tangnevgar á gerir gan bob dynion,

Na thebyg mai doeth y ceir bob cerdd-or,

Y gwar á gant barch b'le bynag y bython',

Na vydd fegur o'th vodd ar un tymhor,

Y tawgar á vernir yn ddoethav o'r doethion,

Na vydd vleiddig i'th dy a'th ymogor,

Yr hael á voliennir ar gerddi prydyddion,

* Dyvnnor.

* Afgor.

Y celwydd á vyddant vyw lle'dd á ereill yn veirwon,	Nid oes haelionus heb wynvyd cyd- wybod,
Y diwyd á gyvyd i radd pendeigion,	Nid oes gybydd heb ei lwyth o drallod.
Y deddvol á geif le ymhlith blaenorion,	Nid oes ddiwydrwydd heb ar ei ben goron,
Y diysgog á ovnira phawb yn uvyddion,	Nid oes ddiogi heb vil o helbulon.
Y diysgog á gerir gan bob gwrolion,	Nid oes ddedwydd heb rád Duw arno,
Y chwilgar á geif ei hun ymhlith dysgedigion,	Nid oes ddirieidi heb avlwydd iddo.
Yr addwyn á geif nawdd gan vrodor ac efron,	Nid oes uvyddod heb iddo ardderch- ogrwydd,
Yr heddych á geif ei enwi yn un o'r engylion,	Nid oes rodres heb iddo y mawr dramcwydd.
Y llawen á vydd yn ysgawn ei galon,	Nid oes wirionedd heb oruchaviaeth,
Y dwyvol á geif ei ran ymhlith nev- olion.	Nid oes anwiredd heb wradwydd ac alaeth.

Catwg Ddoeth ai cant.

10. GWIREDDAU.

Nid oes air gwir heb voliant i Dduw Dad,	Nid oes ond dwyvol á wel yn y diwedd Y nev yn dál am bob dá mewn buchedd.
Nid oes air celwydd heb ynddo dwyll a brad.	Catwg Ddoeth ai Cant.

Nid oes weithred dda heb dal yn barod	11. CASBETHAU CATWG
Nid oes weithred ddrwg heb ddial yn ei orvod.	DDOETH.

Nid oes valchder heb iddaw oftyngiad,	Cas bethau Catwg,
Nid oes ddivalch heb iddo dderchaviad.	Llyma 'nhwy'n amlwg;
Nid oes rwyfsgus heb iddo warth o'r diwedd,	Y gwr na charo
Nid oes un gwâr heb iddo anrhydedd.	Y wlad ai maco;
Nid oes gyviawn heb lawenydd dídranc	Milwr llawn dygnedd
Nid oes anghyviawn rhag cofpyn dianc.	Ni chais dangnevedd;
Nid oes gywir heb iddo ddiogelwch,	Ynad annhrugar,
Nid oes euawg na fyrth i lwyr driftwch,	Prydydd avlavar;
	Pencenedyl anghall,
	Canllaw diddeall.

Gwerin anglyvraith,
 Divrawd ac ahrhaith :
 Cevnogi gwydian,
 Attal gwybodaau.
 Gwrth ac ymryfon
 Rhwng tydvrodorion.
 Gwr rhaith ariangar,
 Bardd yn ymladdgar.
 Maelawr heb goedydd,
 Cenedyl heb grevydd.
 Cenad anfyddlon,
 Cybydd diddigon.
 Ty heb drigiannydd,
 Tir heb ddiwyllydd.
 Meusydd heb ydau,
 Gofgordd heb drevnau.
 Caullovi trawfedd,
 Rhwyfiro gwirionedd.
 Amharchu rhiaint,
 Cynhen rhwng ceraint.
 Gwlad heb ei gofgordd,
 Addysg' ddiarfordd.
 Dosparth' anhyfbys,
 Llwybrawd annilys.
 Teulu digynneddv,
 Dadleuon goleddv.
 Cynllwyn a bradau,
 Fug yn ngofseddau,
 Araith ddiymbwyll,
 Aneglur grybwyll.
 Gwr heb gelvyddydd,
 Meiwy'r heb ryddydd.
 Cyrch yn ddigynghor,
 Bod heb egwyddo'r.
 Geudyft yn nghyngaws,
 Barnu 'n anhynaws.
 Amharchu doethion,
 Mawrau cybyddion.

Chwedlau diaddyg
 Gymysg trachymysg.
 Gwybod heb awen,
 Pleidiwr anghymmen.
 Dirmygu gwirion,
 Gwlad heb athrawon.
 Arver o veddwod,
 Gwr heb gydwybod.

Catwg Ddoeth ai Cant.

12.

Nid iawn i wr doeth ymdravod â
 chynhen,
 Nid cynnydd y daond llygad y perchen,
 Nid anfod i wr ond gwraig o vudrogen,
 Ni ddaw iddo lwydd ni chydvydd a'i
 awen,
 Nid clodvawr y rodd o'i rhoddi 'n
 avlawen,
 Nid cas ger bron Dovydd ond caled
 wrth angen,
 Nid hyfbys i neb b'le bydd ei dy-
 warchen,
 Ni wybydd un perchen cnawd beth-
 vydd ai dien,
 Nid cafach gan Dduw y diddeall na 'r
 cymmen,
 Nid llawnach yr enaid er llenwi y
 benygen.
 Nid cythraul ond gwr â faco genvigen,
 Nid dawnus y pwyll na vytho disgywen,
 Na chymmer mewn llaw nas gallot ei
 orphen,
 Na wna ddim o'r byd heb ystyr ei
 ddyben.

Catwg Ddoeth ai Cant.

13.

Na chais gynghor gan lwyr ac ovnog,
 Na ddywed à wyddost wrth wr geuog,
 Na ro ateb i ddyn dau davodiog,
 Na chais ymlid neges ar galed avrywiog.
 Nac adrodd à glywaist rhag ei vod yn
 gelwyddog,
 Na vydd yn lle dedyrdd y tavod rhed-
 egog.
 Ni chair da o'r peth à geisier yn
 chwannog,
 Ni ddaw i neb lwyddiant à vo ry
 wagelog.
 Nid rhwydd yn ei vyd ond diwyd
 calonog,
 Nid gwell yn y bedd boneddig no
 thaïog.

Catwg Ddoeth ai Cant.

14. TREMYNION CATWG DDOETH.

NERTH Dryw, ei ohelvyddyd,
 Nerth gwalch, ei gynghyd,
 Nerth gwenynen, ei hamynedd,
 Nerth ysguthan, ei hadanedd,
 Nerth morgrugyn, ei ddiwydrwydd,
 Nerth maban, ei ddiniweidrwydd,
 Nerth merch, ei phryd a'i gwedd,
 Nerth cryv, ei drugaredd,
 Nerth rhaf, ei ddyfsg a'i ddoniau,
 Nerth athraw, ei wybodau,
 Nerth ieuanc, ei uvydddawd,
 Nerth hen, ei gynghor parawd.
 Nerth doeth, ei ystyriaeth,
 Nerth blaenor, ei ddarbodaeth,

Nerth call yn ei ymddwyn,
 Nerth boneddig, ei voes addwyn,
 Nerth feryllt yn ei law,
 Nerth ystrywgar yn ei daw,
 Nerth glew yn ei galon,
 Nerth glwth, ei ddaint llymion,
 Nerth tantor yn ei vys,
 Nerth llwrv, ei droed hyvrys,
 Nerth penteulu yn ei ymdawr,
 Nerth anwr, ei frof wawr,
 Nerth bardd yn ei awen,
 Nerth clerwr, tavod cymmen,
 Nerth cymmen, athrylith rwydd,
 Nerth llen, ei ystigrwydd,
 Nerth ysgolâig, ei vwriad,
 Nerth ynvyd, ei chwerthiniad,
 Nerth efron, ymddwyn divrad,
 Nerth swyddog, meddwl gwaftad,
 Nerth gwan, ei syberwyd,
 Nerth celvydd, ei ddiheuyd,
 Nerth awenydd, ei vvyrdod,
 Nerth à vyn barch, frwyn tavod,
 Nerth deddvwr, cariad ei wlad,
 Nerth ynad, ei bwyll mad,
 Nerth dwyvol, ei ddaionusder,
 Nerth brenin ei gyviawnder,
 Nerth cadarn yn ei orddod,
 Nerth gwirgar, ei gydwybod,
 Nerth gwr ei ddealltwriaeth,
 Nerth deall maint ei wybodaeth.

Catwg Ddoeth ai Cant.

15. TREMYNION CATWG DDOETH MEWN MODD ARALL.

NERTH Llwynog yn ei ddichell,
 Nerth Ci yn ei ddant,

Nerth Algar yn ei gorn,
 Nerth Hwrdd yn ei ben,
 Nerth Sarph yn ei chloren,
 Nerth Pyfg yn ei ysgyvaint,
 Nerth Eryr yn ei ylvín,
 Nerth Arth yn ei breichiau,
 Nerth Tarw yn ei ddwyvron,
 Nerth Twrch yn ei avlach,
 Nerth March yn ei garn,
 Nerth Ysguthan yn ei hadanedd,
 Nerth Cath yn ei gwinedd,
 Nerth Ab yn ei balv,
 Nerth Cigvran yn ei froen,
 Nerth Clyren, ei chyvlynder,
 Nerth Cybydd yn ei ystryw,
 Nerth Abwy yn ei ddrewdod,
 Nerth Gwraig yn ei Thavod.

Catwg Ddoeth ai Cant.

16. EREILL UNRHYW.

Nerth glwth yn ei ddant,
 Nerth tantor ei vys,
 Nerth meddwyn ei lwnc,
 Nerth anwr ei froft,
 Nerth ynvyd ei chwerthin,
 Nerth celwyddog ei ddigywilydddra,
 Nerth Sais ei ddichell,
 Nerth Gwyddyl ei gelwydd,
 Nerth Efron ei uvydddawd,
 Nerth Cymro ei ddispwyll.

Catwg Ddoeth ai Cant.

17. EREILL ETTO.

Nerth Plentyn ei ddiniweidrwydd,
 Nerth Mab ei ddyfg,

Nerth Merch ei thegwch,
 Nerth Call yn ei daw,
 Nerth Doeth ei yffyrfaeth,
 Nerth Athraw ei ddosparth,
 Nerth Bardd ei awen,
 Nerth Blaenor ei wybodau,
 Nerth Llên yn ei bwyll,
 Nerth Feryllt yn ei law,
 Nerth Glew yn ei galon,
 Nerth Cymmen eonder,
 Nerth Celvydd ei ddiheuyd,
 Nerth Deddvol ei amynedd,
 Nerth Dwyvawl ei gred a'i obaith,
 Nerth Gobaith bod ar y gwir,
 Nerth Gwirgar ei gydwybod,
 Nerth Cydwybod gweled a vo cyviawn,
 Nerth a vo Cyviawn ei Dduw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

18. EREILL ETTO.

Nerth Synwryol ei Amynedd,
 Nerth Myvyr Llonyddwch corf
 a meddwl,
 Nerth Gwlad ei Gwybodau,
 Nerth Gwybodau Heddwch,
 Nerth Cenedyl Cyvraith,
 Nerth Cyvraith Yngneidiaeth,
 Nerth Ynad ei Gyviawnder,
 Nerth Brenin ei Drugaredd,
 Nerth Gwr ei Ddeall,
 Nerth Deall Ymgais,
 Nerth Ymgais bod ar y Iawn ymhob
 peth.

Catwg Ddoeth ai Cant.

19. EREILL ETTO.

Nerth Llwrw yn ei droed,
 Nerth Glew ei galondid,

Nerth Hen ei gynghor,
Nerth Gwan ei uvydddawd,
Nerth Cryv ei drugaredd.

Catwg Ddoeth ai Cant.

**20. ATHRONDDYSG CATWG
DDOETH A ELWIR NIDIAU
CATWG DDOETH.**

NID Gwir ond yr hyn nis gellir ei
amgen,

Nid Cyviawn ond yr hyn nis gellir ei
hebgor,

Nid Da ond yr hyn nis gellir ei welláu,

Nid Drwg ond yr hyn nis gellir ei waeth,

Nid Gwaethav ond yr hyn nis gellir un
da o hono,

Nid Cymhwys ond yr hyn nis gellir ei
gamu,

Nid Cam ond yr hyn nis gellir ei
gynahwyfo,

Nid Cyvlawn ond yr hyn nis gellir
difyg ynddo,

Nid Difyg ond yr hyn nis gellir un llës
o hano,

Nid Lles ond lle nis gellir gwrth,

Nis gellir gwrth ond ar y drwg,

Nid Gwrth ar y drwg ond Duw,

Nid Duw ond yr hyn nis gellir ei well,

Nid nis gellir ei well ond gwell na 'r
cyvan,

Nid gwell na 'r cyvan, ond cariad,

Nid Cariad ond Duw, nid Duw ond
Cariad.

Catwg Ddoeth ai Cant.

21. ATHRONDDYSG ARALL.

NID hawdd ond gweled gwirionedd,
Nid auhawdd ond cael gwirionedd,

Nid doeth ond caru gwirionedd,

Nid gwybodus ond â wŷr wirionedd,

Nid dewr ond o wedyd gwirionedd,

Nid câr ond â ddengys wirionedd,

Nid gelyn ond am lynu wrth wirionedd,

Nid rhyvedd ond uvyddâu i'r gwirion-
edd,

Nid amlach no chanmol gwirionedd,

Nid anamlach no cheisio gwirionedd,

Nid rhyvedd ond clywed gwirionedd,

Nid pen ar bob peth ond gwirionedd,

Nid ynnill ond cafael gwirionedd,

Nid golud ond gavael ar wirionedd,

Nid ymgais dda ond chwilio am wir-
ionedd,

Nid heddwich ond o gynnal gwirionedd,

Nid diwedd da ond gwirionedd,

Nid bodd Duw ond gwirionedd.

Catwg Ddoeth ai Cant.

22. ARALL.

NID agos ond yr hyn nis gellir ei gyr-
haedd, fev hunan.

Nid amyl ond yr hyn nis gwelir mewn
un man, fev gwirionedd.

Nid mawr ond hyn nis gwelir yn y byd
gan ei leied, fev cyviawnder.

Nid gwaeddan ond yr hyn ni chlyw
neb ei lais, fev cydwybod.

Nid iawn ond â geir ar gam gan bob
un, fev gwybodaeth.

Nid ar gais pob un ond yr hyn nad oes
neb yn ymovyn am dano, fev
doethineb.

Nid goleuni ond à welir yn dywyll yn
mhob dyn, fev deall.

Nid ymhob man ond yr hyn nis gwel
nawr yn un man, fev Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

23. ARIALL.

Nid call ond à welo'i hun yn fôl,
Nid adnabyddus ond à adnebydd ei
hun,

Nid cadarn ond à vo drech ne'i hunan,
Nid gwybodus ond à wyr ei gamfynied,
Nid doeth ond à ddeall ei annoethineb,
Nid gwiliadwrs ond à wilio am ei
hunan,

Nid gochelgar ond à ochel à gais ei
chwant,

Nid dall ond na welo'i vai ei hunan,
Nid deallus ond à ddeall ei wall ei
hunan,

Nid cryv ond à orvydd ar ei wendidau.

Catwg Ddoeth ai Cant.

24. EREILL.

Nid trais ond twyll,
Nid eiddo ond rhyddyd,
Nid goleuni ond deall,
Nid gwybod ond à vo iawn,
Nid cymwynas ond haelioni,
Nid gwneuthur ond o vodd ac ewyllys,
Nid didal à vo dros dal,
Nid llygad ond pwyll,
Nid cynghor ond cydwybod,
Nid cydwybod ond dyoddev,
Nid dyoddev ond dros y cyviawn,
Nid cyviawn ond Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

25. EREILL.

Nid cwyn ond toft,

Nid toft ond caled,

Nid caled ond cosp,

Nid cosp ond dyoddev o anvodd,

Nid dyoddev o anvodd ond dros y drwg,

Nid drwg ond à vo toft a chaled dyoddev
drofto,

Nid caled dyoddev dros unpeth ond dros
yr hyn à ddylid ei gospi.

Catwg Ddoeth ai Cant.

26. EREILL.

Nid rhy hir aros daioni,

Nid rhybrid unpether daioni,

Nid caled un dyoddev dros ddaioni,

Nid o ddarvodus y mae daioni,

Nid annarvodus ond Duw,

Nid oes eithyr o Dduw un daioni.

Catwg Ddoeth ai Cant.

27. EREILL.

Nid golwg ond bodd ac ewyllys,

Nid dall ond trais ac anvodd,

Nid cariad ond rhydd a dewis,

Nid cās ond caethiwed a gorvod.

Catwg Ddoeth ai Cant.

28. EREILL.

Nid bodd ond esmwyth,

Nid esmwyth ond diogel;

Nid diogel ond gwybod,

Nid gwybod ond cov,

Nid cov ond gweled,
Nid gweled ond goleuni,
Nid goleuni ond Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

29. EREILL.

Nid gweled ond ystyr,
Nid ystyr ond glewineb,
Nid glewineb ond gloewineb,
Nid gloewineb ond goleuni,
Nid goleuni ond deall,
Nid deall ond cydwybod,
Nid cydwybod ond llygad Duw yn
enaid dyn.

Catwg Ddoeth ai Cant.

30. EREILL.

Nid Da ond Dwyvol,
Nid Dwyvol ond Crevyddus,
Nid Crevydd ond Cred,
Nid Cred ond Gwir,
Nid Gwir ond Amlwg,
Nid Amlwg ond Goleuni,
Nid Goleuni ond Duw.

Am hyny nid da ond goleuni,
nid dwyvoldeb ond goleuni, nid
crevydd ond goleuni, nid cred
ond goleuni, nid gwir ond gol-
euni, nid amlwg ond goleuni,
nid goleuni ond gweled Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

31. EREILL.

Nid llawen ond call,
Nid call ond diniwed,

Nid diniwed ond ferchog,
Nid ferchog ond trugar,
Nid trugar ond cydwybodawl,
Nid cydwybodawl ond ymedrychgar,
Nid ymedrychgar ond yftyrgar,
Nid yftyrgar ond awenawl,
Nid awenawl ond cydwybodawl,
Nid cydwybodawl ond dwyvawl.

Ac am hyny nid llawen ond dwyv-
awl, ac nid dwyvawl heb law-
enydd.

Catwg Ddoeth ai Cant.

32. ARALL, UNRHYW.

Nid llawen ond boddllawn,
Nid boddllawn ond yftyrgar,
Nid yftyrgar ond deallus,
Nid deallus ond meddylgar,
Nid meddylgar ond llonydd,
Nid llonydd ond cydwybodawl,
Nid cydwybodawl ond cariadgar,
Nid cariadgar ond anianawl,
Nid anianawl ond cerddgar,
Nid cerddgar ond awengar,
Nid awengar ond goleugar,
Nid goleugar ond gwirgar,
Nid gwirgar ond cyviawn,
Nid cyviawn ond dwyvawl,
Nid dwyvawl heb lawenydd.

Catwg Ddoeth ai Cant.

33. ARALL.

Nid gwr heb ddyfsg,
Nid dyfsg heb voes,
Nid moes heb fyberwyd,
Nid fyberwyd heb haelioni,

Nid haelioni heb gariad,
 Nid cariad heb dangnev,
 Nid tangnev heb ddwyvolder,
 Nid dwyvolder heb gyviawnder,
 Nid cyviawnder heb ymddwyn ag
     anallu,
 Nid ymddwyn ag anallu ond dyndawd,
 Nid dyndawd ond o vodd Duw,
 Nid bodd Duw ond er daioni,
 Nid daioni o Dduw ond yn eithavodd
     doethineb,
 Nid eithavodd doethineb Dyn ond
     ymuwyddâu i Dduw ymhob peth,
     a'i garu ymhob peth.

Catwg Ddoeth ai Cant.

34. ARALL.

Nid golud ond gwybodaeth,
 Nid gwybodaeth ond awen,
 Nid awen ond deall,
 Nid deall ond pwyll,
 Nid pwyll ond amynedd,
 Nid amynedd ond ystyr,
 Nid ystyr ond dyben da,
 Nid dyben da ond Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

35. ARALL.

Nid rhybell cyrch cyvraid,
 Nid rhy hir aros daioni,
 Nid rhyvawr á wneir tros Dduw,
 Nid rhy vach ydd ymddiriedir i'r Byd,
 Nid rhy uchel iddei gyrhaedd gwybod-
     aeth,
 Nid rhy vynyeh y gwneir á vo cyviawn,
 Nid rhy amyl y gwneir trugaredd,

Nid rhy gadarn y glynir wrth wir-
     ionedd,

Nid rhy awyddus y gwneir daioni,
 Nid rhy ochelgar y gwilier rhag
     balchder,

Nid rhy ovalus ydd ymgedwir rhag
     trachwant,

Nid rhy galed marw dros bob gwir a
     chyviawn,

Nid rhy hwyr ydd uvuddêir i Dduw.
     Catwg Ddoeth ai Cant.

36. ARALL.

Nid Dwyvoldeb ond trugaredd at bob
     byw a bod,

Nid doethineb ond ymwrthod á byd-
     oldeb,

Nid hapusder ond pwyll ac iechyd,

Nid cariad ond cyviawnder,

Nid cyviawnder ond á vynid ei gael
     gan arall,

Nid gwirionedd ond á wyper heb ei
     glywed gan arall,

Nid celwydd ond á wppai ei hunan
     nad gwir vyddai,

Nid folineb ond credu ac anghredu'n
     bendant á weto arall,

Nid llawenydd ond cydwybod aneuog,
 Nid call ond á wyr ymgynnal o hono ei
     hunan,

Nid haelioni ond dyoddev pob caled er
     daioni i ereill,

Nid dedwyddwch ond pwyllgarwch,

Nid pwyllgarwch ond dwyvoldeb,

Nid dwyvoldeb ond trugaredd at bob
     byw a bôd.

Catwg Ddoeth ai Cant.

37. ARALL.

Nid drwg ond à dybio ei hun yn dda,
 Nid fol ond à dybio ei hun yn gall,
 Nid bach ond à dybio ei hun yn vawr,
 Nid annoeth ond à dybio ei hun yn
 ddoeth,
 Nid anwybodus ond à dybio ei vod yn
 gwybod y cyvan,
 Nid celwyddwr ond bofiwr,
 Nid lleidyr ond à ddwg oddiarno⁶ ei hun
 ei holl eiddo, *fev* cybydd,
 Nid gormes ond anair nas haedder,
 Nid briw ond briw calon,
 Nid carchar ond cydwybod euog,
 Nid toft ond cosp am ddrygioni,
 Nid eifiau ond eifiau deall,
 Nid da ond à vo da i arall,
 Nid da ond à ymgais vod yn well,
 Nid gwybod ond gwneuthur daioni,
 Nid doeth ond à athraw annoeth,
 Nid dyn ond à vo da'i gynneddvau.

Catwg Ddoeth ai Cant.

38. ARALL.

Nid drwg à wnelo arall yn well,
 Nid annoeth à wnelo arall yn ddoethach,
 Nid tlawd à wnelo arall yn verthocach,
 Nid annysgedig à wyr ddysgu da i arall,
 Nid annedwydd à wnelo arall yn dded-
 wydd,
 Nid da ni bo arall-well erddo,
 Nid rhybell cyrchu daioni,
 Nid rhy hwyr cafael daioni,

* Poen.

Nid rhy hir aros daionf,
 Nid rhy brid y prynir daioni,
 Nid rhy vawr y boen * à gymmier er
 daioni,
 Nid anfodus à gafu ddaioni 'n y di-
 wedd.
 Nid goddev ond am à vo drwg,
 Nid llawenydd ond cydwybod lân,
 Nid cydwybod ond deall,
 Nid deall ond ystyriaeth,
 Nid ystyriaeth ond pwyll,
 Nid pwyll ond awenolder,
 Nid awenolder ond athrylith,
 Nid athrylith ond addysg,
 Nid addysg ond à fercher,
 Nid ferch ond à ganper,
 Nid à ganper ond à ddangofer,
 Nid dangos ond o gariad,
 Nid cariad ond Tâd,
 Nid Tâd ond Duw,
 Nid Duw yn Dâd ond i ddwyvawl.
 Catwg Ddoeth ai Cant.

39. ARALL.

Nid cadernyd heb gevndyr,
 Nid lliofogrwydd heb gyvyrdyr,
 Nid bygwyl heb wyr,
 Nid tegwch heb wragedd,
 Nid hoewder heb gleddyd,
 Nid brwydyr heb wewyr,
 Nid bicre heb vwa,
 Nid ymladd heb ddagyr,
 Nid esmwythder heb dy,
 Nid arglwydd heb drugaredd,
 Nid gwr heb gydwybod,
 Nid gwlad heb lywodraeth,
 Nid gwasanaethwr heb ovr,
 Nid ofeiriad heb lân,
 Nid esgob heb ddysg,

Nid ynad heb gyvawnder,
 Nid brenin heb gyvraith,
 Nid llavuriaeth heb vab,
 Nid hiliogaeth heb verched,
 Nid hyder heb vrawd,
 Nid argelwch heb chwaer,
 Nid ymgeledd heb vâm.
 Nid cyflwng heb dâd,
 Nid tād ond Duw.

Ac o veddu Duw yn Dâd y ceir mam,
 a brawd, a chwaer, a mab, a merch,
 a chevndyr, a chyvyrdyr, a phob
 ceraint a chynghor a chynnorthwy
 ac ymgeledd.

Catwg Ddoeth ai Cant.

40. ARALL.

Ni wyr ni wyl,
 Ni wyl ni ddyfg,
 Ni ddyfg ni wrendy,
 Ni wrendy ond astud,
 Nid astud ond dedwydd,
 Nid dedwydd ond â ato ei garu,
 Ni ad ei garu ond divilain,
 Nid divilain ond uvydd,
 Nid uvydd ond doeth,
 Nid doeth ond tawedog,
 Nid tawedog ond goddevus,
 Nid goddevus ond fynwyrus,
 Nid fynwyrus ond cydwybodus,
 Nid cydwybodus ond cywir,
 Nid cywir ond meddylgar,
 Nid meddylgar ond ferchog,
 Nid ferchog ond cerddgar,
 Nid cerddgar ond llavar,
 Nid llavar ond ymddyddangar,
 Nid ymddyddan ond am Dduw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

41. ARALL.

Nid cynghor ond * tad,
 Nid gweddi heb † vam,
 Nid ymgeledd heb ‡ chwaer,
 Nid cadernid heb vrawd,
 Nid galluog heb gevnder,
 Nid cenedlog heb gyvyrdyr,
 Nid ymgynnal heb vab,
 Nid hiliogaeth heb verch,
 Nid ty heb wr,
 Nid gwely heb wraig,
 Nid gwr heb gelvyddyd,
 Nid annedd heb gymodogaeth,
 Nid cenedyl heb vraint,
 Nid gwlad heb lywodraeth,
 Nid llywodraeth heb gyvawnder,
 Nid cyvawnder heb heddwch,
 Nid heddwch heb gariad,
 Nid gwerin heb wybodau,
 Nid gwybodau heb addysg,
 Nid addysg heb ddofparth,
 Nid dofparth heb fyberwyd,
 Nid fyberwyd ond cynneddvau da,
 Nid tân heb gyf,
 Nid hyder ond bwa,
 Nid hoewder ond cleddyv,
 Nid brwydyr ond gwewyr,
 Nid lladd ond dagyr,
 Nid tylodi ond clevyd,
 Nid envydrwydd ond cariad,
 Nid gwall fynwyr ond ymryfon,
 Nid methiant ond musgrelli,
 Nid doethineb ond tewi,
 Nid diogi ond fyrthni,

* Heb.

† Ond.

‡ Ond.

Nid pechod ond amdden,
 Nid amdden ond fyrth,
 Nid anghenus ond nas cymmer,
 Nid gelyn ond athrodwr,
 Nid lleidyr ond cybydd.
 Nid taïog ond carl,
 Nid cerlyn ond avrywiog,
 Nid avrywiog ond iangwr,
 Nid iangwr ond o arver,
 Nid arver ond camp.
 Nid camp ond à vo da,
 Nid da ond rhadlondeb,
 Nid rhadlondeb ond deall,
 Nid deall ond rhyw,
 Nid rhyw ond rhyvedd,
 Nid rhyvedd ond nad adnebydd dyn
 ei hun.

Catwg Ddoeth ai Cant.

42. ARALL.

Nid gwrefog ond yr haul,
 Nid oer ond y lleuad,
 Nid amllder ond y fer,
 Nid buan ond y gwynt,
 Nid arav ond y gwlaw,
 Nid cyvlym ond goleuni,
 Nid ysborth ond milgi,
 Nid fionc ond gwraig,
 Nid llawenydd ond merch,
 Nid digrivwch ond gweilch,
 Nid cywir ond ci,
 Nid esgeulus ond gweinidog,
 Nid anymddiriedus ond diriaid*
 Nid melus ond pechod,
 Nid chwerw ond penyd,
 Nid diddrwg ond dibochod,
 Nid dibechod ond fantaid,

* Bradwr.

Nid fantaidd ond diwybod am y byd,
 Nid diwybod am y byd ond à vo marw
 cyn ei lev geni.

Catwg Ddoeth ai Cant.

43. ARALL.

Nid dedwydd ond diddrwg,
 Nid diddrwg ond dibech,
 Nid dibech ond fantaidd,
 Nid fantaidd ond diwybod,
 Nid diwybod ond ynvyd,
 Nid ynvyd ond difynwyr,
 Nid difynwyr ond di ferch,
 Nid can Dduw ynvyd na chymmen,
 Nid rhyvedd dim à vyno Duw.

Catwg Ddoeth ei Cant.

44. ARALL.

Nid hudoliaeth ond ieuencid,
 Nid ieuencid ond enyd awr,
 Nid twyll ond y byd,
 Nid cyvoeth ond iechyd,
 Nid pruddder ond marwolaeth,
 Nid dyvrydwch* ond ufern,
 Nid llawenydd ond y nev,
 Nid hyvryd ond gyda Duw,
 Nid gyda Duw ond cariadgar,
 Nid cariadgar ond tangnevgar,
 Nid tangnevar ond mab i Dduw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

45. ARALL.

Nid moliannus ond cyttundeb,
 Nid cyttundeb ond fyberwyd,

* Dihyvrydwch.

Nid fyberwyd ond llonyddwch,
 Nid llonydd ond goreugar,
 Nid goreu ond athrylith,
 Nid athrylith ond llawen,
 Nid llawen ond divalch,
 Nid divalch ond boneddig,
 Nid boneddig ond trugarog,
 Nid trugarog ond deddvawl,
 Nid deddvawl ond doeth,
 Nid doeth ymryfon *,
 Nid diymryfon ond cyttundeb.

Catwg Ddoeth ai Cant.

46. ARALL.

Nid yspail ond gwynt,
 Nid gortrech ond tân,
 Nid rhuthyr ond dwr,
 Nid diddim ond trift,
 Nid athrywaith ond llawen,
 Nid celvydd ond divriv,
 Nid pruddder ond eifiau,
 Nid helaethrwydd heb ddigon,
 Nid amheuthun llawer,
 Nid chwannog ond mab,
 Nid moethus ond merch,
 Nid cadarn ond gwr,
 Nid gwr ymladd heb fon,
 Nid marchog heb waew,
 Nid ovnog ond digafog,
 Nid digafog heb achos
 Nid achos ond heb achos.

Catwg Ddoeth ai Cant.

47. ARALL.

Nid gwenwynig ond cath,
 Nid fyrnig ond ci,
 Nid creulon ond llew,
 Nid cyvrwys ond ab,
 Nid dichellgar ond llwynog,
 Nid ystrywgar ond ysgyvarnog,
 Nid athrylith ond batheiad,
 Nid brwnt ond fwlbart,
 Nid moethus ond bele,
 Nid bywiog ond gwiwair,
 Nid esgud ond dyvrgi,
 Nid esmwyth ond pathew,
 Nid difaith ond ystlym,
 Nid boneddig ond hydd,
 Nid rhywiog ond march *,
 Nid gwar ond ych
 Nid taiog ond eidon,
 Nid rhadlawn ond davad,
 Nid addwyn ond oen,
 Nid llyseuwraig ond gavyr,
 Nid teg ond paun,
 Nid hagyr ond llyfant,
 Nid tomlyd ond bwch,
 Nid fyw ond y bi,
 Nid fionc ond dryw,
 Nid balch ond alarch
 Nid coelvain ond côg †,
 Nid cantor ond mwyalch,
 Nid ferchog ond eos,
 Nid rhyvygus ond bronvraith,
 Nid cyvannedd ond ceiliog ‡,
 Nid avradlon ond iâr,

* Qu. ? ond diymryfon. I. M.

• Nid addwyn ond march.
 † Nid mwynaidd ond côg.
 ‡ Nid gwrol ond celiog ty.

Nid ynvyd ond gwydd,
 Nid budyr ond hwyad,
 Nid llechiad ond cyfylog,
 Nid anllad ond aderyn y to,
 Nid mufgrell ond ceilioggydd,
 Nid glwth ond mulvran,
 Nid anverth ond garan,
 Nid ammaeth ond ych,
 Nid cares ond buwch,
 Nid chwârêus ond colwyn,
 Nid trythyll ond myn,
 Nid glan ond pysg,
 Nid eidiog ond brithyll,
 Nid fyber ond gleisiad,
 Nid godech ond llyfywen,
 Nid mwth ond gwenol,
 Nid rheipus ond barcut,
 Nid llygotwraig ond dylluan.

Catwg Ddoeth ai Cant.

47. ARALL.

Nid ysbail ond gwynt,
 Nid trais ond ton,
 Nid rhwyfyr ond dŵr,
 Nid gortrech ond tân,
 Nid trwm ond daiar,
 Nid ysgawn ond awyr,
 Nid caled ond maen,
 Nid arv ond dur.

Catwg Ddoeth ai Cant.

48. ARALL.

Nid dewr ond gwŷr,
 Nid ovnus ond gwragedd,
 Nid gwenieithus ond merch,
 Nid cynnorthwy ond mab,

Nid goval ond mam,
 Nid nawdd ond tād,
 Nid cariad ond plant,
 Nid carennydd* ond wyron†,
 Nid tylwyth ond neiaint,
 Nid hiliogaeth ond gorwyr,
 Nid eppil ond gorefgynydd,
 Nid hofder ond etivedd,
 Nid amddiried ond cydymaith,
 Nid cyvrinach ond rhwng dau.

Catwg Ddoeth ai Cant.

49. ARALL.

Ni wyr ni weles,
 Nid gwybodus ond à ddeall,
 Nid hyfbys ond à ymovyno,
 Nid cyvarwydd ond à wypo,
 Nid dysg heb fynwyr,
 Nid call ond à gatwo yn ei gôv,
 Nid calonog ond à gyrcho,
 Nid diarfwyd ond à rho,
 Nid ovnog ond à fo,
 Nid dyoddevgar ond doeth,
 Nid milain ond taio,
 Nid llwvyr ond à becho,
 Nid euog ond à lecho,
 Nid gau ond anwireddeg,
 Nid enbyd ond i ni bu enbyd arno,
 Nid gallus ond call,
 Nid iach ond à vo marw,
 Nid trevtad anrhydedd arglwydd,
 Nid gair ond o ben à gredir,
 Nid anvad ond anvocs,

* Etiveddion.

† Neiaint.

Nid blaidd ond y bugail,
Nid cyfredin ond cerdd,
Nid cerdd ond cân,
Nid can ond y gan * hofedd
Nid hofedd ond à fercher.
Nid oll ond anveidrawl,
Nid anveidrawl ond dim,
Nid dim ond Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

50. ARALL.

Ni weles ni wyr,
Ni wyr ni ddyfg,
Ni ddyfg ni wrendy,
Ni wrendy ond ystyriawl,
Nid ystyriawl ond astud,
Nid astud ond athrylithgar,
Nid athrylithgar ond dedwydd,
Nid dedwydd ond addwyn,
Nid addwyn ond anvilaidd †,
Nid anvilaidd ‡ ond uvydd,
Nid uvydd ond doeth,
Nid doeth ond tawedog,
Nid tawedog ond goddevus,
Nid goddevus ond deallus,
Nid deallus ond fynwyrol,
Nid fynwyrol ond cydwybodus,
Nid cydwybodus ond cywir,
Nid cywir ond meddylgar,
Nid meddylgar ond ferchog,
Nid ferchog ond cerddgar,
Nid cerddgar ond llavar,

* Qu. ? a gân. I. M.

† Divilain.

‡ Divilain.

Nid llavar ond ymddyddan,
Nid ymddyddan ond am Dduw.

Mewn llyvyr arall val hyn.

Nid ferchog ond amyneddgar
Nid amyneddgar ond cerddgar,
Nid cerddgar ond llawen,
Nid llawen ond llavar,

Nid llavar ond ymddyddan *.

Catwg Ddoeth ai Cant.

51. ARALL.

Nid cartrev ond annedd,
Nid annedd ond ty,
Nid ty heb wr,
Nid gwely heb wraig,
Nid teulu ond plant,
Nid etivedd ond mab,
Nid eppil ond wyr,
Nid hiliogaeth ond orwyr,
Nid cenedyl ond gorefgynydd,
Nid gwlad ond cenedyl,
Nid cenedyl heb lywodraeth,
Nid llywodraeth heb addwynder,
Nid addwynder ond gwybodau,
Nid gwybodau ond celvyddyddau,
Nid celvyddyddau heb dangnev,
Nid tangnev ond cariad,
Nid cariad ond pwyll,
Nid pwyll ond deall,
Nid deall ond addysg,
Nid addysg ond athraw,
Nid athraw heb urddas,
Nid urddas ond braint,
Nid braint ond teilyngdawd,

* Ut supra.

Nid teilyngdawd ond daioni,

Nid daioni ond o Dduw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

52. ARALL.

NID ovnog ond digafog,

Nid digafog heb achos,

Nid dyoddevgar ond doeth,

Nid doeth à ymryfon,

Nid mwynder ond merch,

Nid mabgar ond divilain;

Nid milain ond taiog,

Nid taiog ond carl,

Nid cerlyn ond avrywiog,

Nid avrywiog ond iangwr,

Nid iangwr ond nid ymgais à doeth,

Nid doeth ond tawedog,

Nid tawedog ond adnabyddus,

Nid adnabyddus ond à adnebydd ei hun.

Catwg Ddoeth ai Cant.

53. ARALL.

NID gwynvyd ond llawenydd,

Nid doethineb ond tewi,

Nid gwledd ond boddlonedd,

Nid helaethrwydd heb ddigon,

Nid amheuthyn llawer,

Nid fiomedigaeth ond gwraig,

Nid llawenydd ond merch,

Nid hofder ond mab.

Nid cares ond buwch,

Nid cyvoeth ond davad,

Nid digrivwch ond gwalch,

Nid hyder ond march,

Nid afborth ond milgi,

Nid cyvarwydd ond à gerddoedd*,

Nid hyfbys ond à weloedd,

Nid gwybodus ond à ymarveroedd,

Nid celvydd ond à ymdrechoedd,

Nid deallus ond à ymchwilioedd,

Nid pwyllus ond à ystyrioedd,

Nid ystyrioedd ond dedwydd,

Nid dedwydd ond cydwybodus,

Nid cydwybodus ond adnabyddus,

Nid adnabod ond adnabod ei hun.

Catwg Ddoeth ai Cant.

54. ARALL.

NID gwr ond à drawo,

Nid govalus ond à laddo,

Nid trift ond cybydd,

Nid llawen ond hael,

Nid hael ond ai cymmero,

Nid ai cymmero ond dedwydd,

Nid dedwydd ond deallgar,

Nid deallgar ond gwybodus,

Nid gwybodus ond ymgeisgar,

Nid ymgeisgar ond cywir,

Nid cywir ond deddvawl,

Nid deddvawl ond dwyvawl,

Nid dwyvawl ond à garo Dduw,

Nid à garo Dduw ond à garo ei gymodog,

Nid cymodog ond à ellir cymwynas iddo.

Catwg Ddoeth ai Cant.

55. ARALL.

NID anneall ond anynad,

Nid gau ond y geuawg,

* Gredoeedd, mewn llyryr arall.

Nid anudon ymchwelyd er da *,
 Nid dedwydd ni ddyfo pwyll,
 Nid cov ond pwyll ymddwyn,
 Nid eiddun dedwydd dyhedd,
 Nid dev devin namyn devawd,
 Nid hyvrydwch ond gyda Duw,
 Nid da y blaidd nid da'i gawl,
 Nid hybarch rhy gynnevin,
 Nid lleidyr ond à ddyco ei eiddo 'i hun,
 Nid cyweithas heb vrawd,
 Nid cov gan lwth ei grach,
 Nid rhy dda neb i wafanaethu ei hun.
 Nid edrych newyn y tecav,
 Nid hawdd blingio callestreu,
 Nid moes gwrthod,
 Nid anverth ond anfyberwyd.
 Nid melus ond à wahardder,
 Nid moesfog morwyn ni chlyw lev
 ceiliog ei thâd,
 Nid cyvun hun a haint,
 Nid hawdd hardd heb gymhar,
 Nid hir aros daioni,
 Nid eglur edrych trwy dywyll,
 Nid adwna Duw à wnaeth,
 Nid o rym corff y cenir telyn,
 Nid uniaith eos a brân,
 Nid gwell rhwy no digon,
 Nid à bwyall y mae canu crwth,
 Nid da rhy o ddim,
 Nid ei veddwl fydd oren i ddŷn,
 Nid hir barâus cymhell,
 Nid drwg ond à gefir drwg o hono,
 Nid rhaid pedi yn llys arglwydd,
 Nid rhyvel ond gwynt,
 Nid gormes ond dwr,
 Nid dinistyr ond tân,

Nid glân ond glân ei galon.
 Nid llai y cyrcher llaith no'r cyvarwys,
 Nid gwaeth cywir er ei chwilio,
 Nid o gywilydd ond val ai cymmerer,
 Nid hawdd shwythu tân à blawd yn
 ngenau,
 Nid eglur edrych yn nhywyll,
 Nid call ond call weithiau,
 Nid à lawch mab ai câr,
 Nid etiveddiaeth gwafanaeth,
 Nid call Cymro oni chollo,
 Nid gwradwydd ymwellâu.

Catwg Ddoeth ai Cant.

56. ARALL.

NID Gwlad heb genedyl,
 Nid cenedyl heb wr,
 Nid gwr heb urddas,
 Nid urddas heb vonedd,
 Nid bonedd heb vaint,
 Nid braint heb wybodau,
 Nid gwybodau heb ddyfsg,
 Nid dyfsg heb voes,
 Nid moes heb hawddgarwch,
 Nid hawddgarwch heb fyberwyd,
 Nid fyberwyd heb haelioni,
 Nid haelioni heb gariad,
 Nid cariad heb gyvawnder,
 Nid cyvawnder heb dangnev,
 Nid tangnev ond Duw.
 Heb dangnev, heb gyvawnder,
 heb gariad, heb haelioni, heb
 fyberwyd, heb hawddgarwch, heb
 voes, heb ddyfsg, heb wybodau,
 heb vaint, heb vonedd, heb
 urddas, heb wrhydri, heb genedyl,
 heb wlad, heb Dduw, ac heb ddim.

* Ar y da. Ll. arall.

57. ARALL.

Nid gwr heb genedyl,
 Nid cenedyl heb wlad,
 Nid gwlad heb lywodraeth,
 Nid llywodraeth heb gyvraith,
 Nid cyvraith heb gyviawnder,
 Nid cyviawnder heb gydvraind,
 Nid cydvraint ond cydvryd,
 Nid cydvryd ond cydbwyll,
 Nid cydbwyll ond cydwybodoldeb,
 Nid cydwybodoldeb ond cydddyfg,
 Nid cydddyfg ond cydgariad,
 Nid cydgariad ond cydtangnef,
 Nid cydtangnef ond cydddwyldeb,
 Nid cydddwyldeb ond o Dduw, am
 hyny
 Nid gwr ond o Dduw.

58. ARALL.

Nid bywyd heb ryddyd,
 Nid rhyddyd heb lywodraeth,
 Nid llywodraeth heb ddoethineb,
 Nid doethineb heb gyviawnder,
 Nid cyviawnder heb drugaredd,
 Nid trugaredd heb gariad,
 Nid cariad heb haelioni,
 Nid haelioni heb ystyr,
 Nid ystyr heb ddeall,
 Nid deall heb awen,
 Nid awen heb bwyll,
 Nid pwyll heb athrylith,
 Nid athrylith ond anian,
 Nid anian ond crevydd,
 Nid crevydd ond gwirionedd,
 Nid gwirionedd ond gwybodaeth,
 Nid gwybodaeth ond crêd,
 Nid crêd heb dyfiolaeth,

Nid tyfiolaeth ond prawv,
 Nid prawv ond ymgais, am hynny ym-
 gais y cyvan.
 Catwg Ddoeth ai Cant.

59. ARALL.

Nid bôd ond yr hyn nis gellir dadvod
 arno, fev Duw,
 Nid bon ond anmon, fev Duw,
 Nid byw ond yr hyn nis gellir anmyw
 arno, fev Duw,
 Nid gallu ond yr hyn nis gellir anallu
 ynddo, fev Duw,
 Nid mawr ond yr hyn nis gellir ei fwy,
 fev Duw,
 Nid cadarn ond yr hyn nis gellir ei
 yrthio, fev Duw,
 Nid gwir ond yr hyn nis gellir ei
 amgenu, fev Duw,
 Nid eang ond yr hyn nis gellir iag
 arno, fev Duw,
 Nid cyviawn ond yr hyn nis gellir
 anghyviawn o hono, fev Duw,
 Nid cenedlydd ond yr hwn nis gellir ei
 vod o genedliad, fev Duw,
 Nid gwneuthurwr ond yr hwn nis
 gwnaethpwyd, fev Duw,
 Nid berth ond yr hyn nis gellir anmerth
 arno, fev Duw,
 Nid goludog ond yr un â biau y cyvan,
 fev Duw,
 Nid meddiant ond nas gellir diweddiat
 arno, fev Duw,
 Nid piau ond nas gellir nad eve â biau
 y cyvan, fev Duw,
 Nid gwybod ond lle nas gellir amgen
 no gwybod, fev Duw,

Nid da ond yr hyn nis gellir ei gyftal,
fev Duw,

Nid gwynvyd ond yr hwn nis gellir
advyd ynddo, fev Duw,

Nid goleuni ond yr hyn nis gellir ynddo
dywyll, fev Duw,

Nid uniawn ond yr hyn nis gellir cam
ynddo, fev Duw,

Nid parâus ond yr hyn nis gellir di-
wedd iddo, fev Duw,

Nid diogel ond yn nis gellir anniogel-
wch, fev Duw,

Nid dedwydd ond lle nis gellir amgen
no dedwydd, fev Duw,

Nid pen ond yr hwn nis gellir pen
arno, fev Duw,

Nid brenin ond nas gellir brenin arno,
fev Duw,

Nid arglwydd ond nas gellir arglwydd
arno, fev Duw,

Nid cariad ond yr hwn nis gellir an-
ghariad ynddo, fev Duw,

Nid un ond yr hwn nis gellir ail iddo,
fev Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

60. ARALL. BONEDD DOETHINEB.

Nid doethineb ond awen,

Nid awen ond arver,

Nid arver ond cymhell,

Nid cymhell ond cariad*,

Nid cariad ond dewis,

Nid dewis ond pwyll,

Nid pwyll ond yftyriaeth,

Nid yftyriaeth ond daioni,

Nid daioni ond Duw,

Am hyny nid doethineb ond o

Dduw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

61. ARALL. BONEDD AWEN.

Nid Awen ond doethineb,

Nid doethineb ond o arver,

Nid arver ond ymgais,

Nid ymgais ond pwyll,

Nid pwyll ond deall,

Nid deall ond yfyr,

Nid yfyr ond cymhell,

Nid cymhell ond ferch,

Nid ferch ond ar ddaioni,

Nid daioni ond Duw.

Am hyny nid Awen ond o

Dduw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

62. ARALL. BONEDD GWY- BODAETH.

Nid Gwybodaeth ond celvyddyd,

Nid celvyddyd ond trevn,

Nid trevn ond deall,

Nid deall ond ymgais,

Nid ymgais ond ymovyn,

Nid ymovyn ond achos,

Nid achos ond eisiwed,

Nid eisiwed ond angen,

Nid angen ond o Dduw.

Am hyny nid Gwybodaeth ond

o Dduw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

* Serch. Ll. arall.

63. ARALL.

NID Rhinwedd ond ferch,
 Nid ferch ond hofder,
 Nid hofder ond bodd,
 Nid bodd ond arwedd,
 Nid arwedd ond addas,
 Nid addas ond rhyw,
 Nid rhyw ond pwyll,
 Nid pwyll ond ystyr,
 Nid ystyr ond er lles,
 Nid lles ond daioni,
 Nid daioni ond Duw.

Am hyny nid Rhinwedd ond o
 Dduw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

64. ARALL.

NID cymodog ond cyweithas,
 Nid cyweithas ond teuluaidd,
 Nid teuluaidd ond fyber,
 Nid fyber ond hawddgar,
 Nid hawddgar ond divalch,
 Nid divalch ond trugarawg
 Nid trugarawg ond deddvawl,
 Nid deddvawl ond dedwydd,
 Nid dedwydd ond diddrwg,
 Nid diddrwg ond fantaidd,
 Nid fantaidd ond cariadgar,
 Nid cariadgar ond tangnevgar,
 Nid tangnevgar ond pwyllgar,
 Nid pwyllgar ond dwyvawl,
 Nid dwyvawl ond gyda Duw,
 Nid gyda Duw ond gyda phob daioni.

Catwg Ddoeth ai Cant

65. ARALL.

NID dedwydd ond diddrwg,
 Nid diddrwg ond fantaidd,
 Nid fantaidd ond diwybod,
 Nid diwybod ond disynwyr,
 Nid disynwyr ond diferch,
 Nid diferch ond didrachwant,
 Nid didrachwant ond boddlon,
 Nid boddlon ond à vo wrth vodd Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

66. ARALL.

NID Gwr ond Cymro,
 Nid gwladwr ond llavurwr,
 Nid gweinydd ond ammaeth,
 Nid cynnorthwy ond creftwr,
 Nid addysg ond ysgolâig,
 Nid athraw ond doeth,
 Nid doeth ond dwyvawl.

Catwg Ddoeth ai Cant.

67. ARALL.

NID gormes ond gwr boneddig,
 Nid twyll ond mynaich,
 Nid anrhaith ond ofeiriad,
 Nid diva ond milwr,
 Nid hud ond arglwyth,
 Nid dall ond cyvraith,
 Nid cadarn ond cenedyl,
 Nid cenedyl ond cyngyd.

Catwg Ddoeth ai Cant.

68. ARALL.

Nid hudoliaeth ond ieuencid,
 Nid gwallgov ond balchder,
 Nid ynvydrwydd ond cariad,
 Nid folineb ond meddwdawd,
 Nid annoethder ond llid,
 Nid tyrnig ond dialgar,
 Nid gelyn ond athrawd,
 Nid gwall synwyr ond ymryson,
 Nid gwag ond chwedleugar,
 Nid doethineb ond tewi,
 Nid doeth ond dyoddevgar,
 Nid dyoddevgar ond doeth,
 Nid melus ond pechod,
 Nid chwerw ond penyd,
 Nid call ond cywir,
 Nid lledrad ond moethusder,
 Nid dinistyr ond diogi,
 Nid twyll ond y byd,
 Nid siomedigaeth ond gwraig,
 Nid cynghor ond gadael iddo.

Catwg Ddoeth ai Cant.

69. ARALL.

Nid ysbail ond gwynt,
 Nid trais ond tân*,
 Nid anrhaith ond dwr†,
 Nid ysgawn ond awyr,
 Nid trwm ond daiar,
 Nid caled ond maen,
 Nid buan ond mellt,
 Nid bygwyl ond taran,

* Nid anrhaith, &c. Ll. ar.

† Nid gormes ond dwr. Ll. ar.

Nid llwnc ond môr*,
 Nid rhwyfyr ond coedydd,
 Nid anhawfder ond mynydd,
 Nid attal ond cors,
 Nid magyl ond avon,
 Nid cadarn ond rhew,
 Nid lludd ond eira,
 Nid gwrefawg ond haul,
 Nid oer ond lleuad,
 Nid amllder ond fêr,
 Nid arddwl ond gwlaw,
 Nid ferchawg ond tês,
 Nid nidri ond niwl,
 Nid gortrech ond gauav,
 Nid rhwyddineb ond hâv,
 Nid gobaith ond gwanwyn,
 Nid llawenydd ond cynhaïav,
 Nid newid ond tymhor,
 Nid gorvod ond amfer.

Catwg Ddoeth ai Cant.

70. ARALL.

Nid bywyd heb gyvoeth,
 Nid cyvoeth ond tîr,
 Nid golud and iechyd,
 Nid haint ond tlodi,
 Nid tlodi ond clewyd,
 Nid clewyd ond pechod.

Catwg Ddoeth ai Cant.

71. ARALL.

Nid da cynnal gwr anwadal,
 Nid hawdd cydvod â diwybod,
 Nid mawr urddas anghyweithas,
 Nid edmygir dyn anghywir,

* Nid divethaawl, &c. Ll. ar.

Nid o vradwr y ceir gwladwr,
 Nid buchedd gwr ond cyvarwr,
 Nid o weflaidd y ceir preflaidd,
 Nid uchel mur gwr ni lavar,
 Nid ymgeledd ond tangnevedd,
 Nid digonedd ond boddlonedd,
 Nid byw mewn gwledd ond amynedd,
 Nid anurddas ond moes atgas,
 Nid anhylwydd ond y celwydd,
 Nid anrhydedd ond byw mewn hêdd,
 Nid oes à wedd ond gwirionedd,
 Nid llwyr anfawd ond o bechawd,
 Nid hyvrydwch ond dedwyddwch,
 Nid bychander ond hunander,
 Nid uniondeb ond fyddlondeb,
 Nid mab llengar ond awengar,
 Nid da crybwyll ond gwr hybwyll,
 Nid myvyriaeth ond ystyriaeth,
 Nid dwyvoldeb ond boddoldeb,
 Nid da greddvawl na vo deddvawl,
 Nid gwybodawl ond devodawl,
 Nid meistrrolaeth heb reolaeth,
 Nid da ymddwyn ag anaddwyn,
 Nid da gwaith cledd na vo dros hedd,
 Nid amyl dedwydd gwr anghelwydd,
 Nid amyl trugar gwr moetheugar,
 Nid amyl iachus gwr minvekus,
 Nid mawr deall gwr amyl ei wall,
 Nid amyl dwyvol gwr* direol,
 Nid mawr awen gwr arlawen,
 Nid mynych gwâr dyn chwedleugar,
 Nid mynych gwr mawr ymeiriwr,
 Nid mynych call à varn arall,
 Nid mynych mād uchel alwad,
 Nid mynych doeth mawr ei gyvoeth,
 Nid mynych iawn heb ddyfg heb
 ddawn,

Nid mynych gwir oll à glywir,
 Nid ymddiried ond cymmyred,
 Nid mawr ond mād nid glyw ond
 gwlad,
 Nid twn ond twyll nid pen ond pwyll,
 Nid bod ond byw nid da ond Duw,
 Nid Duw ond ev à wnaeth y nev.

Catwg Ddoeth ai Cant.

Ac velly tervyna y Nidiau.

72. GODDEGAU CATWG DDOETH, A ELWIR NIAU CATWG DDOETH.

Ni thal dim lle nad ymddywynyco
 ynddo ryw grynodeb,
 Ni thal dim y lle y cydymdeithiocer
 yndo bawb à wnel ar gyhoedd
 Ni thal dim y llavur nid ennillir o hano
 na thal na gwobrwy*,
 Ni thal dim cariad dyn ar y Hall y
 lleiaf ei dda o hano,
 Ni thal dim y tegwch heb ryw voliant
 yndo neu gydag ev,
 Ni thal dim gwraig à gymdeithioca
 gyda phob gwr,
 Ni thal dim y ci à ganlyno bob dyn,
 Ni thal dim gwafanaeth nid ennillir
 nebrhyw vudd o hano,
 Ni thal dim cellweiriaw gwafanaeth
 arglwydd y del colled o hano,
 Ni thal dim y gorvod y dygynnullir
 doluriau o hano,
 Ni thal dim yr anrhydedd y cydfeinio
 cariad twyllodrus ag ev,
 Ni thal dim neb rhyw ddyn ni bo fydd-
 lon ei af,

* Dyn.

* Na budd, &c. Ll. ar.

Ni thal dim feithydd na vedrogymmed-
 roli ei ergyd*,
 Ni thal dim cynghorvynt casys o lav-
 uriau drwyddo y mae 'n orwag
 y llavur,
 Ni thal dim y vyddin y llywio pob dyn
 drwyddo ei hun,
 Ni thal dim y meddiant y delo pob
 eifwedd o hano,
 Ni thal dim breniniaeth aid uvyddao
 i'r gyvraith,
 Ni thal dim i neb fori val nad arbeto
 ddim o'i eiriau,
 Ni thal dim neb tylawd à wrthoto
 grynodedb,
 Ni thal dim ainc heb awen a phwyll,
 Ni thal dim y gobaieth lle nad ymgeifier,
 Ni thal dim à waelar oni waelar o ym-
 bwyll,
 Ni thal dim à varner oni varner o gyd-
 wybod,
 Ni thal dim à gafer oni chafer gydag
 cy danguev,
 Ni thal dim à vyvriar oni bydd yn
 nawdd cydwybod lân,
 Ni thal dim Dim heb Dduw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

73. ARALE, AMRYVEL.

Ni ludd bonedd i vethu,
 Ni ludd anrhydedd i henu,
 Ni ludd golud angau,
 Ni ludd doethineb pechawd,
 Ni ludd diweirdeb sawd,
 Ni ludd anniweirdeb anawd,
 Ni ludd cyvoeth gybyddiaeth,
 Ni ludd tylodi haelioni,

* Ei aac. Ll. ar.

Ni ludd buchedd dda angau dybryd,
 Ni ludd dysg elyniaeth,
 Ni ludd nerth aviechyd,
 Ni ludd llawenydd drifwch.

Catwg Ddoeth ai Cant.

74. ARALL.

Ni bydd hybarch dyn lle y mynych
 gyrcho,
 Ni ddigia Duw er erchi cyviawnder,
 Ni edrych angau pwy decav,
 Ni pharch diriaid ei well,
 Ni levair doeth na vo perthynas,
 Ni ymgais diog am à byrth ei ddiogi,
 Ni phis boneddig ei ddiflad,
 Ni chach call yn ei gap ei hunan,
 Ni wyr bol llawn ba lev bol gwag,
 Ni welwys ni wyr,
 Ni ddifyg arv ar wás gwych,
 Ni ddawr newynawg pa ffs,
 Ni vifyna y maen à dreiglo,
 Ni chred y moel oni wel ei 'menydd,
 Ni ryberchir rhyvoddawg,
 Ni chais ddewis ei gam gwr yn fo,
 Ni lwydd cell gwarfeddwraig,
 Ni lwyddes ond à dramcwyddes,
 Ni moch wna da dyn diawg,
 Ni phery cig brás yn waftad,
 Ni thyr pen er dywedyd yn ddeg,
 Ni wna y gwynt waeth no chwythu,
 Ni wyl hawdd vod yn hawdd onid ei
 hawdd yn anhawdd,
 Ni nawd gymmydd tarw à drych*.
 Ni elwir cywrair ni gynnydd,
 Ni eing mewn llefyr ond à vo yndo†

* Blaidd à drych. Ll. ar.

† Ei lonaid: Ll. ar.

Ni ddifyg modd be bai myn,
 Ni ddifyg fon ar ynvyd,
 Ni elwir coed unpren,
 Ni chymmydd dedwydd â dadyd,
 Ni chwfg dedwydd hun vore,
 Ni chlyw y cadno ei ddrewdod ei
     hunan,
 Ni cheir y melus heb y chwerw,
 Ni cheir ond ei groen ar gadno,
 Ni ad annoeth ei orvod,
 Ni bydd chwedyl heb yftlys iddi,
 Ni bydd allt heb waered,
 Ni bydd cyvoethawg rhygall,
 Ni bydd rhybarch rhygynnevin,
 Ni ryberchir rhyanvoddawg,
 Ni char gwaith nis gorddyvno,
 Ni ellir gwr o wâs,
 Ni ellir hên ben ar gorf ieuanc,
 Ni chaif dda ni oddevo y drwg,
 Ni chaif lês nad el yn namwain*,
 Ni chymmydd diawl â dwyvawl,
 Ni eill Duw dda i ddiriaid,
 Ni châr dovydd diobaith,
 Ni chwfg Duw ban rydd wared.

Catwg Ddoeth ai Cant.

75. GWARDDIADAU CATWG DDOETH.

Na chais nev o'th anudon,
 Na chais ddim lle nas dylech,
 Na chais hyder o falchder,
 Na chais ymdderchu'n uchel rhag
     dyvod yn îs,
 Na chais gyrhaedd goruch ymgyr-
     haeddwch,
 Na chais ddilyn neges ar galed,

* Ni chaif dd. Ll. ar.

Na chais gyvrinach am à wypo lawer,
 Na chais lês o wagvoft,
 Na chais vwrw coel ar dy gelwydd,
 Na chais dwymder dan iâ,
 Na chais ymwrthio* a'th gyftal,
 Na chais ymwrdd a'th well,
 Na chais ymddiried i'r un a'th vygythio,
 Na chais groesaw dan wg,
 Na chais lawenydd heb wên,
 Na chais chware â chlwyvus hên,
 Na chais lês o vewyd,
 Na chais elw o esgeulufdra,
 Na chais gellwair a'th gâs,
 Na chabla neb à vo arnat ei ovn,
 Na veia ar neb am y bai vo arnat dy
     hunan.
 Nag ymladd ag ynvyd,
 Na threulia y geiniog onis cefych,
 Na werth nev er daiar,
 Na fav ar greulonder,
 Na ymgynghora ond â doeth,
 Na ymdeithia ond â dedwydd,
 Catwg Ddoeth ai Cant.

76. ARALL, UNRHYW.

Na chais esmwythder o ddigder,
 Na chais ddiolch am nag,
 Na chais chware a'th gâs,
 Na chais barch am ddrygvoes,
 Na chais ddiweddd da o hir draâufder,
 Na chais urddas o valchder †,
 Na chais gellwair a'th elyn,
 Na chais vicre ‡ a'th gyftal,
 Na chais ymwrdd a'th well,

* Ymwrthio. Ll. ar.

† Na chais hyder. Ll. ar.

‡ Na chais ymogyvuwch. Ll. ar.

Na chais ymddiried i'r neb a'th vy-
gythio,

Na chais hyder yn malchder,

Na chais ymddercha'n rhy uchel
rhag dy vwrw yn isel,

Na chais ddilyn neges ar avrywiawg,

Na chais gyvrinach am à wypo lawer,

Na chais les o'th wagvoff,

Na chais dwymder dan iâv,

Na chais lawenydd gan glâv,

Na chais dwrn da o'th vygwth,

Na chais ddillad lledrad o myni ddi-
warthwydd,

Na chais ynnill paradwys o draha,

Na chais vyned i nev er bod yn chwerw,

Na chais ymweled a'r Drindawd onis
cei o undawd.

Catwg Ddoeth ai Cant.

**77. LLYMA DRAETHAWD Y
NERTHODD YN AMGEN O
VODD NOG O'R BLAEN.**

NERTH Eryr yn ei ylvín,

Nerth Sarf yn ei chloren,

Nerth Gellgarw yn ei gorn,

Nerth Tarw yn ei ben,

Nerth Arth yn ei breichiau,

Nerth March yn ei ddwyvron,

Nerth Ci yn ei ddaint*,

Nerth Twrch yn ei avlach,

Nerth Yfguthan yn ei hadanedd,

Nerth Gwenynen ei harogyl,

Nerth Cath yn ei phalv,

Nerth Arglwydd ei gyviawnder,

Nerth Gwr yn ei bwyll,

Nerth Gwraig yn ei thavawd.

Catwg Ddoeth ai Cant.

* Ei froen, Ll. ar.

**78. LLYMA NIDIAU AMGEN
NOG A DDANGOSWYD OC
Y BLAEN.**

Nid llawen ond hael,

Nid trist ond cybydd,

Nid hysbys ond ymovynwr,

Nid llednais ond à daw,

Nid dewr ond à dery,

Nid govalus ond à laddes,

Nid cyvoethawg ond ai cymmero,

Nid ai cymmero ond dedwydd,

Nid dedwydd ond diddrwg,

Nid diddrwg ond à gar Dduw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

79. EREILL*.

Nid cais ond gwerthvawr,

Nid gwerthvawr ond mād,

Nid mād ond meuedd,

Nid meuedd ond gwynvyd,

Nid gwynvyd ond gwybod,

Nid gwybod ond newydd,

Nid newydd ond newid,

Nid newid ond er llês,

Nid llês ond hardd,

Nid hardd ond iawn†,

Nid iawn ond cariad,

Nid cariad ond Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

* Gwerfi y Gwyddoniaid. Ll. Sion.

l.M.

† Cyviawn. Ll. ar.

F

80. ARALL. AMGEN NOG YR

UN O'R BLAEN.

NID anfaidd ond anvodd,
 Nid anvodd ond i ni ŵyr,
 Ni ŵyr ni wrendy,
 Ni wrendy ond ni ddyfsg,
 Ni ddyfsg ni ddeall,
 Ni ddeall ond yfstyrgar,
 Nid yfstyrgar ond aſtud,
 Nid aſtud ond dedwydd,
 Nid dedwydd ond hygar,
 Nid hygar ond addwyn,
 Nid addwyn ond uvydd,
 Nid uvydd ond tawedawg,
 Nid tawedawg ond goddevus,
 Nid goddevus ond call,
 Nid call ond cydwybodus,
 Nid cydwybodus ond cywir,
 Nid cywir ond meddylgar,
 Nid meddylgar ond ferchawg,
 Nid ferchawg ond cerddgar,
 Nid cerddgar ond ymddyddangar,
 Nid ymddyddan ond am Dduw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

81. EREILL.

NID dyn ond daioni,
 Nid daioni ond bodd Duw,
 Nid bodd Duw ond cariad,
 Nid cariad ond cyviawn,
 Nid cyviawn ond anian,
 Nid anian ond awydd,
 Nid awydd ond gwybod,
 Nid gwybod ond côv,
 Nid côv ond cyvun,

Nid cyvun ond oll,

Nid oll ond Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

82. ARALL.

NID dirgel ond dim,
 Nid dim ond anveidrawl,
 Nid anveidrawl ond Duw,
 Nid Duw ond dim,
 Nid dim ond dirgel,
 Nid dirgel ond Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

83. ARALL. 'MYNEGAW

CATWG DDOETH.

NID myn ond myn Duw.
 Nid mād ond myn Duw.
 Nid mawr ond myn Duw.
 Nid hardd ond myn Duw.
 Nid parod ond myn Duw.
 Nid blaeniad ond myn Duw.
 Nid efgud ond myn Duw.
 Nid buan ond myn Duw.
 Nid cadarn ond myn Duw.
 Nid nerth ond myn Duw.
 Nid galledig ond myn Duw.
 Nid gorvod ond myn Duw.
 Nid gorchymyn ond myn Duw.
 Nid diogel ond myn Duw.
 Nid trevn ond myn Duw.
 Nid cariad ond myn Duw.
 Nid cyviawn ond myn Duw.
 Nid doethineb ond myn Duw.
 Nid didranc ond myn Duw.
 Nid hanvod ond myn Duw.

Nid gwynvyd ond myn Duw.

Nid ufyddod ond i vyn Duw.

Nid parch ond i vyn Duw.

Nid Duw ond myn,

Nid myn ond bôd,

Nid bôd ond Duw,

A vyno Duw â vydd,

Nid myn ond myn Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

84. CASBETHAU CATWG DDOETH.

YN AMGEN O VODD NOG O'R BLAEN.

TYLAWD balch,

Cyvoethawg trahâus,

Golychwyd heb ei llufen,

Mab heb ddyfg,

Merch heb fyberwyd,

Gwraig heb veistrolaeth arni,

Gwr heb ystyriaeth,

Ieuainc heb oftyngeiddrwydd,

Henddyn heb ddwyvoldeb,

Benyw heb ddiweirdeb,

Gwafanaethydd heb uvyddod,

Cymydogaeth heb gariad,

Aberthawg heb roi cardawd,

Blaenawr heb bwyll,

Marchog heb brovedigaeth,

Arglwydd heb gynghor,

Efgob heb ddyfgeidiaeth,

Cyfredin heb gyvraith,

Brenin heb ddoethineb,

Doeth heb weithredodd dâ,

Ynad heb gyviawnder,

Gwlad heb heddwch,

Gwerin heb gynneddau,

Cenedyl heb wybodau,

Athraw heb amynedd,

Gwybodaeth heb voesau,

Rhyvel heb drugaredd,

Llwydd heb welliad,

Dyfg heb ddeddvolder,

Teulu heb gydvod,

Arvaeth heb gelvyddyd,

Celvyddyd heb arvaeth,

Cynneddv heb lefoldeb,

Bardd heb ddoisparth,

Ysgolâig heb lyvrau,

Llanc heb gampau,

Camp na vo da,

Dyn heb iddo Dduw, a

Barnu bod Duw heb anveidrawl ddaioni.

Catwg Ddoeth ai Cant.

85. CASDDYNION CATWG DDOETH.

DYN na wypo dda ei hun ac ni chais
addyfg gan arall.

Dyn à ddyco 'n echwyn vwy nog à
allo vyth ei dalu.

Dyn à vydd mor hael ag ni cheidw à vo
raid iddo ei hun.

Dyn à addawo bob peth ac ni rydd
dim.

Dyn à dyngo ac nis crêd neb.

Dyn à vygythio bawb ac na vo ar neb
ei ovn.

Dyn à wetu gymmaint ag y bo blin ei
wrandaw.

Dyn à geisio bob peth ac ni cheif ddim
à geisio.

Dyn à addevo 'i rîn iddei gys a'i elyn,

Dyn à elo i anurddas er urddas i anall.

Dyn heb dda ganto ac ni phaid â masnach pob peth.	Dyn à wnelo ddrygioni ac ni bo edivar gantho.
Dyn yn prynu pob peth ac heb ynnill ar ddim.	Dyn tlawd à wrthyd grynoded.
Dyn à wnelo mewn un dydd val nas gallo dranoeth ddim.	Dyn à wrthddadla yn erbyn ei Dduw.
Dyn à ogano arall am y beiau vo arno ev ei hunan.	Dyn à vo 'n fôl ac à gynmero arno vod yn folach.
Dyn à dybio ei vod yn well no neb ac yntau yn waethav o bawb oll.	Dyn à greto i bawb er nas adnapo,
Dyn na vedd ai gwafanaetho ac nas gwafanaetha ei hunan.	Dyn à twel gyvrinach á dieithyr.
Dyn à vo ryvelwr llesg ac ni chais heddwch yn hytrach no rhyvel.	Dyn à ymyr á phob peth heb achos.
Dyn à veddianno lawer ac ni roddo ddim.	Dyn à gafâo bawb a phawb yntau,
Dyn à ymddirieto i bawb ac ni chair neb à eill ymddiried iddo ev*.	Dyn na chreto neb na neb yntau.
Dyn à ymryfsono a'i gadarnach onid ei iddei vedd.	Dyn à weto lawer ac ni wrendy ar à weto arall.
Dyn à ymddirieto i beth ni bo trigiedig.	Dyn à welo lawer o voesau a chelvyddydau ac ni ddyfgo ddim o honynt.
Dyn à ymddirieto i rodd.	Dyn à fefneich bob peth ac heb brynu dim*.
Dyn à gais orvod o falchder a rhodres.	Dyn à dybio ei vod yn ddoeth ac yntau yn annoeth.
Dyn à gais avles ei hun er avles iddei gymodawg.	Dyn à dybio ei vod yn well no neb ar bob peth, ac yntau 'n waethav o'r cwbyl oll yn mhob peth.
Dyn à gafo 'i ddewis ac á ddewis y gwaethav.	Dyn à wypo 'i lès ac à wnelo ei avles.
Dyn na wnelo ddaioni ac nis gad farall ei wneuthur.	Dyn à gais lonyddwch ac nis rhydd.
Dyn à ymgadarnâo mewn peth à vo drwg yr olwg arno.	Dyn à ymfroftio o'i gywilydd ei hunan.
Dyn à dybio ei hun yn gall ac yntau 'n anghall.	Dyn à wnelo vrâd yn nihob peth.
Dyn à ddyfgo lawer ac ni wypo ddim yn gyvlawn.	Dyn à wypo gyvraith Duw a'i orchymynion, ac á ddadla yn eu herbyn er gwobrwy.
Dyn à adawo ei gâr cyvlwyn heb achos yn y byd,	Dyn à ddirmyco Dduw a dyn.
	Dyn à ddyfsgwyd ar y iawn ac nis gwna.
	Dyn à achwyno ar bob achos ar na vo gwir achos cwynaw.
	Dyn à ymroddo i vod yn avlawen lle na bo achos.
	Dyn à gâr ymgeintach á phawb ac ar bob achos,

* Iddo yntau, Ll. ar.

* Unpeth.

Dyn à ddyweto 'n wawr ac à wnelo 'n vychan.	Dyn y del iddo lawer o bethau ac ni roddo ddim.
Dyn glwth à fonia 'n wastadawl am fwyd a diawd.	Dyn à ymladd a'i arglwydd onid ei i'w bwl.
Dyn à wyr ei vai ac nas diwygia.	Dyn o ddiau heddwch à ddymuno ryvel ac yntau yn ryvelwr llef.
Dyn à froma wrth à ddengys iddo ei vai.	Dyn à ogano arall am y beiau à vo arno ev ei hun yn amlwg.
Dyn à gellwair à phawb ac ni oddev gellwair gan neb.	Dyn à debfsg ei vod yn well no neb ar bob peth, ac yntau 'n waeth no neb ymhob peth.
Dyn à holo gymmaint ag nas gellir ei ateb.	Dyn à echwyno o dda gymmaint ag na bo ar ei helw ai talo.
Dyn ni thawr ba beth à wnel nag à levair.	Dyn à roddo à vo o'i eiddo ac ai gato ei hun heb ddim.
Dyn à drevyd yn ddiiovyn iddo yr hyn na pherthyn iddo.	Dyn à addawo bob peth ac heb gywire dim.
Dyn à ymdristfa lle bo pob un arall yn llawen.	Dyn à vasgnacho bob peth a heb brynu dim.
Dyn à ymlawenao wrth à wnelo bob un arall yn drift.	Dyn à vygythio bawb ac ni bo ar neb ei ovn.
Dyn à edrydd o'i wir vodd yn amgen nog à glywes.	Dyn à ddyweto lawer ac nis gwrandawo neb.
Dyn à watwar y gwybodau nas gwypo ei hunan.	Dyn à dyngo llw anudon hyd nas creto neb ev.
Dyn ni chymmer ei gynghori onid el yn ryhwyr.	Dyn à addevo ei rin i fol, neu i elyn, neu i'r neb à wypo nas cel*,
Dyn à welo 'i gâr mewn difyg ac nas cynnorthwya.	Dyn à archo bob peth ar à welo ac ni chafo ddim.
Dyn ag iddo swydd ac nas gwnel yn gywir.	Dyn à roddo ei hunan mewn anurddas er urddas un arall.
Dyn à wyr vqd yn raid iddo varw ac na veddwl am vyd arall.	Dyn à welo lawer o rcesau a chelvyddydau, ac ni ddyfgo ddim.
Catwg Ddoeth ai Cant.	Dyn à bryno bob peth heb ynuill dim.
86. CASDDYNION CATWG DDOETH, MEWN MODD AMGEN.	Dyn à gafao pawb a phawb yntau.
Dyn à wypo y da ac nas dyfgo.	Dyn ni chreto neb na neb yntau,
Dyn ni bo ai gwafanaetho ac ni wafanaetha ei hun.	Dyn à veio ac yntau 'n veius.

* Y gwyro.

Dyn à amyro à phob* peth heb achos.	Dyn na veddwl ba vo y daw yn y diwedd.
Dyn à geisio yn ddirgel gan ddyn dieithyr.	Catwg Ddoeth ai. Cant.
Dyn à greto i bawb heb ei adnabod.	
Dyn à ymddirieto i rodd.	
Dyn à wnelo yn un dydd val na allo wneuthur dim dranoeth.	87. Y SAITH HOLION A DDODES CATWG DDOETH
Dyn à veddylio dwyll a hoked.	I SAITH O WYR DOETHION.
Dyn à gafo ddewis ac á ddewiso y gwaethav.	O'I GORYN LLANVEITHIN,
Dyn à debyco orvod o valchder a rhodres.	AC ATTEB Y GWYR HYN.
Dyn à gasio ei lês er awles i'w gymodog.	HAWL. Pa ddaioni fydd vwyav ar ddyn?
Dyn ni wnel dda ac nas gato i arall ei wneuthur.	Atteb. Cyvawnder.
Dyn à ymgadarnâo mewn drwg olwg.	<i>Tallaiarn vardd ai dywawd.</i>
Dyn à debyco ei vod yn gall ac yntau yn anghall.	Hawl. Pa ddoethineb y fydd oruchav ar ddyn?
Dyn à ddyfgo lawer ac ni wypo ddim.	Atteb. Gallu drwg i arall ac heb ei wneuthur.
Dyn à adawo ei gydymaith heb achos.	<i>Teilo Sant ai dywawd.</i>
Dyn à wnelo ddrwg ni bo edivar ganto.	Hawl. Pa ddirieidi fy vwyav ar ddyn?
Dyn tylawd à wrthoto grynoded.	Atteb. Anniweirdeb.
Dyn à watwaro ddyfgo a gwybodau daionus.	<i>Arwon ab Cynwarch ai dywawd.</i>
Dyn heb arno ryw gamp à vo da.	Hawl. Pwy fydd dylotav?
Dyn na vo dewr yn mhlaid ei gâr, a'i wirionedd.	Atteb. Y neb ni chreto gymmeryd ei eiddo ei hun.
Dyn à voffio ei gywilydd ei hun.	<i>Taliesin Ben Beirdd ai dywawd.</i>
Dyn à efgauluso Duw a dyn.	Hawl. Pwy fydd gyvoethocav?
Dyn na vo eiddo iddo ac nid ymgais à chrest neu gelvyddyd.	Atteb. Y neb ni chwennycho ddim o eiddo arall.
Dyn à vo gâs wrth arall heb ddangos paham.	<i>Gildas y Coed Aur ai dywawd.</i>
Dyn anwadal nas gellir ymddiried iddo ddim yn y byd.	Hawl. Pa gamp decav ar ddyn?
Dyn à wypo gyvraith Duw a'i orchymynion, ac á ddadleua yn eu herbyn er gwobrwy.	Atteb. Cywirdeb.
	<i>Cynan ab Clydno Eiddin ai dywawd.</i>
	Hawl. Paynrydrwydd vwyav ar ddyn?
	Atteb. Dymuno drwg i arall heb allu ei wneuthur.
	<i>Ystyfere fardd Teilo ai dywawd.</i>

**38. LLYMA Y SAITH HOLION
MEWN MODDAMGEN HER-
WYDD LLYVYR ARALL.**

1. **PA** ddoethineb vwyav ar ddyn?

Atteb. Gallu drwg ac heb ei wneuthur.

Teilo Sant.

2. **PA** ddaioni goruchav ar ddyn?

Atteb. Cyviawnder.

Talhaiarn.

3. **PA** ddirieidi vwyav ar ddyn?

Atteb. Celwydd.

Taliesin Ben Beirdd.

4. **PA** gamp decav ar ddyn?

Atteb. Cywirdeb.

Cynan ab Cludno Eiddin.

5. **PA** ynvydrwydd vwyav ar ddyn?

Atteb. Dymuno drwg cyd nas gallo.

Ystyfan vardd Teilo.

6. **PWY** fydd dylotav?

Atteb. Y neb ni chymmer o'i eiddo ei hunan.

Arawn ab Cynvarch.

7. **PWY** fydd gyvoethocav?

Atteb. Y neb ni chwennycho ddim o eiddo arall.

Gildas y Coed Aur.

Ac velly tervyna.

**80. GODDEGAU CATWG
DDOETH.**

A vyno ei berchi bid gadarn,

A vyno vodd Duw bid iawn ei varn.

A vyno iechyd bid lawen,

A vyno ei wrandaw bid gymmen.

A vyno ei garu bid uvydd,

A vyno lwyddiant gwyped ai lludd.

A vyno lonyddwch bid dangnevgar,

A vyno vlaenori bid wybodgar.

A vyno ei vodd porthed amynedd,

A vyno glod eled i'r bedd.

Catwg Ddoeth ai Cant.

**90. GEIRIAU GWIR CATWG
DDOETH.**

Llawer gwan da ei araith,

Llawer cryv drwg ei artaith.

Llawer tēg drwg ei ddeunydd,

Llawer hagyr hygar vydd.

Llawer gwir drwg ei ddywedyd,

Llawer eiddil da 'i gyngyd.

Llawer gwych drwg ei ymarwedd,

Llawer noeth da ei vuchedd.

Llawer berthawg dan ovalon,

Llawer tlawd á wel ei ddigou.

Llawer clwyvus da 'i amynedd,

Llawer iach llawn cynddaredd.

Llawer gobaith á á yn over,

Llawer á ddaw yn mhen ei amfer.

Catwg Ddoeth ai Cant.

**91. HODDION CATWG
DDOETH.**

Hawdd bodloni dedwydd,

Hawdd digio diriaid,

Hawdd annog dewr,

Hawdd ovni ovnawg,

Hawdd cynghori awenawl,

Hawdd dyfgu athrylithaidd,

Hawdd clwyvaw clav,

Hawdd fromi balch,

Hawdd fori boneddig tom,

Hawdd rhadloni ferchawg,

Hawdd hudaw baban,

Hawdd twyllaw didwyll,

Hawdd eirioled ar haelionus,
 Hawdd lladd brwynen,
 Hawdd tynu cleddyv byr o wain,
 Hawdd cwypaw clof,
 Hawdd diriaw bwyd ar newynawg,
 Hawdd ynnill ar anghenofid,
 Hawdd y ceir gwên ar viubryd llawen,
 Hawdd dal march dall,
 Hawdd croni * frwd pifodyn,
 Hawdd gwedyd castell,
 Hawdd gwrandaw, crêdu, gadael iddo,
 Hawdd rhydio cornant,
 Haws gwedyd mawr no gwneuthur
     bychan,
 Haws gwneuthur da no drwg,
 Haws bod yn gall nog yn anghall,
 Haws bodloni Duw no diawl,
 Haws myned i nev nog i ufern,
 Haws gweled pob iawn nog ymddallu
     yn ei erbyn.

Catwg Ddoeth ai Cant.

92. HEBAU CATWG DDOETH.

Heb ferch heb synwyr,
 Heb synwyr heb ddeall,
 Heb ddeall heb ystyr,
 Heb ystyr heb wybod,
 Heb wybod heb bwyll,
 Heb bwyll heb ddyfg,
 Heb ddyfg heb ddawn,
 Heb ddawn heb Dduw,
 Heb Dduw heb ddim.

Catwg Ddoeth ai Cant.

93. CYLCH BYD A BYWYD.

Tlodi á bair ymgais,
 Ymgais á bair llwyddiant,
 Llwyddiant á bair cyvoeth,
 Cyvoeth á bair balchder,
 Balchder á bair cynhen,
 Cynhen á bair rhyvel,
 Rhyvel á bair tlodi,
 Tlodi á bair heddwch,
 Heddwch tlodi á bair ymgais,
 Ymgais á dreigla yr un cylch ag o'r
     blaen.

Catwg Ddoeth ai Cant.

94. GOREU CATWG DDOETH.

Goreu ar wr*, gwybodau,
 Goreu ar ieuanc, gwylder,
 Goreu ar hên, aravwch,
 Goreu ar bob dyn, cydwybod,
 Goreu chwedyl, gwirionedd,
 Goreu celwydd, celwydd amlwg,
 Goreu gorchwyl, gwneuthur daioni,
 Goreu devawd, ymwellau,
 Goreu cynneddyv, cadw moes,
 Goreu arver, doethineb,
 Goreu ymddiried, ymddiried i Dduw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

95. GOREUAU.

Goreu un bwyd, bara,
 Goreu un enllyn, halen,

* Attal. Ll. ar.

* Wryd. Ll. ar.

Goreu un llyn, gwin,
 Goreu un llaeth, llevrith,
 Goreu diod, diod o ddwr,
 Goreu neges, ymweled â gwr yn
 ngharchar,

Goreu hael, hael ofeiriad,
 Goreu taith, cyrch golychwyd,
 Goreu ympryd, gochel moethufder,
 Goreu haelioni, rhoddi cardawd,
 Goreu cardawd, rhoi lletty,
 Goreu parodrwydd, bathawd,
 Goreu cydymaith, ceiniawg,
 Goreu barn, cyviawnder,
 Goreu cyvraith, ammod,
 Goreu ammod, cyviawnder,
 Goreu gwaith, gwneuthur daioni,
 Goreu celyddyd, deall gwirionedd,
 Goreu ymladd, ymladd â dryganwydau,
 Goreu heddwch, heddwch cydwybod,
 Goreu nawdd, nawdd Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

96. GOREUAU.

GOREU gorchwyl undyn, gwarchadw
 ty yn dda*,

Goreu un gair, mi biau,
 Goreu i bawb, â ddichon ev ei hunan,
 Goreu camwri, cadbyd,
 Goreu barn, cyviawnder,
 Goreu cyviawnder, trugaredd,
 Goreu lle, â ellir ei gyrchu,
 Goreu bwyd, un rhag newyn,
 Goreu cyfes, talu iawn,
 Goreu taith, golychwyd,
 Goreu cyvaill, cydwybod lân,

• Yn ddiwyd. Ll. ar.

Goreu canwyll, pwyll,
 Goreu devawd, daioni,
 Goreu i ddyn, ei Dduw,
 Goreu Duw, Duw y goreuon.

Catwg Ddoeth ai Cant.

97. GOREUAU.

GOREU un dyn, gŵr,
 Goreu un tlws, gwraig,
 Goreu un mil, march,
 Goreu un anivel, buwch,
 Goreu un yfgrubyl, davad,
 Goreu yngogiaid, geivyr,
 Goreu amgyving, moch,
 Goreu lluyddion*, gwenyn,
 Goreu etivedd, pren plan,
 Goreu masnach, prynu tîr,
 Goreu câr, erw o dir,
 Goreu parodrwydd, arian,
 Goreu deaint, daioni,
 Goreu diwedd, diwedd da.

Catwg Ddoeth ai Cant.

98. GOREUAU.

GOREU enw, mi biau,
 Goreu cyvaill, bathodyn,
 Goreu bwyd, un rhag newyn,
 Goreu llwyn, un a'm cyfgoto,
 Goreu march, un a'm dyco,
 Goreu cwd, un â blawd ynddo,
 Goreu bwyall, â bieufwyv,
 Goreu rhan o'r deifien, rhan â gafwyv,
 Goreu peth, peth â veddwyv,

• Llwyddiant. Ll. ar.

Goreu bach, bach gwair,
 Goreu mawr, mawr vodlondeb,
 Goreu y goreu o bob rhyw,
 Goreu tynged, diwedd da.

Catwg Ddoeth ai Cant.

99. GOREUAU.

GOREU lledvegin, davad,
 Goreu o'r devaid, y moelion,
 Goreu o'r gwartheg, y brithion,
 Goreu o'r meirch, y mwynav,
 Goreu o'r moch, y tewav,
 Goreu o'r geivyr, y gwynion,
 Goreu o'r gwyr, y doethav,
 Goreu o'r gwragedd, y difymlav,
 Goreu o'r meibion, y breisgav,
 Goreu o'r merched, y meinav,
 Goreu o'r cwn, y cyntav,
 Goreu o'r brethyn, y cochav,
 Goreu o'r llian, y meinav,
 Goreu o'r gwenith, y moelav,
 Goreu o'r ceirch, y breisgav,
 Goreu o'r haid, y byrav,
 Goreu etiveddion, coed plan,
 Goreu cyvnewid, cyvnewid ar dir,
 Goreu un arv, cylllell,
 Goreu un tudded, mantell,
 Goreu ar bob peth, y goreu,
 Goreu o'r drygau, y lleiav.

Catwg Ddoeth ai Cant.

100. GOREUAU.

GOREU un bwyd, bara,
 Goreu enllyn, halen,
 Goreu llyn, gwin,
 Goreu diod, dwr,

Goreu cyvedd, medd,
 Goreu gosfymaeth, cwrw,
 Goreu meddyginiaeth, llaeth,
 Goreu helgig, hydd,
 Goreu ág*, yfgrubyl, mollt,
 Goreu pysgod mor, llythi,
 Goreu pysgod dwr croew, brithyll,
 Goreu aeron, avalau,
 Goreu ancwyn, bresych†,
 Goreu gwaith, arddu tîr,
 Goreu chware, llawenydd.

Catwg Ddoeth ai Cant.

101. GOREUAU.

GOREU gweinyddiaeth, llavuriaw tir,
 Goreu llavur, gwenith,
 Goreu o'r gwenith, y moelav,
 Goreu o'r haid, y byrav,
 Goreu o'r ceirch, y brasav,
 Goreu o'r avalau, y lleiav,
 Goreu o'r llyfiau, bresych,
 Goreu o'r gwŷg, fa,
 Goreu arlwyad, ammaeth,
 Goreu lledvegin, davad,
 Goreu llawnder, buwch,
 Goreu ynghyving, moch,
 Goreu yngnogiaid geivyr,
 Goreu hiliadaeth, gre o gefyg,
 Goreu golud, gwartheg,
 Goreu llaeth, llevrith‡,
 Goreu ymborth, blith§,
 Goreu ancwyn, perllan,

* Cig.

† Cenin. Ll. ar.

‡ Llaeth buwch. Ll. ar.

§ Goreu moethynou. Ll. ar.

Goreu heiliad, gardd,
 Goreu llwyddiant, gwenyn,
 Goreu etivedd, pren plan,
 Goreu gallu, tir*,
 Goreu rhyfgywydd, ty annedd,
 Goreu gwaith teulu, rhod a chribau,
 Goreu o'r brethyn, y cochav,
 Goreu o'r llian, y meinav,
 Goreu o'r caws, y fatav,
 Goreu o'r menyn, y nielnav,
 Goreu anivel, march,
 Goreu o'r cwn, y cyntav,
 Goreu o'r meirch, y mwyav,
 Goreu o'r pridd, y cochav †,
 Goreu o'r gwartheg, gwineuon,
 Goreu o'r moch, y gwynion,
 Goreu o'r devaid, y moelion,
 Goreu o'r geivyr, y gwynion,
 Goreu trev, trev tād,
 Goreu gwlad, gwlad geni,
 Goreu arv, cylllell,
 Goreu tuddedyn, mantell,
 Goreu meddiant, cartrev,
 Goreu gwaith un dŷn, gwarchadw ty,
 Goreu urddas, bonedd cynhenid,
 Goreu cymmyred, gwybodaeth,
 Goreu tryfor, celvyddyd ‡,
 Goreu cymodawg, tal pentan,
 Goreu dyddanwch, mab,
 Goreu careiddwch, merch,
 Goreu tlws, gwraig dda,
 Goreu casaeliad, enw da §,
 Goreu arlwydd, cydwybod.

Catwg Ddoeth ai Cant.

* Goreu cyvoeth, tir. Ll. ar.

† Gwineuav. Ll. ar.

‡ Creft. Ll. ar.

§ Gair da. Ll. ar.

102. GOREUAU.

GOREU o'r gwyr, y doethav,
 Goreu o'r gwragedd, y difymlav,
 Goreu o'r meibion, yr uvyddav,
 Goreu o'r merched, y fyberwav,
 Goreu o'r gweifion, y fyddlonav,
 Goreu o'r cymodogion, y divalchav,
 Goreu o'r gweithwyr, y medrusav,
 Goreu cerddedydd, gau,
 Goreu cynghor, gwas diawg,
 Goreu cydymaith, ceiniawg,
 Goreu neges, myned â chroesaw,
 Goreu hael, hael ofeiriad,
 Goreu canwyll, pwyll i ddyn,
 Goreu camwri, cedwid*,
 Goreu meddyg, meddyg enaid,
 Goreu cynneddvau, cadw moes,
 Goreu devawd, daioni,
 Goreu rhan, rhoddi cynnwys,
 Goreu i bawb, â ddichon ei hun,
 Goreu un gair, mi â biau,
 Goreu arv, dwrn moel,
 Goreu un tudded, mantell,
 Goreu y gware, tra ater,
 Goreu gwrthwyneb, gwrthwyneb cwys,
 Goreu ediveirwch, ediveirwch gwerthu,
 Goreu llawenydd, canu 'n iach i gamp
 ddrwg,
 Goreu doethineb, tewi,
 Goreu rhyrindawd†, cyrchugolychwyd
 Goreu newyn, newyn ariant,
 Goreu cyvoeth, boddlondeb,
 Goreu adnabod, adnabod ei hun,
 Goreu arlwydd, cydwybod,

* Cadbyd. Ll. ar.

† Pererindawd. Ll. ar.

Goreu dyfg, ystyriaeth,
Goreu meddwl, meddwl am Dduw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

103. GOREUAU.

GOREU arv gwroldeb,
Goreu gwroldeb, ystyr cyn taraw,
Goreu taraw, taraw hoel ar ei phen,
Goreu pen, pen ar y gynhen,
Goreu cynhen, à vo mwyav edivar am
dani

Catwg Ddoeth ai Cant.

104. GOREUAU.

GOREU prinder, prinder geiriau,
Goreu amyl, amyl gardawd,
Goreu mawr, mawr ymgais,
Goreu bach, bach gwair,
Goreu gwryd, heddwch,
Goreu doethineb, anwybodaeth am
ddrwg,
Goreu heddychyd, gwir,
Goreu glewder, gochel cynhen,
Goreu fynwyr, fynwyr prŷn,
Goreu pwyll, ymbellâu,
Goreu eisiau, eisiau cyvoeth,
Goreu fant, fant o bell,
Goreu bardd, nas adnaper,
Goreu gwr, y gwr goreu*,
Goreu golud, goleuder,
Goreu crair, anghynghrair,
Goreu brawd, brawd fydd,
Goreu cynghor, gochel ei eisiau,
Goreu boddio, boddio Duw,
Goreu encil, golychwyd,

* Y goreu ei gampau. Ll. ar.

Goreu càr, càr a'm cerydd,
Goreu creft, à wypwyv,
Goreu rhad Duw, cydwybod iach,
Goreu tlws, à bieufwyv,
Goreu bwyd, à heliwyv vy hun,
Goreu mantell, un à veddwyv,
Goreu o'r adar, à ddaliwyv,
Goreu o'r main, à allwyv ei ddwyn,
Goreu athraw, caledi,
Goreu llyvyr, myvyrdawd,
Goreu o'r campau, bod yn llonydd,
Goreu o'r chwerthin, un nas clywer,
Goreu o'r cyvedd, bod ymhell
oddiwrtho,
Goreu anwylyd, y gwanav,
Goreu cymmwynas, dangos bai,
Goreu caredigrwydd, ceryddu pechawd,
Goreu cyflwn, gado 'n llonydd,
Goreu mawl, vy nghredu,
Goreu cyvaill, callineb,
Goreu cymodawg, y callav,
Goreu arglwydd, y folav,
Goreu celvyddyd, medrufder,
Goreu ar hen, ei gynghor,
Goreu cynghor, tād,
Goreu cyvrinach, mām,
Goreu ymgeledd, chwaer,
Goreu cynnorthwy, hrawd,
Goreu cyveillach, gwraig,
Goreu cymodawg, heddychwyr,
Goreu gelyn, a'm o'no,
Goreu ovui, ovni Duw.

Catwg Ddceth ai Cant.

GNODIAU CATWG DDOETH.

G_{NAWD} i euawg hir oval,
Gnawd i ddiawg hir adiwyth,

Gnawd i lythig hir angen,
 Gnawd i greulawn hir gâs,
 Gnawd i leidyf ei hir ymlid,
 Gnawd i lwyr ei hir watwar,
 Gnawd i gelwyddawg hir warthrudd,
 Gnawd i over hir amharch,
 Gnawd i drachwantus hir ddygnedd,
 Gnawd i ddiriaid hir alar,
 Gnawd i ddedwydd hir dangnev,
 Gnawd i dangnevgar tadoldeb Duw.
 Catwg Ddoeth ai Cant.

105. GOREUAU. DEUNAW
 CAMPAU DAWNUS CATWG
 DDOETH.

1. Goreu moes, evylldawd.
2. Goreu ymarver, diwydrwydd.
3. Goreu o gynneddv, gwirionedd.
4. Goreu o awen, pwyll.
5. Goreu o ferch, trugaredd.
6. Goreu yftyriaeth, adnabod ei hunan.
7. Goreu o swydd, dyddiaw*.
8. Goreu goval, bod yn gyviawn.
9. Goreu ymgais, gwybodaeth.
10. Goreu athrylith, haelioni.
11. Goreu trachwant, trachwant heddwch.
12. Goreu dewis, gwneuthur daioni.
13. Goreu o vodd i yw, creff.
14. Goreu addysg, llên †.
15. Goreu galar, galar am bechawd,
16. Goreu dyddanwch, llawenydd cydwybod.

* Heddych. Ll. ar.

† Goreu o ddyfg. Ll. ar.

17. Goreu ymryfon, pwy oreu ei vuchedd.

18. Goreu myvyrdawd, am Dduw.
 Catwg Ddoeth ai Cant,

Hen vardd á ganoedd val hyn :
 Deunaw o gampau dawnus,
 A roed ar Wgawn ab Rhys,
 Ac ungamp ddrwg ar Wgawn
 Yn diwynaw'r deunaw dawn*.

106. HEN VARDD A ELWID
 YSTUDVACH A VUASAI YN
 VARDD CYSTENIN VENDI-
 GAID A WELES DEUNAW
 CAMPAU DAWNUS A GANT
 CATWG DDOETH, AC YNA
 Y CANT YNTAU VAL HYN.

Deunaw campau dawnus Ystudvach,
 Bardd Gwrthevyr Vendigaid.

1. GLEW mewn trin a thrallawd.
2. Amyneddgar yn dyoddev.
3. Cadarn ei gyngyd.
4. Doeth yn ei ddadyl.
5. Dirodres yn ei glod a'i lwyddiant.
6. Uvydd yn ei voes.
7. Syber ei gampau.
8. Llavirus yn ei orchwyl a'i ymgais.
9. Awyddus am wybodau.
10. Haelionus, gair, gweithred, a meddwl.
11. Athrywyngar mewn ymryfon.
12. Addwyn ei ymddugiad.

* Pa gamp ddrwg oedd hono? Ai
 o'n oedd? *Iolo Morgannwg.*

13. Croefawus yn ei dy.
14. Heddgar yn ei gymodogaeth.
15. Diwair o gorf a meddwl.
16. Cywir ei air a'i weithred.
17. Cyviawn ei vuchedd.
18. Trugar wrth dlawd a thrallodus.

Tydi dy wala, ebai Catwg, ti á ennill-
aist y goreu arnav.—Nage, ebai
Yftudvach, nid velly, mi á geisiais
ragoriaeth arnat ti, a thi á ddang-
ofaist uvydddawd, am hyny
doethav tydi, ac itti y mae y
goreu, a myned á wnaeth y varn
mai doethav o'r doethion oedd
Catwg, a Chatwg á vynai ddodi
hyny o air ar Yftudvach.

107. GWELLAU CATWG DDOETH.

Gwell gwto o'i berchi,
Gwell gwraig o'i chanmawl,
Gwell benthyg nog eisiau,
Gwell gwir no chelwydd,
Gwell cyvoeth nog angen,
Gwell angen no chywilydd,
Gwell dyn drwg o'i gospi,
Gwell synwyr no chyvoeth,
Gwell pwyll nog aur,
Gwell tewi no drwgwedyd,
Gwell ceiniawg no brawd,
Gwell goddev no goval,
Gwell byw no marw*,
Gwell cerdd o'i breiniaw,

Gwell cywir tylawd no hocedus* cyw
oethawg,
Gwell bonedd no thaiogrwydd,
Gwell chware nog ymladd,
Gwell bygwth no tharaw†,
Gwell taraw‡ no lladd,
Gwell ychydig drwy rad no llawer
drwy avrad,
Gwell bodd pob dyn no'i anvodd,
Gwell trugaredd no chreulonder,
Gwell bendith y tlawd no meistrolaeth
y cadarn,
Gwell haelioni no chybyddiaeth,
Gwell car mewn llys nog aur ar vys,
Gwell nag no gau eddewid,
Gwell rhan ovn no rhan caru,
Gwell cadw nog olrhain,
Gwell dau ben nog un,
Gwell y drwg á wyddys no'r drwg nas
gyddys,
Gwell nerth dwy gath nog un,
Gwell rhy draws no rhy druawr,
Gwell bedd no buchedd anghenawg,
Gwell celvyddyd no thryfor,
Gwell creff no threvtadaeth,
Gwell ymroddwr no dialwr,
Gwell ychydig yn laeth no llawer yn
enwyn,
Gwell deuwaie vi nog un gwaie ni,
Gwell moes no bonedd,
Gwell am y pared á dedwydd nog am y
tan á diriaid,
Gwell goreu no da iawn,
Gwell unpen no chanpen, gwell deuben
nog un,

* Gwell y byw nog y marw. Ll. ar.

* Twyllgar. Ll. ar.

† Fyftio. Ll. ar.

‡ Fyftio.

Gwell câr llaw no châr tavawd,
Gwell yn y crochan nog yn y tân,
Gwell bach mewn llaw no mawr
gerllaw,

Gwell â ddaliwyv nog â alwyv,
Gwell un dewch no dau ewch,
Gwell un gair gwir no chaat gair tēg,
Gwell cysgod brwynen no bod hebddi,
Gwell ci â gyvartho no chi â gaotho,
Gwell anfawd o'i gael nog o'i ovni,
Gwell dryw mewn llaw no gwydd ar
adain,
Gwell aderyn mewn llaw no dau yn y
llwyn,
Gwell dysg no golud, gwell awen no
dyfg,
Gwell cydwybod nog awen, gwell Duw
no dim.

Catwg Ddoeth ai Cant.

108. GODDEGAU CATWG DDOETH.

A vo doeth ev â wreand y'n wâr,
A vo dewr ev â dery 'mhlaid ei gâr.
A vo clav eve â orwedd,
A vo dioval ev â gwfg mewn hedd.
A vo yfgawn galon ev â gân,
A vo dedwydd ev â vuchedda 'n lân.
A vo hael ev â drugarâs,
A vo fantaid ev â gâr â vo dâ.
A vo pryderus ev â veddylia,
A vo celvydd ev â yfityria.
A vo tlawd ev â gymhortha,
A vo cyvoethawg ev â lecha.
A vo diwyd ev â weithia,
A vo gwellwr ev â gerdda.

A vo llonydd ev â vydd pena',
A vo twyllodrus Duw ai casia.
Catwg Ddoeth ai Cant.

109. EREILL.

A vyno gyvoeth govyned genad ei
wraig,
A vyno vyw 'n gyviawn govyned
genad ei arlwydd,
A vyno vyw 'n heddychlawn govyned
genad ei vrenin,
A vyno vyw 'n ddwyvawl govyned
genad ei ofeiriad,
A vyno wybodaeth govyned genad ei
geraint a'i gymodogion,
A vyno urddas govyned genad ei
gampau,
A vyno vod yn ddivalchder govyned
genad ei vam,
A vyno vod yn ddoeth govyned genad
ei ferchiadau,
A vyno vod yn ddiaval govyned genad
ei blant,
A vyno lwyddiant govyned genad y
diogi,
A vyno ei ewyllys govyned genad ei
Dduw,
Ac o gael hyny y mae iddo â vyno o
bob daioni.

Catwg Ddoeth ai Cant.

110. SAITH DYN A YRANT Y BYD YN YMRYVGOLL.

Gŵr heb gŵv.
Gwraig heb gywilydd.

Mâb heb ddysg.
 Feirad heb ddwyvolder.
 Swyddawg heb gydwybod.
 Arglwydd heb gyviawnder.
 Brenin heb drugaredd.

Catwg Ddoeth ai Cant.

111. SYNIADAU CATWG DDOETH.

Ymhob dyn y mae enaid,
 Ymhob enaid y mae deall,
 Ymhob deall y mae meddwl,
 Ymhob meddwl y mae y naill ai drwg
 ai da,
 Ymhob drwg y mae angau,
 Ymhob da y mae bywyd,
 Ymhob bywyd y mae Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

112. SYNIADAU AMRYVEIL- ION.

Deuparth bywyd yw gwybod,
 Deuparth gwybod yw deall,
 Deuparth deall yw awen,
 Deuparth awen yw ymarver,
 Deuparth ymarver yw ferch,
 Deuparth ferch yw synwyr.

Catwg Ddoeth ai Cant.

113. EREILL UNRHYW.

Deuparth awen yw moliant,
 Deuparth cerdd ei gwrndaw,

Deuparth bonedd yw dysg,
 Deuparth dysg yw hyder,
 Deuparth clod yw cynneddv,
 Deuparth pryd yw trwfiad,
 Deuparth iechyd ymrwyfiaw,
 Deuparth fordd ei gwybod,
 Deuparth gwledd yw groesaw,
 Deuparth doethineb ystyriaw,
 Deuparth golud boddlloneb,
 Deuparth celvyddyd ei rhiniau,
 Deuparth llywodraeth heddwch.

Catwg Ddoeth ai Cant.

114. EREILL, AMRYVEIL- RYW.

Cryw pob gwybodus,
 Call pob cywiawn,
 Doeth pob geirwir,
 Da pob cariadgar,
 Mawr pob medrus,
 Cyvoethawg pob boddlon,
 Tylawd pob grwgnachlyd,
 Dwyvawl pob cydwybodus,
 Moesawl pob uvydd,
 Hael pob trugarawg,
 Fyddlawn pob cywir,
 Cadarn pob amyneddus,
 Glew pob gwirgar,
 Serchawg pob addvwyn,
 Dedwydd pob deddvawl,
 Caredig pob tangnevgar,
 Pwyllvawr pob tawedawg,
 Llwyddiannus pob ymgeisgar,
 Gwynvydig pob glan ei vuchedd,
 Llawn pob daionus.

Catwg Ddoeth ai Cant.

115. EREILL CYVUNVATH.

Fot pob balch,
 Diwybod pob diymgais,
 Aylwyddus pob diwybod,
 Diriaid pob diferch,
 Trachwantus pob diriaid,
 Llovrudd pob lleidyr,
 Lleidyr pob drwg dybus,
 Newyn pob awydd,
 Digllon pob newynawg,
 Gelyn pob digllon.

Catwg Ddoeth ai Cant.

116. AC MEWN MODD
AMRYVAL VAL HYN.

Trais pob cam,
 Ynvyd pob treifedig,
 Gelyn pob ynvyd,
 Pob gelyn heb achos.

Catwg Ddoeth ai Cant.

117. MODD ARALL.

Digllon pob newynawg,
 Newyn pob dialgarwch*,
 Ynvyd pob dialgar,
 Dialgar pob gelyn,
 Gelyn pob treifedig.

Catwg Ddoeth ai Cant.

* Newynawg pob dialgar. Ll. ar.

118. LLYMA GYNGHORION
ARODDES CATWG DDOETH
I DALIESIN BEN BEIRDD,
PAN OEDD YN YSGOLAIG
IDDO.

MEDDYLIA CYN Y GWETECH.

1. Yn gyntaf, beth y gwetech.
2. Yn ail, paham y gwetech.
3. Yn drydy', wrth bwy y gwetech.
4. Yn bedwerydd, am bwy y gwetech.

5. Yn bummed, beth á ddaw o'r peth á wetch.

6. Yn chwechved, pa les o'r peth á wetch.

7. Yn feithved, pwy á vo 'n gwrandaw ar á wetch.

Dod dy air ar ben dy vys cyn ai gwetech,

A threigla ev y faith fordd hyn cyn ai gwetech,

Ac ni ddaw drwg vyth o'r hyn á wetch.

Catwg Ddoeth ai Cant, wrth Daliesin Ben Beirdd yn doddi arno ei vendith.

119. LLYMA DDEWIS BETH-
AU GWR.

A CHATWG DDOETH A'UCANT WRTH EI
 DAD GWYNLLIW VILWR, AB GLYWIS
 AB TEGID AB CADELL DEYANLLWO.

Ei dy yn ddiddos,
 Ei dyddyn yn grwn,
 H

Ei dir yn dirion,
 Ei wely yn efmwyth,
 Ei wraig yn ddiwair,
 Ei vwyd yn iachus,
 Ei ddiod yn vain vywus,
 Ei dân yn oleu,
 Ei ddillad yn glydion,
 Ei gymodogaeth yn heddychlawn,
 Ei wás yn ddiwyd,
 Ei vorwyn yn fyw,
 Ei vâb yn gywir,
 Ei verch yn fyber,
 Ei gâr yn fyddlawn,
 Ei gyvaill yn ddiwyll,
 Ei varch yn wâr,
 Ei vilgi yn vuan,
 Ei hebawg yn chwannawg,
 Ei ychain yn gryvion,
 Ei wartheg yn lliwiawg*,
 Ei ddevaidd yn rhywiawg,
 Ei voch yn hirion,
 Ei dylwyth ymgynneddus,
 Ei gartrev yn drevnus,
 Ei vardd yn ddyfgedig,
 Ei delynwr yn addwyn,
 Ei velin yn agos,
 Ei eglwys yn mhell,
 Ei arglwydd yn gadarn,
 Ei vrenin yn gyviawn,
 Ei dâd ysbrydawl yn gâll,
 A'i Dduw yn drugarawg.

Catwg Ddoeth ai Cant.

120. HEBAU AMGEN NOG
 O'R BLAEN.

HEB athraw beb ddyfg,
 Heb ddyfg heb wybodau,

* Yn unlliawg. Ll. ar.

Heb wybodau heb ddoethineb,
 Heb ddoethineb heb ddwyvoldeb,
 Heb ddwyvoldeb heb Dduw,
 Heb Dduw heb ddim.

Catwg Ddoeth ai Cant.

121. PEDWAR GWYD Y SYDD
 O BRIVANSAWDD.

CYNTAV, llid.—Ail, trachwant.—
 Trydydd, diogi.—Pedwerydd, ovyn.

A'r lle y bytho y naill na'r llall o
 honynt y ceir pob drwg arall, canys
 o honynt y tyv yn angerddawl
 pob drygau ereill ar veddwl a
 gweithred.

Catwg Ddoeth ai Cant.

122. GORDDODAU CATWG
 DDOETH.

O DEIMLAW teimla'th galon a'th gyd-
 wybod,
 O ddyfgwyl dyfgwyl ar y daionus,
 O wrandaw gwrandaw gwyn tlawd ac
 anghenus,
 O vlafu blafa ddoethineb,
 O rogli rhogla ddiniweidrwydd,
 O geifiaw cais wybodaeth,
 O gyrhaedd cais gyrhaedd deall,
 O ddychymyg cais ddychymyg â vo
 pwyll,
 O wneuthur gwna'th ddyledswydd,
 O gafâu casûa y drwg o bob rhyw,
 O adnabod adnebydd dy hun,
 O wybod gwybydd orchymynion
 Dovydd,

O yftyriaw yftyria dy ddiwedd,
 O ovni ovna'th anwydau,
 O ddywedyd dywed à vo gwir,
 O varnu barna yn dy gydwybod,
 O vwriadu bwriada wellâu dy vuch-
 edd,
 O anturiaw anturia 'mhlaid pob iawn,
 O garu câr tangnevedd,
 O lawenâu llawenâa am ddyoddev
 dros y gwir,
 O alaru galara am dy bechawd,
 O ymbil ymbil ar Dduw am ei rad-
 verthwch,
 O ymhyvrydu ymhyvryda mewn dy-
 hewyd ddwyvawl,
 O ddiolch am à geiraf diolch i Dduw
 yn benav,
 O ymddiried ymddiried i'th Dduw.
 Catwg Ddoeth ai Cant.

123. ARALL UNRHYW.

O DEIMLAW teimla'th wendid fynwyr,
 O weled gwêl dy vai,
 O wrandaw gwrandaw gynghory doeth,
 O geifiaw caisheddwoch â phawb a rhwng
 pawb,
 O gredu crêd na wyddost ddim,
 O vlafu blafa bereiddder deddvoldeb,
 O arogli arogla feidddra pechawd,
 O ddeall deall beth wyd,
 O wneuthur gwna gyviawnder,
 O gafâu casâa y byd a'i bethau,
 O adnabod adnebydd dy galon dy
 hunan,
 O wybod gwybydd mai dyn wyd,
 O goviaw covia mai marw à vyddi,
 O yftyriaw yftyria y varn ddiweddav,

O ovni ovna dwyll dy galon,
 O ddywedyd dywed wirionedd yn benav
 dim,
 O varnu barna varn gyviawn*,
 O vwriadu bwriada wellâu dy vywyd,
 O ymroddi ymrô i wneuthur daioni,
 O anturiaw anturia dros heddwch a
 thangnev,
 O ymddiried ymddiried i'r un à wyr dy
 raid,
 O uvyddâu uvyddâa i'r un à roddes
 itti vyw a bôd,
 O ymhewydu ymhewyda ddwyvoldeb,
 O garu câr dy Dduw, ac yn Nuw caru
 pob perchen bôd a bywyd †.
 Catwg Ddoeth ai Cant,

124. PEIBYL CATWGDDOETH.

1. PEI gwisgid goron am ben pob
 fôl ni à vyddem bawb yn vren-
 inodd.
2. Pei bai cloch am vwnwgyll pob
 ynvyd ni chaid nebun vyth mewn
 eglwys ond ofeiriaid a'u cyd-
 glochydion.
3. Pei bai pob anghall yn marw ni
 chleddid neb eisiau gwr yn vyw
 i agor bedd.
4. Pei bai cynn ar ben pob fôl ve
 geid arian yn dda am ddangos
 gwr moel.
5. Pei bai gywilydd pob un yn yf-
 grivenedig yn ei dalcen, prid
 iawn y byddai deunydd myg-
 ydau.

* Gyviawn varn Ll. ar.

† Câr dy gymodawg val ti dy hunan.
Ll. ar.

6. Pei cyn gynted ar draed ag ar dav- awd y byddai gwraig, hi á ddaliai ddigon o luced i gynu tân y boreu.
7. Pei ni thraethai un tavawd amgen nogwirionedd a doethineb rhyvedd y byddai riv y mudion.
8. Pei gwelai chwedleugar annoethineb ei ddadwrdd ev á gadwai ei davawd i oeri ei gawl.
9. Pei gwelai groefan overdawd ei gamp ev ai gadawai rag cywilydd.
10. Pei glywai gybydd ddrygfawr ei galon byddai varw gan ddrewdawd.
11. Pei gwelai ddlawg y drwg ai ery ev á ymosgreiniau o'i lefgedd rag ovyn a chywilydd.
12. Pei gwelai ferch ei wendid ev á drengai gan ovyn.
13. Pei gwelai valch ei galon ve gollai ei holl synwrau gan arfwyd.
14. Pei gweiai bob un galon y llall ev á vyddai yn llawnoed i bawb fôr rhag diawlaid.
15. Pei gwelai genvigen ei ddüwch eve á ymgrogai rag cywilydd Duw a dyn.
16. Pei gwelai bwyll ei anmhwyl ev á guddiai ei wyneb gan gywilydd.
17. Pei gwelai veddwawd ei fieiddra ev á ymgudd' ai dan y domen.
18. Pei gwelai gelwydd ei wydoldeb ev á gollai ei hunan gan gynddar- edd.
19. Pei cai dwyll vlas ar ei vrynti eve á chwydai ei bervedd allan.
20. Pei cai drachwant olwg ar ei wrthuni cynnevin iddo y byddai pryd a gwedd cythraul.
21. Pei gwelai athrawd á ddaw o'i waith, ev á welai y cyvan yn diweddu ar ei ben ei hunan.
22. Pei gwelai ddichell ei vudredd ev á ymddichellai i ddianc ragddo.
23. Pei gwelai lid ei fyrrnigrwydd eve á ymlidiai yn fyrrnig wrtho ei hunan amdano.
24. Pei gwelai ddialgarwch ei ddiawligrwydd eve á elai i ddiawl yn hytrach nog ymroi iddo.
25. Pei gwelai y cribddeiliwr agwedd ei gydwybod eve á grochleuai, gwae vi mi á welais gythraul o eithavodd usern.
26. Pei gwelai ragrith ei avlendid eve á ymddychrynai o'i bwyll.
27. Pei gwelai odineb ei halogrwydd eve á fieiddiai y tir y cerddai *.
28. Pei gwelai ryvelgar ei greulondeb eve á ovnai i bob mymryn yn mhelydyr yr haul ei wân á chledd.
29. Pei gwelai anwybodaeth ei anharddwch, eve á genvigenai weled hardded y llyfant ragddo.
30. Pei gwelai haerllydrwydd ei ynvyted, eve á wingai gan gynddaredd o'i vod yn ynvytach no neb.
31. Pei gwelai annwyyoldeb ei ddiwedde eve á vyddai varw gan ddychryn. Catwg Ddoeth ai Cant.

---

* A gerddai. Ll. ar.

125. HWFTIAU CATWG
DDOETH.

Hwft o'r wybodaeth à wna ddyn yn
annoeth,
Hwft o'r ferchiadau à wna ddyn yn
benboeth.
Hwft o'r llawenydd à ddiwedd yn
alar,
Hwft lludded hir am à dderydd yn
gynnar.
Hwft o'r gwyllt-vrydus nad ystyr
un dyben,
Hwft o'r gelvyddyd na cherddo yn
fyrdd awen.
Hwft o'r gwagvonedd à droedied à
balchder,
Hwft o'r mawr gudd ar ni thâl ond o'i
arver.
Hwft o'r mawr voft lle bo bach y
gwybodau,
Hwft o'r coegddwyvawl anneddrawl ei
gampau.
Hwft o'r twylladdyfsg na ddyfgo y
gwirionedd,
Hwft o'r ystyriaeth nad ystyr ei
ddiwedd.
Hwft o'r carngybydd na chymmer o'i
eiddo,
Hwft ni châr heddwch ymhob man lle
bytho.
Hwft o'r wael awen à gais bob
overdod,
Hwft o bob arver ni thardd o gyd-
wybod.
Hwft o bob gweithred yn erbyn
cyviawnder,
Hwft o'r cythreulig à garo gneulonder.

Hwft o'r caled à vo 'n annhrugarawg,
Hwft i bob un ni bo fybera ferchawg.
Hwft o'r un penllwyd à dreulwys ei
vuchedd

Heb Dduw 'n ei gydwybod, heb govam
ei ddiwedd.

Catwg Ddoeth ai Cant.

126. PYNCIAUGWIRIONEDD*
CATWG DDOETH.

1. Duw pob iawn, Diawl pob cam.
2. Duw pob haelioni, Diawl pob
anghawrdeb.
3. Duw pob cariad, Diawl pob cäs.
4. Duw pob heddwch, Diawl pob
rhyvel.
5. Duw pob llawen, Diawl pob trist.
6. Duw pob ferchawg, Diawl pob
atgas.
7. Duw pob ymbwyll, Diawl pob
anmhwyl.
8. Duw pob dedwydd, Diawl pob
diriaid.
9. Duw pob mwyn, Diawl pob
anvwyn.
10. Duw pob tæg, Diawl pob hagr.
11. Duw pob gwir, Diawl pob celwydd.
12. Duw pob llës, Diawl pob avles.
13. Duw pob rhaith, Diawl pob an-
rhaith.
14. Duw pob mäd, Diawl pob anvad.
15. Duw pob pur, Diawl pob anmhur.
16. Duw pob cywir, Diawl pob twyll.
17. Duw pob trugar, Diawl pob
creulawn.
18. Duw pob glân, Diawl pob avlan.

* Gortdodau. Ll. ar.

19. Duw pob llâd, Diawl pob anllâd.	17. Un anudonwr ymhen cant cythraul.
20. Duw pob goleu, Diawl pob tywyll.	18. Un cybydd ymhen cant lleidyr.
21. Duw pob menwyl, Diawl pob an-fawd.	19. Un tavawd gwraig ymhen cant taran.
22. Duw pob deall, Diawl pob anneall.	20. Un budrogen ymhen cant hwch.
23. Duw pob trevyn, Diawl pob an-nhrevyn.	21. Un mursen ymhen cant puten.
24. Duw pob bywyd, Diawl pob mar-woldeb.	22. Un ofeiriad ymhen cant twyllwr.
Cafael Duw cafael oll,	23. Un hud ymhen cant anudon.
Colli Duw colli y cyvan.	24. Un cyvreithwr ymhen cant gwylliad.

Catwg Ddoeth ai Cant.

127. UNODD YN MHEN CANT- ODD CATWG DDOETH.

1. Un drwg dybus ymhen cant llovrudd.
2. Un meddyg ymhen cant cigydd*.
3. Un twyllwr ymhen cant anrhaith.
4. Un bradwr ymhen cant gelyn.
5. Un faig vras ymhen cant faig wenwyn.
6. Un awr gloddest ymhen cant awr newyn.
7. Un diogi ymhen cant dirrawd.
8. Un diymdawr ymhen cant diweydd.
9. Un athrodwr ymhen cant cynllwyn.
10. Un gwafraf ymhen cant goddaith.
11. Un truth ymhen cant athrawd.
12. Un aŵrad ymhen cant yspail.
13. Un anvoddlondeb ymhen cant anghen.
14. Un gormodedd ymhen cant eisiwed.
15. Un celwydd ymhen cant gofawd.
16. Un rhageth ymhen cant celwydd.

25. Un gweniaith ymhen cant diriedi.
26. Un diriaid* ymhen cant ysgar.
27. Un ysgar ymhen cant gormes.
28. Un gormes ymhen cant haint.
29. Un haint ymhen cant newyn.
30. Un annevawd ymhen cant haint.
31. Un drygarlwydd ymhen cant annevawd.
32. Un camraith ymhen cant drygarlwydd.

Catwg Ddoeth ai Cant †.

128. GWRTHYDDIAID CATWG DDOETH.

1. Pob fol á wna ofeiriad, rhaid call i wneuthur ysgolaig.
2. Pob gŷydd á wna fermwr, rhaid synwyrwl i vod yn greftwr.
3. Pob cythraul á wna vilwr, rhaid dyn da i vod yn heddychwyr.
4. Pob dihiryn á wna gyvreithwr, rhaid doeth i vod yn reithwr.
5. Pob diriaid á wna bencerdd, rhaid dedwydd i vod yn athraw.

* Cr. gwr. Ll. ar.

• Diriaidi.

† Yn ddiwedd. Vardl. redd. Ll. ar.

6. Pob lleidyf a wna oludawg, rhaid cynneddvawl i vod yn wr boneddig.
7. Pob coegvalch a wna rodrefgar, rhaid addwyn i vod yn vlaenor.
8. Pob croefan a wna vydrwr, rhaid dysgedig i vod yn vardd.
9. Pob llyfan a wna gybydd, rhaid na vo gwaeth no lleidyf i wneuthur dyn.
10. Pob ynvyd a wna chwedleugar, rhaid gwr doeth i dewi*.
11. Pob diwybod a wna veiwr, rhaid gwr deallus i vod yn varnwr.
12. Pob crwydryn a wna ymsenwr, rhaid pwyllawg i vod yn gyng-horwr.
13. Pob ci a wna geryddwr, rhaid dwyva-wl i vod yn ddiwygiwr.
14. Pob twrch a ddadredd, rhaid perchen deall i ddattawd.
15. Pob ovnus a baid ag a welo yn ddrwg, rhaid hyderus glew i wneuthur daioni.
16. Pob dyn i ddiawl a wna y da a welo'n dda iddo ei hun yn unig, rhaid dyn i Dduwi wneuthur a vo da i arall er avles iddo ei hun.
17. Pob trachwantus a ynnill aur ac arian, rhaid dedwydd i ynnill golud.
18. Pob ystrywus a ynnill vodd y byd, rhaid cywir cariadus i ynnill bodd Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

* I vod yn dawgar. Ll. ar.

129. LLYMA DDEUDDEG GOVYNION A DDODES CATWG DDOETH AR EI VEBINIAID.

1. Pwy fy ddoeth?

Atteb. Y neb ni ddigia er ei oganu, ac ni ymvalchia er ei ganmawl.

2. Pwy fy gall?

Atteb. Y neb a ystyr yn dda cyn y gweto ei veddwl.

3. Pwy fy gryv?

Atteb. Y neb a allo veifstroli ei anwydau.

4. Pwy fy gadarn?

Atteb. Y neb a allo guddio ei dylodi.

5. Pwy fy ddifaith?

Atteb. Y neb ni chelo ei gyvrinach ei hunan.

6. Pwy fy gymmeradwy yn mysg y bobyf?

Atteb. Y neb a allo ymgynnal arno ei hunan.

7. Pwy fy lawen?

Atteb. Y neb ni chlywo ei gydwybod yn ei geryddu.

8. Pwy fy rydd?

Atteb. Perchen creft a chelvyddyd, a vedyr ymgynnalarni yn y man o'r byd y myno.

9. Pwy fy dda ei arver?

Atteb. Y neb a vedyr ymoddev a dyn llidiawg drygarverus a vo gydag ev.

10. Pwy fy ddaionus?

Atteb. Y neb a gospo ei hun er ll's i arall.

11. Pwy fy ddedwydd?

Atteb. Y neb y bo yuddo gâs o gyn-
neddyv at y drwg*, a ferch o
gynneddyv at à vo da.

12. Pwy fy ddwyvawl?

Atteb. Y neb à grêd yn Nuw ac ai caro,
ac à wêl mai goreu ar bob
dime ei ewyllys a'i weithredev.

Ac velly tervyna pynciau doethineb
Catwg Ddoeth.

130. CYNGHORION PARTH IECHYD AC EINIOES.

1. A chwennycho vyw 'n hirchwar-
eued hyd ugain, llavuried hyd
ddeugain, a gorphwysed hyd
olaith.

2. Coded gyda 'r hedydd, caned gyda
yr hedydd, ac aed i gyfgu gyda 'r
hedydd.

3. Bwytaed pan vo arno chwant, yv-
ed pan vo arno fyched, a gor-
phwysed pan vo arno vlino.

4. Gocheled vwyd rhy voethus, a
diod rhy gadarn, a gwaith rhy
drwm a thasferthus.

5. Gocheled gormodd o vwyd, a
gormodd ddiod, a gormodd o
lavurwaith.

6. Gocheled ymryfon, cared hed-
wch, a bydded di vawroalon.

7. Bydded lawen, bydded hael, a
bydded gyviawn.

8. Bydded wrth un wraig, yn gadarn
yn ei fydd, ac yn lân ei gydwy-
bod.

9. Bid vyvyr gar y bore, gweithgar
yn nawnnydd, a chyveillgar yn
echwydd.

10. Bid dyddan ei vyvyr dawd, diniwed
ei gampau, a'i awyr yn iachus.

11. Bydded nid hên ei wifg, yn lanber
ei gylched, ac yn vodlon i'r byd
à vo.

12. Bydded ysgawn ei wifg, ysgawn ei
ymborth, ac ysgawn ei galon.

13. Bydded ferchawg ei vryd, a byw-
iawg ei awen, ac yn amyl ei
gyveillion.

14. Cadwed gyvraith ei wlad, a rhe-
awl ei alwad, a gorchymynion
ei Dduw.

15. Ac o wneuthur val hyn, bydd
iachus ei gorf, ac esmwyth ei
veddwl, a glân ei gydwybod.

16. Bydd hir ei einioes, a'i ddiwedd
yn wynvyd, a'i Dduw yn ei garu.
Catwg Ddoeth ai Cant.

131. MYVYRDODAU CATWG DDOETH.

Nid oes dim heb ryw rinwedd arno,
Nid ellir drwg heb ryw dda o hano,
Nid rhaid i ddedwydd nac ach nac
eiddo,

Ni ellir i ddeddvawl well nog y fydd
ynddo,

Nid iawn i undyn ond ai digono,
Nid cyviawn bwyd ond i à lavurio,
Nid oes doethineb ond i ai dyfgo,

Nid oes gariad ond i à garo,

* A vo drwg. Ll. ar.

Nid oes i'r cybydd ond à gymmero,	Nid glew ond à wrthladd ei hun,
Nid oes ar neb wneuthur y peth nas gallo,	Nid cyvarwydd ond à ŵyr ymfyrth ei hun,
Nid oes o Dduw i neb ond à veddo,	Nid cyvrwydd ond à ŵyr avrwydddeb ei hun,
Nid iawn i undyn bob peth à vyno,	Nid caeth ond à ymoftwng iddo ei hun,
Nid harddar undyn ond hyn a'i gweddo,	Nid rhydd ond na vo rwym wrtho ei hun,
Ni ddifyg gwybodaeth ar a'i ceitio,	Nid ymgais ond à ymgais ddiveiaw ei hûn,
Ni wiw clod ond i a'i dirpero,	Nid fôl ond à veddwl yn dda am dano ei hun,
Ni veth digonedd i à wnel am dano,	Nid perchenawg ond perchen arno ei hun,
Nid oes o'r ymryson well na 'i ado,	Nid gwr ond à barcho ei hun.
Nid oes o gyvoeth i neb ond a'i bodd-lono,	Catwg Ddoeth ai Cant.
Ni chedwis Duw rag neb à vai da iddo,	
Nid tynged i neb ond à ganlyno.	

132. NIDIAU.

Nid penaeth ond à vo pen arno ei hun,
 Nid cadarn ond à vo drech na 'i hun,
 Nid gwaithvuddyg ond à orchvygo ei hun,
 Nid gorcheft ond i wr lywodraethu ei hun,
 Nid athraw y gwr na ddysgo dda iddo ei hûn,
 Nid deallus ond à ddeallo ei hun,
 Nid adnabyddus ond à adnebyddei hun,
 Nid gwybodus ond à wybydd ei vai ei hun,
 Nid celvydd ond à vedro wellâu ei hun,
 Nid call ond à wêl folineb ei hun,
 Nid gwilgar ond à willo arno ei hun,
 Nid doeth ond à ddiwygio ei hun,

133. CASDDYNION CATWG DDOETH.

1. HEN heb grevydd.
2. Ieuanc heb ddyfsg.
3. Gwafanaethwr heb ovn.
4. Gwraig heb gywilydd.
5. Mâb heb voes.
6. Merch heb fyberwyd.
7. Hên godinebus,
9. Doeth heb weithredodd da.
9. Tylawd balch.
10. Cyvoethawg gormesgar.
11. Esgob heb ddeall.
12. Brodyr heb gariad.
13. Trevgordd heb gyviawnder.
14. Plwyv heb addysg.
15. Goludawg heb elufen.

16. Athraw heb amynedd.
17. Bardd heb ddosparth.
18. Teulu heb drevyn.
19. Cenedyl heb wybodau.
20. Gwlad heb gyvraith.
21. Cyvraith heb ddeddvolder.
22. Cymodogaeth heb heddwch.
23. Plant heb uvydddawd.
24. Gwerin heb gariad.
25. Llys heb haelioni.
26. Gwledd heb gerddau.
27. Cynnadyl heb arweddau.
28. Ysgolaig heb awen.
29. Crest heb vreiniau.
30. Dieithyr heb rosfawau.
31. Dinas heb bendodau.
32. Cyvar heb atgorau.
33. Gorfedd heb arverau.
34. Gwr heb gampau.
35. Ty heb olau.
36. Perllan heb avalau.
37. Gardd heb lysiau.
38. Cyvaill heb gynneddvau.
39. Call heb gymhwylau.
40. Gofgordd heb dyngedau.
41. Araeth heb ymbwylliadau.
42. Barn heb ddangosau.
43. Gwr heb rinweddau.
45. Doethineb heb huolder, yr hyn fydd
yn debyg i gleddyv yn llaw dyn
clav o'r parlys.
46. Huolder heb ddoethineb, y fydd
debyg i gleddyv yn llaw dyn
ynvyd.

Ac velly tervyna.

Catwg Ddoeth ai Cant.

134. LLYMA GYNGHORION Y
RHODDES GATWGD DOETH
I ARAWN VAB CYNVARCH
BRENIN Y GOGLEDD PAN
AI GOLLYNGES EV O'I
VEBINDAWD.

Tro y cluft byddar at bob drygiaith,
Tro dy gëvyn ar bob drygwaith.
Tro y llygad caud at bob anverth,
Tro 'th olwg a'th galon at bob pryd-
verth.

Tro dy law egor at bob tylodi,
Tro dy veddwl at bob haelioni.
Tro dy bwyll at gynghorau doethion,
Tro dy ferch at bethau dwyvolion.
Tro'th ddyhewyd ar bob dafion,
Tro'th holl awen ar ymragori.
Tro dy ddeall i ddeall dy hunan.
Tro'th holl wybodau y'nghyngyd
anian.

Tro'th holl gynneddvau ar à vo
dedwydd,

Tro'th galondid a'th nerthodd oll ar
Dduw Ddovydd.

Catwg Ddoeth ai Cant.

135. LLYMA SYNIADAU
CATWG DDOETH.

PA hynav y dyn gwaethav ei gampau,
Pa vwyav y gallu lleiav y bydd gwyllys,
Pa vwyav y brys mwyav y rhwyfyr,
Pa vwyav y cas mwyav y cywilydd,
Pa uchav y dring enbytav y cwymp,
Pa decav y bore hacrav yr ucher,
Pa vwyav y frost mwyav y celwydd,
Pa decav y dŷn mwyav y pyd a'i erys,
Pa ddyvnav yr avon lleiav oll ei fhrwft,

Pa ifav y galon uchav y bydd i'r enaid,
Pa ddoethav y dyn uvyddav ei gamp,
Pa dylotav dwyvwawl goreu vydd ei
gynneddyv,

Pa gallav y dyn anamlav ei eiriau,
Pa decav y chware goreu vyth ei adael,
Pa haelav y rhoddwr mwyav vyth ei
ynnill,

Pa vwyav y gwir mwyav oll y bydd ei
dâl,

Pa iawnav y gwaith iawnav i gyd y
dywedd*,

Pa gyvyngav gan ddyn ehengav gan
Dduw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

**136. CYNGHORION ARODDDES
CATWG DDOETH I ASSWR
VAB CYNHAIARN.**

Na vydd debyg i'r ci yn dy gyves,
Na vydd debyg i vwch† yn dy vuches.
Na vydd debyg i lyfant yn dy loches,
Na vydd debyg i vlaid wrth dy gyvnes.
Na vydd debyg i gath yn dy anwes,
Na vydd debyg i hwch yn dy wales.
Na vydd debyg i'r mor yn dy vynwes,
Na vydd debyg i wraig yn dy hanes.

Catwg Ddoeth ai Cant.

**137. CYNGHORION EREILL
ARODDES CATWG DDOETH
I'R UN GWR.**

CYHUDDA dy hun ac nid arall,
Daroftwng dy hun ac nid arall,
Addysga dy hun cyn y dysgot arall,
Adnebydd dy hun er adnab arall,

* Diwedd.

† Vuwch. I. M.

Cerydd dy hun na cherydd arall,
Gwna les i dy hun o gwnei les i arall,
O weled dy hun yn folach nog arall
Y dichyn itti vyned yn ddoethach nog
arall.

Catwg Ddoeth ai Cant.

**138. CYNGHORION EREILL
CATWG DDOETH I'R UN
GWR.**

Na vydd fwrth na diawg segurlllyd,
Na châr veddwi val y gwna ynvyd.,
Na châr verched anllad eu campau,
'Mogel dyngu a phob cras eiriau.
Bydd haelionus y lle bo achos,
Gwna ddaioni, a gwna 'n ddiaros.
Na wna gam, na chymmer ormod,
A'th gymodogion bydd mewn cymmod.
Cais vyth ymgynnal yn ddiwégi,
Yn mhob trova tra vych ynddi.
Ymroi Dduw yn y cwbyl o'th vuchedd,
A meddwl ba vodd y daw 'n y diwedd.

Catwg Ddoeth ai Cant.

**139. LLYMA Y GORDDAU
A DDANGOSES GATWG
DDOETH I DALIESIN PEN
BEIRDD, YN YMOLLWNG
AG EV.**

TAWEDIGRWYDD yw mam pob call-
ineb,
Amynedd yw mam pob doethineb.
Pwyll yw mam pob gwybodau,
Trevyn yw mam pob darbodau.
Angen yw mam pob celvydyd,
Rhinwedd yw mam pob dedwyddyd.

Nid plant heb uvydddawd,
 Nid uvydddawd heb addysg,
 Nid addysg heb athraw,
 Nid athraw ond tād,
 Nid tād ond dedwydd,
 Nid dedwydd ond doeth,
 Nid doeth ond cyviawn,
 Nid cyviawn ond cariad,
 Nid cariad ond Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

140. EREILL.

Nid bonedd ond gwybodaeth,
 Nid golud ond gwybodaeth,
 Nid doethineb ond gwybodaeth,
 Nid urddas ond gwybodaeth,
 Nid anrhydedd ond gwybodaeth,
 Nid nerth ond gwybodaeth,
 Nid cār ond gwybodaeth,
 Nid cyvaill ond gwybodaeth,
 Nid harddwch ond gwybodaeth,
 Nid clòd ond gwybodaeth,
 Nid meddiant ond gwybodaeth,
 Nid deall ond gwybodaeth,
 Nid rhwydd ond gwybodaeth,
 Nid braint ond gwybodaeth,
 Nid addwyn ond gwybodaeth,
 Nid deddvawl ond gwybodaeth,
 Nid cyviawn ond gwybodaeth,
 Nid dedwydd ond gwybodaeth,
 Nid cadarn ond gwybodaeth,
 Nid daioni ond gwybodaeth,
 Nid gorvod ond gwybodaeth.

Catwg Ddoeth ai Cant

150. NIDIAU BRODYRDDE.

Nid gwlád ond gwerin,
 Nid gwerin ond brodyrdde,
 Nid cadarn ond brodyrdde,
 Nid amug ond brodyrdde,
 Nid edmug ond brodyrdde,
 Nid cyflwn ond brodyrdde,
 Nid cyvawd ond brodyrdde,
 Nid cynnadyl ond brodyrdde,
 Nid corawd ond brodyrdde,
 Nid cynnal ond brodyrdde,
 Nid cyvraid ond brodyrdde,
 Nid cyflwyn ond brodyrdde,
 Nid cyttrev ond brodyrdde,
 Nid cyffulw ond brodyrdde,
 Nid cywaith ond brodyrdde,
 Nid cywaeth ond brodyrdde,
 Nid cyttrym ond brodyrdde,
 Nid cymyn ond brodyrdde,
 Nid cymhwyl ond brodyrdde,
 Nid cychwedyl ond brodyrdde,
 Nid cydnerth ond brodyrdde,
 Nid cyvnerth ond brodyrdde,
 Nid cyvar ond brodyrdde,
 Nid cydvod ond brodyrdde,
 Nid cydwedd ond brodyrdde,
 Nid cyvun ond brodyrdde,
 Nid cymmraint ond brodyrdde,
 Nid cymmrawd ond brodyrdde,
 Nid cov ond brodyrdde,
 Nid cyvannedd ond brodyrdde,
 Nid cymmyred ond brodyrdde,
 Nid cymhrain ond brodyrdde,
 Nid cyvurdd ond brodyrdde,
 Nid cyvoeth ond brodyrdde,

Nid cymmod ond brodyrdde,
 Nid cymmedyr ond brodyrdde,
 Nid cynhorth ond brodyrdde,
 Nid cywir ond brodyrdde,
 Nid cyfgordd ond brodyrdde,
 Nid cyvraith ond brodyrdde,
 Nid cenedyl ond brodyrdde,
 Nid Cymry ond brodyrdde.

Catwg Ddoeth ai Cant.

151. NIDIAU EREILL.

Nid hawdd dangaws annoeth,
 Nid hawdd dysgu anwar,
 Nid hawdd deddvoli anwir,
 Nid hawdd cadarnâu gormes,
 Nid hawdd ysgog ferch,
 Nid hawdd gorvod ar athrylith,
 Nid hawdd gwrthladd angen,
 Nid hawdd newid nawtur,
 Nid hawdd fymud awen,
 Nid hawdd dilcaw cariad,
 Nid hawdd cymmod â chás,
 Nid hawdd gochel drygioni,
 Nid hawdd drwg o ddaioni,
 Nid hawdd gwarthruddiaw cyviawn,
 Nid hawdd hudaw call,
 Nid hawdd llygru cywir,
 Nid hawdd digiaw dedwydd,
 Nid hawdd rhadloni lldiawg,
 Nid hawdd gyru pwyll ar ddiriaid,
 Nid hawdd ovni glew,
 Nid hawdd hyder ar lwvyr,
 Nid hawdd darbwyll anwybodus,
 Nid hawdd deall dichell,
 Nid hawdd addwynâu balch,
 Nid hawdd cau yn erbyn â wyr pawb,
 Nid hawdd ynnill gelyn,
 Nid hawdd ammeu gwirionedd,

Nid hawdd rhadloni cenvigen,
 Nid hawdd taw ar gydwylbod,
 Nid hawdd gorthaw ar y gwir,
 Nid hawdd digaloni dwyvawf,
 Nid hawdd gwaráu anynad,
 Nid hawdd llygru dedwydd,
 Nid hawdd gyru â vnyer ar ddoeth,
 Nid hawdd ond ymvoddâu ar ddaioni,
 Nid hawdd ond uvyddâu i Dduw,
 Nid hawdd twyllaw Duw.

Catwg Ddbeth ai Cant.

152. ARALL UNRHYW.

Nid hawdd gwybod y cyvan,
 Nid hawdd ammeu gwirionedd,
 Nid hawdd cadarnâu celwydd,
 Nid hawdd difrwythaw cyviawnder,
 Nid hawdd gweled y pell,
 Nid hawdd canvod â vydd,
 Nid hawdd cafae pechawd cynnwynawl,
 Nid hawdd boddloni pawb,
 Nid hawdd galw doe yn ôl,
 Nid hawdd cydymddwyn â gormes,
 Nid hawdd attal amfer,
 Nid hawdd diwreiddiaw ferch,
 Nid hawdd dilcaw cariad,
 Nid hawdd ysgog fyddlondeb,
 Nid hawdd llygru cywirdeb,
 Nid hawdd rhadloni trachwant,
 Nid hawdd gostegu cenvigen,
 Nid hawdd gyru pwyll ar valch,
 Nid hawdd darbwyll annoeth,
 Nid hawdd darwedd anwybodus,
 Nid hawdd deall dichell,
 Nid hawdd ovni glew,
 Nid hawdd annog llwvyr,
 Nid hawdd dyspwyllaw anwar,

Nid hawdd gwerinaw diriaid,
 Nid hawdd dygnu dedwydd,
 Nid hawdd arail annysg,
 Nid hawdd dangaws anneallus,
 Nid hawdd gorvod ar ddoeth,
 Nid hawdd dattawd athrylith,
 Nid hawdd newid nawtur,
 Nid hawdd gwrthladd angen,
 Nid hawdd symud awen,
 Nid hawdd cymmod â chás,
 Nid hawdd cywilyddiaw deddvawl,
 Nid hawdd gwád ar â wŷr pawb,
 Nid hawdd câu yn erbyn cydwybod,
 Nid hawdd gwarthruddiaw daioni,
 Nid hawdd digaloni dwyvawl,
 Nid hawdd ond gwneuthur daioni,
 Nid hawdd ond boddliaw Duw,
 Nid hawdd dianc o ddrwg,
 Nid hawdd twyllaw Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

153. EREILL.

Nid anvodd ond prid,
 Nid prid ond prid o anvodd,
 Nid prid o anvodd ond ediveirwch,
 Nid edivar awr angau ond anvoddiaw
 Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

154. EREILL.

Nid gwladwr heb urddas,
 Nid urddas heb vonedd,
 Nid bonedd heb ddyfsg,
 Nid dyfsg heb voes,
 Nid moes heb fyberwyd,
 Nid fyberwyd heb ddeddvoldeb,

Nid deddvoldeb heb gyviawnder,
 Nid cyviawnder heb uvyddâd,
 Nid uvydddawd heb ddwyvoldeb,
 Nid dwyvoldeb heb gariad,
 Nid cariad ond Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

155. EREILL.

Nid divyr ond cyweithas,
 Nid cyweithas ond fyber,
 Nid fyber ond trwfiadus,
 Nid trwfiadus ond gweddufder,
 Nid gweddufder ond uvydddawd,
 Nid uvydddawd ond anmalchineb,
 Nid anmalchineb ond cariad,
 Nid cariad ond â vo gâs gantho boen i
 un byw a bod.

Catwg Ddoeth ai Cant.

156. EREILL.

Nid gwybod heb weled,
 Nid gweled heb awen,
 Nid awen heb ei harver,
 Nid arver heb ferch,
 Nid ferch ond o bwyll,
 Nid pwyll ond yftyriaeth,
 Nid yftyriaeth ond ar ddaioni,
 Nid dim* ond o Dduw, am hyny
 Nid gwybod ond o Dduw,
 Nid awen ond o Dduw,
 Nid pwyll ond o Dduw,
 Nid daioni ond o Dduw,
 Nid dim ond y fydd o Dduw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

---

* Nid ond o Dduw. Ll.

157. EREILL.

Nid call ond à wrendy gynghor,
 Nid pwyll ond à wyr gynghor,
 Nid doeth ond à gais gynghor,
 Nid deall ond à ystyr gynghor,
 Nid hawdd dodî cynghor,
 Nid cwbyl nemawr o gynghor,
 Nid amyl y gwedd un cynghor,
 Nid trahâus ond ni pheirch gynghor.

Catwg Ddoeth ai Cant.

158. EREILL.

Nid bôd ond Duw,
 Nid byw ond Duw,
 Nid da ond Duw,
 Nid doeth ond Duw,
 Nid gwybod ond Duw,
 Nid gallu ond Duw,
 Nid cariad ond Duw,
 Nid cyviawn ond Duw,
 Nid hollwybedydd ond Duw,
 Nid cadarn ond Duw,
 Nid diddarvod ond Duw,
 Nid barn ond barn Duw,
 Nid arglwydd ond Duw,
 Nid tragwydd ond Duw,
 Nid anveidrawl ond Duw,
 Nid hollawl ond Duw,
 Nid digon ond Duw,
 Nid dim ond Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

159. EREILL.

Nid nerth ond Duw,
 Nid bywyd ond Duw,

Nid cyvnerth ond Duw,
 Nid cynneiliawdyr ond Duw,
 Nid cywyl ond Duw,
 Nid car ond Duw,
 Nid cyvaill ond Duw,
 Nid cœdwad ond Duw,
 Nid agos ond Duw,
 Nid yn mhob man ond Duw,
 Nid à wŷr y cyvan ond Duw,
 Nid à varn yn gyviawn ond Duw,
 Nid à wna à ryno ond Duw,
 Nid cael ond cael Duw,
 Nid gobaith ond yn Nuw,
 Nid gwared ond Duw,
 Nid dim ond yn Nuw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

160. EREILL.

Nid hawdd fymud awen,
 Nid hawdd newid nawtur
 Nid hawdd gorvod ar athrylith,
 Nid hawdd diheni anian,
 Nid hawdd gorthaw ar gydwybod,
 Nid hawdd ammeu y gwir,
 Nid hawdd cynnal celwydd,
 Nid hawdd ovi glew,
 Nid hawdd annog llwfr,
 Nid hawdd darbwyll anwybodus,
 Nid hawdd gwrthladd à wŷr pawb,
 Nid hawdd rhadloni cœvigen,
 Nid hawdd gyru pwyll ar ddiraid,
 Nid hawdd llygru dedwydd,
 Nid hawdd dirywo rhyw,
 Nid hawdd divenwi ferch,
 Nid hawdd gwrthol ar gariad,
 Nid hawdd lluddio cyviawnder,
 Nid hawdd trechu ar gelyddydd,
 Nid hawdd difawd gwybodau,

Nid hawdd galw y drwg yn ôl,
 Nid hawdd attal daioni,
 Nid hawdd rhadverth o drachwant,
 Nid hawdd trymysg ar gall,
 Nid hawdd dangos balch,
 Nid hawdd cywilyddio deddvawl,
 Nid hawdd meflu dwyvawl,
 Nid hawdd â vyner i ddoeth,
 Nid hawdd dyspwyll ar annoeth,
 Nid hawdd celwyddu synwyrâu,
 Nid hawdd cuddiaw rhag amfer,
 Nid hawdd dianc rhag awr ddiwedd,
 Nid hawdd gwâd ar bechodau,
 Nid hawdd gochel barn,
 Nid hawdd twyllaw Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

161. EREILL.

Nid glew ond â orvydd arno ei hunan,
 Nid cadarn ond â vo drech no ei hunan,
 Nid gwybedydd ond â edwyn ei hunan,
 Nid llyw and â lywio ei hunan,
 Nid gwiliedydd ond â wilio arno ei hunan,
 Ni ochel ond â ochelo ei hunan,
 Ni orvydd ond â orfo arno ei hunan,
 Ni ymgeidw ond â ymgeidw rhag ei hunan,
 Nid deallus ond â ddeallo ei hunan,
 Nid doeth ond â wyl folineb ei hunan,
 Nid call ond â ystyr ei hunan,
 Nid athraw ni addysg ei hunan,
 Nid câr ond â vo gâr iddei hunan,
 Nid gelyn neb ond ei hunan,
 Nid gwall ond â ato iddei hunan,
 Nid gwybod ond cydwybed dyn ei hunan,

Nid trevyn ond â drevno arno ei hunan,
 Nid iawn ond â iawnâo arno ei hunan,
 Nid dim o vlaen Duw ond â vo dyn ei hunan.

Catwg Ddoeth ai Cant.

162. EREILL.

Nid iawn ond cyviawn,
 Nid da ond cyviawn,
 Nid hardd ond cyviawn,
 Nid cadarn ond cyviawn,
 Nid parâus ond cyviawn,
 Nid cywir ond cyviawn,
 Nid llwydd ond cyviawn,
 Nid braint ond cyviawn,
 Nid rhydd ond cyviawn,
 Nid hawl ond cyviawn,
 Nid deddyv ond cyviawn,
 Nid diddarvod ond cyviawn,
 Nid digon ond cyviawn,
 Nid pen ar bob peth ond cyviawn,
 Nid cyviawn ond Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

163. EREILL.

Nid goludawg ond â ddonio Duw,
 Nid diogel ond â nawdd Duw,
 Nid tlawd ond â vo gâs gan Dduw,
 Nid dawn ond rhadverthwch Duw,
 Nid deeth ond o addysg Duw,
 Nid dedwydd ond â vo tros Dduw,
 Nid ynnill ond bodd Duw,
 Nid digon ond Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

164. LLWYRAU.

LLWYRAU gallu gallu Duw,
 Llwyraŷ gwybod gwybod Duw,
 Llwyraŷ gwyllŷ gwyllŷ Duw,
 Llwyraŷ nawdd nawdd Duw,
 Llwyraŷ cariad cariad Duw,
 Llwyraŷ gwaith gwaith Duw,
 Llwyraŷ dig dig Duw,
 Llwyraŷ dyrnawd dyrnawd Duw,
 Llwyraŷ barn barn Duw,
 Llwyraŷ dial dial Duw,
 Llwyraŷ gobrwy gobrwy Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

165. TRECHAU.

TRECH gwir no chadarn,
 Trech ammod no chyvraith,
 Trech à gais nog à geidw,
 Trech à gâr nog à gâs,
 Trech traha no thrais,
 Trech anian nog addysg,
 Trech awen nog athraw,
 Trech athrylith no phwyll,
 Trech pwyll no châd,
 Trech arglwydd gwan no gwâs cadarn,
 Trech gwlad nog arglwydd,
 Trech ferch no chawr,
 Trech ymgais nog ymddiried,
 Trech tynged nog arvaeth,
 Trech Duw no drwg obaith.

Catwg Ddoeth ai Cant.

166. TRECHAU EREILL.

TRECH clôd no chynneddyr,
 Trech pwyll no dichell,

Trech awen nog yfŷr,
 Trech nawtur no dysg,
 Trech dygwydd no deall,
 Trech arver nog arvaeth,
 Trech diwydrwydd no golud,
 Trech celvyddyd no llu brenin,
 Trech glew no gwlad,
 Trech pwyll no glew,
 Trech ferch no chawr,
 Trech llavur no dirieidi,
 Trech rhaid no dewis,
 Trech ymgais no chyyoeth,
 Trech bryd no nerth,
 Trech gwir no chadarn,
 Trech cyviawnder no thrais,
 Trech Duw no dim.

Catwg Ddoeth ai Cant.

167. SYNIADAU.

ADDYD à ddod addysg,
 Addysg à ddod wybodaeth,
 Gwybodaeth à ddod ddoethineb,
 Doethineb à ddod varn,
 Barn à ddod gydwybod,
 Cydwybod à ddod ddaioni,
 Daioni à ddod ddwyvoldeb,
 Dwyvoldeb à ddod vywyd tragywydd.

Catwg Ddoeth ai Cant.

168. DEUPARTHAU.

DEUPARTH gwaith ei ddechreu,
 Deuparth taith ymbarotdi,
 Deuparth forddi gwybod,
 Deuparth gorcheft ymgais,
 Deuparth llwyddiant diwydrwydd,
 Deuparth dwyvoldeb dedwyddyd,

Deuparth dedwyddyd uvydddawd,
 Deuparth trev ei harverau,
 Deuparth clôd myned yn mhell,
 Deuparth awen moliant,
 Deuparth parch arver,
 Deuparth pryd ymdrwsfaw,
 Deuparth bonedd dysg,
 Deuparth dysg hyder,
 Deuparth dawn ewyllys,
 Deuparth rhodd fyberwyd,
 Deuparth cerdd datgan,
 Deuparth anrhydedd moes,
 Deuparth celvyddyd ei rhin,
 Deuparth athrylith arver,
 Deuparth daioni cariad,
 Deuparth fydd yn nghalon.

Catwg Ddoeth ai Cant.

169. YMHOBAU CATWG DDOETH.

Ymhob daioni y mae ai gobrwy,
 Ymhob drwg y mae ai cyfb,
 Ymhob dig y mae pechawd,
 Ymhob uwyv y mae trythyllwg,
 Ymhob dyn y mae awen,
 Ymhob awen y mae rhagor,
 Ymhob cŷs y mae gelyniaeth,
 Ymhob gormodd y mae traha,
 Ymhob avra'd y mae dirieidi,
 Ymhob trachwant y mae lledrad,
 Ymhob coel y mae celwydd,
 Ymhob gwybod y mae gwir,
 Ymhob cyfrêdin y mae iawn,
 Ymhob cêl y mae cywilydd,
 Ymhob taw y mae doethineb,
 Ymhob dewis y mae cyvyngder,
 Ymhob cyvyngder y mae addysg,
 Ymhob creft y mae celvyddyd,

Ymhob celvyddyd y mae rhin,
 Ymhob clwyv y mae pyd,
 Ymhob rhyvel y mae goval,
 Ymhob pechawd y mae foledd,
 Ymhob twyll y mae cynllwyn,
 Ymhob llid y mae murn,
 Ymhob cudd y mae twyll,
 Ymhob traha y mae pechawd,
 Ymhob gwlâd y megir glew,
 Ymhob maddeu y mae cariad,
 Ymhob cariad y mae Duw.
 Catwg Ddoeth ai Cant.

170. EREILL UNRHYW.

Ymhob dyn y mae enaid,
 Ymhob enaid y mae deall,
 Ymhob deall y mae meddwl,
 Ymhob meddwl y mae rhyw ddrwg
 neu dda,
 Ymhob gorcheft y mae ymgais,
 Ymhob ymgais y mae diwydrwydd,
 Ymhob diwydrwydd y mae ennill,
 Ymhob ennill y mae anrhydedd,
 Ymhob anrhydedd y mae urddas,
 Ymhob urddas y mae braint,
 Ymhob braint y mae dyledfwydd,
 Ymhob dyledfwydd y mae gwared,
 Ymhob gwared y mae daioni,
 Ymhob daioni y mae cariad,
 Ymhob cariad y mae Duw.
 Catwg Ddoeth ai Cant.

171. GOREUAU.

Goreu o'r galluau synwyrâu,
 Goreu o'r synwyrâu deall,
 Goreu o'r deall pwyll,
 Goreu o'r pwyll dewis,

Goreu o'r dewis cyvoeth,
 Goreu o'r cyvoeth doethineb,
 Goreu o'r doethineb daioni,
 Goreu daioni cariad,
 Goreu cariad tangnev,
 Goreu tangnev tangnev Duw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

172. NAMYNAU.

NAMYN Duw nid oes à wyr,
 Namyn Duw nid oes gallu,
 Namyn Duw nid oes cyvawn,
 Namyn Duw nid oes gariad,
 Namyn Duw nid oes gadarn,
 Namyn Duw nid oes myn,
 Namyn Duw nid oes gwyllys,
 Namyn Duw nid oes handid,
 Namyn Duw nid oes ymmod,
 Namyn Duw nid oes nawdd,
 Namyn Duw nid oes gobaith,
 Namyn Duw nid oes ymddiried,
 Namyn Duw nid oes gyvnerth,
 Namyn Duw nid oes wared,
 Namyn Duw nid oes bywyd,
 Namyn Duw nid oes dim.

Catwg Ddoeth ai Cant.

173. TRIODD CATWG DDOETH.

1. Tair dyn anhawdd eu credu,
 rhodiadur o bell, darllenwr
 llyvyr anghyviaith, ac à vo
 llyf no 'i gymodogion.
 2. Tri ovn á gadarnáa galon dyn,
 ovni gwedyd y cyvan à glywo
 gan arall, ovni trallwyddiant,
 ac ovni digiaw Duw.

3. Tri ovn á wanáa galon dyn, ovni
 dywedyd* y gwir, ovni tylodi
 advydig, ac ovni diawl.
 4. Tripheth á gaif dedwydd, cariad
 perfaith, bywyd heddychlawn, a
 llawenydd nevawl.
 5. Tair breninaeth dedwydd, gair da
 y bŷd, cydwylbod laweu, a
 gobaith cadarn am y byd à
 ddaw.
 6. Tripheth á gaif y drwg annedwydd,
 tlodi, gair drwg, a phoen cyd-
 wybod.
 7. Tripheth á gaif y gwallus, cywil-
 ydd, colled, a gwatwar.
 8. Tripheth á gaif y divaich, amllder,
 llawenydd, a chariad ei gymod-
 ogion.
 9. Tripheth á gair o godi yn fore,
 iechyd, cyvoeth, a fanteidd-
 rwydd.
 10. Tripheth á gaif y cysgadur, cywil-
 ydd, aviechyd, ac advyd.
 11. Tripheth á gaif y cywir, dawn,
 parch, a fyniant.
 12. Tripheth á gaif anghywir, byd
 drwg, gair drwg, a diwedd
 drwg.
 13. Tripheth á gaif dyoddevus, cariad,
 heddwch, a'i wynvyd ar bob
 gwrthwynebiad.
 14. Tripheth á gaif cynhenus, cynhen,
 cywilydd, ac anmharch.
 15. Tripheth á gaif trugarawg, dawn,
 cariad, a thrugaredd Duw.
 16. Tripheth á gair o hir ddilyn drwg,
 newyn, carchar, ac usern.

* Gwedyd.

17. Tripheth á gaif dwyvawl, digonedd bydawl, heddwch cydwybodawl, a llawenydd newawl.
18. Tripheth á ddylid eu hyfyr gan bob dyn, o ba le y daeth yn mha le y mae, ac i ba le ydd á.
19. Tri chydymaith y diawl, balchedd, cenvigen, a thrais.
20. Tri anghyvartal byd, berthedd, cariad, ac angen.
21. Tri glêth byd, mor, arglwydd, a dinas.
22. Tri dyn á ddygant eu dadleuon i ben yn hawdd, hael, doeth, a chyvoethawg.
23. Tri ardynmyr einioes dyn, gobaith, cariad, a llawenydd.
24. Tri magwriaeth traha, rhyvyg, cyvoeth, a rhyfiant.
25. Tri buddygoliaeth doeth, urddas, gredd, a chanmawl*.
26. Tripheth over iawn, huffyng á byddar, hiraethu am varw, a chynghori gwraig yn erbyn ei gwyllys.
27. Tripheth ni wêl dyn hanner ei ddigon o honynt, einioes, iechyd, a chyvoeth.
28. Tri rhyw o dda y fydd ac nis byddir gwell erddynt, á gafer o anudon, á gafer o ddadlau anghywir ac yn erbyn cywir, ac á gafer am drevtadaeth oni phrynir tir o honynt neu gofti mab mewn ysgol.
29. Tripheth á yspelliant lle delont. dwr, tân, a mellth Duw.
30. Tri chás á drig vyth, rhwng priawd a'i lyfblant, rhwng cwn a moch, a rhwng Cymry a Saeson.
31. Tripheth rhaid aros yn hir cyn a'u cefir, cywirdeb o drachwant, doethineb o valchder, a chyv-oeth o ddiogi.
32. Tri fail doethineb, synwyr i ddyfgu, còv i gadw, a chymhendawd i adrawd.
33. Tair gormes doeth, gwraig, diawd, a dryganian.
34. Tair bôst fôl, boftiaw mafwedd, boftiaw cyvoeth, a boftiaw bonedd.
35. Tri chwerthin fôl, am ben y da, am ben y drwg, ac am ben nas gwyr beth.
36. Tripheth nid call iawn ei gwneuthur, canu cloch i vyddar, pifaw yn erbyn y gwynt, ac addysgu henddyn*.
37. Tripheth á gaif pob diymgais a'i ddyled, tlodi, anmharch, a chydwybod vlin.
38. Tripheth á gaif gwr o dlodi, iechyd, addysg, a nawdd Duw.
39. Tripheth á ynnill gwr o ynnill cyvoeth, cás rhyngtho a dyn, cás rhyngtho a'i hun, a chás rhyngtho a Duw.
40. Tri dyn y fydd, dyn i ddyn, dyn i Dduw, a dyn i ddiawl: dyn i ddyn á wna dda dros dda a drwg dros ddrwg, dyn i Dduw á wna dda dros ddrwg, dyn i ddiawl á wna ddrwg dros dda.

* Urddas, gaddw, a chanmawl. Ll. ar.

A th i meddwl henddyn. Ll. ar.

41. Tri cholled y corf â bair ynnill i'r enaid, colli câr, colli iechyd, a cholli cyvoeth.
42. Tri rhyw gelwydd y fydd: celwydd ar air, â bair i arall wedyd na vo gwir; celwydd ar weithred, â bair i arall weithredu yn erbyn y gwir; a chelwydd arddangos, neu o ymddwyn, â bair i arall veddwl a chredu y peth na vo gwir.
43. Tri dyn melltigedig y fydd, â dor orchymyn Duw yn ddietivar: ni wypo ddim o dda ac ni chais ei ddyfgu, ac â wypo lawer ac nas dangoso i neb arall.
44. Tripheth nis gellir bod hebddynt, tudded, trwydded, a gwasgawd.
45. Tripheth gwell no chyvoeth, iechyd, rhyddyd, a fynwyr.
46. Tripheth â ddylai grifion eu gwneuthur, ovi Duw yn vwy no dim, gwasanaethu Duw o vlaen neb arall, a charu Duw uwchlaw pob dim.
47. Tripheth angenrheidiawl i bech-adur eu gwneuthur, cydnabod ei bechodau, ymgais â daioni, ac ymochel ag ai denai at ddrwg.
48. Tri gelyn enaid crifion, y byd, y cnawd, a'r cythraul.
49. Tri meddygenaid, ympryd, gweddi, a chardawd.
50. Tripheth nis gellir ddim o dda hebddynt, gwir, heddwch, ac haelioni.
51. Tri ychydig â bair colli llawer, ychydig o anwydau drwg, ychydig o wall, ac ychydig o anghyviawnder.
52. Tri chynghor Lafar, câr dy Dduw, canysevea'th wnaeth; gobeithia yn Nuw, canys eve a'th gynnal; ac ovna Dduw canys eve a'th varn.
53. Tripheth ferchawg eu gweled, diriaid yn myned yn ddedwydd, cybydd yn myned yn hael, a phechadur yn myned yn fant-aidd.
54. Tripheth âddylygrifion eucoviau yn wastad rhag pechu yn varwawl, gorchymynion Duw, llawenydd nev, a phoenau ufern.
55. Tripheth fy'n arwyddocâu vod dŷn yn gadwedig, casâu pob drwg, caru pob daionus, ac ymgais â Duw ar weddiau.
56. Tripheth y fydd ar Dduw yn arbenigion, bod yn hollalluawg, yn ollgyvoethawg, ac yn oll-drugarawg.
57. Tripheth â ynnill gariad Duw, fydd lân, gobaith cryv, a chariad dyfsgawg.
58. Tripheth â gymhellant i weddio ar Dduw, hir glevyd, hir advyd, a hir driftyd.
59. Tripheth fydd yn gwaethygu y byd, seguryd, balchder, ac avraid.
60. Tripheth y fy'n trallodi y byc, cenvigen, llid, a thrachwant.
61. Tripheth y fydd ac nid dim hebddynt, uerth Duw hollalluawg,

102. Tripheth à bair amláu gwahoddiadau i ddŷn, gwedyd ychydig, a'r hyn à weto 'n gall ac athrawaidd; llawenydd tawel heb vawr ymdravod arno; ac ymddwyn anormesgar yn mhob peth.
103. Tripheth à bair i ddyn golli gwahoddedigaeth, bwyta gormod, gwedyd gormod, a cheifiaw gormod.
104. Tairymgais hardd a chanmoladwy ar ŵr, llavuriaw ei dir, amláu ei wybodau, a chynnyddu mewn rhinwedd.
105. Tripheth à wna ysgrivenydd da, cov tragywyddawl am bob ardderchawg o gamp a gweithred, rhoi addysg dangosawl i'r oeffodd ar ei ôl, a pheri cofiad a mawl iddei enw dros vyth.
106. Tripheth y gâd prydydd da ar ei ôl, covam voliannus, dyddanwch i'r meddwl, ac addysg i'r gwybodaethgar.
107. Tripheth à crys ar ôl pob dyn da rhinweddawr, gair ac enw da iddo ei hun; addysg dda i'r etiveddion a'r lle y bu; ac amgerddediad da ar bob peth à dravodes ev ar ymddwyn a gweithred.
108. Tripheth gwell no golud y gâd dedwydd iddei blant a'u hetiveddion, addysg o bwyll, addysg arddangos, ac aŷnogiad i wneuthur val y gwnaeth yntau, achos y parch a'r clôd à gefir iddo.
109. Tripheth à wna ddyn dedwydd, ymwellâu beunydd yn ei vuchedd, ymvoddloni yn waftadawl i'r peth à vo, ac uvyddâu yn ddibaid i orchymynion Duw.
110. Tripheth ni vydd gwell yretiveddion o honynt, golud cybydd angawr, clod cyveillion tavaru, a gorcheftion chwaryddiaeth*.
111. Tripheth nid gwr un dyn hebddynt, gwraig, cartrev, a chelvyddydd†.
112. Tripheth hofaidd i wr eu meddu, gwraig rinweddus, ty trevnus, a thir cyvanneddus.
113. Tripheth à nerthant wr i ymgvvoethogi, gwraig yn casglu, tylwyth divrad, ac yntau'n lavuriad.
114. Tripheth à wnant wr yn hoenus, ei wraig yn ei garu, ei ymgvvo yn fynu, a'i gydwybod yn esmwyth.
115. Tripheth à welir ar ddedwydd, ei dylwyth yn ei garu, e dda'n cynnyddu, a'i Dduw yn ei nerthu.
116. Tripheth canmoladwy ar wr ei hwyneb yn ddawriad, hymadroddion yn fynwyrus, a harverion yn ddaionus.
117. Tripheth à barant gymmeriad mawr i ŵr, ei wraig yn dda ei champau, ei dir yn drinio, a'i gynneddau'n rinweddus‡.
118. Tripheth à geif gŵr o vod ei wraig yn rinweddus a da ei champau, ei dylwyth yn uvydd-

* A gair am orcheftion, &c. Ll. ar.

† Creft. Ll. ar.

‡ Ac yntau 'n ddedwydd. Ll. ar.

- ion o gariad arno, ei blant yn
voneddig eu moefau, a pharch
gan ei gymodogion.
119. Tripheth gweddus i ŵr eu bod yn
ei dŷ, ei wraig yn ddiwair, ei
dylwyth yn ddianair, a'i delyn
yn ei chywair.
120. Tripheth cyfurvawr i ŵr eu bod
gantho, ei wraig yn ei wely, ei
dân yn ei aelwyd, a'i arian yn
ei gôd.
121. Tripheth à wnant ŵr yn voddlon
iddeiginiaw, ei wraig yn vedrus,
ei vwyd yn voethus, a'i gylla 'n
iachus.
122. Tripheth hofaidd i ŵr ei giniaw,
cylllell awchus, pwynd flaen-
llem, ac alawr glân.
123. Tripheth hof mewn teulu, trevyn
dda, gwybodau daionus, a
llawnder digonawl.
124. Tripheth à wnant annhrevnufder
mewn tŷ a theulu, y gŵr yn
veddwyn, y wraig yn ysgymun,
a'r plant yn anhydyn.
125. Tripheth à bair i wraig gael tyb
ddrwg amdani, bod yn chwann-
awg i gytgam â gwyr a gweision,
bod yn chwannawg i amheuth-
ynion, a gwedyd yn ddrwg am
wragedd ei chymodogion.
126. Tripheth à wnant wraig yn
anniwair, tegwch ei phryd, fol-
ineb yn ei phen, a balchder yn
ei chalon.
127. Tripheth à wnant wr yn angen-
us, ei wraig yn voethus, ei
dylwyth yn wallus, ac yntau 'n
avradus.
128. Tripheth niddygant i ŵr gymmer-
iad mawr, ei wraig yn veistres,
ei dy 'n anghynhes, a'i dir yn
ores.
129. Tripheth anefmwyth ar wr yn ei
dŷ, ei wraig yn ymdaeru, ei
gronglwyd yn dyveru, a'i sawell
yn mygu.
130. Tripheth gwell i ŵr ei grogi no 'n
meddu, tylwyth anghywir,
plant anuvyddion, a gwraig
veddw.
131. Tripheth y fydd â gwyn ei vyd y
dyn a'u cafo, iechyd corf-
orawl, gwraig rinweddawl, a
rhadverthwch Duw.

Ac velly tervyna.

174. LLYMA DRIODD Y WRAIG DDA.

GWRAIG DDA A DDYLAI VOD—

1. Yn gywilyddgar, yn ddiystryw,
ac yn uvydd.
2. Yn ddianllad ei meddwl, yn
ddiavrad, ac yn gyviawn ei
bwriad.
3. Y naill law'n casglu, y llall yn
cyvranu, a'i phen yn pryderu.
4. Yn dda ei chydwybod, yn radlawn
ei thavawd, ac yn gywir idde
phriawd.
5. Yn ddivalch ei chalon, yn hardd
ei harverion, ac yn drugarawg
wrth dlodion.

6. Ei gorchwyl yn gryno, yn vedrus ei dwylaw, ac ar Dduw yn gweddiaw.
7. Ei hymddyddan yn ferchus, ei gwifg yn weddus, a'i thy yn drevnus.
8. Yn gyvlym ei llaw, yn gyvlym ei llygad, ac yn gyvlym ei deall.
9. Ei chorff yn lluniaidd, ei hymddwyn yn hofaidd, a'i chalon yn bur.
10. Ei hwynebpryd yn ddawnus, ei phen yn ddeallus, ac yn wybodus.
11. Yn gymodogaidd, yn ddivalch, ac yn haelionus ei meddwl.
12. Yn hyforddi 'n gall, yn gwiliaw rhag gwall, ac yn meithrin ei phlant yn famawl.
13. Yn caru ei gwr, yn caru heddwch, ac yn caru Duw.
14. Yu voddlon i'r byd a' vo, yn cynnal mesfurolddeb ymhob peth, ac yn govalu am fod yn gyviawn.
15. Yn amcanu y goreu, yn gwar-chadw rhag y gwaethav, ac yn gweled a' vo reitav.
16. Yu rhoi bwyd yn ei bryd, yn gorwedd gyda 'r ddavad, ac yn cwnu gyda 'r hedydd.
17. Yn amyneddus, yn dangneveddus, ac yn rinweddus.
18. Yn voneddig ei moesau, yn roes-awgar ei geiriau, ac yn grif-ionogaidd ei devodau.
19. Yn gymmedrawl ei geiriau, yn deall amferau, ac yn deuluaidd ei gwybodau.
20. Yn ddoeth ei llawenydd, yn well-ëugar ei cherydd, ac yn gyd-wybodlawn ei chrevydd.
21. Yn vaddeugar, yn gymodgar, ac yn wirioneddgar.
22. Yn warcheidwad ei meddiant, yn athraw iddei phlant, ac yn veddyges ei theulu.
23. Yn difawd cynhenau, yn gyfar-gwybodau, ac yn rhoi y blaen i bob goreu.
24. Yn cywilyddiaid diriaid, yn llawen-âddedwydd, ac yn boddu Duw.

A'r wraig a vytho val hyn a gerir gan ei gwr a'i theulu, a chan bawb ai hadnapo, a char a dduw: a gwyn ei vyd y gwrai m d.

Er hyny—

Rhyw wraig a gar myned i'm myno, a chael crêd ar a' wetu, a mfael a geisio, a gwneuthur val y mwenn-ycho, a gwareded Duw a' b dyn rag hono.

A rhy amyl y gwelir y gwryw wragedd.

Ac velly a' rhy na.

175.

DA vyddai genyv wybod mwy na hyn am danat: dywed i mi beth a dywydo ddyn, ebai Daliesin wrth Gatwg, ac yn ateb iddo y dywed Catwg, gwell y dylit ti wybod am danav no mi vy hun, canys ti a glywi drach vy nghevyn y peth na

ddaeth erioed i'm cluft i am danav, a gwlad á biau barnu, ac nid mi no neb arall á wŷr yr holl wir am dano ei hunan.

176. TRIODD EREILL CATWG DDOETH.

1. Tair camp ddwyvawl ar ddŷn, maddeu y cam à wnelir iddo, gwellâu pob peth à allo, ac ymwrthod á phobanghyviawn o ddyn ac o gamp.
2. Mewn tripheth ydd ymdebyga ddyn i Dduw, cyviawnder, gwybodau, a thrugaredd.
3. Tripheth nis gellir hár arnynt, amfer, ehengder, a gwirionedd.
4. Tri y fydd ac nis gellir vyth iddynt eu llawn dâl, rhieni, athraw da, a Duw Dád.
5. Tripheth goreu yn ein meddiant y dwg y balchder oddiarnom, ein arian, ein amfer, a'n cydwybod.
6. Tair privanvadgamp dŷn, llesgedd, twyll, a balchder.
7. Tair priv vadgamp dyn, diwydrwydd, cywirdeb, a gofyingeiddrwydd.
8. Tair priv ddwyvolgamp dyn, haelioni, cariad, a maddeu y cam à gafo.
9. Tripheth à gâr Duw, tæg o rîv, tæg o bwys, a thæg o vesur.
10. Tri adnabod anhebgor doeth, ei Dduw, ei hunan, a thwyll y bŷd.
11. Tripheth y dylai bob dyn eu hyfstyried, o ba le y daeth i'r byd, at ba ddyben y daeth i'r bŷd, ac i ba le ydd á o'r byd nis gwyr ba awr neu wined.
12. Tripheth y fydd, a buan yr un à allo gydgerdded ag wynt, llucheden, meddwl dyn, a chynnorthwy Duw*.
13. Tripheth nis gellir eu cael, tlodi o roi cardawd, golud o ledrad, a doethinebolwyddiant.
14. Tri dyn à vyddant wrth vodd Duw, athraw cywir, llavurwr da, a dyddiwr rhwng ymrysonau.
15. Tripheth dwyvawl yn mysg dynion, creft, llavuriaeth, ac ysgol-êicdawd.
16. Tripheth annwyvawl i ddyn ymyryd ag wynt, swydd arglwydd, ocryddiaeth, a rhyvel.
17. Tripheth ni chair heb i bob un ei gyvaill, dydd heb nos, diogi heb newyn, a doethineb heb barch.
18. Tripheth y fydd, cynghor, colled, a chywilydd, na chymmer o'r cyntav, á geif y ddau ereill.
19. Tripheth nid hawdd eu rhivo, barynau y goleuni, geiriau ben-ywfiaradus, a dichellion cybydd.
20. Tripheth à dyvant ynghyd, oedran, pechawd, a govid.
21. Tripheth y fydd ac wrthynt y bernir ar ddŷn, ei olwg, ei ymmod, a'i lavar.

* Ac ewyllys da. Ll. ar.

22. Tripheth ydynt lai no dim, benyw heb ddiweirdeb, gŵr heb wybodau, ac athraw heb amynedd.
23. Tripheth yw rhan y goludawg, mwyvwy y trachwant, mwyvwy y goval, a lleilai yr ymvrwyn-âad.
24. Tripheth goreu yn y byd er llêsdyn, tlodi, clewyd, a phlant; canys o'u meddu y cair gwybod llawer gwir nis gellid hebddynt.
25. Tri meddyg annifygiawl i bob clwyd a chlewyd, anian, amfer, ac amynedd.
26. Tripheth à geir o dylodi, iechyd, pwyll, a fanteiddrwydd.
27. Tripheth nid gwell eu cael no'u colli, trallwydd, trachlod, a thraurddas.
28. Tri anverth byd, ieuanc heb voes, gwraig heb gywilydd, a gŵr heb gydwybod.
29. Tri gwynvyd gwr doeth, tir rhywiawg, gwraig ddiwair, a mab addwyn.
30. Tripheth ni waeth bod hebddynt no'u meddu, llygad dall, cell heb vwyd, a cheudawd heb ddyfsg*.
31. Tripheth o reddd à ddygant eu perchenogion ar gyveiliorn, ieuencid, llwyddiant, ac anwybodaeth.
32. Tri chydvod doethineb, haelioni a golud, gwybodau ac anmalch-ineb, a dewrder a thrugaredd, ac nid na doeth na gwr lle nis cefir yn nghydvod y pethau hyn.
33. Tripheth à ddygant wr drwy y byd, iechyd, creft, a champau da.
34. Tripheth à geif cybydd o'i gyv-oeth, poen yn casglu, goval yn cadw, ac ovyn colli.
35. Tripheth à ddygant eu cyrch ar y gwanav, gelyn, cyvoeth, a balchder.
36. Tripheth na chreder dros yr arianer à vofier o honynt, am olud, am ddeall, ac am ddaioni.
37. Tripheth na ddangos i neb y cyvan o honynt, à vo yn dy gît, à vo yn dy ddeall, ac à vo yn dy veddwl, canys o veddu, a deall, a meddwl vwy ac yn amgen nog arall y bernir mawredd arnat.
38. Tripheth ni ddengys gwr à co cell, gwaelawd ei gôd, gwaelawd ei wybodaeth, a gwaelawd e galon.
39. Tripheth à ddylid eu frwynaw'n dda, march ieuanc awyrus, merch ieuanc anmhwylus, a thavawd siaradus.
40. Tripheth tebyg y naill i'r llall, ysgubawr dêg heb yd, fêd dda heb ddiawd, a merch dêg heb ddi-gair da.
41. Tripheth ys dir cael o honynt gwr govid am un dyddauwch, helwriaeth, rhyvel, a ferch ar venyw.
42. Tripheth à yr gwr* o'i dy, cron-

A cheudawd heb wybodaeth. Ll. ar

* A yrant wr.

- glwydd ddyverllyd, fawell vyglyd,
a gwraig geintachlyd.
43. Tripheth nid da y cyvan o honynt,
gwneuthur y cyvan à chwenn-
ychol lid, credu y cyvan à weto
ben gwlad, a dangos y cyvan à
wyper.
44. Tripheth mawr o ymchwydd ym-
borth ar waed, gele, horen, a
rhyvelwr.
45. Tri da iawn yn weision a drwg
iawn yn veiftri, tân, dŵr, a
gwynt.
46. Tripheth er cael beunydd á geifant
yn ddiorphwys, môr, meddwyn,
a chybydd.
47. Tripheth à droant y byd wyneb i
waered, pendodaeth gwraig,
digywilydddra merch, ac an-
wybodaeth mab.
48. Tripheth à wnant briodas hapus,
cydoedran, cydvonedd, a chyd-
veddiant.
49. Tri dyn nid call eu credu, diarth
am ei vonedd, hen yn canmawl
y dydd à vu gynt, a gwr à vofio
ei ddoethineb.
50. Tripheth ni welir ymgais arnynt
ond mewn eifieu mawr, Duw,
hen gefyl dall, a chachdy.
51. Tripheth gogyval a'u gilydd,
cerdded ar ben a dwylaw, llyvu
y baw oddiar din arall, a bod
yn valch rodfesgar yn ceifiaw
mawredd byd.
52. Tripheth cyfelyb iddeu gilydd,
cleddyv gloew à ryda o'i hir
gadw yn ei wain, dwr gloew à
- ddrewa o hir fevyll yn llonydd,
a doethineb à vydd varw o'i hir
anarver.
53. Trichardawd i'r oes à ddêl, planu
coed, gwellâu celvyddyd, a
magu plant yn ddeddvolion.
54. Tripheth à wnant lawnder mewn
gwlad, planu coed, llavuriaw
tir, a chribaw a nyddu.
55. Tripheth à ddylid sylwi 'n bènaw ar
bob peth, anian, agwedd, a
gweithred*.
56. Tripheth à bair iechyd, gwaith
cymmedrawl, ymborth cymmed-
rawl, a llawenydd cymmedrawl.
57. Tri ymborth dyn à barant iechyd,
hiroes, a synwyr gloew, yd-
vwyd, blithvwyd, a garddvwyd.
58. Tri ymborth à barant aviechyd,
byroes, a synwyr pwl, cigvwyd,
cyfeithvwyd, a gwyravdvwyd.
59. Tair cynneddvgamp ar ddyn ai
parant yn iachus a hiroedawg,
gwaitho lavuriaw'n gymmed-
rawl, codi 'n fore, a llawenydd
diniwed†.
60. Tair cynneddvgamp ar ddyn à
barant vyroes ac aviechyd,
trallavur, trachwsg bore, ac an-
ynadrwydd‡.
61. Tri newid mynych à barant
hiroed, newid bwyd, newid
gwaith, a newid dyddanwch.

* Anianoldeb, agweddoldeb, a gweith-
redoldeb. Ll. Twm Sion ab Evan.

† Llavur cynmedrawl. Ll. ar.

‡ Anghymmedrolwaith, sev y naill ai
rhywaith ai rhyddiogi, hirgwsg bore,
ac anvoddlondeb. Ll. ar.

62. Tripheth o'u hadver à effynant einioes dŷn, y wlad ai magwys yn blentyn, yr ymborth ai maethwys yn blentyn, a 'r divyrwch ai dyddanwys yn blentyn.

63. Tri ychydig ar y pryd à wnant lès mawr, ychydig o vryta ac yved, ychydig o oval, ac ychydig o dawwd.

64. Tripheth da i ŵr à garo iechyd, digon o gwŷg y gwanwyn, digon o vwyd yr hâv, a digon o dân y gauav.

Ac velly tervyna hyn o driodd Catwg Ddoeth.

177. TRIODD EREILL.

1. Tri anrhydedd bydawl goruch pob un arall, aredig trev tād, arddadlu hawl yn dda, a dwyn plant ar vonedd.

2. Tripheth nid oes namyn dedwydd neu ddoeth à veidyr ymochel agwynt, godineb, meddwdawd, ac overedd.

3. Tri dyn iawn rhoddi bwyd iddynt, ymdeithydd, golychwydwr, a llavurwr.

4. Tri charelyn dyn, tân, dwr, ac arglwydd.

5. Tri gorvoledd dedwydd, dirwest, tangnevedd, a gwadaledd.

6. Tri gorvoledd diriaid, glythineb, ymladd, ac anwadwlwch.

7. Tri bendith ni adant ar ddyn na newyn na noethni, bendith ei

dād fydd, bendith ei arglwydd priodawr, a bendith bardd llinolingerdd.

8. Tri bendith arall y fydd well no 'r cyvan, bendith tād a mam, bendith clāv a chlwyvus, a bendith dyn advydig.

9. Tripheth à ardderchavael gŵr, gwraig ddiwair ddiwyd, arglwydd diwyd diwith, a difeifedd.

10. Tripheth à ddaroftwng gŵr, tir drwg, gwraig ddrwg, acarlwydd tir drwg.

11. Tri rhyvel yn heddwch, gwraig ddrwg, tir drwg, a drwg arlwydd.

12. Tri ymborth gŵr, hela, aru tir, a chyvnewid.

13. Tri thywyfogaeth dedwydd, bod yn dda ei wafanaeth, yn dda ei anian, ac yn dda ei gyvrinadur a hyny ni chyingain naroya a chrevyddus neu voneddig.

14. Tri glŵth byd, brenin, môr, a dinas.

15. Tripheth à syrth ar ddyn heb yn wybod iddo, cwŷg, henaint, a phechawd.

16. Tri melus byd, methu, fynu, a phechu.

17. Tri chadarn byd, arglwydd, drad, a diddim.

18. Tripheth ni ellir yn iawn hebduyn er maint à wnelont o ddrwg, tân, dŵr, a brenin.

19. Tri merthyrolaeth heb ladd, haelder tylawd, diweirdeb dyn ieuanc, a chaingynnal heb gyvoeth.

20. Tripheth nid hawdd eu hofi, milgi
hwyr, bardd annigriv, a gwraig
hagyr.
21. Tri dyn à ddylid bod yn drugar
wrthynt, alltud, gweddw, ac
amddivad.
22. Tripheth à ddylid eu diolch, gan
hawfed hyny o dâl am danynt,
gwahawdd, anrheg, a rhybudd.
23. Tripheth à gynnal hir ddirie'di ar
ddyn, drygioni, dryganian, a
glythineb.
24. Tri chadernyd dedwyddydar ddyn,
cynneddvau daionus, hawddgar-
wch, a goddevu'der.
25. Tri rhwydd hynt, golychwyd,
ciniaw, a chydymaith da.
26. Tri avrwydd hynt, diaspad, dryghin,
ac ymladd.
27. Tri gogyvlawnder dedwyddyd,
caingynnal* arno ei hun, dadlau
fyniannus, ac ymoddev yn gad-
arn.
28. Tripheth hardd ar ddyn, gwybod-
au, campau da, ac addwyynder.
29. Tripheth cās ar ddyn, anwybod-
aeth, dryggampau, acatgafrwydd.
30. Tri anhebgor gwybodaeth, calon
yn meddwl, iaith i ddatgan, a
cheudawd i gadw.
31. Tri chyw o'r un nyth, fermwr
tavawd†, bardd dosparth, adwyv-
awl cyfes.
32. Tripheth à gywirant eu gair yn
ddifuant, angeu, dial Duw, ac
ediveirwch.
33. Tripheth ni oddevant gellwair,
iechyd, llwyddiant, ac amser*.
34. Tripheth ni ellir fanteiddrwydd lle
bythont, gloddest, balchder, a
thrachwant.
35. Tri nôd fanteiddrwydd, cariad
perfaith, uvyddawd gwrawl, a
thawedigrwydd ferchawg.
36. Tri nôd lleidyr, tavawd holgar,
llygad chwilgar, ac wynebpryd
brawychus.
37. Tripheth à ddengys gywiriad,
genau tawedawg, llygad diym-
dawr, ac wyneb divraw.
38. Tripheth anhebgor tuag at wneu-
thur pob peth, gwybodaeth,
gallu, ac ewylllys.
39. Tripheth à geif dedwydd, cariad,
heddwch, a llawenydd.
40. Tripheth à geif diriaid, caſneb,
cystrin, a thristwch.
41. Tripheth gwrawl uvyddâu iddynt,
i'r gwir, i'r byd à ddêl, ac i'r
ceiliawg pylgain.
42. Tri chās Duw a dyn, golwg ym-
laddgar, tavawd twyllodrus, ac
afbri drygionus.
43. Tripheth nid da myned yn eu
cylch mewn brys, rhyvela,
gwleddoca, a dadlaethu.
44. Tri nôd doethineb, cartrevgarwch,
ymgais, ac amynedd.
45. Tripheth goreu gadael iddynt, ci
dieithyr, lliv difyved, a doeth
yn ei olwg ei hun.
46. Tri harddwch gwlad, ysgubawr,
evail, ac ysgol.

* Cainymgynnal.

† Creffwr tavawd. Ll. ar.

• Ac oedran. Ll. ar.

47. Tripheth, er eu dryced, gwell eu meddu no bod hebddynt, ofeir-
iad, brenin, a gwraig.
48. Tri anfawd llavurwr, gwas diawg,
hád lledryw, a thir tragolwg.
49. Tripheth anghysurus, ty heb
wraig, cell heb vwyd, a chorf
heb iechyd.
50. Tripheth ar ddyn sy'n boddáu
Duw, cyviawander, trugaredd,
ac uvyddawd.

Ac velly tervyna.—Catwg
Ddoeth ai cant.

178. LLYMA ETTO DRIODD CATWG DDOETH.

1. TRIODD Catwg ab Gwynlliw à
ddysgant dripheth, boddáu
Duw, llefau dŷn, a gwelláu
gwybodau a fyberwyd.
2. Tri chyverddonau dŷn, deall,
cariad, a goluch.
3. Tri ardymyr einioes dyn, gobaith,
cariad, a llawenydd.
4. Tripheth à geif dyn goddevus,
cariad dynion da, bodd ei gyd-
wybod ei hunan, a rhadverthi
Duw.
5. Tripheth à geif dyn trugarawg,
cariad y byd, tangnev calon a
meddwl, a bôdd Duw.
6. Tri chosp y fydd am bechawd, coſp
cyvraith gwlád, coſp cydwybod,
a choſp Duw.
7. Tripheth à geif dyn o gredu yn
Nuw, digonedd bydawl, tang-
nev cydwybodawl, a llawenydd
nevawl.

8. Tripheth sy'n dallu y byd, twyll,
goruchaviaeth, a thraferch ar
ddyn a dynolion.
9. Tripheth sy'n arwain y byd ar
ddidro, addewidion arglwyddi,
gwisgodd myneich, a fyberwyd
merch.
10. Tripheth à drallodant y byd, cen-
vigen, anwiredd, a thrachwant.
11. Tri phriv lygredigaeth y byd,
balchder, glythineb, a seguryd.
12. Tripheth à nerthant ddyn i fevyll
yn erbyn yr holl vyd, gweled
anfawdd a phrydverthwch
gwirionedd, gweled dan bais y
celwydd, a gweled y modd y
mae y gwir a'r celwydd yn
diweddu.
13. Tripheth à geif dedwydd, cariad,
heddwch, a llawenydd.
14. Tripheth angenrhaid i bechadur,
cydnabod ei bechodau, edivar-
áu, ac ymegniaw daioni yn iawn
am danynt.
15. Tripheth y fydd a'r naill yn debyg
i'r llall o honynt, hen varch
dall yn canu telyn a'i garnau,
hwch mewn fidanwisg, ac an-
nhrugarawg yn ymddadwrddam
ddwyvolder.
16. Tri addysg y rhydd seguryd, i
veddwl yn ddrwg, i wedyd yn
ddrwg, ac i weithredu'n ddrwg.
17. Tair yſgol doeth, cydwybod,
pwyll, ac addysg.
18. Tair yſgol annoeth, coſp cyvraith,
dygwydd drwg yn mywyd, ac
ufern yn y byd à ddaw.

19. Tri chadernyd doethineb, cov, ystyr, ac arver.
20. Tripheth anweddusar ddyn, tybied ei hunan yn ddoeth, tybied arall yn annoeth, a thybied y gwedd iddo à vyno.
21. Tri ychydig à ddangofant lawer o ddoethineb, ychydig balchder, ychydig trachwant, ac ychydig chwedleua.
22. Tripheth ferchawg ar ddyn, tang-nevedd, doethineb, a chared-igrwydd.
23. Tripheth ni waeth eu colli na'u cadw, cyvoeth, ieuenctid, a chariad y byd.
24. Tripheth y fydd a gwae a'u collo, gwybodaeth doethineb, cydwylod lán, a chariad Duw.
25. Tripheth y fydd a melltgedig y neb a'u fymuto, fin tir, hynt dwr, ac arwydd fordd ac arllwybyr.
26. Tripheth à wnânt ōryn vlaenawrar ei gymodogion, meddiannau, gwybodaeth, a haelioni.
27. Tripheth à geif dyn diwyd, blaenoriaeth, cyvoeth, a chlôd gan ddoethion.
28. Tripheth à geif dyn cywir, dawn, a pharch, a fyniant.
29. Tri ynnill dyn dedwydd, cariad ei wlad, heddwch dioval, a llawenydd newawl.
30. Tri ynnill dyn dyoddegar, cariad, llonyddwch, a chynnorthwy.
31. Tri hardd byd, dwywawl, celvydd, a fyber.
32. Tripheth ar un à vydd, ac anhawdd yw cael ar arall eu cyvunwedd, wyneb, llavar, a deall.
33. Tair fynon gwybodaeth y fydd, pwyll, anafawdd, a gorvod.
34. Tripheth y dylai ddyn à vynai addysg, gwrandaw yn graf, golygu yn graf, a thewi yn ddidorian.
35. Tri dyn gwahanryw y fydd, dyn i Dduw à wna dda dros ddrwg, dyn i ddyn à wna dda dros dda a drwg dros ddrwg, a dyn i ddiawl à wna ddrwg dros dda.
36. Tripheth y fydd ac nid hawdd ynnill dyn oddiarnynt, ei gred, ei awen, a'i genedyl.
37. Tripheth à geif gŵr o deithiau i wlad estraen, newyn, anwyd, a gwatwar.
38. Tair llathvesur pob dyn, ei Dduw, ei ddiawl, a'i ddidawr.
39. Tripheth à gair o ddilyn drwg, cywilydd, colled, a choſp.
40. Tripheth à ddylai à gafo gymwynas, ei ddiolch, ei goviaw, a thalu y pwyth.
41. Tripheth à ddylai bob un ei wneuthur, gwrandaw 'n uvydd, ateb yn gall, a barnu 'n hynaws.
42. Tair camp à ddangofant ddoethineb, dyoddev yn gall, meddeu y cam, ac ymgais am wybodaeth.
43. Tripheth à ennilliant enw da, gwedyd ychydig, gwneddwch daioni, a llavuriaw am gynnalid.
44. Tair fordd yr adnebydd dyn, ei

- ymadroddion, ei arverion, a'i gyveillion.
45. Tripheth fy 'n cadw y byd mewn trevyn, rhiv, pwys, a mesur.
46. Tair cynneddyv anweddus ar ddyn, taerni cais, caled i roi, a drwg dybiaw.
47. Tripheth à gadwant gorf a meddwl mewn iechyd, ymborth mesurawl, llavur cymmedrawl, a llawenydd cydwybodawl.
48. Tair afaith cynghor, dwyn ewyllys da, rhyddyd llavar, a gwybod-aeth parth ac at yr achos.
49. Tri athrawon yn iau dyn, synwyr awenaidd o reddv ac anian, pwyll o ystyriaeth a chydwybod, a damweinoldeb cylch einioes, ac hebddynt nis gellir gwybydd-iaeth gyviawn.
50. Tripheth anhawddeu cael, tân oer, dwr fych, a thrachwantus deddvawl*.
51. Tripheth anhawdd eu gwneuthur, tori fyched á thán, fychu y gwlyb á dwr, a boddloni y byd.
52. Tripheth ni adant ddyn mewn newyn a noethni, bendith ty-lawd a thrallodus, bendith arglwydd priodawr, a bendith bardd llinolingerdd.
53. Tripheth ardderchawg ar ddyn, gwroldeb, dyfg, a phwyll.
54. Tripheth o'u tra arver á vyraant einioes dyn, cigwyd, meddw-dawd, a thrachyd á gwraig.
55. Tripheth o'u hadver á estynant einioes dyn, y wlad ai magwys yn blentyn, yr ymborth ai maethwys yn blentyn, a'r my-vyrdawdai dyddanwys yn blentyn.
56. Tripheth gwell no chyvoeth, iechyd, rhyddyd, a phwyll.
57. Tripheth à gryváant y meddwl a'r deall, gweled llawer, ystyried llawer, a dyoddev llawer.
58. Tripheth à gryváant y corf, goredwedd ar wely caled, wybren oerlled, a bwyd fych.
59. Tripheth à ddichonant bob peth, ac hebddynt nis gellir dim, nerth corf a meddwl, gwybod-aeth, a ferch awenbwyll.
60. Tripheth nis gellir deddvoldeb o Dduw hebddynt, maddeu gelyn a chamwedd, haelioni barn a gweithred, a glynu wrth á vo cyviawn deled á ddelo.
61. Tripheth à geif dyn cywir, fyniant, anrhydedd, a diwedd da.
62. Tripheth à geif dyn twyllodrus, drygvyd, drygair, a drwg ddi-wedd.
63. Tripheth à geif dyn deddvawl, iechyd, llwyddiant, ac anrhydedd.
64. Tripheth à geif dyn o godi 'n fore, iechyd corforawl, cyvoeth bydawl, a bywyd tragywyddawl.
65. Tair boft fól, ei gyvoeth, ei vonedd, a'i oferedd*.

* Dwyvawl. Ll. ar.

* A'i vafwedd. Ll. ar.

66. Tripheth à voftier ar ddoeth, ei ddeall, ei gelvyddyd, a'i gynneddvau dâ.
67. Tri chwerthin fôl, am ben y drwg, am ben y dâ, ac am ben nis gŵyr beth.
68. Tripheth à geif dyn govalus, parch, amledd, a boddllonedd.
69. Tripheth à geif dyn gwallus, cywilydd, eifiwedu, a galar.
70. Tripheth fy 'n harddu meddwl, caſâu folineb, rhinwedd hylaw, ac awydd dysgu.
71. Tripheth ardderchawg ar ddyn, caru gwybodaeth, gwneuthur daioni, a bod yn gyviawn yn yr hyn à wnelo.
72. Tri thwyll dŷn, gair tæg, chwant ynnill, ac anwybodaeth.
73. Tri dŷn ymgadwer rhagddynt: yr avlawen, y testunwr, ac à chwarddo am ben y drwg.
74. Tri gevellod cyntavanedig y cythraul, balchedd, anwiredd, a chenvigen.
75. Tripheth à geif dyn divalch, ef-mwythder meddwl, cariad ei gymodogion, ac awenbwyll ddwyvawl.
76. Tripheth à geif dyn dedwydd, llwyddiant, anrhydedd, a thang-nev cydwybod.
77. Tripheth y ceif dyn annedwydd, dirmyg, avlwyddiant, a phoen meddwl.
78. Tripheth à gair o dlodi, iechyd, pwyll, a nerth Duw.
79. Tripheth à geif dyn dwyvawl, gair dâ, byd dâ, a diwedd dâ.
80. Tri dŷn nid call credu gormodd iddynt, rhodiadur o bell, darllenwr llyfrau anghyviaith, agwr hŷn no 'i gymodogion.
81. Tri cholled y corf à bair ennill i'r enaid, colli golud a meddiant, colli iechyd corforawl, a cholli câr a chyvaill.
82. Tri chynghor Lafar, câr dy Dduw a'th wnaeth o ddim, ymgais à Duw a'th brynwys à gwaed ei Vâb Iesu Grift, ac uvyddâ i Dduw a'th varn drwy air ei Vâb Iesu Grift.
83. Tri athraw dŷn, un yw dichwain, few addysg o weled a chlywed; ail yw deall, a hwnw à ddaw o yfyr ac ymbwyll; trydydd yw awen yniawl o ddawn Duw yn radverthwch cynhenid.
84. Tair priv ddyledfwydd dŷn parth gwlad a theulu, ynnill meddiant drwy ddiwydrwydd a chywirdeb; lleſâu ei wlad a'i genedyl ymhob gorchwyl à wnelo; a gyru addysg deddvoldeb ar bob un lle ydd elo.
85. Tri ovyn à gadarnânt galon dŷn, ovni credu y cyvan à glywo gan arall, ovni llwyddiant bydawl, ac ovni anvoddâu Duw*.
86. Tri oryn à wanâant galon dŷn, ovni gwedyd y gwir, ovni advydigrwydd, ac ovni diawl.
87. Tair sylvaen deddyv a chynneddyv, trevn, cyviawnder, a thangnev.
88. Tripheth canmoladwy ar ŵr, ymad-drawdd doeth, trevnu 'n hardd, a gweithredu 'n gyviawn.

---

* D'g'aw Duw. Ll. ar.

89. Tri ïiogelder dyn, iechyd rhyddyd
a chydwybod ddâ.
90. Tripheth anhawdd i ddyn eu
gwneuthur yn gwbyl, adnabod
ei hun, gorchfygu ei chwantau,
a chadw ei rin.
91. Tripheth à gynnail gŵr ymhob peth
à wnelo, ferchar à wnelo, gwy-
bod y modd ai gwneler, a bod
cyviawn yn marn cydwybod ai
gwnelo.
92. Tripheth à geif gŵr o'i gyvoeth
trais, cās rhyngtho a dyn, cās
rhyngtho a'i hun, a chās rhyng-
tho a Duw.
93. Tripheth ferchawg eu gweled,
diriaid yn myned yn ddedwydd,
cybydd yn myned yn hael, a
phechadur yn myned yn ddwyv-
awl*.
94. Tripheth à ellir ogyvoeth cyviawn,
digonedd bydawl, llufendawd
brawdawl, a daioni gwladawl,
ac o'r tri hyn bodd Duw nevawl.
95. Tripheth à eilw fôl yn anmhwyl,
ceisio gwybodaeth döed à ddêl,
rhoddi cardawd heb veddwl am
à ddêl, a dyoddev dros wir a
chyviawn heb ovni am à ddêl.
96. Tripheth ni ellir cudd arnynt,
cariad, cās, ac awenbwyll.
97. Tripheth hawdd eu gweled lle
bont, cyvoeth, gwybodaeth, a
gwroldeb.
98. Tri chelwydd y fydd, celwydd ar
air à bair i arall wedyd y peth
na vogwir, celwydd ar weithred
à bair i arall weithredu o grôd yr

erbyn à vo gwir, a chelwydd
ymddwyn à rhith, à bair i arall
veddwl a barnu yn wrthwyneb
i'r gwir.

99. Tripheth à wnant ŵr yn hoenus,
ei wraig yn ei garu, ei orchwyl
yn llwyddaw, a'i gydwybod wrth
vodd Duw.

100. Tripheth y dylai ddyn eu cadw
yn wastadawl o vlaen ei lygaid,
ei ddyledfwydd bydawl, ei gyd-
wybod, a deddvau Duw.

Ac velly tervyna—Catwg
Ddoeth ai Cant.

179. TRIODD ETTO AMRY- VAL.

1. **TRIPHETH** nid hawdd eu hattal,
frwd rhaiadyr, faeth o vwa, a
thavawd ynvyd.
2. Tripheth ni hir barāant, tēs mawrth,
bwa y gwlaw, a pharch cell-
weigar.
3. Tri nōd crifion, caru gelyn, celu
à wna o ddaioni, a chymodi
rhwing cafeion.
4. Tair athrawiaeth nid call a'u crêd,
à rotho gŵr yn mhlaid à vo ar
ei lês a'i lwyddiant ei hun,
à rotho ag ynddi gās at arall,
ac à rotho gŵr doeth yn ei olwg
ei hun.
5. Tri dyn nyw mawr gerir, balch,
llwyyr, ac achwyngar.
6. Tri dyn hawdd eu hebgor, na
wnelo lês i neb, na pharo lawen-
ydd i neb, ac nas gadawo lon-
yddwch i neb.

* Santaid. Ll. ar.

7. Tair prif gynneddyv y fyddar ddyn i ddiawl, balchder cenvigenus, cybyddra trachwantus, a gweniaith dwyllodrus.
8. Tri chynghor yr aderyn melyn, na vawr alara am à ddarfo, na chrêd yr hyn na allo vod, ac na chwennych na allech ei gael.
9. Tripheth à yrant wr allan o'i dŷ, mwg, to anniddos, a gwraig anynad.
10. Tripheth fy 'n dyvethu y bôd, brenin fôl ei gynghor, ynad heb gydwybod, a mab heb ovin.
11. Tri nôd cywir y fydd ar ddyn i ddiawl, ac nis gall ymddyhebu ag wynt, ei air, ei olwg, a'i ymmod.
12. Tri gwreiddyn pob drwg, trachwant, celwydd, a balchder.
13. Tair cynneddyv y fydd yn nglŷn à dyn i ddiawl, trachwant, cenvigen, a balchder.
14. Tripheth ebrwydd y darvyddant, rhyvyg heb urddas, cadernyd heb gydwybod, a golud heb gyviawnder.
15. Tri nodau cywirion ar ddyn à ddangosant beth ydyw, gair, golwg, ac ymddwyn.
16. Tri chynghor à roddes Branwen verch Llyr, na ddwg alar am a ddervydd, na chrêd yr hyn na ddychyn vod, ac na chais nas gallot ei gael.
17. Tripheth à ddifeithiant y byd, brenin fôl heb gynghor, barnwr heb gyviawnder, a gwâs heb ovin.
18. Tripheth ni hir barâant, rhwyfsg heb urddas, cadernyd heb gydwybod, a pharch heb haeddiant.
19. Tri dyn ni vyddant wrynnigion vyth, à wreicâo wrth gynghor ei gnawd, à wleddo wrth gynghor ei vlys, ac à ymladdo wrth gynghor ei wŷn.
20. Tri dedwyddwch teulu, gwarcheidwad cywir, bugail govalus, a negefwr doeth.
21. Tair dedwyddgamp gŵr, bôd yn llawen yn ei dŷ, bod yn dda yn ei eglwys, a bod yn ddyddiwr rhwng ei gymodogion.
22. Tripheth nid hawdd eu gweled, balch yn hael, ieuanc yn ddoeth, a hên yn voefgar.
23. Tripheth ni wnânt avles i neb, celu drygvoes, rheoli drygnaws, a difawd drwg veddwl.
24. Tripheth à geif gŵr deddvawl, digonedd bydawl, heddwch ysbrydawl, a llawenydd nevawl.
25. Tripheth à wnânt ddyn yn ddiawl, balchder, cenvigen, a lledrad.
26. Tripheth ni cheif ddyn à welo 'n ddigon o honynt er à gafo, iechyd, hoedyl, a chyvoeth.
27. Tri dyn à gerir gan Dduw, cadarn cyviawn, dewr trugarawg, a hael diedivar.
28. Tripheth à ŵyrant varn gyviawn, cariad cyveillion, ovin cedyrn, a chwant da bydawl.
29. Tri glŵth byd, mor, dinas, ac arlwydd.
30. Tripheth ni mad-ddiwedd a'u bymddirieto, iechyd yn hen-

- saint, hindda y gauav, agwynvyd
o bethau y byd.
31. Tripheth à dwyllant à ymddirieto
iddynt, addewid gordderchwr,
fyddlondeb taiawg, ac amfer
ieuenctyd.
32. Tripheth nid oes ond y twyll o
honynt, ferch trythyll, diniw-
eidrwydd arglwyddiaeth, a
dwyvoldeb clâv gwelyvawg.
33. Tripheth ni ddylid eu credu,
breuddwyd hên wrach, llw
gordderch, a chwedyl heb
warant.
34. Tripheth à geif cybydd angawr,
poen yn casglu, goval yn cadw,
a thriftwch yn colli.
35. Tair fail doethineb, dyfsg yn ieu-
enctid, cov yn cadw, a synwyr
yn deall.
36. Tripheth ni ddervyddant vyth,
cardawd vlodeuawg, enaid dyn, a
chariad perfaith.
37. Tripheth nid oes namyn Duw a'u
gŵyr, dechreu pob peth, achos
pob peth, a diwedd pob peth.
38. Tri gavael y fydd ar Dduw, deall
pwyllgar, cariad goddevgar, a
chydwybod ystyr.
39. Tri phriv roddedigion Duw, awen,
deall, a rhadverthwch.
40. Tripheth à ddygant ddyn at Dduw,
amynedd, cariad, a chydwybod.
41. Tair priv gynneddyv dwyvoldeb,
deall yn gyviawn, cariad per-
faith, a goddev cadarn.
42. Tri chyverlyniaid doethineb, awen,
ystyr, ac ymgais.
43. Tri chyverddonau doethineb,
gwarâu gwylltovaint, mwyâu
tangnev, a gwellâu deddvau.
44. Tri rhagweinyddiaid doethineb;
addyfsg ddeddvawl, arver weith-
redrawl, a ferch awenawl.
45. Tri arddangos awen o Dduw,
ymddwyn doeth, ymgais er
gwell, ac ymddal ar bwyll.
46. Tri arddangos doethineb, ymddal
ar bwyll, ymddal ar awen, ac
ymddal ar welliedigaeth.
47. Tripheth à ddyvydd o dangnev,
amlâad meddiannau, gwellâad
moesau, a mwyâad gwybodau.
48. Tripheth ni waeth bychodedd no
gormodedd onaddynt, gwledd-
oldeb, goludoldeb, a boddol-
deb.
49. Tri dyn goreu pa bellav y bont,
gwenieithwr truthgar, athrodwr
cynhengar, a chwedleuwr cel-
wyddgar.
50. Tri chydgyveillion prifordd y nev-
odd, tlawd amyneddgar, doeth
ymbwyllgar, a gwelliedydd
goddevgar.
51. Tri dyn ni welir amgen iddynt no
châs yn vyw a chlôd yn varw,
doeth tangnevgar, athraw gwir-
eddgar, a chyvaill cywir cer-
yddgar.
52. Tri arddangos dynoldeb, haelioni
ferchus, ymddwyn cariadus, a
gwybodau moliannus.
53. Tripheth ni lwydd à el yn eu her-
byn, anianoldeb, govynoldeb, a
darweinioldeb.

64. Tri rhyvedd byd, caru rhyvel yn vwy no heddwch, caru gormes yn vwy no chymmes, a charu gau yn vwy no gwir.
55. Tripheth à ddylid eu dambwyll ar bob dyn, nertholdeb, tueddoldeb, a devnyddioldeb.
56. Trigwrthgeynyddion daioni, balchder, llŷd, a thrachwant.
57. Tri chynvoldion* doethineb; deall, ystyriaeth, ac addysg.
58. Tri rhagvoldion doethineb; deddvoldeb, tangnevoldeb, a dwyvoldeb.
59. Tri chyvystyr doethineb; rheidioldeb, moddoldeb, a buddioldeb.
60. Tripheth à gau yn erbyn doethineb, balchder, trachwant, ac ocnocrwydd.
61. Tri harddwch gwlad, llavuriaeth ddeallus, cymydogion cydyvyddus, a llywodraeth gydwobodus.
62. Tripheth à bair llwyddiant a golud, gwneuthur o ŵr à vo raid iddo ei hunan yn lle ymddiried i arall ei wneuthur, gwneuthur à ellir heddyw yn lle oedi hyd y y voru, a gwneuthur devnyddpwyll ac ystyr o bob peth à ddele ger bron synwyr a deall.
63. Tri phwyll y fydd dros dewi, rhag dywedyd y peth nas dylid, rhag dywedyd y modd nas dylid, a rhag dywedyd y lle nas dylid.
64. Tri phwyll y fydd dros ddywedyd a deued à ddêl, addysg rhag anwybodaeth, cynghor rhag amryson, a gwirionedd rhag celwydd argyweddus.
65. Tripheth nis gall namyn Duw yn unig, gwneuthur yr hyn na vu erioed o'r blaen, gwybod à ddaw, a barnu ar gydwobod.
66. Tripheth nid oes namyn Duw a'u gwyr, dechreu, cynnal, a diwedd.
67. Tripheth goreu eu gadael i Dduw, barn, gobrwy, a dial; canys nid oes ond eve à ŵyr à ddylid o un nac arall o'r tri.
68. O dripheth y gwybyddir à vu, y fydd, ac à vydd: yn gyntav, o vyw mor gyviawn, o barth ymgais à Duw; yn ail, o vod mor rhydd oddiwrth à gaethai arnat à Duw; yn drydydd, o garu a chafdu yr un pethau ag à wnai Duw: ac o hyn y gweli pob gwirionedd, a phob hardd, a phob iawn, a phob dyled, a phob hygar, a phob addas, yn un ansawdd ag a'u gwêl Duw; ac y gwybyddi di ba bethau à ddygwyddant yn ddiymball; canys nis dichyn amgen nog y myn Duw bob peth yn ei amfer herwydd y soniwyd am eu noturiaethau a'u cynneddvau; canys yn Nuw y mae nerth a'u dichon, a gwybodaeth à ŵyr eu

* Tri chynvoldion.

medru, a chariad at bob iawn
a'u myn, ac nas goddev amgen.

Ac velly tervyna—Catwg
Ddoeth ai cant.

180. TRAETHAWD LAS CATWG DDOETH.

Gwna ddaioni unwaith ti ai gwnai yr
ail waith rhag cywilydd, a'r
drydydd waith o voddlondeb, a'r
bedwerydd waith o ferch, a
chwedi y delo ferch atto ti ai gwnai
dros vyth; can nis gellir diwedd
ferch cynneddvawl: nid oes na
varw namyn ferch.

A gafo air da unwaith ev á chwennych
ei gadw a'i gynnal, o cheif yr ail
waith eve á lawenáa o'i achos, o
cheif y teirgwaith eve ai ferch,
ac o'i ferchu, eve á ymgadarnáa
yn ai dirper; a chadarn o ferch
cadarn tragwydd.

O chwennychi troi dyn oddiwrth ei
vai rho iddo air da, ac etto ac etto,
hanpid gwell gŵr o'i ganmawl,
hanpid gwaeth à woganer, à gollo
a'i bódd yn unpeth ai cais yn arall,
à gafo ai bódd yn unpeth, bynag
y bo, eve ai ceidw gyhyd ag y bo
galladwy iddo; canys dyn á ym-
gais ai bódd; canys nid byw ond
bódd, ac addwyn i bob un ai bódd.

A elwir yn gall á gais vod yn gall, ac
o chais ev á lwydd, ac o lwydd ev
á chwennych, ac o chwennych ev

á ferch, ac o ferch eve á ymgad-
arnáa ynddo.

A vernir yn gall á ymgais i vod yn
gall, o ymgais cael, o gael go-
baith, o obaith adymgais, o adym-
gais pwyll, o bwyll cyvlwydd; ac
ni ddifyg nerth a llwydd lle a'u
hymgyrch gobaith, pwyll, ac ym-
gais.

Lle chwennycher gyru daioni moler
ev: mawl á gyfry ystyr, ystyr á
bair bwyll, pwyll á bair ferch,
ferch á bair egni, egni á lwydd,
llwydd á ddwg lawenydd, llawen-
ydd á gyrch ei adgael, adgael á
gyrch lwybrau y cael, ac yn un
naws á hyn yr hen ddiarhebawd.

Nid daioni ond gallu,
Nid gallu ond cyfraw,
Nid cyfraw ond ferch,
Nid ferch ond mawl,
Nid mawl ond daioni.

Mawl à wna dripheth, nid amgen,

Y gobaith yn gadarn,
Y pwyll yn ddychymygawr,
A'r gorchwyl yn hawdd.

Ac wrth hyn bid weledig modd y
dylai athraw parth ei ddarymgais,
er dysgu a dangos gwybodau
daionus, a phob gwir, a phob
gorau, a phob rhyw a rhith, ar
ddaioni, sev y dylai eve—

1. Dangos rhyw a rhin,
2. Moli daioni,

3. Cyfroi fersch,
4. Cadarnáu gobaith,
5. Amlygu llês,
6. Dychymyg moddoldeb,
7. Frwythloni deall,
8. Cevnogi pwyll,
9. Dangos cyviawn ac anghyviawn,
10. Arwain ystyr,
11. Hawddáu gorchwyl,
12. Cadarnáu gwirionedd,
13. Datrin twyll,
14. Deall ei ddigon a'i vodd ar y pethau hyn,
15. A bod â eirch ar arall ymhob cyfur.

Ac velly tervyna 'r draethawd

lâs: Catwg Ddoeth ai Cant.

181. OSAU CATWG DDOETH.

- Os dilys o dyft dy wybodaeth fyrr, na ddaw'r a'th amheuant.
- Os call pob ymgais ag amcanwyd, na ddaw'r a'th watwarant.
- Os doeth o lwyr ystyrbwyll dy varn, na ddaw'r ai gwrthvarnant.
- Os cyviawn a phwyllgar dy vuchedd, na ddaw'r a'th oganant.
- Os iawn a'th geir bob gair a gweithred na ddaw'r a'th ryveiant.
- Os dedwydd o ddevawd a'th welir, na ddaw'r a'th ddivriant.
- Os bydd â vo cyvraid yn dy gell, na ddaw'r â loddeffant.

- Os gwir â vydd ar vlaen dy davawd, na ddaw'r a'th gelwyddant.
- Os parch a'th ddyvydd am iawnder o gamp, na ddaw'r a'th enllibant.
- Os tlawd o wneuthur elufen a phwyll, na ddaw'r a'th ddibrifant.
- Os dyoddev er mwyn boddâu dy Dduw, na ddaw'r a'th ddirmygant.
- Os wyd o gorf a chydwybod yn iach, na ddaw'r a'th wrthenwant.
- Os gwello'th gymhlegyd y gweliry byd, na ddaw'r a'th wrthvynant.
- Os rhodiwr hyd fyrdd cyviawnder wyd, na ddaw'r a'th wrthgyrchant.
- Os drwg â fyrth yn ddirym dan dy draed, na ddaw'r â deyrnafant.
- Os perchir dy gampau gan deulu nev, na ddaw'r a'th ammharchant.
- Os cynnull awenddyfsg a'th holl nerth wyd, na ddaw'r a'th wrthbwyllant.
- Os cyvaill cydwybod dangnevgar lân, na ddaw'r a'th adawant.
- Os gobaith a'th gyfur i'th ddydd a'th awr, na ddaw'r a'th ryvlinant.
- Os llawen dy galon wrth vodd Duw ner, na ddaw'r a'th rywefflant.
- Os mawr wyd yn ngohwg Duw dovydd dâd, na ddaw'r a'th vychanant.
- Os engyl a'th nawdd yn nydd a nos, na ddaw'r a'th erlidiant.
- Os Duw yn mhob amcwydd â fair o'th blaid, na ddaw'r a'th erbyniant.
- Os cefi 'n y diwedd wlad nev i'th rân, na ddaw'r a'th ysbeiliant.

Catwg Ddoeth ai Cant,

182. LLYMA OREUAW A
 DDODER AR GATWG
 DDOETH MEWN RHAI
 LYVEAU, AC AR GEDIVOR
 VARDD MEWN UN LLYVYR
 ARALL: CHWILIED A
 GAFG LE.

- GOREU ar gardawd ei rhoi yn y tirlgel,
 GOREU ar venyw ei drwg yn ddiymgel,
 GOREU y chwareuon ymwrthod a'r
 cyvan,
 GOREU pob ynnill adynnill dy hunan,
 GOREU o'r gwyr yr hawddgarav ei
 ddevawd,
 GOREU o'r gwyragedd y byrav ei thavawd,
 GOREU ar lencyn ymgynghor a'i athraw,
 GOREU ar lances oddevawd yn ddistaw,
 GOREU o'r campwyr y lleiav ei draferth,
 GOREU moesgarwch ymarwedd yn
 brydverth,
 GOREU pob chwareu yw gado y croes
 gartrev,
 GOREU ar wladwr ei gael yn ei addev,
 GOREU cymodawg cymodawg dder-
 vyf,
 GOREU ar athraw cydvyned a'i addysg,
 GOREU gwaith cristen ymroi ar gvy-
 iawnder,
 GOREU athrylith athrylith o vwynder,
 GOREU boneddig boneddig gwaredd-
 awg,
 GOREU ar antur anturiaw 'n galonawg,
- GOREU divyrwch cân adar borsuddydd,
 GOREU cyveillach ymgyvrin a dedwydd,
 GOREU creftwriaeth llavuriaw tòn daiar,
 GOREU doethineb doethineb avlavar,
 GOREU gwaith undydd rhoi bwyd i
 newynawg,
 GOREU cyverddawn hynawfder trugar-
 awg,
 GOREU gwaith celvydd ymarbwyll a'i
 amcan,
 GOREU adnabod ymnabod dy hunan,
 GOREU gweithredon gweithredon tru-
 garedd,
 GOREU gwaith ystyr iawn ystyr y diwedd,
 GOREU pob meddiant meddiannu llaw
 gelvydd,
 GOREU tryforau tryforau gwybedydd,
 GOREU pob cynnull yw cynnull gwy-
 bodau,
 GOREU gwaith ymbwyll deddvoli cyn-
 neddau,
 GOREU gwroldeb darostwng ei valchder,
 GOREU pob ymddwyn ymddwyn yn
 ddidrawfder,
 GOREU gorchestion gorchestn tangnev-
 edd,
 GOREU pob deall yw deall gwirionedd,
 GOREU pob awen cywirdeb cynneddv-
 awl,
 GOREU diwydrwydd ymavdio 'n ddar-
 bodawl,
 GOREU gwaith synwyr ymddyfpyll
 difuant,
 GOREU pob dirwest ymddirwest rhag
 tsachwant,
 GOREU pob gochel yw gochel cstydd-
 dawd,
 GOREU pob golud yw golud cydwybod,

Goreu deddvoldeb deddvoldeb o grev-
ydd,
Goreu y goreuon, boddloni Duw ddov-
ydd.

Catwg Ddoeth ai Cant.

183. NIDIAU ODLEDIGION.

Nid gallu ond nerth i'w arver,
Nid da un peth nas cymmerer.
Nid doethineb heb ddarwybod,
Nid gwybodaeth heb ddangos nôd.
Nid dewr ond un â darawo,
Nid doeth ond dewr â beidio.
Nid addysg heb ddoethineb,
Nid callder ond cywirdeb,
Nid ymgynnal heb ddarbod,
Nid crevydd ond cydwybod.
Nid darbod ond cyviawnder,
Nid cydwybod ond daionusder.
Nid daionusder ond o fwriad,
Nid bwriadus ond o gariad.
Nid cariad ond uvydddawd rhâd,
Nid uvydddawd ond i Dduw dovydd
dad.
Nid caru Duw ond cadw ei orchymyn,
Nid gwir gwir ond ei gredu a'i ganlyn.
Catwg Ddoeth ai Cant.

Hardd ar hên ei wybodaeth,
Hardd ar ieuanc glân gampan.
Hardd ar vlaenor yfysiaeth,
Hardd ar athraw dysgeidiaeth.
Harddwch llavar gwâr offwr,
Hardd ar bawb byw yn nghartref.
Hardd ar gyvaill cywirdeb,
Hardd ar gymodogaeth nadeb.
Harddwch cerdd ei gwirionedd,
Hardd ar ddwyvawl glân vuchedd.
Hardd ar arglwydd haelioni,
Hardd ar bob dyn daioni.
Hardd ar bethin cyviawnder,
Hardd ar wladwr gwrolder.
Harddwch eglwys ei rhiniau,
Harddwch llys llês gorddodau.
Harddwch gwlad glân arverion,
Harddwch cenedyl ei doethion.
Harddwch dinas ei moefau,
Harddwch dysg gloew ddosparthau.
Harddwch dedwydd fanteiddrwydd,
Hardd ar bob tlawd boddlonrwydd.
Harddwch awen ei hafbri,
Harddwch pob peth ei deithi.
Harddwch doeth ei amynedd,
Hardd ar bob hardd tangnevedd.
Catwg Ddoeth ai Cant.

184. HARDD BETHAU CATWG DDOETH.

HARDDWCH mab ei addwynder,
Harddwch merch ei gwylder.
Harddwch gŵr ei ddoethineb,
Harddwch gwraig ei fyddlondeb.
Harddwch teulu fyberwyd,
Hardd ar bob gŵr celvyddyd.

185. LLENWYDDION CATWG DDOETH.

1.

AWENGAR â leinw ei ddeall â gwy-
bodaeth,
Celvydd â leinw ei gov â dosparthau,

Anianus á leinw ei chwant a'i ferch-
iadau,

Gloddestgar á leinw ei vol á phob
moethau,

Diwyd á leinw ag yd ei ysguborau,

Darbodus á leinw ei gell á chyvreidiau,

Haelionus á leinw newynawg á bwydau,

Deddvoll á leinw ei bwyll á rhin-
waddau.

2.

Drygionus á leinw ei vro ag anvawl
pob doethion,

Daionus á leinw y býd a'i glôd o
gylchon.

Doeth á leinw ei vryd á phwyll fydd-
lawn,

Tangnevgar á leinw ei vro á dedd-
volion.

Cybydd á leinw ei gíft ag aur ddigon,

Diawl á leinw ufern á chybyddion.

Dedwydd á phob daioni á leinw ei
galon,

Duw á leinw ei nevodd á dedwyddon.

Catwg Ddoeth ai Cant.

2.

Na vydded ryngwyv dangnef

A gelynion brenin nev,

Aç nas carant ei saint ev.

3.

Nam bydded le bwyv i'm traill,

Mâb diriaid imi 'n gyvaill,

Addwyn a'u bodd bawb eraill,

4.

Bwyv gâr i bob cynneddvawl,

Ar wedd fant, canys Duw a'u mawl,

Boed ev i mi gâr dwyvawl.

5.

O'm cyrch doeth dwyvawl ruchedd,

Yn mygyr owvy tangnevedd,

Bwyv a'i ervyll mal ai gwedd.

6.

Brenin a thâd ac athraw,

Boed imi a'm parch iddaw,

A vo dwyvawl i'm cyviaw.

Catwg Ddoeth ai Cant.

186. DAMUNEDAU CATWG DDOETH.

1.

Bydded imi wŷr drygion,

A phob enaid anghrifon,

Hyd olaith yn elynion.

187. ENGLYNION A GANT CATWG DDOETH.

1.

Un anŷawdd lle bo 'n lledrad,

Cudyn gwllân a'r holl ddavad,

Drwg yw Drwg yn mhob tyviad.

2.

Un achreth ar groen y tân,
 Bid mawr eirias bid bychan,
 Drwg yw drwg yn mhob aniaa.

3.

Un angen á ddaw o haint,
 Ai bach ai mawr gwynovaint,
 Drwg yw drwg, drwg yn mhobmaint.

4.

Ni ddawr ai dyfo 'n anghlod,
 Ai mawr ai bach y pechod,
 Drwg yw drwg yn mhob travod.

5.

Ni vawr bwys parth argywedd,
 Ai mawr ai bach y caredd,
 Drwg yw drwg yn mhob agwedd.

6.

Na ystyr maint y pechawd,
 Ystyr maint anuvydddawd,
 Dod bob peth ar ei waelawd.

Catwg Ddoeth ai Cant.

188. DEIVREGAWD A GANT CATWG DDOETH.

Ni omedd yr haul ei dds i'r ynvyd
 à boer yn ei wyneb,
 Ni omedd Duw nêr ei lês i'r diriaid er
 maint ei gafineb,

Ni adawdd Duw neb heb nerth à
 weryd o bob folineb,

Ni ettail Duw dad ei nawdd i'r ded-
 wydd à garo ddoethineb,

Ni ddiainc dros vyth rag cosb y drygwr
 à wna drawfineb,

Ni ddifyg ond aros y dydd anrhydedd i
 bob gwarineb,

Ni waeth pan ddêl awr ddiwedd ar ddyn
 ai dyvu 'n groefineb,

Ni veth ar ai cais olenni Duw yn eithav
 gloewineb.

Catwg Ddoeth ai Cant.

189. NIDIAU ODLEDIGION.

Nid hir y pery yr abwy lle bo llawer-
 odd* o vrain,

Nid melus bydd erddigan lle bo gor-
 modedd o fain,

Nid hawdd yw cyfgu 'n efmwyth lle bo
 gormodedd o chwain,

Nid mawr y cerir gorwedd lle bo
 gormodedd o ddrain,

Nid hyvryd rhodiaw llwybrau lle bo
 gormodedd o vain,

Nid mawr synwyrâu geneth lle gormod
 o'i phryd yn gain,

Nid mawr moesgarwch llances ni wisg
 am ei thavawd wain,

Nid call undyn o'i wybod à ddymgais
 ag un o'r rhai'n.

Catwg Ddoeth ai Cant.

* Gormodedd.

100. GWASSAREDD GAETHG
DDOETH.

1.

Diriaid i glud i ddedwydd,
O vorodd ac o vynydd,
O gwell daiar alavon,
Ac o elgion avonydd.

2.

Eiry mynydd hyddar vai,
Bei canfai bawb ai dyddyfai,
Ni cheid annysg yn neb rhai.

3.

Cain cynwyre gwynt am lwyv,
Gnawd gwynvyd gwr ei gymwyv*,
Gwae ni chein à vo dawn dwyv.

4.

Ar bob bôd ac ar bob byw,
Yn mhob rhith ac yn mhob rhyw,
Goreu tangnev tangnev Duw.

5.

Cyrchid diriaid yn abell,
Cyrchid doeth ei ystavell,
Gwae à syrth meryl o'i avell†.

6.

Cyrchid dedwydd ei adail,
Cyrchid diriaid y dan ddail,
Gwae à syrth meryl o'i gefail.

7.

Gwell enw nôd no nerth unben,
Gwell dysg no gollud cyvrben,
Gwell awen no dysg cymhen,
Gwell cydwybod nog awen.

8.

Cais ddedwydd yn ei addev,
Cais ddiriaid pob anghartrev,
Doeth ni ysgar a'i ystrev.

9.

Gnawd i lwr ei ladd yn fo,
Gnawd i ddewr ddiane o daro*,
Gnawd i was gwyh à vyno.

10.

Godidawg wyneb o gar cu,
Gyda mynych athrevu,
Gwae ev ni wél gar o'i du.

11.

Ni chyll un dedwydd ei fwydd,
Ni chyll iawn ymgais ei lwydd,
Ni chyll ymbwyll ei anrwydd.

12.

Gyd bodyn lwybyr dan wasgawd,
Ni'th ddyvu pwys pob gofawd,
Na cherydd a'i dél anfawd.

* Ai gyanwyv?

† Ai afell?

* With dare;

13.

Gwilia ba gyrch dy fwriad,
Iawn i ddoeth wiliaw 'n waftad,
Ni wyl dyn a'i dyddaw 'a vrad.

14.

Gwilia dro dy droed beunydd,
Anamlwg yt a'th orvydd,
Gwell angen no chywilydd.

15.

Gwilia verw dy vryd beunoeth,
Gwell pwyll i ddyn nog aur coeth,
Gwell angeu no byw annoeth.

16.

Gwilia bwyll dy ben beuawr,
Anmhwyl o'th bell nid nemawr,
Gwell bedd no bywyd gwydvawr.

17.

Gwilia 'th davawd ac à wnêl,
Ond llavar nid diymgel,
Pob un á glyw lle nas gwêl.

18.

Gwilia wrth dy Dduw beunydd,
Na ddifygia di 'n dy fydd,
Gwell no byd buchedd dedwydd.

19.

Tavawd ni chêl ei yni,
Gwaethav dyfg ymdavodi,
Nid hwyr lle hawdd dirieidi.

20.

Yftyr pob gair a'i ddiwedd,
Dir tâl i bob amynedd,
Ac ni thwyll pwyll pen a'i medd.

21.

Yn mhob gwall yn mhob blinder,
Amynedd a'th vudd lawer,
Rhag pob clwyv eli amfer.

22.

Yftyr a'th vydd o bob tu,
Na ddidawr naws o'th neilltu,
Nid rhy hên neb i ddyfgu.

23.

Dod ddarbod à veddylych,
Ar dy law a'i lwyr edrych,
Gwybydd pan cyn y gwnelych.

24.

Dig, bid dawn Duw er cerydd,
Ac er dangos barn Dovydd,
Hawdd y diwedd dig dedwydd.

25.

Edrych dy gamp a bydd gall,
Cymmer hyn ar dy ddeall,
Cas gan ddrwg drwg yn arall.

26.

A golles air am dano,
Da o gamp á gaid arno,
A golles nas bu 'n eiddo.

27.

Gwna y goreu yn mhob angen,
Q'r peth à vo 'n dy berchen,
Gwell no dim gwafgawd brwynen.

28.

Cymmer à vo 'n dy veddiant,
A thitnwya dy fawrchwant,
Haws no 'u cadw cynnull ariant.

29.

Gwilia gyfroi dy galon,
Ac nas cefi 'n vall i'th vron,
Gwaeth no chledd cerydd doethion.

30.

Gwybydd droion dy veddwl,
Yn mhob ainc yn ing arddwl,
Ni hawdd baid pechawd à chwl.

31.

Yn mhob rhwy, yn mhob rhyvel,
A welir hawdd ei ochel,
Nid drwg ond drwg yn ymgel.

32.

Ni mad ddiwedd trythyllwg,
Cyd nas cafer yn ngolwg,
Gwaethav gelyn calon ddrwg.

33.

A wnêl ormes o drawfedd,
A thrais, a thrai tangnevedd,
Ovned ev na ovno vedd.

34.

A wnêl drwch o'i greulonder,
Yn ngwlad, a phob difeithder,
Ovned na ovn ond Duw nêr.

35.

A wnêl anneddyv ar gampau,
A phob anrhaith, a phob gau,
Ovned pob diovn angau.

36.

Cynghor á roes máb Morvryn,
I arglwydd mawr drwg o ddyn,
Ovna na ovn un gelyn.

37.

Cynghor á roes Cadeiriaith,
I ddiriaid á wna 'n anraith,
Ovna na ovn ei olaith.

38.

Cynghor gan Vâb Duw á gaid,
Ac ev o'i bèn ai dywaid,
Ovner ev à ladd enaid.

Catwg Ddoeth ai Cant.

191. CHWEDLAU Y VRAN.

1.

BRÂN á gant chwedyl yn nyfryn,
Wrth chwiliaw am ei gronyn:
Nid dysg dysg heb ei ddilyn.

2.

Brân á gant chwedyl ar uchder
Derwen, uch deufrwd aber:
Trech deall no grymusder.

3.

Brân á gant chwedyl yn ngellydd,
Man y cafai awr lonydd:
Digon Duw da i ddedwydd.

4.

Brân á gant chwedyl o vrig dâr,
Man ai clywai yr holl adar:
Ni chenir cloch i vyddar.

5.

Brân á gant chwedyl gan wawr,
Wrth ai holai 'n ei hattawr:
Doeth ni threwyd nyw ymdawr.

6.

Brân á gant chwedyl yn mlaen traeth,
Wrth nas gellynt ymarvaeth:
Nid meddiant ond gwybodaeth.

7.

Brân á gant chwedyl yn nidrain,
Aco bell clywid ei sain:
Gorvydd dewr ar bob dichwain.

8.

Brân á gant yn nghelliau,
Lle 'ddoedd beilshion yn nadlau:
Un gyvlwr pawb yn angau.

9.

Brân á gant o vrig gwydd,
Yn nghlyw holl adar coedydd:
Doeth á ymdwng á Dovydd.

10.

Brân á gant chwedyl yn nghilvach,
Wrth à gâed yn nghyveddach:
Nid pyd ond drwg gyveillach.

11.

Brân á gant chwedyl o vrig òn,
Wrth adar o gybyddion:
Tlawd pawb nyw gwel eu digon.

12.

Brân á gant chwedyl yn nifaith,
Wrth ag oedd ei chydymaith:
Ys gwynvyd bodd heb obaith.

13.

Brân á gant chwedyl yn gall,
Wrth nad elynt gan ddeall:
Gwledd nid gwledd ar barth arall.

14.

Brân á gant chwedyl wrth ei chyw,
Am ydd elynt yn nghydyw:
Pob peth á gâr ei gyvryw.

15.

Brân á gant chwedyl gan bwyll:
Wrth à gafai 'n annarbwyll:
Wrth ddall ni wiw dal canwyll.
Catwg Ddoeth ai Cant.

Ac velly teroynall y cyntaw y Gwyddo ardd Cyfarwydd, ac yn canlyn (ar ol Athrawiaeth y Bardd Gŵs ac ereill) y mae yr ail lyryr, a hwnw gwalyfawd y Diarhebion Cymreig yn ddofparthus o lythyr, herwydd tre cyn y llythyrenau Cymreig, pob diarheb yn ngwalyfawd ei llythyren gyfevin, maly bai hawdd eichael; a'r cwbyl wedi ei dynu o'r hen lyorau doethineb lle 'ddoedd à gant, Catwg Ddoeth yn nghymysg a phethau ereill cyrnotur a'r pethau à geir yma; dan obaith y bydd hyn er llës a chynnydd gwybodaeth a doethineb i'm gwlad a'm cenedyl, y rhoi ddiolch a chlod i Dduw am yr cwyllys a'r nerth à geirais gantho i orphen à gymerais mewn llaw.

THOMAS AB IEVAN.

ATHRAWIAETH GERAINT VARDD GLAS.

LLYMA GYNGHORION Y
 BARD D GLAS O'R GADAI R I
 BOB GWR DOETH A DDYM-
 UNAI RENGU BODD DUW A
 DYNION YN Y BYD YMA
 AC YN Y BYD ARALL: SEV
 YDYNT.

1. Câr dy Dduw yn vwy no dim,
 canys eve á wyr bob peth, á
 wêl y fydd yn mhob calon, ac
 yn mhob cydwybod, ac nid
 oes dim yn nghudd ragddo,
 ac ar bob gweithred, a gair, a
 mtyvyrdawd, a meddwl, eve á
 ddod varn gywir a chyviawn.
2. Câr dy gymodawg yn gymmaint á
 thi dy hunan, a gwna erddo á
 ddymunit iddo ev ei wneuthur i
 tithau; ac o hyny y cai di dy
 Dduw itti yn gymodawg agos
 i'th gynnorthwyar bob achos, yn
 ddiidwyll ac yn ddiaddoed.
3. Câr dy enaid yn vwy no'th dri
 gelyn, nid amgen y byd, y
 cnawd, ar cythraul, canys pa lês
 ai oddiwrth amgen á garot, os
 á'th enaid ar goll o'th anghariad
 tuag atto?
4. Câr di bawb a'th garo dithau, bid
 gâs genyd á vo 'n cafâu Duw:
 Duw á eirch it garu 'th gymod-
 awg yn ail i'th hunan, Duw ai

gorchymyn itti, ac nid câr
 ti i Dduw os tydi na wnei oll
 o'i orchymynion ev; ac na
 wrthot ti y neba'th garo, canys
 Duw ni wrthyd y neb ai câr;
 eithyrgwrthydyr hwn na wnelo,
 yn y bo gallu, val y gwna ev,
 canys ni châr hwnw Dduw, *onis*
 na gwarthâer ac nas anuvydd-
 âer y neb á garer.

5. Whechryw gariad y fydd yn y
 byd, nid amgen, un yw cariad
 nevawl, ail yw cariad ufernawl,
 trydydd, cariad noturiawl,
 pedwerydd, cariad gorchymyn-
 awl, pummed, cariad corforawl,
 chweched, cariad gynydawl:
 fev hyny cariad nevawl, caru
 Duw a'i faint, a phob fantaid,
 a pob daioni a daionus, a phob
 hardd a gweddus, a phob
 annrygionus; cariad ufernawl
 yw caru pob pechawd, canys câs
 yw pechawd gan Dduw er lleied
 y bo, a gelyn hevyd i ddyn, er
 bychaned y bo; cariad noturiawl
 yw i ddyn garu ei rieni, a'i
 briawd, a'i blant, a'i vrodyrdde,
 a'i genedyl, a'i gymdeithion;
 cariad gorchymynawl yw i ddyn
 garu ei dâda'i vam, a'i gymrawd,
 a'i dâd ysbrydawl, a'r efron, a'r
 tlawd, a'i gymodawg, a'i elyn.

Ac yn y cariad hyny y câr ev
Dduw, canys nid llai no charu â
wneir â wneler ei orchmynion
yn uvyddäawl; cariad corf-
orawl yw i ddyn garu ei gymhar
cyvreithlawn, a'i dda byd hyd y
bocyviawn, a'ieppil, a'igeraint,
a'i o genedyl a'i amgen; cariad
yfbrydawl yw i ddyn garu ei
enaid ei hunan, ac enaid pob
crifton fyddlawn, a phob daioni,
a phob gwirionedd, a phob
iawn, a'i Dduw, a'r dyn â garo
ymhob cariad yn fyddlawn ys dir
y cerir ev gan Dduw; a llwyra
cariad cariad Duw; ac o vodd
arall yn ddiahebb, namyn Duw
nid oes gariad; ac arall â ddy-
wed, namyn cariad nid oes
Duw; ac un arall, namyn cariad
nid oes gwynvyd; ac etton,
namyn cariad nid oes nev; a
namyn cäs nid oes gythraul;
namyn cäs nid oes ufern.

Sev ai dywawd Y Bardd
Gläs o'r Gadair.

LLYMA EREILL O GYNG- HORION Y BARDD GLAS O'R GADAIR.

Na ddos i'r cyngbor na'th elwir iddo
yn gyntav, canys divlas gan bob un
yr hyn â gynnygir heb ei ovyn.

Arver dy hun ar gampau daionus a
chanmoladwy, canys o hyny y cei
vodd Duw a dyn, ac o hir ym-
arver ag wynt, ys dir y greddv-
ant ynot, val nas gelli amgen no

champau â wnant vodd dy gy-
modawga bodd dy Dduw.

Bydded itti gyvalleu o wraig briawd
gyvreithlawn, val nas whenychot
odineb, a mal y gwypot y cariad
â ddyllit at briawd a phlant, ac ydd
ymarverot ag ev, canys heb
ymarver â phob cariad ni elli
wybod pob daioni, ac heb wybod
daioni o bob rhyw nis gelli ym-
ddarbod yn grifton fyddlawn a
pherfaith, na gwneuthur bodd
Duw; ac heb vodd Duw nis gelli
vyned i deyrnas nev.

Dyfg dy blant ar ddaioni, ac i wybod
ac i wneuthur â vo gyviawn a
thrugar, ac i ddeall govynion
cariad o bob rhyw; canys diar-
heb â ddywed, gwell i blentyn
heb ei eni no heb ddyfg, canys am
bob daioni â wnelodyn y mae Duw
yn bendithiaw ei dād, a'i vam, a'r
fawl ai dyfgwys; ac am bob
gweithred ddrwg â wnelo, y mae
Duw yn melldithiaw ei dād a'i
vam, aca'i dyfgwys, am vagutivedd
a dyn heb ddyfg; a phob daioni â
wnelo ddyn, o ddyfg y gwna ev
hwynt; a phob drwg â wnelo,
difyg dyfg yr achos; ac eithyr
dyfg nis gelli daioni, val y dywed
diarhebydd, a phynag heb ddyfg
â wneler yn dwyn rhith daioni o
anfawdd anivel y daw, yr hwn ni
wyr na drwg na da, achos hyny
nis dylit yn dāl iddo.

Na vynycha oddigartrev, canys yn
nghartrev pob un y mae ei ddyn a'i
dda; a diarhebbion â ddywedant,

gormes pob anghartrev, a goreu trev yw cartrev; a gwedi treiglau pob trev hawddwyd i gartrev; ac medd ereill, cais ddedwydd yn ei gartrev; ac elwaith cais ddoeth yn ei dyddyn; ac etton, cais annoeth yn mhob man eithyr yn nghartrev; a hevyd, cais ddiriaid ni wyddys yn mha le; ac arall, na dyn na da ni lwyddant i anghartrevawg; ac arall hevyd á ddywed, na charo ei gartrev yn y byd hyn, ni cheif gartrev yn y byd á ddaw; ac arall, ni charo ei drev ni cheif y nev: canys o gartrevogion y ceir gwlad a chenedyl, ac o anghartrevogion, heriwy, a divrawd, a gormes, ac ymdrin, ac arverion gwyddelig.

Na ddyro echwyn heb edrych i bwy: os i ddyn cywir ti á gai dripheth, nid amgen, clód, a chariad yr anghenus, a'th vendithiaw i'th drachevyn fordd y clywer am danat; ac o hyny cariad dy wlad, a diolch tragywyddawl gan Dduw: os i anghywir, ti á gai dripheth arall, nid amgen, côst, a blinder, a digovaint am eu ceisiaw, heb itti ronyn oddiolch gan na Duw na dŷn.

Bydd gywir i'th arglwydd cyvoeth, ac na ddos gantho yn á vno cyn y gwypot ai iawn ai amgen y bo; dos yn ei gyvawnder, ac na ddos yn ei ymdrin lle na bo govnion gwlad, ac na ddos yn gartrevawg yn nghyvoeth brenin amgen, lle na bo cwyn gormes, a lle bo dos yn nghynghor dy wlad a'th genedyl, hyd y bo'th gymrawd; cany:

diarheb á ddywed, gweddw barn un, cadarn barn llawer; a threch gwlad nog arglwydd; a'r cyviawn á geif ei le; a'r gwir á ddaw'n wir; ac un arall, tég á ddaw'n dæg yn y y diwedd.

Trin dy dir, ac na thrin dir arall yn llôg. Saved pob un ar ei draed ei hunan, val y mae diarheb, na vydd ormes ar neb am á vo'th raid, lle na bor hên a than dy nam; a diarheb arall á ddywed, Duw á gâr á garo ei hunan, ac nis câr ei hunan nas caro yr iawn. Cofia ddiarheb arall, goreu cyvlog gwâs á vo gwâs iddo ei hunan. Gwybydd dri pheth, gwneuthur dy dŷ, dy arad, a dy lyvyr: a'r neb na wypo y tripheth hyn, ni wybydd ei raid o gelvyddyddau gwlad. Na vydd ddiawg; hedyn pob drwg yw diogi: nid tlawd ond diawg; nid goludawg ond diwyd; nid rheithgar ond gweithgar; nid doeth na vo doeth drosto ei hunan; nid call ond call er ei lês ei hunan: llês hunan llês gwlad, llês gwlad llês byd.

Na'th weler mewn un drwg, ac nag aros lle bytho; bid arnat vraw ac ymswyn ei weled, a chlywed am dano. O myni wybod mefurlath drwg, ti ai gwybyddi wrth á vynit ac wrth nas mynit i arall wneuthur itti: yn hyny hevyd y cefi vefurlath daioni; a llyna briv bwnc gwybodaeth á ddodes Crist yn addysgi bob criston, ac ai dodes yn brivorchymyn.

Na watwar neb, na dyn clâv, na dyn

dolurus, na dyn clôf, nac â vo dall, na byddar, na hagyr, nac â vo dan un nam corforawl, nac â vo difyg synwyr arno, nac â vo dlawd, nac â vo anverth adrwgeigampau, na neboblegid bai ac anaf â vo arno; eithyr cyfura di y clâf a'r dolurus, a'r anafus, a'r clwyvus, ac â vo vlinderus, a phortha y tlawd, a chynnorthwya y gwân, a död addysg ar y drwg ac anverth ei gamp, a dangos iddo dy gyngkor, a rhybuddia ev yn hybwyll, ac na watwar neb o'r rhai â ddangosfed, canys ghwad yw i'r neb ai gwnel fyrthiaw yn yr unrhyw, naill ai yn y byd hwn ai yn y byd tragwyddawl.

Na ryarvet â gormodd ymgyveilliaw â nebryw o ddyn; canys goreu gan bob dyn ei hunan, ac ni châr ev ryhir ymgyrchag ev; canys o hyny ni vydd iddo ev ei hunan, modd y bo gorhof gantho; a divlas y bydd ar ba bynag o ddyn, na vo hamdden iddo herwydd â garai, ac â ddymunâi; ac ni hîr gâr ev y neb nas gedy yn ei anfawdd, ac nid rhyw i neb eithyr ei anfawdd; mal y mae diarheb, a diarheb arall, nid dwyn oddiar neb ond ei ddwyn oddiaro ei hunan; nid lledrad ond oddiar â vo ferch; nid anrhaith ond di-vuddiaw i wr ei hunan; ac etton, nid rhwym ond rhwymaw awen; ac arall, nid anghyvaill ond rhygyvaill; nid yspail ond yspeiliaw amfer.

Gochel dramwy gormodd i davaru, canys tripheth â gelf dyn o'i hir ddilyn; nid amgen, colled da byd, colled iechyd corf, a cholled enaid, ac o'r tricholl, colli Duw a'i faint.

Gochel drwg-wragedd, canys nis gellir llês oddiwrthynt, eithyr y mawr avles. Tri enw y fydd ar wraig ddrwg, nid amgen, porth ufern, rhwyd y cythreuliaid, a'r gwenwyn melus; a diarheb arall â ddywed, gwraig ddrwg yw y drycav o bob drwg, a gwraig ddrwg yw y llwybyr i bob drwg arall; ac o ddal pwyll ar â welir yn myd, oddi o vil un drwg nad gwraig ddrwg â vu yn achos iddo, y naill ai o gynhyrviad ai o gynhalliad: bys ymhob drwg yw gwraig ddrwg.

Na vawr ogana ddyn canmoledig er maint â vo dy gâs arno, ac er maint y bo ei gâs ev arnat ti; canys ni choelir ei gâs ar neb; val y mae diarheb, ac arall, câs ni ddywed â vo gwir ar ei gâs; ac arall, ni choelir neb ar ei gâs; ac arall, ni chydvydd câs â gwirionedd.

Na vawr gannmola ddyn goganedig, er maint y bo dy gariad arno; canys ni chredir y dyn hyny yn erbyn llawer o ddynion; canys â ddyweto bob un gwir yw; ac arall o ddiaheb, ni ellir camfyniad ar bawb; ac arall, celwydd o ben un, gwir o benau pawb.

Na haedd velltithion dynion y ddaiar; canys Crist ei hun â ddywed, â velltigir ar y dda'ar, minnau ai

melltigav yn y nêv, hyd pan ddelynt i'r iawn, nid amgen treiswyr, a lladron, a chyhuddwyr, ac anudonwyr, a godinebwyr, a murnwyr, a chybyddion, ac nas parchont y fuliau, a meddwon, a gloddestwyr, a'r diawg, a'r lldiawg, a'r twyllwyr o bob rhyw, a'r athrodwyr, a'r cynhenogion, a'r beilchion, a phob trahäus; canys Duw nis gad yn rhydd yn y nêv à vont ar y drygau hyny, ac nis gellir yn y nêv amgen no bodd Duw.

Na ymddiried yn ormodd i olud bydawl; canys tripheth nis gellir crâf a gavael arnynt, amfer, gwynt, a golud bydawl; canys nid golud tryfor nas travoder, ac à dravoder ni wyddys ei helynt, ai yn ei ôl, ai amgen y daw.

Na voitia yd ddim, canys nid oes itti na byd, na iechyd, na chyvoeth, na gallu o'r byd, ond benthg anniogel, ac am hyny cam y dywedi di vod itti veddiant ar y peth à ellir ei ddwyn rhagod pan y mynir gan Dduw.

Cydneydd di dy hun, achos tri goruchavion doethineb y rhoddes Duw i ddŷn, nid amgen, adnabod ei Dduw ai gwnaeth, adnabod ei hun, fev o galon a deall a chydwybod, ac adnabod ei dda ei hun oddiwrth dda arall, ac à vo da iddo ei hun yn amgen nog à vo da i arall, ac o'r gwybodau hyn y mae doethineb.

Na chrêd yn ormodd gyhudded dy

wraig ar neb; gnawd ywi'r wraig ethrawd y neb à vo ei gwr yn ei garu vwyav; canys ni châr gwraig à garo ei gŵr, nag à garo ev; a lle bo hael y gŵr, gnawd y wraig yn anhael; canys tripheth ni châr gwraig, cariad ei gŵr at arall, gwybod o'i gŵr à wnelo hi, a dangos cyvrinach.

Gwna ddaioni â'th olud bydawl tra bych yn meddu arnynt, val y bo it dal a gobrwy erbyn y pan elych yn maes o'th veddiant, val y dywaid Io oludawg, "Dyro tau tra vo tau, wedi tau nid ti à biau," canys nid tlawd tragwyddawl ond cybydd chwanawg, canys ni chymmer hwnw hanner digon yn y byd yma, ni cheif yntau ddim yn y byd arall pan el oddyma. Rhodd i dlawd rhodd i Grift, ac eve ai tâl itti ddydd brawd; val y mae diarheb, à roddir i dlawd à delir dydd brawd.

Mogel pan voch ddedwydd rhag fyrthiaw yn nirieidi, canys gwrthwyneb yw gweled dedwydd yn myned yn ddiriaid, val y dywaid y ddiahebb, pa dyna y llinyn cyntav y tyr; a hof gweled diriaid yn myned yn ddedwydd, neu bechadur yn myned yn fantaidd, neu gybydd yn myned yn hael, neu ynvyd yn myned yn ddoeth, neu valch yn myned yn wâr, neu wyddelig yn myned yn addwyn; a diarheb arall, nid gwradydd ymwellau; nid gogoniant ymwaethu; a diar-

heb arall, gorau gorchwyl ymwelláu, gwaeth no phob gwaethav ymwaethu.

Dod mawr ddiolch i Dduw beth bynag y rhotho ev itti; canys am dri achos dyledig dyn i ddiolch i Dduw ei roddion: cyntav, nid yw Duw dan ddyled i neb, a phawb dan ei ddyled ev; ail yw, ni ellir cymhell arno roddi ond à vynu ev ei hun y rhydd; trydedd, ni ddry Duw i neb ond à vo er llës iddo, ai golud ai tloidi y bytho; ac am hyny, iawn yw rhoi diolch i Dduw am beth bynag y rhotho: ac ni rydd y cythraul dda i neb ond er drwg iddo; a phob golud cybydd, a phob mawredd beilchion, a phob cafael o dwyll, a phob elwch gloddest, a meddwdawd, a godineb, cythraul a'u rhydd er dinistyr i enaid dyn. Canys nid o Dduw y daw i neb o ddyn à vo er avles, nac iddo ei hun nac i arall. Rhodd Duw i ddedwydd rhodd i bawb, rhodd diawl i ddiriaid nid rhodd i neb; eithyr addawd à ddwg oddiar ai rhotho yn ngavael ac oddiar oll à wnelo á hi ac ai perthyn.

Parcha bawb, a phawb a'th barchant dithau; ac yn enwedig rho barch i'r neb à vo gwell no thi ger bron Duw, a Duw a'th barch dithau. Parcha bawb à vo 'th well ger bron dyn rhag cael cás ac anmharch oddiwrtho; parch y neb à vo ís no thi, er cael clód gan ddynion a gobrwy gan Dduw, canys Duw ei hun áddywaid, lle

bytho cariad perfaith rhwng dau y byddai yntau yn drydydd.

Câr di'th dygyftal er cael ei vodd a'i gymdeithas, ac or gwnai di velly, ti á gai garedigrwydd a gair da gan bawb; câr na vo 'th dygyftal er boddáu Duw, a chael bendith y neb cyvryw à garot; a lle rhotho dlawd ei vendith Duw ai rhy hevyd, ac á ry atto yn gadarn a thra mesur hyd nas gellir na hyd na lled arno; câr hevyd dy well, a diogelwch á gai yn dy wlad a'th gyvyftred; ac y mae dydd yn aros y goreu ac ys dir y daw, y bydd da iddo gariad ei waeth ac à vo 'i oris, ac yna eve a'th gymmer yn oddygyftal ag eve ei hunan: fev o garu pob rhyw; ev a'th gerir dithau gan bob rhyw, ac o gael cariad pob rhyw y daw itti glód, a pharch ac ynnill, a chydwybod lân, ac ymadverthwch Duw.

Na vydd lidiawg, na balch, nac yftyvnig, na diriaid, gnawd drwg ddiwedd i à vont velly; ond bydd di addwyn, a gwâr, a mwyn, a charedig, a maddeugar, canys gnawd yw i à vo velly gael goruchaviaeth, val y dywed Crist, "dyoddevus á orvydd ar bob peth, a llíd y sydd vâb i valchedd, a balchedd yn vâb i ddiawl, a gwrthwyneb i Dduw, a gelyn dyn, ac eginyn pob drygioni, ac nis gellir á gymmaint ei ddrwg yn y byd á balchedd: nid oes ond y drwg o bob rhyw herwydd y bo achos iddo, ac ai cynnail, ac nid llai iddo

P

ei waith no chynnal pob drwg,
anheggor iddo hyny o gyvymwaith
ag ai cynnail ynei anlawdd.

Na fôra wrth Dduw er bychaned o'i
dda bydawl à rotho ev itti yn y
byd hwn; canys po leiav vo y
meddiant lleiav vydd y cyvriv, a
pho leiav vo y cyvriv lleiav vydd
y goval, a pho leiav y goval,
mwyav vydd y llawenydd; canys
pan vo raid itti ateb am bob
gwerth âs ar à vu ar dy helw
erioed, pa vodd y cevaist, ai yn
ddrwg, ai yn dda, yna y gell
ddywedyd mae gwyn ei vyd yr
hwn à vu leiav iddo o dda byd, ac
y gweli 'n oreu ar y neb à vu
leiav ei veddiant yn y byd yma,
lle nas gofodes ev à vu o dda byd-
awl ar dda, ac er llês y neb na
chawfant gan Dduw ond y bych-
andawd a'r tlodi. Yna y dychon
dyn ddywedyd mae gwae ev pan
aned, pan fo y cyvriv yn vawr ar
llaw yn ddiddim; y varn yn agos,
a'r brawdwr yn gyviawn, a'r
holwr yn llwyr, gan wybod y
cyvan, a'r gydwybod yn euawg,
a'r carchar yn barawd; ac yna y
gwelir yn amlwg mae goreu yw i
ddyn y maint à ddanvono Duw
iddo yn ddibechawd, ac nid à
ddymunai y corf ei gael, ac à
vynai y trachwant yn ei avel;
canys pwy bynag à ddilyno ei
wyllys, a chwant y corf, yn y byd
yma, ve gyll gwyllys yr enaid yn
y byd arall; canys à lavurio yn
gywir, ac à gymedrola yn hy-

bwyll, ac à drugarâo 'n haelionus,
ac à weddio yn deilwng, ac à
vucheddo yn gyviawn, ac à vo
mewn cariad perfaith, ev à dden-
vyn Duw iddo ai gwafanaetho yn
y byd yma yn ddibechawd, ac
à rydd iddo wynvyd a golud tra-
gwyddawl yn y byd à ddaw: a
phoed gwir hyny gan bawb yn y
byd yma.

A phoed velly y bo.

Sev y Bardd Glâs o'r gadair ai dywed.

LLYMA DDEWISBETHAU Y BARD D GLAS O'R GADAIK.

Bore tawelgain,
Ac adar cydfain;
A meillion yn vrith,
Gan ddevni byrwlith;
Digwmwl wybren,
A maeflawr addien;
A gwawrgan hedydd,
A mwyalch ar wydd;
Crechwengerdd eos,
O gilgoed agos;
Crychnant raianllawr,
Blodeuawg ambawr;
Llaverydd adar,
Hin heulaidd glaiar;
Iachusber wybyr,
A charw ar frith lwybyr;
Cydgerdd bytheiaid,
Llais wyna deवाद;
Cyweirber delyn,
Nwyvulber ynglyn;
Caniadaeth traferch,
O bervin gwenverch;

Medrusverch lawen,
 Frwythlonder awen;
 Glaswyn caruaid,
 Geiriau serchogaidd;
 Cyveillach addwyn,
 Gweled camp drylwyn;
 Hen vedd blasfber,
 Cynneddvawl vwynder;
 Rhian dlos berfaith,
 A doethgain araith;
 Llwybrvrys cynnevin,
 Celu pob cyvrin;
 Mwythulber gilwg,
 Serch heb drythyllwg;
 Cufanu gwenverch,
 Ar lawr gläs lanerch;
 Llatai cywirgall,
 Cyvaill da 'i ddeall;
 Parabyl caredig,
 Cafâu hên eiddig;
 Rhodle dirgelvan,
 I garu meingan;
 Caru a'm caro,
 Call a'm cynghoro;
 Cartrevu'n ael nant,
 Sychbridd areulbant;
 Ty bychan cynhes,
 Gerwyneb gwyndes;
 Llyvyr doeth awenbwyll,
 Deallus gymhwyll;
 Govwy prydyddion,
 Groesawu doethion;
 Cynnadledd cerddau,
 Cywreinber chwedlau;
 Cael vy nghyveillon,
 O bryfwnt beirddion;
 Cael vy nghariadverch,
 Yn rhwymau traferch;

Ac o'i chael bun gu,
 I'm byw ei chelu.

Y Bardd Gläs o'r Gadair ai Cant.

CASDDYNION Y BARDD GLAS
 O'R GADAIR.

1. Dyn heb grevydd a rhinwedd dda.
2. Mâb heb ddyfg a chelvyddyd.
3. Merch neu wraig heb gywilydd.
4. Gwâs heb ovn ac uvydddawd.
5. Tylawd rhyvalch.
6. Balch ar ei gampau drwg.
7. A ymfroftia'n à vo cywilydd iddo.
8. Cyveethawg o ledrad a gormes.
9. Bardd annivyr annevodus.
10. Efgob heb wybodau daionus.
11. Gwr na charo ei garennnydd.
12. Plwyv heb ofeiriad.
13. Oerwr digydwytod.
14. Brenin cribddeilgar.
15. Brawdwr heb gyviawnder trugar-
awg.
16. Doeth heb weithredodd da.
17. A chwardd am ben pob peth heb
yftyriaw paham.
18. A froma'n ddiachos.
19. A gavas ddyfg heb ymwellâu'n ei
vywyd.
20. Ni welwys ac ni vyn weled.
21. Cadarn yn erbyn pob ymbwyll.
22. Ovnus ymhob peth.
23. Celwyddawg cynneddvawl.
24. A ddywed i'e gyda phob un.
25. A ddadyl yn erbyn pob un.
26. A ddywed ei veddwl lle nas ceisier.
27. A ery'n ôl ymhob rhwyftri.
28. Athrodwr cynnwynawl.

29. Gwenieithwr wrth bawb.

30. A garo drîn ac ymladd heb achos.

Y Bardd Glâs o'r Gadair ai dywed.

Gochel diawl rhag ei ddryced,

Caru Duw gan ei ddâed.

Y Bardd Glâs o'r Gadair ai Cant.

ABER i longau,

Ysgol i lyfrau,

Tolvordd i lwau,

Gorffedd i ddadlau,

Melin i gydau,

Llys i feigiau,

Marchnad i gŷvnewidiau,

Arwyl i weddiau,

Neithior i gerddau,

Cadlas i warëau,

Deall i wybodau,

Cydwybod i rinweddau.

Y Bardd Glâs o'r Gadair ai Cant.

LLAWER cryv drwg ei arlaith*,

Llawer gwan da ei araith.

Llawer gwir drwg ei wedyd,

Llawer doeth dwys ei advyd.

Llawer têtg drwg ei ddeunydd,

Llawer hagyr hygar y bydd.

Llawer tlawd mād† ei vuchedd,

Llawer berthawg drwg ymarwedd.

Llawer llên drwg ei wyddor,

Llawer mul mād ei gynghor.

Llawer diriaid ar ei varch,

Llawer dedwydd mewn dir anmharch.

Llawer cam yn dwyn enw barn,

Llawer cyviawander dan draed yn farn.

Y Bardd Glâs o'r Gadair ai Cant.

GORDDODAU.

PERCHI gwr er ei vawed,

Prynu bwyd er ei brieded,

Eiriach llyn er ei iached,

Treulo yr aur er ei gyfdled,

Ovni clâv er ei lefged,

Cofbi y corf er ei vryted*,

Cablu y byd er ei gryved,

Aru y tîr er ei leied,

Cau y buarth er ei gwaced,

Erlyn taith er ei meithed.

Gorphen gwaith er anhawfed,

Ymlid gâl er ei ddewred,

Rhoi elusen er ei thloted,

Gwneuthur iawn er ei dofted,

Arvöll tlawd er ei waeled,

Caru y gwir er ai cydred,

ADVYD á rydd addysg,

Addysg á bair gwybodaeth,

Gwybodaeth á ddyry ddoethineb,

Doethineb á gais ddaioni,

Daioni á dry'n ddwyvoldeb,

Dwyvoldeb á gyrch wynvydoldeb.

Y Bardd Glâs o'r Gadair ai Cant.

ATHRONDDYSG Y BARDD

GLAS O'R GADAIR.

YN y talcen y mae y deall,

Yn y gwegil y mae y côv,

* Vrynted. Ll. ar.

* Artaith. Ll. ar.

† Da. Ll. ar.

Yn y iâd y mae y dosparth,
 Yn y deall, a'r cov, a'r dosparth, yn
 un, y mae y pwyll;
 Yn yr ysgyvaint y mae yr anadyl,
 Yn y ddwyvron y mae y chwant,
 Yn yr avu y mae y gwrês,
 Yn y gwythi y mae y gwaed,
 Yn y buftyl y mae y digovaint,
 Yn y dduwg y mae y llawenydd,
 Yn y galon y mae y cariad,
 Yn y rhai hyn i gyd y mae y ferch,
 Yn y ferch y mae yr enaid,
 Yn yr enaid y mae y meddwl,
 Yn y meddwl y mae y fydd,
 Yn y fydd y mae Mâb Duw,
 Ym mâb Duw y mae y bywyd didranc,
 Yn mywyd didranc y mae y gwynvyd.

Anorphen, a gwyn ei vyd à wnelo
 yn iawn a'r ynïau à ddodes Duw
 ynddo, er cyrhaeddyd gwynvyd
 anorphen hyd vyth bythodd.
 Amen.

Y Bardd Glâs o'r Gadair ai dywed.

SAITH DEUNYDD DYN.

1. DAIAR, ac o hano y mae y corf.
2. DWR, ac o hano y mae y gwaed a'r llynor.
3. Haul, ac o hano y mae y gwrês a'r goleuni.
4. AWYR, ac o hano y mae yr anadyl a'r ymmod.
5. Nwyvre, ac o hano y mae y teimlad a'r ferch.

6. Ysbryd glân, ac o hano y mae y pwyll a'r deall.
  7. Duw, ac o hano y mae y bywyd tragywydd.
- Y Bardd Glâs o'r Gadair ai dywed.

LLYMA SAITH GYNNEVN-YDDION BYD.

1. CYNTAV, daiar, ac o hano pob corf a chaled, a phob saw cadarn.
  2. Ail, dwr, ac o hano pob llyn ac fr.
  3. Trydydd, awyr, ac o hano pob anadyl ac ymmod.
  4. Pedwerydd, haul, ac o hano pob gwrês a goleuni.
  5. Pummed, nwyvre, ac o hano pob teimlad, a ferch, ac ymnwyv.
  6. Chweched, ysbryd glân, ac o hano pob deall, a phwyll, ac awen, a gwybodau.
  7. Seithved, Duw, ac o hano pob bywyd, a chadernyd, a chynnal hyd vyth bythodd.
- Ac o'r faith cynnevnnyddion y mae pob bôd a byw: a phoed ar drevyn Duw y cyvan oll. Amen.
- Y Bardd Glâs o'r Gadair ai dywed.

SAITH RHODDION YR YSBRYD GLÂN.

1. DEALL, yn yr enaid, i ryngu.
2. Pwyll, i ddosparthu.
3. Synwyrâu, i weithredu,
4. Nerthodd corforawl, i allu.

5. Cariad, i ferchu y da, a chafâu y
drwg.
O gadernyd y meddwl y tardd gwyllys,
O chwantau yr wyllys y tardd yr ym-
gais.
6. Awen, i ddychymyg a myvyriaw
gwybodau.
O arverion yr ymgais y tardd y prawv;
O graf y prawv y tardd y gwybodau,
7. Cydwybod, i varnu ar bob daioni a
drygioni : ac o'r rhai hyn y tardd
pob gwybodau a chelvyddyd, a
phob llawenydd, a dyddanwch,
O ganvod y gwybodau y tardd y ferch,
O irder y ferch y tarad y cariad,
O anfwdd cariad y tardd pob daioni.
Y Bardd Glâs o'r Gadair ai dywed.
Y Bardd Glâs o'r Gadair ai dywed.

LLYMA YR UN PETH YN
AMGEN O DDOSPARTH.

1. Deall, yn y meddwl, yn rhynu.
2. Pwyll, yn y deall, yn dosparthu.
3. Gwybodau, obwyll, yn arail barn.
4. Nerthodd corforawl, yn gweith-
redu yn ol y bo barn.
5. Serch, o nerthodd synwyrâu, yn
caru yr iawn, ac yn cafau y cam.
6. Cynneddvau daionus, yn dyvod o
wneuthur à vo iawn, herwydd
barn o bwyll a deall, a herwydd
ferch corforawl.
7. Cydwybod, yn trevnu rhag myned
ar gam yn à wneler, ac o hyn
y bydd boddâu Duw, ac ym-
gynnal yn ei ysbryd ev.
Y Bardd Glâs o'r Gadair ai dywed.

ARALL.

- O RYNIAD y pen y tardd y pwyll,
O ymdaer y pwyll y tardd yr ystyr,
O dravodion yr ystyr y tardd y deall,
O dravodion y deall y tardd y meddwl

ARALL.

- O YNIAU y corf y tardd y synwyrâu,
O ynïau yr enaid y tardd y pwyll,
O brawv pwyll a synwyrâu y tardd y
deall,
O lavur y deall y tardd y gwybodau,
O nwyv y galon y tardd yr awen,
O anfwdd yr awen y tardd y ferch,
O ymddwyn y ferch y tardd yr athry-
lith,
O anfwdd yr athrylith y tardd y
cynneddvau,
O ddarwain y cynneddvau y tardd y
campau,
O afaith y campau y tardd pob drwg
a da,
O ystyr pob afaith y tardd barn.
O ddyfpyll barn y tardd y gwybodau,
O gynghor gwybodau y tardd cyd-
wybod,
O gydwybod y tardd y dyledau,
O wneuthur à vo dyled y boddëir Duw,
O voddâu Duw y ceir gwynvyd tragy-
wydd.
Y Bardd Glâs o'r Gadair ai dywed.

ARALL.

O DDIRDER angen y daw yr ystyr,
 O'r ystyr y daw y pwyll,
 O'r pwyll y daw y deall,
 O'r deall y daw y meddwl,
 O'r meddwl y daw y ferch,
 O'r ferch y daw yrawen,
 O'r awen y daw yr ymgais,
 O'r ymgais y daw y gwybodau,
 O'r gwybodau y daw y barn,
 O'r barn y daw cydwybod,
 O'r cydwybod y daw y dewis,
 O'r dewis y daw y weithred,
 O'r weithred y daw pob drwg a da.

Bardd Glâs y Gadair ai Cant.

EREILL.

NID gŵr heb ddyfsg,
 Nid dyfsg heb ddawn,
 Nid dawn heb awen,
 Nid awen heb ferch,
 Nid ferch heb ymgais,
 Nid ymgais heb lwydd,
 Nid llwydd ond o ddaioni,
 Nid daioni ond cyviawn,
 Nid cyviawn ond cariad,
 Nid cariad ond uvydddawd,
 Nid uvydddawd ond i Dduw.

Bardd Glâs y Gadair ai dywed*.

O MYNI gadw dy vudd cadw dy gartrev,
 O myni gadw dy gartrev cadw dy vaint,

* Gwel Llyvyr Catwg.

O myni gadw dy vaint cadw dy vro,
 O myni gadw dy vro cadw dy dda,
 O myni gadw dy dda cadw dy ddwrn,
 O myni gadw dy ddwrn cadw dy wyneb,
 O myni gadw dy wyneb cadw dy air,
 O myni gadw dy air cadw dy gôv,
 O myni gadw dy gôv cadw dy bwyll,
 O myni gadw dy bwyll cadw dy awen,
 O myni gadw dy awen cadw dy gydwybod,
 O myni gadw dy gydwybod cadw gorchymynion Duw, ac o gadw y rhai hyny, ti à gedwi y cyvan.

Y Bardd Glâs o'r Gadair ai Cant.

GOLUDAWG pob gweithgar,
 Doeth pob pwyllgar,
 Llwyddiannus pob ymgeisgar,
 Hybarch pob cariadgar,
 Diogel pob tangnevgar,
 Call pob ystyrgar,
 Addwyn pob meddylgar,
 Dyfsgedig pob awengar,
 Awenaidd pob aniangar,
 Dihavarch pob celvyddgar,
 Cadarn pob gwybodgar,
 Gwybodus pob cerddgar,
 Cerddolion pob cydwybodgar,
 Cydwybodgar pob dwyvawl,
 Dwyvawl pob ambwyllgar.

Y Bardd Glâs o'r Gadair ai Cant.

BEILCHION Y BARDD GLAS
O'R GADAIR.

BALCH geivyr ar y rhew,
 Balch hwyaid ar y gwlaw,

Balch hedydd ar y tŷs,
 Balch mychiad ar wynt,
 Balch costog ar ei domen,
 Balch baw ar bèn pren,
 Balch Sais ar ei anrhaith,
 Balch Cymro ar ei wlad.

Y Bardd Glâs o'r Gadair ai dywed.

Hor pob newydd,
 Dideftyl pob hên,
 Rhyvedd pob anghynnevin,
 Doeth pob dieithyr,
 Call pob hyfordd,
 Dall pob anghyvarwydd,
 Rhwydd pob parawd,
 Da pob gwellâd,
 Mawr pob daioni,
 Hawdd pob galledig,
 Hylaw pob medyr,
 Cryv pob gwybodus;
 Gwân pob anallu,
 Nerth pob gallu,
 Hardd pob trevnus,
 Llwyddus pob diwydrwydd,
 Braint pob gwybodaeth,
 Cyvoeth pob creft,
 Moliannus pob ymgais,
 Digon pob boddlondeb,
 Diogel pob dedwydd,
 Cadarn pob cyriawn,
 Llawen pob ferchawg,
 Hygar pob awenaidd,
 Nwyvus pob gobaith,
 Glew pob dwyvawl.

Y Bardd Glâs o'r Gadair ai dywed.

LLYMA GYVORDDODAU Y BARD D GLAS O'R GADAIR

1.

Gair á bair iaith,
 Iaith á bair ddangos,
 Dangos á bair ystyr,
 Ystyr á bair addysg,
 Addysg á bair ymbwyll,
 Ymbwyll á bair ddeall,
 Deall á bair wybod,
 Gwybod á bair ymgais,
 Ymgais á bair gallu,
 Gallu á bair gwyllys,
 Gwyllys á bair gwneuthur,
 Gwneuthur á bair celvyddyd,
 Celvyddyd á bair dosparth,
 Dosparth á bair iawn ar bob peth,
 Iawn ar bob peth á bair bodd Duw,
 Bodd Duw á bair bywyd tragwydd.
 Nid bywyd ond iawn ar bob peth,
 Nid iawn yn mhob peth ond bywyd,
 Nid bywyd o iawn ar bob peth ond
 yn Nuw,
 Nid byw ond à vo iawn ymhob peth,
 Nid byw ond à vytho yn Nuw,
 Nid yn Nuw ond à vo iawn yn mhob
 peth,
 Nid yn nechreu ond gair Duw,
 Nid yn niwedd ond yn Nuw.

2.

Gair á wna iaith,
 Iaith á ddengys,
 Dangos á bair ystyr,
 Ystyr á ddyfsg,

Dyſg á bwyll,
 Pwyll á ddeall,
 Deall á wybydd,
 Gwybod á ymgais,
 Ymgais á eill,
 Gallu á wyllys,
 Gwyllys á wna,
 Gwneuthur á gelvydd,
 Celvydd á ddofparth,
 Dofparth á wna iawn,
 Iawn á á yn vywyd,
 Bywyd bôd yn Nuw,
 Bôd yn Nuw bôd á byw tragywydd,
 Byw tragywydd bôd yn Nuw,
 Bôd yn Nuw bôd yn iawn,
 Bôd yn iawn bôd yn nofparth,
 Bôd yn nofparth bôd yn nghelvydd,
 Bôd yn nghelvyddyd bôd yn ngweithred,
 Bôd yn ngweithred bôd yn ngwyllys,
 Bôd yn ngwyllys bôd yn ngallu,
 Bôd yn ngallu bôd yn ymgais,
 Bôd yn ymgais bôd yn ngwybod,
 Bôd yn ngwybod bôd yn neall,
 Bôd yn neall bôd yn mhwyll,
 Bôd yn mhwyll bôd yn nyſg,
 Bôd yn nyſg bôd yn yſtyr,
 Bôd yn yſtyr bôd yn nangos,
 Bôd yn nangos wrth à levair,
 Bôd wrth à levair bôd ar air cyviawn,
 Bôd gair yn gyviawn bôd wrth wir,
 Bôd wrth wir bôd yn Nuw.

3.

Gair cyviawn gwir,
 Gair anghyviawn celwydd,
 Nid gwir cadarn ond gair cyviawn,
 Nid celwydd cadarn ond gair anghy-
 iawn,

Nid cadarn ar bob cadarn ond gwir,
 Nid gwir cadarn heb ei wybod,
 Nid gwybod ond o'i ddangos yn gyv-
 iawn,
 Nid dangos cyviawn ar wir ond o iaith
 gyviawn,
 Nid celwydd ond iaith anghyviawn.

4.

Nid cyviawn ond iawn ar bob peth,
 Nid iawn ar bob peth ond bywyd,
 Nid bywyd ond iawn ar bob peth,
 Nid iawn ar bob peth ond yn Nuw,
 Nid bywyd ond yn Nuw,
 Nid byw ond a vytho yn Nuw,
 Nid yn Nuw ond à vo iawn ymhob
 peth.

5.

Gair á levair,
 Llavar á ddengys,
 Dangos á yſtyr,
 Yſtyr á ddyſg,
 Dyſg á veddwl,
 Meddwl á bwyll,
 Pwyll á ddeall,
 Deall á wybydd,
 Gwybod á ymgais,
 Ymgais á eill,
 Gallu á wyllys,
 Gwyllys á wna,
 Gwneuthur á gyrch dyben,
 Dyben pob peth iawn,
 Iawn ymhob peth bywyd,
 Bywyd o iawn bywyd tragwyddawl,
 Bywyd tragwyddawl bôd yn ngwir,
 Bôd yn ngwir bôd yn Nuw,
 Bôd yn Nuw bôd yn iawn,
 Bôd yn iawn bôd wrth air Duw,

Q

Nid gair ond gair Duw,
 Nid llavar ond gair Duw,
 Nid dangos ond gair Duw,
 Nid ystyr ond gair Duw,
 Nid dyfg ond gair Duw,
 Nid meddwl ond gair Duw,
 Nid pwyll ond gair Duw,
 Nid deall ond gair Duw,
 Nid gwybod ond gair Duw,
 Nid ymgais ond gair Duw,
 Nid gallu ond gair Duw,
 Nid gwyllys ond gair Duw,
 Nid gwneuthur ond gair Duw,
 Nid dyben ond gair Duw,
 Nid iawn ond gair Duw,
 Nid bywyd ond gair Duw,
 Nid gair Duw ond gwir,
 Nid gwir ond cyviawn ar air a llavar,
 Nid gair ond cyviawn o air,
 Nid gair ar bob gair ond gair Duw.

6.

Nid iawn ar bob peth ond bywyd,
 Nid bywyd ond iawn ar bob peth,
 Nid iawn ond o allu,
 Nid gallu ond o wybod,
 Nid gwybod ond o ddeall,
 Nid deall ond o bwyll,
 Nid pwyll ond ystyr,
 Nid ystyr ond o addysg,
 Nid addysg ond o ddangos,
 Nid dangos ond gair,
 Nid gair ond gair cyviawn,
 Nid gair cyviawn ond gair Duw,
 Am hyny nid gair ond gair Duw.

7.

Gair á levair bob peth,
 Llavar á ddengys bob peth,

Dangosfedig á ystyr bob peth,
 Ystyr á ddyfg bob peth,
 Dyfg á bwyll bob peth,
 Pwyll á ddeall bob peth,
 Deall á wybydd bob peth,
 Gwybod á ymgais bob peth,
 Ymgais á ennill bob peth,
 Ennill pob peth ennill á vo iawn yn
 mhob peth,
 Ennill á vo iawn ymhob peth ennill
 bywyd tragwyddawl,
 Ennill bywyd tragwyddawl ennill y
 cyvan.

8.

Heb air nis gellir iaith,
 Heb iaith nis gellir dangos,
 Heb ddangos nis gellir ystyr,
 Heb ystyr nis gellir addysg,
 Heb addysg nis gellir pwyll,
 Heb bwyll nis gellir deall,
 Heb ddeall nis gellir gwybod,
 Heb wybod nis gellir gallu,
 Heb allu nis gellir gwyllys,
 Heb wyllys nis gellir ymgais,
 Heb ymgais nis gellir gweithred,
 Heb weithred nis gellir iawn,
 Heb iawn nis gellir bywyd,
 Heb vywyd nis gellir bod.

9.

Gair yn nghan iaith yn nghan,
 Iaith yn nghan dangos yn nghan,
 Dangos yn nghan ystyr yn nghan,
 Ystyr yn nghan addysg yn nghan,
 Addysg yn nghan pwyll yn nghan,
 Pwyll yn nghan gwybod yn nghan,

Gwybod yn ngham, ymgais yn ngham,
Ymgais yn ngham, gallu yn ngham,
Gallu yn ngham, gwyllys yn ngham,
Gwyllys yn ngham, gweithred yn
ngham,
Gweithred yn ngham, pob peth yn
ngham,
Pob peth yn ngham, marw,
Marw, na vytho yn Nuw,
Na vytho yn Nuw, ni vydd yn môd.

10.

Gair cyviawn, iaith gyviawn,
Iaith gyviawn, dangos cyviawn,
Dangos cyviawn, ystyr cyviawn,
Ystyr cyviawn, addysg gyviawn,
Addysg gyviawn, pwyll cyviawn,
Pwyll cyviawn, deall cyviawn,
Deall cyviawn, gwybôd cyviawn,
Gwybod cyviawn, ymgais cyviawn,
Ymgais cyviawn, gallu cyviawn,
Gallu cyviawn, gwyllys cyviawn,
Gwyllys cyviawn, gweithred gyviawn,
Gweithred gyviawn, pob peth yn
gyviawn,
Pob peth yn gyviawn, bywyd cyviawn,
Bywyd cyviawn, bywyd yn Nuw,
Bywyd yn Nuw, bywyd tragywydd.
Ac velly tervyna Cyvaddodau
y Bardd Glâs o'r Gadair.

**AMRYW BETHAU GWIW EU
DAL AR GOV.**

Pump peth nid doeth ymddiried iddynt:

I gi dieithyr, i gefyl llôg, i wraig
fiaradus, i wâs balch, ac i gorbwill
avon.

Pedwar peth niddylai neb eu rhwystro:

Un â vyno briodi yn gyvreithlawn,
un yn myned i ysgol, un â vo yn gyn-
northwy anghenus, ac un yn amcanu
ymadael â'i ddrwg vuchedd.

Pedwar peth nid da myned yn eu cylch
mewn gormod brys:

Rhyvel neu ymladd, gwlêdd heb
wahoddiad, ymgymhwyll â fol, a phri-
odi gwraig.

Pedwar peth â yrant ŵr tu hwnt i'w
bwyll:

Newyn taer, serch gwyllt, trach-
want rheipus, a llid cynddeirion.

Tri dyn nid call credu y cyvan â
ddywedant:

Darllenwr llyvyr anghyviaith, rhod-
iedydd o bell, a gwr hyn no'i gymod-
ogion.

Saith peth cās ar verched:

Bwyta gormod mewn gwledd, yved
gwin lle bo iechyd, fiarad o'r neilldu â
gwyr a gweision, derchavu golygon
mewn eglwys, edrych yn hir drwy y
fenestri, myned allan o'u tai heb eu
gwŷr, a goganu gwragedd eu cynod-
ogion.

Chwech casbeth gan Dduw, a'r feithved
cafach no'r cyvan:

Llygad ymladdgag, tavawd twyll-
odrus, llawenâu gweled drwg, ym-
gyveilliaw ag anghynneddawl, tyft an-
udonaidd, ac athrodwr ymhlith brodyr
a chymodogion.

Pump dirgel goreu gadael iddynt:

Pa vodd y mae ar arall, amcanion
arglwydd mawr neu vrenin, bwyd y
pysgod, newidiadau y byd, a dir-
gelion Duw.

Pedair fordd lithrig ac amyl y syrthier
arnynt:

Lle bo ia, addewidion tēg, wyneb
glanverch, a blys cyvoeth.

Pedwar peth hanpid gwaeth o'u gor-
modau:

Esfmwythder, iechyd, cyvoeth, parch
neu anrhydedd.

Pedwar gwyn à gair, a'r bummed yn
ddyfsglair;

Blodau y drain, eira lonawr, tēs hāv,
a chalon lân ifelvryd.

Tri gwyn a'r bedwerydd à dywyn:

Gwyn à gafer ar elyn, gwyn ferch,
gwyn llawenydd o bell, a gwyn calon
à vaco gydwybod lân.

Tri pheth anghyfredin:

Ieuanc heb lawenydd, hēn yfgubawr
heb lygod, a hēn ddyn anghybyddgais.

Pedwar peth nid amyl eu gwelir:

Dyn glwth yn iachus, dŷn balch yn
ddoeth, dyn cysgadur yn ddyfsgedig, a,
dyn o gybydd yn gywir.

Pedwar peth à ddylent vod gartrev yn
wafsglawl:

Tavlawd iair, sawell dân, cāth, a
gwra'gdda.

Naw casbeth llavurwr:

Iair naddochwant, hwch heb vychain
gweithiwr diawg, gwas anghywir,

morwyn dew, cath gyfgadur, merch
buteinaidd, plant anuvyddion, tir an-
nhirion, a gofgod heb arian.

Tri pheth rhaid chwiliaw yn hircyn a'u
cefir:

Arian yn nhŷ yr avradlon, cyvoeth
gan meistr ysgol, a synwyr mewn bol
bras.

Chwech peth nid da gwaint rhyng-
ddynt:

Cyvaill da à llawenydd, merch
dd gywilydd à flangell, foadur à fordd
dāg, yfgolāig a'i lyvrau, baban à
brōnau llaethawg, a lleidyr à chrogbren.

Chwech peth à ddigalonant wr:

Tir drwg, arglwydd caled, gwraig
anvedrus, merch anniwair, mab gwrth-
nyfig, a chymodawg wrth vin y gyv-
raith,

Naw peth ni chyttunant ynghyd:

Llyvryn à rhyvel, gweithiwr da ag
un nas talo iddo am ei waith, gwr
fychedig à fol vechan, cwn à chathau
mewn cegin, garddwr à geivyr, cofwrn
mawr à thylodi, hēn ŵr à gwraig
ieuanc, hael à chybydd, à gwr doeth à
dyn coegvalch tavodrydd.

Pedwar peth anefmwyth lle bont:

Ty dyverllyd, sawell vyglyd, gwraig
geintachlyd, a chymodawg cynhenllyd.

Chwech peth gwareded Duw bobun
rhagddynt:

Cenedyl anwybodus, cyvaill o dra-
chwant, gelyn o genvigen, teulu annedd-
vawl, cyvraith anghyviawn, a chydwy-
bod euawg.

Ac velly y tervyna.

**LLYMA DRIODDAMA WEDD-
ANT VOD AR DDYN AC
AR DDOETHINEB.**

TRIPHETH anhawdd eu cael, tân oer, dwr fych, a thrachwantus deddawl.

Tripheth anhawdd eu gwncuthur, tori fyched â than, fychu y gwlyb â dwr, a boddloni y byd.

Tripheth goreu eu gadael i'r fawr a'u caro, chwaryddiaeth, gloddest, ac ymrysonau.

Tripheth nid da gadael iddynt, llong o flaen y gwynt, gwraig yn ei gwŷn, a mab yn ei anwybodaeth.

Tripheth â wnant wr yn hoenus, ei wraig yn ei garu, ei gyvoeth yn mwyau, a Duw yn ei nerthu.

Tripheth canmoledig ar wr, ymadrawdd doeth, gweithredodd cyviawn, ac heb ddywedyd na gwnenthur gormodd.

Tripheth canmoledig ar wraig, wyneb dawrus, ymadrawdd synwyrus, ac arverion daionus.

Tri dyn nis dylid eu gwahawdd i dŷ, twyllwr gwenieithus, testynwr gwatwarus, a bradwr cenvigenus.

Tripheth hof i'w cael, gwraig rinweddus, ty trevnus, a thircyvannedus.

Tripheth â wnant wr yn gyvoethawg, ei wraig yn gaiglai, ei dylwyth yn ddivrad, ac yntau yn llavuriad.

Tripheth â wnaat wr yn voddlon i'w giniaw, ei wraig yn vedrus, ei vwyd yn voethus, a'i gylla yn iachus.

Tripheth anefmwyth ar wr yn ei dŷ, ei wraig yn ymdaeru, ei aelwyd yn mygu, a'i dy yn dyveru.

Tripheth fy yn cadw y byd mewn trevn, rhiv, pwys, a mesur.

Tripheth ynghyd rhaid yw eu cael cyn y bo un da o honynt, meddwl yn dda, dywedyd yn dda, a gwnenthur yn dda.

Tair fordd fy yn arwain i dlodi, chware, glythineb, a phuteindra.

Tri dyn â gollant eu haravwch val o'u pwyll, helwyr, corelwyr, ac ymladdwyr.

Tripheth anhawdd i ddŷn, adnabod ei hun, gorvod ar ei chwant, a chadw ei rin.

Tripheth anhawdd eu cuddiaw, cariad, cās, a balchder.

Tripheth gwerthvawrocav i ddyn, iechyd, rhyddyd a rhinwedd.

Tair fordd y fydd i adnabod dyn, wrth ei arverion, ei ymadroddion, a'i gyveillion.

Tripheth à gadwant wr mewn
iechyd, ymborth mesurawl, llavur
cymmedrawl, a gwres noturiawl.

Tripheth à ennill enw da i ddyn,
dywedyd ychydig, gwneuthur daioni,
a diwydrwydd yn ei alwad.

Tripheth ardderchawg ar ddyn, caru
rhinwedd, caſau folineb, a dyſgu yn
waſtadawl.

Tripheth à ddylai bob un ei wneu-
thur, gwrandaw yn uvydd, ateb yn
gall, ac ymgais am wybodaeth.

Tripheth à ddylai à gafo gymwynas
ei goviaw, ei ddiolch, a thalu y pwyth
i'r cyntaf à vo ei raid wrtho.

Tripheth fydd well no chyvoeth,
iechyd, rhyddyd, a fynwyr.

Tripheth à geif dyn divalech, aml-
edd, llawenydd, ac eſmwythder.

Tripheth à geif dyn o gyvodi y bore,
iechyd, cyvoeth, a fanteiddrwydd.

Tripheth à geif dyn cyſgadur, cy-
wilydd, aviechyd, a thlodi.

Tripheth à geif dyn cywir, dawn, a
pharch, a fyniant.

Tripheth à geif dyn twyllgar, dryg-
air, drygvyd, a drwg ddiwedd.

Tripheth à geif dyn dyoddeus, car-
iad, parch, a chynorthwy.

Tripheth à geif dyn anynad, cás i
cywilydd, a gadael iddo yn ei angen.

Tripheth à geif dyn diwyd, clôd,
blaenoriaeth, a chyvoeth.

Tripheth à geif dyn gwallus, cywil-
ydd, gwatwar, a cholled.

Tripheth à geif dyn dedwydd, cariad
perfaith, bywyd heddychawl, a lla-
wenydd nevawl.

Tripheth à geif dyn diriaid, cás, gel-
yniaeth, a phoen calon.

Tripheth à geif dyn trugarawg, cyd-
wybod lân, bodd doethion, a thru-
garedd gan Dduw.

Tripheth à geif dyn creulawn, cyd-
wybod ddirboenus, anghlod doethion,
a digovaint Duw.

Tripheth à geir o ddilyn daioni
deddvawl, cariad yr holl vyd o
ddoethion, digonoldeb bydawl, a thâl
gan Dduw yn y byd à ddaw.

Tripheth à geir o hirddilyn hir-
ddrwg, carchar, eifiwed, a phoen tra-
gwyddawl.

Tripheth à geif dyn dwyvawl, digon-
edd boddâawl, heddwch cydwybod,
a gobrwyau nevawl.

Tripheth à geif dyn pechodgar, di-
ygion bydawl, poen cydwybod, a choſp
gwyddawl.

Tripheth â geif dyn doeth, llwydd-
iant, urddas, a llawenydd.

Tripheth â geif dyn annoeth a lwydd-
iant, gwarthrudd, a thristweh.

Tripheth â ddylai dyn et hystyried,
o ba le y daeth, yn mhâ le y mae, ac
i ba le ydd â yn y diwedd.

Tri gelyn enaid dyn, y byd, y cnawd,
a'r cythraul.

Tri meddyg enaid dyn, gweddi,
dirwell, a chardawd.

Tri ychydig â wnant golli llawer,
ychydig o wall, ychydig o dwyll, ac
ychydig o anwyddau drwg.

Tri chydymaith diabol, cenvigen,
arais, a balchder.

Tripheth sy'n arwyddaw bod dyn
yn gadwedig, caru y daiönus, caſau y
drygionus, a buchedd haelionus.

Tripheth â wriant wr yn vlaenawr ar
ei gymodogion, cyvoeth, haelioni, a
doethineb.

Tripheth â gant gariad Duw, fydd,
cariad, a gobaith.

Tripheth sy yn gwaethygu y byd,
balchder, llid, a thrachwant.

Tripheth â ddiweddant yn ddrwg,
oelwydd, cenvigen, a dicheill.

Tripheth â geif cybydd, poen yn
caſglu, goval yn cadw, a chölli y cyvan
yn y diwedd.

Tripheth â geif hael ei galon, lla-
wenydd o'i ennill, gwynvyd yn rhoddi,
ac ennill anveidrawl yn y diwedd.

Tripheth ni ellir drwg lle bont yng-
hyd, deddvoldeb, gwybodath, a
chariad.

Tair rhinwedd arbenig doethineb,
haelioni, diwydrwydd, a phwyll.

O dripheth y cyrhaedder doethineb,
awen, addysg, ac ystyriaeth.
Velly y tervyna.

O Llyvyr Edward Lewys, yfwain,
o Ben Llin, yn Morganwg.

LLYMA RAI TRIODD EREILL O'R UN LLYVYR.

TRIPHETH â wnant wraig yn an-
niwair, wyneb tēg, pen fol, a chalon
valch.

Tripheth â wnant i wraig gael
meddwl yn ddrwg am dani, bod yn
chwannawg i gytgam â gwyr a gweision,
caru ammheuthynion, a dywedyd yn
ddrwg am wragedd ei chymodogion.

Tripheth â barant i wraig briawd gael
cās yn lle cariad, bod yn anynad,
chwennych blaenoi, a bod yn dda wrth
ei bola ei hunan.

Tripheth ar wraig briawd à bair idd. gariad gan ei gwr, ferchusder yndadrawdd, uvyddawdyn ei hymddwyn, a diwydrwydd yn ei gorchwyl.

Tripheth ar wraig à wnant ei gwr yn vlaenawr ar ei gymodogion, medrusder, diwydrwydd, a doethineb.

Tripheth ar wraig à dyn arni anmharch y byd a chās ei gwr, bod yn hir ei bore, bod yn warsfeddgar, a bod yn yndrogen.

Tair anurddas gwraig, bod yn chwedleugar, bod yn achwyngar, a bod yn athrodgar.

Tripheth à ddygant urddas i wraig, ymadroddion pwyllgar, boddlondeb i'r byd à vo arni, a bod yn heddychgar ymhlith ei chymodogion.

Y mae ereill ar goll, achos bliaw y llyvyr.

TRIPHETH à attaliant wahoddedigaeth i wr, bwyta gormodd, dywedyd gormodd, a cheifiaw gormodd.

Tair cynneddv anweddus ar wr, taerni yn ceifiaw, caled yn rhoi, a bod yn ddrwg ei dyb.

Tripheth à ddangofant wr yn ddoeth, dywedyd ychydig, gwneuthur llawer drwy ddiwydrwydd, a bod yn haelionus ei varn.

Tri achos y fydd i wr ddywedyd chelwydd yn esgufedig, i gadw bywyd dyn diniwed, i gadw heddwch cymodogion, ac i gadw gwraig yn voddlon.

Tripheth à wnant wahoddiad mynych i ddyn, ymddwyn ferchawg, llawenydd fyber, a gochel gormefu.

Tripheth à ennilliant gariad i wr bale bynag ydd elo, cyvarwyddyd, tangnevoldeb, a fyberwyd.

Tripheth à ddygant barch i wr ymhlith ei gymodogion, bywarnoei hunan, bôd yn ddoeth ei gynghor, a bôd yn gymwynasgar.

Ac ni wyddys ba vaint ragor ar goll achos y briw yn y llyvyr.

Tripheth à waant wr yn ddyfgedig, addysg ar lyvyr, pwyll yn yftriaw, a deall craf.

Tripheth à wna yfgrivenydd da, cofadwriaeth dragwyddawl am wyr a gweithredodd ardderchogion, rhoi dangosiad i'r do à ddel, a gwneuthur ei enw ei hun yn barchedig dros byth.

A'r cyvan à gaplyn ar goll.

Tripheth amryvel o fyrdd eu gochelir: benyw o'i blaen, march o'i ôl, ac ofeiriad o bob tu.

Tri chelwyddawg y fydd ag nid oes eu cymheiriaid: arglwydd dros ei vrant, ofeiriad dros ei swydd, a merch dros vâb à garo.

**LLYMA Y NAW CELVYDDYD
WLADAIDD.**

GARDDORIAETH,
Govaniaeth,
Saerniaeth,
Barddoniaeth,
Telynoriaeth,
Gwehyddiaeth,
Llywyddiaeth,
Meddyginiaeth,
Newidyddiaeth.

Y rhai hyn oeddynt ar wybod ac
arver gan yr hen Gymry, cyn
bod iddynt ddinafodd, a
dosparth teyrnedd.

Y NAW CELVYDDYD DINESIG.

LLYTHRYDDIAETH,
Rhivyddiaeth,
Meidryddiaeth,
Seryddiaeth,
Pleidyddiaeth,
Ieithyddiaeth,
Milwriaeth,
Llongwriaeth,
Yngneidiaeth.

Y rhai hyn a ddychymygwyd
gwedi ymgyviaw o'r Cymry
mewn trevi a dinafodd, a gw-
neuthur dosparth ar deyrnedd
a chelvyddyddau breiniawl.

O Llycyr y parch. Evan Evans.

**LLYMA DDEWIS BETHAU
BARD D IVOR HAEL.**

(O Llycyr Mr. Cobb o Gaer Dydd.)

BORREGWAITH hâv tawelglær,
Byrwlith ar veillion,

Berwferch awengerdd,
Perfeithdlos riain,
Wybrfygn digwmwl,
Coedgeirw ar frithlwybr,
Cytgerdd bytheiaid,
Doethveirdd eiriaw cerdd,
Llatai gywirgall,
Cusafu mygrverch,
Casâu eiddig,
Celu cyvrinchwedl,
Llatai cywirgall,
Cywydd carueiddferch,
Telyn gyweirber,
Teuluwr digrivgall,
Can cymmbriawdlew,
Cilwg mwythufdlws,
Cyvaill cywir,
Lleverydd adar mân,
Crechwengerdd eos,
Llais cerygnant raianloyw,
Llew mordon,
Llwybrvrys gynnevin,
Llawenverch vedrus,
Meidrol gariadwiw,
Modryb ferchawgbwyth *.
Parabl caredigber,
Crychddwr graianwyn,
Cywraint ehawngall,
Perllan gaeadgerth,
Deildy caeredberth,
Cael vy nghariadverch, a'i chelu i'm
bywyd—
Cariad i'r vwriad ar vorwyn liwgalch,
Lunieiddvalch lôn addvwyn,
Hiraeth am winvaeth wenvwyn
Y fydd am y dydd i'm dwyn.

* Modrwy ferchawglwys.

R

Davydd Morganwg, Bardd Ivor-Hael
a'i cant; *fev oedd hwnw Davydd*
ab Gwilym.

Ac val hyny y cevais hwn yn
Llyvyr Mr. Cobb; llyvyr à yf-
grivenwyd yn fwydd Vrechein-
iawgynghylch y vlwyddyn 1600.
Davydd Maelienydd a'i cant
medd ereill: ve gafgloedd Da-
vydd Maelienydd, fev Davydd
Bâch ab Madawg Gwladaidd,
lawer o'r cyvryw bethau yn
nghyd; ond pwy mewn gwirion-
edd à gant yr un uchod nis
gwn; mi a'i gwelais yn Ngwyn-
edd dan enw Dewisbethau
Mabwaith Hengrys o Iâl; De-
wisbethau Talieffin, mewn lly-
vyr arall; Dewisbethau ferch-
awg yw enw arall à gair arno
mewn rhai llyfrau.

Iolo Morganwg.

CASBETHAU BARD D IVOR HAEL.

(Llyvyr Mr. Cobb, o Gaer Dydd.)

Boreu tywyll niwlog,
A brasbigawg oerwlaw,
A chapau dollvriw,
A theneuwynt rhynchwyth,
Ac hofanau byrion,
A chunog furllyd,
A bara caledlwyd,
A llymru y nôs,
A hên chwedleu y dydd,
A havod heb laeth,
A barynllys heb win,
A gwynt drwy bared,

Ac adwy ddreiniawg vudr,
A chwerwvrith lasdwr,
A chig mynyglau geivr,
A gorwedd ar oerlawr,
A chrechwen piod,
A chwn yn ymladd,
A gwrysgwern wleb,
Ac ysgol ddamchwelgar,
A negeswr anghywir,
A gwraig gul ymgeingar,
A bardd gwladeiddgamp anghyvar-
wydd,
A cherdd heb awen,
A bwyd heb halen,
A gwledd heb lawenydd.

Davydd Morganwg a'i dywawd.

CASBETHAU OWAIN CYVEIL- IAWG*.

(O Llyvyr Mr. Cobb.)

Crynwas heb gamp,
Crynvarch heb rygging,
Crynawon heb bont,
Bardd annigriv,
Cyvarwydd gwladaidd,
Syberwyd anghyvarwydd,
Dysgedig anmhenigamp,
Hen avallen ber heb frwyth,
Hen arglwyddes weddw,
Hen varch Sais,
Hen fych Cymro,
Henswrth deulüwr,
Hen esgid crydd,
Hen hofanau gwraig y taeliwr,
Havod heb laeth,
Hendrev heb vara,

* Ieuan Gyfylog, medd llyvyr Mr.
Cobb o Gaer Dyv: Cyfoled ag Ieuan Gy-
fylog, meddant yn Morganwg.

Dyn bach cul dolevgar,
 Dyn mawr achwyngar,
 Gwraig ymgeingar,
 Mammaeth vrafnoeth.
 Adwy vudr ddreiniawg,
 Fordd arw gerygawg *,
 Gordderchwraig ferth,
 Priawd anniwair ordderchiaith †,
 Newyn gwedi bwyd,
 Gwynt oer drwy bared,
 Milgi bychan anghraf,
 Gwraig gul gedorhir,
 Hirnos heb chwedlau talpentan,
 Hen chwedlau liw dydd,
 Siarad mewn gwely,
 A chorddi mewn castell.

Owain Cyociliawg a'i cant,

Ac ereill o lyfrau á ddywedant
 mai Davydd Maelienydd a'i
 cant, yr hwn á elwid Bách
 Buddygre, a Davydd Bách o
 Vuddygre, a Davydd Bách
 ab Madawg Gwladaidd, ac
 yn mhlwyv Llanystyphan yn
 Muddygre Maelienydd ydd
 oedd eve yn byw. *Velly*
Llynys Mr. Cobb. Chwilied
 yn mhellach á welo yn addas,
 ac o bwys.

Iolo Morganwg.

DEWISBETHAU YR HEN VARDD LLWYD O VOR- GANWG.

Tyddyn bách rhywiawg;
 Pell pob cyvoethawg;
 Heddgargymodawg;
 Gwraig ddiwair ferchawg;

* Fyrrdd graianawg.

† Priawd anwadal gordderchveddwl.

Mab á gár wybod;
 Merch glof ar davod;
 Gwás diwyd fyddlawn;
 Morwyn fyw radlawn;
 Cywledd heb veilchion;
 Llŷs heb anudon;
 Ymddal á doethion;
 Gochel ymryson;
 Mawrygu gwirion;
 Coledd pob gweinion;
 Haeddu parth calon
 Bôdd Duw a dynion;
 Gochel pob travod
 A vag anghydvod;
 Gochel llawenydd
 A'm daw'n gywilydd;
 Gochel pob awydd
 A'm gwnai 'n ry gybydd;
 Gochel pob devnydd
 Drygferch annedwydd;
 Boddlonder beunydd
 I'r traill a'm dyvydd;
 Cyvaill a'm cerydd
 Lle bwyv anvebydd;
 Myvyrgil didrain,
 Ymddadl á chywrain;
 Pabell gaeadwerdd,
 Awen edlingerdd;
 Areulgwm fychbant
 Am loew garegnant;
 Annedd dirgelvan
 O dŷ gwyn bychan;
 Llwybrau llonyddgyrch
 Hyd wyrddion lenyrch;
 Cefyl carngadarn,
 Anvynych davaru;
 Negefwr didwyll,
 Cynghorwr trybwyll;
 Cyvarch mwyneddlaiss.

Moliannus ymgais ;
 Cyvedd heb veddwi,
 Cerydd heb fori ;
 Ymddwyn cynneddvawl,
 Syber anianawl ;
 Campus gelvyddyd,
 Teuluaeth ddiwyd ;
 Awengerdd bwyllber,
 Cartrevgamp fyber ;
 Llyvyr doeth cyweithas,
 Coviaw cymmwynas ;
 Eglwysgor cyvlith,
 Haelioni trylith ;
 Enllynvwyd o vlith,
 A bara gwenith ;
 Graianddwr ddiod,
 Dirwest oddevod ;
 Trevnus ymddarbod,
 Gorchwyl yn barod ;
 Doethbell vyvyrddod
 Ar bob madwybod ;
 Corf iachus gwisgi,
 Bryd ar ddaioni ;
 Perllan gaeaderberth
 Gerwyneb anterth ;
 Amgall ymadverth,
 Cyveillion prydverth ;
 Boreuwawr godi,
 Ymdawr diwegi ;
 Mynych wyddeli,
 Anvynych drevi ;
 Dangos deddvoldeb,
 Gwrthladd folineb ;
 Arail amynedd,
 Cafau pob trawfedd ;
 Arweddd pob ystawd
 Wrth vodd y Duwdawd ;
 A glân gydwybod
 I'r bedd yn barod.

Yr Hên Vardd Llwyd o Morgannwg.
a'i cant ; few oedd hwnw Rhys
Llwyd Brydydd ab Rhys ab Rhi-
cart, o Vlaen Cynllau ; tdd Lengys
Morgannwg.

Mi á welais yr un uchod dan
 enw Thomas Llywelyn o
 Regoes.

Iolo Morgannwg.

DEWISBETHAU GWR DOETH ; NID AMGEN NOG

Ei vrenin yn gyviawn,
 Ei arglwydd yn gadarn,
 Ei wraig yn ddiwair,
 Ei vorwyn yn fyw,
 Ei wás yn ddiwyd,
 Ei gyvaill yn gywir,
 Ei gâr yn garedig,
 Ei vâb yn wrolgamp,
 Ei verch yn addwyn,
 Ei gymodog yn ddiwyll,
 Ei dîr yn dirion,
 Ei dý yn ddiddos,
 Ei ychain yn gryvion,
 Ei ddevaid yn rywiawg,
 Ei vâch yn hirion,
 Ei varch yn vawr,
 Ei vilgi yn vuan,
 Ei hebog yn chwannawg,
 Ei vwyd yn iachus,
 Ei ddiod yn vain,
 Ei ddillad yn glydion,
 Ei wely yn efinwyth,
 Ei ystavell yn lân,
 Ei dân yn oleu,
 Ei deuluwr yn ddoeth,
 Ei faer yn gelvydd,

Ei ôv yn feryllt,
 Ei osb yn vardd,
 Ei vugail yn fyddlawn,
 Ei arwr yn wybrydd,
 Ei dylwyth yn fyber,
 Ei ddosparth yn gall,
 Ei dravod yn ei amfer,
 Ei drevn yn ymddwyn,
 Ei velin yn agos,
 Ei eglwys yn ngobell,
 Ei wlâd yn heddwch,
 Ei dâd ysbrydol yn ddedwydd,
 Ei gydwybod yn lân,
 A'i Dduw yn drugarawg. -

Ac velly teroryna.

(O Lyvyr Edward Sanders o
 Llanfraid Vawr.

DEVISAV GWR TALLSIN.

Gwa à vo yn athraw yn ei dŷ,
 Yn oen yn ei ystfvell,
 Yn vardd ar ei vwrdd,
 Yn ddoeth yn ei ddadyl,
 Yn walch ar yr hêol,
 Yn llew yn y drin,
 Yn iwrch ar y maes,
 Yn varch yn ei wely.

Llyvyr y Bardd Côch o Fan.

DEWIS BETHAU HYWEL BWR
 BACH.

(*Ll. Mr. Sanders.*)

EISYDDYN gwaftadlawr,
 Rhywiocdir meillionawg,
 Caeadberth ysfyddaid,
 Fynonddwr iachusdardd,

Tewgoed eofgyrch,
 Trevedlawr araul,
 Tŷ cynhes calcheidwyn,
 Perllan yn ngwynoed,
 Gardd lyseuber,
 Yttardd tymhorgael,
 Rhywiogion o wartheg,
 Sidanwisg ddevaid,
 Bychain o gefylau,
 Efmwythvryn duthvarch,
 Gweinyddwas fyddlawn,
 Gweinyddes fywdeg,
 Erylgi da,
 Llawengerdd medel,
 Tân da yn y gauav,
 Cymodawg llonyddgar,
 Cyvaill cywir,
 Cynghorbwyll ferchawg,
 Mwysgerdd adar,
 Llais telyn o bell,
 Agos melin a marchnad,
 Cynhauvdeg yd a gwair,
 Rhodva ddirgelfordd,
 Llyvyr doeth,
 Teuluaeth dawgar,
 Annhaw cerygnant,
 Gwraig ferchawg ddiweirgall,
 Mab gwybodgar,
 Merch uvyddgamp,
 Iach corf a meddwl,
 Byw yn ddedwydd,
 A marw mewn heddwch à Duw.
 Duw i'm oes da yw i mi,
 Duw enwaw er daioni,
 Duw 'mhob modd i'n rhynoddi,
 Da yw o nêr Duw i ni;
 Duw Nav á vynav enwi 'n ddifynwr,
 Duw i eiddilwr da i addoli.

Hywel Bwr Bach a'i cant.

DEWIŞ BETHAU DEIO MAEL-
IENYDD.

BOREU tawelglaer,
 Tewwlith ar veillion,
 Gwawrgan ehedydd,
 Crechwenber eos.
 Crychnant raianllawr,
 Cylched ferchoglawr,
 Lleverydd adar
 Llwr dywyllgoed,
 Carw ar frithlwybr,
 Cydgerdd bytheiaid
 Nwyvufber gywydd,
 Cyweirber delyn,
 Caruaidd lafvedd,
 Medrus lawenverch,
 Serchiaith ganiad,
 Perfeithdlos riain,
 Doethion vydreiriau,
 Cilwg mwythufdlws,
 Celu cyvrinach,
 Llwybrvrys cynnevin,
 Cufanu glanverch,
 Llatai gywirgall,
 Caredigber barabl,
 Cafau eiddig,
 Dirgelvan garu,
 Ceru a'in caro,
 A chael vy nghariadverch a'i chelu
     i'm bywyd
 Cariad hir wriad ar vorwyn liw calch,
     Lunieiddvalch lôn addwyn,
     Hiraeth am wenvaeth winwyn
     Y fydd nôs a dydd i'm dwyn.
 Dwyn ferch at lwyfverch edlaefvain yr
     wyv,
 Er oed unarugain,

Glasgorfyn dwyn pryd glwysgain,
 Ail Enid valch, 'Luned vain.

*Deio Maelienydd a'i cant. (Ll. Mr.
 Sanders.)*

Y mae hwn mewn llawer hên
 lyvyr yn Morganwg ac o am-
 gylch yn cael ei dadogi ar
 Ddavydd ab Gwilym; a gellir
 barnu yn ddigon hybwyll nad
 oedd Davydd Maelienydd
 angen yn y byd na chynnull-
 ydd y cyvryw bethau â hwn
 yma.

CASBETHAU SION GOCH O'R
HENDREV.

LLYSEIRIAU coegnith,
 Chwerthin heb achos,
 Murfen o daiogaeth,
 Wylaw heb alar,
 Cellwair â henddyn,
 Dirmygu doeth,
 Holi overedd,
 Chwedl heb ei govyn,
 Celwydd heb achos,
 Gwir heb alw am dano,
 Llawenydd yn anmbryd,
 Yfmalâwch henddyn,
 Pruddder ieuanc,
 Anghovio car a chyvaill.
 Cyveillach ag ynvyd,
 Rhoi arv i elyn,
 Hofi distadlledd,
 Anmerchi rhagorder,
 Gormod chwedleua,
 Divannu o fereh,
 Rhyadrawdd â glywer,

Llavar wrth dawedawg.

Gormodd ar drevn,

Dofparth ryvanylvaith,

Beio ar y bwyd a'i vwyta,

Beio ar waith Duw,

Pendronod Cymro,

Mydryddiaeth Sais,

Doethineb Gwaenllwg,

A chwaryddiaeth Llundain,

Sion Goch o'r Hendrevargod a'i cant.

(Llyvyr Sanders.)

CASBETHAU HEN GOCH Y DANT.

CYVAILL meddw,

Mab trythyll,

Gwas diawg anghywir,

Cymodawg anynad,

Glwth bolfras,

Cybydd anghawr,

Anwr ovnog yn bostio gwroldeb,

Cynghorwr byrbwyll,

Drwg ar gamp o ddevawd,

Chwerthingar ar bob achos,

Ieuanec mewn swydd,

Hen mewn advyd,

Dedddvol mewn eifwied,

Teulu heb fyberwyd,

Gwr heb gelvyddyd,

Goludog heb haelioni,

Anwadal o varn,

Na chreter ei air yn ei wlad,

A vo aml ei elynion o'i genedl ei hun,

Cardotyn o Sais,

Ac anghartrevawg o Gymro.

Doethineb Da yw 'th enau yn siarad

Dy feirian orddodau,

Boed yn reddv dy gynneddvau

O ynni mad yn y mau.

Iolo Morganwg, a'i cant.

DEWIS BETHAU SION CWM TRIDWR.

(Ll. Sanders.)

MYVVA encilgoed,

Trem serchawg,

Wynebpryd firiol,

Boddlondeb i'r byd à vo,

Cov am gâr a chyvaill,

Hofi rhagorgamp,

Blafu y bwyd à vo,

Ymddwyn fyber,

Hunander hybwyll,

Hunanovnocrwydd,

Cyvanred ymgais,

Ymorheula pen mynydd,

Ymwervela caeadlwyn,

Gwrthruthraw rhuthr.

Teuluwr gwybodbell,

Canmoliaeth cydwybod,

Caru à garo,

Maddeu à gasão,

A Duw yn maddeu i bawb.

Sioni Cwm Tridwr a'i cant.

Dywedai llyvyr Sion Bradford

mai Sion y Cent oedd Sioni

Cwm Tridwr; mai hynod am

awen a deall oedd yn vach-

gen; ond (vel ag y bu erioed,

ac y bydd byth,) ei gymod-

ogion á genvigeuent wrtho ac

a'i anmharchent yn anghyv-

ion, ac yntau yn vachgenyn

tylawd wedi colli tād a mam,

nid oedd gantho vodd yn y

byd i vvw ond à ennillai

wrth weithio gyda fermwyr

ac ereill. Un diwarnod oer

iawn yroedd eve yn bugeila's

brain ac ve ddaeth i dy ei

veistr i ymdwymo : govy-
wyd iddo pam y delei oddiar
y maes a gadael y brain ar
yr ôd ? Y mae y brain, ebai
ve, yn ddiogel yn nghastell
Caerfili. Yn nghastell Caer-
fili ? ebai ei veistr, ac a'i
pwyoedd yn greulawn gan
ei droi i maes o'r tŷ. Y
bachgen á gymmerwys ei
fordd tua phen uchav Gwent,
ac ni welwyd ev mwyach
yno. Ei veistr á aeth i maes
yn mhen ychydig, a thua'r cae
gwenith, lle nid oedd gym-
maint á brân iddei gweled :
rhyveddu yn vawr ; ond o du
á Chaerfili clywed grawg
a llebau anghyfredin gau
vrain ; myned tuag yno, a
gweled y brain wrth y milodd
mewn gwirionedd ; ac er
nad oedd na drws na fenestr
yn nghaead, nis gallai gym-
maint ag un o'r brain ddianc
i maes ; myned i mewn a
cheisio eu gyru i maes o'r
twr ; ond yn lle myned i
maes ymgrynôl am ei ben ev
a phigo ei lygaid o'i ben ;
yna daeth ar gov iddo y
sarâda'r ranmharch á wnaeth
ev ar y bachgen tylawd, á
alwai eve Sioni Cwm Tridwr,
a danvon i chwilio am dano ;
ond nid oedd neb á wyddai
ronyn am dano.

Sioni, bydded á vyno, á aeth yn
y blaen tua gwlad Went, ac
i blwyf Cent, á elwir yn

Saesoneg Censieſtr ; ac yno
mewn tŷ gwr mawr ve gavas
legwas mewn ystabl, i edrych
ar y cefylau a'u bwydo ; eve á
orweddai bob nôs dan y pres-
eb ; ac mor ôvalus oedd ev
am y cefylau, val y dalwys
y gwr boneddig fulw nid
bychan arno ; ac eve á roddai
rywvaint o arian ar brydiau
iddo ; ac á'r arian hyn y
prynai y glafvachgen lyvrau
a phapur ac á ysgrivenai ryw
beth neu i gilydd yn vyny-
ch. Daliwyd fulw ar hyn, a
gwelwyd y gallai y bachgen
vod yn wafanaethus mewn
fordd amgenach yn y teulu
no bod yn yr ystabl ; ac
anaml iawn yr oes hòno y
ceid neb á vedrai ddarllen,
ac ysgrivenu, yn mysg uwch
o radd no'r bachgen tylawd ;
cymmerwyd ev i'r tŷ a hol-
wyd ev, a deallwyd y medrai
Ladin : derbynwyd ev i
barch, a rhoddwyd iddo
fwydd a chyvlog á weddai i
ysgolâig ; a phan ddaeth i'r
oedran govynedig, urddwyd
ev yn ofeiriad. Bu dros
rywvaint o amser yn ngwaf-
anaeth yr eglwys yn Emlyn ;
ond yn mhen tro ve gavas
eglwys plwyf Cent, yn
ngwafanaeth pa un y bu hyd
varw ; ac yno y claddwyd ev
dan wâl y ganghell, nid yn yr
eglwys nac i maes o heni,

yn ol ei ddymuniad. Yr
oedd yn wr hên iawn yn
marw ; ydd oedd ev yn
gweled y mawr lygredigaeth-
au ag oeddent wedi ymlusgo
i mewn i'r eglwys ; ac yn
dwyn ei dyftiolaeth yu vawr
yn eu herbyn ; am hyny cyv-
rivid ev yn un o'r Loleriaid.
Yr oedd yn byw yn nghylch
yr un amser â Davydd ab
Gwilym ; ac ve allai ychydig
ar ei ol ev, yr hyn fy debyg
wrth yr ymryson rhyngtho â
Rhys Gocho Eryri y' nghylch
drwg ymarweddiad beirdd yr
amser hyny. Hyn yw fyl-
wedd hanes Sion Bradford.
Dywedir chwedl y brain am
Gatwg Llan Carvan, yn
gyftal ag am Sion Cent ; ac
un o overgoelion yr oes dyw-
ell hōno yw hi.

Iolo Morganwg.

DEWIS BETHAU YR HEN GAP DU.

(Llyvyr Sanders.)

MYVYR yn nirgel,
Llyvyr doeth,
Ysgriven deg,
Memrwn cywaith,
Digon o daw,
Hinin taweldes,
Canwyll vawr,
Tan da y gauav,
Awenvardd gwybodgar,
Cyvarwyddyd amlwg,

Hanes wirioneddol,
Cywair ar gywir,
Cyviawn o ddiareb,
Doeth awengerdd,
Iaith gyviawn,
Ymadrawdd gall,
Parabl ddilediaith,
Mâb dystaw gwrandaugar,
Gwylverch ddiwair,
Tŷ cynnesglyd,
Ymdaith ar draed,
Cwnnu yn voreu,
Ceiniog mewn llaw,
Synwyr ya mhen,
Ynni yn y galon,
Doeth heb olud,
A gwraig heb davod.

William Cap Du a'i cant.

LLYMA Y NAW CELVYDDYD WLADAIDD.

GARDDORIAETH,
Govaniaeth,
Saerniaeth,
Barddoniaeth,
Telynnoriaeth,
Gwehyddiaeth,
Llywyddiaeth,
Meddyginiaeth,
Newidyddiaeth.

Y rhai hyn oeddynt ar wybod ac
arver gan yr hen Gymry, cyn
bod iddynt ddinasfodd, a dof-
parth teyrnedd.

Y NAW CELVYDDYD DIN- ESIG.

LLYTHRYDDIAETH,
Rhivyddiaeth,

Meidryddiaeth,
Seryddiaeth,
Pleidyddiaeth,
Ieithyddiaeth,
Milwriaeth,
Llongwriaeth,
Yngneidiaeth,

Y rhai hyn a ddychymygwyd
gwedi ymgyviaw o'r Cymry
mewn trevi a dinafodd, a gwneu-
thur dosparth ar deyrnedd a
chelvyddydau breiniol.

O Lyvyr y Pareh. Evan Evans.

NAW LLAWENYDD Y NEU.

(O Lyvyr Brith y Coed Sion Bradford.)

DYDD heb nŷs, fev goleuni heb dy-
wyllwch;

Heddwch heb ryvel, fev cariad heb
gŷs;

Iechyd heb glevyd, fev hyvrydwch
heb vlinder;

Llawenydd heb driftwch, fev bodd
heb anvodd;

GOLUD heb drythyllwch, fev meddiant
heb bechod;

Deall heb anneall, fev gwybodaeth
heb anwybodaeth;

Urddas heb warthrudd, fev parch heb
anmharch;

Rhyddid heb gaethiwed, fev a vuner
heb vod ar gam;

Bywyd heb angau, fev Duw a digon.

Amen, a phoed velly y bo!

HEBAU.

Gwel T. D. 40.

HEN ystyr heb bwyll;
Heb bwyll heb ddyfsg;

Heb ddyfsg heb Dduw;

Heb Dduw heb ddim.

Wrth hyn y gwelir mai heb ystyr
heb ddim; gan hyn y priv erddyl
pob dyn ymarver ag ystyr, ac o
ystyr pwyll, ac o bwyll dyfsg,
ac o ddyfsg Duw a phob daioni.

O'r un Llyvyr.

(Modd arall, o'r un llyvyr.)

HEN bwyll heb ddyfsg,

Heb ddyfsg heb Dduw,

Heb Dduw heb ddim.

Wrth hyn y gwelir mai heb bwyll
heb ddim, gan hyn y priv ddyl-
edigaeth dyn ymarver a phwyll,
ac o bwyll y bydd dyfsg, ac o
ddyfsg ydd adnebyddir Duw, ac
o adnabod Duw pob daioni.

TRYWIAU.

TRYW i vab iâr ddarogan,

Tryw i hwch dyrvu,

Tryw i lwynog ei ddechell,

Tryw i wâdd dywyllwch,

Tryw i eidion bori meillion,

Tryw i daiawg ddirieidi,

Tryw i ddoeth dedwyddyd,

Tryw i ddedwydd dwyvoldeb,

Tryw dwyvoldeb i Dduw,

Tryw i Dduw eithavedd daioni.

Cattwg Ddpoeth a'i dywawd.

O Lyvyr Harri Sion o Bont y Fael.

Bu cariad a'i drawiad o dryw,

Ryngo i'n fail a'r ddyn fyw oreu 'i
ferch,

Ail Elen lon lanav o liw,
Dyn ddivai vwyna 'n vyw veinwen
verch.

Davydd Lewys o Verthyr Tudvyl
a'i cant, 1760.

Ai nid *Rhyw* à ddylai vod yn lle
Tryw? Dichon mai Tryw yw yr
iawn; bydded à vyno, gwreidd-
yn *Yfryw*, *Trywedd*, ac ereill
ydyw; a'i ystyr yw ve allai,
Anian, *Anfawdd*, *Tueddiad*, *Anwyd*,
mal yr arverir y gair etwa ar
gyfiniau Morganwg a Brechein-
iawg. *Iolo Morganwg*.

CYNGHORION Y DRYW O'R LLWYN GLAS.

O lywy Mr. Cobb o Gaer Dyw.

Bydd ddwyvol a golychwydgar;
Bydd gyviawn a gwirgar;
Bydd ddewr a doeth ymbleidgar;
Bydd wastad a dospartgar;
Bydd hybwyll a gochelgar;
Bydd gwybodawl a barngar;
Bydd drugarawg a llusengar;
Bydd gadarn ac ymgeisgar;
Bydd ddeddvawl ac amcangar;
Bydd ddaionus ac iawngar;
Bydd gan addysg yn wybodgar;
Bydd hywaith a gorchwylgar;
Bydd gywir a chyveillgar;
Bydd vyvyr ac ymdawgar;
Bydd uvydd ac ymchwilgar;
Bydd fyddlawn a chymwynasgar;
Bydd ddeddvol a dyoddevgar;
Bydd ddiwair a fywydgar;
Bydd ddiwyd ac ymbwyllgar;
Bydd arav ac ystyrgar;

Bydd hywedd a devodgar;
Bydd gynneddvol a moesgar;
Bydd hael ac ewyllysgar;
Bydd gôrawg ac ymroddgar;
Bydd eorth a meddylgar;
Bydd ddoeth ac ymovyngar;
Bydd gelvydd ac awengar;
Bydd dadawl a chartrevgar;
Bydd weddaidd ac arosgar;
Bydd wrth gynghor a gwrandawgar;
Bydd drevnus a rheolgar;
Bydd voneddig a hawddgar;
Bydd hynaws ac amyneddgar;
Bydd o Dduw yn vaddeugar;
Bydd gymodog heddychgar;
Bydd benteulu llywodraethgar;
Bydd wladwr ymdrechgar;
Bydd i'th geraint yn ymddriedgar;
Bydd i'th elyn yn annialgar;
Bydd dawl a thangnevgar;
Bydd o vuchedd dda yn obeithgar;
Bydd i'th wlad yn gyvlesgar;
Bydd i'th blwyf yn wellengar;
Bydd i'th dyddyn yn dravodgar;
Bydd i'th deulu yn athrawiaethgar;
Bydd i'th llys yn gyvnerthgar;
Bydd gan nawdd Duw yn ymnioddgar;
Bydd rhag anraith yn ddialgar;
Bydd i'r iawn yn gyvnerthgar;
Bydd val Duw yn gariadgar.

Ac velly y terwynna.

LLYMA GYNGHORION GWAS Y DRYW.

(*O'r un Llywy.*)

1.

CAIS addysg a chynghor, a gw.ia val
y bo pwyll.

2.

Nac ymddiried i neb ond i Dduw, a'r
nerth a roddes eue iti.

3.

Goreu gallu, gallu o bwyl; gallu o
bwyl, gallu o Dduw.

4.

Goreu dyfg, dyfg awen.

5.

Goreu cyvaill, cydwybod lân.

6.

Gwrolav o bob gweithred, ymwellâu.

7.

Bydd yn oll o honot dy hunan, yn
nawdd a uerth Duw, ac nid o
ddŷn nac o dda, nac o ddedd nac
o ddyoddev, amgen no chydwy-
bod lân, ac à vynai Duw.

Ac telly terryna.

ARVOLLION.

(O'r un Llycyr.)

Arvoll câr â doethineb;
Arvoll dierth â gwlêdd;
Arvoll benyw â fyberwyd;
Arvoll boneddig â gwrolder;
Arvoll balch â gweniaith;
Arvoll dysgedig â thawedigaeth;
Arvoll ieuanc â chân a ferchogrwydd;
Arvoll hên â hawddgarwch;
Arvoll dedwydd â dwyvoldeb;
Arvoll Duw â dedwyddyd.

Ac telly terryna.

YR WYTH BRIVWYD.

CRIEDDAIL neu dwyll,
Lledrad,

Balchder,

Godineb,

Diogi,

Glythineb,

Cenvigen,

Creulonder.

Ac yn eu gwrth y mae wyth weith-
red y Drugaredd; nid amgen,

Gwirionedd,

Cywirdeb,

Ymgais,

Hawddgarwch,

Diweirdeb,

Cymmedroldeb,

Cariad,

Heddwch.

(O'r un Llycyr.)

WYTH DEVNYDD DYN.

(O'r un Llycyr.)

O'r ddaiar y cnawd,

O'r dwr y gwaed,

O'r awyr yr anadl,

O'r calas yr esgyrn,

O'r halen y teimlad,

O'r haul, fev y tân, ei gynhyrviad,

O'r gwirionedd ei ddeall,

O'r ysbryd glân, fev Duw, ei enaid,
fev y bywyd.

TRIODD.

O Llycyr Iago ab Dewi.

1. TRI pheth â edrych dŷn am dan-
ynt, a goreu ganto nas gwelo: gwadn
ei esgid yn codi, pryv ar ei ysgwydd
wedi cribo ei ben, ac un arall yn caru
ei wraig.

2. Tri dedwyddgamp gwr : codi ei blant ar vonedd, adeilad trev ei dād, a dwyn ei ddadl i ben.

3. Tri goreugāmp gwreng : bod yn llawen yn ei dŷ, yn ddeddvol yn ei eglwys, a dyddio rhwng cymodogion.

4. Tri anharddwch gwledd : pwyned ryver, cylllell vinbwl, a'r faig yn rybell,

5. Tri pheth milain eu natur : meddyg, eiddig, a phorthor.

6. Tri pheth, medd Selyv Ddoeth, à yr y gwr allan o'r tŷ à drico ynddo : mwg, devni drwy'r tŷ, a gwraig anynad.

7. Tri anwybod dŷn : gyru mud yn llatai, ymweled à dall, ac ymhuffyng à byddar.

8. Tri pheth ni wella ar neb o'r diwedd : hyder lledrad, haelder tylodi, a dewrder o veddwadw.

9. Tri pheth anhawdd eu cael : taeliwr diorwag, melinydd cywir, a thavarnwraig ddidrachwant.

10. Tri pheth nid boddlon Duw iddynt : dŷn ni welláo ei vuchedd yn y grawys, ni vwyáo ei boen yn y cynhauav, ac na welláo ei vwyd y nadolig.

11. Tri anurddas gwr mewn gwledd : pefychu yn ei ddiod, briwo ei law gan gyllell, a cholli ei bottles.

12. Tri anweddufrwydd gwledd : tòri o bob pen i'r faig, rhoi yn y pen gymmaint ar unwaith val nad allo

ateb ei gydymaith, ac yved à'i damaid yn ei favn : a phedwerydd anweddufder goganu y bwyd a'i vwyta.

13. Tri pheth y dylai bawb ddiolch lle a'u cefir : gwahawdd, rhybudd, ac anrheg.

14. Tri pheth ni vaddeu Duw i ddŷn : ei oganu, ei anghredu, a'i anobeithio.

15. Tri pheth à ddyvetha 'r byd : brenin ynydd heb gynghor, ynad heb gydwybod, a gwás heb ovn.

16. Tri dŷn ni bydd gwyrenig byth : gwr à wreico wrth gynghor ei gnawd, à lewo wrth gynghor ei vŷl, ac à addawo wrth gynghor ei wraig.

17. Tri pheth y ceif dŷn dyodderus : cariad, parch, a chanmoliaeth.

18. Tri pheth à geif dŷn cyndyn : cynhen, cywilydd, ac anmharch.

19. Tri pheth à geif dŷn divalech : amlder bydol, efmwythder cydwybod, a llawenydd nevol yn dragywydd.

20. Tair priv gynnoddv y fydd ar ddiawl : balchder cenvigenus, cybydddra trachwantus, a chelwydd twyllodrus*.

21. Tri nodau diawl : gair, golwg, a gweithred ; ac nis geill eu gochel.

* Neu val hyn, mewn llyvyr arall : Tri chynnoddv à wnant ddiawl : cenvigen o valchder, dichell er twyll, a chybyddra o drachwant.

Neu o vodd arall : Tair priv gynnoddv à wnant ddiawl cyvlywr : balchder cenvigenus, cybyddiaeth o drachwant, a thwylloddichell er gwaethygu arall.

22. Tri mab fydd yn yr ysbryd : mab i Dduw, mab i ddŷn, a mab i ddiawl ; mab i Dduw a wna dda dros ddrwg, mab i ddŷn a wna dda dros dda a drwg dros ddrwg, mab i ddiawl a wna ddrwg dros ddrwg a drwg dros dda.

23. Tri pheth ni hir baräant : rhyvvg heb urddas, cadernyd heb gydwybod, a phechod heb ediveirwch.

24. Tri chynghor yr Aderyn melyn : na alara am ä ddarfo, na chred beth na alla bod, ac na chais na allech ei gael.

25. Tri lle y tywynoedd goleuni ac ni thywyna byth mwy : eigion y môr pan oedd Moesfen yn foi rhag llu Pharaon, llawr yr Iorddonen pan oedd Iesu yn myned i gael ei vedyddio gan Ieuan Vedyddwr, a phyrth ufern pan aeth Crist i gyrchu allan eneidiau yr ethol-edigion.

26. Tri gwreiddyn pob drwg : celwydd, trachwant, a balchder.

Ac velly teroryna.

O Lyvyr yn Llan Bryn Mair, medd Iago ab Dewi.

TRIODD.

1. Tri pheth ä gâr Cymro : tân, halen, a diodydd da.

2. Tri pheth ä gâr Sais : bwyd, a thir, a masnach pob peth.

3. Tri pheth ä gâr Gwyddel : trais, a thwyll, a cherdded *.

* Cherddi, Triodd Gwynedd.

4. Tri pheth ä gâr Scot : pyfsgod, gwybodaau, a gwledydd pallenigion †.

5. Tri pheth ä gâr Franc : gwraig, march, ac arvan llyvedig ‡.

6. Tri pheth nid hawdd eu dal : carw ar vynydd, llwynog y'ngchoed, a cheiniog cybydd anghawr.

7. Tri anniedwyddwch teulu : cadw murfen, drygwas diog, a llettyva ofeiriad.

8. Tri pheth nid gwell y byd o ddim ag ä wnant, er maint eu fön am ddoethineb, a chefyddyd, a dwyvoideb : cybydd anghawr, bardd gorcheft, ac ofeiriad teulu.

9. Tri pheth y bydd gwr yn ceisio eu gweled beunydd, ac ni vyn eu gweled byth : twll yn ei esgid, adwy yn ei gae, ac arall yn bod gan ei wraig.

10. Tri dŷ ä vynant eu tamaid yn vräs ac yn voethus : coges, gordderchwraig, ac ofeiriad teulu.

(Llyvyr Twm Robert)

Ac velly teroryna.

TRIODD CERDD.

O lyvyr y Pläs Gwyn, yr hun gdoedd adysgriadiad o lyvyr Rhobert Fychan o Hengwrt, gan Evan Evans.

1. TAIR cainc y fydd ar Gerdd Davawd : clerwriaeth, teuluwriaeth, a phrydyddiaeth.

† Nid yw yn Triodd Gwynedd.

‡ Llŵedig, Tdd. Gwynedd.

2. Tair cainc à berthynant ar glerwriaeth : ymfenu, dyvalu gair tra gair, a danwared. ymadrawd perfaith, cyviawn, ac addurnedig.
3. Tair cainc à berthynant ar deuluwriaeth : fev, testuniaw, a dyvalu gwers tra gwers yn deuluaidd arav, a gordderchgerdd deuluaidd drwy eiriau ymwys.
4. Tair cainc à berthynant ar brydyddiaeth : cywyddau, ynglynion, ac odlau cerddwraidd anhawdd eu caniad a'u dychmyg.
5. Tair enaid cerdd y fydd : mesur, fynwyr, a chynghanedd.
6. Tri thwyll y fydd ar gerdd : twyll gynghanedd, twyll awdl, a thwyll gymmeriad.
7. Tri bai cyfredin ar gerdd : tòr mesur, drwg ystyr, a cham ymadrawd.
8. Tri thòr mesur y fydd : hir, byr, a thwyll yn yr awdl,
9. Tri rhyw ddrwg ystyr y fydd : cam ddychmyg, aumherthynas, ac eifeu enaid.
10. Tri cham ymadrawd y fydd : uniga lliofog ynghyd, gwryw a banyw ynghyd, a gwydd ac absen ynghyd.
11. Tri amherthynas cerdd : moliant a gogan ynghyd, rhwy ac eifeu ynghyd, ac eifeu berv.
12. Tri rhàn ymadrawd y fydd : enw, a rhagenw, a berv.
13. Tri rhyw ymadrawd y fydd : ymadrawd perfaith, cyviawn, ac addurnedig.
14. Tri rhàn prydyddiaeth y fydd : sillav, gair, ac ymadrawd.
15. Tri bai gwahanredawl y fydd ar gerdd dawawd : proft ac unodl yn gyd, lleddv a thalgron yn gyd, a thrwm ac yfgavn yn gyd.
16. Tri bai gwahanredawl ereill y fydd ar englyn unawdl : carn-ymorddiwes, tin ab, a drygofodiad ; fev yr achos y gelwir yn wahanredawl, neu yn wahanedig, am eu bod yn rhyw vanaau yn veiau, ac mewn manau ereill heb vod.
17. Tri pheth à berthyn ar wr wrth gerdd dawawd : cerdd, a chòv, a chyvarwyddyd.
18. Tair cainc y fydd ar gerdd dawawd : cywyddau, ynglynion, ac odlau.
19. Tri chòv y fydd : achau, arvau, a rhandirodd.
20. Tri chyvarwyddyd y fydd : heugerdd, yforiau, a barddoniaeth.
21. Tri pheth à berthynant ar glerwriaeth : goganu, ymbil, a gwarthruddiau.
22. Tri pheth à berthynant ar deuluwriaeth : haelioni, digrivwch, ac emynhaedd, neu ervyn da yn deuluaidd.
23. Tri pheth à berthynant ar brydydd : clodvori, digrivâu, a gwrthwyn-ebu gogangerdd.

24. Tri pheth à hofant gerdd : awr : noethi, ac anghydnabod, ac anghanmawl.
dyvnder ystyr, godidawg veddwl, ac awdurdawd y prydydd.

25. Tri pheth à anhofant gerdd : gwifgodd, cydnabod, a chanmawl.
baster ystyr, fathredig ddychymyg, ac anurddas y prydydd.

26. Tri pheth à gyweiriant gerdd : cerddawr : anwadlwch, yfmalâwch, ac angherddwriaeth.
addurn-gyvanfoddiad ymadroddion, amllder Cymraeg, a dychymygvawr gerddwriaeth.

27. Tri pheth à urddant gerdd : heb vyned yn eu herbyn : hengerdd
deheurwydd, neu hyawdledd parabl, yr hên gerddorion, dychymygvawr
awdurdawd y prydydd, a chyvarwyddiaid à wypont varnu.

28. Tri pheth à anurddant gerdd : ei myned yn ei herbyn.
datganu yn anamfer heb ei govyn, ei chynu yn anmherthynas i'r neb nas dylyai, ac eifieu cerddwyr à wypont varnu ar gerdd.

29. Tri pheth à amlâant awen cerdd : cerddwriaeth, hengerdd, barddoniaeth, ac ystoriau.

30. Tri pheth à bylant awen : anghyvarwyddyd, angherddwriaeth, ac anghanmawl.

31. Tri pheth à lwgyr awen oll : tra medddawd, tra godineb, a thra yf-gymyndawd.

32. Tri pheth à ddily cerddawr eu ei ganmawl, gwrandaw ei gerdd yn gochel : llyna, nei ddiota, puteinio, a ganmoledig, a rhoi rhoddion iddo.

33. Tri pheth à ddily cerddawr eu ei gerdd, a'i nacâu.
canmawl : haelder, a digrivwch, a cherddwriaeth.

34. Tri pheth à ddiflrywia gerdd-ghredu, ei goganu, a'i cham-varnu.

35. Tri pheth à vawráant gerddawr : cerddawr : anwadlwch, yfmalâwch, ac angherddwriaeth.

36. Tri pheth ni chyngain mewn cerddawr : anwadlwch, yfmalâwch, ac angherddwriaeth.

37. Tri gwarant cerdd : cerddwriaeth, hengerdd, a meddwl da.

38. Tri pheth y cau cerdd arnynt heb vyned yn eu herbyn : hengerdd yr hên gerddorion, dychymygvawr gywreindeb y prydydd newydd, a chelvyddyd o gerddwriaeth ni aller myned yn ei herbyn.

39. Tri pheth ni ddily cerddawr eu credu yn hawdd : gogan clêr lle pryto prydyddion, cam-ganu o bencerdd canmoledig, a pheth ni allo bod herwydd y doethion.

40. Tri pheth à ddily cerddawr eu gwneuthur : iawn ganu, iawn ddyfsgu, ac iawn varnu.

41. Tri pheth ni ddily cerddawr eu gwneuthuro'i vodd : cam-ddysgu, cam-varnu, a goganu yn ddiachos.

42. Tri pheth à lawenycha cerddawr : ei ganmawl, gwrandaw ei gerdd yn ganmoledig, a rhoi rhoddion iddo.

43. Tri pheth à goddant gerddawr ac a'i tristâut : ei anmherchi, goganu ei gerdd, a'i nacâu.

44. Tri gwarthrudd cerdd : ei anghredu, ei goganu, a'i cham-varnu.

45. Tri anhebyg cerdd : eglur bar-
abl, hyder cofn, a cherddwriaeth.

46. Tri pheth à gyweiriant gerdd ac
a'i teilyngant : deheurwydd, parabl,
cywreindeb fynwyr, acanianawl ddeall.

47. Tri pheth a anghyweiriant gerdd,
neu ymadrawd : pwl ddatgeiniad, ac
anghywaint fynwyr, ac anyfyrion
ddeall y parablwyr.

48. Tri pheth ni ddily cerddawr eu
cyvaddev : cyvrinach, cywilydd, cyd-
ymaith, a chelwydd argyweddig.

49. Tri pheth ni ddily cerddawr eu
celu : barn uniawn ar gerdd, a gwir
diwaradwydd, a chlôd dyledus.

50. Tri pheth anweddus ar gerdd-
awr : froft, gogangerdd, a chroefanaeth.

51. Tri pheth à ganmolant gerdd-
awr : haelder, digriwch, a devoâu
da.

52. Tri pheth à waradwyddant
gerddawr : cybyddiaeth, gwladdeidd-
rwydd, a dryg-ddevodau.

53. Tri pheth à ganiedir i gerddawr :
clodvori pawb, barn gyviawn, a dy-
ddanwch.

54. Tri pheth à bair caru cerddawr :
cyttundeb, cynnilrwydd, a chlodvori
dynion da.

55. Tri pheth à bair caſâu cerddawr :
anghyttundeb, anghytinlirwydd, a
goganu dynion da.

56. Tri frwythlawn gerddawr : pry-
ydd, bardd, ac yfforiawr.

57. Tri over gerddawr : clerwr,
bardd y blawd, a hudol.

58. Tri pheth à wna frwythlawn-
gerdd : dyddanu meddwl, gwellâu cōv
ac athrylith, a distrywio dryg-veda-
yliau.

59. Tri pheth à wna over-gerdd :
methu, llygru fynwyr, a mwyâu
pechod.

60. Tri sylfaen doethineb : ieuenc-
tid i ddysgu, cōv i gadw, a fynwyr i
ddeall.

61. Tri chyweirgorn cadwedig cerdd
davawd : calon i veddyliaw, ceudawd
i gadw, a thavawd i draethu.

62. Tri pheth à ddily vod ar voliant
gwr : clôd, gweddi, a chynghor.

63. Tri pheth à ddily vod ar ovyn-
gerdd : deisyv, dyvalu, a diolch.

64. Tri pheth à ddily vod ar varw-
nad : argyllaeth, cwynvan, a dadolwch.

65. Tri pheth à ddily vod ar ogan-
gerdd, pei perthyn i gerddawr eu
gwneuthur : edliw, divenwi, a rhegu.

66. Tri pheth à ddily vod ar risin-
gerdd : moliant, ferchawgrwydd, a
chariad.

67. Tri rhyw brivgerdd y fydd :
cerdd davawd, a cherdd dant, a cherdd
vegin.

68. Tair privgerdd davawd y fydd prydu, datganu, a chanu gan dant.

69. Tair privgerdd prydyddiaeth y fydd : gwengerdd, rhieingerdd, ac unbengerdd.

70. Tair rhàn cerdd y fydd : fillav, gair, ac ymadrawdd.

71. Tair rhàn fillav y fydd : llythyren, amfer, ac accen.

72. Tair rhàn gair y fydd : llythyren, fillav, ac amfer.

73. Tair rhyw lythyren y fydd : bogail, llythyren vud, a llythyren dawdd.

74. Tri rheolaeth fillav : ei hŷd, ei phwys, a'i natur.

75. Tri pheth à berthyn ar gynghanedd groes : cydatteb, cyvnewid, a gorphiwyfva.

76. Tair rhàn iaith y fydd : rhàn vedyliedig, rhàn ddywededig, a rhàn ysgrivenedig.

77. Tair gwarant ymadrawdd y fydd : llythyr, lliaws, ac arver : ac nid gwarant camarver.

78. Tri baint y fydd : bennill o gywydd : pencerddaidd, disgyblaidd, ac ifelradd, neu dincerddaidd.

Triodd ereill o gorf yr un Gramadeg.

Tri rhyw gynghanedd lyfgy fydd : llufg levn, llufg o gyfwillt, a llufg ddwbl gyfwillt. 1. *Levn*—"Odid i'm gael dy haelach." 2. *O gyfwillt*—"Nid

â dyn gall dan alldud." 3. *Ddwbl gyfwillt*—"Y gwr cadrvraich paladr-vriw."

Tri rhyw fain y fydd : *fain levn*—"Llyr i gadw gwyr gydag ev." 2. *Gadwynawg*—"Pab hhuvain bro Eur-gain braf. 3. *O gyfwillt*—"Vy ngerdd am y ddager ddu."

Tri rhyw groes gyfwillt : 1. *Cyvan gyfwillt*; val y mae—"A theg yw'r llwyth Eigr a Llŷr." 2. *Hammer cyfwillt*—"Gwinllanau Fraincyn llawnfrwyth." A—"Dug voliant i Gyveiliog." 3. *Dwbl gyfwillt*—"Drwy'r gwelydr a'i aur goler."

Tri rhyw groes-gynghanedd y fydd : 1. *Croes rywiawg*—Cu adardy coed irdeg—"Coed irdeg cu adardy." 2. *O gyfwillt*—"A theg yw'r llwyth Eigr a Llŷr," 3. *Disgyniedig*—"Pwy ni'th gâr penaeth gwrol."

Tri rhyw gymmeriad : llythyrenol, cynghaneddol, a synwryol.

1. *Llythyrenol.*

"Calon dynion dwy Wynedd,
"Credô'r beirdd o'r cryd i'r bedd."

2. *Cynghaneddol.*

"Canu bum yn Mryn Cunallt;
"Cwyno'r wyv accw'n yr allt."

3. *Synwryol.*

"Ni ddwg neb yn ddigon abl
"Bleth vanaur heb lwyth venabl."

Y gynghanedd bengoll â ddeolwyd ac â gaethwyd yn y fevydliad diwedda va uar gynghanedd on a mesurau, yn amfer yr awdur ariandlyfawg Davydd ab Ed-

mwnd; eithr mewn paladr englyn unawdl union, ac yn y cyfle hwnw y gadawyd hi yn gymmeradwy. Gynt yr oeddidd yn arver o gynghanedd braidd-gyfwydd: a hōno á vydd pan vo un clo cyngan neu ddau yn nghanol braich o gerdd, a'r deupen yn colli, val hyn:

"Y gwr *hael* o *hil* Rhodri.

A hōno hevyd á ddeolwyd yr un amser, neu cynt.

Cynghanedd groes rywiawg N goll, y cyntav á vydd val hyn:

"Ond treulio da trwy lid oll."

"Ni thynir byth hyn i'r byd."

"Nid yw hawdd ei dibuddaw."

Rhydebyg á vydd pan vo yr orphwyfva gynghaneddol ar awdl mewn accen ddisgynedig, ac yn debyg bob un i'w gilydd; o achos na bydd ond un gydfain neu ddwy yn ei diweddiad yn ei llestair i gydodli yn gwbl, val hyn:

"*Ieuan* vy nghariad *ieuan*."

"LLAWER diwrnod LLAWEN"

"*Rhydeg* vu yr *aurhydd*."

O bydd y vath beth yn yr accen dderchavedig, ni ellir dim mo'i alw yn rhydebyg: ac nid yw vai; val y canoedd Davydd ab Edmwnd i verch, herwydd ei gwallt:

"I mae a pheth am ei phên,

Yr hav val y Rhiw Velen."

Ymfathr odlau, á vydd pan vo yr orphwyfva gynghanedd, neu rân

o'r fillav hōno yn ymfathr ar awdl, val hyn:

"Y *Gwr* o Gaerlleon *Gawr*."

Canys balch yw'r awdl, ac hi yn llygad y gerdd; ac am hyny ni oddev ddim i'w briwo—

"Y máb rhy *hydr* y'mhob *brwydr*."

Weithiau ereill y bydd ymfathr odlau, pan fathrer dau bennill neu dri mewn cywydd wrth eu gilydd yn unawdl, val hyn:

"Goreu gwr a deddwr da,

Gwir ammod yw 'r gwr yma;

A goreu un á gara',

A goreu dim yw gwr da."

Weithiau y cenir unawdl cyrch yn brovest cyrch, val hyn:

"Nerth yw dy rân wrth dy rym;

Aeth yn dy rás a'th wayw 'n drwm;

Aethost iawnlwyth Yftanlai,

Lle nad ái y llew na dim.

Ynglyn o'r hén ganiad, ynglyn garhir, ynglyn milwr, ac ynglyn cildwrn, overvefurau ynt, ac nid ydynt yn y pedwar mesur ar ugain.

TRIODD TALIESIN.

(O *Gell Gannu*sg O. *Myvyr*.)

Tri pheth á ddifeithia y byd: brenin fól heb gynghor, ynad heb gydwybod, a gwas heb oŵn.

Tri pheth ni hir baráa: rhyvyg heb urddas, cadernid heb gydwybod, a hir bechawd heb ediveirwch.

Tri dŷn ni bydd gynllwyniog byth:

y gwr à wreica wrth gynghor ei gnawd,
y gwr à vwyta wrth gynghor ei vol,
a gwr à ymladdo wrth gynghor ei
wraig.

Tri glwth byd : môr, dinas, ac ar-
glwydd.

Tri pheth à ddyly pawb ddiolch lle
y caiai : gwahawdd, rhybudd, ac an-
rheg.

Tri phechawd ni chyvaddevir : oŵn
ar elyn, poen ferch, a drwg dyb eiddig
am ei wraig.

Tri chodiad ferch : anerch, cael, a
chufan.

Tri ymlyniad ferch : cywydd, eng-
lyn, a llatai.

Tri rhwydddeb ferchog : noswaith
dywell, tylwyth cyfgiadur, a dôr
dawedawg.

Tri awrwydddeb ferchog : noswaith
vêr wlawiawg, gwrach anhunawg, a
chi tom llavarddrud.

Tri ymlyniad ferchog : digriwch,
haelioni, a fyberwyd.

Tri llavarwch ferchog : havdy, côg,
a llatai.

Tri avlavarwch ferchog : cornant,
eiddig, a chyfylog.

Tri anmhorth ferchog : yspeilwynt
hydrev, brawd pregethwr, a chi.

Tri dŷn fy noturiawl i dri pheth :
melinydd i ladrata, brawd pregethwr

i gardota, a broliwr i ddywedyd cal-
wydd.

Tri pheth ni cheif dŷn ddigon er à
gafo : iechyd, hoedl, a chyvoeth.

Tair fail doethineb : ieuentid i
ddyfsgu, côs i gadw, a fynwyr i ddeall.

Tri pheth ni ddyleir eu credu :
breuddwyd gwrach, a llw gordderch-
wraig, a chwedl heb warant.

Tri pheth fy dda gan gybydd : twca
carnvras, efgidiau uchel clytiawg, a
goganu hael.

Tri pheth ni hwyrach iddeu forâu eu
perchenog à wneler yn dda am danynt :
gwraig, march, a chi.

Tri pheth à geif dŷn dedwydd : car-
iad perfaith, bywyd heddychlawyn, a
llawenydd nevawl.

Tri pheth à geif dŷn drwg anned-
wydd : tylodi, avlwyddiant, a phoenau.

Tri pheth à geif dŷn gwallus : cy-
wilydd, gwatwar, a cholled.

Tri pheth à geif dŷn am godi y bore :
iechyd, cyvoeth, a fanteiddrwydd.

Tri pheth nid hawdd eu coeliaw :
llw porthmon, addewid gordderchwyr,
a gair heliwr am ei gi.

Tair dedwyddgamp gwr : codi ei
blant ar vonedd, adeiliad trev ei dād,
a dwyn ei ddadl i ben.

Tair dedwyddgamp gwr a gwraig :
bod yn llawen yn eu tŷ, bod yn dda
yn eu heglwys, a bod yn ddyddiwr eu
cymydogion.

Tri awraid byd: crib i wr moel,
drych i wr dall, a bwled i wr un-
llawiwg.

Tri pheth ni hir bery: llestr pridd i
wraig veddw, llestr gwydr i veddyg
from, a hoddion cocos melinydd ang-
hywraint.

Tri pheth fy gyfal â'r goreu: bara
a llaeth rhag newyn, pais wen rhag
anwyd, a mab gwreng ar adwy.

Tri pheth â vâg iechyd i ddên:
digon o dân vis Mawrth, digon o
gyfsgu vis Mai, a digon o vwyd vis
Gorphenav.

Tri pheth â geif dên cyfgadur:
cywilydd, aviechyd, a methiant.

Tri pheth â geif dên cywir: dawn,
parch, a chanmawl.

Tri pheth â geif dên fals; drygvyd,
drygair, a drygweddi.

Tri pheth â geif dên goddevus: car-
iad, parch, a fyniant.

Tri pheth â geif dên trugarawg:
dawn, cariad, a thrugaredd.

Tri pheth â geif dên o ddylyn hir-
ddrwg: carohar cystuddiawl, newyn
penydiawl, ac ufern dragwyddawl.

Tri pheth â geif dên deddwawl: di-
gonedd bydawl, heddwch corforawl,
a llawenydd nevawl.

Tri pheth â ddyly dên eu hystyried:
o ba le y daeth, yn mha le y mae, ac
ovni pa le yr â.

Tri pheth ni ellir eu diwlannu byth:
cyroeth Frainc, porvadir Cymru, a
falsder Lloegyr.

Tri chydymaith fydd i ddiawl:
balchder, canvigen, a lledrad.

LLYMA ENGLYNION CAIN CYNNWYRE.

(O *Llyvr Ioseph Jones.*)

Cain cynnwyre gwynt am lwyv,
Gnawd gwynvyd gwr ei gynnwyv:
Gwae ni chein â vo dawn Dwyv.

Cain cynnwyre gwawl hyd vŷr.
Gnawd pwyll yn y bo myvyr:
Gwae ni chlyw air a'i cynghyr.

Cain cynnwyre gwynt am lwyn,
Gnawd cudd yn ni bo ymddwyn:
Nid glew â bair mwyav cwyn.

Cain cynnwyre gwynt am ddâr,
Gnawd diogel pyfg yn nhonniar:
Nid ar davawd llavar câr.

Cain cynnwyre tARTH am vôr,
Gnawd cadarn llong wrth angor:
Namyn Daw nid oes gynghor.

Cain cynnwyre llwyd tônau,
Hygoll dôs yn nghydverau:
Nid mawr y câr doeth chwedlau.

Cain cynnwyre amlwg baint,
Gnawd cwsg yn more gan vraint:
Fawd i ddiawg nid rhyvaint.

Cain cynnwyre gwlith ar ddraîn,
Gnawd cre yn more gan vrain:
Fawd i ddiawg ni ryvain.

Cain cynnwyre gwlith am berth,
Gnawd anghais y cyd bei nerth :
Nid rhwydd yd na bo yn merth.

Cain cynnwyre cânwel brith,
Yd geisfent buain braenar îth :
Anfawd â gyrch yn mhob rhith.

Cain cynnwyre esgud mîl,
Gnawd yn mherth eaws hywil :
Gnawd ebrwydd neud obryn gil.

Cain cynnwyre tarthawg byrn,
Esgudnaid ceirw tros ebyrn :
Gnawd aml ei amcwydd trachwyrn.

Cain cynnwyre gwynt ar led,
Gnawd diogelder yn nhrevred :
Ni ddaw mād mynych dreigled.

Cain cynnwyre pluv hyd vaes,
Nid aml i ddigared waes :
Namyn iawnder ni enwir aes.

Cain cynnwyre amlwg hoeth,
Ceisfent mād megin ys maeth :
Nid goreu golud cyvoeth.

Cain cynnwyre caled llêch,
Blaidd ar vaen ni vedr odech :
Ni aned ni wyddiad bêch.

Cain cynnwyre gwynhawg bâl,
Gnawd i euawg hîr oval :
Gwell cyvïawnder nog aur mâl.

Cain cynnwyre yn ngholais,
Tregid maran yn mlaen bais :
Ni ddifyg gallt o bei cais.

Cain cynnwyre hydd yn ngwâl,
Anrheithid rhywynt annal :
Gnawd i ddiawg hîr oval.

Cain cynnwyre gwawl am lân,
Dwvnais yn na bo gwaeddan :
Namyn Duw nid oes wyddan.

Cain cynnwyre gwynt am gawn,
Gorhofid rhïedd rhwyfsg llawn :
Namyn Duw nid oes uniawn.

Cain cynnwyre lluwch ar vân,
Cyrch ar uchel gan daran :
Nid mawredd fydd oreu rhan.

Cain cynnwyre pwl pill fêr,
Gorchwythid gwynt uwch aber :
Trwch â ddaw er â wneler.

Cain cynnwyre glâs addail,
Llawen aethnen o'i gwynddail :
Pob dedwydd Duw a'i arail.

Cain cynnwyre gwae berchen tâl
Yn y bo hawl ac attal :
Ys dir am y gwyd dial.

Cain cynnwyre croch tòn drên,
Cyrchid carw dan vrig derwen :
Edwyn anfawd ei pherchen.

Cain cynnwyre, fug yn nghawdd,
Gnawd gwrn y bo a'i amllawdd :
Chwedl â dyf yn ei hadrawdd.

Cain cynnwyre amlwg mall,
Bid diogel dryw yn ei ball :
Ys nid goreu gwynvdyd gall.

Cain cynnwyre rhancus brân,
Gnawd gwynt yn gwaifar lluwch mân :
Gwae eiddil rhag cis baran.

Cain cynnwyre llwyd ceinon,
Tawgar o'i dyvnder avon :
Nid mawr ferch lle mawr y fôn.

Ystyfan Bardd Teilar a'i cant.

**CERDD Y BARD D GLAS O'R
GADAIR, O LYVYR IOSEPH
IONES O GAER DYV, A YS-
GRIVENWYD Y'NGHYLCH
Y VLWYDDYN, 1590.**

Deg gormes caredvorion
A ddivaant y byd o'i vron,
Lle y bont gwae hwy 'r dynion!

Trais y cedyrn a'u hymdrin
Ar y llavurgar werin,
Gwae a'u teiml; gwae dyfgethrin!

Efgeulufder esgobion
Yn ceryddu drwg ddynion,
Gwae wynt ddydd brawd ger bron
Huon!

Chwant, o gribddail ac ocr noeth,
Ennill daodd a chyvoeth,
Gwae wynt yn mrawd, wyr annoeth!

Anudon digywilydd
Ymhlith cenedl annedwydd,
Gwae wynt yn mrawd ger Dovydd!

Gorwagedd brwyfsg y'ngwisgodd,
Yn ngwrth doethion hen oesodd,
Gwae a'u nawdd rhag Nêr nevodd!

Llyvreiddra cenedl werin
Yn ovni egor y min,
Gwae wyntwy 'n nydd cyvrwysdrin!

Qervel ymhlith cerennydd
Yn difawd cariad gwle lydd,
Gwae y rhai'n gan rhwyfsg treifydd!

Meddwdawd a phob glythineb,
Hyd nas cyll neb ei wyneb,
Gwae wynt rhag eu folineb!

Godinebau cyhoeddus,
Heb neb a'u beirn yn veiws,
Gwae wynt rai annosparthus!

Trin cyvraith yn anghyviawn,
Heb ovalu am uniawn,
Gwae a'u gwnel rhag a'u cyvrddawn!

Gwae wynt wy, medd y Bardd Glâs,
A warchetwis ei addas,
Gwae a'u bout rhag anurddas!

Gwae wynt wy âl y gethern
A wladychant oer vigwern,
Gwae wynt rhag a'u cyfb, ufern!

Amboed anymgoll vywyd,
Nam boed ymgydrin a gwŷd,
Ac a'm dawn Duw a'm gweryd.

Amboed anhylwgr vuchedd,
Yn ystyriaw vy niwedd,
Ys mau nawdd Ner tangnevedd.

Amboed hybwyll vyvyrdawd
Yn ymyfgar â phechawd,
Ys Duw a'm nawdd yn nydd brawd.

Y Bardd Glâs o'r Gadair a'i cant.

Yr oedd y Bardd Glâs o'r Gadair
yn byw yn amfer Alfred bren-
in Lloegyr; ac â aeth at y bren-
in hwnw yn *Vardd Teliaw*
iddo, medd Edward Davydd-o
Vargam. — *Pa beth yw Bardd
Teliaw?*

LLYMA ENGLYNION A VU-
ANT RWNG CARADAWG
LLANCARVAN A GWGAN
VARVAWG O LANDATHAN.

(*O lyvyr Ioséph Jones o Gaer Dyr, 1590.*)

GWGAN Varvawc, hanpyll gwell,
A'm rothwy eb ryvawr gymhell
Eiriau cynghor a'm cywell-

Ai da gan Dduw garu merch,
Ac arail amddi draferch?
Am bo'th addysg i'm annerch.

GWGAN mwyav gwybedydd
Er à welais yn ngwledydd,
Ai da cân a llawenydd?

GWGAN gwybedydd cyvgain,
Mygr sawd myvyrdawd mirain,
Ai da canu mawl rhiaid?

GWGAN gwybedydd cyfrgall,
Mycrav ys gwn ei ddeall,
Ai da gadael i anghall?

GWGAN gelvyddyd barddas,
Gwr ni rygyll ei urddas,
Ai da gogan, ai addas?

GWGAN briv awen gytgerdd,
Ail eos barddes dól werdd,
Ai da i Ddovydd gwengerdd?

GWGAN gelvyddyd gyvlawn,
Gwr à geidw y'mhob uniawn,
Ai da dysg lle na bo dawn?

Caradawg Llancarvan a'i cant.

ATEB GWGAN VARVAWG.

HANPYLL gwell, ti Garadawg
Awen-viniad ceinvoddawg,
Wyd gyvaill Gwgan Varvawg.

Llyma vy nghynghor iti,
Can nid teg imi dewi,
Cyt y gwyddost gwell no mi.

Duw à wnaeth merch yn nghyntav
O asfwyn asfen Addav,
Mal a'i carai'n anwyliav.

Ac am hyn, wr cerddgyvrain,
Man y bo beirdd cyvurddain,
Bodd Duw caru gwenriain.

Duw à wnaeth cân ac awen,
Er peri nev yn llawer;
Ac am hyn da cerdd gymhen,

O adael anghall á wna
Heb addysg a'i dyspwylla,
Nid ymchwel vyth ar y da.

Duw á wnaeth dŷn o'r ddalar,
Ac a'i pyrth yn athrugar,
Ev ai mawl am hyn a'i câr.

Caradawg ymbwyll dyddan,
Gwr ni lithr yn ei amcan,
I bob drwg addas gogan.

Caradawg ymbwyll cyviawn,
Ys gyrid dŷn yn mhob iawn,
Lle bytho dysg ys dir dawn.

Gwgan Bardd Iefin a'i cant; ffo
Gwgan Varvawg o Landathan.

Y DIARHEBION CYMRAEG,

A gasgloedd yr HEN GYRYS O IAL, ac à argrafed yma yn ol adysgrifiad y parch. EVAN EVANS, yn 1775, o Lyvyr à ysgrivenoedd Gwilym Maurice o Lansilin, yn 1675, o gasgliad, y parch. Dr. JOHN DAVIES O VALLWYD.

AT YR HAWDDGAR GYMRO,

DYMA i ti, y Cymro anwyl, weddillion doethineb yr hen Gymry gynt; fevyw DIARHEBION DY WLAD, yn gywirach, ac yn amlach nog y printiwyd hwynt o'r blaen.

Y rhai à ddodwyd yma yn anghwaneg fy à ferennod o'u blaen, val hyn*. Ac y mae ambell un o honynt yn o dywyll; a'r rhai hyny à nodir val hyn.

Y casgyl cyntav o'r Diarhebion hyn à elwid gynt *Madwaith Hén Gyrys o Iâl*; o herwydd val hyn y mae wedi eu hysgrivenu o'u blaen hwynt yn yr hen lyfrau—*Madwaith Hén Gyrys o Iâl*, yr hwn à elwid *Bách Buddygre*, a *Gwyddvarch Gyfarwydd*; a'r hén wyrda gynt à ddywawd y *Diarhebion hyn val y baent gadwedig gwedi hwynt i reddi addysg i'r neb à fyniai arnynt.*

Pa amser yr oedd yr *Hén Gyrys* yma nis gwn i. Cymmer di addysg a gwybodaeth oddiwrth y Diarhebion hyn; ac velly y teli di iddo ev bwyth ei llavur yn eu casglu hwynt, ac i minnau bwyth vy llavur yn eu taclu, ac yn eu gofod allan er dy vwyn di—A bydd wych,

JOHN DAVIES.

DIARHEBION.

A achwyno heb achos, gwneler achos iddo.	Abl i bawb a'i gweinyddo.
A addev rydau.	Abl i bawb ei gydradd.
A aeth ynghyd aeth o'r byd.	Abl yw foeg i vôch.
A arbedoedd ei lwyn à golloedd ei vwyn.	Ac yna mi à ddefroais.
A arbeto ei vach arbeted ei gynnogyn.	Achles calon cwrwv.
Abl i bawb a'i bodlono.	Achos bychan y daw blinder.
	Achos heb achos o hono.
	Achos i'r byfen vod ar y barth.
	Achub maes mawr à dryg-varch.
	Achub yr adeg.
	Achwyn rhag achwyn rhagddo.

Adail dedwydd yn ddiddos.
 Advyd peb hir drifwch.
 Adneu cyhyryn gan gâth.
 Adneu gan berchen.
 A Duw yn y (o'r) blaen.
 A gair Duw yn uchav.
 Adwaen laeth can nis dyvnwyv.
 Adwaen mab a'i llawch.
 Adwyawg cae anhwfmon.
 Addas i bawb ei gydradd.
 Adwyth diriad heb achos.
 Addaw mab addaw vaen.
 Addaw mach ac addaw mab.
 Addaw mawr a rhodd vechan.
 Addaw y môr a'r mynydd.
 Addaw têg á wna ynvyd yn llawen.
 Addev yw tewi.
 Addved angeu i hên.
 Addug yr hydd i'r llyn.
 Addug yr hydd i'r maes mawr.
 Adduned herwr hirnos.
 A ddwg angau nid adver.
 A ddwg da drwg gynghor?
 A ddyvo can-car á ddyvydd can-nos.
 A ddyvo i dorth ai dyhaith,
 Ev á ddyvydd à wnel ei waith.
 A ddygo y gôd ymborthod o honi.
 A ddygo yr wy á ddwg à vo mwy.
 A ddyfger i'th vâb ddywful ev a'i
     gwybydd ddywillun.
 Aed lew i gynhwrv cād Duw a'i difer.
 A êl i lys heb neges doeda'i neges ganto.
 A êl i'r gware adawed ei groen gartrev.
 Aelwyd á gymhell.
 Aerwy cyn buwch.
 A cŷgyno yn hwyr ebrwydd y difgyn.
 Aeth ynghyd aeth o'r byd.
 Aviach pob trwm galon.
 Avieuthus pob mammaeth.

Avlan dwylaw diawgfwth.
 Avlan genzu anudonawl.
 Avlednais pob gwyllt.
 A vo a'i vryd ar ddebed (gerdded)
     Ni wna dda cyn ei vyned.
 A vo aml ei vara,
     Tan ganu aed i laetha.
 A vo aml ei veibion,
     Bid wâg ei goluddion.
 A vo aml ei vâl rhoed yn ei uwed.
 A vo caled yn nghyngaws,
     Dadleued ar bob achaws.
 A vo dda gan Dduw ys dir.
 A vo digywilydd á vydd digolled.
 A vo diried ar vôr diried vydd ar dir.
 A vo goreu i ryvel goreu i heddwch.
 A vo hên arched weddi.
 A vo hyborth hywir vydd.
 A vo marw ni ymogelir.
 A vo marw erei vygwth a'i vaw y cym-
     muner.
 A vo nefav i'r eglwys
     Vydd pellav oddiwrth baradwys.
 A vo pen bid pont.
 A vo trechav treified,
 A vo gwanav gweiddied.
 Avrad yw gwrthod.
 Avrad pob avraid.
 Avrwydd pob dyrys.
 A vu ben cwd aeth yn dîn cwd.
 A vu ddyn aeth yn adyn.
 A vno barch bid gadarn.
 A vno glôd bid varw.
 A vno Duw dervid.
 A vno ddrwg i'w gymydog iddo ei
     hun y daw.
 A vno gymhell bid glâv.
 A vno iechyd bid lawen.
 A fôl nid doeth ymryfon.

A gavas y carn á gavas y llavn.	Amlwg gwaed ar ben crách.
A gafo ddyrnod y bore hyd ucher ydd âs ag ev.	Amlwg gwaed ar varch gwelw.
A gair Duw yn uchav.	Ammau pob anwybod.
A Duw o'r blaen.	Ammheuthun pob dieithrwyd.
A garo ei vam cared ei elltrewyn.	Ammod á dyr ddeddv.
A garo ei gilydd aid adnebydd ei gabl.	Amfer i vwyd amfer i olochwyd.
A garo ei gilydd nis dirmyg.	Amfer fydd i bob peth.
A garo yr iau, cared ei waryau.	Anavus pob drygvoesawg.
A garo ei gwr, cared ei chwegr.	Anav yn ngïau angau yn ngwythi.
A gafgler ar varch Malen tan ei dór ydd âa.	Aneglur genad yw ceudawd.
A gatwer á geir wrth raid.	Anfawd i'r dyn a'm twylloedd ddwy- waith.
A grawn cybydd á ys glwth.	Anfawd i minnau o'm twylla y dryd- edd waith.
A grëa y vrân vawr á grëa y vrân vechan.	Aneirian pob diriad.
A gwyn cwyn byahan,	Anmharawd pob anallu.
Cwyn mawr á ddarogan.	Anmrant pob tòr devod.
A gwyn rwy ni rygwynvan.	Angau angen dyhewyn dir.
A gyvodes á golles ei le.	Angau á ddyvrys.
A gymmero ddyfg cadwed.	Angau garw drud a'i heirch.
Alwysfen tam o garw.	Angel pen fordd a diawl pen tân.
A'i wregys ar dro.	Angen á bair i hên wrách duthio.
A lygrwys Duw á lygrwys dyn.	Angen á bryn ac á werth.
Allan o olwg allan o veddwl.	Angen á dyr ddeddv.
Allwedd calon cwrwv da.	Angen á ddyfg hên i redeg.
Amaerwy aduabod amynedd,	Anghall mall dall á dwyllir.
Amaerwy direidi drwg anian.	Anghariadus pob diriad.
Amcan cyn gwneuthur.	Anghenawg pob tylawd.
Amcan á vydd gan bawb.	Anghwbl pob eisiau.
A'm caro i cared vy nghí.	Anghymmen pob fól.
Amgeledd y ci am y cwd halen.	Anghynhes pob oer.
Am gwypm hên y chwardd ieuanc.	Anghwanecid mevl mawrair.
Am gwypmhên y chwardd gwên gwás.	Anghyvarwydd á dyr ei dîn yn cachu.
Amlach yw y brain no'r gweilch.	Anhael pob cybydd.
Aml tro ar veddwl ferchog.	Anhapus pob trych.
Amlav cwrwv tra hitler.	Anhawdd i weniaith
Amlav y mêl tra hitler.	Dwyllaw ond unwaith.
Aml bai lle ni charer.	Anhawdd chwythu tân á blawd yn ngenau.
Amlwg cás a chariad.	U 2

Anhawdd gwreica a fynu yn yr un vlwyddyn.	Arian á bryn ac á werth.
Anhawdd rhedeg oni ellir cerdded.	Ar ni allo trais twyllled.
Anhyderus pob ovnawg.	Ar ni ochelo y mwg ni ochel ei ddrwg.
Anhydyn pob avrywawg.	Ar nid yw pwyll pyd yw.
A noddo Duw rhynoddir.	Ar ni oddevo gwás bid wás iddo ei hun.
Annoeth llithrig ei davawd.	Ar ni phortho ei gáth porthed ei lygod.
Annog gi ac na ddos gantho.	Ar ni roddo á garo ni cheif á ddamuno.
Annos ci i gell agored.	Ar ni wano yn ddraen ni wân yn gipyll.
Anrhaith gyvludwydd (gyvludd vydd)	Arovyn drwg vogel.
Taiawg yn nhy ei gilydd.	Ar ol gwlaw tés á ddaw.
Anwadal barn pob ehud.	Ar ol cymmylau
Anwar vu (vu i) Velyn ei vaint.	Yr á 'r wybren yn olau.
Anwydawg chwannawg i dân.	Arwaefav á ddifydd ddifaith.
Anwyl gan bawb á gár.	Arwaefav ar leidyrr ei ddal. (vynag)
A oddevo á orvydd,	Arwydd drwg mwg yn nifaith.
A oddev rydau.	Arwydd nad cig bwch.
A ogano á ogenir.	Afeth ni phlyco nid da.
Arav dân á wna vrág melys.	Afglodyn gwern yn mhen cáth.
Araith doeth a drud ni ddygymmydd.	Afgre lân diogel ei pherchen.
A rano i liaws rháned yn hynaws.	Afgwrn yr hên yn yr angen.
Arbed geifiaw ac arbed gael.	Afstrus pob anav.
Arbed law ac arbed droed.	Atvai gell i gi mynych ydd áa iddi.
Ar bob da Duw fydd athraw.	Atgas dirieid-ddyn.
Ardd cyd bych, ardd cyn ni bych.	Atteb arnav gan ddyfgedig.
Ar ddiwedd y mae barnu.	Athraw pawb yn ei dy.
Arv á geidw heddwch.	Athrodwaith o genvigen.
Arver á wna meiftri.	Aur gan bawb á chwenych.
Arvawg á gafo rybudd.	A wahanoedd cnawd gwahanoedd ddolur.
Arv doeth yw pwyll.	Awchus arv á eillio.
Arglwydd á gymbell.	Awdur cerdd a'i gwnel.
Arglwydd biau á wrthoter.	Awgrym pawb nis gwybydd.
Arglwydd gwan gwae ei wás.	A wnel drwg aröed y llall.
Arglwydd pawb ar ei eiddo.	A wnel drwg ymogeled.
A'r gwellaiv y llas y weirglawdd.	A wnel dyn Duw a'i barn.
Ar hindda mae gweithio	A wnel Duw nid áa yn adwaith.
Rhag newyn pan ddelo.	A wneler yn rhin nant
Ar hindda y mae cynuta,	Ev a'i gwybydd cant.
Rhag anwyd y gaua'.	

A wnel mād mād á ddyly.	Bid hyvagi gwyar ar on.
A wnel mawr-ddrwg á rydd mawr llw.	Bid lās lluarth.
A wnel dwyll ev á dwyllir.	Bid lawen iách.
Awr ddrwg cafaeliad falfwr.	Bid lawen meddw.
A wreiddio mewn drygioni,	Bid lyvn dy baderau,
Anhawdd vydd ei gynghori.	Bid rydlyd dy arvau.
Awydd á dyr ei wddyv.	Bid nych cwyn cláv.
A yvo lawer bid veddw.	Bid reiniad yn nghyvarch.
A ymgyweirioedd á gychwynoedd.	Bid reniad yn nghyvarth.
A yfo dam y máb yfed ei vevyl gantho.	Bid trîft pob galarus.
	Bid wagelawg lleidr.
	Bid wár antur glew wrth awr.
Bai ar wrách dōri ei chlun.	Bid waistad gwraig o'i mynych warth.
Bai ar varch dōri ei droed.	Bid wraig ddrwg o'i mynych warth.
Balchder heb droed.	Bid wyw gwr heb vagwriaeth.
Balchder a'i gydymmaith	Bid wyw (vyw) march á gníth wellt mai.
A gavas gwyp ar unwaith.	Blaengar ymadrawd pob fōl.
Balchder o bell.	Blawd yn y gîft.
Bara ac ymenyn yw un tamaid.	Blingaw y gáth hyd ei llosgwrn.
Barv nid ardd ni chwardd ei chlas.	Blodau cyn mai, mal pei (gorau) nabai.
Bás pan wahēner hyny.	Blys pob peth vydd ar wan.
Bafav dwvr yn yd levair.	Bo amlav y bleiddiaid,
Bawddyn wrth ei grybwyll.	Gwaethav vydd i'r devaid.
Be á bawd y gweuid gwe.	Bob eilwers y rhêd y cwn.
Be caiai bawb á vynai,	Bod yn gláv a marw eifys.
Ni byddai hiraethawg neb rhai.	Bo hynav y dyn gwaethav vydd ei
Bellach, bellach, val chwedl y barcud.	bwyll.
Bendith i'r hwch biau y bloneg.	Bo hynav vo y rhyg tebycav vydd i'w
Berwid calon llew, (glew, lew.)	dád.
Bid anian dedwydd.	Boloch ovnawg vydd daw.
Bid anniwair diveriawg, (deueiriawg.)	Boloch vydd daw.
Bid anwadal ehud.	Bonedd á dywys, dillad á gynnwys.
Bid aha byddar.	Bore brwynawg bradawg ieir.
Bid ddrwg gwraig o vynyth warth.	Bore coch a mawredd gwraig.
Bid ddiriad ddrygianus.	Bore i bawb pan goto.
Bid ehud drud er chwerthin.	Bo tynav y llinyn cyntav y tyr.
Bid evain alltud.	Braith ei gód á gynnull.
Bid gwrandaw glau wrth awr.	Brawd i vud pob anghyviaith.
Bid gyva ran rybuchir.	Brawd i fevyll ar adwy.

Brawd yw celwyddawg i leidyf.	Cadw dy wllan ev aa yn eurwlan.
Brawd yw cymmwynas i ddireidi.	Cavas dda ni chavas ddrwg.
Brawd yw mygu i dagu.	Cafad malu cafad ei werth.
Brenin vydd unllgyeidiawg yn mysg y deilliad.	Cais varchawg da dan droed ei varch.
Brenin y bwyd yw y bara.	Cais yn y mwlwg.
Breuddwyd gwrach wrth ei hewyllys.	Caledach glew no maen.
Brodyr pob cerddorion.	Calon ni gynnydd cysgid.
Buan barn pob ehud.	Calon y Sais (eifron) wrth Gymro.
Buan y faetha ynvyd ei vollt.	Cân grwth na chán.
Budd cyn tymp.	Can ddieued ag yfu o'r llygod y cwll-tyr.
Bu moredivar gaundo a'r gwr à ladd-oedd ei vilgi.	Can ebrwydded yn y varchnad Croen yr oen à chroen y ddavad.
Bu well i'r gwr à grwydrws nog à vu varw rhag newyn.	Can boethed a'r tân.
Bwrw a'th unllaw, cais a'th ddwyllaw.	Can veddwed a'r dwfel.
Bwrw câth (caeth) i gythraul.	Can gynted a'r gwynt.
Bwrw ceir dros gyfion.	Can iached a'r brithyll.
Bwrw dwvyr am ben gwr marw.	Can iached a'r glain.
Bwrw gwydddiv ar ol yr hwyaid.	Can loywed a'r dwvyr.
Bwrw heli yn y môr.	Can oered a'r iâ.
Bwrw nôs dros benben.	Can wyned a'r eira.
Bwyftlawn genau callawr.	Can wired a'r evengyl.
Bwyta y mêl o'r cwch.	Can rewydd ni bydd pell rîn.
Bwyta y divyn val y rhuddo. <i>See ar lach yn pobî.</i>	Cân-car fydd i ddyn a chau-eigar.
Bychan vydd mam y cynvyl.	Can ehud ni ddawr pa faig.
Bychodedd minialed.	Canymdaith ei ei losgwrn.
Bydd vyw march a'th vi wellt mai.	Cân mîl gwraig.
Byddar á geif gyfelyb.	Canmoled pawb y rhyd mal y cafo.
Byr ddryganian á wna hir oval.	Cant mwyn mab yn y tý.
Byr veddwl á wna hir oval.	Cân pen cân fynwyr.
Byr-ddydd ni ddervydd cynghor.	Canu heb gywydd.
Byrhoedlawg digafawg faint.	Cân wft gan henaint.
Byw ar garu y mae Dyddgu.	Cared chwaer ddiriad.
Cadarnach yw yr edau yn gyvrodedd nog yn ungorn.	Câr cywir yn yr ing y gwelir.
Cadw dy lîn ev aa yn eurlîn.	Carth gwaclawd y bellen.
	Câr y wraig aed i'r gell,
	Câr y gwr aed ymhell.
	Câs dyn yma câs Duw vry.

Cas vydd à oreilitio.	Coel gwrâch o'i heistedd.
Cas vydd y neb à geisio.	Coeliaw llai clust no golwg.
Cas myharen mwyeri.	Coes yn lle morddwyd.
Cas gwirionedd lle ni charer.	Côv à lithra, llythyr à geidw.
Caseg glôf clôf ei hebawl.	Côv gan bawb à gâr.
Castell pawb ei dŷ.	Côv pob diweddav.
Cau y drws wedi myned y deusid allan.	Covyl gwâs diawg.
Cau tŷr wedi bramu.	Cofa dy dŷn pan entrewych.
Celnmygir pob newydd.	Cogor iâr yn ydŷn.
Ceified asgre ei vam à gollo.	Coll, medd y vrân pan gafu ddigon.
Ceified pawb ddwyr i'w long.	Colled à hofed.
Ceisiaw diriad yn ei dyddyn.	Colles dy lad cyfal i'r vuwch.
Ceisiaw bod yn Llenen cyr bod yn	Colles ei glydwr à gyrchoedd ty i adwr.
Vabli.	Côsp ar ben iâr.
Ceisiaw ei vam yn vorwyn feuan.	Cospi yr arth yn ngwydd y llew.
Celvydd celed ei arvaeth.	Côs dŷn taiawg ev à gâch yn dy ddwrn.
Cell arglwydd y weilgi.	Crâf ci, caledach asgwrn.
Cell havodwr ei vuarth.	Crâf vydd llygad y gwestwr.
Ceneu milgi a morwyn ni chief eu	Crafach no 'r evail.
mwyn a'u maco.	Crechwen yn ngenau ynvyd.
Ceneu yn ei wâl a gâst lem.	Crevydd iâr wrth ei gylvin.
Cenvigen à ladd ei pherchen.	Croesaw dwyr i long.
Cenvigen wrth well.	Cryd ar hên angeu ys dir.
Cenmyl gwraig mawrddâ.	Crynu val y vorwialen.
Cenad vud drud a'i cretwy.	Crywyn cyn môch, môch à ddamwain.
Cenad hwyr drwg ei neges.	Cuall cleddyv byr o wain.
Cerddwys à rwymwys.	Cu annair wedi praidd (bawch.)
Cerid chwaer ddiriad can ni charer.	Cwymp ar galedlawr.
Cengant yw angau.	Cwymp y gwr yn y rych.
Ci chwyrnawg halawg ei bais.	Cwyn bychod ceiliawg yn aerwy.
Ci à helio bob llwŷn ni bydd da ar yr	Cyd boed da nid gwŷr dda.
un.	Cyd boed da nid Mordav.
Clwm anghenawg ar y geiniawg.	Cyd boed doeth diriad ys drud.
Clwm gwrâch ar ei dimai.	Cyd boed hir hav-ddydd dybydd tcher.
Clwm eiddil moch ellwng.	Cyd celer naw-nos, ni chelir naw-mis.
Clywir corn can ni weler.	Cydvwyta à mât arglwydd, ac na
Clywitor corn can ni weler.	chydchwara.
Cnu y ddavad varw.	Cyd gwichio y ven hi à ddwg ei llwyth.
Coel can-hadain.	Cydles i bawb galw yr ychain.

Cyd yfo gŷg march, bid ar gŷg ebawl.

Cyva ran rhybuchir.

Cyvaill blaidd bugel diawg.

Cyvareddion gwrâch waethwaeth.

Cyvarwydd dwvyr yn ei ddyvrllle.

Cyvarwydd llaw lle y doto.

Cyvlled mantell ar ei gwrthwyneb ag
ar ei gwyneb.

Cyvlled mantell, mewn celli,

Gwrthwyneb a'i hwyneb hi;

Ac nid cyvlled gweled gwir

Ar ei wyneb ar anwir.

Ior. Vynghwyd.

Cyvnewid â hael.

Cyvoed vydd da â dedwydd.

Cyvoethawg i werthu, tylawd i brynu.

Cyvrin pen â chalon.

Cyfes pob rhwydd.

Cymmwythbach corach a simach.

Cymmwedd Corach a Sinach.

Cymmyrid haiarn hoedyl dyn.

Cynddrwg a'r Vad Velen.

Cynghuefedd wedi brawd.

Cynghor hên ni'th attwg, (addwg.)

Cynghor iâch i glâv.

Cynghori'm gwâs yn hên.

Cynghori diriad nid hawdd.

Cynghor y gobenydd.

Cynnadyl taiawg yn ei dŷ.

Cynnelw cinyn gan gadechyn.

Cynt y llysg yr odyd no'r ysgubawr.

Cyntav ei ôg cyntav ei gryman.

Cyrch cabrytai.

Cyrched vryn â ddysgwylio.

Cyrch ci ar y vreuan.

Cysgu val y pathew.

Cyfful hên ni'th addwg.

Cyftal ar draed â marchogaeth fôn.

Cyftal Hywel â Hwlyn.

Cyftal modvedd o lédâ modvedd o hŷd.

Cyftal y march a'i advarchwerth.

Cywala gweddw gwraig unben.

Cywrys am vwyd, carant am ovid.

Chwannawg annoeth i ymliw.

Chwannawg trwch i drîn.

Chwannawg mab i hynt,

Chwannawg adrev â vo cynt.

Chwara ac na vriw, cellwair ac na
chywilyddia.

Chware broch yn nghôd.

Chware hên gi a chenau.

Chware hwch a pharchell.

Chwareid mab noeth, ni chwery mab
newynawg.

Chwareüs yn awr, nid chwareüs yn
mlwyddyn.

Chwarddiad dwvyr dan iâ.

Chwedlau y gwreigedd yn y velin.

Chwevravr chwyth neidyr o'i (i'w)
nyth.

Chwêg medd, chwerw pan daler.

Hoyw vydd gwîn gloyw gan glêr,

Chwerw, poen dielw, pan daler.

D. ab Gwilym.

Chwegach bwyd cybydd, (cilydd.)

Chwerddid bryd wrth â garer.

Chwerthin â wna ynvyd yn boddi.

—*Moody madness, laughing wild,*

Amid severest woe.

GRAY.

Chweirys, gnawd o anianawd (any-
awd.)

Chwîl gan nôs.

Da angau ar eidiawg (eiddiawg.)

Da daint rhag tavawd.

Da daint rhag tavawd, daw dydd,

Yn nghilvach favn anghelvydd.

Iolo Goch.

Dadlen gwedi barn.	Dedwydd Dovydd ai rhydd rád.
Dadlau mawr mynych ac engi ar lyg- oden.	Devnyddvawr pob anghywraint.
Da gwaith Duw roi cynn byrion i'r vuwch à hwyllo.	Dellis da yn yd vu.
Da gweddai y bêr i'r golwyth.	Delor á ddwg drwg i'w nyth.
Da gwr val pawb.	Deuid (devod) y ci wrth yr hwch.
Da hîl ceirch gan ddrwg gynnogyn.	Deuparth clôd yn mhenglog.
Daint y ci wrth yr hwch.	Deuparth fordd ei gwybod.
Dala dy dŷ am y vo,	Deuparth fydd y'nghâlôn.
A diovryd à atvo.	Deuparth gwaith ei ddechreu.
Dala llyfwen erbyn ei llyw.	Deuparth parch yw arver.
Dall vyddar pob trwch.	Deuparth pryd ymdrwfio.
Dall pob anghyvarwydd.	Deuparth bonedd yw dysg.
Dall yn barnu ar liwiau.	Deuparth dysg yw hyder.
Da mab y gôv.	Deuparth taith ymbarotoi.
Damwain pob hely.	Deuparth trev ei harverau.
Dangos llwyr i gyvarwyre.	Deuparth cerdd ei gwrandaw.
Dangos diriaid i gwn.	Deuparth rhôdd yw ewyllys.
Dangos dy vys i valawg yntau ai heirch yn llwyr.	Deuwch brydnawn.
Dangos llwybr i gyvarwydd.	Dewin pob eiddig.
Dangos nêv i bechadur.	Dewin pob diawg.
Dangos y llo ac na ddangos y llaeth.	Dewis ai yr iau ai y vwyall.
Dau bryd newynawg á wna y trydydd yn lwth.	Dewis o'r ddwy vach ddu hwch.
Dau waith á vydd gan gywraint.	Dewis pawb o'i giniaw.
Dawn y dydd ydyw y borau.	Dianc ar Glwyd a boddi ar Gonwy.
Da y cynnydda meddwí gwr da.	Diau gynnadl taiawg o'i dŷ.
Da y gwelfoch gwell y dêl.	Dibech vywyd gwyn ei vyd.
Da yw à saiv ac ni waner.	Diddrwg didda megys hengi.
Da yw côv mab.	Diengid gwan, erlid rhygadarn.
Da yw Duw, a hîr yw byth.	Difaith llyfant dan iâ.
Da yw y maen gyda'r evengyl.	Diferwy Duw ddiawg.
Da yw y fant y creter iddo.	Dig pawb rhag ai câr.
Dechreu blaen carai o voly.	Digawn Crîst trîst yn llawen.
Dedwydd á gâr dadolwch.	Digawn da diwyd gènad.
Dedwydd á geif ddraen yn ei uwd.	Digon Duw da i unig.
Dedwydd i'r ai gwyl ai câr.	Digon o grwth a thelyn.
	Digawn yw chwareu rhynawd.
	Digon yw digon o vâl.
	Digriv gan bob aderyn ei lais.
	Digu pawb o anadyl y pibydd.

Dihuniad à brydero.
 Dillad á gynnwys.
 Dillyn ieuanc carpiawg hên.
 Dillyn yn llaw henvab.
 Dinas á ddifydd ddifaith.
 Dir yw gadael peth o'r dwvyr heibio.
 Diriaid á gabl ei orau.
 Diriaid á geif ddraen yn ei uwel.
 Diriaid á glud i ddedydd
     Ac o vôr ac o vynydd.
 Dirlaid ni vyn wrandaw.
 Diriaid ni hawddvaidd heddwch.
 Dirmygir ni welir.
 Dirwest odyn.
 Dirwest a chred a gweddi
     A orvydd bob caledi.
 Difymweth vydd dryglaw i anmhwyl.
 Diwedd hên cadw deवाद.
 Diwyl yw angau,
     Diwylach à edau.
 Diwyttav i Vleiddan ei genad ei hunan.
 Dyled ar bawb ei addaw.
 Dod dy law ar dy galon.
 Dod venthyg i noeth
     Nis cei dranoeth.
 Doeth á dwyllir deirgwaith ;
     Ni thwyllir drud ond unwaith.
 Doeth pawb tra tawo.
 Dogyn fydd ar bob peth.
 Dolurus calon dolurvawr.
 Drud á dal dau cyvled.
 Drud à dýb wrth ei vam.
 Drud i ddal, doeth i estwng.
 Drud ganu deulu.
 Drwg à drevn wrth ei drwyddedawg.
 Drwg o lýt ni ater gwád.
 Drwg pawb o'i wybod.
 Drwg pawl ni fawo vlwyddyn.
 Drwg pechod o'i hîr erlid.

Drwg wrth dranoeth.
 Drwg un drwg arall.
 Drug y ceidw diawl ei wás.
 Drwg yw y deg ewin.
 Drwg yw y drwg, a gwaeth yw y
     gwaethav.
 Drwg yw y fordd ni cherdder ond un-
     waith.
 Drwg yw y drygwas, a gwaeth yw bod
     hebdo.
 Drwg yw peth ni thál ei ovyn.
 Drwg y swydd nis tál ei gwafanaethu.
 Drych i bawb ei gymydawg.
 Drygwaith dwywaith y gwneir.
 Drythyll pob digraid (diriaid.)
 Drythyll maen yn llaw esgud.
 Drythyllwg drwg ei ddichwain.
 Duw á vedd, dyn á levair.
 Duw á ranoedd, nèv á gavoedd.
 Duw á ran yr anwyd val y rhan y
     dillad.
 Duw biau gwneuthur.
 Duw cadarn á varn bob iawn.
 Dwrdd gan deulu.
 Dybydd hinon gwedi gwlaw.
 Dwyn oddiar draed y saint.
 Dwyn y carth o'r pared.
 Dybydd rew i lyfant.
 Dycer ni weler ei ran.
 Dycid anmhwyl ei ran.
 Dycid chwant tros beiriant.
 Dycid Duw dafar o law.
 Dychyverydd trwch á thrîn.
 Dyddaw drwg, hanbyddir gwell.
 Dyval á dyr y gareg.
 Dyvydd dihirwaith aros.
 Dihirwaith aros.
 Dygas gwaith erlyn.
 Dygyn yw addaw à garawr.

Dygymmyrid haiarn hoedyl dyn.
 Dygyftudd deurudd dagrau.
 Dyly mâch ni ddily ddim.
 Dylun hael onld êl yn gi.
 Dylluan yn llaw henvab.
 Dyrnod gwâs hir yw ei gâs.
 Dyrol yn i ddoeth ev â vydd ddoethach.
 Dyryfwys y garthen.
 Dyfg ddedwydd â gair ; dyfg ddiriaid
     â gwiaid.
 Dyfg gan ynvyd ymogelyd,
     A chan y doeth dyfg wneuthyd.
 Dyfgu grâdd i henvarch.
 Dywed llavar ni wypo.
 Dywal dir vydd ei laith.
 Dyweddi o wnc, galanas o bell.

 Ebawl yr ebawl i Dduw.
 Ebrill garw parchell marw.
 Echwyn yw nag.
 Edivar cybydd am draul.
 Edwyn pawb adain.
 Edrych dannedd march rhodd.
 Eddewid gwreigedd daueiriawg.
 Eddewid gwraig odid yw.
 Eddewid nis gwneler nid yw.
 Eddyw (ethyw) corn heb ysgyvarn.
 Edwyn hengath levrith.
 Ev â aeth ar gyrn a phibau.
 Ev â baroedd ei ran yn egin.
 Ev â ddaw hâv i gi.
 Ev â vydd am y maidd, ac ni bu am y
     caws.
 Ev â geif dyn ddyfg o'i vebyd hyd ei
     henaint.
 Ev â gair cynghor gan ynvyd.
 Ev â gair gwall ar y callav.
 Ev â gwfg galarus,
     Ac ni chwfg govalus.

Ev â wyr dyn pen êl,
     Ac ni wyr pan ddêl.
 Ev â wyr y gâth pa varv â lŷv.
 E vu ddewr ond ve ddarvu.
 Ev y molir pawb wrth ei waith.
 E vynai y gâth a'r ddwy gynfon.
 E vynai y gâth bysgod, ond ni vynai
     wlychu ei thraed.
 Egor dy gwd pan gaech barchell.
 Ehang yw y byd i bawb.
 Ehegyr vydd dryglaw i anmhwyl.
 Eidduned herwr hirnôs.
 Eilvam modryb dda.
 Eiriach law, nag eiriach droed.
 Eiriawl ni garawr ni gyngain.
 Eithyr gallu nid oes dim.
 E lās â gavas rybudd, ac ni lās a'i
     cymmyrth.
 Elid bryd yn ol breuddwyd.
 Elid ci i gell agored.
 Elid gwraig yn ol ei henllib.
 Elid llaw gan droed.
 Elid rhyw ar barth pa yw.
 Elid un i gant ; elid cant i un.
 Elid ysgubor gan ddyrgdorth.
 Elid y wrâch i'r vreuan
     Er ei genau ei hunan.
 Elufen tam o garw.
 Enw heb fenw.
 Enwawg meichiad o'i vôch.
 Enwir divenwir ei blant.
 Erchi i ynvyd redeg.
 Ergryn llwv lliaws addoed.
 Ergyd ar gais.
 Ergyd yn llwyn cyflus heb erchi.
 Er heddwch nac er rhyvel
     Gwenynen varw ni chafgla v'êl.
 Esgud drygvab yn nhŷ arall.
 Efmwyth gwaith yw gwrandaŵ.

Efmwyth gwaith yw methu.	Glew á vydd llew hyd yn llwyd.
Efmwythdra o'i ddilyn á ddianc; o'i ochel á ddaw attad.	Gnawd adneu yn llan.
Ewyllys y gwyngam am ei lawdyr.	Gnawd aelwyd difydd yn ddifaith.
Ewyn dwr eddewid gwás.	Gnawd avlwydd gan ddiriaid.
	Gnawd à vo dogyn diofryd.
	Gnawd am annerch un arall.
	Gnawd am air ferth un arall.
Fawd pawb yn ei dâl.	Gnawd anav ar ddiriaid.
Flwring i dlawd ei geinog.	Gnawd ar eiddil ovalon.
Fol pob tylawd.	Gnawd a'i tyr gan orchymyn.
Fordd bell i wr o Benllyn.	Gnawd bod anav ar annoeth.
Fordd Llan Vaglan yr eir i'r nev.	Gnawd brònrain balch.
Fordd Llan Vechan ydd ai y wenynen yn ei phrefeb.	Gnawd buan o vain.
Fo rhac drycdir, ac na fo rhag drwg arglwydd.	Gnawd buan o vras.
	Gnawd corfawg o vain.
	Gnawd cyfful dedwydd yn ddoeth.
	Gnawd dial anghwbl gan anghelwydd.
Gadu gwraig un vevyl a'i chymmeryd á dwy.	Gnawd divrawd ar blant enwir.
Gadu y nòs waethav yn olav.	Gnawd digarad yn llys.
Gair dannod yw am un à vethoedd.	Gnawd dyn atgas heb olud.
Gair drwg anianol	Gnawd eddewid gwraig gwaith ryphall.
A lyfg drwg yn ei ol.	Gnawd fo ar fraeth.
Gair gwraig val gwynt yn vaweidiau.	Gnawd gan rewydd rychwerthin.
Gair gwraig gwneler.	Gnawd gorphwysfa lle bo croes.
Gair gwraig val gwynt yn cychwyn.	Gnawd gwarth o vynyeh gyfswyn.
Gair gwraig val gwynt yn ngwden.	Gnawd gwedi llyn lledvrydedd.
Gair gwr o gastell.	Gnawd gwîn yn llaw gwledig.
Gair gwr yn gwreica.	Gnawd i veddw addev ei veddwl.
Galanas o bell, dyweddi o agos.	Gnawd i wraig dda vod yn arav yn ei chell a'i chlôd yn mhell.
Gedwch le i'm modryb i neidiaw.	Gnawd lledrad yn ddiymgel.
Gelyn gan gerlyn ei gâr.	Gnawd dwvyr lle bo brwyn.
Gelyn i ddyn ei ddynion (ddamwain.)	Gnawd llwyr dal llwyr dwng.
Gollwng drygwr i ysgubor gwrda.	Gnawd mab taer yn vilain.
Genau mwyalch ag arch blaidd.	Gnawd mên ar rân cyniviad.
Gènid rhybyched rhwng llaw a llawes.	Gnawd merydd yn mro.
Gènid i'm wfs yn nhy Duw.	Gnawd myrych awn i vechdaith.
Geuawg ni gafo gopinod.	Gnawd o ben drythyll draha.
Glân y gwyl yr avyr ei myn,	Gnawd o egin meithrin dâs.
Bid ev ddu, bid ev wyn.	Gnawd ofb er nas gwahodder.

Gnawd pob dedwydd yn niddos.	Gorau cydymaith ceiniog.
Gnawd rhiau eu rhadau yn wafgarawg.	Gorau cyvnewid cyvnewid o dŵr.
Gnawd rhygas gwedi rhyferch.	Gorau cyvraith ammod.
Gnawd feithug ar lwvr.	Gorau ammod cyviauwr.
Gnawd ferchawg ymlyniad.	Gorau cyngawg gwās diawg.
Gnawd fyn syml anghyviaith.	Gorau cynghor à gadbwyd.
Gnawd tawel yn delaid.	Gorau cynneddvau cadw moes.
Gnawd uch pen dedwydd diddos.	Gorau devawd daioni.
Gnawd gwedi rhedeg attregwch.	Gorau ediveirwch ediveirwch gwerthu.
Gnawd gwedi traha tramgwydd.	Gorau enw mi biau.
Gnawd gwedi traha tranc hŵr.	Gorau gan vy mam ei lladd.
Gnawd gwedi traha attregwch.	Gorau gwaith diwrnod dal dyn wrth vedydd.
Gnawd y ceir colled o vraw.	Gorau gwaith undyn gwarchadw y ty.
Gnawd yn ol dryc-hin hindda.	Gorau gwyrrhwyneb gwrthwyneb cwys.
Gnawd y bo cydwyr y bydd cyrch.	Gorau hael hael ofeiriad.
Gnawd y bo dwyr y bydd brwyn.	Gorau haelioni rhoddi cardawd.
Gnawd yw dyanc glew o ing.	Gorau i bawb ei ddigon.
Gnotav cyrch gan vore.	Gorau i bawb mi biau.
Gnotav cwmp o'r uchelder.	Gorau llaeth llewrith.
Gochel davaru ac na ochel ildio.	Gorau llwyddiant gwenyn.
Godroid buwch o'i phen.	Gorau llyn gwin.
Goval dyn Duw a'i gweryd.	Gorau meddyg meddyg enaid.
Govyn i mam á wyv vi leidy.	Gorau meistr y vu wās.
Goganu y bwyd a'i rwyta.	Gorau newyn un arian.
Gogyveirch pawb ar ni wyped.	Gorau neges myned á chroes.
Goleu vreuddwyd à welir liw dydd.	Gorau o'r brethyn y cochav.
Golwg Duw ar adyn.	Gorau o'r ceirch y breisgav.
Golwg dyn ar a'i dyhudd.	Gorau o'r cwn y cyntav.
Golwg pawb ar a'i caro.	Gorau o'r gwenith y moelav.
Golwg ferchawg fyberw vydd.	Gorau o'r gwyr y doethav.
Golwg yn yd gwyl yd gâr.	Gorau o'r gwreigedd y ddifyslav.
Golwg y perchen yw cynnydd y da.	Gorau o'r lliain y meinav.
Gorddiweddid hwyr vuan.	Gorau o'r meirch y mwyav.
Gorau anghenogiaid geivyr.	Gorau o'r moch y tewav.
Gorau barn cyviauwr.	Gorau parodrwydd arian.
Gorau camwri cedwid.	Gorau peddestyr yw gau.
Gorau canwyll pwyll i ddyn.	Gorau pererindawd, cyrchu oferen ful.
Gorau cardawd rhoi lletty.	
Gorau clof clof aradyr.	

Gorau rhan rhoddi cynnwys.
 Gorau un anivel bufwch.
 Gorau un arv cylllell.
 Gorau un bwyd bara.
 Gorau un dyn gwr.
 Gorau un ddiod o ddwvr.
 Gorau un enllyn helyn.
 Gorau un gair mi biau.
 Gorau un mîl march.
 Gorau un tlws gwraig.
 Gorau un tudedd mantell.
 Gorau y celid peth nis gwypid.
 Gorau ympryd ympryd Wener.
 Gorau yw y gwareu tra ater.
 Gorau ysgrubl de vaid.
 Gorllyvnu pen ci tra eler heibio.
 Gormes y taiawg ar ei gilydd.
 Gormodd bw ar ebol.
 Gormodd iaith yw twt ar varch.
 Gorug ei waith à vâch vachdaith.
 Gosymdaith dyn Duw ai rhan.
 Goiaen á wêl yn gyving.
 Grawn cybydd á ys glwth.
 Gwaddawd gwythlonedd gair blwng.
 Gwae à arôo ei giniaw
     O dîn davad gwedi gwlaw.
 Gwae à drôo o glun i glun,
     Ac na veddo beth ei hun.
 Gwae à ddyco ei henwas i lÿs.
 Gwae à vo a'i vevl yn ei vynwes.
 Gwae à vyn vevl er bychod.
 Gwae à gawdd Duw ac nis crêd.
 Gwae à gâr ac ni garer.
 Gwae à gafo ddrygair yn ieuanc.
 Gwae à wnel dda i ddiawg.
 Gwae à wyl ei arglwydd beunydd.
 Gwae ddigariad llys.
 Gwaedlyd wrth vaint dy drachywedd.
 Gwae vyrwr (overwr) y'nghynbauw.

Gwae gláv a'i clyw anvoddawg.
 Gwae hên à gollo ei ymogor.
 Gwae ieuanc à eiddun henaint.
 Gwae ieuanc ni wnêl gynghor.
 Gwae ni wna da a'i dyvydd.
 Gwae y mil ni wêl ei berchen.
 Gwaethav anav anvoes.
 Gwaethav gwîr yw gwradydd.
 Gwaethav i'r yd rhyvel teifban.
 Gwaethav ystor o verch.
 Gwaeth un blaidd clof no dau iâch.
 Gwaethwaeth chwedl Wilmot.
 Gwaethwaeth vaenfaer,
     Gwellwell brenfaer.
 Gwaethwaeth val mab gavyr.
 Gwaethwaeth y rhed y cwn.
 Gwae un dyn à wnel gant yn drîft.
 Gwae wr à gafo ddrygwraig.
 Gwae wraig à gafo ddrygwr.
 Gwâg ty heb vâb.
 Gwaith celvydd celu rhîn.
 Gwaith y nôs dydd a'i dengys.
 Gwaith gylvin iâr.
 Gwaith ysgawu ymogelyd.
 Gwala gweddaw gwraig unben.
 Gwall ar nis mynych welir.
 Gwallt bonwyn a gwyn efronion,
 Gwan dy bawl yn Havren,
     Havren vydd hi val cynt.
 Gwareu gweli fr.
 Gwareu hengi a cholwyn.
 Gwareu mi trêch.
 Gwartheg arall yn adnau,
     Pan vo chwehav ni bydd tau.
 Gwarëid mab noeth, ni chwery mab
     newynawg.
 Gwâs da á geif ei le.
 Gwâs da bronwala ei arglwydd.
 Gwâs i wâs chwibanwr.

Gwasgu haid cyn ei cherdded.
 Gwās gwraidd cyn noi gerdded.
 Gwatwar y dydd am waith y nŷs.
 Gweddill mab iach.
 Gweddw creft heb ei dawn.
 Gweddw pwyll heb amynedd.
 Gweini fawd heb vrawd ys dir.
 Gweithred llary llywiaw niver.
 Gweliūs nid diddolor.
 Gweled deubeth o'r un,
 Gweled ei gluft a'i lygad.
 Gwell còrawg no chybydd.
 Gwell egor na chynnwys.
 Gwell am y pared â dedwydd nog am
     y tân â diriaid.
 Gwell anghanawg mór nog anghanawg
     mynydd.
 Gwell arver nog athraw.
 Gwell aros no mevl gerdded.
 Gwell arosoalltudedd, Nog arosovedd.
 Gwell asgell yr hedydd No chorf y
     barcut.
 Gwell bêdd no buchedd anghewawl.
 Gwell benthg noc eifeu.
 Gwell bendith y tylawd no meiströlaeth
     y cadarn.
 Gwell bod yn ben ar yr hyddod
     Nog yn dîn ar yr iyrchod.
 Gwell bodd pawb no'i anvodd.
 Gwell bonedd no thaiogrwýdd.
 Gwell buarth hysp nog un gwág.
 Gwell yw bwrw ty i lawr drwy gyng-
     hor no'i adeilad heb gynghor.
 Gwell buchod y'ng hód no chôd wág.
 Gwell byr eistedd no byr fevyll.
 Gwell byw no marw.
 Gwell cadw nog olrhain.
 Gwell cafael nodwydd no cholli y cwl-
     tyr.

Gwell can muw i gannyn
     Noc un muw i undyn.
 Gwell cār pell no cār pennill.
 Gwell cār yn llŷs noc aur ar vŷs.
 Gwell cēiniog no brawd.
 Gwell celvydd no thryfor.
 Gwell cerdd o'i breiniaw.
 Gwell ci à rodio no chi à eisteddo.
 Gwell clwt no thwll.
 Gwell ceginiaeth no breniniaeth.
 Gwell creft no golud.
 Gwell cul cyva no byr anghyva.
 Gwell cybydd lle y bo
     No hael lle ni bo.
 Gwell cymydog yn agos
     No cār o bell.
 Gwell cynghor hên no'i vaeddu.
 Gwell yw cynnwys got nog un lleidyr.
 Gwell chwareu noc ymladd.
 Gwell drygsaer no drygov.
 Gwell drygsaer no drygdaeliwr.
 Gwell Duw no dim.
 Gwell Duw no drwgobaith.
 Gwell Duw wrth ei volawd.
 Gwell Duw yn gār no llu y ddaiar.
 Gwell dwylaw y cigydd
     No dwylaw y febonydd.
 Gwell dychynygwr no goruwchwiliwr.
 Gwell dyvod yn hwyr noc na ddeler
     byth.
 Gwell dyhuddo no rhyffedda.
 Gwell dyn drwg o'i gospi.
 Gwell dynoliaeth no drych.
 Gwell ediveirwch gwerth noc ediveir-
     wch prynu.
 Gwell edrych ar ddyn yn cachu
     Noc yn cymmynu.
 Gwell eidion gwerth noc un prŷn.
 Gwell eistedd ar y gwellt noc ar y llawr.

Gwell erlid arglwydd no'i ragod.
 Gwell ganu hwyr no chlanu bore.
 Gwell gochel mevl no'i ddial.
 Gwell goddev no goval.
 Gwell goval no golaith.
 Gwell golaith no govid.
 Gwell golud no rhyfedd.
 Gwell gorne golchi
   Noc un glythni.
 Gwell gwae vi no gwae ni.
 Gwell gwegil câr no gwyneb ebron.
 Gwell gwestai gwr noc un gwraig.
 Gwell gwichio 'r coludd
   No chochi 'r ddeurudd.
 Gwell gwr à ddaeth y'mhen y vlwy-
   ddyn no'r gwr ni ddaeth byth.
 Gwell gwîr no chelwydd
 Gwell gwr no gwyr.
 Gwell gwr no'i rân.
 Gwell gwr o'i berchi.
 Gwell hanner hâd no hanner hâv.
 Gwell hên hawl no hên alanas.
 Gwell hir bwyll no thraba.
 Gwell hîr weddwdawd no drwg briawd.
 Gwell hygarwch no phryd.
 Gwell i ddyn y drwg à wyr no'r drwg
   nis gwyr.
 Gwell iddo à ddonier
   Noc à vonedder.
 Gwell i'r gâth nad elid i havota.
 Gwell i'r gwr aeth i'r vaneg i yta noc
   i'r fetan.
 Gwell y march à vo yn ei vorddwyd
   Noc à vo yn ei brefeb.
 Gwell i wraig y pysgodwr
   Noc i wraig y gwynvydwr.
 Gwell maen garw a'm attalio
   No maen llyvn a'm gollyngo.
 Gwell mam godawg no thâd rhieddawg

Gwell marchwr gwerthu noc un prynu.
 Gwell marw no hîr nychdawd.
 Gwell marw no mynych ddivrawd.
 Gwell mawredd gwr noc un gwraig.
 Gwell mevl vod no mevl gerdded.
 Gwell migwru o wr no mynydd o
   wraig.
 Gwell moes law no voes vam.
 Gwell nag no gau addewid.
 Gwell nerth dwy wrâch noc un.
 Gwell peidiaw noc ymddireidiaw.
 Gwell penloyn mewn llaw noc hwyad
   yn awyr.
 Gwell pren cyhuddiad no dyn cyhudd-
   gar.
 Gwell pwyll noc aur.
 Gwell rhan ovn no rhan cariad.
 Gwell rhan ovari no rhan lyncu.
 Gwell rhydraws no rhydruan.
 Gwell synwyr nio chyvoeth.
 Gwell tewi no drwg ddywedyd.
 Gwell toliaw no huriaw.
 Gwell trwch noc arovuniad.
 Gwell un blaidd clof no dau iâch.
 Gwell un ceidwad no dau ymlyniad.
 Gwell un crywyn no dau vuddelw.
 Gwell un dyrnawd a'r ordd no dau a'r
   mwrthwyl.
 Gwell un gair y'mlaen no dau ar ôl.
 Gwell un hwda no dau addaw.
 Gwellwell hyd varv, gwaethwaeth hyd
   varw.
 Gwellwell pob fynedig.
 Gwell wyneb no gwala.
 Gwell ychydig gan râd
   No llawer gan avrad.
 Gwell y'ngghygody gawnen nobod dim
 Gwell y lle y foes Wilmot no'r lle y
   llâs.

Gwell y llyfge dau etwyn noc un.
 Gwell y'mlaen iyrched
 Noc yn ol yr hyddod.
 Gwell y tyn merch no rhaf.
 Gwell y wialen à blygo
 No'r hon à doro.
 Gwell yw y ddirwy no'r earhaith.
 Gwenwyn ar levrith.
 Gwerthvawr pob godidawg.
 Gwg o bell, gwraig o agos.
 Gwerthu cîg hwech a phrynu cig môch.
 Gwir á ddywed Gwion Gwd.
 Gwir á ddywed gwraig Davydd Dew
 am danat ni.
 Gwirion pawb ar ei air hun.
 Gwisg orau merch yw gwylder.
 Gwiw aur i a'i dirper.
 Gwlana ar yr avyr.
 Gwna dda dros ddrwg,
 Ufern ni'th ddwg.
 Gwnelid anghelvydd annerth.
 Gwnelid serch faeth i fyberw.
 Gwnelid da diwyd ganad.
 Gwneuthur dda ddrwg o'r un.
 Gwneuthur ei vin yn din.
 Gwrâch á vydd marw etto yn Rhiw
 Vabon.
 Gwraig ddiawg á wna cerch esgud.
 Gwr ni'th gâr ni'th gydvydd.
 Gwr pawb yn hâv.
 Gwr llys i bob llys á vydd.
 Gwrthawd gwahawdd a myned i wstf.
 Gwyl yw hanes.
 Gwynt á lyv dda gwraig weddw.
 Gwynvyd herwr yw hîrnes.
 Gwyw calon gan hiraeth.
 Gyda 'r ci y cerdd ei gynfon.
 Gyr vâb cai nag.
 Gyriawg yr fch llôg.

Gyru brân i geisio tîr.
 Gyru hael oni el yn gi.
 Gyru y cîn à gerddo.
 Haeddu annerch yw caru.
 Haeddu ar nyth y cacwn.
 Hael byrllawiawg.
 Hael Owain (Hywel) o bwrs y wlad.
 Hael pob colledig achenawg.
 Hâv hyd galan, gauav hyd vai.
 Hai gyda'r ci, hai gyda'r ysgyvarnog.
 Hanbid gwaeth y ddryc-câth o dori ei
 hewinedd.
 Hanbid gwell y ci varw y llall.
 Hanes ty hanes coed.
 Hanbydd ychwaneg y môr o bisodyn
 y dryw.
 Hanner y wledd hofedd yw.
 Hap Duw ddewryn.
 Hawdd pob newydd.
 Hawdd cymmod lle bo cariad.
 Hawdd cynnu tân yn hên aelwyd.
 Hawdd cyfsgu mewn croen cyva.
 Hawdd dyddio rhwng falsa chwannawg
 Hawdd eiriawl ar à garer.
 Hawdd nawdd y'ngwafgawd gorwydd.
 Hawdd peri i vingam wylaw.
 Hawdd peri i voneddig fôri.
 Hawdd talu fug i fôl.
 Hawdd tynu gwaed o bèn crâch.
 Hawdd yv á wyl ei wely.
 Hawdd yw clwyvaw clâr.
 Hawdd yw digiaw dig.
 Hawdd yw tynu carai hir o green un
 arall.
 Hawdd yw tynu cleddyv byr o wain.
 Haws barnu no faethu faeth.
 Haws cau à bys noc à dwrn.
 Haws dadhu o goed noc o gastell.

Haws dieneidiaw no dinaturiaw.	Hir y byddir yn cnoi tamaid chwerw.
Haws dringaw no disgyn.	Hir y byddir yn magu Ofeiriad.
Haws dywedyd mynydd no myned trofio.	Hir y bydd march bach yn ebol.
Haws gan hwyr no chan bore.	Hir y bydd y mud yn mborth y byddar.
Haws gwneuthur hebog o varcut no marchawg o daiawg.	Hir yw'r mab yn y ceubren.
Haws llenwi bol no llygad.	Hoedl dyn ni chanlyn y da.
Haws llosgi ty no'i adeilad.	Hoedl dyn nid gelyn a'i rhan.
Haws twyllaw maban no thwyllaw gwrachan.	Hôf ymmenyn Trathan.
Heb Dduw heb ddim, Duw a digon.	Hôf gan anghenawg ei goeliaw.
Hên bechod á wna gywilydd newydd.	Hôf gan bawb à bryno.
Hên hawdd gorvod arno.	Hôf gan bob edn ei lais.
Hir ammod nid á i dda.	Hôf gan vadyd ei vaw ei hun.
Hir chwedl anghenawg.	Hôf gan bob ynvyd ei guwpa.
Hiraeth am varw ni weryd.	Hôf tam mab ni charer.
Hir addewid i nag.	Hun yr aderyn.
Hirddydd merydd mall.	Hun yr eos.
Hir ei gôv ni mynych rydd.	Hwch o bob heledd.
Hir ei hedeu gwraig eiddil.	Hwr hên hawdd ei orddiwes.
Hir eistedd i ogan (ddiogi.)	Hwy clôd no golud.
Hir lygad á wrthgriv.	Hwy clôd no heedyl.
Hirvrydig á yv ei holl dda.	Hwyr y bydd dyn o'r dyniewed du.
Hir vydd i gybydd ei gabl.	Hwyrav dial dial Duw.
Hir gniv heb efgor lludded.	Hwyrwaith i anfyndedig.
Hir hun Maelgwn yn eglwys Rhôs.	Hydr gwr o'i gynydogaeth.
Hir hynt a chyrchu llawgar.	Hydr pob costawg ar ei dom ei hun.
Hir ledrad i grôg.	Hydr waedd gwaedd wrth vro.
Hir lyngeswriaeth i vawdd.	Hyd tra vych na vydd over.
Hir nych i angau.	Hyd yn oed yr undydd yr á y crochan ar y tân.
Hir pob aros.	Hyvryd meichiad pan vo gwynt.
Hir fevyll i drwm.	Hygar pawb wrth à garo.
Hir weddwadawd i vevyl.	Hu pawb ar ei vabfant.
Hir wyniau i ddioreidi.	Hu pawb yn absen ovn.
Hir y bydd blewyn yn myned yn nhin y blaidd.	Iâch rydd, rhyvedd pa gwyn.
Hir y bydd chyverw hên alanas.	Iâch yn ymovyn meddyg.
Hir y bydd enderig ých drygwr.	Iawnchwedlawg mab.
	Iawn i bawb ei gadw ei hun.
	Iro blonegen.

Iro tîŋ hwch â bloneg.	Lle ni bo dyŋŋ ni bydd dawn.
I'r pant y rhêd y dwr.	Lle ymgreinio y march y gedu beth o'i vlew.
Lladd gwaed a'i ddwyllaw ac a'i draed.	Llêŋ pawb pan veddyger.
Lladd y gwadyn val y bo'r troed.	Lletâv vydd y bisfweilyn o'i fathru.
Llais maen yn oerddwr.	Llewid bwyd ni bo beichiawg.
Llaw â eŋŋn â gymmer.	Llewid cywestach.
Llanw mewn llu.	Lle byddo da y rhoir ac y tycia.
Llaw ddiriaid â ddiawl ei pherchen.	Lle y caŋŋ Cymro cais.
Llawen meichiad pan vo gwynt.	Lle y fyrthio y fon.
Llaw vrys llaw gywraint.	Lliaws ei anav ni garer.
Llaw mâb yn llawes ei dâd.	Llidiawg lliosawg.
Llaw lân diogel ei pherchen.	Lliv yn avon hinon vydd.
Llaw lliaws ar waith.	Llôn colwyn ar arfed ei veistres.
Llaw pawb ar ei anaele.	Llôn coŋŋog ar ei domen ei hun.
Llawer un â ddyg newyn,	Llôn vydd y llygoden pan na bo y gâth gartrey.
Ond er hyn gwraig â vyn.	
Llawer â weddill o veddwl chwannog.	Llôn llygod lle ni bo câth.
Llawer câr baw ymdeg.	Llwyr lladd ei gydymaith.
Llawer gair yn wynt â â heibio.	Llwm o vam a tham o dorth.
Llawer dyn â wna cynnyg drwg dros dda.	Llwm tîr ni phoro darad.
Llawer gwîr drwg ei ddywedyd.	Llwyd ac ynvyd ni ddygymmydd.
Llawer dyn mawr ei eifiau	Llwyd pob hên.
A eilw ei gi gydag ev.	Llwyd yw y varchnad.
Llawer math fydd o'r ynvydrwydd.	Llwyrav dial dial duw.
Llawer o'r dwr â â heibio heb wybod i'r melinydd.	Llwyth gwr ei gorwg.
Llawer rhwng byw a digon.	Llyvid y ci y gwayw y brather ag ev.
Llawer tâg drwg ei ddevnydd,	Llygad Duw ar adneu.
Llawer hagr hygar vydd.	Llygad cywraintyn mhen anghywraint.
Llawn i bobi golwyth.	Llymav vydd y gwayw yn ei vlaen.
Lle y bo dolur y bydd y llaw.	Llymav y maes llymav yr yŋgyvarnog.
Llechu ar gevn y gift.	Llywodraeth gwyr ŋy anhaws
Lle da i bawb lle y carer.	Nog aniveiliaid ar gevn rhôs.
Lledvryd lladd ei gydymaith.	
Lledled rydau.	Mâb côv gwr a'i côv.
Lleddid mollt ni ddyvydd.	Mâb Gwenlliant eŋgeulus.
Lleilal llymed gauav.	Mâb heb ddyŋŋ tŋ â lyŋŋ.
	Mâb rhyvech rhyvênid.
	Mae baw yn y caws.

Mae cloch wrth bob daint iddo.
 Maeddu y dylluan wrth y maen.
 Magu chwiler yn mynwes.
 Mai oer á wna yfgubawr gynhes.
 Mal adain i walch.
 Malaen á dyly ei daith.
 Mal bwyd hely.
 Mal ci á baw ar ei ben.
 Mal cogail gwraig vufrell.
 Mal cwn gan gyvreion.
 Mal dall yn taylu ei fôn.
 Mal dau eurych.
 Mal drwg voneddig a'i vaich.
 Mal dyrnawd pen.
 Mal aderyn ar y gainc.
 Mal eiry mawrth ar y maen.
 Mal fon Hywel ab Goronwy.
 Mal gwaith Emrys.
 Mal llwyth maen Cetti.
 Mal llygad yn mhen.
 Mal llyn melin ar drai.
 Mal llyv mel oddiar ddrain.
 Mal murfen nôs nadolig.
 Mal moel rhwng dwy leithig.
 Mal myn magawd.
 Mal rhaw yn miswail.
 Mal rhybudd hyd Wem.
 Mal tynu bâch drwy goed.
 Mal un yn ieud Grygunau.
 Mal y mollt yn ieud Grygunan.
 Mal wy ar drosol.
 Mal bo y dyn y bydd ei lwdyn.
 Mal y cant y gwr.
 Mal y cerych dy vawl.
 Mal y ci a'r hwch.
 Mal y cwn am y môch.
 Mal achenawg am ei geiniawg.
 Mal y gâth am y pysgod.
 Mal y gwalch troſ vin yr ellyn.

Mal y Gwyddel am ei yru allan.
 Mal y Gwyddel am y faling.
 Mal y iâr a'i baw i mewn, a'i hwy allan.
 Mal y llân ar y maen.
 Mal y llwynog am yr ogvaen.
 Mal y llyfant dan yr ôg.
 Mal y llygoden dan balv y gâth.
 Mal y môch am y fawydd.
 Mal y neidyr gribawg.
 Mal y peilliant yndeg.
 Mal y peilliaid i Indeg.
 Mal y pyſg am y dwvr.
 Mal yr ab am ei chenau.
 Mal yr aran am ei ddwy goa.
 Mal yr eddi am y garvan.
 Mal y rhifg am y prên.
 Mal yr hwch dan y vwyall.
 Mal yr hydd a'r blaidd.
 Mal y saeth i'r lliys.
 Mal y tân yn y carth.
 Mal y tân yn yr aelwyd.
 Mal y try y ddôr ar ei cholyn y try y diawg yn ei wely.
 Mam esgud á wna vareh ddiawg.
 Mam vechan á ddvaw ei phlant.
 Mân yd vydd trwyn yd vydd trew.
 March á fyrth oddiar ei bedwar carn.
 Marchawg á vydd gwedi gwy.
 March á wyl yr yd ac ni wyl y cae.
 March i ddiawg, ci i lwth.
 Mawr arth oddiallan.
 Mawredig pendeig castell.
 Mawrth á ladd ebrill á vling.
 Mawr yw toraeth yr aelwydd.
 Mecid llwvr llawer addoed.
 Mecid llwvr llawer cynghor.
 Mecid trifyd lledvryd llwyr.
 Meddiant bychan i ewyllys drwg.

Mevyl ar dy varv.
 Mevyl i'r côg ni lyvo ei law,
 Mevyl i'r llygodaen untwll.
 Mevyl ys gnawd o weddwadwd hîr.
 Mehevin heulawg
 A wna vedel mochddwyrsawg.

Meithrin chwileryn.
 Mêl a'i gôl.
 Melina tlawd ei gwynos.
 Melys bys pan losgo.
 Melys geirda am â garer.
 Melysaw vydd y cig pan vo nefav i'r
 afgwrn.

Melys pan gaer, chwerw pan daler.
 Mi adwaen iwrch er nas daliwyr.
 Mi â gawn â vai gan vy nam.
 Moch barn pob ehud.
 Moch dyfsg nawv mab hwyad.
 Moes pob tud yn ei dud.
 Moled pawb y rhyd mal y cafo.
 Moliant gwedi marw.

Mor edivar gantho a'r gwr â laddoedd
 ei vilgi.
 Mor esgud a'r gâth rhwag y tŷ a'r
 yfgubawr.

Morwyn ieuac mab yn arfed.
 Mud arynaig y llavar.
 Murfen vydd o wr mal o wraig.
 Murfen nôs nadolig.
 Mwy llygad no bol.
 Mwy no breuan dinvoel.
 Mwy nog un bwayw yn ngaer.
 Mwy nog un ci am cyvarthoedd.
 Mwy, nog y bydd da y blaidd ni bydd
 da ei ifgell.

Mwy no'r avyr er dangos ei thin.
 Mwy no'r bêl dan y humog.
 Mwy no'r cyrwy i'r hweh.
 Mwy no'r rhogen yn y rhych.

Myned â gogyri'r avon.
 Mynych heb raid bod ar wall.
 Mynych i'r praidd bod ar wall pan vo
 tywyfawg yr enderig.
 Mynych y daw dawg vugail.
 Mynych y fyrth mevyl o gefail.

Na bele i vâl na gwraig i felfig.
 Nag îr wadyn hanbydd waeth.
 Nag untrew na dau
 Ni nawdd rhag angau.
 Nag ymddiried i efron.
 Na choll dy henfordd er dy fordd
 newydd.
 Na chred vyth verch dy chwegrwn.
 Na ddal dy dŷ wrth gynghor dy
 drwyddedawg.
 Na ddefraw y ci â vo yn eysga.
 Naddiad dy voeh na ad yn rhwy.
 Na ddiwaaw dy beriglawn.
 Na ddos â gwr wrth ei vaint.
 Na varn ddyn na'th ran hyd yn mhen
 y vlwyddyn.

Na vid dy elyn dy gymydog.
 Na vid dy wraig dy gyvrin.
 Na vrâm oni'th wthier.
 Na vydd vrâd vugail i'r a'th greta.
 Na vydd oreistodgar yn yfawell.
 Na vydd ryvwythus lle gallerdy hebgo.
 Na vydd ry hy ar rywiawg.
 Na vynyh gur lwyr.
 Naill ai llwynog ai llwyn rhedyn.
 Namyn Duw nid oes dwin.
 Natur yr hwch vydd yn y porchell.
 Nawv maen hyd waelawd.
 Na werth nêv er benthyg y bydd.
 Na wreica ond yn agos.
 Na wrthawd dy barch pan y cynnyciat.
 Neges pendevig yn rhâd.

Nefav i bawb ei nefav.	Ni bydd doeth ni ddarlîeno.
Nês imi vy nghrys no'm pais.	Ni bydd doeth yn hîr mewn llið.
Nefues y llevain i'r drev.	Ni bydd dyun dau Gymro.
Nes no choel.	Ni bydd dyun hun a haint.
Nes penelin nog arddwrn.	Ni bydd ehovn noeth yn ysgall.
Neuadd pob diddos.	Ni bydd gwan heb ei gadarn.
Neur vegaiſt a'th ddirprwy.	Ni bydd gwr wrth ddim.
Newydd bènŷg yn henvon.	Ni bydd hunawg ferchawg byth.
Newid y gwewyr.	Ni bydd marw march ar unnos.
Newid y penweig.	Ni bydd môefawg merch à glywo geiliog ei thâd.
Ni âd annoeth ei orvod.	Ni bydd mynyglwen gwraig drygwr.
Ni âd diriaid ei garu.	Ni bydd myfoglwg maen o'i vynyeh dravawd.
Ni âd môr hyd ei wregys.	Ni bydd nag namyn un vlwyddyn.
Ni âd môr marwolus ynddo.	Ni bydd neb llyvn heb ei anav.
Ni aing yn mro ni bydd wrth wir.	Ni bydd preswyl pasc.
Ni baidd llwvr llam ehelaeth.	Ni bydd rhybarch rhygynnevin.
Ni bu Arthur ond tra vu.	Ni bydd uchenaid heb ei deigyrt.
Ni bu-ddrwg i un na bai dda i arall.	Ni bydd y dryw heb ei lyw.
Ni bu eiddil hên yn wâs.	Ni chavoedd ddrwg mae yn ei aros.
Ni bu efgynu gorwydd oddiar gefyl.	Ni cheif chwedyl nid êl o'i del.
Ni bu rygu na bai rygas.	Ni cheif rhy anvoddawg rhybarch.
Ni butra llaw dyn	Ni cheif y mud arynaig.
Er gwneyd da iddo ei hun.	Ni châr buwch heſplo.
Ni butra llynwyn.	Ni châr Dovydd diobaith.
Ni byddav na thoryn dwyp na chapan gwlav.	Ni châr fol a'i cynghoro.
Ni byddallt heb waered.	Ni châr gwaith nis gorddyvno.
Ni byddatglav o glawr.	Ni châr gwilliaid hîr gynghrair.
Ni bydd brawd heb ei hadvrawd.	Ni châr morwyn mab o'i threv.
Ni bydd budd o ychydig.	Ni charawdd Crîſt a'i croges.
Ni bydd bual o loſgwrn y ci.	Ni charo ei vam cared ei lyſvam.
Ni bydd byw cyw heb à lyw.	Ni chefir da heb prid.
Ni bydd cymmen neb oni bydd ynvyd gyſſevin.	Ni chefir hoedyl hîr er ymgeledd.
Ni bydd chwedyl heb yſtlys iddo.	Ni chefir gwaſtad i bêl.
Ni bydd dal tē heb vynach yt.	Ni chefir gwaith gwr gan wâs.
Ni bydd dialwr diovn.	Ni cheif mwy no chôd gan wrâeh.
Ni bydd gywaethawg rygall.	Ni cheif dda ni oddevo ddrwg.
Ni bydd diriaid heb hawl.	Ni cheif dda nid êl yn namwain.

Ni cheif ei ddewis gam à foö.
 Ni cheif bwyll nis pryno.
 Ni cheidw Cymro oni gollo.
 Ni cheidw diriaid ei dda.
 Ni cheidw ei wyneb ni roddwy.
 Ni chein fywedydd yn unvron.
 Ni cheir aval pèr ar bren fur.
 Ni cheir bwyaid à fo.
 Ni cheir bwyd taiawg yn rhâd.
 Ni cheir da o hîr gyfgu.
 Ni cheir geirda heb prid.
 Ni cheir gan y llwynog ond ei groen.
 Ni cheir gwlan rhywiawg arglyn gavyr.
 Ni cheir y melys heb y chwerw.
 Ni chêl drygdir ei egin.
 Ni chêl grudd gystudd calon.
 Ni chêl ynvyd ei veddwl.
 Ni cherir newynawg.
 Ni cherir yn llwyr oni ddelo'r wyr.
 Ni chlyw madyn ei ddrygfawr ei hun.
 Ni chlyw Wilcyn beth nis myn.
 Ni choelir dyn arddigrain.
 Ni choelir y moel oni welir ei ymmen-
     nydd.
 Ni chovia y chwegr pan vu waudd.
 Ni cholles mam anmynedd.
 Ni cholles ei gyvriv à ddechreuis.
 Ni chrêd eiddig er à dynger.
 Ni chryn llaw ar wâb dyfg.
 Ni chwennych morwyn vynach bag-
     lawg.
 Ni chwery câth dros ei blwydd.
 Ni chwsg dedwydd hun vore.
 Ni chwsg Duw pan rydd wared.
 Ni chwsg govalus, ac i gwsg galarus.
 Ni chwsg gwag voly.
 Ni chwyn ci er ei daraw ag asgwrn.
 Ni chwyn yr iâr vod y gwalch yn glâv.
 Ni chyveirch angen ei borthi.

Ni chyll yr iâr ei hîrnos.
 Ni chyll ni ddyvydd.
 Ni chymmerai gogyl am ei gâr.
 Ni chymmero ei barch
     Cymmered ei anmharch.
 Ni chymmer llu ceid (raid) ar fo.
 Ni chymmydd dedwydd à dadlau.
 Ni chymmydd diawl à dwywawl.
 Ni chyngain gan gènad gywilydd.
 Ni chyngain gwarthol gan ddewis.
 Ny chynny gweinid arall.
 Ni ddaliav ddilys o ddyn.
 Ni ddaw gôv i lwth ei grâch.
 Ni ddaw doe byth.
 Ni ddaw drwg i un na ddaw da i arall.
 Ni ddawr croefan pa gabl.
 Ni ddawr puten pa gnuch.
 Ni ddawr yr iâr vod y gwalch yn glâv.
 Ni ddeil yr eryr ednogyn.
 Nid elir (nid ellir) coed o unpren.
 Ni dderydd cynghor.
 Ni ddichon gwan ond gwaeddi.
 Ni ddyddawr newynawg pa yfo.
 Ni ddifyg arv ar wâs gwych.
 Ni ddifyg esgus ar wraig.
 Ni ddifyg fon ar ynvyd.
 Ni ddiylch angen ei borthi.
 Ni ddwg newyn man weifion.
 Ni ddychwennyg budd pydi.
 Ni ddygymmydd mêdd à chybydd.
 Ni ddyl cyvraith nis gwnel.
 Ni ddyl drygvoly namyn drwg yfu.
 Ni ddyrillydd hael ar ni bo.
 Ni eill barnu ni wrandawo.
 Ni eill Duw dda i ddiriaid.
 Nid eill dyn ochel tynged.
 Ni erch gwrâch gwared ei phen.
 Ni eill neb namyn ei allu.
 Ni eing deuvras yn unfach.

- Ni eing mewn ffestyr ond ei lonaid.
 Ni elwir daw hyd tranoeth.
 Ni elwir cywrain ni gynnydd.
 Ni elwir yn euawg onis geirydd.
 Ni ellir cwbl o anghwbl.
 Ni ellir lliaws o undyn.
 Ni ellir o bell â hanfo o agos.
 Ni erchyll enaid hi ddiwyg.
 Ni varn dyn â charn hyd y'mhen y
     vlyddyn.
 Ni vawr ddiolchir rhodd gymhell.
 Ni vawraa neges ni ragwyl ei lês.
 Ni vawreir tra oganer.
 Ni bydd uchenaid heb ei ddeigyr.
 Ni vyn drygwraig ddal ei chwd.
 Ni vyno Duw ni lwydd.
 Ni vyn y fant mo'r caws.
 Ni henir ni vedir.
 Ni hena ceudawd.
 Ni hena eiddigedd.
 Ni hena hawl er ei hoedl.
 Ni hena meddwl.
 Ni haedd diriaid ei garu.
 Ni ladd cawod mal y dygynnnll.
 Ni ladd gogyvaddaw.
 Ni las cênad erioed.
 Ni ludd anmraind fawd.
 Ni ludd bendith ddifeithwch.
 Ni lwgr y da ar y llall.
 Ni lwydd bendith ni haedder.
 Ni lwydd cell goreifsteddwraig.
 Ni lwydd golud â wader.
 Ni lwydd gwenyn i geiliog.
 Ni lwydd hil corf anniwair.
 Ni lwydd rheuedd i ddiriaid.
 Ni lwyddoedd ond â dramgyddoedd.
 Ni mād newid ni cheif elw.
 Ni moch ddial mevl nerydd.
 Ni moch wna da dyn segur.
- Ni nawdd eing ffyrder rhag llaith.
 Ni nawd caledi rhag bychodedd.
 Ni nawd divenwir cywraint.
 Ni nawd gymmydd blaidd â drych.
 Ni nawd uchenaid rhag gwael.
 Ni orddyvnwys cāth tebyffyr.
 Ni phara cywydd namyn un vlyddyn.
 Ni phell anrhegir tylawd.
 Ni phell ddygwydd aval o avall.
 Ni phella yr ehegr neb tylawd.
 Ni phery cig brās yn wastad.
 Ni phis boneddig ei hun.
 Ni phrynav gāth yn fetan.
 Ni phyrth newyn neb cywilydd.
 Ni roddir gwlād i vud.
 Ni rown erddo feren bren.
 Ni rydd hi ei baw i'r ci.
 Ni rydd Duw dda i ddiriaid.
 Ni rygelir dryglam.
 Ni faiv gwlaw ar geiliogwydd.
 Ni faiv gogan ar gadarn.
 Ni fengis yr ŷch du ar dy droed.
 Ni thāg namyn wy.
 Ni thāl dim cênad.
 Ni thāl dim drwg ymrēad.
 Ni thangnev gwynnawn â goddaith.
 Ni thawdd dyled er ei haros.
 Ni thebyg drud ei drengi.
 Ni thelir gweli tavawd namyn i arg-
     lwydd.
 Ni thelir faeth i ebawl.
 Ni thōres Arthur nawdd gwraig.
 Ni thrīg diriaid ar dda.
 Ni throav yn vy ammwelch.
 Ni thycia rhybudd i drwch.
 Ni thyv egin yn marchnad.
 Ni thynav ddraen o droed yr un
     A'i ddodi yn vy nhroed vy hun.
 Ni thyr pen er dywedyd yn dēg.

Ni thyr llestyr ni bo llawn.	Nid anudon ymchwelyd ar y da.
Ni wedd dea-vras yn un-fach.	Nid â y pôst ar ynvyd,
Ni welais lam rhwydd i ewig.	A'r ynvyd â ddaw ar y pôst.
Ni webes da yn nhy ei ddad â hofes dda	Nid â red â geir y bodd.
yn nhy ei chwegrwn.	Nid â ar vôr nid ymlevoir.
Ni wich ei er ei daraw ag afgwrn.	Nid ar redeg y mae aredig.
Ni wisg cais ni wisg liain.	Nid ar unwaith y caed Herbin.
Ni wnaeth ddrwg a'i diwygioedd.	Nid asgyr â gaso trevgordd.
Ni wna y llygoden ei nyth yn llosgwrn	Nid a'th garwys a'th anvonwys yma.
y gâth.	Nid â swllt yn ddiebryd.
Ni wna y môs waeth no boddi.	Nid â untrew a dau i angau.
Ni wnêl gynghor ei vam	Nid â wyl dyn a'i pyrth.
Gwnaed gynghor ei lyfvam.	Nid benthg ni hanfo gwaeth.
Ni wyddiseisio y fynnon onid êl yn hesp.	Nid bwrn nid baich.
Ni wyl mab am beth ni wyl.	Nid bwyd gwenypen i geiliog.
Ni wyl diriaid arno vai.	Nid bwyd rhyvedd i ddiriaid.
Ni wyl dyn a'i pyrth.	Nid cadarn ond diniwaid.
Ni wyr dyn ddolur y llall.	Nid cau fau ar lwynog.
Ni wyl dyn nid êl o'i dŷ.	Nid côv gan yr ofeiriad ei vod yn
Ni wyr hawdd vod yn hawdd	glochydd.
Onid el hawdd yn anhawdd.	Nid cur llavur wrth ddim da.
Ni wyr neb pa efgid ddiweddav â wisg.	Nid cyvoethawg ond a'i cymmero.
Ni wyr ni welodd, ni veidyr ni ddyfg.	Nid cymmaint Bledwyn a'i drwft.
Ni wyr ond â wrandawo.	Nid cymmen neb oni bo ynvyd cystfelin.
Ni wyr pryder nis prydero ac nis pryno.	Nid cynnevin brân â chanu,
Ni wyr yn llwyr namyn llyvyr.	Nid cynnevin câth â chebystyr.
Ni wyr yr hwch lawn pa wich y wâg.	Nid cyttun hun â haint.
Ni wyr yr iâr nefav i'r ceiliog.	Nid cyweithas ond brawd.
Nid â bawel yd ddyvnir llâth hir.	Nid chwareu â vo erchyll.
Nid aeth rhyhir i goed.	Nid chwareu chwareu â than.
Nid â cosp ar ynvyd.	Nid da rhy o ddim.
Nid â cynnyg arglwydd i lawr.	Nid da yr awr waethav ar neb.
Nid adchwelawg gair.	Nid dedwydd ni ddyvo pwyll.
Nid adwna Duw â wnaeth.	Nid digon heb weddill.
Nid â drwg val y dêl.	Nid difwrth neb diawg.
Nid adwyth rhag ni haedder.	Nid diwyd heb nai.
Nid â gair i adwedd.	Nid diwyg rhag drwg weithred
Nid â gwayw yn ngronyn.	Ymattreg wedi y darfo;
Nid ammwys â waet gwarth.	Ni ddychwenyg budd pydi,
Nid anghov brodyrdde.	Z

Ys gwell delli wrth à vo,	Nid gwell dim no digon.
Ac ymganlyn à dedwydd,	Nid gwell gormodd no rhyvychan.
A diovryd à atvo ;	Nid gwell got no lleidyr.
Ni lwydd rheuvedd i ddiriaid,	Nid gwell i'r rhoddwr noc i'r lleidyr.
Ni cheir bwyaidd ar fo ;	Nid gwell rhwy no digon.
Ni nawdd uchenaid rhag gwael,	Nid gwiw gwylder rhag eifieu.
Ni ddryllydd hael ar ni bo.	Nid gwr namyn gwrthmuni.
Nid drwg arglwydd namyn drwg wás.	Nid hawdd blingaw ag eleffren.
Nid drwg dim à wneler drwy gynghor.	Nid hawdd chwythu tân à blawd yn ngenau.
Nid drygwr wrth ddrygwraig.	Nid hawdd deuddaw o'r unverch.
Nid edrychir yn llygad march rhodd.	Nid hawdd divenwi cywraint.
Nid ev enir pawb yn ddoeth.	Nid hawdd gwllana ar yr avyr.
Nid eglur edrych yn nhywyll.	Nid hawdd lledrata oddiar leidyr.
Nid ei arvaeth á byrth dyn,	Nid hawdd tynu mêr o bóft.
Namyn ei dynged a'i herlyn.	Nid hofedd meuedd bro.
Nid ev á byrth dyn ei debyg.	Nid hwyrach yn y varchnad
Nid ev áddiwyg dyn ei ddrwgamynedd.	Croen yr oen no chroen y ddavad.
Nid ev á geif pawb à vyn.	Nid iach ond à vo marw.
Nid ev hwn y mis nis gwn.	Nid iangwr neb ar Verwyn.
Nid eiddo Duw à water.	Nid llavurus llaw gywraint.
Nid eiddun dedwydd dyhedd.	Nid llai gwerth mevl no gwerth fawd.
Nid eir á bwyd taiawg yn rhád.	Nid llu á dyr namyn Duw.
Nid ellir coed o unpren.	Nid llai y cyrch dyn ei laith no'i gyvarwys.
Nid erchis bwyd ond ei brovi.	Nid llywiauwyd namyn Duw.
Nid erchis yr Hen Gyrys ond à vai rhwng y newidiau.	Nid mawr i'th gerid
Nid ergyd ni gywirer.	Os rhwy á erchid.
Nid erys Malldraeth am Owain.	Nid mal aur da ydd á'r dyn.
Nid esmwyth ymgyvlogi.	Nid mi, nid ti,
Nid gair alltud ar Gymro.	Llewad cig y ci.
Nid gnawd dialwr diovn.	Nid moel gwr yn aros gwallt.
Nid gwaeth cywir er ei chwiliaw.	Nid moefawg merch à glyw lev ceiliog ei thád.
Nid gwaeth gan Dduw enaid y fól no'r cynmen.	Nid mwy gwaith no chanu.
Nid gwaeth geilwad anghraf no rhent.	Nid mynechdid maeroni.
Nid gwaeth i'r ymladd díg no glew.	Nid myned á ddel eilwaith.
Nid gwradydd gwelláu.	Nid neges heb varch.
Nid gwely heb wraig.	Nid newid heb voch.
Nid gwell can-muw i'r can-nyn	
Noc un-muw i'r un-dyn.	

Nid oedd hôf can ni ddivenwid.	Nid unvryd ynvyd a chall.
Nid oes ar ufern ond eifeu ei threvnu.	Nid uniaith bronvraith a brân.
Nid oes cambren ond cam ran.	Nid wrth bryd yd gerid gwreigedd.
Nid oes gantho na chwyr na phabwyr.	Nid wrth ei big y mae prynu cyfylog.
Nid oes cywilydd rhag govid.	Nid y borau y mae canmawl diwrnod têg.
Nid oes gantho'r iâr i gravu'r barth.	Nid ei vam â ddywed ar bawb.
Nid oes gantho'r ewinedd i ymgravu.	Nid ydyw y byd ond bychydig.
Nid oes dogyn ar gardawd.	Nid ymgais diriaid â da.
Nid oes drygair namyn drygwraig.	Nid ymgar y llateion.
Nid oes drygwraig namyn drygwr.	Nid ymgel cariad lle y bo.
Nid oes gwyl rhag elufen.	Nid ymgel drwg lle y bo.
Nid oes nawdd rhag tyngedven.	Nid ymweis â vo parch.
Nid oes neb heb ei vai.	Nid yn undydd yr adeilwyd Rhuvain.
Nid oes neb can ddalled	Nid yfgar anghenawg ag anhychvryd.
A'r neb ni vyno weled.	Nid yfgar diriaid ag anhyedd.
Nid oes o ddim ond val y cymmerer.	Nid ystyn llaw ni rybuch calon.
Nid oes rhodd namyn o vodd.	Nid ystyr cariad cywilydd.
Nid oes wâd tros waefav.	Noswyl iâr gwae a'i câr.
Nid oes wyledd rhag anverthedd.	Ni wyr ni ddyfg;
Nid o'i gorf ydd ymre gwybedyn.	Ni ddyfg ni wrendy;
Nid prophwyd neb yn ei wlâd ei hun.	Ni wrendy ond astud;
Nid rhaid cymhell ond ar glâv.	Nid astud ond dedwydd;
Nid raid dangos diriaid i gwn.	Nid dedwydd ond â ato ei garu;
Nid rhaid dodî cloch am vwnwgyl yr ynvyd.	Nid âd ei garu ond divilain;
Nid rhaid dôdî cloch wrth vursen.	Nid divilain ond uvydd;
Nid rhaid i ddedwydd ond ei eni, a'i vwrw i'r berth vieri.	Nid uvydd ond tawedawg;
Nid rhaid pedi yn llys arglwydd.	Nid tawedawg ond goddevus;
Nid fant neb yn ei vater ei hun.	Nid goddevus ond synwyrwl;
Nid fôri ar dy vam.	Nid synwyrwl ond cydwybodus;
Nid tân heb eirias.	Nid cydwybodus ond cywir;
Nid tebyg neb i Nêst.	Nid cywir ond meddylgar;
Nid trevtad anrhydedd arglwydd.	Nid meddylgar ond ferchawg;
Nid trymach y blewyn llwyd no'r gwyn.	Nid ferchawg ond cerddgar;
Nid twyll twyllo twyllwr.	Nid cerddgar ond ymddyddangar;
Nid un anian iâch â chlâv.	Nid ymddyddan ond am Dduw.
Nid unnaws gwyraws a gwern	Nid cynghor ond tâd.
	Nid gweddi ond mam.
	Nid ymgeledd ond chwaer.

Nid cadernid ond brodyr.	Nid hudoliaeth ond ieuenctid.
Nid galluawg ond cevndyr.	Nid ieuenctid ond ennyd awr.
Nid cenedlawg ond cyvyrdyr.	Nid twyll ond y byd.
Nid hoywder ond cleddyv.	Nid pruddder ond eiseu.
Nid amddifyn ond tarian.	Nid helaethrwydd heb ddigon.
Nid hyder ond bwa.	Nid amheuthun llawer.
Nid brwydyr ond gwewyr.	Nid fomedigaeth ond gwraig.
Nid lladd ond dager.	Nid divyrwch ond milgi.
Nid tŷ heb wr.	Nid llawenydd ond march.
Nid tân heb gyf.	Nid digrivwch ond gwalch.
Nid gwely heb wraig.	Nid ovnawg ond digafawg.
Nid ynvydrwydd ond cariad.	Nid digafawg heb achos.
Nid folineb ond meddwdawd.	Nid dyoddegar ond doeth.
Nid tylodi ond clevyd.	Nid doeth à ymryfon.
Nid gwall synwyr ond ymryfon.	Nid mwynder ond merch.
Nid methiant ond aufgrelli.	Nid mabgar ond divilain.
Nid doethineb ond tewi.	Nid milain ond taiawg.
Nid diogi ond fyrthni.	Nid taiawg ond cerlyn.
Nid fyrthni ond pechawd.	Nid cerlyn ond avrywiawg.
Nid pechawd ond temtasiwn.	Nid avrywiawg ond iangwr.
Nid tylawd ond nas cymmer.	Nid iangwr ond o arverau.
Nid cyvoethawg ond fyber.	Nid hawddgar ond divalch.
Nid gwrefawg ond yr haul.	Nid divalch ond trugarawg.
Nid oer ond y lleuad.	Nid trugarawg ond deddawl.
Nid amllder ond fêr.	Nid marchawg heb fon.
Nid buan ond gwynt.	Nid peddestyr heb vwa.
Nid moliannus ond cyttundeb.	Nid chwannawg ond mûb.
Nid cyvoeth ond iechyd.	Nid esgeulus ond gweinidawg.
Nid yspail ond gwynt.	Nid cywir ond ci.
Nid pruddder ond marwolaeth.	Nid melyn ond pechawd.
Nid llawenydd ond nêv.	Nid chwerw ond penyd.
Nid anhyvryd ond usern.	Nid ymddiried ond cydymaith.
Nid hyvrydwch ond gyda Duw.	Nid hofder ond etivedd.
Nid athrylith ond llawen.	Nid glân ond y pyfig.
Nid diddim ond trîst.	Nid cyvrinach ond rhwng dau.
Nid dedwydd ond diddrwg.	Ni wyr ond à weles.
Nid diddrwg ond dibechawd.	Nid hyfbys ond à ymovyno.
Nid fantaidd ond diwybod.	Nid cyvarwydd ond à wypo.
Nid diwybod ond difynwyr.	Nid call ond à gatwo yn ei gôr.

Nid dyg heb fywyr.
 Nid gwenieithus ond merch.
 Nid avieuthus ond dioval.
 Nid gwenwynig ond câth.
 Nid fyrnig ond ei.
 Nid creulawn ond llew.
 Nid cyvrwys ond epa.
 Nid dichellgar ond llwynog.
 Nid ethrylithgar ond bytheiad.
 Nid diswrth ond byrhwch.
 Nid brwat ond fwlbart.
 Nid mawthus ond bele.
 Nid bwytiawg ond gwiwair.
 Nid esgyd ond dyvrgi.
 Nid esmwyth ond pathew.
 Nid difaith ond yfilym.
 Nid boneddig ond bydd.
 Nid rhywiawg ond march.
 Nid gwâr ond fch.
 Nid taiawg ond eidion.
 Nid rhadlawn ond davad.
 Nid llyfieuawg ond gavyr.
 Nid tomlyd ond bwch.
 Nid tég ond paun.
 Nid rhyvygus ond bronvraith.
 Nid ferchawg ond eos.
 Nid balch ond alarch.
 Nid fyw ond y bi.
 Nid sionc ond y dryw.
 Nid cyvannedd ond ceiliog.
 Nid avradlawn ond iâr.
 Nid ynvyd ond gwydd.
 Nid budyr ond hwyad.
 Nid gwrawl ond ceiliog du.
 Nid mwynaidd ond eog.
 Nid llechlad ond cyfylog.
 Nid anllad ond aderyn y tô.
 Nid musgrell ond ceiliogwydd.
 Nid glwth ond mulvan.

Nid anverth ond garan.
 Nid trais ond tân.
 Nid rhwyfyr ond dwyrr.
 Nid ysgavn ond wybyr.
 Nid trwm ond daiar.
 Nid dewr ond gwyr.
 Nid calônawg ond à gyrcho.
 Nid diarfwyd ond à arô.
 Nid ovnawg ond à fôo.
 Nid llwvr ond à lecho.
 Nid anveidrawl ond dim.
 Nid dim ond Duw.
 Nerth eryr yn ei ylvin.
 Nerth unicorn yn eigorn.
 Nerth farf yn ei chloren.
 Nerth hwrdd yn ei ben.
 Nerth arth yn ei breichiau.
 Nerth tarw yn ei ddwyvron.
 Nerth ci yn ei ddant.
 Nerth twrch yn ei avlach.
 Nerth ysguthan yn ei hadanedd.
 Nerth gwraig yn ei thawwd.
 No drygddyn ys gwell ei dda.
 O achos y vammaeth y cufenir y mât.
 O bob ceinmyged cyfes orau.
 O bob fordd o'r awyr ydd ymchwelo y
 gwynt y daw gwlaw.
 O bob trwm trymav henaint.
 O bychydig y daw llawer.
 O bydd cell i gi mynych ydd â iddi.
 O bydd gwllân gan varfen
 Ve vydd am bob brwynen.
 O bydd llawen y bugail llawen vydd y
 tylwyth.
 O bydd neb ar ôl bid y bawar.
 O bydd uwch bawd no sawdl.
 O cheri di ni'th garo
 Collaist à geraist yno.

Och wyr nad aethant yn wreigedd.	O hoenyn i hoenyn ydd â'r march yn gwtâ.
O chyrrhaedd vry ni ddaw obry.	O lymaid i lymaid y darvu y cawl.
O daw ymenyn doed.	O lladd y gâth llygodyn
Odid â ardd.	Ar vrys hi a'i hys ei hun.
Odid â rydd atdeb.	O myni nodi iwrch, ti â vwri naid
Odid â gatwo ei wyneb o eifwed.	amgen; o myni vod yn iyrchgi, ti
Odid archoll heb waed.	â vwri naid â vo mwy.
Odid da diwaravun.	Oni byddi cyvarwydd cyvarch.
Odid divro diwyd.	Oni byddi gryv bydd gyvrwys.
Odidawg â vo didwyll.	Oni byddi wrth gynghor dy vam,
Odid dyn diriaid di hawl.	Bydd wrth gynghor dy lyfvam.
Odid dyn têt dianav.	Oni chefi gennin dwg vresfych.
Odid eddewid â ddel.	Oni hêir ni vedir.
Odid elw heb antur.	Onid march ys cafeg.
Odid o'r cant cydymaith.	O ovrys ni wys cw dda.
O down ni ni â ddown.	O ddeuddrwg gorau yw y lleiav.
O down ni er pedwar ar ddeg	O'r bore hyd uchwr y newid yr amfer.
Ni ddown er pymtheg.	Os gwr mawr cawr, os gwr bychan côr.
Oed â ardd.	O ful i ful ydd â y vorwyn yn wrâch.
Oed â rydd atdeb.	
Oedran dyn ni chanlyn y da.	
Oedd rhaid deall i alltud.	
O eifieu gwrda y dodir bawldyn ar y bwrdd.	Pa ham y bydd cul y barcut? Am yf-glyviad.
O englyn ni ddaliav haid.	Pa ham y llyv y ci y maen? Am nas gall ei yfu.
Oer pob gwlyb.	Pa le yn y vuddai y mae yr enwyn.
Oer yw ifgell yr alanas.	Pan bwyfer arnad
Oer yw y cariad â ddifydd er un chwaw o wynt.	Tyn dy droed attad.
O vlewynf vlewyn yddâ y pen yn veel.	Pan dywyfo y dall ddall arall, y ddau â ddygwydd i'r pwill.
Ovni ei gyfgawd.	Pan dywyfo yr enderig ei braidd, ni bydd dai'rysgrubl y dydd hwnw.
O vôr ac o vynydd	Pan êl lladron i ymgyhuddaw y ceif cywiriaid eu da.
Ac o waelawd avonydd	Pan vo addoed ar y geivyr y bychod â ridiir.
I denvyn Duw dda i ddedwydd.	Pan vo gwlan gan vurfen
Oferen pawb yn ei galon.	Y bydd pais i bob brwynen.
Ogvaenen yn ngeneu henhwch.	
O gywirdeb y galon	
Y dywaid y gwirion.	
O hir ddyled ni ddylir dim.	

Pan vo ingav gan ddyn, changav vydd gan Dduw.	Perchi gwr er ei vawed. Petwn dewin ni vwyttawn vurgyn.
Pan vo culav yr ých, gorau vydd yn y gwaith.	Pieuvo y vuwch aed yn ei llofgwra. Pieuvo yr henvon,
Pan vo meilierydd ar ben maluria Y bydd esgud asgell gwipia.	Ymavled yn ei chynfon. Pilio yr wy cyn ei bobí.
Pan vo mwyav dy galedi, Gobeithia y gorvyddi.	Pyftolwyn i'r allt. Pob cadarn gwan ei ddiwedd.
Pan vo tecav y chwareu gorau vydd peidiaw.	Po cyvyngav gan ddyn, changav gan Dduw.
Pan gair mihi, ni chair miha.	Pob cyfelyb á ymgais.
Pan laddo Duw y lladd dyn.	Pob darogan dydderpid.
Pan laddo Duw y lladd yn drwm.	Pob diarheb gwír, pob coel celwydd.
Pan gyfgo pawb ar gylched Ni chwfg Duw pan rydd wared.	Pob dryll ydd á'r aing yn y pren. Pob edn á edwyn ei gymhar.
Pan wypo dyn ladd ci, cynddaredd á yr arno.	Pob enwir divenwir ei blant. Pob gwlád yn ei harver.
Pan yrer y Gwyddel allan, ynvyd ydd haerir ei vod.	Pob llwybr mewn ceunant l'r unfordd á redant.
Pan yrer y Gwyddel i maes, ennaint á gyrch yntau.	Pob llwrv llemitior arno. Pob peth yn ei amfer.
Pa waeth y dring y gáth o dōri ei hew- inedd?	Pob traha yn y gorphen. Po dyvnav y mór, diogelav vydd i'r llong.
Pawb á chwennych anrhydedd.	Po hynav vo y Cymro ynvytav vydd.
Pawb á drais yn mhaís ei dád.	Po hynav vo yr fđ tebycav vydd i vyd.
Pawb á gár ei gywala.	Po mwyav vo y brys mwyav vydd y rhwyftr.
Pawb á gnith gedor ynvyd.	Po mwyav vo y dravod mwyav vydd y gorvod.
Pawb a'i chwedl cantho.	Po mwyav vo y llanw mwyav vydd y traí.
Pawb yn llofgwrn ei henvon.	Po tecav vo y chwareu gorau vydd peidiaw.
Pawb yn y gorphen.	Po tynav vo y llinyn cyntav y tyr.
Pei dywetai darawd á wypai geudawd, Ni byddai gymydawg neb rhai.	Pren yn nghoed arall biau. Prydnawn cóch a mawredd gwraig.
Pei y gáth á vyddai gartrev gwaeth á vyddai ichwi.	Pryn hên pryn eilwaith. Pryn tra vlingych.
Pen carw ar yfgyvarnog.	
Pen ci ar voreu gwanwyn.	
Pen punt a llofgwrn dimai.	
Pen faer pob perchênawg.	
Pen tros bawb lle ni charer.	

Pryn yd e vydd drud;
 Pryn vlawd ti á ei yn dylawd.
 Pwy bynag fydd heb wraig fy heb
     ymryson.
 Pwyll á ddyly padell.
 Pwy wyr tranc mab wrth veithrin ?
 Pysgota yn mlaen y rhwyd.

Rhag anwyd ni weryd canwyll.
 Rhag bod y ful heb siglaw.
 Rhag myned un llôg o'r tŷ,
 Rhag newyn nid oes wyledd.
 Rhagnythed iâr cyn dodwy.
 Rhag trymvyd ochid achenawg.
 Rhaid i'r vuwch wrth ei llofgwrn.
 Rhaid vydd nithiaw ni bo pur.
 Rhaid i segur beth i'w wneuthur.
 Rhaid wrth anmhwyl bwyll parawd.
 Rhaid yw cropian cyn cerdded.
 Rhaid yw genau glân i oganu.
 Rhan druan rhan draian.
 Rhan gorwydd o dad.
 Rhan y gwás o gig yr iâr.
 Rhân rhwng y boly a'r cevn.
 Rhetid càr gan orwaered.
 Rhetid maen oni gaso wastad.
 Rhew i lyfant.
 Rhewydd pob rhyveddawd.
 Rhieddawg achenawg yn fo.
 Rhin tridyu canyn a'i clyw.
 Rhodd ac adrawd rhodd bachgen.
 Rhodd Ivor ar ei gapan.
 Rhodd gwyr Erging.
 Rhodd i hên nag adolwg.
 Rhoi y càr o vlaen y march.
 Rhoi yr ordd dan y celynlwyn.
 Rhuthyr ci o gribardd.
 Rhuthyr enderig i'r allt.

Rhuthyr mammaeth.
 Rhwng y ddwy ystol ydd á'r dîn i lawr.
 Rhwng y rhiig ar prên.
 Rhwy wu rhyvychod gynneb.
 Rhwyddni bo dyrys.
 Rhybrynwys rhy erchis.
 Rhybrynawdd barvaug á circh.
 Rhybunched baw gares.
 Rhybunched drygváb i'w van.
 Rhybudd ovnawg a dal y ci.
 Rhybudd i ddedwydd.
 Rhy dyn á dyr.
 Rhy lawn á gyll.
 Rhy uchel á fyrrh.
 Rhydd i wraig ei thavawd.
 Rhyvoddawg rhy vawr á wyl.
 Rhygás rhywelir.
 Rhygu pob rhyvychod.
 Rhyw i vab iwrch llaen.
 Saith mlynedd y darogenir delli.
 Sev á ladd á gyhudd.
 Sev á lwydd i veul ei chelu.
 Sev yw y blaidd y bugail.
 Siarad cymmaint á mab Saith Godyn.
 Siarad cymmaint á Merddin ar bawl.
 Sicrav yw yr hyn sicrav.
 Siefrai piau y troed, Siefrai piau y
     vwyall.
 Somi Duw á mynach marw.
 Son am awft wyliau y nadolig.
 Swrth pob diawg.
 Sychu trwyn y fwch.
 Symudaw addev rhag drwg.
 Syrthid march oddiar ei bedwar carn.
 Syrthid mevl o gefail.
 Tableri lyvau, tavarn i chwedlau.
 Tavawd á dyr yr afgwrn.

Tawawd aur yn mhen dedwydd.	Trech gwan arglwydd no chadarn was.
Tawawd gelyn ar ddannedd,	Trech gwlâd noc arglwydd.
Ni chytfaïn ar wirionedd.	Trech llavur no direidi.
Tavl a'th unllaw, cais a'th ddwylaw.	Trech tynged noc arvaeth.
Talwys â ryveichiws.	Trech y tyn merch no rhâf.
Tawedawg tew ei ddrwg.	Treigyl maen hyd waftad.
Tebyg oedd cwd i gyvrwy.	Trengid golud, ni threing molud.
Tebyg oedd hwch i garegyl.	Trengis â vremis.
Têg pob dianav.	Tricid can ni wahodder.
Têg pob hardd.	Tricid gwr wrth ei barch, ni thrîg wrth-ei gyvarwys.
Têg tân bob tymp.	Trîst pob galarus.
Têg pob chwedyl ni bo gwrthwyneb iddo.	Troi y gâth yn yr haul.
Teirgwaith y dywaid mursen, bendith	Trychni nid hawdd ei ochel.
Dduw yn y tŷ.	Trydydd troed i hên ei sôn.
Teir-gwers gwraig rewydd.	Ty ni vyno Duw ni lwydd.
Telitor gwedi halawglw.	Tw! varch benthÿg.
Temyl glwth ei gegin.	Twyll drwy ymddiried.
Tervyn cywirav cyngwystyl.	Twyllid rhyvegid rhyvygiaid.
Toll vawr â wna doll vechan.	Twyllwr yw gwobyr.
Tòriad hên daeliwr.	Twymo y dwr a'i vwrw allan.
Tòri divyn ar y dorth,	Tyvid ebawl o hyd gàr.
Ni wna wala e wna warth.	Tyvid enderig o'i dôr.
Tôst á vydd mwg coll.	Tyvid maban, ni thyv ei gadachan.
Tra vo y borva yn tyvu y bydd marw y march.	Tyngedven gwraig.
Tra vo y ci yn maefa ydd á'r ysgyv- arnog i'r coed.	Tynu bâch drwy goed.
Traferth fch hyd echwydd.	Tyn y cwyr o'th glustiau.
Traha a threifaŵ y gweinion	Tyft yw y chwedyl i'r englyn.
A ddiva yr etiveddion.	Tywyll boly hyd pan levair.
Tranoeth wedi y dygwyl.	Tywyll vydd gau, golau gwîr.
Tra rheto yr ôg rheted y vreuan.	Tywynaid graienyn ei ran.
Tra rheto yr ôg rheted y ddraenglwyd.	Uchenaid at ddoeth.
Trech ammod no gwir.	Uchenaid gwrâch ar ôl ei buwd.
Trech â gais noc â geidw.	Ucher á ddaw gan ddryc-hin.
Trech anian noc addysg.	Un arfed á vâg i gant.
Trech blaidd no'i gēnad.	Un cam diogi á wna ddau a thri.
Trech Duw no drwg obaithr	Un dyn á ddryga ar gant.
	Unllaw ar wlañ canllaw ar wlañ

Unllawiawg vydd mammaeth.	Y gwr yn ceifio ei gafeg, a'i gafeg dano.
Unllygeidiawg vydd brenin yn ngwlad y deilliaid.	Y llaw à rydd á gynnull.
Un geiniog á ddyly cant.	Y march á vydd marw tra bo y gwellt yn tyvu.
Un o blant Angharad segur.	Y march à vram á ddwg y pwn.
Unpryd yr iâr yn yr ysgubor.	Y march á wich ys ev á ladd.
Untrew o garchar.	Ymbell amheuthyn á wna mevl.
Unwaith yraeth y rarglwyddesi noviaw hi á voddodded.	Ymchwel yma, na ddymchwela; nid oes o'r byd ond ymchwelyd.
Utgorn yw cwrw da.	Ymchwelid Duw ei law yn ngauavnos.
Uwch pen no dwy ysgwydd.	Ymganlyn á dedwydd.
Uwch yw y brâg no'r gwenith.	Ymgeledd ci am y cwd halen.
Wylid ni wyl ei berchen.	Ymguddiaw ar gevn y gift.
Wyneb trift drwg á ery.	Yn mhob daioni y mae gobrwy.
Wythnos y llwynog.	Yn mhob drygioni y mae pechawd.
Y bendro wibwrn.	Yn mhob creft y mae falster.
Y bol á bil y cevn.	Yn mhob dewis y mae cyvyngder.
Y budd á ludd y lludded.	Yn mhob clwyv y mae perygyl.
Y câr cywir yn yr ing y gwelir.	Yn mhob gwlad y megir glew.
Ychydig laeth ac hyny yn enwyn.	Yn mhob dyn y mae enaid.
Ychydig yn aml á wna llawer.	Yn mhob enaid y mae deall.
Y ci à vynir ei grogi á ddywedir ei vod yn lladd deवाद.	Yn mhob deall y mae meddwl.
Y cŷn à gerddo á yrir.	Yn mhob meddwl y mae naill a'i drwg a'i da.
Y cyntav à ddelo i'r velin maler iddo yn gyntav.	Yn mhob rhith y daw angau.
Y cyntav a'i clybu dan ei dîn y darvu.	Yn mhob rhyvel y mae goval.
Y daŷyn á dyll y gareg, nid o gryvder ond mynych fyrthiaw.	Yn mhob pechawd y mae foledde.
Y diweddav à oddiwedder ar y vreuan ar hwnw y dielir.	Ymryson a'r gov yn ei evail.
Ydyw corn heb ysgyvarn.	Ymryson á doeth ti á vyddi ddoethach.
Y vevl á wneler yn rhin nant	Y mud á ddywed y gwir.
Hi á dywynyg yn ngwydd cant.	Y mud á vynaig i'r llavar.
Y velin à val á vyn ddwvyr.	Y naill vlwyddyn á vydd vam i ddyn, a'r llall ei elldrewyn.
Y verch à ddel i'w phrovi,	Y naill wenwyn á ladd y llall.
Hwyr y del i'w phriodi.	Yn ceifiaw y blewyn glâs y boddodded y gafeg.
Y gâth à vo dda ei chroeu á vlinger.	Yn ceifiaw y cyrn colli y clustiau.
	Y neb à faetho ar adrybedd á gyll ei faeth.

Y neb à vo à march ganddo á geif varch yn menthyg.	Ys dir i hael à roddo.
Ynvyd á gabl ei wrthban.	Ys dir lladd y gwadyn wrth revedd y troed.
Yn y croen y ganer y blaidd y bydd marw.	Ys dir nithiaw ni ho pur.
Yn y lle y bo y da y rhoir ac y tycia.	Ys drwg y deg ewin Ni bortho i'r un gylvin.
Yn yr ing gorau yw y cár.	Ys ev vy nghâr à orvo.
Y parchell byw bid vau.	Yfgavnlwyth á glud coed.
Yr aderyn à vacer yn ufern yn ufern y myn drigaw.	Yfgavn y daeth, yfgavn yr aeth. Ys gwell can mesur no chan trwch.
Yr avyr ddu á lás.	Ys gwell deli wrth à vo.
Yr hai á laddoedd yr hwch.	Ys id ar bawb ei bryder.
Yr hwch à dau á wvyty y foeg.	Ysid bwyd drygwr heb ei ddiolch.
Yr oen yn dysgu i'r ddavad bori.	Ysbys pawb pan ddarvo.
Yr un afgwrn á dâl.	Yfu bwyd yr ynvyd yn y blaen.
Ys da velin à balloedd.	Ys marw á vo diobaith.
Ys dir angau i eidiawg.	Ys mevl iddo ni ddyto ei vâch.
Ys dir drwg rhag drwg arall.	Yttum llawgar yn rhânu.

~~~~~

Ereill Ddiarhébion à chwaneged allan o amryw gasgliadau.

A vo ar ei gerdded	A varchoco y march pedoled.
Ni wna dda cyn ei vyned.	A gano yn ei wely á gria cyn cyfgu.
A ddyco 'r nodwydd,	Anivel á vydd yr eidion pei tòrid ei gynfon.
A ddwg y crogwydd.	Amgen no uhwy, pedvai amgenach no'u gilydd.
Anhawdd dwyn dyn oddi areu dylwyth.	Arglwydd, eb y naill arglwydd wrth y llall, Beth á wnawn am vlawd potes: Ai codi melin i valu pecaid? Adeilio melin i valu mesur?
A ddywaid y peth à vyno,	
A glyw y peth nis myno.	A ddyweto y gwir tòir ei ben.
Amlav ei gwys amlav ei yfgub.	A ddigio heb achos cymmoded hebiawn
Amfer á á heibio,	Avlwyddiannus pob diriaid.
Wrth chwareu ac wrth weithio.	A gavoedd y dyn á gavoedd y da.
A vo byw yn dduwiol á vydd marw yn ddedwydd.	A garo y byd, aed i'r bont.
Adar o'r unlliw á ymgafglant i'r unlle.	Amravaelus pob ymladdgar.
Am y ndvio vo, ni waeth ganddo pwy à voddó.	
Aml ddyrnod á dyr y gareg.	

Amlwg tom ar varch gwyn.
 Anhawdd tynu henvarch o rygyng.
 A garer neu gafêir á welir o bell.
 Arol rhodio poblle, hawddvydi gartre'
 Ail i chwedyl chwillais.
 A bryn dir á bryn geryg.
 A bryn vlawd á bryn eifin.
 A bryn gig á bryn esgyrn.
 Addaw gyda máb, a thalu gyda merch.
 A chwenycho ddrwg i arall, iddo ei
     hun y daw.
 A eistedd yn dlawd, á ymdwyn yn
     gyvoethawg.
 Allwydd arian á egyr bob clo.
 A geir yn rhodd á gerdd yn rhwydd.
 Arwydd ddrwg ar ddyn gweled ei berv-
     edd.
 A vu ddyn aeth yn adyn.
 Amlach yw y brain no'r gweilch.
 A recho ar y bryn
     A rech lle nas myn.
 A recho yn y nant
     A rech yn ngwydd cant.
 Ammod á dyr gyvraith.
 Ar ni roddo á garo,
     Ni cheif á ddymuno.
 Angen á yr hên i redeg.
 A vo dda gan Dduw ystyr gar vydd.
 Addewid ni weler nid yw.
 Advyd á ddwg wybodaeth, a gwybod-
     aeth ddoethineb.
 Advyd á bair i rai edrych o'u deutu.
 A garo Duw á gospa.
 A gadwo Duw cadwedig vydd.
 A losgo ei odyd á vyn i arall losgi.
 Anhardd pob drwg voesawg.
 Antur hir ledrad heb ddial.
 Ar ni allo drais twyllled.
 Ar ol yved fyched fydd.

A rhinweddau da gorthreohir drwg.
 A ymoreuro ymoreured á'r gorau.
 A eiriach ei wialen,
     A ddivwyna ei vachgen.
 Berwi y dwvr a'i davlu allan.
 Bachgen diriaid á wna wr da.
 Blewyn i gi a'i brathoedd.
 Brau din brau davawd.
 Blingo hwch á chylllell bren.
 Bara gwyn fych.
 Bara gwyn a chig moch a chwrrw,
     á bair i wr werthu ei dir.
 Berwant yn eu hisgell eu hunain.
 Bwyd yr ynvytaw á vwytir gyntaw.
 Bid gwrn biw, bid llwyd blaidd.
 Bid rhwng y din a'r wialen.
 Brith yn ieuanc, carpiawg hên.
 Byr ei hun, hir ei hoedyl.
 Bwyta llymru á mynawyd.
 Bwrw dwvr i Havren.
 Bydded y gerdd yn ol y testyn.
 Bwrw ergyd ar gais.
 Beth gwedi celwydd ? cernawd.
 Boddi y melinydd.
 Balch yw geivyr ar y rhew.
 Balch yw hwyaid ar y gwlaw.
 Bawddyn wrth ei grybwyll.
 Can valched o'i gwd ag yntau o'i
     fâch.
 Can wirioned á diawl dwyvlwydd.
 Can galled ag Ieuan Cydewain.
 Can lased a'r genninen.
 Cangyvrwyfed á barcud vis gorphenav.
 Ceir gweniaith gan bob un.
 Ceir y drwg ymhob man.
 Canwyned a'r cân.
 Can ddued a'r vrân.
 Can haeled á Nudd.

Can goched a'r gwaed.	Cadw peth val carth rhag tân.
Can gryned a'r bêl.	Cardota Gwyddelwern.
Can valched â chribau y bleiddiau.	Colli y clustiau cyn cael y cyrn.
Cochwallt y gwaethav o'r holl ddyn- ion.	Can esgor i ieuanc.
Cwrw yn mol twrv yn mhen.	Castell pob dyn yw ei dŷ.
Cysgu val y pathew.	Canmawl dy vro a thrig yno.
Cyftadl yved o'r cawl â bwyta o'r cig.	Cadarn ovin â wna gadarn nacâu.
Cwyn rhugl rhag cwyn rhagddo.	Cadarn wrth gadarn.
Cwrw Aber Conwy goreu pei pellav.	Cadw ci a chyvarth vy hun.
Cyfri'r cywion cyn eu dŵr.	Cwlwm oediawg â ddestyd.
Cyhyd ag ystol ufern.	Chwannawg mab i'w hynt, A chwannawg adref â vo cynt.
Cywir yn ing y gwelir.	Chwi a'i cewch â fonod ar eich ceu.
Cywain y cwbl i'r bol val y gigfran.	Cofyn glân o gawfellt budyr.
Cynt i'r gell nog allan.	Chwi piau y byd, cecchwch ynddo.
Cymmerwch y mynydd o'i ben e dder- vydd.	Clâw o'r un clwyv.
Cynt meddwl no gweithred.	Crâch â ddywed crâch gyntav.
Cyvathrach i vwyta, cenedl i ymladd.	Cneua mewn brwyn.
Cyvathrach o agos, galanas o bell.	Cadw dy avraid, ti a'i cei wrth dy raid.
Cyvrwy i hwch.	Ceifiaw swllt yn ngwalva blaidd.
Cyvrwy i vuwch.	Cnoi awel.
Cyving ac ehangyw dewis.	Côv â lithyr, llythyr â geidw.
Coel gwrâch yn y lludw.	Col, medd y vrân pan gafo hi ddigon.
Cydwybod lân diogel ei pherchen.	Chwareu plant yn y pistyll.
Câs gan ynvyd a'i cynghoro.	Chwareu am bob peth ac ymladd am y bwyd.
Canys ve vethws ebai y ddylluan.	Câr â glyw, bid varw bid vyw.
Câs gan y gâth y ci a'i bratho.	Cerid yr avyr ei myn, Bid o ddu bid o wyn.
Ceir pob peth am arian.	Câs gweled â geisio.
Côv pob diweddav.	Cariad â orchvyga bob peth.
Cynt i'r dorth nog i'r caud pobi.	Ceintach wedi brawd.
Cyftal â llwybyr aradyr.	Cymmaint ar y werthyd ag ar y bellen.
Cynghor ya ôl.	Cludo heli i'r môr.
Cyvoethawg pob dedwydd.	Cnevier wedi praidd.
Cymmer dy barch a gwrthod dy an- mharch.	Cneuan yn ngenau hen-hwch.
Cyvuwch a'r fêr.	Cymydawg da ydyw clawdd.
Chwynwch eich gardd eich hun yn gyntav.	Curaw ei chwch wrth y graig.

Curaw un o dwll ac o draves.	Dim anair i wyr yr eglwys.
Cyntav ei ôg cyntav ei gryman.	Drwg ei hun á debyg arall.
	Dioval á gân yn ei wely.
Digon o dân er llosgi Llundain.	Duw piau gwneyd etivedd.
Duw gatwopawbrhag meddwl ei vam.	Da ysgavn à dwysga.
Da cael us gau ddrwg dalwr.	Dwyn dwr tros avon.
Da eynghor gwraig heb ei ovyn.	Dywful y pŷs.
Drwg y dialoedd ei gam, à vwyáoedd ei oval.	Dala y gáth erbyn ei chynfon.
Dilyn hael hyd varw.	Da cynnydd medel gwrda.
Dwy wedd i'r llech, ac un i'r pobty.	Delis da yn yd vu.
Dysgu rhygyng i henvarch.	Dewin pob diawg.
Dwyn ei fôn oddiar ddewr.	Diddrwg didda, megis hên gi.
Da cael ynyys mewn môr mawr.	Dyvydd dihir-waith aros.
Dianc rhag y mwg i'r davlod.	Dysg gan yr ynvyd ymogelyd,
Dianc rhag y mwg a syrthiaw i'r tán.	A chan y doeth dysg wneuthyd.
Dal canwyll i'r vall.	Dîg pob colledig.
Dal y llygoden a'i bwyta.	Diddig pawb wrth à garo.
Da dal crothell mewn cawell cregyn.	Dyced chwant dros ben.
Da i gyrchu angau i wr boneddig.	Dyn á gerir lawer gwaith
Da yr edwyn hên gáth levrith.	Er mwyn ei gydynaith.
Da i gyrchu angau at wr cláv.	Edrych val gavyr wyllt ar daranau.
Dioval á vydd diovyn.	E ddaw drygddyn wrth ei grybwyll.
Dioval yw dim.	Eli i bob dolur yw amynedd.
Drwg yw y chwareu ni ennillo neb.	Eli calon cwrw da.
Dod i gadarn ei ran, neu ve a'i myn.	Edrych y naid cyn ei neidiaw.
Dotiedig pob anghovus.	Ev á wnâai y peth ni wnâai.
Dysgu eferen i ofeiriad.	Egor y varchnad cyn canu y glóch.
Diddeffl pob hên.	Ev aeth glaftwr yn ei gluftiau.
Dedwydd pob fyddlawn.	Er maint vo'r dryc-hin,
Dawn dedwydd yn ngoiwg.	Hî á á o'r diwedd yn fych-hin.
Divlas vydd barn heb ei govyn.	Er na wnei ddrwg na wna debyg.
Da cyfelyba y byddar os clyw o beth.	Ev á dyv y draen a'i vlaen arno.
Da gan y naill gi grogi y llall.	Elid bryd yn ol breuddwyd.
Da ydyw dyn á gwddw hir a hwp yn ei chwedyl.	Ewyllys heb allu.
Darvu y pen darvu yr ammod.	Ennill y gronyn a cholli dau cymmaint.
Digon i bawb à gafo.	Ennill nodwydd ddur a cholli y trofol haiarn.
Diboen i ddyn dybio'n dda.	Ev á gair cynghor gan ynvyd.

E ddaeth y caws o'r un cawfellt.	Gyru y fwch yn fwmbwl.
Ev á ddaw haid i gwch.	Gyru y llettam i'r ystol.
Ev á wnâai ddrwg rhwng cardodyn a'i gwd.	Gwell cariad y ci no'i gâs.
Eddewid gwraig odid yw.	Gwell pifo y ddavad no thòm y vawch.
Enw heb fenw.	Gwynvyd hwyaid Plâs y Ward.
Efnwyth gwaith gwrاندaw.	Gormodd oddim nid yw dda.
Velly vinnau, chwedyl y mochyn.	Gwag gwely heb wraig.
Foi rhag yr hwrdd i gorlan y devaid.	Gormod awydd á dyr ei wddv.
Fordd Buallt i Henfordd.	Gorau cyvoeth yw iechyd.
Gormod caws mewn maidd.	Gwaeth no'r vad velen.
Gormod gormes bendith Dduw'n tŷ.	Gwayw yn nghalon gan hiraeth.
Gyda 'r nôs y cyvyd malwen.	Gwell yr heddwch gwaethav no'r rhyvel gorau.
Gwafgu y mêl cyn ei dyru.	Gwnaed pawb y peth à vedro, ebai Cóch y Cefylau.
Gwlad i gymmen yw pob gwlad.	Gwyn y gwel y vrân ei chyw.
Gwell yw i'r ymarôwr nog i'r dialwr.	Gyru yr hwyaid i gyrchu y gwyddau o'r dwr.
Gochel ymladd á thridyn : ofeiriad, gwraig, ac ynvyd.	Gloyw pob glân.
Gorau cyvrwysdra gonefrwydd.	Gwyddau yn pencawna.
Gwr ar vwrdd a llanc ar vaes.	Gwna gynghor dy hên gyvaill.
Gair i gall.	Gynt, gynt, i'w dechreu pob hên chwedyl.
Gogana dy vro a thrig yno.	Gwell awr o lawenydd no dwy o bruddder.
Gwae y vo à wertho ei wrthban.	Gwell rhinwedd cardodyn no mawredd .brenin.
Goreu cyttys, cyttys pentan.	Gwell no da dienbyd.
Gwr dyeithyr yw vory.	Gwell un à welláo no dau à waethygo.
Gnawd i ddyn ddwyllaw.	Gwell drwg ordderchp no drwg brïodi.
Gwaethav i ddyn ei ddyn ei hun.	Gwên dëg á gwenwyn dani.
Gwell yw dau ben nog un.	Gwyl gwna dy orau.
Gwae à vo yn brudd rhag ovn brâd.	Gwell y gwyr Sion oddiwrth gyweiriaw .fwch.
Goddev van gamau.	Gwyliaw croes wylvor.
Gyru halen i'r Heledd.	Gwell ychydig gan rád no llawer gan avrad.
Gauav glâs á wna vynwent vrâs.	Gwyn pob newydd, llwyd pob hên.
Gorau y gwna gwâs da ei hun.	
Gwaethav byriau byriau hwch.	
Gwaethav blŷs blŷs eifieu.	
Gwan ei galon á gyll, gwnaed orau gallo.	

Gwenhwyvar, verch Ogyrvan Gawr,

Drwg yn vechan, gwaeth yn vawr.

Gweithiaw castell ar ben cawnen.

Gorau cam, cam cyntav.

Gwell angau no chywilydd.

Gwin coch, mēr moch, a mwg.

Ynt dri gelyn i'r golwg.

Gwartheg Huw Conwy Vychan,

Diawl á dòro ar eich rhedeg.

Gobaith á vyw, diobaith á varw.

Gwîr á ddywed y vrân,

Odid o drachwant galon lân.

Gorau y gwineuwallt ar bawb.

Gan Dduw y ceir pob daioni os ceisir.

Gwallt du, gwallt dewr.

Gwae á wêl ac ni wêl ei hunan.

Gwae ni adwaen ei hunan.

Gwae á wnel ac ni wyr paham.

Gwae á greto i bob chwedyl á glywo.

Gwae y verch ni vedro vod ganeî hunan.

Gwisgi pob troed at y drwg.

Gorau i bawb ei bienfawd ;

Gorau pieufawd deall.

Gorau deall doethineb ;

Gorau doethineb iawnder ;

Gorau iawnder cariadoldeb ;

Gorau ar garu Duw caru ei blant.

Hy pob ceiliog ar ei domen.

Hy y gall un vramu wrth ei dân ei hun.

Hir ddarogan dervydd.

Hawdd addaw, ond anhawdd cywiraw.

Haws cadw nog olrhain.

Hir yw byth á da yw Duw.

Hiroed anniolch.

Hanner gair i gall.

Hawdd pobi yn ymyl blawd.

Hof gan bob bwch ei ddigrivwch.

Heddyw yn ddyn a vory yn adyn.

Hesbin yw pob davad hyd na ddelo.

Hof gan bawb ei gariad.

Hwy byddis yn arovyn gwaith da no'i
wneuthur.

Hindda gwyr Môn

Yw gwynt Iwerddon.

Hywaf yn y bŷd aed bellaf i'r coed.

Heb na thŷ nag ymogor.

Hên arver, lion á orvydd.

Hên á wyr ieuanc á debyg.

Hawdd yw ovni ovnawg.

Hawdd cael drwg ac anhawdd myned
oddiwrtho.

Hên hwyr hawdd ei orddiwes.

Hir y byddis yn llenwi llestyr á ollyngo.

Hir vydd bys gwden gwanwr.

Hwi ! cwn y drev ; Hai ! ein ci ninnau.

Hof pob newydd.

Hy pawb ar ei eiddo.

Hirbryd á wna vawrbryd, a mawrbryd
á wna 'r mawr gywilydd.

Hun yr eos.

Hwi ! gyda 'r ci ; hai gyda 'r geinach.

Hawdd cyfgu mewn croen cyfa.

Haws llenwi bol no llygad.

I ti yr heddyw ; i bwy y vory ?

Lladd maer Caer ar Gevn Cerwyni.

Llong i longwr, a melin i velinydd.

Lledled rydau, waethwaeth ddeddau.

Llawer á ddyvynwyd, ychydig á
ddewiswyd.

Llathen o'r un brethyn.

Lleiaf rhan rhan y rhanwr.

Lladd yr iâr a cholli y cywion.

Llawer o waith á wna llawer o ddwyllaw.

Llawer á fieryd llawer o wragedd.

Llawer ammau diau vydd.

Llawer o dda á wna llawer o ddynion.

Lladd maer Caer ar Gevn Cêrwyni.	Mae mêl yn ngallt Ddygai; ond pwy
Llong i longwr, a melin i velinydd.	fy well er ei vod?
Lledled rydau, waethwaeth ddeddvau.	Mae yn rhyhwyr cynnilaw pan eir i
Llawer á ddyvynwyd, ychydig á	din y cwd.
ddewiswyd.	Melys yw cig lledrad.
Llathen o'r un brethyn.	Mynych y daw beunydd, val ynvydion
Lleiaf rhan rhan y rhanwr.	Cyveiliog.
Lladd yr iâr a cholli y cywion.	Mae sawyr y cennin ar y cewyll.
Llawer o waith á wna llawer o ddwy-	Mor glaiar á llyn llewrith.
law.	Mae dechreu i bob peth; ond nid oes
Llawer á fieryd llawer o wragedd.	diwedd ond i rywbeth.
Llawer ammeu diau vydd.	Meddyg i bawb ei lygaid.
Llawer o dda á wna llawer o ddynion.	Modrwy aur yn nhrwyn hwch.
Lle yr ydych ddicav rhowch eich twca.	Mae yn rhaid i'r gwyachav gachu.
Llywelyn pob lle weithiau gartrev.	Mae yn rhaid i'r adar mân gael bwyd.
Lluchiaf cwn á cheryg.	Maenewid gwaith cyfal á gorphwyfaw.
Llygaid segur á wilia.	Magu cynrhonyn mewn cig.
Llygriad y peth gorau yw y llygriad	Mae dau olwg ar varch gwyn.
gwaethav.	Mae achos i'r gath lyvu 'r pentan.
Lle crava 'r iâr e biga'r cyw.	Mae modd i ladd ci heb ei grogi.
Llygaid diawl tan gareg.	Mal côv gwrach.
Lladd y gwirion yn nghysgawd yr	Mae vo ar y gwir,
euawg.	A minnau ar y tir.
Lle clyd i vethu,	Mal pais Caradawg.
Lle oer i fynu.	Mal dannedd i genawon.
Llew yn avon hindda vydd.	Mal ysgubor ofeiriad.
Mae dwy fordd i'r coed.	Manwl gyvrf á wna hir gyveddach.
Mae achos i'r iâr bigo'r bysgen.	Mefur pawb wrth ei lathen ei hun.
Mae modvedd yn llawer yn nhrwyn	Mwy y twrw no'r taraw.
gwr.	Mwy y braw no'r briw.
Mae pwll y'mhob drws weithiau.	Mor ddiles á halen i'r iâr.
Manwl pob rhan, hardd pob cyvan.	Mi adwaen lwynog er nas goddiwedd-
Mwth y rhydd yr hyn ni'm addug.	wyv.
Meddylia dy ymadrawdd cyn ei	Mwyav poen yw poen methu.
draethu.	Mud pob anghyviaith.
Mae dau vaw ci yn Nghaer.	Myvi yn cael yr enw, ac ereill yn cael
Mae brân i vrân y vrôn.	yr ennill.
Mal baedd cynddeiriawg.	Mal y bwytaes y cannwr y can my-
	haren.

Mal gwydd am guddiau ei hwyau.

Mwyav clod lleiaf ddyweto.

Mae yn dangos ar eich barf pa faig a
vu ar eich bwrdd.

Mae modvedd yn ddigon er dianc.

Mi wn chwedyl yr ysguthan wrth y bi.

Mae brân i vrân, a gwalch i walches,

A dylluan i'w chymhares.

Mal gwib mammaeth.

Mab synwyrwl a wna dâd llawen.

Mwy no'r dwr ar geyn ceiliogwydd.

Mynych y barn pob ehud.

Ni chwythoedd na bai da i rywun.

Na vynych dramwy lle bo mwyav dy
groesaw.

Na hir ddilyn hirddrwg.

Newid y penwag yn Nevyn.

Nid gwell rhwy no digon.

Nid o nerth braich ac ysgwydd y mae
canu crwth.

Nôs a yr y brain adrev.

Nid da rhy o ddim.

Ni verchyg varch, ni châr verch, ni
chaulyn vilgi.

Ni wyr y gôg ond yr ungainc.

Nid marw y tâd vo tradoeth,

A vo byw dewr ei vâb doeth.

L. Gl. Colthi.

Ni ercha bwyd ond ei brovi.

Na chabla neb y gorfo arnat ei ovn.

Ni bu lanw na bai drai.

Ni bu wala na bai weddill.

Naill ai mammaeth ai gwraig o'i chôv.

Ni bydd arno niwed.

Nerth câth yn ei chynfon.

Na fav yn dy greulonder.

Ni wiw galw doe yn ol.

Ni bydd gwr gwyllt heb ei was.

Ni ddeler hên adar ag us.

Ni wna geiriau têt hau y tîr.

Ni waeth ganddo o ba du i'r tŷ yr
hauer y cywarch.

Ni vedd ev ewin i ymgravu.

Naill ai rhydraws ai rhydruan.

Ni ddisgyn brân ond unwaith ar y
braenar.

Nugiaw gan y cawn.

Ni chyll cybydd mo'ilês erei gywilydd.

Ni bu draha na bai gyhydiad.

Nid oes mwy o goel arno nog ar dîn
dyn bach.

Ni châr hên vuwch ddiniawed.

Ni thrig march er unnos.

Ni thâl y fwydd i'w gwafanaethu.

Nid tebyg dim bod heb ddim.

Nid â rhinwedd i'r bedd byth.

Ni wna na byw na marw.

Ni wybod pwy fydd iâr na phwy fydd
geiliog.

Ni waeth tewi'no siarad.

Ni thâl cam bach mo'i wrthawd.

Ni chair gan ddrwg dalwr ond drwg
davawd.

Nid pob dyn cryv â vedr ganu telyn.

Ni bu erioed y vath beth yn Ynys y
Cedryn.

Ni wiw i'r llygoden ymryfon pifo â
chafeg.

Ni adnapo amnaid yr iâr bid heb wy
i'w swpper.

Ni ddervydd cynghor.

Ni ddilid a'i cynghoro,

Eve geif a'i cospo.

Ni chwery hengi â chenau.

Nid eglur y drych yn y tywyllwch.

Nid ei veddwl y geif dyn.

Nid hwyrach yr ammau no'r diau.

Nid hîr barâus beth cymhellus.
 Nis gwyr ar ba droed y fang.
 Nis gwyr pa elin i'w gofi.
 Nid etiveddiaeth yw gwafanaeth.
 Ni ddaw henaint ei hunan.
 Na werth mo'th iâr ar y gwlaw.
 Ni vyn â gafo, nis caif â ddymuno.
 Ni ludd parawd ei gymmeryd.
 Ni wella gwâs drwg er ei oganu.
 Ni wneir dyn o'r eidion du.
 Ni thyv gwellt ar fordd vawr.
 Ni vynag haelav pan gaer.
 Na ymddiried i'r glwth am dy giniaw.
 Na ymddiried i'r trythyll am dy wraig.
 Novio val y gareg.
 Ni thyr gwlaw un afgwrn.
 Ni fai barn ar gadarn.
 Ni ddelir hên gefyl ag us.
 Ni waeth pa liw ar y bwl am y dalio
     vo y bwyd.
 Ni chytal goval a chân.
 Ni vagoedd fychder erioed ddrudan-
     iaeth.
 Ni vu erioed ddigon na byddai beth
     yn ol.
 Ni cheir y dyn ond val y bo,
     Gwnewch iddo 'r tro â vyno.
 Ni bu ddrwg erioed o hir ymaros.
 Ni thyr calon er rhoi ochenaid
 Ni wyddoch o ba le y daw haid i gwch.
 Ni hyna meddwl henwr.
 Ni ddaw gair drwg yn ol.
 Ni ddeil y crochan pridd mo'i daraw
     wrth y prês.
 Nid oes mwy dolch nog i'r avyr am ei
     godro.
 Ni newid ev y byfen am y faen.
 Nid amheuthyn caws i wyr Trawsfyn-
     ydd.

Nid call Cymro oni chollo.
 Nid drwy ond y ceir drwg oddiwrtho.
 Nid oes neb na ddaw wrth ddywedyd
     hwda.
 Ni chan y gôg ond â ganoedd.
 Nid cyvarwydd ond â gerddo.
 Nid oes am y peth aeth heibio
     Ond tewi sôn a gadael iddo.
 Nid rhyvel ond gwynt.
 Niwl y gauav gwafarn eira.
 Niwl y gwanwyn gwafarn ir-vrwyn.
 Ni wiw mynedi brynu dwrganlyfwen.
 Ni bu drwg erioed heb verch yn rhyw-
     ben.
 Nid eiddo ond a'i cymmero.
 Ni ddyry ev vaw i gi, pe câai gareg i
     roi arno.
 Nid glân ond glân ei galon.
 Ni thwyllwyd â rybuddiwyd.
 Ni waeth itti hyny no phregeth.
 Ni ddygymydd ynvyd a'i geiniog.
 O'r aeron gorau yw yr eirin.
 O ddau ddrwg gorau y lleiav.
 O ddau dda gorau y mwyav
 Os ei yn was i eurych rhaid itti gario
     ei gôd.
 O wir gwaith goddau.
 O cheif yr avyr vuned i'r eglwys, hi
     âa i'r allor.
 Odid hir gynnydd ar gam.
 Odid venthyg na bo gwaeth.
 Odid vâb cystal a'i dâd.
 O lygad y colloedd y bachgen y bunt.
 Os faiv dim faved y bara a'r llaeth.
 Oni chedwir y ddimai, nid âa hi byth
     yn geiniog.
 O geiniog i geiniog ve âa 'r arian yn
     bunt.

Os cybydd á vydd ero,	Pob cynnevin dichwith.
E gyll gwnaed oran gallo.	Prynu cáth mewn cwd.
O gwmpas yw y fordd nefav.	Praww dy gymydog cyn bo raid.
O pryni gaws pryn van-gaws.	Pob peth o hir-arovyn á ddervydd.
	Pan gollir y gwlaw
Piso yn y môr.	O'r dwyrain y daw.
Pam y piga'r iâr y badell? Eisiau	Pan gollir yr hindda
tawwd i'w llyvu.	O'r gogledd y daw gynta'.
Pan vo y gáth oddicartre',	Pan foniwyr i am gefyl,
Ceif y llygod le i chware.	Soniwch chwithau am gafeg.
Pob peth yn aumhorth i wan.	Petai y mynydd yn ymenyn, e wneid
Po llynav vo y dwvr, dyvnav vydd y	pen agevo.
rhýd.	Poeri am ben ei gadach ei hun.
Pan vo marw y farf bydd marw ei	Pryn vara, ti á ei i gardota.
cholyn.	
Po mwyav gafoch, mwyav geifiwch.	Rhaid i'r dryw gael ei lyw.
Pan doddo 'r vrân	Rhoi y pwn trymav ary march gwânnav.
Ve ryna 'r baban.	Rhaid eullyn da gyda bara llwyd.
Parchell o'i hwch ei hun.	Rhaid côv da i ddywedyd celwydd.
Pan ddel tro ar y geivyr,	Rhaid i bob ceg gael bwyd.
Yr avyr glôf á vydd o'r blaen.	Rhan ddrwg rhan o draian.
Pan vo y bôl yn llawn, y myn yr	Rhaid gwerthu lle bo prynu.
esgyrn orphwys.	Rhyhwyr cynnilo pan eir i dîn y cwd.
Pawb drofto ei hunan.	Rhewi 'r carth yn y pared.
Pen ci yn y crochan.	
Pob forod i'r gôd ag ev.	Son am Awft ddydd calan-gauav.
Po mwyav o ddevaid drutav vydd y	Saeth i bob nôd.
gwlan.	Synwyr y vawd.
Po hynav vydd y dyn gwaethav ei	Sawyr y cennin ar y cewyll.
bwyll.	Sâl y ci ni thal chwibanu arno.
Pwn i'r odynd a baich i'r velin.	Saved pob llestyr a ei waelod ei hun.
Pryn yn y drev, a gwerth gartrev.	Swch heb gwllytyr.
Prïodas yr iâr a'r ceiliog: provi cyn	Sadia 'r mur po garwa 'r gareg.
prïodi.	Siglo'r ddor rhag bod yn segur.
Pan ddcav vo'r ceiliog uchav y cân.	Soniwch am ddiawl, ac ve ymddengys.
Pe dywedwn gyhyd á chywydd.	Sion piau 'r meirch, Sion piau 'r ceirch.
Pan bellav gwaetha 'r gwerth.	
Po glauav vo'r verch blinav vydd ei	Têg y dywedir am vâbo bell.
thynged.	Tôft vydd ar ddyn pan gafu ei ddewis.
Pawb á'i vys ar ei ddolur.	Trech dwy wrach nog un.

Troi 'r gwn i daro 'r gawnen.	Wyneb llawen llawn ei dŷ
Tinddu, ebai 'r vrân wrth y wylan.	Wrth ovregedd y ceir drwg.
Tanllwyth y llwynog am y pentwr	Wrth hir ymgeisio da 'r ymgawfoch.
ceryg.	Wedi novio y llyn yn min y lân boddi.
Tynu llaw hyd ben ci drwg.	
Tranoeth gwedi 'r dyddgwyl.	Yn y gwîn y ceir y gwîr.
Troi dalen newydd.	Y llaw à estyn á gymhell; diymwared
Trymav baich baich o bechod.	galed á gyll.
Tôst á vydd mwg coll.	Ychydig yw mam y gynnen.
Taw wrth ynvyd.	Y genedl a ymgasâ
Taclau gwraig weddw.	Duw a'i diva.
Taer yw 'r gwir am y golau.	Yn arav deg yr á gwr ymhell.
Truan teyrn heb ei ddeiliaid.	Ymhob pen y mae piniwn.
Tàrio val yr abad am y cwvaint.	Yftig diog yn nhŷ ei gymydog.
Tyngu nad oes cèryg yn Nghornattun.	Ymryson á diawl am gudyn o wellt.
Têg pob chwedl heb wrthwyneb.	Yn yr adwy galetav y tyr y garwden.
Tra bo 'r cythraul yn ufern, y mae	Yr un ddiod á chefylau Syr Rosier.
lle i waethygu.	Ymgynghora á doeth.
Tlws pob peth bychan.	Ymgymdeithasa á dedwydd.
Trwy bwyll y mae dirwyn y bellen.	Yr adar á vyn rodio
	Yr un vath er ei wn vo.
Un wennol ni wna wanwyn.	Y maen à dreigla ni vwfogla.
Unwaith am ganwaith i'r gwr.	Y dillad yw'r dyn ar dyn ydyw'r
Uvyddod i gyvoeth, a balchder i	truan.
dylodi.	Y 'ci olav piau 'r asgwrn.
Un drwg á lwgr ar gant.	Y gneuen goeg fy galetav.
Un peth yw addaw, peth arall yw	Ymwrthod a'r diriaid.
cywiraw.	Ymolertha a'r glew.
Uvydd ac anmharod.	Ymchwedd a'r hael.
Un awr o ddiogi á wna ddwy o wylowain.	Ys dir angau i'r eiddawg.
Un trwyn budyr á wna gant trwyn glân.	

ADYSGRIVIAD ARALL O DRIODD MOES

O LYVIR A ELWIR Y CASGLIAD DIDREVN,

EIDDO IARLL MACCLESFIELD.

Tri pheth nid ymguddiant : gwell-
tyn mewn efgid, mynawyd mewn cwd,
a phuten mewn tyrva.

Tri dyn nid call rhygoeliaw iddyut :
hyn no'i gymydogion, rhodiadur o
bell, ac à vo vaen dros iaen.

Tri amryfon à ddygwydd ar varw-
olaeth cadarn cyvoethawg : cythreuliaid
am eienaid, perthynafau am ei eiddo,
a phryved am ei abwy.

Tri math ar ddyn à fy velltgedig :
à dèro orchymynion Duw ac na bo
edivâr ganto, a'r hwn na wypo ddim
o dda ac na cheifio ei ddyfsgu, a'r dyn
à wypo lawer o ddyfsg ac nas dangoso
i neb.

Tri pheth ni all dyn vwy hebddynt :
tudded, a thrwydded, a gwaifgod.

Tri pheth à fydd well no chyvoeth :
iechyd, a rhyddid, a synwyr.

Tri pheth à ddylai crifion daionus
eu gwneuthur : caru Duw yn vwy no
neb, ovni Duw yn vwy no neb, a
gwafaneuthu Duw yn vwy no neb.

Tri pheth fydd anghenraid i bech-
adur eu gwneuthur : cydnabod ei
bechodau, edivarâu am ei bechodau, a
deifyv maddeuant am ei bechodau.

Tri pheth à geif dyn dedwydd :
cariad perfaeth, a bywyd heddych-
lawn, a llawenydd nevawl.

Tri pheth à geif dyn drwg anned-
wydd : tylodi, ac avlwyddiant, a
phoeni.

Tri pheth à geif dyn divalch : am-
ledd, llawenydd, ac esmwythder.

Tri pheth à geif dyn gwallus : cy-
wilydd, a gwatwar, a cholled.

Tri pheth à geif dyn o gyvodi y
bore : iechyd, a chyvoeth, a fanteidd-
rwydd.

Tri pheth à geif dyn cyfgiadur :
cywilydd, ac aviechyd, a methiant.

Tri pheth à geif dyn cywir a dawn,
a pharch, a fyniant.

Tri pheth à geif dyn falst : drygvyd,
a drygair, a drygddiwedd.

Tri pheth à geif dyn dyoddevus :
cariad, a pharch, a chanmoliaeth.

Tri pheth à geif dyn trugarawg :
dawn, a chariad, a thrugaredd.

Tri pheth à geif dyn o ddylun hir-
ddrwg : carchar cystuddiawl, a newyn
poenydiawl, ac ufern dragwyddawl.

Tri pheth à geif dyn dwyvawl : dig-
onedd bydawl, a heddwch corforawl,
a llawenydd-nevawl.

Tri pheth à ddily dyn eu hyftryied :
o ba le ei daeth, a gwybod pa le y mae,
ac ovni pa le ydd âa.

Tri gelyn enaid crifion y fydd : y
byd, a'r cnawd, a'r cythraul.

Tri meddygenaid dyn y fydd : ym-
pryd, a gweddi, a chardawd.

Tri ychydig à wna golli llawer : y-
chydig o anwydau drwg, ychydig o
wall, ac ychydig o ledrad.

Tri gair o gynghor à roddes Lafar i yn ddrwg am dani : bod yn chwann-ddyn : nid amgen, câr dy Dduw yn awg i gytgam â gwyr a gweision, a bod vwy no dim, canys ev a'th wnaeth di ; yn chwannawg i ymoethynion, a dygweddia ar Dduw, canys ev a'th bryn-wedyd yn ddrwg am wragedd ei chy-
oedd di ; ac ovna Dduw yn vwy no modogion.

dim, canys ev a'th varna di.

Tri pheth ferchawgeig gwled : diriad amfer mewn dyn : y bladyr (bledr) yn yn myned yn ddedwydd, cybydd yn fugnaw, yr anadyl yn cerdded, a'r myned yn hael, a phechadar yn myn-
enaid yn meddylid.

ed yn fantaidd.

Tri pheth à ddaw ar ddyn heb wy-ddynt : Duw Dâd Hollalluawg, Duw bod iddo : cyfau, pechawd, a henaint. Vâb Holldrugarawg, Duw Ysbryd

Tri chydymdaith à fydd i'r diawl : Glân Hollgyvoethawg *.

balchedd, a chenvigen, a lledrad.

Tri pheth fydd yn arwyddoca'u bod Duw : am i Dduw Dâd ei greu, am i dyn yn gadwedig : caſâu pethau dryg-Dduw Vâb ei brynu, am i Dduw ionus, cara pethau daionus, a gwedd-Ysbryd Glân ei lywodraethu.

iaw yn ddiwallus.

Tri pheth à ddyly Cristion eu coviaw lân ddivrychau, a gobaith cryv diveiau, yn waſad, rhag pechu yn varwawl : a chariad perfaeth dieifiau.

gorchymynion Daw, llawenydd nev, Tri pheth à gymhell ddyn i weddiaw ar Dduw : hir glevyd, hir advyd, a hir
a phoenau afern. driftyd.

Tri pheth à wna gwr yn vhaenor ar ei gymodogion : bod yn ddoeth, a bod yn hael, a bod yn gyvoethawg. Tri pheth à fydd yn gwaethygu y byd : seguryd divyr, balchedd diyſtyr, ac avrad divesur.

Tri pheth à wna gwraig yn anniw-air : tegwech yn ei hwyneb, folineb yn Tri pheth à fydd yn trallodi y byd : air : tegwech yn ei hwyneb, folineb yn cenvigen wenwynig, a llid cythreulig, ei phen, a balchedd yn ei chalon. a thrachwant baiedig.

Tri pheth ni ddiolchant eu harbed : ni ddiolch pren arbed ei dori, ni ddiolch gwraig arbed myned arni, ni ddiolch yn eſgufedig : i gadw bywyd ei gyd-grifion, i heddychu ei gymodogion, lleidydyr arbed ei goſpi. ac i gadw ei wraig yn vodlon.

Tri pheth à bair i ddyn gelli gwa-ac i gadw ei wraig yn vodlon. hoddiaeth : bwyta gormodd, dywedyd Tri pheth anhawdd i ddyn eu gwneuthur : oeri y tân, fychu y dwr, a bod-
gormodd, a cheifiaw gormodd. loni y byd.

Fair cynvedd anweddu ar ddyn : bod yn daer i geifiaw, bod yn galed i Tri pheth à ddyſg dyn o vod yn roi, a bod yn ddrwg ei dyb.

Tri pheth à bair i wraig gael tybied * Nid wyf yn coeliaw vod perfonau y Drindawd yn dri pheth. *Iago ab Dewi.*

segur: dyfgu meddwl yn ddrwg, dyfgu gwneuthur yn ddrwg, a dyfgu dywed- yd yn ddrwg.

Tri pheth à geidw gwraig yn vodlon: ei cheiliogi pan vyno, ei thrwfiad val y ceifio, a'i chadw rhag digiaw.

Tri pheth à wna wr yn hoenus: gweled ei wraig yn ei garu, ei gyvoeth yn mwyaú, a Duw yn ei nerthu.

Tri pheth canmoledig ar wr: bod yn ddoeth ei ymadrawd, yn gyviawn ei weithredodd; ac heb wneuthur dim gormodd.

Tri pheth canmoledig ar wraig: ei hwyneb yn ddawnus, ei hymddiddan yn synwyrus, a'i harveron yn ddaionus.

Tri pheth rheidiawl i ddyn wrthynt wrth vynych vyned i davarn: ei ben yn gryv, ei vol yn gadarn, a'i bwrs yn drwm.

Tri pheth à geif dyn mewn tavarn: divyrwch i bechu, divyrwch i vethu, a divyrwch i ymwaethu.

Tri dyn ni ddylai wr eu gwahawdd i'w ciniaw: twyllwr gwenieithus, testynwr gwatwarus, a bradwr ceuvigenus.

Tri pheth hofaidd i wr eu bod gantho: ei wraig yn rhinweddus, ei dý yn drevnus, a'i dir yn gyvanneddus.

Tri pheth à nertha gwr i vod yn gyvoethawg: ei wraig yn gasglad, ei dylwyth yn ddiavrad, ac yntau yn llavuriad.

Tri pheth à wna wr yn anghenus: ei wraig yn voethus, ei dylwyth yn wallus, ac yntau yn avradus.

Tri pheth ni ddygant wr i gymmeriad mawr: ei wraig yn veiftres, ei gefyl yn llymes, a'i dir yn ores.

Tri pheth gweddus i wr eu bod yn ei dý: ei wraig yn ddiwair, ei glustog yn ei gadair a'i delyn yn gywair.

Tri pheth rheidiawl i ddyn eu bod gantho: ei wraig ar ei wely, ei dân yn ei aelwyd, a'i arian yn ei bwrs.

Tri pheth à wna i wr vod yn vodlon i'w giniaw: ei wraig yn vedrus, ei vwyd yn voethus, a'i gylla yn iachus.

Tri pheth anesmwythav ar wr yn ei dý: ei wraig yn ymdaeru, ei simnai yn mygu, a'i dý yn dyveru.

Tri pheth nis ceif dyn yn ddifael wrth ei amgen: benthg arian gan ocrwr yn ddi lóg, pledo ei vatter yn y llýs gan wr o gyvraith yn ddi fys, a'i giniaw o vwyd moethus yn nhý cybydd angawr yn ddi rybudd.

Tri rhyw o ddynion anhawdd eu cael yn yr un meddwl: y call a'r fól, yr hael a'r cybydd, a'r cywira'r lleidyr.

Tri pheth y fydd yn cadw y byd mewn trevyn: rhív, a phwys, a mefur.

Tri pheth à geif dyn wrth ymgyvreithiaw: côff, a goval, a thravael.

Tri rhyw o ddynion à gyll eu haravwch yn debyg i rai allan o'u pwyll: helwyr, dawnfwyr, ac ymladdwyr.

Tri rhyw o ddynion y fydd heb brifiaw eu honestrwydd: meddwyr, anudonwyr, a bradwyr.

Tri rhyw o ddynion à fydd heb ovni Duw: traeturiad, cynllwynwyr, a threifwyr.

Tri pheth à fy ddaionus i ddyn: meddwl yn dda, dywedyd yn dda, a gwneuthur yn dda.

Tri pheth à arwain ddyn i dylodi: aviachus chware, glothineb, a phuteindra.

Tri pheth ni all dyn eu cuddiau : cyvoeth mawr, cariad mawr, a chas mawr.

Tri pheth à fy raid i griffion da ryvelu yn eu herbryn : y byd, y cnawd, a'r cythraul.

Tri pheth à fy rhaid wrthynt wrthwneuthur pob gwaith : gwybodaeth, vodd ei gwnelir, a gallu i'w wneuthur, ac ewyllys i'w ddwyn i ben.

Tri pheth anhawdd i ddyn eu gwneuthur yn gwbyl : adnabod ei hunan, gorchwygu ei chwaint, a chadw ei rin.

Tri pheth da pan vont yn gymmasur, a drwg pan vont yn anghymmefur : y tân, a'r dwr, a'r gwynn.

Tri pheth gwerthvawrocav i ddyn : iechyd, a rhyddid, a rhinwedd.

Tri chynvodd ddrwg eu bod ar ddyn : balohedd heb haelioni, trachwant heb gyviawnder, a llid heb drugaredd.

Tair modd y fydd i adnabod dyn : ei ymadrawdd, ei ymddygiad, a'i arveron.

Tri pheth cyntav à dwylla ddyn : geiriau tŷg, chwaint ennill, ac eisiau gwybyddiaeth.

Tri pheth à geidw wr mewn iechyd : ymborth yn vesurawl, trawaelu yn gymmedrawl, a chadw ei wrës yn naturiawl.

Tri pheth gwrthwynebus gan wr i ymadael ag hwynt : y wlad lle y ganed ac ei maged, y cyvoeth yr hwn à gaeiloedd ev ei ban, a'i gyveillion y rhai à oedd ev gwedi eu provi yn gywir iddo.

Tri pheth ardderchawg ymhlith pethau bydawl : caâu folineb, caru rhinwedd, a dymunaw dyfgu yn waftad.

Tri pheth à ennill enw da i ddyn : dywedyd ychydig, gwneuthur daioni, a llavurio.

Tri pheth à wna ysgrivenydd da : tragwyddawl gofedigaeth am wyr ardderchawg, a rhoi dangosiad i'r etiveddion ar eu hol, a gwneuthur i'w enw ei hân barâu byth.

Tri pheth à ddyly dyn bryderu eu gwneuthur : gwrandaw yn uvydd, ateb yn gall, a dangaws ei hunan yn wybodus.

Tri pheth rhyvodd à fydd yn y byd gan gymaint o wahaniaeth y fy rhyngddynt : wynebau dynion, dywediad dynion, ac ysgrivenadau dynion.

Llyma driodd gweddus eu bod ar wraig i voddâu ei gwr, ac i'w gwneuthur yn well no goddol.

Bod yn gywilyddgar, bod yn ddyftawgar, a bod yn uvyddgar.

Ei hwyneb yn ddawnus, ei hymddyddan yn vedrus, a'i llun yn weddus.

Meddwl di anllad, buchedd ddi avrad, a chyviawn vuriad.

Ar Dduw yn gweddiaw, yn fywon ei dwylaw, a'i gorchwyl yn gryno.

Ei phryd yn hofaidd, ei chorff yn lluniaidd, a'i chalon yn buraidd.

Y lleill law yn casglu, a'r llall yn rhànu, a'i phen yn pryderu.

Yn dda ei chydwybod, yn rhadlaw ei thavawd, yn gywir i'w phriawd.

Yn ddivalch ei chalon, yn lân ei harverion, yn drugarawg i dylodion.

Yn caru Duw yn hyvryd, yn ovni Duw hevyd, yn gwafuaethu Duw yn ddiwyd.

Er hynny rhyw wraig á gár cael myn-
ed lle myno, credu á ddywedo,
a chael á geisio.

Llyma driodd gweddus eu bod ar
wraig rhag cwcwalltu ei gwr o honi, o
bydd yn gorrnod arno vod yn vynyeh
oddi gartrev.

Ei fodlau yn ibawg, ei thraed yn
agawg, a'i cherddediad yn fallach-
awg.

Ei choefau yn vreisgon, ei mordd-
wydydd yn veinion, a'i gliniau yn
gulion.

Yn llaefion ei brónau, yn geimion ei
breichiau, a'i dwylaw yn gigwein-
iau.

Ei dannedd yn hirion, ei gwevlau
yn vyrlon, a'i llygaid yn drawfion.

Ei haelau yn vlewawg, ei hwyneb
yn ddofawg, a'i min yn drevlawg.

Ei chlustiau yn llydain, ei deurudd
yn druain, a'i lliw val yfgevain.

Ei llais yn gryg, ei thavawd yn
vloefg, a'i geiriau yn chwerwon.

Llyma Driodd Cerdd.

Tri bai cyfredin á fydd ar gerdd :
tôr mesur, drwg yfilyr, a cham ymad-
rawdd.

Tri thôr mesur á fydd ar gerdd :
hîr, a byr, a thwyll yn yr awdl.

Tri rhyw yfilyr drwg á fydd : cam
ddychymyg, anmherthynas, ac eisiau
enaid.

Tri cham ymadrawdd á fydd : unig
a llofawg i' gyd, gwrryw a benyw i
gyd, a gwydd ac abfen i gyd.

Tri anmherthynas cerdd : moliant a
gogan i gyd, rhy ac eisiau i gyd, ac
eisiau beryv.

Tri rhan ymadrawdd á fydd : enw,
a rhagenw, a beryv..

Tri rhyw y madrawddy fydd : ymad-
rawdd berfaeth, ymadrawdd gyviawn,
ac ymadrawdd addurn.

Tri rhyw fillav á fydd : fillav dalgron,
fillav leddev, a fillav dipton.

Tair rhyw fillav dalgron á fydd :
dipton dalgron, a dipton leddev, a
dipton wib.

Tair dipton gymmeriad á fydd :
dipton dalgronleddev, a dipton ben-
gamleddev, a dipton dawddleddev.

Tair rhyvedd ddipton á fydd : dipton
ddiaith, a dipton losgyrnawg, a dipton
wib.

Tair dipton odidawg ganiad á fydd :
dipton dalgronleddev, a dipton los-
gyrnawg, a dipton gadarnleddev.

Tair fillav gadarnleddev ganiad á
fydd : tromleddev, byddarleddev, a
chadarnleddev.

Tair fillav ysgavn ganiad á fydd :
fillav dalgron, a fillav bengamleddev,
a fillav vud.

Tair dipton á fydd ni cheir proest yn
eu herbyn : dipton dawddleddev, a
dipton dalgron, a dipton wib.

Tri bai gwahanredawl á fydd ar
gerdd : nid amgen, ar broest englyn,
ac unodl trwm ac ysgawn, a leddev a
thalgron.

Tri bai gwahanredawl á fydd ar
englyn unodl : cern-ymorddiwes, a
thin áb, a drwg ofodiad ar odlau.

Tri pheth á gydvreiniant ymad-
rawdd, ac ei teilyngant : ehudrwydd
parabl, a chywreindeb fynwyr, ac
anianawl ddeall y datganiad.

Tri pheth à anghywiriant ymadwriaeth.

rawdd: pwl ddatganiad, ac anghy-
wirdeb fynwyr, ac anystyriawl ddeall
y parablwr.

Tri rhydd cerdd davawd à fydd :
clerwriaeth, teuluwriaeth, prydydd-
iaeth.

Tri pheth à berthynant ar glerwr :
goganu, ac ymbil, a gwarthruddiaw.

Tri pheth à berthynant ar deuluwr-
iaeth : haelioni, a digrivwch, ac erbyn-
iad à da heb ymbil am danynt.

Tri pheth à berthynant ar brydydd :
clodvori, a digriváu, a gwrthwynebu
gogangerdd.

Tri un pen cerdd à fydd : prydu, a
chanu englynion, a chyvrwyddyd.

Tri pheth à anurddant gerdd : ei
datganu mewn anamser, heb ei govyn;
a chanu yn anmherthynas, nid amgen,
i'r neb nas dylai; ac eisiau cerddwr
i'w barnu.

Tri pheth à urddant gerdd : elud-
rwydd ac eovnder parabl, ac ethry-
lithr y datgeiniad, ac awdurdawd y
prydydd.

Tri pheth à hofant gerdd : dyvnder
fynwyr ac ystyr, odidawg ddychymyg,
ac awdurdawd y prydydd.

Tri pheth à anhofant gerdd : brasder
fynwyr, a fathredig ddychymyg, ac an-
urddas y prydydd.

Tri pheth à gywreiniant ar gerdd
gywraint: cyvansoddiad ymadroddion,
ac amllder Gymraeg wrth ei chyvan-
soddi, a dychymygr y gerddwriaeth
wrth gyvansoddi y gerdd.

Tri pheth à anghywiriant gerdd :
eisiau modd i gyvansoddi ymadroddion,
ac anamállder Gymraeg, ac angherdd-

Tri pheth à amláant mewn cerddwr :
hen gerdd, a barddoniaeth, ac hystoriau.

Tri pheth à bylant awen cerddwr :
anghyvrwyddyd, angherddwriaeth, ac
anghanmawl.

Tri pheth à lygraant o gwyl awen
cerddwr: tra meddwdawd, a thra god-
ineb, ac yfgymmyndawd.

Tri pheth à ddylly eu gochel : llyn-
au, a phuteiniaw, a chlerwriaeth.

Tri pheth à ddylly cerddwr eu can-
mawl: haelioni, a digrivwch, a cherdd-
wriaeth.

Tri pheth à vawraa gerddwr : gwisg-
odd, a chydabod, a chanmawl.

Tri pheth à ddiftrywiant gerddwr :
noethi, ac anghydabod, ac anghan-
mawl.

Tri pheth ni chynghuan mewn cerdd :
anwadalwch, ac yfmaláwch, ac an-
gherddwriaeth.

Tri pheth y cae cerdd arno heb
vyned yn eu herbyn : hên gerdd yr
hên brydyddion, a dychymygawl
awdurdawd y prydyddion newydd, a
chelvyddyd y gerddwriaeth.

Tri rhyw broest à fydd : proest dal-
gron, proest gadwynawg, a lleddyv
broest.

Tri rhyw unodl à fydd : unodl
union, unodl cyrch, ac unodl crwca.

Tri pheth ni ddylly cerddwr eu
credu : gogan clerwr lle prydo pryd-
ydd, a chanu angherdd o brydydd
canmoledig ag awdurdawd iddo, a
dywedyd celwydd yn ystig a gogan
yn ddiachaws.

Tri pheth à lawenaa cerddwr : ei

berchi, a chanmawl ei gerdd, a rhoddion gwyr da.

Tri pheth à goddant gerddwr ac ei triftâ : ei anmberchi, ac anghanmawl ei gerdd, a'i nacâu.

Tri pheth à warthrudd cerddwr : ei anghredu, ei anghanmawl, a chamvarn.

Tri anhebgor cerdd à fydd : eglurder parabl, ac eonder, a cherddwriaeth.

Tri pheth à ddily cerddwr eu haddev : cybyddiaeth, a devodau drwg, a thra cyvrinach, a chywilydd cydymddaith, a chelwydd argyweddus.

Tri pheth ni ddily cerddwr eu celu : gwirionedd diargywedd, a barnu ar

gerddwriaeth, a chlod dyledus y dynion da.

Tri pheth à waharddir i gerddwr : camvarnu ar gerddwriaeth, a goganu heb ei haeddu, a chroefangerdd.

Tri pheth à ganmolant gerddwr : haelder, a digrivwch mawl, a devodau

da.

Tri pheth à wradwyddant gerddwr : cybyddiaeth, a devodau drwg, a thra chynnildeb.

Tri pheth à barant garu cerddwr : cyvundeb, a haelioni, a rhywiogrwydd.

A velly tervyna.

Y PEDAIR CAMP AR UGAIN A'R ACHOS Y GWNAETHBWYD HWYNT.

AMRYVEILION lawenydd ydoedd gynt y'mhlith cenedl y Cymru pan oeddylt â Phrydeiniaith naturiawl davodau ei ganedig wlâd yn ddigymysg ganthynt, a breninawl allu ganthynt, a llywodraeth teyrnafodd ganthynt. Ac velly y dengys eu tri arbenig ragoriaeth arver, nid amgen, bywiogrwydd, nerth, a fynwyr, yr henwed yn ddewisawl ac y graddwyd pedair camp ar ugain yn amfer yr amherawdyr Arthur, ac á vuant arveredig yn hir o amfer, oni ddifygioedd meddiant tywyfegion Cymru; ac yna gwedi hyny val ciwdawd heb lawenydd, ni vawr arverwyd o'r campau hyny, onid aethant dros

gôv haiachen, val nad oes nemmor o ddyn yn Nghymru à wyr henwau y pedair camp ar ugain, chwaethach eu gwneuthur; a phan glywir eu henawi ni wyddis beth yw llawer o naddylt; ac am eu bod mor ddeyithyr á hyny á wnaeth i mi ysgrivenu yn y llyvyr yman, am nad adwaen le mor addas i veddiannu cadwedigawl gofadwriaeth yr hen Brydeiniaid, ac i'ch meddiant chwi, ac á dybiais drwy ddarllen amryveilion hethau y cadwech yn well yn eich côv ych ganedig naturiawl wlâd, yr hon ych dyco y Goruchav Dduw chwi iddi wrth vodd eich calon eich hun. Amen.

HENWAU Y PEDAIR CAMP AR UGAIN.

Cryvder
Ymavael
Rhedeg
Neidiaw

Noviaw
Marchogaeth
Saethu
Chwareu cledd a bwclod

Chwareu â chledd deuddwrn
Chwareu â fon ddwybig
Hely â milgi
Hely pyſg
Hely adar
Barddoniaeth
Canu telyn
Darllen Cymraeg

Capu cywydd gan dant
Canu cywydd pedwar ac acenu
Portreiaw
Herodiaeth.
Chwareu gwyddbwyll
Chwareu tawlbwrdd
Chwareu frifial
A chyweiriaw telyn.

DOSBARTH Y CAMPAU UCHOD.

O'r pedair camp ar ugain, deg gwr-
olgamp y fydd, nid amgen, o hyny
chwech o rym corf, val hyn :

Cryvder
Rhedeg
Neidiaw
Noviaw
Ymavael
Marchogaeth.

A phedair o rym arvau, nid amgen :

Saethu
Chwareu â chledd deuddwrn
Chwareu â chledd a bwled
Chwareu â fon ddwybig.

A deg mabolgamp y fydd, ac o hyny
tair helwriaeth, nid amgen :

Hela â milgi
Hela pyſg
Hely ederyn.

Saith teuluaid o's mabolgampau
fydd, ſev ynt :

Barddoniaeth
Canu telyn

Darllen Cymraeg
Canu cywydd gan dant
Canu cywydd pedwar ac acenu
Portreiaw
Herodiaeth.
Pedair o'r campau fydd val hyn :
Chwareu gwyddbwyll
Chwareu tawlbwrdd
Chwareu frifial
Cyweiriaw telyn.

O'r pedair camp ar ugain uchod
pedair fydd bènav, ac â elwir tadogion
gampau, nid amgen :

Rhedeg
Neidiaw
Ymavaelyd
Noviaw.

Yr achos y gelwir hwynt yn bènav,
ac yn dadogion, am nad rhaid devnydd
yn y byd i wneuthur yr un o honynt,
eithyr val y gwnaed dyn o'r pedwar
devnydd fydd y'mhob dyn, ac wele val
dyna yr achos.

Y NAW HELWRIAETH.

O'r naw Helwriaeth, tair helva gy-
fredin fydd ; 1. Carw. 2. Haid wenyn. 3. Iwrch.
3. Gleisad : A thair helva gyvarthva, Y Carw â ddywedir ei vod yn un o'r
1. Arth. 2. Dringedydd. 3. A cheil- tair helva gyfredin ; yn gyntav, am ei

vod yn wychav ac yn wrolav anivel y mae helwriaeth arno á bytheiaid ac á milgwn; yn ail, am ei vod yn rhanog rhwng pawb á ddél atto wedi ei ládd, cyn tynu y croen oddiamdano: 'oblegid, os bydd gŵr ar ei daith yn dyvodd heibio yr amser hwnw, ev á geif ran o hono wrth gyvraith, cystal a'r neb a'i lladdo. Haid wenyn fy helva gyfredin, oblegid pwy bynag a'i cafo ar ei dir ei hun, neu ar dir arall, y mae yn rhanog pawb o honi ar á ddél attí cyn rhoi o hono wyfíl, sev yw hyny rhoi nód wrthi i ddangos mai eve a'i cawas gytav; ac onis gwna, pawb á ddelo yno á geif ran o honi, ond bod iiii^d yn myned i berchenog y tir. Gleifiad á elwir yn helva gyfredin, oblegid pan vydder yn ei hely á rhwyd, neu á thryver, neu mewn módd arall, pwy bynag á ddél atto cyn ei ranu, y mae iddo ran o hono cystal a'r neb a'i dalio, os bydd mewn dŵr cyfredin.

Yr Arth fy helva gyvarthva, am ei bod yn gig hely o'r penav, ac am na bydd vawr ymlid arni, am nas gall gerdded ond yn arav, ac ni bydd ond ei baeddu, a'i chyvarth, a'i lládd.

Dringedydd yw pob peth á ddringo i vrig pren i'w amddifyn ei hun. Ac ni ddyly heliwr ddywedyd Bele, neu Gáth goed, neu Wiwair neu Fwlbart, ond eu galw dringedydd llwyd, dringedydd du, dringedydd côch. Ac am nas gall dringedydd ddiainc yn mhell, ond dringo i'r pren, ac yno ei vaeddu a'i gyvarth á wneir.

Ceiliog coed á elwir yn helva gyvarthva, oblegid pan ddél y bytheiaid

ar ei hynt ev, eí ymlid á wnánt oni gymmiero bren, ac yno ei gyvarth a'i vaeddu á wneir.

Y Cadnaw fydd helva ddolev, oblegid er maint vo'r gwaeddi a'r canu cyn ar ei ól, ev á gynnal ei helynt oni vlino.

Ysgyvarnog fydd helva ddolev am ei bod yn cadw ei helynt er maint vo'r ymlid arni.

Yr Iwrch á elwir yn helva ddolev oblegid yr un achos.

Penav cig hely yw Carw, ac Ysgyvarnog, a Baedd gwýllt, ac Arth.

Os gollyngir milgwn i garw, neu anivel arall, a'i ymlid o'r milgwn dros vryn, allan o olwg, a'i ládd, y milgi blaenav yn y golwg diweddav biau'r croen. Ond ni cheif miliaf groen er ei enuill, oni bydd hi yn dorog o vilgi á ennilloedd groen, ac yna hi a'i ceif.

Am Ysgyvarnog, pa beth bynag a'i lladdo, y ci neu'r peth arall a'i coto o'i gwál a'i piau os ei cheifio y byddir i'w hymlid.

Y naw helwriaeth á ddyly bawb eu gwybod ar á ddyco gorn. Ac oni veidr roi ateb amdanynt, ev á gyll ei gorn. Ac os daw neb i hely a'i gynllyvan amdano, oni veidr roi ateb am y naw helwriaeth, ev á gyll ei gynllyvan. Ond ev á all vod a'i gynllyvan am ei vraich yn ddiddial.

Ni all neb illwng na milgi na miliaf i un anivel pan vo'r bytheiaid yn ei ymlid, oni bydd iddo yntau vytheiaid yn ei ymlid; ac oni bydd, ve all y neb á vo yn canlyn y bytheiaid dori llinyn ar ei vilgi, os eve a'i gillwng.

Nid Rhudd i neb faethu anivel y bo cŵn y brenin vydd y rhai segur. helwriaeth arno, pan vo yn ei ef- Yr anivel à helier vydd ar arddelw mwythdra, tan boen colli ei vwa a'i yr heliwr cyntav, hyd oni ymchwelo faeth i arglwydd y tir. Ond eve á geif ei wyneb parth a'i gartrev, a'i gevn ar ei faethu, a'i ládd, os gall, pan vo'r yr hely. Ond o bydd ei gŵn ev yn huaid ar ei ôl; ond na cheif faethu yn hely, ac yntau wedi ymadael á'i gŵn, mysg y cŵn. ni ddylly ev ddim cyd lladdo y cŵn

Os á neb i hely, a gillwngar anivel, segur ev, ond perchènog y cŵn segur a chyvarvod o gŵn segur ag ev, a'i bieuvydd. ládd, y cŵn cyntav bieuvydd, onid

Velly yr oedd y gyoraith hely gynt.

LLYMA LYVYR TRIODD BEIRDD YNYS PRYDAIN,

A GASGLWYD O AMRYVEILION HEN LYVRAU YSGRIVEN,

GAN IOLO MORGANWG, B. B. D.

1796.

Llyma Lyvyr Triodd Beirdd Ynys Prydain, à gasglwyd genyo vi Thomas ab Iwan o Dre Bryn, yn Morganwg, 1680.

Y CYMRO CAREDIG,

DYMA Lyvyr o hên Driodd; llawer o arver á vu gynt ar y cyvryw bethau, ac ydd wyv yn covio imi weled mewn tý hên garwr imi, pan oeddwn yn vachgen, amryw gopiau o Driodd, wedi eu doddi y'nglud ar welydd ei neuadd. Peth cyfredin oedd hyn, meddai ev, yn yr hên amferodd; ni deallwn wrth hyn vod ein hên deidau yn caru doethineb yn well o lawer no 'u heppil. Pwy ynawr á ry 'nglud ar wâl ei barth unpeth à vo nag yn dysgu, nag yn arwyddo doethineb? neb ar à wn i. Gweled amryw bethau o'r vath hyn, yn enwedig Triodd Llelo Llawdrwm o'r Coetty, ar wal feneifr neuadd vy hên garwr, á dynoedd vy ferch i gyntav at ddarllen hên iaith vy ngwlad, a chwillio ei hen ysgriveniadau; ac ni bu vychan y diddanwch à gevais yn yr hên lyvrau Cymreig. Yr wyv yn credu hyn yn vy nghalon, pe bai rhai pethau o'r natur hyn mewn print i'w doddi ar welydd mewn tai, y tynai hyny sylw llawer dyn ieuanc at bethau gwell nog y sydd yn awr vynyachav yn cael eu gosod o'u blaen; ac nid cywilydd y byddai i ambell hên ddyn pengaled, a phengaled y gwelav i pob hên ddynion, ystyried ei bod hi 'n llawnoed bellach iddo va neu hithau ymarver ychydig á doethineb: Medd hên Driodd Cerdd—

" Tri Thriodd à vuant gynt ar gov a gwybod yn Nghymru, Triodd Cerdd, Triodd Cyvarwyddyd, a Thriodd Doethineb.

Nev i eneidiau yr hên ddynion da gynt à vuant yn dwyn ar gov a gwybod y cyvryw bethau ; ond os o hyny y bu nêyddyt, y mae arnav oevn mawr ni welant vyth vawr o'u heppil yn y lle y mae nhwy.—Bydd wych, bydd iach, a bydd ddoeth ! a Duw vo gyda thi, a'i nev i'th enaid !

THOMAS AB IVAN.

CYNNWYSIAD Y LLYVYR HWN.

1. 2. 3. 4. 5. *Triodd Doethineb.*

6. *Triodd Llelo Llawdrwm o'r Coetty.*

7. *Triodd y Gwagedd.*

8. *Triodd y Gwagedd priod.*

9. *Triodd y Cybydd.*

10. *Triodd Mab y Crinwas.*

11. *Triodd y Meddwyn.*

12. *Triodd y Cymro.*

13. *Triodd y Sais.*

14. *Triodd Gwilym Hir Saer.*

15. — *creill a'u Hanes.*

16. *Triodd gwio eu gwybod a'u covio, er addysg doethineb.*

I. TRIODD DOETHINEB, O LLYVYR MR. LEWYS O BEN LLIN, YN MORGANWG : UN O LYVRAU TRE BRYN.

1. Tair sail doethineb y fydd : yfyr-iaeth, gwybodau, ac ymgais.

2. Tri pheth à ddangofant ddoethineb lle y bytho : llavar, camp, ac anwydau.

3. Tri anhebgor doethineb : deall cadarn, awen lathraidd, a chydwybod lân.

4. Tri pheth à welir lle bo doethineb : trevn brydverth ar bob travod,

cyviawnder yn mhob ymgais, a thang-nev yn mhob ymarweddiad.

5. Tri pheth hawdd vydd adnabod dyn wrthynt : wrth à gâr, wrth a'i câr, ac wrth nas câr y naill a'r llall.

6. Tri pheth à ddangofant beth yw dŷn : ei ddyddanwch, ei gâs, ac ni welir ar ymdawr gantho.

7. Tri theyrnedd gwybodau : gwell-âu moes a devawd, diwallu pob eifiwed, a dyddanu meddwl.

8. Tair priyddyledfwydd gŵr : dwyn plant i vynydd ar ddyfsg ac yn ddeddvawl, dangos daioni ar ei weithredodd, a dangos gwybodaeth i'r diwybod.

9. Tri pheth à wna gwr deddvawl : ynnill cariad a pharch ei genedl, a'i wlad, ynnill boddlondeb a llawenydd iddei hunan, a gadael cov anrhydeddus ar ei ôl.

10. Tri chyveillion goreu dyn, lle byddont dda, a gwaethav lle y byddont ddrwg : ei ferch, ei ddeall, a'i gydwybod.

11. Tair priyddyledfwydd y fydd : dwyvawl, gwladawl, a theuluawl.

12. Tri pheth à gadwant drevn ar bob peth : nerth, cosp, a gobrwyl.

13. Tri pheth cyntaf à ddylid eu hyftryied y'mhob gorchwyl a thravod: y lle, y pryd, a'r dyben.

14. Tri pheth yn ail à ddylid eu hyftryied cyn ydd eler y'ngfylch un gorchwyl ba bynag ei ryw: trevn, moddiou, a galluoideb.

15. Tri pheth anhebgor i bob gorchwyl: modd, medr, a myn.

16. Tri pheth yn gyvun a'u gilydd à lwyrr amddifynant, ac nis gellir eu gortrechu: cyviawnder, deall, a chariad.

17. Tri pheth à geiro iawn ddeall ar dravodau bywyd: golud, nerth, ac anrhydedd.

18. Tri pheth à ddangofant avlywodraeth: y cryf yn gormesu 'r gwàn, y celwydd yn drech no'r gwir, a gloddest yn drech nog arbodoldeb.

19. Tri pheth à amddifynant wladoldeb: cariad, ovn, ac ynnill.

20. Tri pheth à ddyvethant wladoldeb: creulondeb yn lle cosp, diymdawr o bwyll yn lle trugaredd, a gwaftraf yn lle gobrwyon.

21. Tri pheth y dylai bob doeth ymarver ag wynt yn ei dy, a'i deulu, a'i gymmodogaeth: tangnevoldeb, ynadoldeb, a thadoldeb; fev o'r deddvau hyn y bydd heddwch, a chariad, a chynghorion doethion a daionus; a donioldeb haelionus a govalus bob un tuag at y lleill; ac o hyny cymmmodogaeth dda; ac heb hyny nis gellir na bydoldeb, na chydvoldeb, val y bo

iawn a daionus herwydd dymunoldeb doethion.

22. Tri pheth anhebgor ar bob pencynghor: bod yn yftrygar, yn iawn-gar, ac yn yftrywgar i chwilio i maes à vo twyll ar wirionedd.

23. Tri goreuon menwyddoldeb: iechyd, boddlondeb, a heddwch.

24. Tri fyrth y fydd ar bob travod: agweddoldeb, cylchiadoldeb, a damweinioldeb.

25. Tri chywltwr y fydd ar bob peth: ynniawl, cylchiadawl, a galledigawl.

26. Tri pheth nis gellir neb yn ddedwydd hebddynt, pei bei onid ev ei hun yn byw ac yn bod: iechyd, caredig-rwydd, a gwybodau.

27. Wrth dri pheth y dylid o iawn yftryied pob peth: ei ansawdd, ei le, a'i amfer.

28. Tri pheth y dylid eu hyftryied yn bybyrbwyll deirgwaith bob dydd: deddvau cariad haelionus, dyled teulueiddrwydd, a govynion Duw; a myned yn ôl y tri govynion dyled hyn.

29. Tri drwg y fydd ac nis gellir eu cynddrwg: murn cynllwyn, godineb, a meddwdawd; canys mamau ydynt i bob drwg arall.

30. Tair elufen y fydd yn bennav ar bob elufen: nawdd, ymborth, a chynghor da.

31. Tri arwyddion à welir ar bob dyn, ac wrth y rhai hyny ei adnabod: ei ddwydrwg, ei gas, a'i gyveillion.

32. Tair gormes gwlád : anymgais, cybyddawd, a glythineb.

33. Tair gormes teulu : gwr anwybodus, gwraig anynad, a phlant anuvydd.

34. Tair gormes teyrnedd : anmrawd, anrhaith, ac anymdawr.

35. Tair gormes ymgais : difyg ofer-yndawd, difyg gwybodaeth, a difyg tál a gofrwy.

36. Tair gormes gwybodaeth : celvyddyd annoeth, dosparth anghywir, ac iaith aneglur ; ac ni ddylid ymarver ag un o naddynt.

37. Tair gormes celvyddyd : iaith gyving aneglur, dosparth annhrevnus, ac avreidioldeb.

38. Tair gormes awen : difyg addyfg a gwybodau, eifiwed corforawl, ac anghydnabyddiaeth.

39. Tair gormes doethineb : cymmodawg geuawg diriaid, arglwydd cyvoeth anghyviawn, a gwraig anynad vlyfig.

40. Tair gormes cymmodogaeth : rreiglauw chwedlau, tavarndý annofparthus, a chybydd anghawr.

41. Tri pheth nis dylid eu govyn : ced ac elusen gan gybydd anghawr, cynghor gan annoeth, a nawdd gan anwr.

42. Tri drygddyn y fydd ac nis gellir eu gwaeth : cybydd, enllibwr, a gwenieithwr.

43. Tri rhagoriaeth daioni : addvwynder, daioni, a phwyllgarwch.

44. Tri pheth à ddielir ag anmenwed-igrwydd : cribddail, anudon, a chreulondeb.

45. Tri pheth à ddylid eu frwynaw yn gadarn : llaw, tavawd, a blýs.

46. Tri chyvlawnder doethineb : ferchogrwydd, pwyll, a chywirdeb.

47. Tri arwyddon anwybodaeth : ymddwyn anvoesus, iaith anghyviawn, a holi dirgelion y cymmodogion.

48. Tri chyttundeb à wnânt wr yn gyvoethawg : cyttundeb à gair Duw, cyttundeb à'i wraig a'i deulu, a chyttundeb a'i gymmodogion.

49. Tri pheth y fydd, ac hebddynt nis gellir à wnânt wladwr : bonedd, celvyddyd, a daionuslder.

50. Tri pheth nis dylid eu credu : gair gwr o bell drosto ei hunan, addewid mab i verch wrth gael y llawuchavarni, ac à ddyweto ddiriaid am arall.

51. Tair arwydd tangnergarwch ar ddýn : trugaredd at ei ysgrubl, caru cartrev, a chanu gyda ei orchwyl.

52. Tair arwydd bonedd o gwnad ar ddýn : haelioni, cyvarch hawddgar, a gwybodau deddvolion.

53. Tri arwyddon creulonder : tarvu anivel yn ddi raid, briwa coed a llyfiau yn ddiachos, a bod yn daer am gymmwynas.

54. Tri arwyddon trugaredd : syniadu cwyn plentyn, troi oddiar fordd anivel gorweddawg, ac ymddwyn ferchawg tuag at ddiert h ac efron.

55. Tri arwyddion anian ddrwg mewn dŷn : rhoi cynghor cyn a'i ceif-ier gantho, à wnelo na bo rhaid nag achos iddo, ac à fôn am à welo ar ei gymmodogion.

56. Tri pheth à ddiweddant yn ddrwg vynyachav, am hyny goreu yw eu gadael : cyveddach, ymryfon, a chwilio helynt dŷn arall.

57. Am dri pheth ni cherir neb gan ei gallach : cafwir heb achos cyviawn drofto, cynghor ni ovynner, ac athrodion.

58. (Gwel riv 42.) Tri dyn y fydd ac nis gellir cythraul eu gwaeth : enllibwr, rhagrithwr, a chybydd.

59. Tri pheth à ddylid eu diolch : gwahawdd, rhybudd, ac annerch.

60. Tri thywyfogaeth ferchog : digrivwch, haelioni, a fyberwyd.

61. Tair gormes doethineb : meddw-dawd, godineb, a dryganian.

62. Tair fail doethineb : ieuenctid mabawl i ddyfgu, côv awengar i gadw dyfsg, a fynwyr oedran i ddatganu.

63. Tri gwreiddyn doethineb : gwirionedd, dyfsg, a chydwybod.

64. Tri pheth à gadarnâa gynnevawd : addwrynder, awdurdawd, a doethineb.

65. Tri pheth anhardd ar bob rhyw oddŷn, beth bynag, pale bynag, a phryd bynag y bo : dioglydrwydd, furllydrwydd, ac annyfsg berwydd ei radd.

66. Tri pheth hardd ar ddŷn y'mhob lle, ac ar bob amfer, ac y'mhob gradd a chyvlwr, ac à ennillant barch ac anrhydedd iddo : caredigrwydd, diwydrwydd, a gwybodau moliannus.

67. Tri argaedoethineb : gwirionedd, cariad, a phwyll.

68. Tri pheth à gau yn erbyn doethineb : celwydd, llid, a rhyodres.

69. Tri argae awen : gwybodau, haelioni, a diwydrwydd.

70. Tri pheth à gau yn erbyn awen : diawgfwrth o gamp, cybydddawd, ac anwybodaeth.

71. Tri chywrym gwybodaeth : llythyr, dosparth gyviawn, a lles gwlad a chenedl.

72. Tri ymglywed doeth a deddvol : ymglywed â'r gwirionedd, ymglywed â'i ferch, ac ymglywed â'i nerth.

73. Tri pheth à lanwant wagder : dadwrdd diddyfsg y'mhen gwâg, crochwerthin diytyr y'nghalon wâg, a llaid budreddus mewn fynon wâg.

74. Tri pheth à geif dŷn trugarog : cariadei gymmodogion, parch doethion, a thrugaredd Duw.

75. Tri pheth à geif gwr deddvol : digonedd bydawl, heddwch cydwybod, a bodd Duw.

76. Tri pheth à geir o hir ddilyn drwg : cosp cyvraith ei wlad, ei gafâu gan bawb, a digovaint Duw.

77. Tri dyn y mae Duw yn eu caru :
2 D 2

cadarn cyviawn, dewr trugarawg, a haol diedivar.

78. Tri dŷn à vyddant noturiol i dri pheth : melinydd i ladrata, eglwyswr i ragrithaw, a chlerwr i gelwyddu.

79. Tri ynnill cybydd : poen yn caf-glu, goval yn cadw, a thristfych yn colli.

80. Tri pheth à geif dŷn dyoddevus : cariad a'i adnapo, fyniant yn ei dravodion, a rhâd Duw ar à wnelo.

81. Tri pheth à geif dedwydd : cariad pob doeth a deddvol, bywyd heddych-lawn, a llawenydd nevol.

82. Tri pheth à geif diriaid : ei gaf-âu gan a'i adnapo, byw mewn ovn, a choſb yn y byd ar ol hwn.

83. Tair dedwyddgamp gwr : bod yn llawen yn ei dŷ, yn ddiwyd yn ei orchwyl, ac yn ddyddiwr rhwng ei gymmodogion.

84. Tri pheth sy'n dyvethu 'r bŷd : brenin fol heb gynghor, barnwr heb gyviawnder, a gwas heb uvydddawd.

85. Tri pheth à geir o godi yn vore : iechyd corf, ysgawnder deall, a chyv-oeth bydol.

86. Tri menwydigion teulu : pen-dawd govalus, bugail cywir, a negeswr doeth brysgar.

87. Tri anſawd teulu : goruchwiliwr dioval, bugail anghywir, a chànad annoeth na ddelo yn ôl o'i neges.

88. Tri glwth byd : môr, dinas, ac arglwydd.

89. Tri pheth nid iawn ymddiried iddynt : iechyd henaint, binon gauav, a diniweidrwydd arglwydd.

90. Tri pheth nid callach credu y naill no'r lleill : llw gordderchwr, breuddwyd gwrâch, a chwedl heb warant.

91. Tri pheth anhebgor i ddoeth : gwrandaw, gweled, a thewi.

92. Tri pheth ar ddyn à bair hofi ei gyveillach : syberwyd, pwyll, a daioni.

93. Tri pheth byr eu parâad : rhyv-eddoldeb, gwagogoniant, a thegwch ieuencfîd.

94. Tri dyn à ddywedant y gwîr : plentyn, fôl, a dioval.

95. Tri pheth di glwyv di glevyd à vawr gystuddiant a'u harwain : cariad, câs, a galar,

96. Tri pheth à frwythlonant ddoeth-ineb : gwybod am à vu, yſtyr am y fydd, o phryderu am à ddaw.

97. Tri pheth à arwain i dylodi : gloddeſt, diogi, a mercheta.

98. Tri pheth ni wna ddyn doeth : myned ar hyd vôr lle gellir tir, gellwng i maes ei gyvrinach, a gellwng dydd i vyned heibio heb wneuthur daioni.

99. Tri pheth à bair cywreinrwydd : galluogrwydd, awen ewyllysgar, a gwybodaeth o gelvyddgarwch.

100. Tri pheth cythreulig ar ddŷn : cenvigen, trachwânt, a balchder.

101. Tri pheth à barant hawddvdyd

iechyd corff, meddiant ddiangen, a chydwybod lân.

• 102. Tri pheth à geiroymgynneddvu yn dda: parch ac anrhydedd y byd, boddlondeb meddwl a chydwybod, a derbyn dagan Dduw.

103. Tri pheth à bair i wr glôd a chymmeriad caredig: dywedyd yn dëg yn wyneb, rhoi gair da y'nghevn, a fyddlondeb cyveillach.

104. Tri pheth annivyr eu gweled: cyvoethog hael yn myned yn dlawd, dedwydd yn myned yn ddiriaid, a chwerthin am bën y dŷn doeth ymbwyllgar.

105. Tri à vyddant oreu 'r byd arnynt lle nas adnaper: celwyddogion, bradon, a lladron.

106. Tri pheth fôl eu gwnëuthur: gweiddi hoi ô! cyn ynnill y gamp, cyvriw a bwrw ar ddydd cyn y delo, a barnu cyn gweled y diwedd.

107. Tri pheth à hir gynnail ddirieidi ar ddyn: meddwdawd, godineb, ac ymladdgarwch.

108. Tri pheth ni wna ddoeth: dysgwyl am analladwy, triftâu am anadveradwy, ac ovari anocheladwy.

109. Tri pheth balch: ceiliog ar ei dōmen ei hân, colwyn ar arfed ei weinyddes, a chrachfwyddwr yn ei anlawdd.

110. Tair camp ganmawledig: haelioni Cymro, fyberwyd Franc, a hyder Sais.

111. Tri rhywiogrwydd meddwl à bair fyberwyd: tymmer goddevus, parodrwydd i rod-di, a llawen o gynneddv.

112. Tri pheth ni wrandawant ar gynghor ba cyfial bynag y bo: brys, dig, a thrachwant.

113. Tri pheth iawn i wr ymladd yn eu plaid: ei wlad, ei gât, a'i vywyd ei hunan.

114. Tri anhebgor priodas, er gwynvydigrwydd o heni: cyttundeb diddig, cariad cydgalon, a chyvawch y ddau mewn daioni.

115. Tri pheth hardd eu gweled: cyttundeb rhwng brodyr, cymmwynasgarwch rhwng cymmmodogion, a chariad fyddlon rhwng gwr a gwraig.

116. Tri pheth, lle bo a'u perchëno, nid rhaid mwy: tir rhywiog da ei drinaeth, gwraig dda ei champau, a deall da ynddo ei hunan.

117. Tair privgamp rhagrithwr: tyfïolaethu yn wrthwyneb i air Duw, cyhuddaw yn anghyviawn, a barnu heb awdurdawd.

118. Tri pheth anwadal dros ben: cymmeriad gwŷr mawr neu arlwyddi, cariad merch, a llygedyn o haul mis Ionawr.

119. Tri dŷn nid call rhygoelio i'r naill no'r lleill o honynt: hŷn no'i gymmodogion, rhodiadur o bell, a darllënwyr llyvrau anghyviaith*.

* Neu, ac a va vaen dros iaen. Llyvyr arall.

120. Tri pheth à gydgerddant à phob daioni à wneler: ynuill bydawl, anrhydedd a pharch gan ddoethion, a llawenydd cydwybod.

121. Tri pheth nid call ymyryd à nhwy: llywodraeth tŷ arall, cynghori pendevigion goludawg, a chwilio dirgelion Duw.

122. Tri pheth à ddiogelant i wr wafanaeth o gywirdeb: cariad a'i gwafanaetho, a'r modd a'i diogeler yw cariad am gariad; ynnill a budd, ac o'i roddi y diogelir cywir o wafanaeth; a chymmyred, à ddengys gymmeradwy ar à wneler yn wafanaeth, ac o'i ddodi y diogelir cywir ar wafanaeth.

123. Tair camp ganmoladwy ar verch: tawedocrwydd, lledneifrwydd, a diweirdeb.

124. Tri dyn gwynvdydig pei gwelent eu bod velly: gwr diangen, gwr di ddyled, a gwr di wraig.

125. Tri amryfon à ddygwydd ar varwolaeth traws cadarn: ei gyvnefeiviaid am ei olud bydawl, pryvaid am ei gorf abwyawg, a chythreuliaid am ei enaid anvarwol.

126. Tri bendith à ddygant vendith Duw ar a'u cafo: bendith tād a mam, bendith y tlawd, a bendith bardd llinolingerdd.

127. Tri pheth anhawdd eu cuddio: menyn mewn cawl pŷs, mynawyd mewn cwd, a murfen mewn cell.

128. Tri rhyvel yn heddwich, ac nid ebrwydd y darvyddant: tir drwg, arglwydd drwg, a gwraig ddrwg.

129. Tri gair cyngor Teilo Sant: gwybydd dy allu, gwybydd dy wybodaeth, a gwybydd dy amfer; ac o wybod y tri hyn cais ymwybod à'r deddvau y fydd arnad, y gan Dduw, a chan ddŷn, a chan ddosparthau doethineb.

130. Tri pheth à ddylid eu hystyried cyn gwedyd: y môdd, y mân, a'r amfer.

131. Tri pheth y fydd ac nid hawdd dwyn dŷn oddiarnynt: ei varn, ei awen, a'i genedl.

132. Tri phen bŷd: dedwydd, celvydd, a diwyd.

133. Tri pheth à wnant wr yn vlaenor ar ei genedl a'i gymmodgeion: golud, doethineb, a haelioni.

134. Tri chael mwyav yn y bŷd: gwybodau doethineb, cydwybod lân, a chariad Duw.

135. Tri cholled, a rhagddynt nid colled dim arall: colli pwyll ac ystyr, colli cydwybod lân, a cholli cariad Duw.

136. Tri pheth anhawdd eu cafael: tân oer, dwr fych, a thrachwantus deddvol.

137. Tri pheth rhydd i bob dŷn: ei yvyrdawd, ei varn, a'i lavar; achos

heb hyny nis gellir na gwellâad na dangos ar wybodau daionus.

138. Tri diogelwch dŷn : iechyd, rhyddyd, a chalon lân.

139. Tri pheth fy'n gyru'r bŷd ar gyveiliorn : addewidion arglwyddi, gwisgodd brawd llwyd, a fyberwyd rhieinverch.

140. Tri ovi à waethygant galon dŷn : ovi gwedyd y gwŷr, ovi tylodi, ac ovi diawl.

141. Tri ovi à wellâant galon dŷn : ovi credu pob peth à glywer, ovi da y Bŷd, ac ovi Duw.

Ac velly terugna hyn o Driodd.

II. LLYMA DRIODD DOETHINEB EREILL O'R UN LLYVYR.

1. Tair cainc y fydd ar ddoethineb : doethineb parth ag at Dduw, doethineb parth ag at bob cyd-ddŷn, a doethineb parth ag at ddŷn ei hunan.

2. Tri adnabyddiaeth à barant ddoethineb : adnabod Duw, adnabod calon dŷn, ac adnabod calon ei hunan.

3. Tri anhebgor doethineb : awen, gwybodau, a dosparth.

4. Tri chadernyd doethineb : iawn, prydverth, a galledig.

5. Tri pheth à geir oddoethineb : da'r bŷd, dyddanwch meddwl, a chariad Duw.

6. Mewn tri pheth ydd ymddengys doethineb : awen, gwybodau, ac ymddwyn (ymarwedd.)

7. Tair ymgais doethineb : deall anian o awen, gweled gwirionedd o'i ymbwyllaw, ac ymarver à chariad a thangnevedd.

8. Tri pheth ar ddŷn a'i gwnant yn ddoeth ac yn ddâ : cynneddvau, gwybodau, a gallüau.

9. Tri pheth nis gellir doethineb lle byddont : trachwant, gloddest, a balchder.

10. Tri pheth nis gellir doethineb hebddynt : haelioni, dirwest, a rhadverthwch.

11. Tri nôd cywirddyn : genau tawedog, llygad digildrem, a gwynebpryd divraw ; sev a'r tri yn un.

12. Tri nôd lleidyr : tavawd holgar, llygad chwilar, a gwyneb brawychus gocheldrem ; sev a'r tri yn un.

13. Tri chynneiliad doethineb : calon yn ymsynwyrw, iaith i ddatgan, a chôv i gadw.

14. Tair fordd ydd edrycher am à vo dŷn : yn y peth nas gwypo, y pryd nas gwypo, a'r mân nas gwypo.

15. Tri pheth à ddylid eu selwigyntav ar ddyn : tavod, devod, ac ymmod ; can mai o'i anian a'i athrylith y tyvant.

16. Tri pheth ebrwydd yn ymddangos ar ddyn : pwyll, ferch, a châs.

17. Tri pheth nid hawdd i ddyn eu

cuddiaw ynddo ei hunan : llawenydd, vod, herwydd dichonoldeb.
triflwch, ac asbri.

18. Tair fordd ydd adnebyddir dyn : wrth ei ymadrawdd, wrth ei ymarwedd, ac wrth varn ei gymmodogion am dano.

19. Tri pheth à barant anmhwyl : edludd awen, gormes anoddeviadawl, a gwrthladd cydwybod.

20. Tair llwybr doethineb : llwybr ymgais, llwybr gwybodau, a llwybr cydwybod.

21. Tair priggamp doethineb : edrych ar bob peth, dyoddev wrth achos pob peth, ac ymgadw yn rydd oddiwrth bob peth.

22. O dri pheth y mae barn gyv-iawn : o wybod y gwir, o ganrod angen, ac o gariad haelionus.

23. Tri phriv athraw dŷn : fynwyr o anian yn dirnad, pwyll o ymgais yn ystyried, a chydwybod o achreth yn barnu ; ac nis gellir cyvlawn a chyv-iawn ar wybodau doethineb heb addysg y tri hyn.

24. Tri pheth nid ydynt ond un o gyfevin ymdardd : gwirionedd, cyv-iawnder, a thrugaredd ; fev o'r un cariad y daw y tri hyn ; fev yw cariad y cwbl ar ddoethineb.

25. Tair fail deall : gwybod pwys a gwrthbwys, gwybod dygwydd a gwrthddygydd, a gwybod barn a gwrthvarn ; ac o'r rhai hyn deall ; fev yw deall medru ar vod a gwrth-

26. Tri pheth à rwym ddaioni ar ddŷn : ei wneuthur unwaith ei hun, ei ovyn unwaith gan arall, a'i gan-mawl unwaith yn arall, neu yn nghlyw arall.

27. Tair fordd y mae gyru daioni ar ddŷn : canmawl daioni à wnaeth ev yn nghlyw arall o ddaionus, gwneuthur daioni yn ei ŵydd ev, a thewi ar vai à vo arno ev.

28. O dri chynghor ynghyd y ceir un cynghor da : cynghor câr, cynghor gelyn, a chynghor ei gydwybod ei hun.

29. O dair iaith y ceir iaith gwirionedd : iaith anian, iaith ymbwyll, ac iaith cydwybod.

30. Tri devnydd pob deddvoldeb : addysg, pwyll, a chydwybod.

31. Tri pheth à wnânt varn a beirniad cywir : ystyriaeth, ymoddev, a medru ar à êl wrth varn.

32. Tri bânogion doethineb : pwyll, cyv-iawnder, a thangnev o garedigrwydd.

33. Tri phriv gynneddvau daioni : dywedyd y gwir er gwaethav oll, caru bob daioni, a dyoddev yn lew dros pob gwir a daioni.

34. Tri pheth nid rhaid goval nas ceir o garu'r iawn yn mhob peth a'i wneuthur : cariad, clôd, a chyvoeth.

35. O dripheth y mae celvyddyd : deall, cov, ac arver.

36. Tri pheth à wedant yn well no ddibaid á geisiant ragor : môr, medd-thavawd beth à vo mewn dŷn : ei wyn, a chybydd.
law, eilygad, a'i ymdawr.

37. Tri pheth da iawn eu meddu yn egored : cluft, llygad, o deall.
cyn y dyweter à vo'n gelwydd : syn-wyrbwyll cadarn i ddychmyg, cov da y'nghaued oni bo achos cyviawn : rhag gwrthddywedyd à ddywespwyd dwrn, genau, a meddwl.
yn ôl llaw, a fol i wrandaw ar à ddyweder.

38. Tri pheth trwsgl y fydd, a lle 49. Tri pheth à wnant ddyn yn waeth
a'u gweler trwsgl pob peth arall ar nog anivel : caru'r bol, caru golud;
gorfa meddwl : troed, llaw, a llavar. a charu elôd dynion yn vwy no bodd Duw.

39. Tri pheth à gydgerddant á phob 50. Tri pheth à wnant ddyn yn
daioni à wneler : ennill bydawl, parch ogyvuwch ag angel : caru pob daioni,
ac anrhydedd gan ddoethion, a llawen- caru ymgardodi, a charu boddáu Duw.
ydd cydwybod.

40. Tair caine dyledfwydd dŷn : 51. Tri pheth er cael y cyvan ni
ymgyvarchwel á Duw, llefâu dŷn, a welant vyth eu digon : môr, corffan,
gwellâu gwybodau. ac arglwydd.

41. Tri chyvarwel deall : iawn, 52. Tri pheth o'u dirmygu à dynant
hardd, a llefawl. ddial : cynghor gweledydd, barn
pwylllog, a chwyn tylawd.

42. Tri pheth, nid gwlád lle nas 53. Tri chynghor y dylid yn bènau
cafer : llavuriaeth, cyvraith, a chrev- eu gwrandaw, can nas buant erioed
ydd, fev golychwyd. amgen no da : cynghor tymmor, cyng-
hor oedran, a chynghor cydwybod.

43. Tri pheth à wnant ddŷn yn 54. Tri chynghor nid mynych y
anneddvol : ovn, chwannocrwydd, ac byddant ar gam : cynghor cyvamwain,
anwybodaeth. cynghor doeth bucheddol, a chynghor

44. Tri pheth anhawdd eu gorch- 55. Tri pheth melltigedig eu sym-
vygu : glewder, cariad, a chydwybod. mud : fin tŷr, hynt dwr, ac arwydd
fordd ac arllwybr.

45. Tri pheth ni vawr brifer am 56. Tri phriv gyverthi doethineb :
danynt onid-elo yn ry hwyr : cynghor cariad, gwironedd, a gwrhydri.
câr, rhybydd oedran, a barn cydwy-
bod.

46. Tri pheth er cael beunydd yn

57. Tri pheth nis gallir vyth eu gwled yn ngwirvodd eu llawnvaint : fev cynneddvau da, cynneddvau drwg, a chynneddvau awenbwyll.
58. Wrth dripheth y bydd oll à wnelo dyn : wrth ryddydd, wrth gofp, ac wrth obrwy : ac nis gallir à vo amgen ar à wnelo dyn yn ei iawn bwyll.
59. Mewn tri pheth y gwelir privgynneddvau enaid dyn : yn à vo yn ei ovni, à vyno ei gelu, ac à vyno ei ddangos.
60. Tri gweddus y fydd, ac ni bydd llawer yn anweddus lle a'u gweler ac a'u cafer : iaith weddus, dillad gweddus, ac ymmod gweddus.
61. Tri pheth fy'n dangos gallu dŷn : nas gall vod hebddo, nas gall ei guddio, ac nas gall na ei garu na ei gafâu.
62. Tair llath vefur pob dŷn : ei Dduw, ei ddiawl, a'i ddiawr.
63. Tri ymgyvarwel gwybodaeth : awen, pwyll, ac egui.
64. Tri pheth à geir ynghyd yn ddiamgen : ymgais, ymgar, ac ymgael.
65. Tri pheth ni ddifyg vyth eu cael : peth golud o ddiwydrwydd mawr, peth anrhydedd lle a'i dirperer yn vawr, a pheth gwybodaeth lle a'i ceisier yn vawr.
66. Tri ymgael à gadarnâant ymgais : bôdd dyn, bôdd cydwybod, a bôdd Duw.
67. Tri pheth ni ddifyg iddynt eu mawl : haelioni, cyviawnder, a gwybodaau.
68. Tri pheth moladwy ar ieuanc : tawedigrwydd, diwydrwydd, a boneddigrwydd.
69. Tri pheth moladwy ar hên : cynghori yn ferchawgwyn, haelioni dwyvolgamp, a doethineb diymged.
70. Tri pheth ni faiv dim o'u blaen a'u gwrthwynepon : pwyll, amynedd, a gwirionedd.
71. Tri pheth ni ddifyg llwydd iddynt lle y bont gyviawn : pwyll, ymgais, a gobaith.
72. Tri pheth y gwna mawl dyledus ac haelionus : y gorchwyl yn hawdd, yr ymbwyll yn ddychymygawr, a'r gobaith yn gadarn.
73. Tri pheth da iawn eu meddu : cartrev o drev tād, creft o gelvyddydd, a braint o vonedd cynhenid.
74. Tri pheth gwell no'r rhai hyny : corf iachus, gwybodaau a chynneddvau moliannus, a rhyddydd o hawl.
75. Tri pheth gwell no'r cwbl : pwyll ynniawl, calondid amyneddgar, a chydwybod lân.
76. Tri arddangos llefoldeb gwybodaau : doethineb, dwyvoldeb, a thangnevoldeb.
77. Tri dyn nid call rhygoelio yn vawr à ddywetont : gwr o bell, gwr hŷn no'i gymmodogion, ac à vo vaen dros iaen.
78. Tri pheth y fydd ar wirionedd

ni waeth beth à vo ev à ddylid ei ddywedyd, ni waeth pryd na lle nag achos a'i dyweter, ac ni waeth beth à ganlyn o'i ddywedyd.

79. Tri phriv anghudd dŷn, ac wrthynt a'i adwaenir: trem ei olwg, achaniad ei lavar, a'r modd ydd ymchwyyv.

80. Tri pheth ni cheir o'u caru a'u chwennych yn ormodd: canmoliaeth, hawddvyd, a golud.

81. Tri pheth à ddivlanant o'u coveleidiaw gormodd: hawddvyd, clôd, a da'r bŷd*.

82. Tri pheth ni châr Duw à garo eu gweled: gweled ymladd, gweled anghenvil, a gweled rhodres balchder.

83. Tri pheth y sydd a chyda'r trydydd nis gellir hebgor y ddau gyntav: fev à ddichon, à ddylai, ac à vynai.

84. Tri pheth à ddylid eu hyftryied cyn y gweter ambell peth: y môdd, y mân, a'r amfer---

85. Tri dyn o garu tri pheth à garant à ddylaint: gorddyar y gwynt, baran† y tônau, ac angerdd y daran.

86. Tri pheth na chared neb a'u hangharo: rhogleu y meillion, blás llaeth, a chân adar.

87. Tri thebygaeth dŷn i ddiawl: ovni plentyn, maglu'r fordd, a chwerthin am ben y drwg‡.

* Tri pheth à gollir o'u mawrygu.

† Qu. Baranilleu: l. M.

‡ *Mewn llyvyr arall val hyn*: mewn tri pheth y bydd a byg dyn i ddiawl. &c.

88. Tri dyn y dylai bawbedrych yn ferchog arnynt: fev à edrych yn ferchog ar bryd a gwedd y ddaiar, ac ar blant bychain, ac ar ymbwyll celvydd§.

89. Tri dyn ni châr ei wlâd: à garo ei vol, à garo gyvoeth, ac à garo ef-mwythder corforawl||.

90. Tri pheth nid call eu canmawl, neu eu hanghanmawl: ymborth, gwlad, a cheraint.

91. Wrth dri pheth ydd adnebyddir dŷn yn ebrwydd: wrth à gâr, wrth nas câr, ac wrth a'i câr, neu a'i anghar**.

92. Tri nôd dwyvolder: gwneuthur cyviawnder, hofi trugaredd, ac ymddwyn yn uvydd.

93. Tri ovn gŵr: ovni digio Duw, ovni gwneuthur trais ac anghariad, ac ovni camddarwedd ar ei gynneddvau.

94. Tri ovn anwr: ovni dŷn, ovni diawl, ac ovni tylodi.

95. Tri pheth à wnant ŵr: glewder, cyviawnder, ac hynawfder.

96. Tri pheth byr eu parâd: rhyv-eddoldeb, gwagogoniant, a thegwch ieuenctid.

97. Tri pheth nid hawdd ymddarbod ag wynt: bàneu celvyddydd a gwybod-aeth, treiglâd awen ac athrylith, a thervynau doethineb; can nis gwelirac

|| *Llyvyr arall val hyn*. Ar wyneb y ddaiar, ar blant bychain, ac ar gelvydd-waith ragorganip.

§ *Llyvyr arall val hyn*: 'Tri dyn ni châr na'i wlâd, na'i Ddu &c.

** *Llyvyr arall*: Wrth à gâr, wrth à gafâa a wrth a'i câr neu a'i ca a

nisgellir craf ar hyd, a lled, a dyvnder, ac uwchder y pethau hyn.

98. Tri pheth à barant gywreindeb : gallu corforawl, medrusder celvyddydd, ac awen ewyllysgar.

99. Tri pheth nid hawdd ac ev à ddylid deddva dosparth arnynt : parch, llawenydd, ac arveroldeb.

100. Tri pheth ni vyddant hardd heb arnynt ddeddva dosparth : fyberwyd, gwroldeb, ac addysg.

101. Tri pheth nis gellir na deddva na dosparth gadarn arnynt : ferch, awen, ac angen.

102. Tri chyvreidiau doethineb : awen, dysg, ac ymddwyn.

103. Tri pheth à lanwant wagder : dadwrdd anghall y'mhen gwâg, chwerthin anghall o galon wâg, a llaid budreddus mewn fynon wâg ; sev doethineb à yr i maes y dadwrdd, a fyberwyd cynneddvol à yr i maes y chwerthin, a dwr gloywfrwd à yr i maes y llaid.

104. Tri pheth anrhydeddus ar ddŷn : ymgalon mewn advyd, ymwarau mewn llwyddiant, ac ymddwyvoli y'mhob un o'r ddau.

105. Tri phriv athraw dŷn : awen-ferch ymgais, pwyll ystyrgar, a chydwybod ddeddvol ; ac hebddynt nis gellir gwybyddiaeth gyviawn ar ddim ; sev dydynt y tri athraw anianawl.

106. Tri athraw dwyvolion dŷn : awlwyddiant bydawl, nychdawd corforawl, a gelyniaeth anhaeddiannawl ;

ac nid oes namyn Duw yn wared rhagddynt.

107. Tri pheth gorau eu cadw yn nghauad : genau, dwrn, a meddwl.

108. Tri pheth gorau eu cadw yn egored : cluft, llygad, a deall.

109. Tri chydymaith y fyddi ddiawl : balchder, cenvigen, a thrais, (a thrachwant.)

110. Tri bânogion daioni : doethineb, gwroldeb, a chariad ; a lle ni byddant y tri y'nghyd ni cheir cynneddvau daionus.

111. Tri pheth à ddadanhuddant athrylith a chynneddvau anianawldŷn : ei olwg, ei lavar, a'i ymmodiadau.

112. Tri pheth à barant i ddŷn ymddoethâu : advyd, aviechyd, a gelynion.

113. A thri pheth y dylid amcanu pob gweithiau a gwyboda daionus : â'r holl ferch, â'r holl ddeall, ac â'r holl allu.

114. Tri pheth à ddangosant liw meddwl dŷn : à geisio ei gelu, à chwenychio ei ddangos yn amlwg, ac à ovnô'n vawr.

115. O dri pheth y ceir gwybodaeth gyviawn ar bob peth : gweled, clywed, a theimlaw ; ac o'r tri hyn y mae 'r deall ; ac hebddynt nis gellir na phwyll, na deall, na gwybod ar ddim yn iawn.

116. Tair barn à vydd ar bob peth, a heb y tair y'nghyd nis gellir barn gyviawn ar ddim : barn câr, barn gelyn, a barn cydwybod.

117. Tri thf̃b anweddus ac anghyv-
iawn ar bob dŷn o'r bŷd : tybied ei
hun yn ddoeth, tybied pawb ereill yn
annoeth, a thŷbied y gwedd arno bob
peth à vŷno.

118. O dri pheth y ceir crēd ar wir-
ionedd : o gredu pob peth, o anghredu
pob peth, ac o gredu ni waeth beth.

119. Tri pheth o'u deall yn iawn à
barant heddwch a thangnev : fyrth
anian, hawl cyviawnder, a llavar
gwirionedd.

120. Tri pheth à gynnal addysg :
fynwyr, ymgais, a dichwain.

121. Tri ymwrdd annoethineb : ym-
wrdd rhyvel, arv tros arv, neu ladd tros
ladd ; ymwrdd cyvraith, cofp dros gofp ;
ac ymwrdd cafineb, gogan tra gogan.

122. Tri ymwrdd doethineb : addysg
tros addysg, pwyll dros bwyll*, a
chariad tra chariad.

123. Tri pheth hawdd ag un llygad
hanner egored eu gweled : fyrth anian,
deddvau cyviawnder, a govynion car-
iad : a'r un modd mor hawdd gweled eu
gwrthyddion ; ŷev ydynt dirieidi, cās,
ac anwired (anghyviawnder).

124. Tri liverydd gwirionedd : gair,
gweithred, ac awendawr ; a chanddynt
y ceir à vo gwŷr ; a lle y bo'r tri yn un
y ceir diogel ar wirionedd.

125. Tri anhebgor cynghor da : dwyn
ewyllŷ da, rhyddyd ymadrawdd, a
deall yr achaws.

* *Llyoyr arall* : pwyll tra phwyll, a chym-
wynas tros gymwynas.

126. Tri pheth nid rhaid pryder nas
cefir : peth llwyddiant lle bo mawr a'i
hymgais, peth parch lle bo mawr a'i
dirper, a pheth doethineb, lle bo mawr
a'i myvyria †.

127. Tri pheth à welant yn y tywyll :
cariad, crebwyll, a chydwybod ‡.

128. Tri pheth ni welant ddim, er
maint y goleuni : trachwant, trachas,
a diogi.

129. Tri pheth à wneir yn y tywyll
o vōdd a dewis : à wneler gan drais, à
wneler gan drachwant, ac à wneler gan
anwr.

130. A welo dri pheth ni wel ddim
arall : balchder yn hardd, tragolud yn
vuddiol, a diogi yn wynvyd.

131. Tair sail celvyddyd : pwyll,
ansawdd, a gorvod ; ac o'r tri hyn y
daw pob dosparth ar wybodau a chel-
vyddydau ; ac nid oes à èlyn eu herbyn.

132. Tair cors anwybodaeth, ac à
lynōynddynt ni vawr wybydd à ddylai :
balchder, trachwant, ac annarbod-
rwydd.

133. Tair pont y fydd dros y corfydd
hyn : addvwynder, haeloni, a diwyd-
rwydd §.

134. Tri pheth à ddiwrynant awen
a gwybodau : yfmalāwch, ovnoc-
rwydd, ac anynadrwydd.

135. Tri anghydvodogion doethineb :
balchder à gwynvyd, gloddest ag iech-

† *Llyoyr arall* : Lle bo mawr a'i ymchwil.

‡ *Llyoyr arall* : Cariad, awen, a chyd-
wybod.

§ *Llyoyr arall* : gwarineb, haelioni, ac
ymgais ddiwyd.

yd, ac yfmalawch â llawenydd o gallineb*.

136. Tri pheth analledig eu bod yn waftadawl gydag un dŷn ba bynag : nerth, gwynvyd, a challineb.

137. Tri pheth y dylai bob dŷn fôn am danynt yn wahanol : llawer am â gâr ac am â gafo 'n gymmwynas, ychydig am a'i anghâr, ac â gafo 'n anghymmwynas, a dim am â wnelo ei hunan yn gymmwynas i gâr, neu yn anghymmwynas i elyn, neu i a'i hanghar.

138. Tair gweithred ddwyvol y fydd : cynnorthwyaw gwân a thlawd, cymmwynas i elyn, a dyoddev yn galônog y'mhlaid pob iawn.

139. Tri pheth â ddylid eu trafelwi ar bob dŷn : y son am dano, yr olwg arno, a'i fôn ei hunan am ereill ac am bethau.

140. Tri achosfolion pob peth o gyntevigaeth : angen, dewis, a dygwydd ; ac o un o honynt y daw ac y gwneir pob peth.

141. Tri chyntevigaeth deall : ferch, egwyddawr, a gwrthddrych.

142. Tri chyntevigaeth gallu : bryd, ymgais, a threvn.

143. Tri chyntevigaeth gwybod : fyniaw, deall, ac ewyllys.

144. Tri chyntevigaeth bodoldeb hanedigawl : devnydd, ansawdd, ac ymmod.

* *Llyvyr arall* : Tri anghydvodogion gan ddoethineb, &c.

145. Tri chyntevigaeth hanvod, fêv ydynt tri angeneddyl Duw, nid amgen : nerth, gwybod, a chariad ; ac o gynghyd y tri bodoldeb a hanvodoldeb.

146. Tri angeneddyl bodoldeb Duw : sylwedd, bywyd, ac ymmod ; ac o'r rhai hyn pob sylwedd, a bywyd, ac ymmod, yn dreigledig o hân ; fêv o Dduw a'i ddevnyddion y mae pob peth.

147. Tri angeneddyl bywyd : gni, gwybodoldeb, ac ymmod.

148. Tri pheth â ddylid eu deall yn gyviawnar bob celvyddyd : bânogion, advânogion, ac anmânogion ; ac heb eu deall a'u gwybod yn gyviawn nis gellir na dyfsg na dosparth ar unrhyw gelvyddyd ba bynag.

149. O dripheth y ceir llwydd a bendith : bôdd arglwydd priodawr, bôdd golychwydwr neu ofeiriad fydd, a bôdd bardd llinolingerdd.

150. O dri bendith y ceir bendith Duw : bendith tâd a mam, bendith clâv a chlwyvys, a bendith efron advydig*.

151. Tri thryvydolion gwybodaeth, ac nid gwybodaeth gyviawn lle nis cefir hwynt : heddwch, gwirionedd, a threvn ; a'r tri hyn â wnânt gyviawnder, ac o hyny gwybodau yu lle dichellion.

152. Tair sylvaen doethineb : ieu-enſtid i ddyfsgu, côv i gadw â ddyfger,

* *Llyvyr arall* : bendith tâd a mam, bendith tlawd a chlâv, &c.

a deall i ymarver yn gyviawn a'r gwybodaù à ddysged, a'u trevnydu er lles ac anrhyddedd a'u gwypo.

*Ac velly y terfyna hyn o Driodd
Doethineb, à gevais i o Lyvyr
Thomas Lewys o Leohau.
(Ebai Thomas ab Ivan o Dre Bryn.)*

III. LLYMA DRIODD DOETHINEB EREILL,

*à gafglwyd o Lyorau amryveilion Rhisart
Iorwerth, a Davydd Benwyn, a Wat-
kin Fowel; a Syr Sion Gruffydd o
Langrallo, a Morys Davydd o Ben y
Bont ar Ogor, geny o Thomas ab Ivan
o Dre Bryn, yn y vlywyddyn 1679.*

1. Tri rhyw doethineb y dylai bob dŷn eu hyftyried, a'u gwybod, a myned yn eu hól : parth ag at Dduw, parth ag at ei gyd ddŷn, a pharth ag at ei hunan.

2. Tri ardderchogion doethineb : heddgargwch, cyviawnder, a gwybodaù moliannus.

3. Tri ymleveryddiaid doethineb : awen, deall, a chydwybod.

4. Tri blaenoriaid doethineb : ystyriaeth awengyrch, praww o ddiwydrwydd ymgais, a ferch ar wybodaù daionus.

5. Tri deivnogaeth doethineb : ystyriaeth, gwybodaeth, a chynneddvau meddwl ferchogaidd.

6. Tri anhebgorion doethineb : ferch, ymgais, a gweithred *.

7. Tri pheth o'u cael y'nghyd à wnânt ddoethineb : deall ystyrgar, diwydrwydd ymgeisgar, ac addvwynder tangnevgar †.

8. Tri anhebgorion ystyriaeth : gwybodaeth parth ag at à ystyrier, ferch dewisgyrch at yr hyn à ystyrier, a rheidioldeb er lles y peth à vyther yn ei yftyried.

9. Tri anhebgorion diwydrwydd ymgais : gallu corforawl, deall digouawl, a ferch awenawl.

10. Tri devnyddion anhebgor addvwynder : tangnevgargwch, llawenydd ferchogaidd, ac uvydddawd gwyllderus.

11. Tri pheth ar ddŷn y dylai bob doeth eu hyftyried yn ddyvnbwyll : nwydoldeb golwg, achaniad llavar, ac arwyddoldeb ymmod.

12. Tri pheth nis gellir doethineb cyviawn hebddynt : awen leuwerlawn, ymgaisegniawl, ac athrawiaeth ddeddvawl.

13. Tri pheth à wnânt lwybrau doethineb yn ddirwystrau : meithriniaid bucheddawl gan rieni, addysg ar ddeddvoldeb cyviawn gan athrawon, ac ymgyveillachu à doethion cynneddvawl yn unig.

* *Llyvyr arall* : awen, ymgais, a chynneddvau moliannus.

† Deall, diwydrwydd, ac addvwynder.

14. Tri phriv athraw doethineb : pwyll deallgar, addysg ar wybodau moliannus, a chydwybod ochelgar.

15. Tri chadernyd doethineb : côv i gadw, ystyriaeth awenferch, ac ymarver cynneddvawl.

16. Tri pheth à yrant addysg a gwybodaau ar ddoeth : ystyrbwyll, syniadu yn awengyrch, ac ynniau cydwybod.

17. Tri athraw annoeth : anfodion o ddrwg ymddwyn, cyvraith gwlad, a dialon Duw.

18. Tri angeneddyl doethineb : anrhydedd gan ddynion, llawenydd meddwl, a bôdd Duw.

19. Tri angeneddyl annoethineb : cas ac ymlid amharchus gan ddynion, tristfwrch cywilyddvawr meddwl, a digovaint Duw.

20. Tair gobyr doethineb : ennill bydawl, meddwl heddychawl, a llawenydd tragywyddawl.

21. Tair gobyr annoethineb : coll-edion bydawl, meddwl cystuddiawl, a gweled pob iawn pan y bo'n ry hwyr mewn coll tragywyddawl.

22. O dripheth y ceir doethineb : ystyried fyrth ac anian, ymovyn am wirionedd, a goddev dros bob iawn a phrydverth.

23. Tri pheth à ddangofant ddoethineb : medru ar y celwydd lle cyfydder ag ev, caru ac ymarver â gwirionedd, a gochelyd pob peth à ovyn cêl a chudd.

24. Tri ychydig à ddangofant lawer o ddoethineb : ychydig valchder, ychydig trachwant, ac ychydig chwedleia.

25. Tri pheth ni wna na doeth na dwyawl : dysgwyl ag un llygad, gwrandaw ag un clust, a chynnorthwyaw ag un llaw.

26. Tri pheth nid hawdd ymddarbod ag wynt : bànaucelvyddyd a gwybodaeth, treiglâd awen, a thervynâu doethineb ; can nis gellir gweled hyd, a lled, ac uwchder, a dyvnder y pethau hyn, ac nid oes ond Duw à'u gwyr.

27. Tri pheth nid oes à faiv o'u blaen ac à'u gwrthrym : gwirionedd, pwyll, ac amynedd.

28. Tri phriv wrthyddion y fydd : mawr a bach, oer a thwym, a goleu a thywyll ; ac o addafder neu anaddafder trevn ar y pethau hyn y bydd cyviawnder neu anghyviawnder.

29. Tri phrivynnïau 'r enaid : ferch, deall, ac ewyllys *.

30. Tri rhagynnïau 'r enaid : pwyll, cydwybod, a gwrith †, sev gweithred ; sev a'u bernir yn ragynnïau am nas byddant ond o dadogaeth a pheiriad y tri phrivynnïau.

31. Tair privweithred deall dŷn : ystyr, dewis, a gwneuthur ‡.

32. Tri pheth à darddant o iawn

* *Llygyr arall* : ferch, deall, a myn.

† *Llygyr arall* : pwyll, cydwybod, a gweithred.

‡ *Llygyr arall* : ystyr, dewis, ac ymarver.

ymarver ag ynniau yr enaid: gwybodau, gallüau, a chynneddvau da.

33. Tri athrawon ynniau dŷn: fynwyr o reddv awenawl, cydwybod o varn ystyrgar gan ddeall, a dichwain bywyd; ac o'r tri hyn y mae gwybodau.

34. Tri pheth da eu syniadu ar bob peth: agwedddoldeb, peiriadoldeb, a chynglyniadoldeb.

35. Tri oferyndawd pob gweithred: ferch, cäs, ac ymbrawv.

36. Tair fylvaen deddv a chynneddv: cyviawnder o ymbwyll, cydwybod o drugaredd, a threvn o ddeall ar well a gwaeth.

37. Tair fail gwynvydigrwydd: boddlondeb, haelioni, a deall.

38. O dri pheth y mae deall gwa-hanredawl: felw ar agwedddoldeb, ymoddev a gweithredoldeb, ac o hyny bärnu ar lesioldeb.

39. Tri dawn penav Duw i ddŷn: llavar, deall, a ferch.

40. Tri rhagoran daionufder: addvwynder, haelioni, a phwyllgarwch.

41. Tri achos pob anneddvoldeb: hunanoldeb, anyflyriaeth, a llerwineb diymdawr.

42. Tri pheth a wedant beth a geir y'mhob dŷn: tavawd, llaw, a llygad*; fev o syniadu yn vanolddoeth ar bob un o'r tri.

* *Llyvyr arall*—I. llavar, llaw, a llygad.

43. Tri pheth anrhydeddus ar ddŷn: bod yn gywir, bod yn wrol, a bod yn gelvydd.

44. Tri pheth a ddangofant ddoeth-ineb dŷn: ei vod yn govus o'i wybodaeth, yn gyvarwydd yn ei orchwyl, ac yn ystyriaethus yn ei amcan.

45. Tri pheth a ddywedant yn dda am ddŷn: bod yn syniadus, bod yn gyveillgar, a bod yn heddgar.

46. Tri pheth a ddylynt vod ar bob cär a chyvaill: cywirdeb, deddv-oldeb, a gwroldeb †.

47. Tri pheth a wnânt ddŷn yn ddaionus: gwyllys, gwybodaeth, a moddion; ac nis gellir nemmawr o ddaioni yn nifyg un o'r tri hyn.

48. Tri pheth y'ngghyd a wnânt olud: deall, daionufder, a da'r bŷd; ac o iawn ymwneuthur a'r tri hyn y ceir bendith a bôdd Duw.

49. Tair llathvesur pob dŷn: ei Dduw, ei ddiawl, a'i ddiawr.

50. Tri pheth anwedus ac anverth ar bob dŷn: traferch diymbwyll, trachas diachos, a bod yn ddiymdawr a phob peth †.

51. Tri pheth o'u deall a barant heddwch a thangnevoldeb: fyrth anian, hawl cyviawnder, a llavar gwirionedd.

52. Tri pheth a wnânt gyviawnder: gwirionedd, pwyll, a thrugaredd.

† *Llyvyr arall*—Cywirdeb, gwroldeb, tangnevoldeb.

† *Llyvyr arall*—A bod heb na ferch na chas at ddim yn y byd.

53. Tri pheth à wnânt ddwyvoldeb : cariad, cyviawnder, ac uvydddawd.

54. Tri pheth y fydd ac ni châr Duw a'u caro: gweled ymladd, gweled anghynvil, a gweled rhodres balchder.

55. Tri pheth y dylai ddŷn à vynai addysg: gwrandaw, gweled, a thewi.

56. Tair fordd y chwilir calon dŷn: fev yn y peth nas gwypo, y modd nas gwypo, a'r pryd nas gwypo*.

57. Tair sylvaen dedwyddyd: cyv-iawnder gweithredawl, gwirionedd gwybodedig, a thrugaredd ynniawl.

58. Tair fordd y daw crêd ar bob peth: fev o gredu pob peth yni wyper amgenach, o anghredu pob peth yni wyper paham ac ydd adnaper y tyftion, ac o gredu ni waeth beth lle bo a'i tyftia yn gredadwy.

59. Tair synon gwybodaeth y fydd: pwyll, ansawdd, a gorvod.

60. Am dri achos y ceisir gwybodaeth: budd, prydverthwch, a dyledfwydd.

61. Tri pheth ferchog ar ddŷn: haelioni, doethineb, a thangnevoldeb.

62. Tri pheth y fydd na chared neb a'u hangharo: blâs llaeth, sawyr meillion, a chân adar y coed.

63. Tri chyvreidioldeb daioni: gwybodaeth, ystyriaeth, a chariadoldeb.

* *Llycyr arall*—Yn y peth nas tybio, y modd nas tybio, a'r pryd nas tybio.

64. Tri pheth y fydd ac nid hawdd dwyn dŷn oddiarnynt: ei varn, ei ferch, a'i genedl†.

65. Tri pheth à ddylid eu syniadau ar bob peth: ei hynodrwydd, ei briodoldeb, a'i weithredoldeb‡.

66. Tri pheth y fydd iddeu hystyried cyn gwedyd. y modd, y mân, a'r amser.

67. Tri pheth à lygrant gynneddvau dŷn yn gwbl: tra meddwdawd, tra godineb, a thra ysgymmyndawd.

68. O dri pheth y mae gwybodaeth gyviawn: awen, pwyll, a gwirionedd gwybodedig.

69. O dri pheth y mae pwyll: ferch, ovn, ac ymbrawv§.

70. Tri anhebgorion cynghor: gwyll-yfgarwch, gwybodaeth, a rhyddyd llavar.

71. Tri thyb anwedus ar ddŷn: tybied ei hun yn ddoeth, tybied arall yn fâl, a thybied y gwedd iddo à vyno.

72. Tri thywyfogaeth ferchog: digrivwch, haelioni, a syberwyd.

73. Tri thywyfogaeth pwyllgar: mwynder, arawwch, a chadernyd,

74. Tri thywyfogaeth doeth: gwybodaeth, heddwch, a golud bydawl.

† *Llycyr arall*—Tri pherchenog y fydd ar bob dŷn, ac nid hawdd ei ddwyn oddiar un o honynt: ei ferch, ei varn, a'i genedl.

‡ *Llycyr arall*—Ei nodoldeb, ei briodoldeb, a'i weithredoldeb.

§ *Llycyr arall*—Serch, ovn, a buddioldeb.

75. Tri thywyfogaeth dedwydd : gwybod gwirionedd, gwneuthur dationi, a goddev yn amyneddgar.

76. Tri thywyfogaeth awen : myvyrdawd, llwyddymgaïs, a bodd doethion.

77. Tri pheth à wnânt wroldeb : cyviawnder, haelioni, a chadernyd meddwl.

78. Tri pheth anverth ar bob dŷn : gloddeŷt, dichell, a llid ; a hwy a'i dyvethant ev yn y diwedd.

79. Tri pheth anverth eu clywed : ferthedd neu vrynti, celwydd, ac athrawd ; ac nid gwell a'u gwrandaw nog a'u gweto.

80. Tri pheth fiaidd ar bob dŷn a'u harwedd : bod yn gelwyddgar, bod yn ddialgar, a bod yn ariangar.

81. Tri pheth diferchar ddŷn : rhoŷp-ufder, anynadrwydd, a bod yn ogangar.

82. Tair camp gythreulig ar ddŷn : gormes, cenvigen, a balchder*.

83. Tri pheth fy'n ymborth ardwyll : ferch, ovn, a diogi.

84. Tri pheth y ceif diwydrwydd : llwyddiant bydawl, iechyd corforawl, ac anrhydedd gwladawl.

85. Tri pheth y ceif deddwawl : anrhydedd gan ddoethion, baint gwladawl, a llawenydd meddwl.

86. Tri pheth à wna gwybodaeth : goruchaviaeth gwladawl, ynnill byd-

* *Llyvyr arall*.—Trais, cenvigen, a balchder.

awl, a dyddanwch cydwybodawl.

87. Tri pheth y ceif dedwydd : cās pob diriaid, cariad pob doeth, a gwynvyd nevawl yn dragywydd.

88. Tri pheth anghall i ddŷn eu gwneuthur : ymladd dwrn moel à haiarn gwynias, llochi pen ci cyn-deiriawg, a chellwair ag anghall gwlad-aidd.

89. Tri anghallder call : dadlu ag anghall, ymgyvrinaw ag anghall, a cheifiaw gyru fyberwyd a moesgarwch ar anghall.

90. Tri pheth nid rhaid ovní nas cafer : peth llwyddiant o vawr ymgais, peth parch i'r neb a'i dirper yn vawr, a pheth doethineb lle a'i myvyrier o ferch mawr parth ag atto.

91. Tri pheth à welant yn y tywyll : cariad, crebwyll awen, a chydwybod lân yn canvod gwirionedd ac iawnder.

92. Tri pheth ni welant y gwir a'r iawn er cymmaint vo'r goleuni : trachwant, balchder, a gelyniaeth.

93. Tri pheth o'u gweled ni welir un peth arall : balchder yn hardd, tragolud yn vudd, a diogi yn wynvyd.

94. Tri pheth à wneir yn y tywyll : à wnelo trais, à wnelo trachwant, ac à wnelo cenvigen.

95. Tri dŷn y fydd ac nis gellir o gythraul eu gwaeth : cybydd, rhagrithwr, ac enllibwr †.

† *Llyvyr arall*.—Cybydd, lledrithwr, ac enllibwr.

96. Tri chyttundeb à wnânt wr yn dda ei vyd : cyttundeb á gair Duw, cyttundeb á i wraig a i deulu, a chyttundeb á i gymmodogion.

97. Tri pheth y dylid uvyddau iddynt : gorchymynion Duw, cyvraith gwlad, a govyinion cydwybod.

98. Tri pheth y dylid yn llwyr eu hyftyried cyn gwneuthur à veddylier : fyrth amfer, fyrth gwlad a chenedl, a fyrth anian.

99. Tri pheth nis gellir awen ddeallus hebddynt : addysg o athraw, goffymaith rhag newyn, a dyddanwch meddwl.

100. Tri pheth nis gellir bôd iddynt heb awen ddeallus : celvyddydd gyv-iawn, cynneddvau daionus, a dyddanwch diargywedd.

101. Am dri rhyw ymadrawdd ni eherir neb gau ei gallach : cafwir o'i le a'i amfer, cyngor heb ei oryn, ac athrawd.

102. Tri pheth á wnânt ddên yn wybodawl : bod yn ymovngar, yn ymweledgar, ac yn ymbwyllgar.

103. Tair priv ddyledsfwydd dên y fydd ac y dylid myned ganthynt yn n.hob peth à wnelir : eunill meddiant bydawl drwy gywirdeb a diniweidrwydd, llês ei wlad a'i genedl hyd eithav deall a gallu, a hyd y galler gyru deddvoldeb o Dduw ac o ddên ar bawb lle ydd elo tra vo yn y byd.

104. Tri pheth à ddiweddant yn ddrwg vynychav, am hyny goreu yw

eu gadael a'u gochel : ymrysonau, cyvedddau, achwannogrwydd i wybod helynt ac à wnelo arall.

105. Tri pheth y fydd a'r dên deddvawl a'u canlyn ac a'u cais hyd vedd : lles a lluniaeth ei deulu, lles a llwyddiant ei genedl cywlad, a mwyâu gwybodaeth ar wirionedd.

106. Tri pheth y fydd, a'r dên à wnelo un o honynt á wna 'r lleill : bychanu eiddo arall, trachwantu eiddo arall, a dwyn yn lledrad eiddo arall.

107. Tri pheth nis gellir à vo deddvawl a dwyvawl hebddynt : maddeu cam a gelyn, bod yn haelionus meddwl ac ymddwyn, a bod yn gywir a chyv-iawn tuag at bob byw a bôd.

108. Tri phrivymmod bywydolion : ymganvod, ymbwyll, ac ymgais.

109. Tri pheth, fev gloddeff, gwŷn, a diogi, à wnânt dri pheth arall, fev diva 'r meddiant, tywyllu'r deall, a byâu 'r einioes.

110. Tri arwydd anwybodaeth : anvoes ymddwyn, iaith anghyviawn, a holi dirgelion y cymmodogion.

111. Tri arwyddon bonedd : haelioni, cyvarch hawddgar, a gwybodaeth deddvawl.

112. Tri arwyddon awen : llygad llym, golwg ferchog, a chyviawnder ymadrawdd.

113. Tri arwyddon trugaredd : troi oddiar fordd yfgrubl yn gorwedd,

fyniadu cwyn plentyn bach, a pharchu henaint.

114. Tri arwyddon tangnevoldeb arddyn : trugaredd tuag at ei ysgrubl, chwannog i aros yn ei gartrev, a chanu gyda ei orchwyl.

115. Tri arwyddon dryganian : à roddo gynghor cyn a'i govyner, à wnelo na bo raid, ac à feryd am ei gymmodogion.

116. Tri arwyddon creulondeb : tarvu anivel lle na bo raid, briwa coed a llyfiau yn ddiachos, a bod yn daer ei ovyn*.

117. Tri pheth da iawn eu meddu : cartrev o drev tād, creft o gelvyddyd, a baint o vonedd cynhenid.

118. Tri pheth gwell no'r rhai hyny : corf iachus, gwybodau moliannus, a rhyddyd o hawl diymdwng.

119. Tri pheth gwell no'r cwbl : pwyll ynniawl, calondid amyneddgar, a chydwybod lân.

120. Tri pheth à ddylai vod gan bob gwr iddo ei hunan : ei wraig ei hunan, ei gartrev ei hunan, a'i varn ei hunan.

121. Tri pheth lle nas gwiliwr arnynt à fyrthiant yn hawdd i dwyllanfawdd : synwyrâu corf a meddwl, athrylith awen, a dosparth celvyddyd.

122. Tri pheth nid hawdd eu gwelod yn amlwg mewn arall, ac am hyny nid iawn rhyvarnu arnynt : tuedd a

* *Llycyr arall*—A bod yn daer am ei gardawd.

fyrth awen. ymgais deall, a barn cydwybod ; ac nid oes namyn Duw a'u gwyr ac a'u barn yn gyviawn.

123. Am dri achos y casglwyd y Triodd hyn o'r hên ysfgriveniadau Cymreig genyv vi, Thomas ab Ivan o Dre Bryn yn Morganwg, yn y vlyddyn 1679 : yn gyntav, er cov a chadw ar hên ddoethineb ein cenedl ni y Cymry, yn yr hên amferodd ; yn ail, er dyddanwch, a chwanegiad gwybodaeth ac ystyriaeth rinweddol i'r hunan ; yn drydydd, er addyfg rinweddol i'r oesodd à ddêl.

Ac velly teroryna.

IV. LLYMA DRIODD DOETH- INEB ETTO,

o Lyoyr Cwrt Colman, à ysfgrivenwyd genyo vi, Thomas ab Ivan o Dre Bryn, yn y vlyddyn 1679 : (o'r un Llycyr.)

1. Tri pheth nis gellir eu gweled yn efi llawnder o gynneddv : cynneddvau moliannus, cynneddvau drygionus, a chynneddvau awenbwyll.

2. Tair colovn daioni : calondid, cariad, a doethineb ; a lle ni bo y tri yn un nis gellir amgen no difyg.

3. Tri arwydd dŷn dà : ymovyn am wirionedd, gwneuthur cyvianwnder, ac ymarver à thrugaredd.

4. Tri pheth y fydd ac erynt y cadarnêir gwirionedd o'i ganlyu : er

maint yr anhawfder, er maint y colled, ac er maint y cofp a'r poen.

5. Tri cholled à bair yunillyn y diwedd: colli à vo mwy no rhaid, colli iechyd, a cholli à vo pen iddo ev a'i collo ar bob peth; canys yn hwnw y bydd mwyav ei bechodoldeb ev*.

6. Tri pheth y dylai bob dyn ymofwng iddynt: ei allu corforawl, ei ddymbwyll deall, a'i gydwybod ei hunan, bynagobeth ei govynion.

7. Tri phriv cynnyfsgaeth gwybodaeth dŷn: à ddengys ei synwyr ei hun iddo, à ddyfgo ei gyvymbwyll ei hun iddo, ac à ovyn ei gydwybod ei hun gantho †.

8. Tri pheth nis gellir na threchant yn y diwedd: cariad, gwirionedd, a gwynvyd ‡.

9. Tri pheth anhebgor i ddoeth: gwrandaw, gweled, a thewi à fôn.

10. Tri rhywiogrwydd meddwl à bair fyberwyd: tymmer goddevus, parodrwydd rhoddi, a llawen o gynneddv.

11. Tri pheth cythpreulig ar ddŷn: cenvigen, trachwant, a balchder.

* *Llyvyr arall*—Tri cholled i ddŷn à bair iddo ennill yn y diwedd: colli à vo'n orinodd gantho, colli iechyd rhodresgamp, a cholli à vo nefav at ei galon, canys yn hwnw y bydd mwyav ei bechawd ev.

† *Llyvyr arall*—ac a orchymyn ei gydwybod ei hun iddo.

‡ *Llyvyr arall*—Daioni, gwybodaeth, a gwynvyd.

12. Tri pheth ar ddŷn à barant hofi ei gyveillach: pwyll, fyberwyd, a haelioni.

13. Tri pheth y dylid eu cadw dan llaw: chwant y cnawd, rhwyfsg y tavawd, a gwyn digovaint.

14. Tri nôd annoethineb: ymolygu yn vawr, ymchwantu yn vawr, ac ymchwedleua yn vawr.

15. Tri nod creulondeb: niwedu gwirion, anymdawr ag à weler, ac ymgellwair à thrallodus.

16. Tri pheth à geir o gampau molianus: dyfsg, dawn, a llawenydd.

17. Tri pheth à geir o godi 'n vore: iechyd, golud, a doethineb*.

18. Tri pheth anhawdd i anghall eu gwneuthur: attal ei ferch, attal ei lîd, ac attal ei davawd.

19. Tri pheth à ddangofant ddoethineb mawr ar ddŷn: dyòddev cam yn amyneddgar, rheoli chwant yn ddeddvawl, a chadw ei veddwl yn ystyriawl.

20. Tri chyntevigaeth pob peth: deall, nerth, a chariad.

21. Tri anveidrolion y fydd, ac nis gellir amgen no phob peth bodiadawl ynddynt: ehanger, tragwyddoldeb, a Duw. Can nis gellir amgen no eu bod yn mhob man, ac yn mhob amfer, ar unwaith heb ymsfymud.

* *Llyvyr arall*—Iechyd, dyfsg, a chyv-oeth.

22. Tri pheth nis gellir o bwyll bod
ar y tri anveidrolion : dechreu, diwedd,
a chanol.

23. Tri pheth nis gallant vod heb eu
gwrthyddion : gwynvyd, gwirionedd,
a gwybodaeth †.

24. Tri pheth nid ydynt ond un :
gwirionedd, gwybodaeth, a goleuni.

25. Tri govynion dwyvcldeb a'i
holl berthynafau : eitha 'r ymgais,
eitha 'r deall, ac eitha 'r ferch.

26. Tri armerth à ennillant gariad
Duw o'u rhoddi yn llwyr o galon er
Duw a daioni bŷd : ymgais o gorfa
deall, cydwybod, a bywyd lle bo
achos *.

27. Tri pheth à ddangofant ynniol-
deb dŷn yn o gwbl : y tri pheth cynt-
av y tery olwg arnynt, y tri dafmal
cyntav, a'r tripheth cyntav y fŷn ev
am danynt.

28. Tri anhebgor hyd : gwybodaeth,
tŷevn, a diwydrwydd.

29. Tri anhebgor gwlád a chenedl :
tŷyrnedd, cyvraith, a golychwyd ‡.

30. Tri anhebgor tŷyrnedd : awdur-
dawd, cyviawnder, a doethineb.

31. Tair priv golovn tŷyrnedd :
arglwydd, rhaith, ac ynad.

† *Llyvyr arall*—Daioni, cariad, a gallu.

* *Llyvyr arall*—Tair aberth, &c.

‡ *Llyvyr arall*—addyg ar ddoethinel
daionus.

32. Tri anhebgor cyviawnder : gwir,
hardd, a chyvlelawl.

33. Tri pheth à geir o ymgynneddvu
yn ddá : parch ac anrhydedd y byd,
boddlondeb meddwl, a derbyn da gan
Dduw.

34. Tri pheth à frwythlonant
ddoethineb : gwybod am à vu, ystyr
am y fydd, a phryderu am à ddaw.

35. Tri pheth à barant hawddvyd :
iechyd corf, meddiant ddiangen, a
chydwybod lân.

36. Tri pheth hardd eu gweled :
cyttundeb rhwng brodyr, cymmwyn-
asgarwch rhwng cymmodogion, a
chariad fyddlon rhwng gwr a gwraig.

37. Tri anhebgor priodas er gwyn-
vydigrwyddo heni : cyttundeb diddig,
cariad cydgalon, a chyvawch y ddau
mewn daioni.

38. Tair camp ganmoladwy : hael-
ioni Cymro, fyberwyd Franc, a hyder
Sais *.

39. Tri pheth à bair i wr glôd a
chymmeriad caredig yn ei wlad :
gwedyd yn dêg yn wyneb, rhoi gair
da y'nghevn, a fyddlondeb cyveillach.

40. Tri pheth à ddiogelant i wr
wafanaeth o gywirdeb : cariad a'i
gwafanaetho, a'r modd a'i diogeler yw
cariad am gariad ; ynnill, neu elw-a

* *Llyvyr arall*—Tair camp ganmoledeg
&c.

buddioldeb, ac o'i roddi y diogelir cywir o wafanaeth; a chymmyred à ddengys gymmeradwy ar à wneler yn wafanaeth, ac o'i ddodi y diogelir cywir ar wafanaeth.

41. Tri pheth annyddan eu gweled: cyvoethawg hael yn myned yn dlawd, dedwydd yn myned yn ddiriaid, a devodau gwlad a chenedl yn myned waeth-waeth †.

42. Tri rhyw o ddynion à vyddant yn oreuon byd yn y man y bont ac a'u hadnaper: cywiriaid deddvolion, goludogion haelionus, a gwybodolion dedwyddgamp.

43. Tri dynion à vyddant yn oreu'r byd arnynt lle nas adnaper: celwyddogion, bradon, a lladron.

44. Tri pheth byr eu parâd: rhyveddoldeb, gwagogoniant, a thegwch ieuencid.

45. Tri pheth fôl iawn eu gwneuthur: gweiddi ho! wi! cyn ynnill y gamp, cyvriv a bwrw ar ddydd cyn y delo, a barnu cyn gweled y diwedd.

46. Tri pheth ni wnâ un dŷn doeth: dyfgwyl am analladwy, tristâu am anadveradwy, ac ovni anocheladwy.

47. Tair priv gamp rhagrithwr: tyfiolaethu yn wrthwyneb i air Duw, cyhuddaw yn anghyviawn, a barnu heb awdurdawd.

† *Llyvyr arall*—Tri pheth annyddan eu gweled: cyvoethog hael yn myned yn dlawd, dedwydd yn myned yn ddiriaid, a chwerthin am ben y doeth ymbwyllgar.

48. Tri pheth à hir gynnail ddirieidi ar ddŷn: meddwdawd, godineb, ac ymladdgarwch.

49. Tair cyvarmerth dedwydd: yn erbyn anfodion, yn erbyn pechodau, ac yn erbyn marwolaeth.

50. Tri arwyddoldeb dedwydd: rhadlondeb, rhywiogrwydd, a gwiliadoldeb.

51. Tri arwyddoldeb diriaid: avradlondeb, avrywiogrwydd, ac ysgeulufdawd.

52. Tri pheth goreu yn y byd: iechyd, rhyddyd, a synwyr.

53. Tri pheth balch: ceiliog ar ei domen ei hun, corgi ar arfed ei veistres, a chrach swyddwr yn ei ansawdd.

54. Tri pheth di glwyv di glevyd à vawr gyftuddiant a'i harweinio: cariad, cás, a galar*.

55. Tri pheth ni wna un gwr doeth: myned hyd vôr lle gellir tŷr, gellwng i maes ei gyvrinach, a gellwng dydd i vyned heibio heb wneuthur rhyw ddaion.

56. Tair camp ganmoladwy ar verth: tawedocrwydd, lledneifswydd, a diweirdeb.

57. Tri pheth anhawdd eu tawelu: tònau'r môr, rhyfgyr gwynt, a thavawd gwraig anynad geintachlyd.

* *Llyvyr arall*—Cariad, galar, a chenvigen.

58. Tri ohaibeth Cattwg Ddoeth :
gwr heb wraig, mab heb ddysg, a
theulu heb drevnau..

59. Tri pheth cafach no'r cwbl :
bardd heb ddoethineb, ofeiriad heb
gydwybod, a barnwr heb gyvawnder.

60. Tri pheth dyddan gan wr eu
gweled : tanwyd o dân, yr aelwyd yn
lân, a'r wraig yn llawen.

61. Tri pheth digon annyddan : cell
wâg, bwyd heb halen, a thy heb olau.

62. Tri dŷn à welant eu hunain yn
ddigon call : dwl ni welwys, balch ni
ddysgwys, a fôl à gredwys.

63. Tri dŷn à welant eu hunain yn
ddigon anghall : divalch à dŷr ei ddifyg,
awengar yn wawr ei ymchwil, a phwyll-
gar yn ovni y gwaethav o ddifyg can-
vod y goreu.

64. Tri dŷn ni waeth gadael iddynt
no'u dangos a'u cyngchori : avradlawn
blysg, trachwantus cybyddlyd, a doeth
yn ei olwg ei hun.

65. Tri dŷn goreu vydd eu gadael ar
eu bwyd eu hunain : anfyber, annysg-
edig, ac anymgeisgar.

66. Tri dŷn goreu pa vwyav o dir
vo ryngthynt à phawb : anynad, an-
wireddus, ac anwybodus.

67. Tri pheth hardd eu gweled :
parchu dyeither ac efron, gwrol tru-
garawg, a heddwch mewn teulu *.

* *Llyvyr arall*—mewn teulu a chymmod-
ogaeth.

68. Tri dŷn er maint à wneir iddeu
boddloni à anvoddionant bawb : cyb-
ydd, merch dŷg, a brenin.

69. Tri pheth ni ddylai neb o ddŷn
ymvalchio arnynt : ei wybodau, ei
ddwyvoldeb, ac à wnel o gymmwynas ;
am nas gŵyrac nas gwna vyth ei ddigon.

70. Tri phwyll y fydd dros dewi :
rhag dywedyd y peth nas dylid, rhag
dywedyd y modd nas dylid, a rhag
dywedyd y lle nas dylid.

71. Tri pheth y dylid eu diolch :
gwahawdd, rhybudd, ac annerch.

72. Tri pheth à ddylai vod gan wr
cyn ydd elo i ryvela : achos cyviawn,
cleddyv cywir, a chariad ei wlad a'i
genedl.

73. Tri pheth anhebgor i wr cyn
myned i ymgyvreitha : clawdd aur,
wyneb pres, a chalon gareg †.

74. Tri pheth iawn i ddŷn ymladd
trostynt er eu hamddifyn : ei wlad, ei
gâr, a'i vwyd ei hun.

75. Tri pheth y ceif dŷn o dreiglo
ymbell o'i wlad : newyn, anwyd, ac
anmharch.

76. Tri pheth y dylai bob dŷn eu
gwybod : devodau ei wlad a'i genedl,
dosparthau doethineb, a chelvyddyd y
gallo ev ymgynnal ganthi.

77. Tri pheth ni wrandawant ar
gyngchor ba cyfal bynag y bo : brŷs,
llid, a thrachwant.

† *Llyvyr arall*—ddŷs.

78. Tri pheth nid call ymyrd a nhwy : llywodraeth tŷ gwr arall, cynghori pendeigion goludog, a chwilio dirgelion.

79. Tri pheth tu hwnt i bob deall dŷn : eithavodd maintioli, eithavodd bychander, a dirgelion Daw.

80. Tri gwall cadarn à ddygwydd ar ddŷn : gwall ovn, gwall llid, a gwall ferch.

81. Tri angerdd à barant wallgov a gwallbwyll ar ddŷn : angerdd ovn, angerdd llid, ac angerdd ferch.

82. Tri dŷn y dylid eu gochel : à weto ie gyda phob dŷn, ac ar bob achos, à ochelo varnu nag y'mhlaid nag yn erbyn un dŷn ba bynag, ac à wrthepo bob dŷn, achos neu heb achos.

83. Tri pheth y gŵyr pob dŷn diwydgall eu gwneuthur : ei arad, ei lyvyr, a'i vara.

84. Tri moddion ymborth dŷn : hela, cyvnewidiaeth, ac aru daiar.

85. Tri pheth o'u hadver à estynant einioes dŷn : y wlad a'i magwys yn blentyn, yr ymborth a'i maethwys yn blentyn, a'r myvyrdawd a'i dyddanwys yn blentyn*.

86. Tri pheth anwadal : cymmeriad neu garedigrwydd gwŷr mawr, cariad merch, a llygedyn o haul vis Ionawr †.

* Llyvyr arall—Ei wlad gynhenid, ei ymborth gynhenid, a'i vyvyrdawd gynhenid.

† Llyvyr arall—cymmeriad arlwyddi, &c.

87. Tri dŷn nid call rhygodio idd. ynt : hŷn no'i gymmodogion, rhodiadu o bell, a darllenwr llyvrau anghyviaith ‡.

88. Tri ymryfon à ddygwydd ar varwolaeth goludawg cadarn draws : cyvneiseiviaid am ei dda bydawl, pryvaid am ei gorf abwyawl, a chythreuliaid am ei enaid anvarwawl.

89. Tri pheth sy'n cynnal y byd : cariad, diwydrwydd, a chyvraith gyviawn.

90. Tri pheth ar ddŷn à gauant ar bob daioni arall : dwyroldeb, tangnevoldeb, a gwroldeb.

91. Tri areiliaid gwybodaeth : golwg, clyw, a deall §.

92. Tri pheth gores o bob peth i bob dŷn : awen ddeallgar, iechyd corf, a chydwybod lân.

93. Tair camp ar ddŷn a'i gwnant yn debyg i gythraul : twyll, cynhen, ac enllib.

94. Tri pheth anverth eu gwled : teulu heb wybodaeth, gwlad heb gyvraith, a chelvydd heb gyviawn o ddofparth.

95. Tri pheth cythreulig ar ddŷn : cybyddra, balchder, a chreulonder.

96. Tri gwrthred pob drwg : dirwest, amynedd, a haelioni ||.

‡ Llyvyr arall—ac a vo vaen dros iaen.

§ Llyvyr arall—Tri areilant, &c.

|| Llyvyr arall—Tri gwr thrediaid, &c.

97. Tri amysgre pob peth : amfer, lle, a rhyw*.

98. Tri pheth à gynnalant hir dylodi ar ddŷa : glythineb, ymryson, a balchder.

99. Tri pheth ni hawdd ortrecher arnynt : fethedd, cariad, ac angau.

100. Tri pheth à wna y gwas yn well no'i veistyr : mynych ymgais à dyŷg, ymsynwyrw yn ddoeth ei awen, ac ymgynnedd yn dda, ehai 'r Bardd Glâs o'r Gadair.

101. Tair dedwyddgamp gŵr : aru trev ei ddŷ, cwnu plant ar vonedd, ac ymgadw rhag ymrysonau.

102. Tri pheth y dylai bob dŷn eu hyŷtyried yn ddivrivawl : o bale y daeth, yn mha le y mae, ac i ba le ydd â.

103. Tri pheth à geif pob doeth dedwydd : digonedd bydawl, llawenydd cydwrbod, a gwynvyd nev yn dragwydd.

104. Tri pheth over dros bèn : amnaid ar ddall, ymgyvrinaw à byddar, a gyru fol i neges.

105. Tri pheth à wnant droedled gadarn i ddoethineb : ieuensid i ddyŷgu, synwyr i ddeall, a cheudawd i gadw.

106. Tri pheth nid call ymdditied iddynt : iechyd henddyn, hinon gauav, a diniweidrwydd arglwydd cyvoeth.

107. Tri glweth byd : môr, dinas, ac arglwydd cyvoeth.

108. Tri pheth à ddifeithiant y byd : brenin fol heb gynghor, ynad heb gydwybod, a gwerin heb uvydddawd.

109. Tri anhebgor gwlad a chenedl : priodafau, cyvodaŷ dosparthus†, a chyvarwyddyd; canys heby pethau hyn nis gellir cyvrwym ar wlad a chenedl.

110. Tri chael à gar pob cybydd eu cael : cael clôd lle y dirper aughlod, cael ei wyn ar bob hael à welo yn myned yn dlawd, a chael y dorth a chadw ei geiniog hevyd.

111. Tri madvanogion byd : bardd, feryllt, a llavurwr. Sev bardd yn athraw gwybodaŷ, deall, a doethineb; feryllt yn cynnal celvyddydau llaw ac oferyndodaŷ daionus; a llavurwr yn aru daiar er ymborth dŷn ac anivel.

112. Tri anvad vanogion byd : tŷyrn, cyvnewidydd, a chybydd. Sev drwg o bwyll ac anŷawdd ac amcanion eu cyvlyrau y byddant, ac áwnânt ddaionia a anŷawdd anghyvednaws; tŷyrn yn gwarogi dirieidi ac yn gwerinaw anwar; cyvnewidydd yn diwall eifŷwed; a chybydd yn cyvoethogi'r to à ddêl; a drwg o anŷawdd cyvednaws ydynt; sev y bydd tŷyrn yn anghyviawn gan olud a galluocrwydd, cyvnewidydd á wna dwyll ac avrad ac avraid o drachwant a blys anghyvednaws, a chybydd á newyna ei dylwyth a'i deulu a phawb

* *Llyvyr arall*—Tri amysgre, &c.

† *Llyvyr arall*—aru tir tatreŷ, &c.

† *Llyvyr arall*—Cyvundodaŷ dosparthus &c.

o'r byd hyd y gallo er ynnill golud, ac ni wna ddaioni o'i vodd, 'sev daioni cyvednaws, oni newyno ev ei hunan o'r byd.

113 Tri pheth y dylai pob dŷn synwrawl eu gwneuthur : darllen er gwybod, ystyrer addysg, a choviaw er daioni iddo ei hun ac i bawb ereill.

Ac velly teroyna.

III. LLYMA DRIODD DOETHINEB EREILL.

O Hen Llyvr mawr Margam. (o'r un Llyvr.)

1. Tri pheth gwrol uvyddâu iddynt : i'r gwŷr, i gynghor da, ac i'r ceiliog pylgain.

2. Tri dŷn atgas : tylawd balch, cyvoethawg celwyddawg, a hên godinebus.

3. Tri pheth ni ddylynt vod un orig vechan ar ângbov ; gorchymynion Duw ; cafaeliad twrn da ; a'r marw ; gan ganlyn neu ymwrthod, val y bo govyn, à ddywedasant ac à wnaethant hwy,

4. Tri pheth ni vyddant anmrycheulyd : dwylaw y crochenydd, olwyn mên, a'r un à ganlyno ddrwg gyveillach.

5. O dri pheth y daw cynghor da, sev pan gyvymgydiant y tri : gwybod-aeth, ewyllys da, a rhyddy ymadrawd.

6. Tri pheth à ddylynt vod bob amser gartrev ; y gâth, y funell, a'r wraig.

7. Tri pheth annaturiawl : march-nattrev heb ladron, hên gybydd heb arian, a merch lân heb garwr.

8. Tri pheth nid call myned yn eu cylch mewn brŷs : rhyvel, gwleddoc-rwydd, ac ymddadlu.

9. Tri pheth nid call iawn eu boftio : cwrw da, gwraig lân, a phwrs llawn*.

10. Tri pheth nid hawdd gan neb eu benthyca : ei varch, ei arvau, a'i wraig.

11. Tri pheth hardd ger bron Duw a dŷn : cyttundeb rhwng brodyr a chwiorydd, cariad rhwng cymmodogion, a gwr a gwraig yn cadw eu fydd mewn cyttundeb.

12. Tri pheth sy raid byw hebddynt os mynir heddwch : golud, arvau, a gwraig.

13. Tri dŷn à vydd ddiogel a diangol ba le bynag ydd elont, ai heddwch ai rhyvel y bo : benyw, gwr cyn barw, a gwr heb arv ; ac nis dylid niwed corf-orawl iddynt.

14. Tri chafbeth Duw a dŷn : golwg ymladdgar, tavod twyllodrus, ac albri drygionus.

15. Tri pheth puteinaidd eu lliw ar venyw ; bod yn voethus, yn chwerthinus, ac yn chwannog i ymdrwsiadu yn wych a choftus.

16. Tri pheth fydd o ddiawl : peri anghydvod rhwng brodyr a chyveillion, anudoniaeth, sev gau dystiolaeth, a chwannocrwydd i dywallt gwaed.

* *Llyvr arall*—Ac arian mewn cod.

17. Tri nôd anwr: dal gormod fulw ar à vo distadl, drwgdybio yn ddiachos, ac heb ynddo draferch â nebun o'r byd.

18. Tri nôd bradwr: chwannocrwydd i ymgyswllt a'r drwg, tavawd gwenieithus, a ferch ar bob newydd.

19. Tri nôd gwroldeb: treiglyddiaeth mýnych gartrevgyrch, anvoethusder, ac anmalchineb.

20. Tri nôd callineb: bod yn ymgeisgar, bod yn amyneddgar, a bod yn gartrevgar.

21. Tair camp à vydd ar wraig odinebus: chwedleua llawer am ei chymmodogion, myned oddigartrev heb ei gwr, ac edrych llawer drwy'r fenestri.

22. Tri pheth anhardd anwedus ar verch neu wraig: chwedleua llawer lle a'i gwahodder, fiarad o'r neilldu â gwyr a gweision, a fiarad am ei chymmodogion amgen nog à vo da am danynt.

23. Tri arwydd rhagrith: beio arall yn rawr, codi llygaid yn y llan, ac ymddwyn gochelgar.

24. Tair priggamp dýn fôl: glythineb, chwareddiaeth, ac ymddadlu ag un à vo llai nog ev ei hun mewn gwybodaeth.

25. Tri pheth ni ddylid ymddiried gormod iddynt: i gefyl cyvlog, i was balch, ac i wraig à fonio lawer am ei threvnidaeth.

26. Tri pheth goreu gadael iddynt: ci

dierth, lliv difysymwth, a doeth yn ei olwg ei hun.

27. Tri pheth melltigidig eu rhwys-traw: priodas gyvreithlawn, cynnor-thwyaw'r anghenus, a thröedigaeth at vuchedd gwell.

28. Tri dýn ni ddylnt gerydd: plentyn yn llevain am dad neu vam, dýn yn myned yn dlawd drwy gynnall gwybodaeth, a dýn yn ymdrallodi mewn ferch.

29. Tair hôst gwr: merch à briodawdd, bywyd à waredawdd, à chamfyniad à iawnhüawdd.

30. Tair hôst anwr: merch à dwyllawdd, maint à laddawdd, a'r echwyn à roddawdd*.

31. Tri harddwch gwlad: ysgubawr, eglwys, ac ysgol.†

32. Tri phall melltigidg: pallu bwyd i'r newynog, pallu lletty i ddierth ac efron, a phallu addysg i'r un a'i govyno.

33. Tri pheth er eu dryced gwell bod à nhwy no bod hebddynt: brenin, ofeiriad, a gwraig.

34. Tair llwybr, na ddoder avrwyddiant arnynt: llwybr plentyn i ysgol, llwybr diert h i bèn ei daith; a llwybr meddyg at y cláv.§

* *Llyvyr arall*—A dirieidi à wnaeth.

† *Llyvyr arall*—Arad, evail, ac ysgol. Hevyd,—*Llyvyr arall*—Ysgubawr, evail, ac Ysgol.

§, *Llyvyr arall*—Llwybr ysgol, llwybr priodas, a llwybr golychwyd.

35. Tri pheth ni ddylid yn vawr ymchwilio iddynt: bywioliaeth y cymmmodogion, cyvrinach ferchogion, a dirgellion Duw.

36. Tri anfawd maeronydd: gwas twyllodrus, morwyn dew, a gwraig valch.

37. Tri anfawd llavurwr: gweithiwr diog, had lledryw, a thir tragolwg.

38. Tri phriyanmhorh llavurwr: tir drwg, arglwydd drwg, a gwraig ddrgw.

39. Tri gwrthwynebrwydd gŵr: plant gwrthnyfig, gwraig buteinllyd, ac anair ei gymmodogion.

40. Tri pheth anghyfurus: corf heb iechyd, tŷ heb wraig, a phwrs heb arian

41. Tri pheth ni wnant voddlondeb i neb: tŷ heb olau, aelwyd heb wrâs, a bwyd heb halen.

42. Tri pheth ni wnant wr yn oludawg: gwraig gyfgadur, merch buteinllyd, a mab tringar.

43. Tri pheth anhawdd eu gweled: hên vwch heb varv, hên ysgubawr heb lygod, a hên ddŷn heb drachwant.

44. Tri deuodd anhawdd eu cael ynghŷd: doethineb a chyvoeth, awengamp a bôl brâs, ac anrhydedd ac anneddvolddeb.

45. Tri pheth over chwiliaw am danynt: aur y'mhwsr prydydd, iechyd y'nghorf meddwyn, a doethineb mewn meddwl balch.

46. Tri pheth ereill over chwiliaw

am danynt: callineb mewn pen chwal-dodog, diwydrwydd mewn cyvingder, a fyddlondeb mewn calon ariaugar.

47. Tri chais doeth: gwraig dawedog o blith ei gymmodogion, boddlondeb yn ei gartrav ei hun, a lanteiddrwydd yn ei gydwybod.

48. Tri breninoldeb gwr: dodrevn tŷ a thir o'i wneuthuriad ei hun, ymborth o'i drevdir ei hân, a doethineb o'i awenbwyll ei hun*.

49. Tri pheth ni weled hyd yn hyn yn y byd: glwth iachus, cyfgadur celvydd, a balch anrhydeddus.

50. Tri pheth over dysgwyl am danynt: gwionedd mewn rhagseithwr, cywirdeb mewn gwenieithwr, a chyv-iawnder gan gyvreithwr.

51. Tri pheth gwrthyn eu gweled: ieuanc heb lawenydd, hir addysg heb gelvyddyd, a chlâv heb grevydd.

52. Tri pheth anverth eu gweled: cymmmodogaeth heb gymmwynafau, athrawanfyber, a phenteulu digrevydd.

53. Tri pheth gwraddwyddus mewn gwlad: bardd heb urddas, llandrev heb ysgol, a chenedl heb gywilydd.

54. Tri pheth ni oddevant ymgellwair ag ŵynt: iechyd, llwyddiant, ac oedran.

55. Tri anheggor doethineb: calon yn meddwl, iaith i ddatgan, a cheudawd i gadw†.

* *Llyvyr arall*—Dodrevn o'i vedrusder ei hân, &c. &c.

† *Llyvyr arall*—A chŵ i gadw.

56. Tair cynnedd anweddus ar ddyn : bod yn daer ei gais, yn galed ei rôdd, ac yn ddrwg ei dŷb.

57. Tri pheth y ceif dyn dwyvawl : digonedd bydawl, heddwch cydwybodawl, a llawenydd nevawl.

58. Tri pheth y ceif dyn trugarawg : cariad y byd, bôdd ei galon ei hun, a bôdd Duw.

59. Tri pheth y ceif dyn goddeus : llawyddwch, cariad, a'r goreu ar ei gafaelon.

60. Tri pheth y ceif dyn dedwydd : cariad y bŷd, bywyd heddychlaw, a gwynwyd yn y byd a ddaw.

61. Tri pheth y ceif diriaid : cās y bŷd, awlwyddiant, a digovaint Duw.

62. Tri pheth y ceif dyn divalech : amledd da 'r bŷd, llawenydd cyveillgar, ac esmwythder yn ei anfwdd.

63. Tri pheth y ceif dyn balch : cās ei gymmodogion, colled beunyddiawl, ac anesmwythder gwaftadawl.

64. Tri pheth y ceif dyn diwyd : clôd, cyvoeth, a blaenoriaeth.

65. Tri pheth y ceif dyn gwallus : colledion mynych, tristwch calon, a chywilydd.

66. Tri pheth y ceif dyn govalus : llwyddiant ar ei amcanion, boddlondeb meddwl, a pharch anrhydeddus.

67. Tri pheth y ceif dyn cywir : dawn, cariad, a gair da, gan bawb a'r adnapo.

68. Tri pheth y ceif dyn twyllodrus : pawb yn ymwrthod ag ev, drygvyd anesgorawl, a diwedd drwg.

69. Tri pheth a geir o hirddilyn drwg : bod yn ddrwg ei barch, yn ddrwg ei vŷd, ac yn ddrwg ei ddiwedd.

70. Tri gair cynghor y Hardd Gŵs : cār dy Dduw yn vwy no dim, canys eve a'th wnaeth, ac a ddarmerthes erod ; gweddia ar Dduw yn benav o ddim, canys eve a'th wared ac a'th geidw ; ac ovna Dduw yn vwy no dim, canys eve a'th varn.

71. Tri arwydd ar ddyn ei voŷ yn gadwedig gan Dduw : caŷau pethau drygionus, caru pob pethau daionus, ac ymolychwydau yn ddiwall ovalus.

72. Tri pheth a geir o godi yn voro : iechyd, golud, a dedwyddyd.

73. Tri pheth a geir o hirgwsg y bore : aviechyd, tylodi, a dirieidi meddwl.

74. Tri pheth ar ddyn a bair i'r diawl ei garu : balchder, cenvigen, a thrais.

75. Tri pheth y dyly cristion eu cov-
iauw bob awr ac orig rhag pechu yn
varwawl : gorchymynion Duw, llawen-
ydd y nêv, a phoenau usern.

76. Tri pheth a ddaw ar ddyn heb
yn wybod iddo : cwsg, henaint, a
phechawd.

77. Tri gelyn enaid cristion : y bŷd,
y cnawd, a'r cythraul.

78. Tri meddyg enaid-dŷn : dirwest, trugaredd, a chyviawnder.

79. Tri pheth ferchog iddeu gweled : diriaid yn myned yn ddedwydd, cybydd yn myned yn hael, a phechadur yn myned yn fantaidd.

80. Tri dyn meiltingedig y fydd : â dŵro orchymynion Duw heb fod yn edivar gantho, na wypo ddim o ddaioni ac nas cais ei ddysgu, ac â wypo lawer ac nas dengys i neb, na gwneuthur yn ol ei wybodaeth.

81. Tri pheth y dylai crifion daionus eu gwneuthur : caru Duw yn vwy no dim, ovis Duw yn vwy no dim, a gwafanaethu Duw o vlaen pob peth.

82. Tri pheth fydd anghenraid i bechadur eu gwneuthur : cydnabod ei bechodau, ymwellâu ac ymiawnâu yn ei vuchedd, a deifyv maddeuant gan Dduw.

83. Tri pheth y dylai bob dyn eu hyftyried : o ba le y daeth, y'mhà le y mae, aci ba le ydd â ev.

84. Tri pheth y dylai bob crifion eu gwneuthur : iawn ystyried â vu, iawn ddevnyddiaw y fydd, ac iawn ovis a gwiliad â vydd.

85. Tri pheth â gymmhellant weddi ar Dduw : hir-glevyd, hir-advyd, a hir-driftyd ; ac i'r neb â weddio ni ddifygymwared.

86. Tri rhyw o ddynion nid ovsant Dduw : bradwyr, murnwyr, a threifywt.

87. Tri rhyw o ddynion ni phrifant vawr am onestfrydd : anudonwyr, meddwon, a chribddailwyr.

88. Tri pheth iawniddynion meddwl am danynt a'u gwneuthur : cyviawnder, heddwch, a chariad.

89. Tri daioni ar ddŷn â gauant ar bob daioni arall : meddwl yn dda, dywedyd yn dda, ac o'i holl egni amcanu yn dda.

90. Tri pheth fydd raid i pob crifion bucheddawl ryvela yn eu herbyn : twyll y byd, twyll y cnawd, a thwyll y cythraul*.

91. Tri pheth os cefir ni waeth beth arall â gollir : gair da doethion, heddwch cydwybod, a bôdd Duw.

92. Tri pheth â ennillant gariad Duw : fydd lân ddivrychau, gobaith cadarn diamheuau, a chariad diwallau.

93. Tri achos y dylai bob dŷn garu Duw : am ei grêdigaeth, am ei waredigaeth, ac am fod Duw yn llywodraethu arno.

94. Tri rhyw ddŷn y fydd : dŷn i Dduw, dŷn i ddŷn, a dŷn i ddiawl ; dŷn i Dduw â wna dda dros ddrwg, dŷn i ddŷn â wna dda dros dda a drwg dros ddrwg, a dŷn i ddiawl â wna ddrwg dros dda.

95. Tri pheth â gywirant eu gair yn ddfuant : angeu, dial Duw, ac ediveirwch.

* *Llywyr arall*—Twyll y byd, chwant y cnawd, a dichell y cythraul.

96. Tri pheth ni ellir fanteiddrwydd ychydig o anwydau drwg, ychydig o lle byddant : gloddest, balchder, a wall, ac ychydig o dwyll (o Ledrad.) thrachwant.

97. Tri nôd fanteiddrwydd : cariad ddŷn yr hyn à wna lês iddo : ei synwyr-perfaith, uvydddawd gwrol, a thaw-edigrwydd ferchawg.

98. Tair fylvaen doethineb : mab-ieuenctid i ddyfgu, côf i gadw dyfg, ac aml synwyrâu i drevnidaethu à ddyfger.

99. Tri pheth hardd ar ddŷn : gwybyddiaeth, llywodraeth, a dwyvolaeth.

100. Tri pheth fy'n gwaethygu'r byd : seguryd, balchder, ac avradlondeb.

101. Tri pheth fydd yn trallodi 'r byd : cenvigen, twyll, a thrachwant.

102. Tri pheth y dyfg ddŷn o vod yn segur : dywedyd celwydd, cyvrinach dichellion, a chelyddyddau lladron.

103. Tri pheth canmoledig ar wr : bod yn ddoeth ei ymadrawdd, yn gyviawn ei weithred, ac yn gymmedr-awl ei vuchedd.

104. Tri pheth fydd well no chyvoeth : iechyd, rhyddyd, a synwyr.

105. Tri pheth à wnant wr yn ylaenor ar ei gymmodgeion : bod yn hael, bod yn ddoeth, a bod yn gyvoethawg.

106. Tri ychydig à bair colli llawer :

107. Tri pheth à ddwg ar ddyfg i ddŷn yr hyn à wna lês iddo : ei synwyr-âu, ei syniadau, a'i ddygwyddiadau.

108. Tri pheth anhawdd i ddŷn : llwyradnabod ei hunan, gorchvygu chwant naturiawl, a chadw ei rîn.

109. Tri pheth gwerthvawrocav yn y byd i ddŷn : iechyd, rhyddyd, a rhinwedd.

110. Tri pheth à ennillant enw da i ddŷn : dywedyd ychydig, dangos cymmwynasgarwch, a diwydrwydd*.

111. Tri pheth ardderchawg ymhlith pethau ceudodawl : cafaû folineb, caru rhinwedd, a dymunaw dyfgu yn waftad.

112. Tair cynvedd ddrwg ar ddŷn : balchder heb haelioni, trachwant heb gyviawnder, a digovaintheb drugaredd.

113. Tri modd y fydd i adnabod dŷn : ei ymadroddion, ei ymddygiad, a barn ei gymmodgeioff am dano.

114. Tri pheth à vawr dwyllant ddŷn : geiriau tēg, chwant elw ac ennill, ac eifieu gwybyddiaeth.

115. Tri pheth anhawdd i ddŷn eu gwneuthur : oeri'r tân, sychu'r dwr, a boddioni 'r byd.

116. Tri pheth à gadwant wr mewp iechyd : ymborth mesurawl, trawaelu

* *Llyvyr arall*—Dywedyd ychydig. gwneuthur daioni, ac ymlavuriaw yn ei alwad.

cymmedrawl, a chadw gwrës natur-iawl.

117. Tri pheth à arweiniant ddŷn i dylodi: chwareu aviachus, glythineb, a phuteindra.

118. Tri pheth ni all dŷn eu cudd-iaw: cyvoeth mawr, cariad mawr, a chās mawr.

119. Tri pheth gwrthwyneb gan wr ymadael à nhwy: y wlad lle ei ganed ac a'i magwyd, cyvoeth à gafgloedd eve ei hun, a chyveillion ei ieuenctid à brovoedd eve eu bod yn gywir iddo †.

120. Tri pheth anwylav gan ddŷn yn hyn o vŷd: ei wlad enedigawl, ei gyveillion fyddlawn, a'i eppil gweinion.

121. Tri achos esgufedig i ddŷn ddywedyd celwydd: i gadw bywyd ei gyd-grifftion, i heddychu cymmudogion, ac i gadw ei wraig yn voddlon.

122. Tri pheth fy'n cadw y byd mewn trevn: rhiw, pwys, a mesur.

123. Tri pheth anhebgor i wneuthur pob peth: gwybodaeth pa vodd a'i gwneler, gallu iddei wneuthur, ac ewylllys iddei wneuthur.

124. Tri pheth y fydd ac hebddynt nis gellir dwyn un peth o'r byd i bèn: modd, medr, a myn.

125. Tri pheth da pan vont gymmesur, a drwg pan vont yn anghymmesur: tân, dwr, a gwynt ‡.

† *Llyr arall*—abrovwyd yn gywir iddo.
‡ *Llyr arall*—Tri brenin byd: tân dwr, a gwynt; canys lwy a wnant a vynant lle nas cauer yn eu herbyn.

126. Tri chyw o'r un nŷth: creftwr tavawd, bardd dosparth, a dwyvol cyfes*.

127. Tri pheth ni all nebun vyw hebddynt: trwydded, gwisg, a gwafig-awd.

128. Tri nôd lleidr: tavawd holiadgar, llygad gwiliadus, ac wynebpryd brawychus.

129. Tri pheth à ddangofant gywirddyn: genau tawedog, llygad diymdawr, ac wyneb divraw.

130. Tri pheth à geif dŷn wrth ymgyvreitha: côft, goval, a thraferth.

131. Tri rhyw o ddynion à gollant eu haravwch yn debyg i ddynion allan o bwyll a chòv: corelwyr, helyddion, ac ymladdwyr.

132. Tri rhyw o ddynion anhawdd vydd eu cael yn yr un veddwl: y call a'r fôl, yr hael a'r cybydd, a'r cywir a'r lleidr.

133. Tri ynydrwydd mawr ar ddŷn: bwyta wrth gynghor ei vola, gwreica wrth gynghor ei gnawd, ac ymladd wrth gynghor ei lid.

134. Tri rhyvedd byd: hên heb drachwant, gwraig heb wagedd, a dŷn da heb iddo elynion.

135. Tri dŷn ni ddylai neb eu gwa-hawdd iddei giuiaw: twyllwr gwenieithus, tyflnyiwr gwatwarus, a bradwr cenvigenus.

* *Llyr arall*—celvydd tavawd, &c.

136. Tri pheth à bair i ddŷn golli gwahoddiad : yved gormodd, dywedyd gormodd, ac aros gormodd.

137. Tri pheth à geir o vnyed yn vnyŷch i davarn : colli golud, colli iechyd, a cholli deall a phell.

138. Tri pheth da iawn eu meddu lle ydd êir yn vnyŷch i davarn : bola gwydn, pèn cadarn, a phwrs trwm.

139. Tri pheth à geir yn rwydd o vnyed yn vnyŷch i davarn : diod à vnyertra phery yr arian, pechu à vnyertra bydder yn y byd, ac edivaru à vnyer yn y byd nefav †.

140. Tri pheth nis ceif un dŷn yn ddifael wrth ei angen : benthg arian gan ôcrwr yn ddi lŷg, pleidio ei hawl yn y llŷs gan wr o gyvraith yn ddi dwnc, a chiniaw moethufwyd yn ddirybudd yn nhŷ cybydd anghawr.

141. Tri pheth y dylai bob dŷn bryderu yn wastadawl eu gwneuthur : gwrandaw yn uvydd, ateb yn gall, ac ymddwyn yn ferchog.

142. Tri pheth nid ydynt yn gor-phwys un amfer mewn dŷn : yr anadl yn cerdded, y gwaed yn rhedeg, a'r enaid yn meddylied ‡.

143. Tri pheth à wnant wraig yn anniwair : tegwch ei hwyneb, folineb ei phen, a balchder ei chalon.

† *Llyvyr arall*—ac edivaru à vnyer pan bvo'n ry hwyr.

‡ *Llyvyr arall*—a'r bledren yn fugno.—*heoyd arall* : y bledren yn fugno, yr anadl yn ymrwyllo, a'r enaid yn meddylio.

144. Tri dedwyddwch teulu : pènor deallus, bugail govalus, a negeswr cywir.

145. Tri annedwydd teulu : llettya ofeiriad, cadw murfen, a drygwas diog.

146. Tri pheth fydd gyfial a'r goreu : bara a llaeth rhag newyn, gwisg lwyd rhag anwyd, a mab gwreng ar adwy.

147. Tri ansawdd y fydd ar bob peth : amfer, lle, a chynneiryd *.

148. Tri chynryw y fydd ar bob peth corforawl : lliw, llŷn, a sylwedd.

149. Tri pheth hyvryd i'r clyw : telyn gyweirber, newyddion dâ, a llais dŷn à gerir.

150. Tri pheth hyvryd i'r olwg : goleu o dywyllwch, gorchwyl gyweirdeg, ac wyneb dŷn à gerir.

151. Tri pheth hyvryd eu teimlaw : arogl, blâs, ac ardynyr gwres ac oervel †.

152. Tri pheth hyvryd i'r deall : gwir, hardd, a rhyw.

153. Tri pheth à wnant wr yn voddlon iddei vyd : tŷ trevnus, tŷr cyvan-neddus, a gwraig rinweddus.

154. Tri pheth y dylai à gafael gymmwynas : ei ddiolch, ei goviaw, a thalu y pwyth lle bo galw.

* *Llyvyr arall*—a pherthynas. *Arall* : amfer, lle, a chyvymwain.

† *Llyvyr arall*—a merch a gerir with yfllys yn y gwely.

155. Tri difeithwch trev : lliv, tân, ac ymrysonau.

156. Tri llawenydd gwr ar gyveiliorn : lliw tân, ei yn cyvarth, a máb bychan yn gweiddi.

157. Tair elufen à vydd bèn av o bob elufeni : ymborth, nawdd, a chynghor da *.

158. Tri pheth melltigedig y dŷn a'u fymmuto : fin tîr, pont ar avon, a maen gobaith.

159. Tri pheth y dylai bob Cymro tiriog eu cadw a'u cynnal : gwraig briod, gwr wrth arv lle nas dyco arv ei hunan, ac athraw teuluaidd.

160. Tri pheth fy'n llygru 'r byd : balchder, avradlondeb, a segurdawd.

161. Tri pheth ar ddŷn a'i gwna yn bechadur : ovnau, trachwant, ac anwybodaeth (anystyriaeth).

162. Tri gorevras dirieidi : glythineb, ymladd, ac anwadalwch.

163. Mewn tri pheth y bydd dŷn yn debyg i ddiawl : maglu y fordd, ovni plentyn bach yn ddi achos, a chwerthin am bèn y drwg.

164. Tri phriv dremynt corforawl dŷn : gweled, clywed, a theimlaw.

165. Tri phriv dremynt enaid dŷn : cariad, cûs, a deall.

* *Llwygr arall*—Gofymaith, lletty, a rhybudd.

166. Tri chelwydd y fydd : celwydd o wedyd, celwydd o dewi, a chelwydd o ymddwyn ; sev y pair pob un o'r tri i arall gredu y peth nas dylai.

167. Tri pheth fy'n gwbl o Dduw : gwirionedd, tangnevedd, a gwybodau moliannus.

168. Tri pheth fy'n gwbl o gythraul : anwiredd, tringarwch, ac anwybodaeth.

169. Tri amryfon dwyvawl : pwyll dros anmhwyll, dawn dros annawn, a chariad dros gûs.

170. Tri amryfon annwylvawl : rhyvel dros ryvel, cyvraith dros gyvraith, a gwarth dros warth.

171. Tri devnyddion barn gywir : deddv o gyviawnder, trugaredd o gariad, a chydwybod o iawn bwyll a deall ar y ddau gyntav.

172. Tri pheth nis gellir o ddŷn barn gyviawn arnynt : syrth awen, ymgais deall, a barn y gydwybod ; am nad oes namyn Duw à'u gwyr.

173. Tri pheth ni widdar ddwyvawl dedwydd : edrych ag un llygad, gwrandaw ag un clust, a chyanorthwyaw ag un llaw.

174. Tri anhebgor deddv a chynneddv : trevn hardd, cyviawnder, a thrugaredd o gariad perfaith.

175. Tri pheth à ddygant ar gôv i ddŷn ei ddyled i Dduw a dŷn : elufen, uupryd, a gweddi.

176. Tri pheth à wnânt gyviawn ddwyvoldeb: cariad tuag at Dduw, cariad tuag at bob byw, a chariad tuag at bob gwir a chyviawn.

177. Tri argae doethineb: gwirionedd, cariad, ac awenbwyll.

178. Tri pheth à gauant yn erbyn doethineb: trachwant, trablys, a thrall *.

179. Tri ennill à geir yn golled yn y diwedd: ennill clôd am argyweddus o gamp a gweithred, ennill golud o gribddail a phob anghyviawnder, ac ennill y goreu mewn drwg ymryson.

180. Tri cholled à dry yn ennill mawr yn y diwedd: colli da 'r byd o roddi cardawd, colli clôd a pharch y byd am ddedydd o gamp a gweithred a chynnedd, a cholli bywyd dros wir a chyviawn.

181. Tri gwrthrym pob gwybodaeth a chelvyddyd: anymgais, gorymgais, a dallymgais.

182. Tri pheth rhyvedd fydd yn y byd, gan gymmaint y gwahaniaeth y fy rhynddynt: wynebaw dynion, llavarlais dynion, ac ysgriveniadau dynion; can nis cefir ar un o'r tri ddau yn gynbebyg y naill i'r llall.

183. Tri pheth ni ddarvyddant vyth: cerdd o awen vlodeuawg, enaid dŷn, a chariad perfaith.

* *Llyvyr arall*—trachwant, lliid, a thrall.

184. Tri pheth à wna ysgrivenydd da, nid amgen: tragwyddoli côf ar weithred ardderchawg, gadael addysg gadarn i'roefodd à ddelont, a phery clôd à bery dros vyth iddei enw ei hunan.

Ac velly terofna.

V. LLYMA DRIODD LLELO LLAWDRWM O'R COETTY.

O'r un Llyvyr.

1. Tri pheth nyw moler am eu gwaith: iâr am ganu, cafeg am redeg ymaith, a gwraig am ymladd.

2. Tri dŷn à vyddant mor hên ar fordd vawr cyn y moler: celwyddog, avrywiog, a chybydd.

3. Tri dŷn y fydd a gwae à orfo arno aros yn ufern nes cafont air dâ: gwr-aig veddw, gwr diog, ac athrodwr.

4. Tri dŷn cás gan bawb am danynt: trachwantus, gwenieithus, a balch.

5. Tri dŷn à vyddant gafach nô diawl gan bawb: ymgynhenwr, au-udonwr, a bradwr.

6. Tri brodyr unbarch à mochi: glwth, meddwyn, a diogyn.

7. Tri pheth over eu doddi, gan nas gwneir lles yn y byd ag hwynt: drych o vlaen dall, cleddyv yn llaw baban, a dyfg y'mhen balch.

8. Tri dŷn nid doeth ymddiried idd-

ynt: nad ymwel â chelvydd, nad ymgais â cherdd, ac nag ymgar â'i blant.

9. Tri dŷn goreu y lleiaf o'u cymdeithas: na chatwo gyvrinach, na charo benyw, ac na wypo gelvyddyd ddaionus.

10. Tri dŷn y chwârdd pawb am eu pênau: hunandybus, dŷn anwadal, ac â ovno ei gyfgod ei hun.

11. Tri dŷn nid hawdd y cant â gâr eu gwrandaw: achwyngar, fengar, a doeth yn ei olwg ei hun*.

12. Tri anafwd cymmodogaeth: tŷ cwrw, gyr o helgwn, a gwarfedd-dy benywod.

13. Tri rhyw o ddynion nid rhaid ond myned i ufern i gael â vyner o honynt; mawrion pên tomen, pen-aethiaid trawfion, ac ofeiriaid meddwon.

14. Tri pheth â wnant wr mor gyvoethawg a'r Sais â werthwyd gan ei dâd i'r diawl: gwraig amheuthyngar, merched â ymbincio, a meibion fegurllyd.

15. Tri dŷn â dŵrant eu gyddygau eifieu edrych dan eu traed: balch trwyn uchel, awyddus poethvryd, ac annarbodus penchwiw.

16. Tri anafwd cymmodogaeth: prîvavon, monachlog dlawd, a rhyvel castell; am nas symmudant vyth o'r llödd y byddant.

* *Llycyr arall*—yn ei veddwl ei hûn:

17. Tri pheth â wnant wlad yn dlawd: cnwd mawr o ofeiriaid, graddu llawer o brydyddion, a rhyvel pen-devigion.

18. Tri chymmodogion goreu yn y bŷd: dedwydd, celvydd, a chybydd crogiedig*.

19. Tri pheth prydverth eu gweled: dedwydd yn ei gartrev, celvydd yn ei orchwyl, a chybydd ar y grogbren.

20. Tri pheth nid ydynt ond rhith a lledrith: diweirdeb merch binc drwfiadgar, crevydd ofeiriad, a gwybodaeth arglwyddi cyvoeth.

21. Tri pheth â ddangofant buten: min moethus, gwisgodd teganllyd, a thavawd rhedegawg.

22. Tri pheth ni waeth pa mor bell y byddys oddiwrthynt: gwragedd chwedleugar, ofeiriaid meddwon, a chwn cynddeiriogion.

23. Tri ennill â gavas y gwr â lofged ei dŷ: gwared llygod o'i gell, gwared chwain o'i wely, a gwaredu gwraig ddrwg; fev y llofged y tri ar unwaith gyda'r tŷ.

24. Tri pheth da iawn eu meddu cyn y dyweder â vo'n gelwydd: synwyrbwyll cadarn i lyvelu, fol i wrandaw, a chŵv da rhag ei wrthwedyd yn ol llaw.

25. Tri pheth ni thalant vawr ond tra vont yn y tŷ: y gath, y fawell, a'r wraig.

26. Tri pheth à vyddant o'u pànu yn | yn erbyn y gwynt, ceisio dal lluch-
dda : brethyn llwyd, pysgodyn hallt, | eden, a cheisio attal tavawd gwraig.
a gwas diog.

27. Tri dŷn ni thalant eu cwnu | glendid mewn hwch, moesgarwch
oddiar y dōmen : gloddestwr, ym- | mewn Sais, a doethineb mewn Cymro,
binciwr, a chrochwerthinwr.

28 Tri pheth goreu vydd eu crogi : | eu cael : bwyd mab marw, goleu
eog hallt, het wleb, a chybydd. | lluched i'r nos, a chariad Sais.

29 Tri chymmodog goreu yn y bŷd : | 40 Tri pheth ni chywirir vyth :
celvydd ei law, dedwydd ei vuchedd, | breuddwyd gormwyth, gobaith ynvyd,
a charn gybydd yn nghrôg. | ac addewid Sais.

30 Tri pheth à gâr cybydd : goganu | 41 tair cenedl amravael eu dir-
hael, gormesu tlawd, a dwyn eiddo ei | yrwch : Cymro, cerdd a thelyn ;
hunan. | Franc, minddu-mandell ; a Sais,
meddwi.

31 Tri pheth nid hawdd eu dala : | 42 Tri pheth ni wyr neb pa bryd
carw ar vynydd, cadno mewn coed, a | nac yn mha le y ceir eu gweled : man-
cheiniog cybydd anghawr. | tell Tegau Eurvron, llŷs Gwyn ab Nudd,
a fyberwyd Sais.

32 Tri dewisbeth y Bardd Glâs o'r | 43 Tripheth nid aml a'u clywer :
Gadair : tân heb vwg, fordd heb laic, | cân y vôrvorwyn, gwahoddiad i wledd
a gwraig heb davawd. | gan gybydd, a doethineb o ben Sais.

33 Tri pheth à wnant arglwydd | 44 Tri pheth ni waeth pa leiav y
cyvoeth cystal a'r goreu : cynfon llo, | clywer o honynt : cân hwch ar wynt,
poft clwyd, a chi crogiedig. | cnec hên wrach, a phregeth brawd
llwyd.

34 Tri pheth y dylai gwr eu meddu | 45 Tri pheth annhebyg iawn y naill
cyn ydd elo i ymgyvreitha : clawdd | i un o'r lleill o honynt : dŷn, bram
aur, wyneb pres, a chalôn ddûr. | hên wrach, a chybydd.

35. Tri pheth ni wnant ddaioni ond | 46 Tri pheth nid rhaid eu casach :
tra eu gwylier yn graf : tân, dwr, a | llyfant ar vynwes merch dâg, cybydd
benyw ; can nad oes o honynt eu hun- | y many bo dynion, a diriaid y man y
ain à wna ddaioni. | bo doethion dedwydd.

36 Tri pheth goreu ar vrys eu | 47 Tri pheth anesfuwyth iawn iddeu
gwneuthur : dal chwain, troi oddiar |
fordd ci cyndeirg, a gochel ymryson.

37 Tri pheth fol eu gwneuthur : pifo

perchenogion : gwely chweiniog, yfâol gygnog, a gwraig oludog, lle na bo golud o du'r gwr.

48 Tri dŷn digon da eu cyvlyrau pei gwelent hyny : diangen, diddyled, a diwraig.

49 Tri pheth ni hawdd eu digoni : bol gwraig maerwr, balchder gwraig brenin, a . . . . merch tavarwr.

50 Tri pheth ni hawdd ymguddiant : gwellyn mewn esgid, mynawyd mewn cwd, a phuten mewn tyrva.

51 Tri pheth o châr gwraig weled y ddau cyntav, hi â gâr weled y trydydd : wyneb ei hun mewn drych, cevn ei gwr o bell, a gordderchwr wrth ei gwely.

52 Tri pheth ni rydant vyth : cleddyv gwas gwyh, pedolau cefyl melinydd, a thavod gwraig.

53 Tri pheth ni wnant les iddeu perchenogion : gwybodau diriaid, trythgwd cybydd, a thavod gwraig.

54 Tri pheth ni hir-barânt : llefyr pridd gwraig veddw, tân asglodyn, a morwyndawd merch drwfiadgar *.

55 Tri pheth â ddenant a'r vrŷs : diawl at ei wâs, ci at olwyth, a phuten at . . . .

56. Tri pheth ni hawdd welir : tân heb wrês, avon heb geulan, a benyw heb avrad.

57. Tri pheth â newid yn vynyth :

* *Llyvyr arall*—crochan pridd, &c.

ceiliog gwynt, y lleuad, a meddwl merch,

58, Tri nôd budrog o gwbl : bod yn ddigywilydd yn ei budrogaeth, bod yn haerllyd yn ei amddifyn ac eiste yn efmwyth yn ei ganol.

59. Tri dŷn o vod yn ddrwg goreu pa waethav : brenin, ofeiriad, a gwraig ; fev goreu eu bod cynrycyed ag nas gellir eu caru mwyach.

60. Tri pheth anaml eu gweled : cryn daiar, difyg o gwbl ar yr haul, a gwraig gall.

61. Tri hên ni ŵyr neb o ddŷn eu dichell : hen vilwr, hen gadno, a hen buten.

62. Tri hên niw mawr berchir : hen gyhuddwr anudonllyd, hen gybydd à yspeiliwyd o'i gift, a hen gysfoden benllwyd.

63. Tri pheth à arwain i dylodi : gloddeff, diogi, a mercheta.

64. Tri chynghor y fydd a gwae y neb a'u gwnelo : cynghor llid, chynghor bôl, a chynghor . . . *.

65. Tri anallu Duw : digoni gwagedd merch, digoni rhyvyg balch, a digoni trachwant cybydd.

66. Tri dŷn nid doeth ymladd ag ŵynt : fol geni, ofeiriad, a gwraig †.

* *Llyvyr arall*—tri chynghor nis dylid eu gwrandaw : cynghor llid, cynghor bôl, a chynghor cnawd.

† *Llyvyr arall*—nid gwrol ymladd ag wynt, &c.

67. Tri dŷn y fydd ni wyddys yn iawn pa un gyntav o honynt à â i ddiawl : twyllodrus, balch, a chybydd anghawr.

68. Tri thincwd à dybiant eu hunain yn bencwd : cyvoethawg o ledrad a chribddail, gwybodus ar ddichellion dihirddawd, a mab à gredwys y cyvan à ddywed ei vam am dano.

69. Tri pheth à dybiant eu hunain yn ben ar bob peth : costog tom ar ei domen ei hun, baw ar ben derwen, a chybydd anghawr.

70. Tri pheth fydd gyftal a'r goreu : pais wen rhag anwyd, mab gwreng ar adwy, a gwr hanner call yn ofeiriad.

71. Tri pheth er llyncu y cyvan ni welant vyth eu digon : mor, mynwent, ac arglwydd cyvoeth *.

72. Tri pheth nid oes ar y byd vawr o'u heisiau : cwn cyndeirogion, breninodd, ac ofeiriad.

73. Tri pheth llocher eu penau wrth vyned heibio iddynt : ci cyndeirog, brenin, ac ofeiriad.

74. Tri dŷn medrus iawn ar y gelv-yddydoymdavodi yn dda : henedwicwr cribddeilgar, hen davaruwr segurllid, a hên buten havog.

75. Tri pheth goreu yr hynav o bob

* *Llycyr arall*—môr, mynwent, a brenin.

un o honynt : hên gwrw, hên gledd, a hên gyvaill †.

76. Tri pheth gwaethav vydd yr hynav o bob un o honynt : hên varch, hên gath, a hên vrenin ‡.

77. Tri dŷn à welant eu hunain yn ddigon call : dwl ni welwys, balch ni ddyfgwys, a fôl à gredwys.

78. Tri pheth à lygrant ac à bylant awen prydydd : cynganedd orcheftawl, a graddoliaeth eisteddvod, a mawl rhai dynion.

79. Tri ymryfon à ddygwydd ar varwolaeth cadarn draws goludog : cyvneseiviaid am ei ddabydawl, pryvaidd am ei gorf abwyawl, a chythreuliaid am ei enaid anvarwawl.

80. Tri pheth anhawdd eu hattal, ac nid haws lludd ar y pedwerydd : merch ieuanc wingllyd am a'i gorddercho, llidiawg am ddial, a thrasfychedig rhag yved y ddiod à ddoder o'i vlaen ; pedwerydd yw dadwrdd yr annoeth, mwy anhawdd no'r cwbl ei attal.

Ac velly tervyna Triodd Llelo Llaw-drom o'r Coetty : ac eve à elwid velly achaws y dyvelid ei ymadroddion ev i law drom yn ergydiato yn galed a'i holl nerth ; ac nid arbedai ev y nebun o ddŷn à welai ev yn ddrwg ei ddeco-odau, ac yn anfyber ei gampau.

† *Llycyr arall*—hên vâdd, hên gledd, a hên gyvaill. Hevyd, *Llycyr arall*—hên gwrw, hên vamwydd, a hên gyvaill.

‡ *Llycyr arall*—Hên vara llwyd, hên bais dyllog, a hên arglwydd cyvoeth.

VI. TRIODD Y GWREGDD.

(O'r un Llyr)

1. **T**ri pheth canmoledig ar wraig: ei hwyneb yn ddawnus, ei hymddyddan yn synwyrus, a'i harverion yn ddaionus.

2. Tri pheth à barant i wraig gael tybied yn dda am dani: ei gwr a'i phlant yn lân olchedig eu dillad, ei dodrevn yn lân a threvnus, a'i bod yn ymgadw gartrev.

3. Tri pheth à barant i wraig gael tybied yn ddrwg am dani: bod yn chwannog i gytgam â gwŷr a gweision, yn amheuthungar, a dywedyd yn ddrwg am ei chymmogion*.

4. Tri pheth à wnant wraig yn dda ei chymmeriad: fywder yn ei gwisgodd, gwylder yn ei hymadroddion, a rhadloub yn ei hymarweddiad.

5. Tri pheth à ddangofant wraig yn anniwair: bod yn chwerthingar heb wybod pam, yn valch ar ei phryd a'i gwedd, ac yn achwyngar ar ei gŵr.

6. Tri pheth hofaidd gan wr eu gweled ar ei wraig: ei bod yn rinweddus, yn cadw ei thŷ yn drevnus, ac yn ei gorchwyl yn vedrus.

7. Tri pheth à ennillant barch i wr o'u bod ar ei wraig: yn dda ei chynneddvau, yn anaml ei geiriau, ac yn aml ei gwybodau.

8. Tri pheth à wnant wr yn oludog:

* *Llyr arall*—ei chymmogofau.

ei hunan yn ddiwyd, ei wraig yn lywodraethus, a'i dylwyth yn fyddlawn iddo.

9. Tri pheth à wnant wr yn hoenus: ei dda byd yn mwyáu, ei wraig yn ei garu, a'i Dduw yn ei nerthu.

10. Tri pheth à wnant wr yn anghenus: tylwyth gwallus, gwraig voethus, ac yntau yn avradus.

11. Tri pheth gweddus i wr eu bod yn ei dŷ: ei glustog yn ei gadair, ei delyn yn iawn gywair, a'i wraig yn ddiwair.

12. Tri pheth anghyfurus i wr bod hebddynt: tân yn ei aelwyd, arian yn ei bwrs, a gwraig yn ei wely.

13. Tri pheth à wnant wr yn voddlawn iddei ginio: ei gylla yn iachus, ei vwyd yn voethus, a'i wraig yn vedrus.

14. Tri pheth à barant i wr hofi cartrev: ei deulu yn ddosparthus, ei orchwylion yn llwyddiannus, a'i wraig yn gariadus.

15. Tri pheth à wnant wr yn llôn ei wynebpryd: ei dir yn dirion, ei berllan yn frwythlon, a'i wraig yn radlon.

16. Tri pheth à wnant i wr cwnu ei galon: ei gar yn ymweled ag ev, ei gwrw yn hoenus, a'i wraig yn llawen.

17. Tri pheth anefmwyth i wr yn ei dŷ: ei funell yn mygu, ei gronglwyd yn dyveru, a'i wraig yn ymdaeru.

18. Tri pheth ferchog ar wraig: bod yn dawel ei nwydau, yn hawddgar ei hymadrawd, ac yn hael ei chalon.

19. Tri pheth prydverth ar wraig : bod yn voneddigiaidd ei champau, yn volianus ei chynneddvau, ac yn ddwyvawl ei meddyliau.

20. Tri pheth hyvryd gan wr eu gweled : ei wartheg yn rhywiog, ei âr yn frwythlawn, a'i wraig yn ddiwyd.

21. Tri pheth à wnant wr yn hawdd-vydig : ei dŷ yn llawn, ei wraig yn fyber, a'i blant yn brydverth ar gorf a meddwl.

22. Tair camp lân ar wraig : groef-ewi yn hawddgar, diwallu yn wyllyf-gar, ac arlwyaw yn avlavar.

23. Tri pheth y dylai gwraig briod eu caru uwchlaw pob peth arall yn hyn o vŷd : ei gwr, ei phlant, a'i chartrev.

24. Tri pheth à ddylid i bob gwraig ddâ gan ei gwr : cariad fyddlon, ymgeledd tirion, a bôdd ei chalon.

Ac velly tervyna.

VII. LLYMA DRIODD Y GWRAGEDD PRIOD :

yn dangos y campau, a'r cynneddvau, a'r cyverddonau, à ddylai vod ar bob gwraig, val y boddloni hi ei grŷr, ac y cafo air da gan ei chymmodogion, a pharch ac anrhydedd yn ei gwlad, gan bob dyn doeth a deddvol. (O'r un Llycyr.)

Y pethau à ddylaint vod ar bob gwraig er boddloni ei gwr ydynt val hyn, nid amgen—

1. Ei phryd a'i gwedd yn ddawnus, ei hymadrawd yn ferchus, a'i chynneddvau yn volianus.

2. Yn dawel ei hyfbryd, yn ferchog ei hwynebpryd, a'i dwylaw yn ddiwyd.

3. Ei thŷ yn drevnus, yn ei gorchwyl yn vedrus, a'i phlant yn vagwriaethus.

4. Ei deall yn llathraidd, ei gwybodaau yn deuluaidd, a'i moesau yn voneddigiaidd.

5. Yn brydverth ei hystavell, yn fyw yn ei chell, ac yn trevnu yn ddigymbhell.

6. Yn gyviawn ei bwriad, a meddwl ananllad, a buchedd ddiavrad.

7. Uvyddod rhywiog, genau tawedog, a gwylder ferchog.

8. Yn hoyw yn ei thro, yn fywion ei dwylo, a'i gorchwyl yn gryno.

9. Yn ddwyvol ei devod, yn lân ei chydwybod, ac yn gywir iddei phriod.

10. Ei llavar yn rhadlon, yn hael ei chalon, ac yn gweled ei digon.

11. Yn bur ei buchedd, yn ddoeth ei hymarwedd, ac yn caru tangnevedd.

12. Ei thrwfiad yn fyber, yn garuaidd ei mwynder, ac yn gall ei hyder.

13. Unllaw yn casglu, llaw arall yn rhànu, a'i phen yn pryderu.

14. Yn gywair ei fydd, a'i champ-

au yn ddedwydd, ac yn ddoeth ei llawenydd.

15. Yn brydverth ei hymddwyn, yn erchi yn addwyn, ac yn gwrandaw ar bob cwyn.

16. Yn dda i'r cymmodogion, yn drugarog wrth dylodion, ac yn coled estron.

17. Ei theulu yn ei chanmol, ei deddvau yn rinweddol, a'i phlant yn eu hyfsgol.

18. Ei faig yn vlasus, ei hannerch yn weddus, a'i derbyn yn ferchus.

19. Yn cael parch doethion, a chlod ei chymmodogion, a bendith y tylodion.

20. Yn dda yn ei heglwys, yn dysgu yn ddiorphwys, ac ar Dduw yn ymbwys.

21. Yn ovni Duw beunydd, yn caru Duw 'n ddedwydd, ac yn gweddio 'n burfydd.

Ac velly tervyna.

VIII. LLYMA DRIODD Y CYBYDD.

(O'r un Llycyn.)

Pwr bynag o ddŷn à vytho yn gybydd ni vydd ev heb y faith bechod marwawl, oni bydd tra hên, ac er ei hened ni ymedy ev à phechod nes i'r pechod ei adael ev yn gyntav; a hyn

à vydd mewn dau vodd; un o'r ddan, yw rhâd yr Ysbryd Glan yn ei orddiwes ac yn rhagberi ar à wnelo ac à veddyltio; a lle bo velly, *Nev i'r Enaid*; ail yw colli gan henaint, neu haint, pob galluogrwydd pechu, ac nid diolch hyny i neb, ac nid gobaith amgen noc ufern i'r cyvryw.

1. Tair camp a vydd ar gybydd, nid amgen: ovni cadarn, casâu tylawd, a bygwth gwan.

2. Tair cynneddv à vydd ar gybydd, nid amgen: caru arwyllion, casâu genedigaethau, a chwennych tir arall.

3. Tri chás gan gybydd: tavern, cerddawr, a neithiawr.

4. Tri pheth nis ceif cybydd vyth: bendith y gwan, clòd doethion, a rhâd Duw arno yn myned o'r bŷd.

5. Tri pheth ni wedd i gybydd: parch gan haelion, credu à ddyweto, a diolch gan à gafo 'r meddiant ar ei ôl.

6. Tri pheth y cyll cybydd yn dragwyddawl: ei dda bydawl, cariad y da rhinweddawl, a rhoddion gan Dduw.

7. Tri pheth à wna 'r dyn à elo yn gybydd: rhoddi ar ei ol lle na bo raid wrthynt, colli pob rhinwdd ddâ à allai vod arno, a thybied ei hunan yn ddoeth cyd y bo ev yr annoethav o bob annoeth,

8. Tri pheth y mae dŷn yn ymadael ag wynt pan ydd elo yn gybydd: ei glòd bydawl, ei gywilydd, a'i gydwybod.

9. Tri pheth a lawenâa y cybydd : ei vynyeh wahawdd, ei anvynyeh ovwy, a chafael tylawd dan ei gravanc.
10. Tri pheth ereill à wnant gybydd yn llawen : goganu hael, colledu tylawd, a thwyllaw cyviawn.
11. Tri pheth à wnânt gybydd yn drift : mynych weled ceisiaid, colli gwaith, a rhyvel pendevigion.
12. Tri pheth à wnant gybydd yn glâv : cardoteion aml, newid ar y marchnadodd, a dyddanwch cerddau.
13. Tri pheth à wnant gybydd yn iach : aruthr o waith gan ei wafan-aethyddion, ei wala yn ddi goft, a drudaniaeth yn y marchnadodd.
14. Tri pheth anwyl gan gybydd : cacaeliad yn lledrad, ei wraig yn tynu o vlaen yr ychain, a'i blant yn marw.
15. Tri pheth nid cywilydd gan gybydd eu gweled : llâu ar ei ddillad, gwan yn ei regi, a doeth yn ymfwyn rhagddo.
16. Tri pheth ni hawdd gefir gan gybydd : bwyd yn rhâd, gair da i gymmodogion, a chynghor er daioni.
17. Tri pheth à ddeuant ar gybydd pan y bo 'n ry hwyr : deall, cydwybod, a thiveirwch.
18. Tri pheth ni ymadawant vyth â'r cybydd : y cythraul, canys hwnw yw y pechod, mellthith y tylawd, fev yw hyny eifian tragwyddawl, a chov cydwybod yn y byd à ddaw.
19. Tri pheth à wnant i gybydd ymynvydu : moliannu hael, goganu trachwant, a govyn rhoddion-gantho.
20. Tri pheth y mae y cybydd yn eu hennill : mellthith y tylodion, drygair y byd, a digovaint Duw.
21. Tri thâl y ceif y cybydd yn y byd hwn am ei ddâ : traferth yn eu casglu, goval yn eu cadw, a thriftwch am orvod ymadael ag wynt a'u colli.
22. Tri brodyr cyweithas y fydd : brawd llwyd, bradwr, a chybydd.
23. Tri dŷn fy 'n troi y byd wyneb i waered : celwyddawg, balch, a chybydd.
24. Tri phriv-gampau y cybydd : cribddeiliaw, gormefu, a dwŷn yn lledrad ei eiddo ei hunau.
25. Tri dŷn à vyddant yn hên eu gwala cyn y cafont air da y byd : celwyddawg, avrywawg, a chybydd.
26. Tri dŷn y fydd, ac à garo eu cyveillach, aed i ufern ac eve á geif ei wala wen o honynt : cyhuddwyr anudonllyd, ofeiriaid godinebgar, a chybyddion.
27. Tri pheth ymgadwed pob dŷn rhagddynt : ci cyndeiriog, athrodwr celwyddawg, a chybydd.
28. Tri pheth nid hawdd eu dala : carw gwyllt ar ben mynydd, llwynog mewu creigle coediog, a cheiniog cybydd anghawr.
29. Tri pheth nid mynych y cefir

eu clywed : cân adar Rhianon, cân ddoethineb o ben Sais, a gwahoddiad i wledd gan gybydd.

30. Tri pheth yr un mor anhebyg y naill a'r llaill o honynt i ddŷn : cnec hen wrachan, chwŷd llyfant, a chybydd.

31. Tri pheth à dybiaut eu hunain yn ben ar y byd : coftog ar ei domen ei hun, baw ar ben derwen, a hen gybydd.

32. Tri divrawd bŷd : celwyddawg, athroddgar, a chybydd ; a'r cybydd yn bob un o'r tri ; fev, o vod yn gybydd nis gellir amgen na bod yn bob un o'r ddau ereill.

33. Tri anallu Duw : digoni gwagedd merch, digoni rhyvig balchder, a digoni trachwant cybydd.

34. Tri dŷn nis gwyddys yn iawn pa un y dwg y diawl gyntav : twyllodrus, balch, a chybydd.

35. Tri pheth ni wnant les iddeu perchenogion : gwybodau diriaid, tawd gwraig, a thrythgwd cybydd.

36. Tri thâl am ei olud y ceif cybydd mewn byd ar ol hwn : bod lle nis gall ymgyvoethogi, bod lle mae pob ceudodawl yn canvod eithavodd ei ddirieidi, a gorvod edrych o bell ar bob hael mewn gwynvyd heb dranc heb orphen.

37. Tri chymmodog goreu yn y byd : celvydd ei law, dedwydd ei vuchedd, a chybydd ar y grogbren.

38. Tri pheth goreu vydd eu crogi : eog hallt, het wlebb, a chybydd.

39. Tri pheth à gâr cybydd yn ei galon : gweled hael yn myned yn dylawd, gweled tŷ cymmodog ar dân, a gweled rhyw ddarwall i gael craf yn lledrad ar eiddo arall.

40. Tri pheth hawdd eu cyvrv : rhoddion gwr wrth gerdd yn ngwledd Sais, cynneddvau da crachvoneddig, a'r maint cybyddion à geir yu y nev.

41. Tri pheth gweddied pob dŷn nad elo vyth : yn ngrhóg, yn valch, nac yn gybydd. Poed velly y bo vyth.

Ac velly teroyna Triodd y Cybydd.

IX. TRIODD MAB Y CRINWAS.

(O'r un Llyvyr.)

1. Tri chyving bŷd : crau nodwydd ddŷr, carn Sais ar gelfaint, a drws cell mab y crinwas.

2. Tri chaled bŷd : durnaw gwynias, maen cellt, a chalon mab y crinwas.

3. Tri pheth ni wyddys ba le y maent : cydwybod anudonwr, diweirdeb merch tavarwyr, a gonestrwŷdd mab y crinwas.

4. Tri pheth nid hawdd eu dattod : creigiau 'r Eryri, cwlwm cariad cywir, a chlo cŷt mab y crinwas.

5. Tri thrwm bŷd : Maen Cetti, llwyth yr Ychain Banawg, a golwg mab y crinwas.

6. Tri oer bŷd : trwyn milgi, clöen iâ, ac aelwyd mab y crinwas.

7. Tri llwm bŷd : maen calas, cevn anghenog yn nhir Sais, a bwrdd mab y crinwas.

8. Tri lle y bydd mawr newyn dŷn : yn ymlid meirch gwylltion ar vynydd, gwerfyll pen hwyl, a gwedi ei ginio yn nhŷ mab y crinwas.

9. Tri lle y bydd prudd calon dŷn : yn nghyvedd Sais, myned iddei grogi, ac ar uchel wyl yn nhy mab y crinwas.

10. Tri pheth ni, wyr neb o'r bŷd pa liw y fydd arnynt : rhawn paun yn castellu, mantell Tegau Eurvron, a cheiniog mab y crinwas.

11. Tri pheth nis gellir eu gwacach : masgell dedwydd, bwmbwl ar y dwr, a llaw mab y crinwas.

12. Tri pheth goreu foi ymhell odd-iwrthynt : llong dyllog ar vôr, cwn cynddeiriogion, a chyveillach mab y crinwas.

13. Tri pheth ni waeth i ddŷn ychydig no llawer o honynt : bara oferen, nawdd y creiriau, a rhoddion mab y crinwas.

14. Tri lle y bydd mawr anwyd dŷn : pen Banuwchdèni, marchogaeth caseg eira, a rhwng y vaine a'r tân yn nhŷ mab y crinwas.

15. Tri atgas bŷd : meddw yn chwydu ar ei vwyd, balchder ofeiriad, ac ymarwedd mab y crinwas.

16. Tri pheth ni bydd gwell dŷn er â gafo ev ohonynt : melltith tād a mam, dwr fwyn, a chymdeithas mab y crinwas.

17. Tri annhirion bŷd : blaidd rheipus newynllyd, tōnau Cafwēnan, ac anian mab y crinwas.

18. Tri lle nid mawr y chwen-nychir bodynddynt : ogov Wythac Anwyth*, fau dreigiau Faraon, a neuadd mab y crinwas.

19. Tri pheth over meddwl amdanynt : cerdded ar ben, nyddu rhaf o dywod, ac ymddiried i vab y crinwas.

20. Tri pheth anhawdd eu gwneuthur, dispyddu y môr, symmud mynydd yn gyvan, a gwr da o vab y crinwas.

21. Tri pheth lleiaf yn y bŷd : synwyrbwyll etiveddes deg oludog, tangnevoldeb gwr llys, a haelioni mab y crinwas.

22. Tri pheth ni wyddys pa vodd a'u gwneir : feilio tŷ ar ei nenbren, rhewi dwr y'nghanol tawdd poeth, a chynghori mab y crinwas.

23. Tri pheth nis gellir gweled eu maint : cyvlediad goleuni, y wlad draw i'r wybran, a thrachwant mab y crinwas.

* Oeth ac Annoeth. *Triodd Ynys Prydain.*

24. Tri pheth nid oes namyn yn mhervedd ufern le iddynt: twyll y Saefon, celwydd y Francod, ac enaid mab y crinwas.

25. Tri pheth nid ebywydd a'u gwneir: arllwys pwll ufern, rhivo gronynau y mwg, a' gwellâu calon mab y crinwas.

26. Tri pheth à aethant dros y byd: goleu y dydd, bawdd llyn llion, ac anghlod mab y crinwas.

*Ac velly teroryna; fco a'u dywed,
Davydd ab Gwilym.*

X. LLYMA DRIODD Y MEDD- WYN.

(O'r un Llyvyr.)

1. Tri anivel avlan dros ben: hwch yn ymlai mewn drewdod, ci yn ymloddeftu ar abwy pryvedlawn, a meddwyn uwch ben ei ddiod.

2. Tri lledvegin mwyav difynwyr yn y byd: ysgerbwd o gybydd ni chymmer o'i eiddo ei hun, hen geiliacwydd dall, a meddwyn*.

3. Tri balch ar ei campau: lleidyr gorwlad, ymladdwr pen fair, a bwyftvil o veddwyn.

4. Tri pheth gwrthun gan ddoeth: ymddyddan à hen wrachiod eifingrug, ymgyfllwn à diriaid cyvaddev, ac ymgyveillachu à meddwyn.

* *Ncw*, a mochyn o veddwyn.

5. Tri dyn à oftyngant eu gwàrau val lladdgwn devaid: hèn odinebwr yn gwân o buteindy, gwibleidr yn nyvnder môs lle gwelo eilun dyn o bell, a meddwyn lle cyvarfo à dyn ymarweddgal.

6. Tri dyn diriaid hawdd iawn eu hebgor ymhob cymmodogaeth: cybydd lledradgar, anudonwr cyvlog, a dihiryn meddw.

7. Tri pheth fiaidd yr olwg arnynt: hwch yn bwyta ei gwared, ci yn ymborth ar ei chwydion, a bwyftvil o veddwyn yn glavoerio uwch ben ei ddiod.

8. Tri pheth y bydd meddwyn bob amfer: mochynaidd ar ei gorf, ynvyd-fol yn ei veddwl, a chythraul yn ei gynneddv†.

9. Tri pheth anfaeledig ar veddwyn: gweniaith twyllodrus, dichellion hoc-edgar, a chenvigen at bob un à ovno ei vod yn brydverthach noc eve ei hunan.

10. Tri lletty cyfredin meddwyn: bol clawdd, gwalva cwn, a thwlc môch.

11. Tri pheth ymrwyfgus dros ben: ynvyd a'i fon yn bygwth lle na bo neb yn gweled noc yn clywed drwy wybod iddo, taiog yu ei ddillad new-

* *Llyvyr arall*—Tri pheth y gwna y meddwyn: ymddevodi yn vochynaidd, ymchwedleua yn vwyftvilaidd, ac ymgynneddvu yn gythreulaidd.

ydd ddyw ful, a meddwyn yn ei davarn tra bo grôd yn ei valleg †.

12. Tair boft digriv dros ben eu clywed : Sais yn boftio ei radlondeb, cybydd yn boftio ei haelion†, a meddwyn yn boftio ei synwyr pen.

13. Tri pheth o'i dda bydawl y cyll meddwyn yn llwyr : ei olud, ei iechyd, a'i ymbwyll.

14. Tri pheth o'i dda tragwyddawl y cyll meddwyn yn llwyr : ceudawd gwybodawl, awen gyfevin, a boed Duw †.

15. Tri pheth ydd â'r dŷn goreu yn y byd pan elo yn veddwyn : yn gelwyddwr, yn vradrwr, ac yn lleidr.

16. Tri pheth naturiawl i veddwyn : caru y cwrw yn vwy no'i blant anghenus, caru y celwydd yn vwy no'r gwir, ac angharu, cymmaint â bod heb gwrw, pob un na vytho yn gydveddwyn iddo.

17. Tri pheth ni waeth gan veddwyn fônyn o'u tōri yn y bo lle gantho : gair da pob dŷn na vo mor ddiriaid a'i hunan, addewid â wnelo dan dŵng ac adduned, a gorchymynion Duw heb ronyr yn talmu arno.

18. Tri lle ni châr veddwyn vod ynddynt vwy noc y câr y tân ar ei groen : ei gartrev ei hun, cyveillach dŷnion pryderth, a man lle na bo

* *Llysoyr arall*—Tri ymrwfgwr gwych dros ben yn eu meddyliau eu hunain; Ynydd a'i fon yn mayf plant a benwod, mab gwreng yn ei ddillad ful, a meddwyn yn ei davaru tra chafodd echwyn.

† *Llysoyr arall*—Ymbwyll ceudodawl, awen naturiawl, a chariad Duw.

digon o gwrw y naill ai yn llâd neu yn lledrad.

19. Tri dirieidi a gydgerddant yn anefgorawl â meddwdawd : puteindra, lledrad, a llovruddiaeth.

20. Tri pheth ferch eu crogi ni wna y meddwyn : talu am â gafu, perchi deddvoldeb, ac arbed o'r bola y gronyn lleiav i'r cevn.

21. Tri chyveillion meddwyn : put-einiad, bradwyr, a lladron.

22. Tri chorn enllib ac athrawd : puten pen fordd, bardd yspyddaid, a meddwyn.

23. Tri pheth â welir yn waftadawl ar veddwyn : tylodi mawr, aviechyd mawr, a mawr dros ben o bob dirieidi.

24. Tri pheth anverth eu clywed : hogi lliv, brevoriad afyn, a dadwrdd meddwyn mewn tavaru.

25. Tair camp â vyddant yn eu treva ar veddwyn : ymferthu yn avlan, enllibaw yn gelwyddgar, ac ymorphwyllaw yn gynddeiriog.

26. Tri pheth â geir gan veddwyn am volaid dda o gwrw : gwedyd y celwydd â vynes, dangos yr anvoes â vynes, agwneuthur y gyvlavan â vynes.

27. Tri pheth cyvarwydd arnynt y bydd pob meddwyn : enllib i bob dŷn dofparthus, meginaw cynhehau, ac ymddichellu i gael cwrw ei wala heb na thal na diolch.

28. Tri pheth â wna pob meddwyn

heb ronyn yn talmu ar ei gydwybod : gwedyd i' gyda phob dŷn a'i portho â chwrw ai ar wir ai ar gelwydd y gweto, gwaradwyddaw pob un na roddo ddiod iddo, a chenvigenu wrth bob un na vytho gynnryced ag ev ei hunan*.

29. Tri thal à vydd i veddwyn am ei veddwdawd : ei gafâu gan bob doeth a deddvol, ei ovni gan blant a benywod, ac am hyny cael curo ei ben yn ddiogel ac yn dda gan bob arall, a chan bob un y trotho ev davawd yn ei ben yn eu herbyn.

30. Tri pheth y dylid eu pwyaw yn dda : gwenith ar y llawr dyrnu, brethyn mewn pandy, a chlopa meddwyn ba le bynag y bytho.

31. Tri chás gan veddwyn : gwedyd y gwir, ymarver â fyberwyd, a thalu i bawb ei eiddo.

32. Tri pheth ni vawr ymarver meddwyn ag wynt : rhadlondeb, tang-nevgarwch, a gwybodau daionus.

33. Tri pheth ynghylch meddwyn à ddrewant yn fiaidd : ei ddillad, ei anadl, a'i ymadroddion.

34. Tri pheth fy'n drewi yn velenndydd ymhob mán : clôd coegyn tringar, mawl cybydd goludvalch, ac enw meddwyn.

35. Tri pheth echrys eu drygfawr :

* *Llyr arall*—Gwedyd i' gyda phob un o viaen ei wyneb, gwedyd yn erbyn pob dŷn drach ei gevn, a gwedyd cynnwrwg ag a'i dyfgo'r diawl am bob da ei gynneddau.

hên gadno bras mewn prysgle, morvil marw ar y veifdon, a mochyn o veddwyn.

36. Tri pheth y bydd meddwyn † cyvaill gwâl cwn a moch, rhyfwr puteiniaid, a gwarthruddwr pob dŷn bucheddawl.

37. Tri dŷn à vyddant bob amfer yn yr un-groen à meddwyn : dihiryn twyllvawr, anrheithwr, ac anudonwr.

38. Tair privgamp meddwyn : chwydu ar ei vwyd, pifo yn ei eistedd, ac ymdomi yn ei wâl †.

39. Tri hofter meddwyn : divriaw y mwyav a'i câr ac a'i coled, ymgyvrinaw à phob dihiryn à roddo iddo gwrw, a meddwi yn orcheftawl.

40. Tri gormes cymmmodogaeth : melinydd lladronig, cybydd anghawr, a rheipusdwrch o veddwyn, am nad diogel i neb ei eiddo ei hunan lle bytho un neu arall o honynt.

41. Tri pheth à welir amlav ar veddwyn : ymvydiaw yn vochyn, ymvuch-eddu yn gythraul, ac ymorvoleddu yn ei ddihirwch.

42. Tri pheth à welir ar veddwyn, a moled a'u molo : ei fyberwyd parth ag at ddyeithraid, ei gyviannder parth ag at y dylai ev yn vwyav eu caru, a'i wroldeb lle cafo y vuddygoliaeth ar blant bychain a benywod egwan.

43. Tri dŷn y fydd ni waeth peidiaw

† *Llyr arall*—Pifo yn ei wely, a gwneuthur ei raid yn ei vreccan.

na'u cyngori : yfgotyn o gybydd anghawr, dŷn celwyddawg anudonllyd, a meddwyn.

44. Tri pheth ni waeth i verch gael ei chrogi wrth ei fodlau no'u cael : cariad mab arglwydd, gair da gan garnbuten, a gwr o veddwyn.

45. Tri gweifion penav y diawl yn hyn o vŷd : godinebwr, anudonwr, a meddwyn ; canys blaenoriaid pob divrawd ac anrhaith ydynt.

46. Tri dihiryn anynad y fydd, ac nid teilwng y diawlicav o'r diawlaid i ddala canwyll iddynt, nac i'r naill neu'r llall o honynt : cybydd, hoced-ydd, a meddwyn ; a phencrest ar bob drwg yw pob un o'r tri.

47. Tri phrivorcheft meddwyn : gwedyd celwydd a goreuwyr y greft, darllaw twyll & chadeiriogion y celvyddydd, a thravlyncu diod ag un avanc à vu erioed*.

48. Tri pheth rhy avlan i ymgysfwrdd & nhwy : ysgarthion geudy, abwy mewn clawdd, a meddwyn mewn tavarn.

49. Tri pheth ymfwyned pob dŷn rhag ei vnyed : yn anudonwr, yn gybydd, ac yn veddwyn ; canys o vod yn un o'r cyvryw ddrygwyr, y bydd arno bob drwg arall yn anefgorawl.

50. Tri pheth cadwed Duw bob dŷn rhagddynt : meddwl gwallgovus, gwall-

* *Llyvyr arall*—ag un morvil, &c.

obaith angheuawl, a chyveillach meddwyn.

Ac velly teryna.

XI. LLYMA DRIODD Y CYMRO.

Y rhai hyn y dylai bob Cymro eu gwybod a'u hyfnyried yn drybwyl, a gwneuthur yn eu hól, rhag dwyn gwaradwydd arno eo ei hunan, ac ar ei wlad, a'i genedl. (O'r un Llyvyr.)

1. Tri pheth y dylai bob Cymro vod val nas gwaradwyddo na'i hun, na'i wlad, na'i genedl : yn hael, yn ddewr, ac yn drugarawg.

2. Tri pheth fy glodvawr i Gymro eu diwyllio : ei dattrev, ei deulu, a'i varn†.

3. Tri pheth y dylai Gymro vod er ennill cariad ei wlad a'i genedl : yn ddivalch, yn ddirachwant, ac yn ddiniwed.

4. Tri ymddwyn à ddylid ar Gymro parth ag at a'i anmharcho, a hyn i gyd yn yr un amrant : ymwrth, maddeu, ac anghoviau.

5. Tri pheth y dylai bob Cymro eu covio yn ddi dŵr, rhag eu anmharchu o hano : ei dād, ei wlad, a'i enw o Gymro.

6. Tri pheth y dylai bob Cymro eu cadw yn ei veddwl ac ar ei gov yn

† *Llyvyr arall*—ei dir, ei dylwyth, a'i varn.

waftad: ei ddyled, a'i dylai, ac à ddylir gymmain un; a bydded ei ddyled à ddylir, ac yna iawn a mād a'i dylai.

7. Tri pheth y dylai Cymro eu cadw a'u hamddifyn hyd varw: ei gledd, ei gyvrin, a'i gyvaill.

8. Tri pheth y dylai Gymro varw yn eu plaid: ei wlād, ei air da, a'r gwirionedd ba bynag y bo.

9. Tair cynneddv gynhenid Cymro y dylai ev eu gwellāu: rhy lew, rhy laryaidd, a rhy lawen.

10. Tri pheth dan bwyll a rhïol à vyddant hardd ar Gymro: glewder, llaryeiddder, a llawenydd.

11. Tri pheth y dylai Gymro eu caru o vlaen dim: cenedl y Cymry, devodau a moesau y Cymry, ac iaith y Cymry.

12. Tri pheth à ddylaint vod bob amfer ar gov pob Cymro cynhenid: ei Dduw, ei ddŷn, a'i ddyled.

13. Tri pheth y cār pob Cymro cywir: iaith ei wlād, doethineb ei wlād, ac ymborth ei wlād.

14. Tri anrhydedd Cymro: ymarver à champau yr hên Gymry, myvyriaw gwellāu y campau fydd yn awr, a chwilio 'r byd am gampau daionus nas gwybuwyd am danynt hyd-yn-hyn.

15. Tair camp waradwyddus ar Gymro: edrych ag un llygad, gwrandaw ag un cluft, a chynnorthwyaw ag un llaw.

16. Tri pheth y dylai bob Cymro cynneddvol eu gwneuthur: ei arad, ei lyvyr, a'i gyvraith.

17. Tri pheth anrhydeddus eu bod ar bob Cymro, māl y bo gyvungamp à'r hên Gymry gynt: bod yn hael, bod yn wrawl, a bod yn hawddgar.

18. Tri pheth o'u bod ar ddyn tynger mai nid Cymro ydyw: cybyddiaeth, llyvredd, à farugrwydd.

19. Tri pheth na choelied un Cymro: à weto ddiert, à weter yn erbyn diert, ac à weter yn erbyn à ddylai vod.

20. Tri gair y dylai bob Cymro eu hyftyried yn llwyr, ac ymddarbod yn gyviawn a'u pwyll a'u hystyr: Duw, Dŷn, a Chymro.

21. Tri pheth à weddant yn oreu i Gymro o'u cael o'i genedl a'i wlād ei hunan: brenin, gwraig, a chyvaill.

22. Tri pheth diert ac efrawn y dylai Gymro lwyr ymwrthod ag wynt: iaith, devawd, a chyvrin.

23. Tri pheth à gadwant yr enw o Gymro rhag dirywiaeth: cynnal o Gymro hawl ac anrhydedd ei genedl, byw arno ei hunan, a byw val y dylai parth ag at Dduw a Dŷn.

24. Tri pheth y fydd o genedl y Gymry yn oreuon o'u rhyw yn y byd: barddas, rhaith, a cherdd dant.

25. Tri pheth à anrhydeddant Gymro: cadernyd tangnevus, doethineb haelionus, a llawenydd o gallineb.

26. Tri pheth clodvawr eu bod ar cwn cyndeirogion, melltiath Duw, a Gymro : gwybodau doethineb, devodau Sais.
rhadlondeb, ac ymbwyll ystygar.

27. Tri pheth à urddant Gymro o tân ar ei groen : benyw newyddiongar, iawn ymarver ag wynt : divyrwch ei lloch pen neidr, a chyveillach Sais.
genedl, boneddgamp ei genedl, a
nwyvufder ei genedl.

28. Tri chyntevigaeth Cymro ar 6. Tri pheth hawdd eu gweled :
bob cenedl arall yn Ynys Prydain : haul ganol-dydd tefog, dwr yn môr
cyntevig o briodawr, cyntevig o vrod- Havren, a gwylltiled Sais.
oriaeth, a chyntevig o Grifionogaeth.

29. Tri pheth anhebgor i Gymro val 8. Tri pheth anhawdd eu cael : aur
nas gwarthrudder ei wlad a'i genedl : gan gybydd, cariad gan ddiawl, a
ymddarbod yn ddoeth, ymvydiaw yn moefgarwch gan Sais.
gall, ac ymvucheddu yn lân.

*Hopgin Twm Philip o'r Gelli Vid a'u
dywed. Ac velly tervyna.*

XII. TRIODD Y SAIS.

(O'r un Llyvyr)

1. TAIR cenedl ormes Ynys Pryd-
ain : y Gwyddyl Fichti, cywdawd y
y Coraniaid, a chenedl y Sais.

2. Tri dinystr byd : trachwant cyv-
oeth, ymgais am rwyf, a brâd Sais.

3. Tri pheth nis gellir eu chwilio i
maes : dirgelion Duw, y devnyn cynt-
av o'r môr, a dichellion Sais.

4. Tri pheth à gyrhaeddant bedry-
van byd : goleu yr haul, clûd gwas
gwŷch, a frost Sais.

5. Tri pheth goreu pa bellav y bônt :

6. Tri pheth gocheled pawb val y
tân ar ei groen : benyw newyddiongar,
lloch pen neidr, a chyveillach Sais.

6. Tri pheth hawdd eu gweled :
haul ganol-dydd tefog, dwr yn môr
Havren, a gwylltiled Sais.

8. Tri pheth anhawdd eu cael : aur
gan gybydd, cariad gan ddiawl, a
moefgarwch gan Sais.

9. Tri pheth anwadad : lleuad new-
ydd, ceiliog gwynt, a fyddlondeb Sais.

10. Tri pheth nid oes eu caletach :
maen cellt, torth haidd cybydd, a
chalon Sais.

11. Tri pheth goreu pa leiav o hon-
ynt yn Nghymru : tylodi, cynneddvau
drwg, ac eppil Sais.

12. Tri enw hyd yn mhedryvan byd
y rhoddir ar à ddyco eiddo arall, an-
rheithwr, carn-leidr, a Sais.

13. Tri lle ni vyddant heb lawer o
waed : bola horen, lladdva cigydd, a
gwareuva Sais.

14. Tri pheth y fy yn ymborth ar
waed : chwanen, rhyvelwr cyvlog, a
Sais.

15. Tri gormail mawr ar Gymro :
bod yn nghrog gervydd ei fodlau,
gorwedd ar varwor bywlof, a bod yn
ngwlad Sais.

16. Tri gelyn pênaw Cymro : ei galon

hygred ei hân, cythraul adeiniog o ufern, a charn Sais.

17. Tri pheth ni mawr gyfger lle bônt : gwrach ymgeintachgar, cathau catherig, a dadwrdd Sais.

18. Tri pheth anverth i gluft Cymro : rhinc lliv yn ei hogi, bonllev yfbryd Malt y Cwd, a chwaldodach Sais.

19. Tri llais à gydgynganeddant yn gywair dros ben : ysgwrlwgach drain dan grochan, llais maendwr braen yn fyrthio, ac iaith y Sais.

20. Tri pheth tragerwin a thrwsfgleu fain : llev iâr à vyddis yn ngavael â'i chynfon, mên olwynog yn treiglo carnedd a chlogwyn, ac ymadroddiaeth Sais.

21. Tri pheth à wnant gân gytgerdd o'r vath ag y bo : dannedd ysgyrnyglyd, llev paen yn darogan gwlaw, a llavar Sais.

22. Tri pheth ni chodir o'r tân iddeu clywed : dwr yn difod marwor, hên wrach yn brâmu, a chywydd Sais.

23. Tri pheth à vyddant oreu lle nas clywer : crochwerthiniaid hên verchetach, ubain cwn ganol nôs, a pharablaeth Sais.

24. Tri pheth anhebgor mewn cân i ddiawl : gwich hŵch pan a'i lladder, ofeiriad rheglyd, a brygawthen Sais.

25. Tri pheth cared a'u caro : ofeiriad bolvras yn canu oferen, llev enaid gan ddiawl, a charol Sais.

26. Tri pheth anhydrewn eu devnydd : nyth ysguthan, cernydd Moel Maen Llwyd, ac iaith y Sais.

27. Tri pheth nid oes daw arnynt : clap y velin, bwmbwr y môr, a chelwydd Sais.

28. Tri pheth à wnant leidr : newyn anlloefiadwy, anmhwyll geni, a chymdeithas Sais.

29. Tri pheth goreu ganddynt eu hunain : twrch, llyfan, a Sais.

30. Tri phêll bŷd : pen eithav taith y gwynt, caerau y gorllewydd, ac eithavodd twyll Sais.

31. Tri pheth à vyddant oreu pan a'u croger : gleifiad hallt, het wlêb, a charn Sais.

32. Tri pheth annigriv à barant ddigrivwch : merch bincvalch yn brâmu yn y corelwi, meddw yn ymladd a phost, ac ymfroft gwag Sais.

33. Tri pheth à vyddant yn hir cyn a'u gorphenner : difpyddu y Morwerydd, tringo ar hyd ysgwl i'r haul, a dadvileiniav Sais.

34. Tri garw anhawdd ei llyvnu : creigian Glyn Tornant, friw cybydd, a moesau Sais.

35. Tri pheth ni vydd difyg canu iddynt pan a'u gweler : môr yn fych, haul yn codi yn y llywynydd, a ferchogrwydd gan Sais.

36. Tri pheth hawdd iawn eu heb-

gor : tân ar groen, cynghorion cybydd, a fyberwyd Sais.

37. Tri pheth ni vydd neb well o'u cael : chwain yn ei wely, drain yn ei iŵd, a chymmwynafon Sais.

38. Tri pheth ni vawr ymddiriedir iddynt : mur crinwellt rhag tân, cleddyv brwynen rhag gelyn, ac addewidlon Sais.

39. Tri pheth ni welir yn ebrwydd : môr dros Vānuwchdeni, medi gwenith ar wyneb Morwerydd, a gwirionedd gan Sais.

40. Tri pheth ni wnant lês i wlad Gymru : mawr dês yn Ebrill, mawr wlawyn y cynhauav, a thavod tēg Sais.

41. Tri dŷn ni vawr hōant eu cyvlwr : cybydd lle bo traul arian, gwr call yn mhlith cenvaint o veddwon, a Chymro yn nhir Sais.

42. Tri anheggor ufern : rhingyll, brawd llwyd, a Sais.

43. Tri pheth goreu i Gymro pa leiav y gwypo am danynt : y cywyn du, melltith Duw, a chyvrwyfder Sais.

44. Tri pheth ni ddygant ofod ond ar eu gwānach : cath, morvran, a Sais.

45. Tri pheth ni vydd da eu damwain : cath yn ufern, cyw colomen lle bo cyrch barcutod, a Chymro yn nghyveillach Sais.

46. Tri pheth ni mawr gyttunant : cwn â moch, cybydd â hael, a Chymro a Sais.

47. Tri pheth anaml eu cael : y fêr à fyrthiant o'r wybren, aur o law cybydd, a diogelwch i Gymro yn nghartrev Sais.

48. Tri pheth anhawdd eu cael : nyth eog yn mhen derwen, cist cybydd heb glô, a thegwch gan Sais.

49. Tri pheth ni wyddis pa bryd a'u gwrthreder : bollt y daran, trenlliv Bwlch Havren, ac anrhaith Sais.

50. Tri pheth ni waeth genyv weled un noc arall o honynt : crogi vy nhâd, vy nghartrev a'm teulu ynddo ar dân, a llawenydd Sais.

51. Tri pheth à gâr vy nghalon eu gweled : mêl ar vy mrechedan, wyneb y verch à garav, a chebyftr am wddwg Sais.

52. Tri dŷn à vawr gerir gan Gymro : bardd wrth vrait a devod yr hên Gymry, deiviwr barv cybydd, a chrogwr Sais.

Ac velly tervyna Triodd y Sais; se ydynt rhiv wythnosau y vlawyddyn. Hopgin Twm Philip o'r Gelli Vid a'u cant, ger bron cadair wrth gerdd dawaud Tir Iarll, ybymthegved vlawyddyn o geroniad y Vrenines Eſbed; se gwyliu y Sulgwyn, 1572.

[Hyd yma o lyvyr Thomas ab Ivan ; y maegenyv gyvysgriv arall o Drïodd y Sais a Thriodd y Cymro, o lyvyr Sion Philip o Dreôs, à yfgrivenwyd, wrth bob tebyggaeth, ynghylch yr amfer y bu Oliver Crwmwel yn ei rwyfsg. IOLO MORGANWQ.]

Yn gymmaint â bob Triodd y Cymro
a Thriodd y Sais yn myned dan enw
Hopgin Thomas Philip o'r *Gelli Vid*
ve welir rhywvaint o gyvathrach
rhwng â gaulyn a'i enw ev. O'r
Llyvyr Coch o Hergest y tynwyd y
cyvysgriv cyntav, a'r ail o hên
ysgrivlyvyr y diweddar Ivan Wiliam
o'r Ferm yn mhlwv Llanvleiddan
gerllaw y Bont Vaen yn Morganwg.

Iolo Morganwg.

**O'R LLYVYR COCH O HER-
GEST *:**

**LLYMA TRIODD GWILYM
HIR, SAER HOPGIN AB
THOMAS AB PHILIP.**

1. **TRI** chafbeth Gwilym Hir Saer :
eferen ful, dadleu, a marchnad.

2. Tri pheth arall fydd gas gantho :
nid amgen, tavernau, a cherddau, a
chreiriau.

3. Tri pheth y fydd gafach gantho
no'r cwbl : efeiriad, a phrydydd, a
chlerwr.

[Y mae Edward Llwyd (Arch. Brit. p.
264.) yn fôn am y Triodd hyn a'u
bod yn y Llyvyr Coch o Hergest, yn
mhlith Triodd ereill. *Iolo Morganwg.*]

Ysgriv, o lyvyr Ivan Wiliam o'r
Ferm ; a'u hanes, val y canlyn :

* Mewn llaw diweddarach no chorf,
llyvyr neu o leiaf mi â debygwn hyny—

Hopgin Thomas Philip oedd yn
byw yn y *Gelli Vid* yn mhlwv *Glyn*
Ogwr, yn berchen ar y lle, ac eve â
wnaeth dý newydd yno : wedi ei
gwbláu eve â roes wahoddiad i lawer o
brydyddion y wlâd i ddyvod yno i
giniawa ac i ganu. Nid oedd na threvn-
us na gweddus, ar hyny o bryd ac
achos, i neb ond bardd vyned i mewn
i'r neuadd ; ond un *Gwilym Hir*, gwr
o *Saer*, ag oedd yno ar hyny o amfer
yn gweithio, â aeth i mewn ; a chan
y gwyddid mai dýn synwryol, deallus,
ac yfmala iawn oedd ev, ve archwyd
iddo eiste i lawr ; hyny â wnaeth ev,
gan wrandaw yn ddivlin iawn ar y
cerddau â ganai rai ac â ddatganzi
ereill yno. Yn mhlith y prydyddion
ydd oedd un yn ofeiriad y *Rhath* ; un
â vuafai, nid yn hir cyn hyny, ar
dreigl *Clera* ar hyd y wlâd ; hyny yw
yn canu cerdd ac yn chwareu y crwth,
wrth ganu o dý beugilydd, ac ar ben
fa'r a marchnad, yr hyn nid oedd yn
beth yn ei le herwydd arfer y pryd-
yddion dysgedig.

Ve hapiwys vod yno ddadlu tyn yn
eu plith am greiriau, llw, a thwng,
yr hen veirdd Cymreig : a chanu am
y varchnad ag oedd Hopgin Thomas
Philip wedi ei feyllu yn *Nglynogwr*.
Ac am y tavern newydd yno a'i gwrw-
da ; a rhai o'r ofeiriad o brydyddion â
vynaint ddadlu yn dyn ac yn daer yn
mhlaid y grevydd o Ruvain, ac eferen
ar bob ful a gwyl : O'r diwedd,
gwedi datgan cerdd, a rhywvaint o
driodd gan un ag arall o honynt,

govynwyd i *Wilym Hir* am ryw beth ar gerdd, neu am ryw ddoethineb ar un neu arall o geinciau cerdd davawd. Chwi á gewch ryw beth, ebai ve; ac os rhy anmrwd y bydd, nid oes i chwi ond ei bobi ev. Yna eve á ddywed y triodd hyn yn sên i'r dadlau ag oedd ganddynt am greiriau, ac eferen ful, a'r tavern, a'r varchnad dlawd á vuwyd yn canu iddi, val hyn :

1. TRI chafbeth *Gwilym Hir Saer* : eferen ful, a dadlau, a marchnad dlawd.

2. Tri pheth arall fy gás gantho : nid amgen, tavern, a cherddau, a chreiriau.

3. Tri pheth fydd gafach gantho no'r cwbl : efeiriad, a phrydydd, a chlerwr.

Ac yna eve a'u dywed ar vefur triban, val hyn :

Tri pheth fy gás avried :
Dadleuon dyn pengaled,
Sain di lês eferen ful,
A marchnad gul heb drwydded.

Cás hevyd tri pheth arall :
Y creiriau á gâr anghall,
Tavern lle mae 'r drwg a'i dardd,
A cherddau bardd diddeall.

Tri pheth mwy gás no'r cyvan :
Ofeiriad balch ei anian,
Prydydd pwl yn vardd y blawd,
A chlerwr tlawd ei driban.

Gwilym Hir Saer a'i cant.

Wrth yr hanesan uchod gwelir vod yr

arver o brydu Triodd wedi paráu ymhlith y prydyddion Cymreig hyd yn lled-ddiweddar ; gwelir hyn hevyd wrth yr hanes á roddir am Triodd y Cymro a'r Sais ; ac am Dribanau *Gwilym Hir*, nid aml, yt wyv yn meddwl, y ceir eu henach, yn enwedig yn y modd a'u cenir gantho ev ; fev yw hyny, yn yr un modd ag y cenir Triban Morganwg hyd y dydd heddyw ; fev ar accen a chorvânau cyvlavar, a'r breichiau yn gydwaftad, ac nid ar gorvânau amryveilion eu pwys a'u haccenion, val y cenid yr *Hên Driban Cyrch*, o ba un y mae Triban Morganwg yn deilliaw, ac i ba un y mae Llywel-yn Sion ac ereill yn rhoi enw Triban Morganwg.

IOLLO MORGANWG.

XIV. TRIODD GWIW EU
GWYBOD AC EU COVIO,
ER ADDYSG DOETHINEB,
AC ER YMDDEVODI YN
LAN AC YN VOLIANNUS.

(O *Llyvyr Sion Philip o Drebs.*)

1. TRI unben cerdd : prydu, canu telyn, a chyvarwyddyd.

2. Tri fyniañt gwr : aredig trev tād, arddadlu ei hawl yn dda, a dwyn ei blant ar vonedd.

3. Tri gorevras dirieidi : glythineb, ymladd, ac anwadalwch.

4. Tri bendith ni advant dŷn nac i newyn nac i noethni: bendith ei beriglawr, bendith arglwydd priodawr, a bendith bardd linolingerdd.

5. Tri bendith y fydd well no'r tri bendith hyn: bendith tād a mam, bendith clav a chlwyvus, a bendith dŷn advydig.

5. Tri pheth ni vedr namyn doeth neu ddedwydd ymgadw yn amferawl rhagddynt: godineb, meddwadwd, ac overedd.

7. Tri ymborth gwr: hela, a chynewid, ac aredig.

8. Tri rhyvel yn heddwch: drygwraig, dryg-dir, a dryg-arglwydd.

9. Tri thywyfogaeth dedwydd: bod yn dda ei wafanaeth, yn dda ei anian, ac yn dda ei gyvrinach; a hyny ni chyngain namyn a chrevyddus neu voneddig.

10. Tri dŷn y mae iawn rhoddi bŵyd iddynt: ymdeithydd, golychwydwr, a llavurwr.

11. Tri charelyn dŷn: tân, dŵr, ac arglwydd cyvoeth.

12. Tri pheth à ddareftwng gwr: gwraig ddrwg, trevn ddrwg, a gair drwg amdano.

13. Tri pheth a arddyrchavael gwr: gwraig ddyun ddiwair, arglwydd diwyd diwith, a diflais heddwch.

14. Tri anghyartall byd: berthawg, a charu, ac angau.

15. Tri glwth byd: brenin, môr, a dŷnas.

16. Tri pheth ni ellir bod hebddynt er maint o ddrwg à wnelont: tân, dŵr, a thywyfawg.

17. Tri chyfredin byd: gwraig, clawr tawlbwrdd, a thelyn.

18. Tri pheth à fyrth ar ddŷn heb yn wybod iddo: hun, henaint, a phechawd.

19. Tri merthyrolaeth heb ladd dŷn: haelder yn nhlodi, diweirdeb yn feucen-tid, a chaingynnal heb gyvoeth.

20. Tri melyn byd: methu, a fynnu, a phechu.

21. Tri chadarn byd: arglwydd, a dryd, a diddim.

22. Tri ystyr y fydd i huftyng: meddiant, a thwyll, a gwylder.

23. Tri chafbeth doethion Rhuvain: milgi hwyr, bardd aunigriv, a gwraig hagr.

24. Tri rhwydd hynt: eferen, a chiniaw, a chydymaith da.

25. Tri awrwydd hynt: diafpad, dryc-hin, ac ymlid.

26. Tri dŷn y mae yn iawn bod yn dda wrthynt: gweddwr, ac alltud, ac amddivad.

27. Tri pheth y fydd hawdd eu diolch i ddŷn: gwahawdd, rhybudd, ac anrheg.

28. Tri dŷn yn hawl a braint cer-
aint : gweddw, alltud, ac amddivad.

29. Tri pheth ni wêl dŷn ei ddigon o
honynt : hoedl, iechyd, a chyvoeth.

30. Tri pheth á gynnal hir ddirieidi
ar ddŷn : drygioni, dryganian, a glyth-
ineb.

31. Tri gogyvlawnder gwr yn myned
y'nghyrch a gorfedd dadlau : fyniant
yn ceisio da, dawn yn ei gafael, a ded-
wyddyd yn ymgynnal ynddo wedi ei
cafer.

32. Tri chaingynnal dedwydd :
nawdd, elufenau, a dyddanwch.

Ac velly teroryna.

XV. TRIODD Y DOETHION.

*Seo Cynghorion er daioni yr enaid, a lles
bywyd corffurawl, o Llyvyr Gwilym Tew
Brydydd.*

(O'r un Llyvyr.)

1. TRI madgael y fydd, ac a'u
cafo nid rhaid iddo ychwaneg : câr
cywir, cydwybod lân, a deall ar iawn
a gwirionedd.

2. Tri pheth à barant hir iechyd ac
einioes : gweithgarwch cymmefurawl,
myvyrdawd awenaidd, a ,thangnev
meddwl.

3. Tri pheth goreu y byd hyn : iech-
yd corf, pwyllgarwch meddwl, a
chydwybod dangneveddus.

4. Tri pheth à wnant ddedydd :

gwybodau daionus, devodau moliannus,
a thangnev cydwybod ; ac a'u medd
nid rhaid iddo mwy.

5. Tri pheth goreu vydd eu gochelyd
à holl nerth traed ac ymbwyll : neidyr
ddu, merch gnawdgar, a phechawd
amlwg.

6. Tri pheth, bod hebddynt, bod
heb y cwbl à wedd ar ddŷn eu meddu :
heb gywilydd, heb wybodaeth, a heb
gywirdeb.

7. Tri pheth ni chywelyvant vyth :
cwsg mawr á gwybodau, golud á hael-
der, a fydd yn Nuw á bydoldeb.

8. Tri pheth nid call rhwy ym-
ddiried iddynt : gwyntodd gwanwyn,
breuddwyd meddwyn, a llwyddiant
bydawl.

9. Tri pheth ni chydvyddant byth :
dwy wraig yn yr un tŷ, dwy gáth am
yr un lygoden, a dau vab am yr un
verch *.

10. Tri pheth à gydgerddant á ferch
ar verchaid : traferth corf, colli cwsg,
a gwall ymfwyn.

11. Tri pheth nid call eu bostio :
blas dy gwrw, tegwch dy wraig, a rhiv
yr arian yn dy bwrs.

12. Tri pheth nid raid addysg arn-
ynt : cyfsgu, chwerthin, a charu.

13. Tri anghyfur gwr yn ei dŷ :
fawell vyglyd, tŷ dyverllyd, a gwraig
geintachlyd.

* Gwel riv 132.

14. Tri choll à vyddant goll dros byth : coll morwyndawd, coll amser, a choll gair da.

15. Tri chlwyv nis gellir eu meddyg : poethni gwynovaint, cariad rhieinverch, a chnôad cydwytod.

16. Tri pheth goreu pa bellav oddiwrthynt : ci cynddeiriog, merch anllad, a gwr gwenieithus.

17. Tri pheth iachus eu harver : rhodio yn vywus, llavaru yn foniarus, ac ymborth lywodraethus.

18. Tri anheggor trawaelwr : march da, bathgod lawn, a chyvaill cywir.

19. Tri anheggor meddyg : llaw rhieinverch, llygad hebog, a chalon llew.

20. Tri anheggor celwyddwr : cōv da, wyneb cadarn, a fol i wrandaw.

21. Tri pheth à welir ar y paen : gwisg angel, rhodiad lleidyr, a llew cythraul.

22. Tri anghudd pob llyfewyn : ei vlās, ei vloteuaeth, a'i addon.

23. Tri pheth anverth eu gweled : mab diddyg, merth drythyll, ac ofeiriad ymladdgar.

24. Tri dōn y chwerddir am eu pēnau : hen wrach yn ymbincio, hen wr yn neidio, a hen ofeiriad meddw.

25. Tri pheth nid hawdd eu cael : cywirdeb mewn gweniaith, pwyll mewn bōl brās, a dyg ar dda mewn cyveillach ddrwg.

26. Tri pheth da cluftveinio arnynt : cynghor doeth, llavar gwirionedd, a'r ceiliog pylgain.

27. Tri overwaith byd : cyrchu dwr mewn gwagyr, rhybuddiaw ferchawg, a chynghori henddyn.

28. Tri anhawfder byd : dadwallgovi balchder, dadlygru calon cybydd, a dattroi meddwl henddyn.

29. Tri pheth à vrathant yn dōft : hen gostog tom, hen neidyr dan sawdl, a chydwybod euog.

30. Tri pheth à wnant oludog yn dylawd : gwraig valch, tŷ mawr, a gwās anghywir.

31. Tri pheth à barant yn ddrwg y neb y bont arno : anwydaeth, balchder, a thrachwant.

32. Tri pheth arall hanpid gwaeth à vont arno : glythineb, ysmalawch, a godineb.

33. Tri arwydd fol ac annoeth : digio yn ddiachos, chwerthin' heb achos, a rhagu ar arall y beiau vont arno ev ei hūn.

34. Tri fōl pendavad : cynghorwr merch wingllyd, rhybuddiwr mab diodgar, ac à dōto addysg o vlaen à dybio ei hunan yn gall.

35. Tri dōn y fydd, a gwae à ddelo dan eu cravangau : cysefwr o vrawd llwyd, llogwr arian, ac arglwydd tir o gofoglwyth.

36. Tri pheth fy yn cadw y bŷd yn ei le: cofp, gobrwy, a rhyddid. peth à weto ac à wnelo, ac argyweddu y fordd y cerddo.
37. Tri pheth à ddettry y bŷd yn ei wrthwyneb: cofbanghyviawn, gobrwy anpheilwng, a rhyddid i bechu. 46. Tri pheth à gâr dedwydd eu gwneuthur: ymwellâu o gydwybod, llefâu arall, a gwyliaw rhag argyweddu.
38. Tri pheth à ddengys corawg: rhoi yn llawen, rhoi yn ddiattreg, a chadw yn rhin à roddwyd. 47. Tri ymattal dedwydd: ei dawd, ei ddwrn, a'i vlyfigrwydd.
39. Tri pheth à ddengys anghawr: rhoi yn drîst avlawen, rhoi yn hwyr gan hir ymattreg, a datgan ar gyhoedd à roddwyd. 48. Tri ymattal diriaid: ei bwyll, ei barch, a'i lês tragywydd.
40. Tri pheth à vyddant gyda dŷn dros byth: ei ferch, ei gâs, a'i gydwybod, a'r drydedd yn barnu byth ar y ddau ereill. 49. Tri goruchaviaeth dedwydd: bod yn ddeallus mewn daioni, yn ferchog tuag at bob daioni, ac yn lwyddiannus yn mhob daioni.
41. Tri pheth lle nas deddvoler à barant wae yn y diwedd: ferch, câs, a chydwybod. 50. Tri goruchaviaeth diriaid: deallus mewn drwg, ferch at bob drwg, a llwydd yn mhob drwg.
42. Tri pheth à lynant dros byth wrth bob dŷn: ei awen, ei ryniad, a'i gydwybod. 51. Tri pheth ni chydvydd à dedwydd: rhaccraf, rhagrith, a rhagraith*.
43. Tri gorchymyn à ddodwys Duw ar ddŷn: ymgais à gwybodau molianus, gwneuthur à ellir o ddaioni, a chenedlu plant o brîodas gyviawn; canys o'r tri hyn y cedwir y bŷd yn ei le. 52. Tri pheth ni chydvydd à diriaid: rhagddarbod, rhagddeall, a rhagddangos.
44. Tri pheth gydag amfer anianawl à dyvant hyd addon yn ddiymfael: yr hâd à ddoder yn naiar, y daioni à wneler o gydwybod, a'r drwg à wneir o ddirieidi. 53. Tri pheth y gwna dedwydd: ymgais à gwybodau gan arall, ymarver à'i wybodau ei hunan, a dangos gwybodau i arall.
45. Tri pheth à gâr diriaid: anwybodaeth yn arall, anwireddu ymhob 54. Tri pheth y gwna diriaid: gwradyddaw gwybodau yn arall, ymvoddloni yn anwybodaeth ei hunan, a chuddiaw à ŵyr o wybodau rhag arall.
55. Tri arwydd dedwydd: gwneuthur daioni, gochel niwedu, a myvyriaw dwyvoldeb.
56. Tri arwydd diriaid: ymwynvydu mewn drwg, ymegniaw i niwedu, a

* Sev yw hyny rhagvarn. I. M.

myvyriaw cythreuligrwydd o bob rhyw a rhith.

57. Tri bânogion dedwyddyd : uwyddawd, diweirdeb, a dirwest.

58. Tri bânogion dirieidi : gwrthneuad, anlladrwydd, a gloddest.

59. Tri gwynvyd dedwydd : ei ddiwydrwydd, ei wybodau, a'i ddeddvoldëb.

60. Tri gwynvyd diriaid : ei ddiogi, ei ddichell, a'i anrhaith.

61. Tri ymwrthod dedwydd : ymwrthod â'i rynwyv, ymwrthod ag aneddvoldeb, ac ymwrthod â bydoldeb.

62. Tri ymwrthod diriaid : ymwrthod â phob dirwest, ymwrthod â phob deddvoldeb, ac ymwrthod â Duw.

63. Tri pheth hôf gan ddedwydd eu bod ar ei law eu gwneuthur : gwirion-eddu ar varn, gyru addysg ar wybodau, ac amwellâu ar wybodau a cynneddvau.

64. Tri pheth hôf gan ddiriaid eu cael ar ei law a'u gwneuthur : anwir-eddu ar air a gweithred, argyweddu gwybodau, a gwaethyg pob devodau a chynneddvau daionus.

65. Tri thywyfogaeth dedwydd : diwydrwydd, galledigaeth, a chyw-lawnder.

66. Tri thywyfogaeth diriaid : over-edd, trais, a dichellion.

67. Tri pheth y pwys dedwydd arnynt : ar ei ddiwydrwydd, ar ei wybodau moliannus, ac ar ei Dduw.

68. Tri pheth y pwys diriaid arnynt : ar â gafo yn råd, ar ei ddichell, ac ar ni ddaw byth i ben.

69. Tri pheth à wna ddiriaid : lle nas gallo ddichell murn, lle nas gallo ei obaith lledrad, lle nas cafo ddawn ymgrogi.

70. Tri anawd cymmodogaeth : diriaid ysgymyn, cybydd anghawr, a gwás i ragwas arglwydd.

71. Tri pheth à vlaenllymant y pwyll a'r deall : bodd cydwybod, budd corforawl, a chlôd doethion.

72. Tri pheth à gynhyrrant awen : gobaith, ferch, a llawenydd.

73. Tri pheth à ddivenwant awen : anobaith, cás, a thriftwch.

74. Tri phrivgyferddawn enaid : ferch, pwyll, a chydwybod.

75. Tri gwrthuniaid byd : oer a thwym, mawra bach, a thywyll agoleu.

76. Tair sail camp a gweithred : barn doeth, arver gwlad, a ferch cydwybod.

77. Tri pheth à barant lwydd ar awen a deall : cynneddvau daionus, digonedd bydawl, a myvyrdodau doethion.

78. Tri pheth à ddwyvolant awen : cariad perfaith, pwyll gwybodgar, a chalondid haelionus.

79. Tri anhardd ar ddŷn : glythni, liogi, a dglionedd.

80. Tri pheth à yrant bob peth ar wâl-ymfawdd : byrbwylltra, trachwant, a balchder.

81. Tri pheth à geif glwth : cywil-ydd, aviechyd, a digovaint Duw.

82. Tri hollawd à ddylit yn mhob ymgais : yr holl ferch, yr holl ddeall, a'r holl allu.

83. O dri pheth y ceir gwybodau : còv er yn oes oesodd, ymgafaeliad pwyll, ac addysg athraw dyfgedig.

84. Tri overion bŷd : ceifiaw attal y gwynt, croywau y môr, a gyru addysg ar ddiriaid.

85. Tri arwydd doethineb : devodau daionus, uvyddawd rhag athraw, a threvnu yn ddosparthus.

86. Tri pheth à geir o vyvyrdawd gyviawn : gwybodau, boddlondeb, a pharch doethion.

87. Tri pheth à ennillant barch i ŵr : gwybodau moliannus, cynneddvau daionus, a chaingynnal dosparthus.

88. Tri pheth à ddangofant wybodaeth : ymddwyn haelionus, buchedd gynneddvus, ac ymgynnal yn anrhyddus.

89. Tri pheth cythreulig ar ddŷn : twyll, cynnen, ac enllib.

90. Tri pheth ni ddifyg ar neb i ddierth o bydd haelionus : tywarchen orphwys, dwr rhag fyched, a glangyvarch cariadus.

91. Tri dŷn nid oes gan Dduw à wnel ag wynt : à ymvalchio yn ei

ddrwg, à ymvoddlon yn ei anwybodaeth, ac à ymddaroftyngo dan bob dihiryn dryglawn er eunill bydawl.

92. Tri dŷn da eu gochelyd : clavr, cynddeiriawg, a thavodrydd.

93. Tair merch gocheler eu priodi : merch bengoch, merch chwedleugar, a merch vudrogled.

94. Tri pheth à wnant ddŷn yn ddiawl parod : gloddest, balchder, a chreulondeb.

95. Tri dŷn y dylid gadael yn rhydd y fordd iddynt : oedranus, dolurus, a llwythog.

96. Tri pheth cyfal y naill a'r lleill o honynt : fereh bren, march brwynen, a bardd annysgedig.

97. Tri pheth byr eu parâd : cariad crotyn, tân afglodyn, a lliv cornant.

98. Tri pheth moladwy ar wraig : arawch, tawedocrwydd, a fywder.

99. Tri goreuon bywyd : ieched, boddlondeb, a chydwybod lân.

100. Tri pheth à barant ddyddanwch anhygoll : ymbwys ar à ellir o hunan, ymbwys ar ddaioni, ac ymbwys ar Dduw.

101. Tri pheth nis gellir dyddan o henynt : ymbwys ar à ddyfgywyler gan arall, ymbwys ar ddrwg, ac ymbwys ar wagobaith.

102. Tri sylwedd ystyriaeth : à vo hardd, à vo daionus, ac à ellir ei ddwyn i ben.

103. Tri sylwedd gwallystyr : overedd

ansyber, argyweddus o ansawdd, a'r hyn nis gellir ei ddwyn i ben.

104. Tri pheth ni ddaw ond à vo drwg o henynt : à wneir yn vyrbwyll, à wneir gan ovn, ac à wneir gan ddiogi neu lesgymgais.

105. Tri dŷn ni waeth ba leiav à ymwneler ag wynt : ovnus, ahyfryw-allt, a byrbwyll.

106. Tri pheth à ddangofant ddŷn yn gythraul cyvlwyr : balchder ar ddrwg, twyll diynnil, a drygu dŷniwed.

107. Tri dangos y fydd ar bob peth : yrenw arno, y mán y bo, a'r ansawdd ; a'r gair à gamddengys, ys gwaethav o gelwydd hwnw.

108. Tri pheth ni ddifyg arnynt vaddeuant am bechawd a chamwedd : maddeu cam, cariad haelionus, a diwygiaw à wnaed o gam i arall.

109. Tair cynneddŷ ddwyvawl ar ddŷn : bod yn drugar, bod yn wirgar, a bod yn wybodgar.

110. Tri ufermolion bŷd : enllibwr, ymlladdwr, a lleidyr.

111. Tri phrivanraith bŷd : enllib, à ddwg à vo iawn ac eiddo arall o'i glod a'i air da ; godineb, à ddwg à vo iawn ac eiddo i arall o'i briawdferch a'i vrait o etiveddiaeth ; athrachwant, à ddwg o ledrad, a chribddail, a thwyll, à vo iawn ac eiddo i arall o ddäodde bŷd à meddiannau gwladawl.

112. Tri chynghor y llavurwr iddei vâb : bydd ddeallus y gwanwyn, bydd

llavurgar y cynhauav, à bydd yftrywgar * bob amfer.

113. Tri llavar y marw o'r bedd : gwyddost beth oeddwn, gwel beth ydwyv, a chovia beth vyddi.

114. Tri chyveirnod ymgais a diwydrwydd : byw glân, gwybodaudcethineb, a chynneddvoldeb dwyvawl.

115. Tair fordd ddaionus y ceir golud : ymlavuriaw yn ddiwyd drwy gyviawnder, o ddoethineb gwellêugar ar wybodau a chelvyddyddau, ac o ddawn cywiriad o geraint a chyveillon.

116. Tair deddŷ fy bēnav i bawb : gobrwy i'r daionus, cofp i'r drwg, a llonydd a gadael i bawb ereill yn y wyper eu hanfawdd parth camp ac athrylith.

117. Tri chyspwyll teyrnedd : nawdd cywiriad, cofp dihiriad, a chyviawnder i bawb.

118. Tri anhebgor gwybodaeth : cywirdeb meddwl, awen anianawl, a diwydrwydd tryferch.

119. Tri chyvrwym gwybodaeth : ysgolêigdod llythyr a llyvrau, athrawon trwyddedogion, a chōv gwlad a chenedl.

120. Tri anhebgor ysgolêigdod : awydd diwydgais, pwyll awenvryd, a llyvrau cyviaith.

121. Tri anhebgor pwyll : nwyv, aravwch, a gwybodau.

* Neu yftrygar.

122. Tri pheth à wnant ddoethineb : gwyboda, pwyll, ac awen.

123. Tri chyverddawn doethineb : digonedd bydawl, dyddanwch meddwl, a gwynvyd tragywyddawl.

124. Tri pheth à barant wynvyd calon i ddŷn : iechyd corf, llwyddiant bydawl, a bôdd cydwybod.

125. Tri pheth à geir o vŷw yn vras ac yn voethus : aviechyd corf, pyllder deall, ac anwydau pechadurus.

126. Tri pheth à geir o vŷw ar lyfiau y ddaiar : doethineb, iechyd, ac einioes hir dawelvyd.

127. Tri pheth à wnant wr yn ben ar y bŷd : bod yn ddiwyd yn ei orchŷwl, yn ddoeth ei ymddwyn, ac yn gywir ei gynneddvau.

128. Tri pheth fydd gyftal a'r goreu : bara drwyddo rhag newyn, dwr fynon rhag fyched, a phais lwyd rhag anwyd.

129. Tri pheth à vyddant gyftal a'u hamgen : dwr brwnt i ddifod tân, gwraig hagr i wr dall, a chleddyv pren i wr llwvr.

130. Tri pheth nid rhaid eu gwell yn hyn o vŷd : iechyd i weithio, gwybodaeth i wneuthur gwaith, a gwaith iddei wneuthur.

131. Tri pheth ni ddylaint vod byth oddigartrev : câth, sawell, a gwraig y tŷ.

132. Tri dau ni vawr ymgyttunant : dau gi am yr un afgwrn, dwy wraig yn yr un tŷ, a dau vab am yr un verch.

133. Tri pheth ni waeth gadael idd-ynt no cheifiaw tro arnynt : ci cyn-ddeiriog, trenlliv avon, a doeth yn ei olwg ei hun.

134. Tri anfyberwyd gwledd : trachwerthin, ymrysonau anghyfbwyll, a meddwdawd.

135. Tri pheth canmoladwy ar ŵr : hyder, aravwch, a diwydrwydd.

136. Tri pheth ferchog ar ddŷn : haelioni, llawenydd, ac awen.

137. Tri pheth ar ddŷn à ennillant anmharch iddo : bod yn daer am ei gardawd, yn vŷr ei gymmwynas, ac yn hir ei eistedd lle ydd elo.

138. Tri pheth ar ddŷn à ennillant iddo barch a chymmeriad : gwylder yn govyn, parod ei gymmwynas, a gochelyd gormes.

139. Tri anhebgor celvyddyd : awen gynhenid, addysg gynnwytbwyll, ac ymgais diymball.

140. Tri chadernyd celvyddyd : anŷawdd gywirbwyll, dosparth gyweirglaer, a lleŷioldeb cyfredin.

141. Tri chyvles celvyddyd : trevnu gwyboda, hawddâu gorchŷwl, a mwyâu deall.

142. Tri chyvrwym celvyddyd : cywirdeb, galluoldeb, a buddioldeb.

143. Tri chyvrwym cenedl : teyrnedd, rhaith, a braint.

144. Tri chyvrwym teulu : pendawd, dosparth gywair, a chariadoldeb.

145. Tri chyvrwym cyveillach : llawenydd, cymmwynas, a fyberwyd.

146. Tri chyvrwym teyrnedd : cadernyd, cyviawnder, a thrugaredd.

147. Tri chyvrwym gwybodau : cyviaith, cyvnerth, a chyvarwyddyd.

148. Tri chyvrwym dosparth : gloywder, hawfder, a chyviawnder.

149. Tri chyvrwym doethineb : awen anianawl, gwybodau gloywon, a chynneddvau cyviawnbwyll.

150. Tri chyvrwym cyviawnder : deall, gwirionedd, a chariad.

151. Tri chyvrwym dwyvoldeb : crêd, ferch, a gobaith.

152. Tri chyvrwym crêd : tyft, gall-edigrwydd, a goreuder.

153. Tri chyvrwym dedwyddyd : dwyvoldeb, goddevoldeb, a chadernyd.

154. Tair colovn cyviawnder : *gwarineb*, fev ymattal rhag ymddarfang ar arall mewn na gair, na gweithred, nac ymddwyn ; *caredigrwydd*, a hyny ni wna yr hyn à boeno neu à vlino arall ar na gair, na gweithred, nac ymddwyn ; a *haelioni*, yr hyn ni ettail rhag arall à vo cyviawn iddo, ai meddiant, ai meddwl, ai cymmyred y bo.

155. Tair colovn anghyviawnder y fydd : *balchder*, yr hyn à ddamfaing arall ac a'i gormeilias ar air, a gweithred, ac ymddwyn ; *creulondeb*, yr hwn à bair i arall boen a blinder corf a meddwl yn amgen uoc à ddylit iddo o

gofp gyviawn ; a *chribddail*, yr hyn drwy ledrad à thwyll ac ymball, à ddivuddia yn anghyviawn arall o'i dda bŷd, ac o'i barch, ac o'i veddwl cyviawn.

156. Tri pheth y fydd lai no dim : benyw heb ddiweirdeb, gwr heb ddoethineb, ac athraw heb amynedd.

157. Tri pheth y rhoddes Duw ar bob dŷn à ddanvonwyd i'r byd : ymgais à gwybodau doethineb, ymarver à chyviawnder, a gwneuthur trugaredd hyd eithav gallu.

158. Tri pheth à ddygant ddŷn yn benfych drwy'r byd : iechyd, celvyddyd, a gair da.

159. Tri pheth à wnant wr yn vodd-lawn iddei vyd : gwraig rinweddawl, llwyddiant ar ei ymgais, a chydwybod ddiargywedd.

160. Tri pheth nis gellir dedwydd hebddynt : uvydddawd, cyviawnder, a chariad.

161. Tri chyvarlludd dedwydd : trachwant awyddus, gwyniau avreolus, a choegwybodau twyllodrus.

162. Tri chyvarlludd daioni : gwendid corf, anwybodaeth, a chwantau annofparthus.

163. Tri chyvarlludd awen : trachwant bydawl, gwalladdysg, a thrallesgedd.

164. Tri chyvarlludd doethineb : cybydddra, glythineb, ac overgampau.

165. Tri chyvarlludd llwyddiant :

anwybodaeth, anniwydrwydd, ac anneddvoldeb, neu anghywirdeb.

166. Tri chyvedliw doethineb : trachwant, dichell, ac ovn ; a phènav ydynt ar à ellir yn folineb.

167. Tri chyvergyr doethineb : gwerinaw gwlád a chenedl, tangnevoli meddwl a chynneddv, a medru ar wynvyd tragywydd, fev hyny boddáu Duw.

168. Tri chyvnerth awen : cyvarwyddyd, côv, a llwyddiant.

169. Tri chyvergyr awen : harddwch, deall, a llefioldeb.

170. Tri chadernyd deall : darbod, côv, a dosparth.

171. Tri chyvnerth deall : trevnufder, ystyr, a chyffulw.

172. Tri amgyfred deall : amfer, lle, a dichwain.

173. Tri chyvarfordd anefgorol-dŷn fordd ydd elo drwy y byd : haint, colled, a phechawd.

174. Tri ardymmyr enaid dŷn : ferch, cov, a deall ; ac o'r tri hyn y tardd yr holl wybodau ar celvyddydau ; ac heb y lleill ni vydd y naill ond difrwyth ; a difrwyth y llaihl heb y naill.

175. Tri ardymmyr gwybodaeth : ceudawd, cynneddv, a dosparth.

176. Tri ardymmyr ceudawd : cov, deall, ac awen.

177. Tri chyvnywydd ceudawd : dychymygu, diongli, a chyvarwyddaw.

178. Tri dafarolion ceudawd : amlygu gwirionedd, amláu gwybodau, a threvnu dosparthau cedeirn.

179. Tri chadernyd ceudawd : awen, côv, a gwybodau dosparthus.

180. Tri chyviawnder ceudawd : gwirionedd, lleuerawd, a dedwyddyd.

181. Tri ardymmyr dedwyddyd : doethineb, tangnevoldeb, a dwyvoldeb.

182. Tri pheth y cyvymbwys dedwyddyd arnynt : ar ddiwydrwydd cynneddvawl, ar wybodau mad-ddafarolion, ac ar gydwytod lân.

183. Tri pheth ydd ymegnia dedwydd eu gochel : trachwant cybyddaid, gelyniaeth fyrnig, a balchder amrwyfsgus.

184. Tri pheth y fy dedwydd oddiwrthynt : ymryfonau cynnenllyd, trythyllwg annoeth, a gweithredodd argyweddus.

185. Tri pheth ni châr dedwydd : distadledd, anwiredd, a farugrwydd.

186. Tri pheth ni chymmer dedwydd : cynghor diriaid, rhodd diriaid, a gair diriaid.

187. Tri chás gan ddedwydd : dychymygion over, rhyngwv corforawl, a champau anneddvolion.

188. Tri gorvod dedwydd : ar ei drachwant, ar ei drythyllwg, ac ar ei ddigllonedd.

189. Tri pheth ni levair dedwydd :
annoethineb, rhin arall, a gwir argy-
weddus.
190. Tri dŷn ni ymgais dedwydd ag
wynt: tragoludawg, anneddawl, a
doeth yn ei olwg ei hun.
191. Tri dŷn ni ymgvvrin dedwydd
ag wynt: gwenieithwr, dichellgar, a
gwraig gwr arall.
192. Tri myvyrdawd gwaftadawl
dedwydd: doethineb dwyvawl, uv-
yddawd cynneddvawl, a daioni an-
veidrawl.
193. Tri pheth y câr dedwydd yn
ddiymbaid: arverion daionus, doeth-
ineb cynnyddiawl, a phob peth yn ei
ryw cyviawn a noturiawl.
194. Tri pheth ni ddifyg ar dded-
wydd: hir iechyd ac einioes, da bŷd
digonawl, a pharch doethion.
195. Tri pheth y ceif dedwydd yn
anfaeliadawl ac yn gadarn eu gorrvo-
ldeb: anrhydedd didervyn, a dy-
ddanwch cydwybod annarvodiadawl,
a gwynvyd nevawl gan Dduw yn dra-
gywydd heb dranc heb orpheh.
196. Tri pheth gwaftadawl ar dded-
wydd ac ni vethant arno: deddvoldeb,
tangnevoldeb, a chariadoldeb; sev y tri
hyn ac nid amgen o geinmyged a
wnant ddwyvoldeb, ac nid dwyvoldeb
ond dedwyddyd, ac nid dedwyddyd
ond dwyvoldeb.
197. Tri chadernyd dedwyddyd:
diniweidrwydd o gariad perfaith, di-
wydrwydd madweithredgar, a thang-
nevoldeb o gyviawnder trugar.
198. Tri chadernyd dedwyddyd:
boddlondeb meddwl a chydwybod,
cariad trugareddbell, a dwyvoldeb
awenbwyll.
199. Tri anhebgor dwyvoldeb:
gwybodaeth, cariad ymbwyllgar, a
chyviawnder trugareddbwyll; ac heb
y tri hyn ynghŷd nis gellir dwyvoldeb
anfoddawl.
200. Tri chyvliwiau dwyvoldeb a
dedwyddyd: doethineb gwybodgar,
ymbwyll gwirioneddgar, a chyviawn-
der trugareddgar.
201. Tri enw cymmherthynas a
ddoded ar un daioni cyfevin: doeth-
ineb, dedwyddyd, a dwyvoldeb; can
nas gellir un heb y llall o'r tri pheth
hyn.
202. Tri dysgleirdeb doethineb:
awen, haelioni, a thangnev.
203. Tri anhebgor cardawd gyviawn:
haelioni llawen, mwynder divalch, a
chydwybod drugareddgar.
204. Tri phriv golovnau cardawd:
nawdd i ddieth ac efron, ymborth i
newynog a fychedig, a dangos anwy-
bodus.
205. Tri dihiryn a ddygant gyrch a
gofod ar y gwânnav, ac a fôant â'u
cynfônau yn llusgo y llawr rhag y
cryvav: gwr balch, gwr cyvoethawg, a
lleidyr pen fordd.

206. Tri pheth y gwel gwr o bell :
ei gâr, ei gâs, a'i ovynwr.

207. Tri achos cleuyd : gormodd,
seguryd, a thristwch.

208. Tri anefgor cleuyd : gwanâu y
corf, pylu y deall, a byrau yr einioes.

209. Tri chaderhyd iechyd : ym-
borth iachus a chymmedrawl, gweith-
garwch neu ymdravod cymmedrawl, a
llawenydd o voddlondeb meddwl a
chydwybod.

210. Tri pheth nid hawdd gwr o
honynt : lloftwrn câth, mochyn marw,
a chybydd anghawr.

211. Tri pheth fydd raid eu porthi
yn vynyth : cywion mân, plant bych-
ain, a chwant gwraig ievanc*.

212. Tri dŷn à vyddant hir oefawg :
ârwr sychdir, havotwr mynydd, a
physgotwr môr.

213. Tri ychydig à vyddant well no
llawer ar y pryd : ychydig o vwyta,
ychydig o yved, ac ychydig o chwed-
leua.

214. Tri pheth daionus à vagant bob
daioni arall : cariad priodas, cym-
mwynafgarwch cymmodogion, a hedd-
wch gwlad.

215 Tri llavarwch fyberwyd : llaw,
llygad, a llais.

216. Tri pheth anfyber ar wr yn ei
dŷ ei hunan : ymfistrain* à'i dylwyth

* *Llytyr arall*—a gwing gwraig ivanc.
† Ymfisial.

lle gwypo ei wefteion, ymfyllu ar à
welo arnynt a chanthynt, a bod yn
ddiymarbod parth ag attynt.

217. Tri anverthwch gwledd : medd-
wdod, ymryfonau, a chrochwerthin
am ben bychanigion o chweiniau.

218. Tri harddwch gwledd : haelioni
graefawgar, ymddyddan doethineb, a
chywirdeb ymgvvrin.

219. Tri chyvrwym gwybodaeth :
cymmwnafau, cadernyd devodau, a
gwybodau gwladolion.

220. Tri chyvrwym gwybodaeth :
athraw gwarantedig, dosparth gywair,
a chôv llythyr cyviawn.

221. Tri cheinmyged gwybodaeth :
gwirionedd, buddioldeb, a dyddanwch.

222. Tri cheinmyged dosparth :
rhwyddâu deall, cyweiriaw côv, a
llwybreiddiau addysg.

223. Tri cheinmyged celvyddyd :
mwyáu galluodd, lleiaû traferth, a
chyweiriaw deall.

224. Tri pheth anverth eu gweled :
celvyddyd heb ddosparth gywair, tenlu
heb wybodau bucheddawl, à gwlad
heb arverau daionus.

225. Tri pheth nis gellir gwlad heb-
ddynt : gwybodau bucheddawl, cyv-
raith gyviawn, ac athrawon gwarant-
edig.

226. Tri ynnioldeb pob peth : plaid,
gwrth, a chynghyd.

227. Tri harddwch gwlâd : ysgubawr dëg, eglwys lawn, a llÿs heb hawl.

228. Tri harddwch tÿ a'i gylch : aelwyd lân, celvi gloywon, a chaead-gylch trevnufdeg.

229. Tair arwydd cymmogog da : diwydrwydd llawen, fyberwyd moefau, a chyvarch hawddgar.

230. Tair arwydd gwr doeth : gair da cymmogogion, boddlondeb i'r byd à vo, a diwydrwydd yn ei alwad.

231. Tair arwydd gwraig dda : ei thÿ yn drevnus, ei phlant yn drwfiadus, a'i gwr yn gartrevgar.

232. Tri pheth da iawn yn weifion a drwg iawn yn veiftri : tân, dwr, a gwynt.

233. Tri pheth à wnant lewndid mewn gwlâd, a golud mewn teulu : llavuriaw tir, plân coed, a gwaith rhôd a chribau.

234. Tri pheth ferchus am gylch tÿ : gardd lysieulawn, perllan driniedig, a fyrdd fychion.

235. Tri phriv anverthweh dÿn : diogi, celwydd, a thrachwant ; ac o honynt y tÿv pob peth arall à vo yn anverthi.

236. Tri pheth ni vyddant byth yn wahaniaid : tavod hîr, pwyll byr, ac awen bôl.

237. Tri pheth ni waeth eu colli no'u cael : cell heb vwyd, tÿ heb gronglwyd, a dÿn heb iddo aîr da.

238. Tri pheth à gymmerant vwy no'u rhan gyviawn : meddwyn, cybydd, a chift melinydd.

239. Tri pheth à dröant y bÿd wynebi waered : digywilydddra merch, anwybodaeth mâb, a phendodaeth gwraig.

240. Tri pheth ni chefir yn hawdd : dydd heb nôs, avon heb geulan, a gwraig heb avrad.

241. Tri chynhebygion y naill i'r lleill o henynt : ysgubawr dëg heb ÿd, fiol dëg heb ddïod, a merch dëg heb rinweddau dà.

242. Tri pheth à ddivlanant yn ebrwydd : ewyn ar ddwr, niwl bore tefog, a charëdigrwydd gwr goludog.

243. Tri pheth nid hawdd eu gweled : tân gwlÿb, dwr fych, a benyw dawgar.

244. Tri haelion bÿd : haul, môr, a chwsg.

245. Tri phriv gyvnerth dÿn : pwyll, amynedd, a chydwybod lân.

246. Tri pheth o'u cael ni waeth beth amgen nas ceir : bodd pwyll, bodd cydwybod, a bodd Duw.

247. Tri pheth y fydd a gwyn ei vÿd a'u cafo : cyvaill cywir, llonyddwch cartrevawl, a bodd ei gydwybod ei hunan.

248. Tri pheth à wnant vywyd dÿn yn gyfurus : gwraig dda, câr fyddlawn, a chymmogog tangnevgar.

249. Tri nid call eu coelio : dierth yn boffio ei vonedd, hên yn canmawl à vu gynt, ac à voffio ei ddoethineb ei hunan.

250. Tri pheth à newidiant yn vyny-ych : y gwynt, y lleuad, a meddwl merch.

251. Tri pheth er cael beunydd à geifant vwy yn ddiorphwys : môr, meddwyn, a chybydd.

252. Tri pheth ni rydant byth : arian haelion, pedolau cefyl melinydd, a thavawd gwraig.

253. Tri dŷn ni vawr welir yn ddaioni arnynt : ymladdgar, ymfroftgar, a godinebgar.

254. Tri dŷn hawdd eu nabod : glwth, trachwantus, ac anwybodus.

255. Tri pheth goreu yn y bŷd : cydwybod lân, gwybod y gwîr, ac iechyd corf a meddwl.

256. Tri pheth nis gellir yn-iawn heb wybodau : cymmydio yn dangnevus, amddifyn bywyd, a deall cyviawnder.

257. Tri pheth nid addev hebddynt : cartrev ddosparthus, baint o genedl, a chyvarwys yn warantedig.

258. Tri pheth ni hawdd gefîr : pren mawr heb un golven gam arno, avon heb un tro ynddi, a chenedl heb ynddi ryw un neu gilydd à champ gywilyddus arno.

259. Tair colovn dedwyddydd : dwy-oldeb, doethineb, a fyberwyd.

260. Tri pheth y dylai bob dŷn gadw yn graf gydag ev bob amser : ei gôv, ei gywilydd, a'i gydwybod.

261. Tri chynnoriaid doethineb : dispaid, dispyll, a dosparth.

262. Tri cheinmyged myvyrdawd pob doeth dedwydd : bodd Duw, llâs dŷn, a syrth anian.

263. Tri phriv-ddiawligrwydd dŷn : balchder, cybyddiaeth, a chelwydd ; canys o'r tri hyn y tardd pob drwg arall.

264. Tri pheth y bydd pob dŷn da : gweithgar, heddgar, ac elufengar.

265. O dri digon y mae pob annigon ac eifiwed : digon o gyvoeth bydawl, digon o iechyd cnawdawl, a digon o efmwythder corforawl.

266. Tair arwydd cydwybod lân : doethineb, caredigrwydd, a llawenydd.

267. Tair arwydd cydwybod wallbwyll ac avlan : annoethineb, ovnufder, ac anynadrwydd.

268. Tri y fydd ac ni wyddys pa un waethav o naddynt : gwr creulawn annhrugarawg, celwyddog anudongar, a'r cythraul mawr ei hunan.

269. Tri pheth y bydd meddwyn : mochyn yn ei gampau, ci cyndeiriog yn ei wŷn, a blaid yn ei ddadwrdd ; ac o'r tri hyn y bydd cythraul yn ei gynneddv.

270. Tair camp ar ddŷn à barant ar bawb ei lwyrgafâu : bod yn enllibgar, yn gafaelgar, ac yn ddoethach no neb yn ei veddwl ei hun.

271. Tri pheth atgas ar ddŷn : meddwdawd, glythineb, a diogi ; ac nis gellir glân o gamp ar à vo yn ymarver a'r bryntion hyn o gampau.

272. Tri chydvaeth doethineb : iechyd corf, llawenydd meddwl, a pharch pob da cynneddvawl.

273. Tri chydvaeth dirieidi : aviechyd corf, avlawen veddwl, a gwarthrudd gan bob daionus o vyw a bôd.

274. Tri chydvaeth gwybodau : doethineb hunanbwyll, llwyddiant bydawl, ac urddas yn ngwlad gan anrhydedd.

275. Tri chyvargoll dirieidi : awen gyfevin, iechyd corf, a dyddanwch meddwl.

276. Tri pheth anghyfredin : ienanc heb lawenydd, yfgubawr heb lygod, a llen ddŷn digybyddra.

277. Tri chymmediwiau trevn a dosparth : rhiv, pwys, a mesur.

278. Tri argyfred pob peth : llun, lliw, a fylwedd.

279. Tri goreuon gwybodau doethineb : i ddŷn adnabod ei hunan, ac adnabod Duw a'i ddaioni, a gyru ar ei gydwybod wneuthur à ddangofant y privwybodau hyny.

280. Tri goreuon gwybodau celvyddyd : llen, ferylltaeth, ac araduriaeth.

281. Tri goreuon gwybodau llawenydd : cerdd arwest deuluaidd, ymgorelwi, a chwedlau divyrbwyll ; sev y dichon pob dŷn ymgungyd a'r pethau hyn, er iechyd corf a dyddanwch meddwl.

282. Tri pheth ni wneir yn hawdd : tòri fyched à than, fychu'r gwlyb à dŵr, a boddloni pawb yn mhob peth à wnelir.

283. Tri pheth y dylai ddŷn vod bob amfer yn ddiymattal yn eu gwneuthur : gweithredodd daionus, dysgu gwybodau, a daroftwng ei wyniau ; canys er maint à wnele eve o'r pethau hyn, ni wna eve byth ei ddigon, ac à ddylai.

284. Tri pheth ni wyr neb y myrddiynved rhan o'u maint yn eu heithavodd : llês doethineb, nerth celvyddydau, a dyddanwch cydwybod lân.

285. Tair gwobyr diwydrwydd : digonoldeb o vodd i vyw, blaenoriaeth ar ereill, a chanmoliaeth doethion.

286. Tri pheth à wnant wr yn vlaenor ar ei gymmodogion : haelioni, doethineb, a chelvyddydau.

287. Tri dŷn à wnant ddaioni yn y byd : arwr hywaith, bardd awenddyfg, a dwyvawl cariadgar.

288. O dri pheth y tardd gwybodau : angen yn ymddiwallu, côv yn ymgyluniaw, a hofder dyddanwch.

299. Tri pheth y fydd ar bob ceinmyged : dechreu, canawl, a diwedd ; a lle bo da y diwedd, da pob un o'r ddau ereill ; a lle bo drwg y diwedd, ni ellir un da o'r lleill.

290. Tri pheth y dylai bob un ei wneuthur yn ddwyfbyll à gafo gynghorion da : eu coviaw yn gráf, eu hyftyried yn ddiwyd, a gwneuthur ar eu hol yn ddiymbaid.

*Ac velly terovyna Triodd y Doethion :
a phoed i bawb eu coviaw, a'u hyf-
tyriaw, a'u dylun !*

XVI. LLYMA DRIODD Y BRODYR.

(O'r un Llyvyr.)

1. Tri brodyr doethineb : à wrendy, à edrych, ac à daw.

2. Tri brodyr folineb : diymdawr, geneurwth, a chwerthinus.

3. Tri brodyr callineb : arav, ymbwyllgar, a diwyd.

4. Tri brodyr cafineb : anynad neu vyrbwyll, trachwantus, a diawg.

5. Tri brodyr cyvenrhaith : hael, tangnevus, ac ewyllysgar *.

6. Tri brodyr cyveillach : cyvarchgar, uvydd, a chelvydd.

7. Tri brodyr cyviawnder : deddawl, trugar, a ferchawg.

* Enraith yw cyvaill, yn Morganwg. I. M.

8. Tri brodyr tangnev : gwirioneddus, tawedawg, a maddeugar.

9. Tri brodyr cynhwyr a thervysg : tringar, cribddeilgar, a chelwyddawg.

10. Tri brodyr prydverthwch : glân o gamp, fyber, a fyw.

11. Tri brodyr fieiddra : budr o gorf, anfyber ei voes, ac anmhrydverth ei gamp.

12. Tri brodyr celvyddbwyll : cerddgar, myvyrgar, ac anvalch.

13. Tri brodyr cerddoriaeth : penigamp, ymchwelawg, a boneddig.

14. Tri brodyr anrhydedd : doeth, moesgar, a gwrawl.

15. Tri brodyr gwarth a gwradydd : annoeth, anwr, ac anvoesgar.

16. Tri brodyr braint ac urddas : buddygawl, difyngar, a diwyllgar.

17. Tri brodyr anmrain : foadur, anniwyll, a bradwr.

18. Tri brodyr cyrannedd : bardd, feryllt, a thelynwr.

19. Tri brodyr ferylltawd : gôv, maensaer, a phrenfaer.

20. Tri brodyr teuluaeth : prydydd, ysgolydd, ac ysfeinydd *.

21. Tri brodyr cyweithas : deddwr, llavurwr, a gweydd.

22. Tri brodyr anghyweithas : ynad, milwr, a masnachwr.

* Pa beth yw ysfeinydd ? I. M.
2 N

23. Tri brodyr gwroldeb : cydwybodawl, cartrevawg, a gweithgar.
24. Tri brodyr gwladolder : meddiannawg, heddgar, a gwybodus.
25. Tri brodyr cadernyd : gwladog, trafog, a boddog.
26. Tri brodyr trevogaeth : dewr, tirion, ac amyneddgar.
27. Tri brodyr cymmod : cyvymbrawv, toftur, ac anvalch.
28. Tri brodyr boddlondeb : haelionus, anvoethus, ac avrwyfsgus.
29. Tri brodyr cyvoeth : gwar, cywir, a hyddyfg.
30. Tri brodyr tylodi : gwrthnyfig, diddyfg, ac anghywir.
31. Tri brodyr gwirionedd : glew, cymmedrawl, a chydwybodawl.
32. Tri brodyr harddwch : rhadverthus, cyviawn, a chariadus.
33. Tri brodyr rhadverthwch : trevnus, gochelgar, ac awengar.
34. Tri brodyr deall : ymgeifgar, gwybodgar, a phroviadawl.
35. Tri brodyr dysg : awen, athraw, ac ymgais.
36. Tri brodyr awen : felgar, chwilgar, a gavaelgar.
37. Tri brodyr gwybodaeth : còv, trevn, ac yftyriaeth.
38. Tri brodyr cyvundeb : deallus, hywedd, a dwyvawl.
39. Tri brodyr cyvrinach : bardd, brenin, a gwrol.
40. Tri brodyr blaenoriaeth : mèdrus, addwyn, a fyddlawn.
41. Tri brodyr cymmyred : cyweithas, telediw, a dyledgar.
42. Tri brodyr fydd : cyvrin, cywir, ac à garer.
43. Tri brodyr dwyvolder : dyoddevgar, cariadgar, a gwirioneddgar.
44. Tri brodyr llwyddiant : goval, hyder, a diwydrwydd.
45. Tri brodyr cymmologaeth : cymmwnasgar, trywyngar, a chynneddvawl.
46. Tri brodyr gwladoldeb : teuluawg, llonyddgar, a gwelleugar.
47. Tri brodyr dyddanwch : cerddgar, cyvarwydd, a divyr.
48. Tri brodyr celvyddyd : covus, anghenus, a myvyr.
49. Tri brodyr teuluaeth : syberwyd, fywder, a ferchogrwydd.
50. Tri brodyr dedwyddyd : cariad, cywirdeb, ac ifelvryd calon.

Ac velly tercygnant.

RHISIART IORWERTH A'U CANT.

XVII. LLYMA EREILL O DRIODD Y BRODYR.

1. Tri brodyr cân a chwiban : iâch, digonawl, ac à ddwg air da.

2. Tri brodyr chwareddiaeth : hawddvydig, llawen anianawl, a chyveillgar.

3. Tri brodyr overwaith : gormeddawg, difwydd, ac ynvyd.

4. Tri brodyr llawenydd : nwyvus, buddygawl, a chlodgael.

5. Tri brodyr cyveddach : prydydd, pibydd, ac ofeiriad.

6. Tri brodyr gwallgov : chwareugar, diodgar, a phuteingar.

7. Tri brodyr celwydd : gwr llên, henddyn, a theithiwr o bell.

8. Tri brodyr cynnen : arglwydd cyvoeth, rhingyll, a gwr diawg.

9. Tri brodyr brâd a chynllwyn : tlawd, trachwantus, a gorthrymedig.

10. Tri brodyr cyvathrach : anudonwr, bradwr, a brawd llwyd.

11. Tri brodyr cyveilin : cybydd, tollwr, a chythraul o ufern.

12. Tri brodyr benywaeth : trwf-iadgar, cellweingar, a gwenieithgar.

13. Tri brodyr murfendod : minvoethus, chwedleugar, ac anwybodus.

14. Tri brodyr camwaith : arianog, didrev, a diglod.

15. Tri brodyr gormeilgarwch : anneddvawl, anneallus, ac anvoneddig.

16. Tri brodyr tringarwch : swyddog llŷs, eglwyfwr, ac anfodus.

17. Tri brodyr gormes : meddwyn, mafnachwr, a llogwr arian.

18. Tri brodyr abwyaid : celwyddawg, ymfroftiawg, ac anghalonawg.

19. Tri brodyr diawl : creulawn, daueiriawg, a chenvigenus.

20. Tri brodyr fyrddandod : carwr nwyvwyllt, campiw'r awenboeth, a hên wr cilpentan.

21. Tri brodyr divyrwch : dideulu, diymgais, a mab ei vam.

22. Tri brodyr pen tai : maenfaer, prenfaer, a datgeiniad.

23. Tri brodyr pen mynydd : havodwr, heliwr, a myvyrgar.

24. Tri brodyr diovalwch : di arglwydd, di wraig, a diddyled.

Ac velly teryna Triodd y Brodyr * : a Rhifiart Iorwerth a'u cant yrhain hecyd, gerbron Twmpath Prydyddion Tir Iarll.

XVIII. LLYMA DRIODD YR
ARGLWYDD WILLIAM
HERBERT, IARLL RHAG-
LAN.

(Llyfyr Thomas ab Iwan o Dre Bryn.)

TRIODD Y PEDAIR CENEDL.

1. Tri pheth hynod ar Gymro : awen, haelioni, a llawenydd.

* Triodd ar gyhoedd â gaid, yr addysg
Gan wiwddoeth hynaviaid ;
- Dyfsg inni yn dës canaid,
Doethineb byw, rhyw, a rhaid.
Iolo Morganwg a'i cant.

2. Tri pheth hynod ar Sais : aravwch, hyder, a diwydrwydd.

3. Tri pheth hynod ar Franc : gwychedr, fyberwyd, ac anwadalwch.

4. Tri pheth hynod ar Wyddel : truth, dichell, a frost.

5. Tri pheth à wnant yn hynod am ddoethineb y neb y bont arno : awen Cymro, fyberwyd Franc, a diwydrwydd Sais.

6. Tri pheth à wnant gymmodog da : haelioni Cymro, aravwch Sais, a fyberwyd Franc.

7. Tri pheth à wnant gyvaill cyvedd cyffal ar gorau : llawenydd Cymro, hyder Sais, a fyberwyd Franc.

8. Tri pheth à wnant ordderchwr cadeiriog : haelioni Cymro, gwychedr Franc, a thruth Gwyddel.

9. Tri pheth à wnant vradwr drwyddo draw : aravwch Sais, truth Gwyddel, ac awen Cymro.

10. Tri pheth à wnant dwyllwr gorcheftol : gwychedr Franc, dichell Gwyddel, a diwydrwydd Sais.

11. Tri pheth à wnant ddŷn ynvyd : llawenydd Cymro, anwadalwch Franc, a frost Gwyddel.

12. Tri pheth à wnant ddiawl cybened ag à vagwyd erioed yn ufern : hyder Sais, dichell Gwyddel, ac awen Cymro.

13. Tri pheth à wnant ddŷn a chwardd bawb am ei ben : gwychedr

Franc, frost Gwyddel, a llawenydd Cymro.

14. Tri pheth nis gwelir yn ebrwydd ar yr un dŷn : haelioni Cymro, diwydrwydd Sais, a fyberwyd Franc.

*Ac velly teroyna Triodd y Pedair Cenedl ;
a'r Arglwydd William Herbert Iarll
Rhaglan a'u gwnaeth.*

XIX. TRIODD Y GWRAGEDD.

(O Lyfyr Sion Philip o Dre Os.)

1. Tair rhagorgamp benyw : addvwynder, diweirdeb, a gloywlander yn ei gorchwyl a'i gwisg.

2. Am dri pheth y cerir benyw : harddwch corforawl, ferchogrwydd meddwl, a threvnufder teuluaidd.

3. Tri pheth canmoliadawl ar venyw : gwylder ymarwedd, cynnildeb llaw ac amcan, a diwydrwydd teuluaidd.

4. Tri pheth hawddgar ar venyw : addwyn o ddevawd, gwisg drevnufloyw, a llavar ferchogaidd.

5. Tri pheth moliannus ar venyw : caru bod yn nghartrev, na bo yn rylavargar, a bod yn drugarawg parth ag at a'i govyno ; fev wrth dlawd, a chlav, a dyeithr ; a hyny er mwyn Duw a'i nawdd.

6. Tair dyledsfwydd gartrevawl benyw : goval trevnus am ei thŷ a'i thylwyth, bod yn roefawgar wrth ei gwesteion, a bod yn garedig iddei gwr.

7. Tri pheth y canmolir benyw am danynt : glendid camp a devawd, glendid trevnusdeg ei thŷ, a hawddgarwch ei hymddwyn.

8. Tri pheth ar venyw à ennillant gariad ei gwr : uvyddawd ferchogaidd, cynnilgamparorchwyl, a govalu yn warcheid wadawl am ei meddiant ac a vo dan ei llaw.

9. Tri pheth à ennillant air da i venyw : ei chell yn brŷdd*, ei thŷ yn loyw, a'i thylwyth yn drwfiadus.

10. Tri pheth dwyvawl ar venyw : bod yn vaddeugar, yn elufengar, ac yn anvoethus.

11. Tri pheth ni ddylai gwraig eu rhoddi i neb ond iddei gwr : ei ferch, ei chorff, a'i chyvrinach.

12. Tri pheth à ddangofant wraig dda : ei gwr yn drevnuslan ei wisg, dwyn ei phlant ar wybodau boneddig, a bod gair da iddi gan ei chymmodogion.

13. Tri pheth à ddengys doethineb gwraig : ei gweinyddedi yn aros yn hir yn ei gwafanaeth, ei gwr yn caru bod y'nghartrev, a boreuder ei theulu.

14. Tri pheth hardd ar vorwynverch : gwylder, addwynder, a deddvau boneddigion.

15. Tri pheth anverth ar vorwynverch : bod yn drachwerthinawg, yn drachwedleugar, ac yn drafengar.

* Prydd, very good, rich, substantial. Glamorgan.

16. Tair arwydd gwraig ddrwg : bostio ei champ a'i gweithred ei hunan, beio ar ei chymmodgefau, ac ymdynu am y trechav.

17. Tri govynion benyw : goffymaeth, gwisgodd, a charedigrwydd.

18. Tri pheth à wnant wr yn vodlon iddei wraig : glân a chyvan yn ei gwisg, ferchog ei hymddwyn, a threvnu yn lân yn ei thŷ.

19. Tri pheth à vyddant lle bo cariad rhwng benyw a'i gŵr : golud, anrhydedd, a gwynvyd.

20. Tri pheth hardd mewn teulu : gwr doeth deddvol, gwraig lanwaith ferchogaidd, a phlant addwyngamp gwybodgar.

21. Tri pheth y dylai gwraig ddwyn ei phlant arnynt : dwyvoldeb, deddvoldeb, ac addwynder bonedd cenedyl y Cymry.

22. Tri anrhydedd gwraig : ei thŷ yn lân ac yn drevnus, ei gwr yn llwyddiannus, a'i phlant yn wybodus.

23. Tri pheth feiddvrwnt ar wraig : avlendid corff a dodrevn, fengarwch, a dioglydrwydd.

24. Tair gorhofgamp gwraig : iaith groyw, synwyr croyw, a chynneddvau croywon.

25. Tair anhofgamp gwraig : twyll-wybodau, twyll-gynneddvau, a thwyll-ymddangos ar ei thŷ a'i dodrevn.

26. Tri thwyll ar wraig à vyddant

bënav o'r holl dwyllau, ac yn unrhyw y byddant ar bob dyn arall : twyll-ddwyvoldeb, twyll-gywirdeb, a thwyll-gariad ; a lle bo un neu arall o'r tri hyn, bydd ar gydvod pob twyll arall yn y byd.

27. Tri pheth ar wraig, (ac ar bob dyn arall,) a'i dengys yn ddwyvawl : anvalch yn hawddvdyd, avlorv mewn advyd, ac yn ddiachwyn ar bob gwaith Duw.

28. Tri pheth à weddant ar bob gwraig dda : llawenydd diargywedd, fywder tlyfaidd ar ddillad, a mwythufder didwyll iaith ac yniadrawdd.

29. Tri pheth y dylai bob gwr eu gwneuthur parth ag at ei wraig : ei charu yn ddidwyll, ei chynnal yn ddiddiffyg yn ol y byd à vo arno, a gadael iddi yn à berthyn i drevn ei thŷ, a'i thylwyth, a'i gorchwyl.

30. Tri pheth y dylai gwr ddwyn ei blant arnynt : dysgeidiaeth ar lyvyr, celvyddydau anrhydeddus, a chelvyddydau cartrevawl.

31. Tair celvyddyd anrhydeddus y dylai bob gwr ddwyn ei veibion arnynt : milwriaeth, rheithyddiaeth, a llyvryddiaeth.

32. Tair celvyddyd anrhydeddus y dylai ddwyn ei verched arnynt : fyberwyd bonedd y Cymry, dosparth y Gymraeg a'i darllen yn gyviawn, a cherdd davawd ac arweft.

33. Tair celvyddyd gartrevawl y

dylai ddwyn ei veibion arnynt : trîn tir ac ysgrublaid, faerniaeth, a meddyginiaeth.

34. Tair celvyddyd gartrevawl y dylai ddwyn ei verchaid arnynt : ceginiaeth, gwëyddiaeth, a gwiniaduriaeth.

35. Tair celvyddyd ddinesig à weddant ar veibion boneddigion : nid amgen, ysgolêigiaeth, ferylltaeth, a chyvnewidiaeth.

36. Tair celvyddyd wrolion à weddant ar verchaid : barddoniaeth, meddyginiaeth, ac ysgolyddiaeth.

37. Tri pheth y dylai y meibion eu gwneuthur parth ag at y merchaid : ymgyveillach garedig, anrhegion gweddeiddbarch, ac ymddwyn fyberwydbyll.

38. Tri pheth à wedd ar verchaid parth ag at y meibion : gwylder ferchogaidd, caredigrwyd parodbyll, a fyberwyd benywaidd gweddeiddbarch.

Ac velly teroyna Triodd y Gwragedd.

XX. TRIODD ADDWYNDER.

(Llyvyr Tre Bryn.)

1. Tair colovn addwynder : cyvarch parchus herwydd moes a devod, derbyniad ferchogaidd a groefawus, ac ymddwyn fyber wrth vodd à barcher.

2. Tri enaid addwynder : parch, haelioni, a dyddanwch.

3. Tri anhebgor addwynder : groef-
aw, nawdd, a fyberwyd cynneddvawl.

4. Tri hawddgarwch addwynder :
cerdd davawd, cerdd dant, a chyv-
arwyddyd, herwydd doethineb a dy-
ddanwch.

5. Tri harddwch addwynder : doeth-
ineb, gwybyddiaeth, a ferchogrwydd.

6. Tri chyvarch addwynder : llyfair,
govyn hynt a helynt y dŷn a'i dylwyth,
a gwahawdd ymarvoll.

7. Tri chyvarch cyvarvod à ddylit
gan addwynder : sev ydynt rhâd Duw
arnoch, neu ar eich gwaith a'ch gor-
chwyl ; pryd bynnag y bo o'r dydd yn
dda i chwi ; a Duw vo gyda chwi.

8. Tri chyvarch ymadael : Duw vo
gyda chwi ; y dydd, herwydd ei bryd,
yn dda i chwi ; a hanpych well, neu
hanpo gwell y boch.

9. Tri phriv roddion addwynder :
ymborth, nawdd, a chyvarwyddyd.

10. Tri chyfredinion llettyaeth her-
wydd addwynder : bwyd, gwely, a
thelyn.

11. Tri rhyw ymdeithydd y dylit
gerdded yn ymravael gydag wynt,
herwydd moes a devod addwynder, a
devod bonedd cenedyl y Cymry : ar ôl
à vo gogynnevin a'i fordd, o vlaen à
vo anghynnevin a'r fordd, a gadael ar
ddeheulaw à gerddo gydag ev, neu à
ymgyvervydd ag ev. ar y fordd, gan
vyned heibio iddo yn gyrarchus gan
fyberwyd.

12. Tair devawd voneddig y fydd
gan addwynder : ymgytgerdd, ym-
gyfswyll, ac ymgychwedl.

13. Tri pheth herwydd addwynder
nis dylit eu govyn i à lettyer : o ba yr
henyw, ei helynt bydawl, a'i vnediad.

14. Tair hawl addwynder, a hyny
o'r gwahoddiad diweddav gan a'i
llettyo : nawdd tridiau, goffymmaeth,
a charedigrwydd.

15. Tri rhagorion addwynder :
moethau, llawenydd, ac anrhegion.

16. Tri ennill addwynder : cariad,
anrhydedd, a nawdd rhag y bo achaws.

17. Tair gobrwy rhagorion addwyn-
der : bodd Duw, bodd dŷn, a bodd
calon a chydwybod a'i dafair.

18. Tri ynniau addwynder : cariad,
llawenydd, ac haelioni.

19. Tri arddelwyddion addwynder :
estron, rhagorgamp, a chyveiliornus ei
fordd.

20. Tri dyledogion addwynder :
tylawd, gwàn, a benyw.

21. Tri blaenoriaid addwynder :
advydig, benyw, ac estron.

22. Tri à vlaenorant o vlaenoriaid
addwynder : y gwànaw, y tylotav, a'r
anghyviaith.

23. Tair cynnosparth addwynder :
lletty, cywirdeb, a chariad.

24. Tri holiadolion addwynder :
penach, benyw, a dyeithr cymmrawd.

25. Tri breiniedigion addwynder : gwr llên, crevyddwr, a phlentyn.

26. Tri govynion er mwyn, nis gellir gan addwynder eu nacáu : er mwyn Duw a'i dangnev, er mwyn a'i govyn, ac er mwyn à ddichon, dygwydd a damwain.

27. Tri dŷn y dylit addwynder parth ag attynt yn mraint fyberwyd : boneddig o barch ac anrhydedd iddo, beŷyw o hawddgarwch a nawdd iddi, a phlentyn o nawdd ac addysg iddo.

28. Tair braint bonedd y fydd gan addwynder cenedyl y Cymry : braint gynhenid, llên a gwybodau, a gorcheftolion moliannus er gwlâd a chenedyl.

29. Tri brâd addwynder : cyhuddaw ar y llettyedig, datgan ei rîn, a thôr nawdd tridiau : ŷev y bydd y nawdd hòno o'r pryd y derbynier hyd ymhen y tridiau, ac o hyny hyd ymhen y triugeinawr wedi pryd y gwetawr Duw yn rhwydd i chwi, neu Duw à vo gyda chwi, neu hanpo gwell gan Dduw erddoch.

30. Tair braint gyfredin addwynder : nawdd Duw a'i dangnev, trugaredd anianawl, a fyberwyd o vonedd cenedyl y Cymry.

31. Tair braint wahanrêdawl addwynder : hawddgarwch o ferchog-rwydd, mal y bydd parth ag at venyw; addysg, mal y bydd i blentyn, ac arall o anwybodus ; ac arbenieder parch,

mal a'i dylit i gelvyddgar a gorcheftol-gamp voliannus ; megis y bydd milwr à wnelo yn orcheftwaith, a doeth celvydd yn gwellâu gwybodau.

32. Tri pheth gan addwynder y dylit parth à gwesteion : derbyniad ferchawgwyn, diwalliad parawdlwys, ac ymddyddan cyveillgar.

33. Tri pheth y dylai gwesteion vod wrth ymadael : yn ddiwallaid o vwyd a llyn, yn forddiadol eu hymdaith, ac yn gynnerchiadol o barch a fyberwyd.

34. Tri y dylai gwr eu rhoddi ar vwyd a chyveillach gyda ei westeion : ei wraig, ei vab hynav, a'i verch hynav, neu à vythor o henynt ; ac eve ei hun yn goreiliaw.

35. Tair devawd gyntav lle delo gwesteion : dwr i olchi traed, cyvarch graefaw gan bendodiaid y teulu, a chadair ger aelwyd.

36. Tri pheth nefav at yrhain : ei arvau i'r gwestwr, ymborth o vwyd a diod, a dangaws ei wely, val y gallor gymmeryd y gorphwys y bo'r corf yn govyn.

37. Tri pheth hardd ar westwr a gwestai : bod yn addwyn, bod yn dawedawg, a bod yn ddiovn.

38. Tri nawdd gwesteiaeth : nawdd Duw a'i dangnev, nawdd iawn a chariadoldeb, a nawdd devodau fyberwyd ac addwynder cenedyl y Cymry.

39. Tri chyvarch bendith gwestwr a gwestai: wrth ddyvod i mewn, bendith Duw yn y tŷ; tra vythor ynddo, am bob dawn a chymmwynas, bendith Duw i chwi, neu Duw a'ch benditho; ac wrth ymadael, dewch a bendith Duw i chwi, yn wahoddiad dros bob addwynder.

40. Tri atebion bendith: bendith Duw arnoch, bendith Duw yn rhad i chwi, ac ewch a bendith Duw gyda chwi.

41. Tri devawd arveriadawl gwesteion: cyvarch yn nawdd Duw a'i dangnev, ymddiofg a'u harvau a'u heftyn yn llaw ei ofb, a dangaws rhaid ac achaws mal y gwyper a wnelor iddo ac erddo.

42. Tri pheth boneddig ar west a gwestai eu rhoddi lle delawr: ei arvau, ei enw, a'i hanvod; a lle gwnelo iawn iddo dri nawdd gwesteion, a'i brodor a'i eistron y bo.

43. Tri phriv fyberwyd groesaw gan addwynder: dangos caredigrwydd haelionus, dangos a ddiwallawr yn ymborth a gorphwys yn y bo achaws a rhaid, ac arvau yn ôl yn llaw a'u pieufo.

44. Tair camp addwynder herwydd pa rai y dylit aroll gwesteion: trugaredd haelionus, deddvoldeb trevnus gan fyberwyd, a llawenydd gweddus a diargywedd.

45. Tri harddwch gwesteiaeth ac

addwynder: arawwch, trevnufder teuluaidd, ac ymddwyn cyfbwyllus.

46. Tri anhardd gwesteiaeth: bod yn rwyholgar, yn loddestgar, ac yn athrodgar.

47. Tair urddas gwesteiaeth: rhywiogrwydd devodau a moesau herwydd aovyn fyberwyd, gwybodau moliannus ac urddasawl, a llavariaeth gyviawn heb ledryw ar bwyll a cheinmyged y Gymraeg a'i hymadroddion.

48. Tri pheth anhardd ac anaddwyn ar bob rhyw a gradd o ddŷn, beth bynag, a phale bynag, a phryd bynag y bo; fev dioglydrwydd, furllydrwydd, ac annysg herwydd ei radd a'i ansawdd.

49. Tair camp anverth, anaddwyn, ac anfyber: tyngllydrwydd anudonllyd, celwyddgarwch, ac athrawd enllibgar.

50. Tri anaddwynder ni waeth cythraul noc a'u gwnelo: datrin cyvrinach, anfyberwyd parth ag at a rotho letty a graesaw yn ddosparthus gan fyberwyd haelionus ac addwynder devodawl, ac anniolch lle delawr yn y tro atto ar westeiaeth.

51. Tri anfyberwyd a wrthladdant addwynder yn gyvlwyr: anfyberwyd parth ag at venyw, anfyberwyd parth ag at ddoeth a gwybodus cyhoeddglod, ac anfyberwyd parth ag at gwr wrth grevydd a dwyvoldeb.

52. Tri mygedigion cyntav pob cyvarch fyberwyd ac addwynder: benyw,

gwr wrth ddyfsg a gwybodau, a gwr wrth vrant ac urddas gwlad.

53. Tri rhyw y fydd o ddynion wrth vrant ac urddas gwlad a chenedyl addwyn : gwŷr wrth deyrnedd, megis y bydd arglwydd cyvoeth a'i wŷr swydd dosparthus a gwarantedig ; gwŷr wrth grevydd a dwyvoldeb dosparthus ; ac athrawon celvyddydau a gwybodau gwladolion, lle bont warantedig o vrant a swydd ; fev heb y tri hyn, nis gellir addwynder ar wlad a chenedyl.

54. Tri anmharch ac anurddas tŷwr gan fyberwyd ac addwynder, o'u gwel- ed liw dydd a'i funon yn mygu : ci cyvarthgar yn y baili, drain ar ei gymmad, neu borth yn nghaead, ac anatteb cyvarch drws.

55. Tri pheth anverth ar lavar gan westeiaeth : celwyddau, budreddair, a beiaw neu achwyn ar arall, lle nas govyner gan wr na chan achaws dosparthus a gorvod o gyspwyllad.

56. Tri anaddwynder anverth ar bob dŷn, ac a'i dyvethant yn y diwedd : dichell, llid, a glythineb ar vwyd a diod, rhag anmoneddiced y cynneddvau hyny.

57. Tri pheth anweddus ar vwyd : rhychwedleua, mursendod, a chanmawl neu veiaw y bwyd ; can y dylit ei gymmeryd mal y danvono Duw ev.

58. Tri pheth à vawr weddant eu bod ar west a gwesteiwr : glander corf

a gwifg, glander ymadrawdd, a glander moes a devawd ; can nis gellir addwynder a fyberwyd hebddynt y cynneddvau hyn.

59. Tri pheth ni ddylai neb gymmeryd tál gan ddyeithr, neu ddŷn ar ymdaith, a'u govyno : llaeth, halen, a bara ; ac am amgen o bethau gwerth nid anaddwyn derbyn tál lle à'u govyner dros dál.

60. Tri pheth à ddylit yn rhydd heb na thál na gwobr i bob gwr ar ymdaith lle ydd elo : dwr, tân, a gwasgawd rhag dryc-hin.

61. Tair rhodd elusen à ddylit i bob diert ac anghenus : ymborth, nawdd, a dangaws.

62. Tair anaddwyngamp gythreulig ar ddŷn : gormes, cenvigen, a balchder.

63. Tri pheth à ddylit o addwynder eu diolch gan fyberwyd : gwahawdd, budd, ac annerch.

64. Tri pheth y dylit parth ag at gwesteion yn barch arnynt : eu haroll o bell yn garedig lle gwyper eu dyvod, eu groesawu yn voneddigaidd ac yn anrhydeddus gyda phob llawenydd ac haelioni tra'dd arofont, a'u hebrwng yn garedig a pharchusfwyll y pryd ydd elont.

Ac velly terovyna Triodd Addwynder : a'r rhain à dynwyd o lyoyr yr hén Syr Edward Stradlin o Gastell San-Dunwyd, gen y vi. THOMAS AB IVAN O Dre Bryn.

**XXI. LLYMA DRIODD DYVN-
WAL MOELMUD, A ELWIR
TRIODD Y CLUDAU, A
THRIODD Y CARGLUDAU.**

(Llysoyr Tre Bryn.)

1. Tair Clud gyvarwedd y fydd : barddoniaeth, govaniaeth, a thelyn-oriaeth. Neu val hyn, tair clud gyvannedd y fydd yn mraint devodau cenedyl y Cymry; bardd, feryllt, a thelynior.

2. Tri pheth à wnant glud-gartrev : cenedyl, baint, a rhyvel.

3. Tri chartrevoldeb y fydd : cyviaith, cyvar, a chyvarv.

4. Tair clud arvoll y fydd : cynghaws, cyvathrach, a difyn ; fev nawdd a chyvawdd.

5. Tair clud gyvawdd y fydd : dinaclud, mesori, a chyvar ; fev yw dyled i bawb ei law yn à vetro.

6. Tair clud udcorn y fydd : dygynnull gwlad gan riain a phencenedlodd, corn cynhauav, a chorn càd a rhyvel rhag gormes gorwlad ac efron.

7. Tair clud gyvarv y fydd : rhag efron a gormes gorwlad, rhag à doront vrait a chyvraith, a rhag gwylltviolod rheipus.

8. Tair clud gymhorth y fydd : beirdd yn eu cylch clera, dymchwel o ryvel, ac eillion yn nawdd cenedyl y Cymry.

9. Tair clud ddychwel y fydd : iaith, baint, a chenedyl. Neu, o vodd arall, ceraint, cyvar, a chyviaith ; fev nis gellir carddychwel yn ddiormes oni bydd un o'r tri dros hyny.

10. Tair clud ormes y fydd : symmud càr heb vrait heb genad, cyrch gosgordd efron heb rybudd heb ammod, a barn heb wlad heb ynad, neu heb wlad ac arglwyddi rhiaint.

11. Tair clud varlin y fydd : cenedyl gyfevin yn ngorfedd gwlad a rhiaint, ynad a'i bleidorion yn myned gan varn a chyvraith, a thywysawg a'i ofgordd yn myned yn rhyvel gorwlad. Sev yw barlin, rhiaint a phencenedlodd, neu beneiviaid cenedyl a chynghaws.

12. Tair clud y fydd, ac ary lle delont eu cyinal a'u porthi : a vont yn mraint barlin, à vont yn mraint beirdd, ac à vont yn mraint amddivad.

13. Tair clud addwyn y fydd : beirdd yn darogan heddwch, cyrch cynhauav, a phriodas.

14. Tair clud gymmrawd y fydd : dygynnull gwlad a rhiaint yn dosparth cyvreithiau a barn cywlad, beirdd yn athrawon gwybodau lle cyrchont yn ngorfedd, a chydgyvarch cenedyl yn nghyrch golychwyd, ar y privwyliau arbènnigion.

15. Tair clud vargad y fydd : cyrch gelyn gorwlad ; llev, neu gorn murq a chynllwyn ; a threv ar dân ; fev dylit gynnorthwy gan bawb.

16. Tri chorn cynglud y fydd: byn : cyrch cénad gorwlad, cyrch corn cynhauav, corn dadlau, a chorn beirdd gorwlad yn ngorfedd wrth golychwyd. vrait a devawd beirdd Ynys Prydain, a chyrch eillion yn hedd ac yn nawdd Duw a'i dangnev.
17. Tair clud gynhwrv y fydd: corn gwlad, llongau o wlad estron yn medru tŷr, ac annychwel cénad gwlad a rhiaint o wlad estron.
25. Tair clud gychwyn gyfredin y fydd: ferch, budd, a gochel cosp ac anmraint.
18. Tair clud gyvarch y fydd: ar-edig, gwylgampau, a goddeithio coed-ydd; sev o gyvarch nis dylit eu hattal.
26. Tair clud ddeol y fydd: murn a chynllwyn; brád teyrnedd, sev brád gwlad a chenedyl; ac anrhaithledrad anwyllyniawg; sev y dylai bawb yn nghlyw y corn fordd y cerdder vnyed yn nghyrch y dēol hyny, bob rhyw ac oedran, a chynnal cyvarth gan gŵn yn ydd eler hyd rhoddi ar vŵr, ac ydd elo à ddeoler driugeinawr o'r golwg.
19. Tri chyvarch gwlad: corn cychwyn, gwaedd yn llŷs, a gofteg golychwyd.
20. Tair clud anghyvarch y fydd: helwriaeth, ydgyrch, a chlawdd haiarn; sev nid rhaid cyvarch o a'u cyrchont. Neu, o vodd arall, nid rhaid cyvarch eu cyrchu.
27. Tair clud gymmbill y fydd, a govyn cynglud ar bob dyledawg cynhwynawl: cyrch yn ngorfeddaugwlad a chenedyl, cyrch rhyvel gorwlad, a chyrch carllawedrog; sev yw carllawedrawg, un à vo braint fymmod ei gâr neu ei vwd pan y myno.
21. Tair clud ymlid y fydd: blaidd, gwilliaid, a chi cyndeiriog; a phawb à glywont y gwaedd à ddylent ymgydgyrch.
28. Tri charllawedrawg y fydd: anghydvrwd, ac anghyttir, ac à vo wrth vrait o beucenedyl; sev yw carllawedrawg, à vo braint iddo fymmod ei gâr lle y myno, neu fymmod i arall o vān heb golli braint a brodoriaeth yn y lle y fymmodo o hano, tra nad elo yn ngwlad gelyn ac estron; sev yw gwlad estron amgen o briv genedyl, a gorwlad amgen o gyvoeth o'r un briv genedyl.
22. Tair dinauclud y fydd: cyrch estron yn anghyvarch, anrhaith gorwlad, a chnud bleiddiau.
23. Tair clud vreiniawl y fydd: cylch brenin, neu riain yn eu cyvoethau, cyrch beirdd yn ngorfedd gyvallyw, a chyrch dwyvolion yn ngolychwyd; ac yu rhai llyfrau val hyn, Cyrch yngueidiaeth, cyrch beirdd a cilêr, a chyrch golychwyd.
24. Tair cludgyrch vreiniawl o addwynder gwarantedig cenedyl y Cymry y fydd, ac ni ddylit à elai yu eu her-
29. Tair clud gyvattal y fydd:

pencenedyl, priodafawg, ac à vo wrth swydd gwlad a chyvoeth; a charyvattal a'u gelwir, am nis gallir eu hebgor yn ngwlad a chenedyl.

30. Tair clud vānawg y fydd: pencenedyl a'i ofgordd, beirdd a'u noddedigion o awenyddion, ac ynad a'i wŷr llŷs; fev yn māt y bont y bydd eu baint a'u trwydded.

31. Tair clud gyvran y fydd: baint clud varlin, ār gyfevin, a helwriaeth; fev y bydd i'r rhai hyn hawl a chyvran yn y vrodoriaeth wrth hyn o bethau pan y myner.

32. Tair clud augev y fydd: newyn yn ngwlad, daiardor neu liveiraint, a gortrech eston; fev rhagddynt y dervydd baint a brodoriaeth yn ngwlad, a myned o'r genedyl ar encil, ac yno dechreu o'r newydd yn nghymmrāwd y genedyl.

33. Tair caethglud y fydd: gelyn gorvodedig, a gwilliaid cywlad, a chychwyn anghēnad; fev ā symmudo ei gār neu ei vwd heb vaint heb genad; a'r tri rhyw hyn o ddynion ā ddoder yn nghaethglud, ac yu eillion hyd yn mhea y nawved āch.

34. Tair clud gynniwair y fydd: bugeilliaid trevgordd yn arail eu preiddiau, ymlid gwylltvilod rheipus gan gorn gwlad, a beirdd yn darogan wrth raid gwlad a chenedyl.

Ac velly laryna,

A TRIODD Y CARGLUDAU a'u gelwir; a DYVNWAL MOELMUD, brenin y Cymry a'u cadarnāes er dangaws ā vai iawn a chyvraith mewn gwlad a chenedyl; a goreu deddvwr ā vu eirioed oedd Dyvnwal Moelmud; a goreu am vaint a nawdd i vrodor ac aillt, rhag bod neb ā wnelai yn nghan ac yn anghyvraith. A gwedy hyn y HŴEL DDA brenin Cymru oll a'u cadarnāes yn gauedig yn erbyn a'u gwrthreithiai ac a'u gwrthvreiniau.

XXII. LLYMA EREILL O DRIODD DYVNWAL MOELMUD,

ā chwir TRIODD GWLADOLDEB A CHYWLADOLDEB; fev ydynt hēn driodd breiniau a devodau cenedyl y Cymry, cym colli eu baint a'u coron, o drais ā thwyll ā brad y Saeson.

1. Tair fail gwladoldeb: baint, meddiant, a chyvraith.

2. Tair fail cyvraith: amddifyn, coſp, ac anrhydedd, parth ag at ā wneler er llās gwlad a chenedyl.

3. Tri nawdd ac amddifyn gwladoldeb: nawdd bywyd ā chorſ, nawdd meddiant ac addev, a nawdd baint gynhenid.

4. Tri pheth ā ddifynant wladoldeb: cartad, oſv, ā chymmudd.

5. Tri pheth à gadarnâant wladoldeb : nawdd gadarn i bob dŷn a'i eiddo, coſp gyviawn lle a'i dylit, a thrugaredd o gyviawnder lle a'i gweler yn ovyniadawl gan achaws gyviawn.

6. Tri pheth à ddyvethant wladoldeb : creulonder yn lle coſp; trugaredd, o gariad a pharch, yn gwyrw cyviawnder; a thwyll-gymmrawd, lle nas cafer nawdd gynneddvawl i bob dŷn, a'i brodor a'i aillt y bo.

7. Tair colovn gwladoldeb : teyrnedd, rhaith gwlad, ac yngneidiaeth.

8. Tri pheth à ddylit ar bob un o'r tair colovn hyn : iawn i bawb, nawdd ac amddifyn i bawb, a dosparthau hydrevn er addysg a gwybodaeth a chôv i bawb o'r vrodoriaeth.

9. Tri pheth à gadarnâant ar wladoldeb : nerth, nawdd, a choſp o gyviawnder cyvraith gynneddvaid.

10. Tri devnydd cyvraith : gwybodaeth, iawn cynhenid, a chydwybod.

11. Tri thlws gwladoldeb : yſgolâig dyſgedig, feryllt celvydd, ac ynad cyviawn.

12. Tri phrawv ynad : gwybod y gyvraith, gwybod devodau gwlad na chawo cyvraith yn eu herbyn, a gwybod fyrth ei amferau a'u dichweiniau.

13. Tri pheth y dylai ynad ymarver ag wynt yn waſad : gwirionedd cynneddvawl, trugaredd cydwybodawl, a gwybodau cedeirnbwyll.

14. Tri pheth à ddylai vod ar ynad mal y gallo wybod ac ymgydwybodi yn gyviawn à phob hawl a dadl à ddelawr ger ei vrôn : bod yn yſtyrgar i ymrynu yn geudodawl â'r gwirionedd, a'i chwilio i maes o'i bwyll cyſevin ei hunan; bod yn ymovyngar, er caſael gwybod gan arall o ddŷn a thrwy arall o ddichwain à vytho yn wirionedd; a bod yn yſtrywgar i chwilo a chaſael i maes à vythawr yn dwyll parth ag at à vo dadl yn ei lŷs ev, a pheicafawr yn ei anſawdd, à guddiai neu à dywyllai wirionedd, ac à barai dwyll ar varn à roddai eve, cyd y bai cydwybodawl; canys ynad à ddylai wybod drwy beredd à ddelai ger ei vrôn cyn y gallai varn à vai cyviawn a chydwybodawl.

15. Tair priv ddyledfwydd teyrnedd : cainymgynnal; cadarnâu addysg ar wybodau gwladolion, mal y gallor ymgynnal gan raith a chyvraith, a chan wlad a theyrnedd; a chadarnâu nawdd cywiriaid y genedyl a'r vrodoriaeth a'r nawdd à ddylit i eillion yn nawdd y vrodoriaeth.

16. Tair gormes teyrnedd : amrawd, ſev gwallymnawdd parth ag at gywiriaid a'u dâodd; anrhaith, ſev lledrad, a murn, a chynllwyn, a chadernyd anghyvraith yn cau yn erbyn gwlad a chyvraith; ac anymdawr, ſev yw hyny gwall-ymbwyll ar fyrth amferau a dichweiniau, ac ereill orvodau, lle cauont yn erbyn cyvraith; ac nis gellir eu gwared namyp o raith gwlad a theyrnedd i weled ac i ym.

wybodi a buadau, ac i welláu aeamnewyddu à vo achaws gorvodawg yn darogan.

17. Tri phriv geinmyged teyrnedd : nawdd cywiriaid, cosp a gwared dihiriaid, a gwared anwybodaeth rwng cywir a chywir a gyru barn gyviawn y rhyngddynt.

18. Tri chadernyd cyvraith : ynad dysgedig, tyft cywir, a rhaith gydwybodawl.

19. Tair cosp gadarn y fydd : bod yn eneidvaddeu, tor aelawd, à deol yn aethwlad gan waedd a chyrch gwlad a chyvarth; ac i'r brenin yr un à vyno.

20. Tair cosp eneidvaddeu y fydd : byråu o bèn, crogi, a llosgi; ac i'r brenin, neu arglwydd y cyvoeth, ei ddewis yr un à vyno.

21. Tair cosp ormail y fydd : dwyn gavael meddiant, carchar, a cholli braint; fev pan goller braint y fyrthier i anſawdd aillt hyd yn mhen y nawved ách.

22. Tair cosp gamlwrw y fydd : dwyn gavael lle nas taler yn hawl, gyru swydd a gorchwyl ar à gosper hyd onis gwaretor o dalu y faráad, a cherydd gwlad; fev hyny cyhoeddi gan gorn a gwaedd gwlad yn mhob llŷs, a llàn, a fair, a marchnad, ac ymhob tyrva ddosparthus, y peth à vo ar à gerydder yn vai cospiadawl; fev nis gellir eu gwared un o'r

tri hyn namyn o dalu camlwrw cyvreithawl.

23. Tri chyfwynbwyll y fydd dros gwared llŷs ac ynad ar gofp gadarn : mam yn gwared ei phlant, mab cyn barv, ac efron anghyviaith à wnelo yn erbyn cyvraith a brodoriaeth.

24. Tair aſſwyn y fydd yn nghyvarith dros gwared cosp gadarn : anallu, anwybod, ac eſiwed anghewawl; a'r tri pheth hyn a aſſwynant rag cosp gadarn, ac a'u gwaredant.

25. Tri dŷn nis dylit eu cospi : mud a byddar geni, a phlentyn cyn deall, ac ynvyd cynhwynawl; fev y dywedir, *nid á cosp ar ynvyd*; eithr rhybudd gwlad yn ysgriven ar byft neu veini y brenin, yn waedd gadarn er i bawb ymochel á'r ynvyd, ac a'r mud byddar geni; a'u dodi dan eu nodau gan gorn a gwaedd gwlad a chywlad; achaws hyny y dywedir, *ynvyd á á ar y poſt*.

26. Tri chyvrwym gwlad a chenedyl : tadoldeb, maboldeb, a brawdoldeb. Sev tadoldeb, teyrnedd yn govalu, ac yn lluniaethu, ac yn diwallu, er caingynnal brodoriaeth; maboldeb, yn uvyddáu i'r tadoldeb, er trevn a doſparth gyviawn; a'r brawdoldeb, yn ogydbwyll á'r ddau ereill yn eu llëodd yn ymgynnorthwyawer cadarnáu cymmrawd ar wlad a chenedyl a theyrnedd ddosparthus.

27. Tri chyvrwym brodoriaeth a chenedyl : trwydded warantedig, breiniau cydgynneddv, a chyviawnder cyvreithiau.

28. Tri phrydverthwch brodoriaeth : gwlad a chywlad, pwyll doethion, a gwybodau doethineb, celvyddydan dedvryd rhaith gwlad a chymmrawd. gwaredawl, a fyberwyd addwynbwyll.

29. Tri chadernyd gwybodau a glwydd yn vrenin, rhaith gwlad, ac chelvyddydan : addysg o athrawon yngneidiaeth.

30. Tair fail gadarn cywladoldeb : teyrnedd benadur, rhaith gymmrawd, cymmhwyl amlwg a thrywel, nas gellid a barn dygynnull cywlad yn mraint a'i à elai o bwyll yn ei erbyn ; baint govynai, ai gwr gwlad ai gwr gor- gadarn, nas gellid gan gyviawnder ei gwrlhrym ; a brawd gadarn, nas gellid wlad, y byddai. godidawg o vraint a fwydd a'i divrodai.

31. Tri pheth à ddivrodant wladoldeb a chywladoldeb : breiniau gor- mellaen, anghyviawn o varn cyvraith, a gwallymarbod yn peri annosparth ar a drevnau gwlad a chenedyl.

32. Tri pheth ni favant yn gadarn cydamddifyn, cyvnawdd gwybodau a ond tra bont ar y tair fail gadarn : chelvyddydan, a chadarnau cynnedd- cyvraith, meddianhau, a thangnev vau ac arverau tangnevgar. cenedyl.

33. Tri pheth à ddylynt vod yn chynnal arnynt heb gywladoldeb : llav- ddevnyddion pob cyvraith gyvrwym : uriaeth dsiar, celvyddydan ac ereill cadernyd, iawn, a chydwybod. wybodau breiniawl, a thangnevedd dosparthus.

34. Tri deivnogaeth barn gyviawn : 40. Tri pheth nis gellir cadernyd a pwyll ystyrbell, deddvoldeb gymmrawd chynnal arnynt heb gywladoldeb : llav- cyvraith, meddianhau, a thangnev uriaeth dsiar, celvyddydan ac ereill gadernyd, iawn, a chydwybod. wybodau breiniawl, a thangnevedd dosparthus.

35. Tri deivnogion teyrnedd : angen 41. Tri pheth à gadarnâant dangnev cywlad : breiniau cymmrawd, gwlad- gadarn. oldeb gymmraint, a gwybodau doeth- ac hebddynt nis gellir cywladoldeb

42. Tri chynghlwm cywladoldeb : cyviaith ; cymmrawd, a chymmraint ; ac hebddynt nis gellir cywladoldeb

43. Tri phrydverthwch cywladoldeb : gwybodau moliannus, fyberwyd cariadus, a chymmrawd ddosparthus.

44. Tri pheth à wnant wlad : ceraint, iaith, a breiniau ; a thri chyvrwym gwlad a'u gelwir.

45. Tri chynghlwm gwladoldeb : cyvnawdd, cyvar, a chyvraith ; ac hebddynt nis gellir gwlad a brodor-iaeth.

46. Tri pheth nid gwlad lle nas byddont : cyviaith, cyvraith, a chyvar-dir ; canys heb y rhai hyn nis gellir ymgynnal yn hedd a chymmrawd.

47. Tri phriv gynneddvau gwladoldeb gadarn : celvyddyau breinawl, gwybodau-doethineb, ac arddoriaeth ; canys o'r tri hyn y teirdd pob cynneddvau ereill ar wladoldeb ; a chyn priv-gynneddvau nis gellir adgynneddvau ; achaws hyny anheggorion gwladoldeb yw cadarnau yn vreiniedig a dōsparthus y tri phriv gynneddvau.

48. Tri pheth nid da gwlad lle nas cafer : coed, ceryg, a synonau dwvr.

49. Tri chyfredinion gwlad a chenedyl : mesgoed, helwriaeth, a chlawdd haiarn ; ac nis dylit perch-enogaeth wahanredawl ar nac un nac arall o henynt.

50. Tri phriodolion gwahanredawl à vyddant i wr o'r tri chyfredinion gwlad a chenedyl : nid amgen, cig hely wedi y tyner y croen oddiamdano, mesgafgl, a haiarn cloddiedig.

51. Tri phriodolion gwahanredawl gwr gwlad a chymmrawd ; fev hwnw Cymrocynhenid ogyfevindawd braint : tŷ, buarth, ac ydarth.

52. Tri phriodolion gwahanredawl pob gwr rhag arall, ai aillt ai Cymro y bo : gwraig, plant, a da cychwynawl.

53. Tri phriodolion gwahanredawl pob gwr rhag arall, ac nis gellir en rhānu ag arall, ac nis telir yn nghamlwrw : gwraig, plant, ac argyvreu ; fev yw argyvreu, gwifg, ac arvau, a pheiriannau celvyddyd vreiniawl ; canys hebddynt nis gellir ei gyviawn anlawdd i wr ; ac nid iawn i gyvraith anwriaw gwr, neu anghelvyddu celvyddyd.

54. Tri thlws cenedyl : llyvyr, telyn, a chleddyv ; ac nis dygir yn ngavael gan ddedryd llŷs a chyvraith.

55. Tri thrwyddedawg teulu, ac ni vyddant wrth lavur a gorchwyl a swydd : baban, oedranus, ac athraw teuluaid ; fev nis byddant law ar gledd, nac ar gorn, nac ar arad.

56. Tri dŷn breiniawl ni bydd noeth arv yn eu herbyn : bardd, pencenedyl, a chènad gorwlad.

57. Tri dŷn cyfredin ni bydd noeth arv yn eu herbyn : gwr di arv, gwr cyn barv, a benyw.

58. Tri lle breiniawl ni bydd arv yn erbynu : gorsedd gwlad ac arglwydd ; gorsedd cynghyd cynnal, fev yw hòno gorsedd ddygynnull ; a gorsedd beirdd.

59. Tair gorsedd vreiniawl Ynys Prydain yn nawdd cenedyl y Cymry : gorsedd beirdd, a hòno yn hynav ei bonedd ; gorsedd gwlad ac arglwydd, sev hòno llŷs cyvraith ac yngneidiaeth o ddygynnull yngnaid a brawdwyrrhaith ; a gorsedd cynghyd cynnal, sev hòno gorsedd ddygynnull gwlad a gorwlad gan wŷr teyrnedd, a phen-cenedlodd, a doethion gwlad a gorwlad, er deddvw cymmrawd a chyvraith yn ngwlad a chywlad, a rhwng gwlad a gorwlad, o gymhwyll a chymmrawd a chymmod gwlad a gwlad, a thŷern a thŷern, a rhaith a rhaith, er iawn a thangnef, a braint à ddylit yn ngwlad a chywlad : ac nis dylit noethi arw rhag y rhyw orfeddau o vewn eu swyddau, na rhag eu hamferodd.

60. Tair gorsedd vreiniawl y fydd, ac iawn iddynt wàrogaeth y gan y neb à vythont parth nawdd, neu swydd, neu urddas, neu dda wrth gelvyddyd a gwybodau, yn mraint a brawd un ac arall o'r gorseddau hyny, ar wàrogaeth á vydd herwydd braint, ac, a ddylit i'r orfedd yn nghysbwyll : gorsedd beirdd Ynys Prydain, ac wrth ei barn y bydd pob un o wàrogaeth à geisio dda wrth gerdd a chelvyddyd barddoniaeth, a phawb à vythont yn nawdd yr orfedd hòno dan dervynau ei swydd a'i breiniau ; gorsedd brenin, neu arglwydd cyvoeth, a'i vrawdwyrr, a'i yngnaid, a brŷyriaid, sev hyny pob Cymro tiriawg, er cynnal llŷs a dadlau cyvraith ; a gorsedd cynghyd cynnal, sev gorsedd ddygynnull gwlad

a chywlad ; ac i hon y dylyid wàrogaeth y ddwy ereill, ac à vont yn eu braint ; canys cyd y bo hynav yn monedd gorsedd beirdd, o ba un y henyw pob gwybodau, eisioes hynav yn mraint rhaid a gorvod, gan bwyll a gallu cenedyl, yw gorsedd rhaith ddygynnull gwlad a chywlad, er trevnu a chadarnáu iawn a nawdd ac amddifyn gwlad a chywlad, a chenedlodd cymmrawd, a'u gwahanredolion yn gywiriad gwlad a chyvoeth ; ac hebddi, sev gorsedd cynghyd cynnal, nis gellid braint na chadarn ar un o'r ddwy orfedd ereill ; canys o dri pheth y mae gorsedd rhaith ddygynnull gwlad a chenedyl ; nid amgen, pwyll, nerth, ac ewyllys gwlad a chywlad, a chenedyl a chydgenedyl, er gwneuthur, a gwelláu, a chadarnáu cyvraith a chymmrawd ; a chadarnáu iawn a braint i vrodorion gwlad a chywlad a'u gwahanredolion, ai *Ai!l* ai *Cymro*, gan gyspwyll hyd a lle nad eler yn erbyn y cŷd cyvoll ; canys gorsedd ddygynnull cywlad á gau yn erbyn pob arall o vraint, a gallu, a chyvraith, ac awdurdawd, na vont gymmrawd á hi. Ac yn nawdd gorsedd cynghyd cynnal y cawsant gyntav eu braint a'u cadernid gorseddau arglwydd cyvoeth a'i wlad, a gorseddau beirdd ; ac yn amgen nid oes ac nid oedd braint yn y byd, namyn fyberwyd gwlad a chenedyl iddynt.

61. Tair gorsedd yn mraint gwlad a chenedyl y Cymry y fydd : cyntav, gorsedd beirdd Ynys Prydain, a'u bonedd a'u braint á vydd o bwyll,

ansawdd, a gorvod; neu herwydd ereill athrawon a doethion, o bwyll, ansawdd, a dichwain. A'u baint a'u swydd, noddedigion gorfedd beirdd, yw cynnal a chadw a dodi addysg warantedig ar wybodau dwyvoldeb, a doethineb, a fyberwyd; a chôv a chadw ar bob molianus ar wr a chenedyl; a phob dichwain amserau; a phob rhyveddawd anianawl; a rhyvelodd; a dosparthau gwlad a chenedyl; a dialeddau; a gorfodaethau molianus; a chadw côv gwarantedig ar achau, a phriodasau, a bonedd, a breiniau, a devodau cenedyl y Cymry: a bod wrth raid gorfeddau ereill yn darogan à orfer ac à ddylawr dan ofteg a rhybudd cyvreithawl. Ac amgen na hyn nid oes nac o swydd nac o vaint ar orfedd beirdd; fev ydynt y beirdd athrawon gwarantedig gwlad a chenedyl y Cymry; a thrwydded iddynt yn warantedig o'u swydd yn amgen noc à ddylaint yn Gymry cynhwynawl; fev i bob un ei bumerwi rhyddion, a rhoddion celvyddyd yn warantedig i bob un.

Ail, gorfedd gwlad a chyvoeth; fev gorfedd yngneidiaeth a brawd cyvraith, er iawn a nawdd gwlad a chenedyl, a'u noddedigion, a'u heillion; fev y gwnant y gorfeddau hyn, nid amgen gorfedd cynghyd cynnal á wna gyvraith lle bo achaws, ac a'i cadarnâa yn ngwlad a chywlad; ac nid rhydd i wlad heb gywlad hyny. Gorfedd brawd ac yngneidiaeth á varn ar à wnelo yn anghyvraith ac a'i cyf: a gorfedd beirdd á ddyfsg wybodau mol-

ianus ac à varn arnynt, ac á geidw bob covion cenedyl yn dosparthus a gwarantedig; ac nid iawn i un o'r gorfeddau ymwneuthur á chyspwyll un o'r ddwy ereill, namyn eu cadarnâu a'u cyvnoddi yn gyuneddvawl.

Trydedd orfedd, fev cynghyd cynnal, ei phwyll cyfevin a thervynedig yw gwneuthur à vo raid o newydd ac o wellâad ar gyvreithiau gwlad a chywlad gan raith cywlad o bencenedlodd, a doethion, a theyrnedd benadur; fev yw teyrnedd benadur, neu deyrnedd benraith, yr hynav ei orefgyn o'r breninodd a'r tywyfogion cywlad; ac ar hwnw bydd y cyfraw cadarn; a gair ei air ev ar bob gair arall yn nghyfraw gwlad.

62. Tair gorfedd anghyvarch y fydd: swyddawg gwarantedig o gyvraith yn dasar lluniaeth yn nghyvoeth ei arglwydd, er dyspwyllaw barn, neu gynhenau, neu amrawd, megis symmud neu wrthladd cyvreithiau y brenin; fev y bydd y dasar hyny er cynnal gorfedd wahanredawl neu ddygynnull gwlad a chenedyl yn rhaith, lle bo galw ac achaws; ac ni ddyly gwlad erbynu y swyddawg à wnelo y dasar; canys nid baint i neb ond i arglwydd wneuthur cyvraith; ac nid baint hyny iddo yntau namyn o ddyundeb ei wlad a'i genedyl yn nygynnull; ac nis gellir dygynnull heb luniaeth o le, ac amfer, ac amcan, a bwyd, a llyn, a gwasgawd, a gorphwys, a than, a chynnorthwyon.

Ail, gorfedd rhaith gwlad gan ben-
2 P 2

oenedyl, o gwyn anmrawd ac anghyvrhaith y gan y brenin a'i yngnaid; neu lle nas ceir cyvraith à wnelo iawn amlwg a chadarn; a lle bo hyny iawn i bob Cymro cynhwynawl ei raith; ac er ei bencenedyl y bydd y cyfraw teyrnedd, a lluniaethu gan gynhorth a chynnorthwyei genedyl a'i ddoethion; ac ni ddylai gwlad ei herbynu; canys braint i bencenedyl cyfraw teyrnedd, ac i bob Cymro cynhwynawl hyny yn nawdd braint ei bencenedyl; a llw trichannyn o wŷr cyvraith, few dyledoglon o dirogon à gadarnâ à wnelawr gan raith gwlad o gyfraw gwr o Gymro cynhwynawl, yn nawdd a braint ei bencenedyl. Sev iawn yw i bob Cymro ei lavar, a'i gwyn, a'i hawl, o bwyll anianawl, yn nawdd a braint ei bencenedyl; ac iawn i bob pencenedyl ei wlad a'i raith; a lle gofner, iawn i bob rhaith ei theyrnedd; ac iawn i bob teyrnedd ei chywlad yn rhaith ddyggynnull, rhag gadael i à gauai yn erbyn cyvraith a braint gymmrawd; ac yn hyn o nawdd, braint i bob Cymro cynhwynawl ei wlad, a'i raith, a'i teyrnedd, a'i gywlad, yn nygynnull.

Trydydd vydd er dyspwyll teilyngdawd dwy gyvraith, neu wvy, lle bo gosodedig y naill yn ogyvuuch â'r llall, ac o ddichweiniau amserau, a newidiau byd, a bywyd, a chyflwrw; tyviannus anghyviawnder ar un yn amgen noc ar y llall; ac nis gellir iawn cyn adnabod y cam; ac nis dylit iawnâu heb yn wybod i wlad ac arglwydd; ac nis dylai arglwydd a'i wlad hyny, ond o wybod a dyundeb ei

gywlad yn ddevodawl. Achaws y pwyllau hyn, iawn dan ofteg a rhybudd cyvreithawl undydd o blwyddyn, cynnal gorfedd raith drwy wybod i wlad a chenedyl, er ymgyspwyll â'r à vytho yn nghanam, ac er ei iawnâu gan gymmrawd deilwng, a threiglau y cyfraw hyd y bo achaws gyviawn ac anghenawl; a lle symmuter cyvraith rhaid vydd rhybuddiau gwlad a chenedyl yn deilwng, mal y gallont adnabod à ddoter yn lle à symmutawr.

63*. Tri pheth nis dyliteu gwneuthur ond o ddyundeb gwlad a chywlad a chenedyl benbaladr: symmud cyvraith y brenin, diarglwyddiaethu y brenin, a dysgu gwyboda newyddion a dosparthau newyddion yn ngorfedd beirdd; canys nis dylit hyny cyn y gwypo wlad a chenedyl eu rhywiau, a'u cynneddau, a'u dosparthau, o varn a dangos cyvreithawl dysgedigion a doethion o athrawon gwarantedig yn ngorfedd gyvallywy beirdd Ynys Prydain yn ngwlad a chywlad. A lle ydd eler yn erbyn hyny o bwyll a chyflwyll, overion y gelwir y gwyboda hyny; ac nis dylit braint a da wrth gelvyddyd arnynt; ac nid oes i na chyvraith, na dosparth, na chelvyddyd, nac i unrhyw bwyll ar wyboda, vrait yn y byd onis casawr ar ddangaws ac addysg; ac o hyny barn athrawon a doethion gwarantedig o ddyfsg, a gwyboda, ac awdurdawd, yn mraint dosparthau gwlad a chenedyl. Ac o ddiarglwyddiaethu brenin, nis

* Mac gwall yn hwn.

dylit hyny namyn gan raith gwlad a chywlad; fev o gywlad y bydd llw trichannyn yn rhaith yn mhob cyvoeth arglwydd breiniawl gorseddawg y dau y brenis penraith; a'r trechav, fev y mwyav o riv cyvoethau, yn cadarnau a wneler yn rhaith. Sev yw brenin penraith, brenin neu dywysawg y bo hynav ei oresgyn o'r breninodd cywlad.

64. Tri dyundeb cadarn a ddylit ar wlad a chenedyl y Cymry; dyundeb gwlad a chenedyl, fev cymro y bydd Cymro yn mhob gwlad a chyvoeth yn Nghymru, a chyvun a chyvuuch ei vrait cymmrawd yu un cyvoeth ag yn arall, pa un bynag; cyd y bo iddo ei vrait wahanredawl ar dir yn nghyvoeth ei arglwydd llŷs a henyw o heni.

Ail yw dyundeb teyrnedd; fev nis dylit namyn un brenin Cymru oll; a hwnw vydd yr hynav ei oresgyn o'r tywyflogion cywlad, a gair ei air ev ar bob tywysawg arall; fev hyny yn nygynnull cywlad, ac nid yn amgen; caays yn mhob amgen, gair ei air ev tywysawg ac arglwydd cyvoeth llŷs a gorsedd arall yn Nghymru o vewn ei wlad a'i gyvoeth ei hun dan ei thervynau; a'r hynav ei oresgyn a elwir brenin Cymru oll, a brenin Cymry benbaladr; fev yw Cymry penbaladr, holl grynfyth cenedyl y Cymry yn eu holl gyvoethau dan eu tervynau, gymmrant a chymmrawd, un ac arall, yu mhob un, ac yn mhob arall o'r cyvoethau; namyn daodd a breiniau

priodolion a gwahanredawl anghychwynawl; mal y bydd tir, a fwydd gwlad a llŷs; achaws hyny diarheb yw "Rhydd i Gymro pob gwlad yn Nghymru". Ac ar y brenin penraith y mae cyfraw a lluniaethu rhaith cywlad, a elwir gorsedd ddygynnull, a gorsedd cywlad, a gorsedd cynghyd cynnal, a gorsedd benbaladr, a rhaith Cymry benbaladr. Ac nis gellir ar un yn wahanredawl, ai gwr ai gwlad y bo, a ddylit ar oll o baladr ac yn benbaladr,

Trydydd, dyundeb cyvraith, a braint, a brawd: fev yr un gyvraith a ddylit yn mhob gwlad yn Nghymru; a chymmrant, a chymmrawd, a chymro pob cynhwynawl o genedyl y Cymry, yn mhob gwlad a chyvoeth yn Nghymru, un gystal ac arall; fev gwlad i bob Cymro pob gwlad yn Nghymru, heb yn amgen dim, namyn priodolion gwahanredawl anghychwynawl; am hyny y dywedir gwlad Gymru benbaladr, a chenedyl Cymry benbaladr, a braint Cymry benbaladr.

65. Tair braint gynhenid pob Cymro cynhwynawl; ac eisioes dan enw Cymro y cauir ar Gymraes: cyvarwys a thrwydded pumerwi rhyddion ym mraint ei hân o Gymro cynhenid; ac epil aillt ac ebron a'i caant ar y pedwerygwr o briodafau teilyngion; fev yn ngradd gorefgynydd; braint arvau difyniadawl, a'u harwyddion, fev nas dylit hyny namyn i Gymro cynhwynawl o vonedd gwarantedig; a

braint rhaith yn nawdd ei bencenedyl, ac yn oed barv a'u dodir ar Gymro, ac ar Gymraes ban wráo.

66. Tri thaiawg y fydd, ac nis cyrchant vonedd a braint Cymro cynhwynawl hyd yn mhen y nawved ách: cyntav yw cyfwynvab y bo mab à water yn gyvreithawl gan ei dád; neu o vódd arall, herwydd cyvraith, achaws nas ganedo briodas deilwng a dosparthus; neu yn amgen o vódd, yn erbyn cyvraith a braint gwlad a chenedyl; ail, gwr à gollo drev ei dád a'i vraint, yn gofp am ddrygweithred, à vo eneidvadden, neu arall ó ddrwg cospiadawl a'i govyn; ac aillt, neu estron à wlad-ycho yn Nghymru: ac ni chyrch un o naddynt vraint a bonedd Cymro cynhwynawl hyd yn mhen y nawved ách. A'r drevn hon á ddoded yn nghyvraith am dri achos. Sev---

67. Tri achaws taiogaeth y fydd ar wyr annosparthus na bont yn wýr cyvaith a chymmrawd: rhägvlaenu bräd gan estronion a'u cyfwyniaid; rhag cafael o alltudion tirodd y Cymry cynhwynawl; a rhag aamhriodafau, a geni plant yn annosparthus ac yn anghyvreithus o gyfwyn godineb ac ymordderchu llwyn a pherth. Sev gan y rhyw gyspwyllau, bernir yn eillion estron a'u hepil; cyfwynvab á water a'i epil, a drygwr cywlad a'u hepil, hyd yn mhen y nawved ách: ac ar bob aillt a thaiawg y mae bod yn wr twng a damdwng arglwydd y cyvcoeth, a'i arglwydd priodawr; sev

ei briodawr un a'i cymmero yn ei nawdd, ac à ddoto iddo dir yn daiawc-drev: ac wrth ewyllys a chènad hwnw y bydd máb aillt, oni chyrcho vonedd a braint Cymro cynhwynawl; sev y gellir hyny ar ei bedwerygwr o'i epil o briodafau teilyngion á Chymraefi cynhwynawl. A llyma y modd y dosparther y priodafau hyny, nid amgen---

Máb Aillt, yn wr twng i arglwydd y cyvcoeth, à brioto Gymraes gynhwynawl o vodd ei chenedyl, á vydd o'r briodas hòno yn mraint yr ail rádd ách a bonedd; ar eu meibion hwy ve faiv braint y drydedd rádd; ac un o'r rhai hyny o ymbriodi á Chymraes o waed teilwng á gyrch y bedweredd rádd; máb o'r briodas hòno á faiv yn mraint y bummed rádd; sev yw hwnw wýr y máb aillt cyfevin; a'r máb hwn o ymbriodi á Chymraes gynhwynawl, á efgyn hyd yn mraint y chweched rádd achau; a máb i'r briodas hòno, sev orwyr y máb aillt cyfevin, á vydd o'r feithved rádd; ac o ymbriodi á Chymraes gynhwynawl eve á gyrch yr wythved radd yn mraint ei wraig; canys braint i bob Cymraes gynhwynawl yru grádd ar ei gwr o váb aillt à ymbrioto hi ag ev; a máb i'r orwyr hwn, o'r briodas gyvryw, á gyrch hyd yn mraint y nawved ách; ac am hyny a'i gelwir ev GORESGYNYDD; canys goresgyn ei dir á wna; sevei drwydded o bumerwi rhyddion, a'i gyvarwys, a'i vraint o bencenedyl, a phob cymmrawd arall á ddylit i Gymro cynhwynawl; a chyf cenedyl y bydd ev; sev y faiv yn mraint pencenedyl iddei epil, a

hevyd iddei hynelviaid ; canys y neb à vo byw o naddynt, megis tād, neu hendad, neu orbendad, ac nid tros hwnw yn mhellach, á gafant yn eu gorefsgynydd braint Cymry cynhwynolion ; ac nid mab ei dād a'i gelwir ev yn nghyvraith, gan hawl a dadlau tīr, eithr ei orefsgynydd ; a gorefsgynydd ei hendad yw ev, a hevyd gorefsgynydd ei orbendad, a gorefsgynydd ei ewythredd, a'i gevnderwydd, a'i gyverddron, lle bont un ac arall o briodafau teilyngion ; a'r gorefsgynydd á vydd bencenedyl iddynt oll, wedi dyvod o hono hyd yn nghyrlawnoed gŵr ; a gŵr a chār pob un o henynt hwy iddo ev ; a gair ei air ev ernynt un ac arall ; ac nis dylit gyru twng a damdwng arno ; fev cyd y cyrchont genedyl y gorefsgynydd, a'u breiniau yn rhyddion yn nawdd a braint eu pencenedyl, ni chafant eu tirodd namyn à gyrchont yn wahanredawl grádd neu vrait y nawved ách, fev gorefsgynydd.

69. Tair celvyddyd vreiniawl y fydd, a braint trwydded, nid amgen no phumerwi rhyddion tīr a chyvarwys i bob un o naddynt ; fev i bob gwr a'u gwyypont yn warantedig, ac a'u gwafanaethont, yn wahanred, ac yn amgen no'r tīr à ddylit iddo yn mraint Cymro cynhwynawl : fev ydynt barddoniaeth, ferylltaeth, a llenoriaeth, neu lyvryddiaeth ; fev y dylit iddo ei bumerwi rhyddion yn mraint y gelvyddyd i bob un à vytho yn anfwdd ac yn ngwafanaeth un neu arall o'r celvyddydau hyny yn warantedig o

athraw a gwybodau ; ac ni ddylai un gwr ymarver á dwy gelvyddyd ; ac o gwna ev hyny, nid iawn iddo vrait trwydded ar amgen noc un o'r ddwy ; ac nis gallawr un à wafanaetho ddwy gelvyddyd, neu ddwy fwydd ar unwaith, yn gyviawn a dosparthus.

69. Tair celvyddyd ni ddylai meibion aillt eu dysgu heb genad eu harglwyddi priodawr, ac arglwydd y cyvoeth : nid amgen y tair celvyddyd vreiniawl, fev barddoniaeth, ferylltaeth, a llenoriaeth ; ac o goddev ei arglwydd priodawr a'r brenin i vāb aillt ddysgu un o'r tair celvyddyd hyn, a goddev hevyd i un neu arall vyned yn anfwdd ac yn ngwafanaeth y celvyddydau hyny, ac yn eu braint yn warantedig o wybodau, ni ddylit herwydd cyvraith eu hattal, namyn gadael iddynt, a rhyddion tra vytho byw pob gwr yn mraint celvyddyd vreiniawl, a rhydd iddo yn mraint ei gelvyddyd drwydded o bumerwi rhyddion ; canys braint bonedd á ddoded ar gelvyddydau a gwybodau molianus er yn oes oefodd, er cyvanneddu a gwerinaw gwlad a chenedyl, ac er cynneddvoli moefau ac arverau syberwyd a doethineb, a'u dysgu yn ddosparthus, ac er cyvnawdd yn nhangnev a chymmrawd i wlad a chenedyl a'u cywiriaid ; can nis gellir cyvannedd a gwerindawd tangnevis heb gelvyddydau a gwybodau molianus ; ac ernynt nis gellir cadernid heb vrait bonedd ar a'u gwafanaethwynt. Achaws hyny barn cyvraith a chymmrawd yw nas dylit nac attal, na

gwahardd, na divreiniaw celvyddyd nac ychwaith y neb a'i gwafanaetho.

70. Tri mab rhydd o gaeth y fydd: nid amgen, bardd, feryllt, a gwr llên, o veibion eillion; fev cyd y bo caeth y tād, a mab aillt neu daiawg, rhydd vydd y mab à ddyel yn anafwdd, a gwafanaeth, a braint o fwydd un neu arall o'r tair celvyddyd vreiniolion; a rhydd tra bo byw; ac iawn iddo yn mraint ei gelvyddyd ei bumerwi rhyddlon; fev nis dylit na chaeth na divraint à wypo, ac à vedro wafanaethu celvyddyd yn warantedig o wybodau. Eiffoes, cyd y bont ryddion y cyvryw wŷr wrth gelvyddyd, caethion a meibion aillt vydd eu meibion hwy; ac ev a'u gelwir tri mab caeth o rŷdd; ac eillion vyddant oni chyrcher grâdd gorefgynydd ar âch a bonedd, ac o hyny braint Cymro cynhwynawl. Eiffoes doethion à ddywedant y dylit grâdd angholladwy ar gelvyddyd vreiniawl; achaws hyny barn yw mai nes vydd yr hiliogaeth i râdd gorefgynydd o gafaeliad braint celvyddyd; a lle nis gellir namyn ar y pedwerygwr braint gorefgynydd o âch ac epil a phriodafau, ev à eilir hyny ar y trydygwr yn mraint celvyddyd; canys pob gwafanaeth celvyddyd vreiniawl à ddyddwg ei grâdd yn nêsat orefgynaeth gynhwynawl no phei heb hyny y bythawr; canys iawn i gelvyddyd vreiniawl ei grâdd yn nhreigl bonedd hyd orefgynaeth; fev y dywedir, o channiatâa yr arglwydd priodawr, o a'r brenin, i vab y mab rhydd o gaeth

vyned yn anafwdd, a gwafanaeth, a braint, un o'r celvyddydau breiniolion, a bod gyda hyny priodafau yn deilyngion, nis gellir caeth ar un o'r epil wedi hyny. Ac val hyn, fev yn nawdd a braint celvyddyd vreiniawl, y cyrch cenedyl eillion orefgynaeth a braint Cymry cynhwynawl ar y trydygwr: fev iawn i gelvyddyd ei braint a'i thrwydded o bumerwi rhyddion yn wahanred à braint âch a bonedd o waed cynhwynawl. A grâdd à ennillawr o gelvyddyd vreiniawl, ni syrther o heni, ac ni ddygwydd hi oddiar y genedyl.

70. Tair cangen celvyddyd barddoniaeth: cyntaf, prifvardd, neu vardd trwyddedawg o vraint, ac iddo ei râdd a'i vraint, o drovedgaeth gan athraw gwarantedig o vardd gorffeddawg; ac arno y mae pob côv celvyddyd a gwybodau hyd y bont yn ei fwydd ev o vardd gwarantedig o râdd a braint; a bevyd pob côv a chadw gwlad a chenedyl ar briodafau, ac achau, ac arvau, a rhandirodd, a breiniau gwlad a chenedyl y Cymry.

Ail, ovydd, a'i râdd iddo yn mraint awen a gwybodau moliannus à ddangoso yn warantedig, ac ydd atepo am danynt yn brawvedig ger brôn gorffedd beirdd ddevodawl a theilyng, neu lle na bo hòno, eisteddvod gyvreithawl warantedig o rōdd cenedlad arglwydd y cyvoeth, neu ddeuddeg o'i yngnaid llŷs ev, neu ddeuddeg brawdwr llŷs yn y bo devodawl hyny; ac nis go-vyned trovedigaeth arno, nac amgen

yn hawl na gwybodau gwarantedig; a hyn er cyvnawdd gwybodau rhag nas cefid athrawon devodolion, ac o hyny myned gwybodau a chelvyddyd côv a doethineb ar gyvargoll o ddifyg athrawon a throvedigion dosparthus; ac eisioes er gwellâu a mwyâu gwybodau celvyddyd, o ddodi pob newydd arnaddynt, wrth varn athrawon a doethion, ac o hyny eu cadarnâu a'u breiniaw yn warrantedig, a hevyd rhag cau yn erbyn gwybodau doethineb à ddelawr o fyrrh anianawl awen ac athrylith reddrawl.

Trydydd, derwyddvardd, a hwnw á vydd o vardd gorffeddeg graddedig a gwarantedig o ddoethineb, a gwybodau, ac o davawd i ddangaws barn a phwyll ar wybodau; a'i fwydd á vydd yn mraint rhodd o bwyll a chenedlad gorffedd ddevodawl yn warrantedig o raith gorffedd gan goelbren; a'i fwydd dodi addysg, a dangaws gwybodau doethineb a dwyvoldeb, yn ngorffedd beirdd, ac yn llŷs, ac yn llân, ac yn y teulu y bytho ynnod ei fwydd yn drwyddedawg. Ac iawn a chyvraith i bob un o'r tri hyn ei bumerwi rhyddion yn mraint ei fwydd celvyddyd yn wahanredawl rhag à ddylit iddo yn amgen yn mraint Cymro cynhwynawl; sev ni ddifydd braint gynhwynawl un celvyddyd; nac un celvyddyd y gynhwynawl.

72. Tair cangen llenoriaeth y fydd: nid amgen tavodawg cyvmaith, sev hyny à vytho yn davodawg y rwng Cymro ac alltud anghyviaith; à vetro arwyddaw arrau a gweithredodd mol-

ianus, a dichweiniau rhyveddolion yn a'u dealler gan a'u gwelont; ac ev á elwir y rhyw un á hwnw, arwyddvardd; ac yn drydydd, à vetro ar lyvyf a llythyr, ac ysgrivènu a darllen y Gymraeg yn gyviawn, a dodi addysg ar hyny, a chadw côv llythyr ar dri chôv beirdd Ynys Prydain; sev ydynt achau bonedd o briodafau, a rhandirodd, a gweithredodd a gwybodau moliannus. A braint i bob un o'r tri hyn ei bumerwi rhyddion yn mraint a nawdd ei gelyddyd, yn amgen noc à gafo yn mraint Cymro cynhwynawl; ac eve á vydd yn wr llŷs gwlâd ac arglwydd, ac yn ewyllys y llŷs a'i hyngnaid a'i brawdwyrr, yn nyddiau llŷs a gorffedd, gan ddosparth cyvraith; ac am addysg à ddotawr, iawn yw trwydded a rhoddion yn mraint ammod yn wahanredawl.

73. Tair cangen ferylltaeth y fydd o briveginciau: nid amgen, gôv, maenfaer, a phrenfaer; neu o vodd arall, govaniaeth, faerniaeth coed, a faerniaeth ceryg; a gogymmrant y tri; ac iawn i bob un à wafanaetho un o'r tair celvyddyd hyn ei drwydded cyfarwys o bumerwi rhyddion, yn amgen noc à ddylit iddo yn mraint Cymro cynhwynawl, a bod yn ngwyllys yr arglwydd cyvoeth i ddodi addysg ar eillion y brenin, neu yr arglwydd, ac ar à vynawr o'i daiogion dan dervynau cyvraith; sev yn nawdd nas dodder grâdd celvyddyd ar nebawr o naddynt, namyn drwy genad yr arglwydd priodawr a'r brenin.

74. Tri rhyw y fydd ar gelvyddyddau cynhwynawl cenedyl y Cymry: celvyddyddau doethineb, ac ar veirdd gorfeddogion y côv a'r cadw ar addysg gan athrawon gwarantedig o swydd wrth gelvyddydd barddoniaeth; celvyddyddau ferylltaeth, ac ar ferylltiaid y cadw a'r addysg gan athrawon gwarantedig o swydd; a chelvyddyddau teuluaid, ac ar y pencenedlodd lluniaethu a gyru addysg gan bentuluodd dan dervynau cenedyl hyd y nawfed âch, a grâdd careunydd.

75. Tair celvyddydd deuluaid o brivgeinciau y fydd: llavuriaeth, sev aru tîr, maeronaeth, a gwëyddiaeth; ac ar y pencenedlodd gyru addysg arnynt, ac ateb o hyny yn llŷs ac yn llàn, ac yn mhob cyrch golychwyd.

76. Tair celvyddydd llŷs y fydd: yngneidiaeth; cyvarwyddydd ar ddofparthau a threvnau gwlad a chyvraith a chëv cadwedig arnynt; a chenadwriaeth gorwlad.

77. Tair celvyddydd ddinefig y fydd: meddyginiaeth, cyvnewidiaeth, a llongwriaeth; a baint dinas wahanredawl i bob un o henynt; sev y bydd baint dinas o rodd cenedlad arglwydd y cyvoeth yn warrantedig o yngneidiaeth, ac yn wahanred rhag breiniau cyfredinion gwlad a chenedyl, er cyvnawdd cyvnewidiaethau dosparthus yn nraint cyviauwrder.

78. Tair baint gyfredia dinafodd: nas gyrrer swydd ar a'u cyvanneddant

amgen noc â ddylit arnynt yn mraint a than dervynau eu dinafdrewydd; nawdd nas gormeser ac nas argywedder alltudion anghyviaith â gyrchont y dinafodd er cyvnewidiau; ac nas dylit marchnadodd breinolion namyn yn y dinafdrewydd teilyngion.

79. Tair celvyddydd voneddig y fydd: arvau, marchogaeth, a helwriaeth; ac nid rhydd namyn i Gymro cynhwynawl un o'r rhai hyny.

80. Tair priv vraint pob Cymro cynhwynawl: gorefgynaeth ar bumerwi rhyddion yn nhrwydded; baint cyfraw rhaith gwlad yn nawdd ac yn mraint ei benocenedyl; a baint clud cywlad, sev yw hyny ymfymmud i'r mân y myno'yn nghywlad heb goll baint a brawd, oni bydd swydd gwlad a llŷs arno, a lle bo, deddv arno ei gwafanaethu, ac nas dylit ei hebgor yn ngwlad.

81. Tri pheth y dylai bob Cymro tiriawg eu cadw a'u cynnal: gwraig briawd, gwr arvawg lle nas dyco arv ei hunan, ac athraw teuluaid.

82. Tri pheth nid iawn y naill heb y lleill o honynt: glyw, glew, a gwlad; sev o'r tri y bydd nawdd, nerth, a meddiant yn ddofparthus a chadarn.

83. Tri chyvarwys Cymro cynhwynawl: pumerwi rhyddion, cyvar gobaith, a helwriaeth.

84. Tri chyfredinion cywlad a gorwlad: priv avon, priv fordd, a chyrch golychwyd; ac yn nawdd Duw a'i

dangueu y byddant y rhai hyny, cyd nas noether arv gan a'u cyrchont yn erbyn à gyvarvyddont; ac à wnelo hyny ai brodor ai efron y bo, hawl galanas gan gwyn arno gan arglwydd y cyvoeth.

85. Tri breiniawl gorwlad : bardd, golychwydwr, a phencenedyl; ac nis dylit baint cenedl gorwlad namyn i un o'r tri hyn; ac nis dylit arv noeth yn erbyn un nac arall o'r tri hyn, ai yn rhyvel ai yn heddwch y byddai gwledydd a chenedlodd y breiniolion hyny; canys heb vaint a nawdd ar ddoethineb, a dwyvoldeb, a gwybodau gwladawl, nis gellir tangnevu cenedlodd yn rhyvel; achaws hyny, anhebgor gwlad a gorwlad yw nawdd a baint i genadon gorwlad ymgrych yn heddwch a diogelwch, cyd y bont warantedig o fwydd herwydd devodau cynghrair.

86. Tri chyfredinion gwlad : cammawn, dadlau, a golychwyd; canys gwyf à faiv ar bawb iddynt o Gymry cynhwynawl; sev a'u gelwir y tri chyrch cyfredin.

87. Tri chyvannedrwydd gwlad : plant bychain, cwn, a cheiliogau; a lle a'u cafer y tri hyn, iawn yw i'r lle hyny vaint llys a llan; ac o hyny holl vreiniau gwlad gyvannedd.

88. Tri anhebgor cenedyl : ei phencenedyl, ei dialwr, a'i theisbantyle. Pencenedyl à vydd hynav o wr cyvallyn yn y genedyl hyd y nawved ach; a'i vaint a'i fwydd yw cyfraw gwlad a

llys yn rhaid ei wr; a thavodawg ei genedyl yw ev yn rhaith ddygynnüll gwlad a chywlad, a deddv ar bob gwr o'r genedyl ei wrandaw ev, ac iddo ev wrandaw ei wr. Dialwr cenedyl a'i dwg yn nghad a rhyvel yn y bo achaws, ac á ymlid ddrygweithredwyr, ac a'u dwg ger bron llys, ac a'u cysp wrth varn llys a brawd gwlad. Teisbantyle, sev yw hwnnw gwr cyvrwng yn llys, ac yn llan, ac yn nghammawn, ac yn mhob pellenigaeth; ev á vydd o ddoethion y genedyl gan raith pen-teuluodd y genedyl, ac yn gydgyvarail á'r pencenedyl yn mhob rhaith a dygynnüll gwlad; a'i vreiniau gan raith ei genedyl hyd nawved ach, y gan goelbrea, sev hyny rhaith avlavar.

89. Tair cyvlavan à bair i vab un a'i gwnelo golli ei drev tad, a fyrthiaw i radd ac anmraint alltud hyd yn mhen y nawved ach, neu gyrchu ar ei bedwerygwr gradd gorefgynydd o briodafau teilyngion : lladd ei bencenedyl, lladd ei arglwydd, a lladd ei deisbantyle; rhag trymed y galanafau hyny.

90. O dri pheth y cyll Cymro vaint ei wlad a'i genedyl : cwbl gargychwyn i wlad efron, cwbl gyvymdanc ag efron à vo yn rhyvel à chenedyl y Cymry, a chwbl ymrodd i lu gortrech gorwlad ar genedyl y Cymry; sev yw hyny brad gwlad ac arglwydd.

91. O dri pheth ydd ennill Cymro vaint ei wlad a'i genedyl à golles eve : cwbl garddychwel o wlad efron dan ddamdwn a gwyfion hyd yn ngradd

gorefgynydd; ac yna difydd gwyfleidiaeth; cwbl gargoll dros Gymry a Chymro lle bytho yn ngwlad efron; a chwbl ymwrthladd â llu gortrech lle galleid iddo ddawn a braint o hwyr a chwbl ymgyvladd ag wynt.

92. Tair hawl gorefgyn gyfredin ar dir y fydd: hawl etivedd gwarantedig o gôv a chadw llŷs a llên yn warantedig; hawl mab aillt ar ei bedwerygwr cynhwynawl; a hawl prid cyvreithawl gan varn llŷs ac ynad i wr damdwng y brenin, neu i Gymro cynhwynawl.

93. Tair hawl gorefgyn wahanredawl y fydd ar dir: hawl etivedd cyvreithawl yn attychwel o wlad efron neu alltudedd, lle a'i barnwyd yn ngholl gan varwolaeth, a chael o arall ei dir o varn llŷs a brawd, a hawl gwrthriviad, sev hwnw etivedd cyfevin â wrthbrito dir ei genedyl â brided dan gôv a chadw a chlyw gwlad, lle dangoso ei vonedd yn warantedig, a dodi y gwrthbrid yn llawynad y llŷs y bo ynddi yr hawl a'r ddadl; ac o hyny cyvraith â ddywed iawn iddo ei dir, a'r ynad â ddyrydd dros hyny y gwrthbrid i ai dylai; a hawl mab aillt ar ei bedwerygwr cynhwynawl, sev yw hyny gorefgynydd cyvraith o briodafau teilyngion, ac evc â ddylai dir trwydded yn rhydd ac yn mraint cymmrawd y gan yr arglwydd â vo brenin y tir a'r llŷs a'i barn, ac a'i ded iddo dan dervynau.

94. Tair dadl am dir â ddylit eu

barnu gan wlad yn rhaith tri channyn, lle a'u gwrthrymer: dadl mab aillt ar ei bedwerygwr o briodafau cynhwynolion yn hawl ei bumerwi rhyddion; dadl carddychwel o wlad efron yn dangaws dau dŷt yn warantedig ei bentanvaen, neu ei esgynvaen, neu ei ei vaen tervyn; a hyny yn warantedig o gôv, a chadw, a chlyw gwlad, a gwybyddiaid coeladwy; a dadl gwrthriviad; sev yw gwrthriviad, etivedd cyfevin â ddoto yn llaw ynad, neu ger bron llŷs brawd a chyvraith, y gwrthbrid i â brynes tir ei genedyl dan gôv gwarantedig, sev oes gwrthriviad â vydd gan â bryno dir ar y gorefgyn, a hyny â vydd yn y delo y gwrthriviad yn warantedig o etiveddiaeth, a dodi cyviawn wrthbrid i â ddalio y tir ar y pentanvaen, neu ar esgynvaen, neu ar vaen tervyn y tir, neu ar y maen gwyn nefav â gefir i'r lle, neu yn llaw ynad llŷs y cwmwd, neu ar glawr ger bron y llŷs; a lle gwneio hyny, gwlad â ddywed y dylit iddo ei dir, ac i'r gwrthrym y gwrthbrid.

95. Tair dadl y dylit eu barnu gan ddedryd a rhaith gwlad yn erbyn haerllydrwydd: dadl am wyfleidiaeth lle ydd ymwyfster â'r brenin; dadl y bo ymddisyn neu wad am dir ynddi; a dadl o wrthrym brenin yn erbyn cyvraith; a'r cyfraw ar bencenedyl gwr â ddyco yr hawl, yn llŷs ac yn llân, ac ar ofleg a rhybudd cyvreithawl undydd a blwyddyn.

96. Tri chyveiliorn cyvraith y fydd:

hawl anhyfelys, ateb anghwbl, a chŵv anghyttyf.

97. Tri gwared y fydd rhag y tri chyveiliorn : cadw a chynnal cŵv dosparthus arâch a bonedd gan briodafau teilyngion ; ac ar randirodd a'u perthynafau, ac ateb cwbl, a chan ddfst gwarantedig, a chan â gatwawr y cŵv yn warrantedig, ai o vyw ai o varw y bo ; a rhaith gwlâd gan gyfraw pencenedyl y neb â ddyco yr hawl yn llŷs. Sev achaws anhyfbydder hawl y dosparthwyd ac y cadarnâwyd ar veirdd, gwarantedig o vrait a gradd gorffedd, yn wahanredawl y cadw ar âch a bonedd, ac ar randirodd ; ac wrth hyny cŵv meini pentan, a thervynvain, ac efgynvain, ac am a'u symmutai yn anghyvarch llŷs ac yngnaid.

98. Tri anghydwibod cyvraith : tervynu yn gwbl cyn ymofyn yn drychwif am wirionedd ; barnu ar draws anian a fyrth anefgorawl dichweiniau ac amferau ; a chymhell dŷn er ei avles lle na bo na chyvraith na chyviawn yn gyvlavar â'r varn â gy-mhellawr.

99. Tri pheth â gadwant gŵv tir a thyle, ac â savant yn mraint tyftadon : pentanvaen, meini odynd, ac efgynvaen ; canys nod y genedyl â vydd ernynt ; a hawl lledrad vydd ar a'u symmuto heb genad arglwydd y cyvoeth, gan varn llŷs a chyvraith ; achaws tyftion cedeirn ydynt, ac enaidvaddeu pob un â ddinystro dystiolaeth gadarn.

100. Tri maen arall y fydd â hawl

lledrad ar a'u symmuto : maen tervyn, maen gwyn gorffedd, a maen gobaith ; ac enaidvaddeu â wnelo hyny.

101. Tri pheth ni ddylit heb genad arglwydd a'ilŷs : adeilad yn ngobaith, aredig yn ngobaith, a digoediaw tir gwyllt yn ngobaith ; a hawl lledrad ar a'u gwnelo ; canys gwlâd â chenedyl yn gyfredin bieuŷnt pob gwyllt a gobaith ; ac nid iawn meddiant wahanred i nebun ar vawr na bychan o'r cyvryw dirodd.

102. Tri pheth rhydd i bob dŷn, ai brodor ai eŷtron y bo, ac nid iawn herwydd cyvraith eu hattal : dwr o fynon, neu o nant, neu avon ; tanwydd o geubren ; a maen na vo ya ngwaith.

103. Tri pheth ni ddylit eu dwyn i wlad eŷtron heb genad gwlâd ac arglwydd : aur, llyvrau, a gwenith.

104. Tri pheth nis dylly mab ailteu gwerthu heb genad ei arglwydd priodawr, rhag y prynai eve hwynt gantho : gwenith, mel, a meirch ; a lle nas pryno ei arglwydd wynt, rhydd iddo eu gwerthu lle y myno, cyd nas gwertho i wlad eŷtron.

105. Tri dŷn â dalant alanas ac ni chant rân o alanas : gwraig, ysgolaig, a dŷn ni thalo geiniog baladyr.

106. Tri dŷn y dylit eu cadw rhag arvau : caeth, mab cyn pedwar ar ddeg oed, ac ynvyd cyhoedd ar byft gwlad ac arglwydd.

107. Tri dŷn nis dylit gyru arvan arnynt; bardd gorfeddawg, ysgolâig llŷs a llân, ac ynad; gan nas gellir eu hebgor yn eu hanfawdd a'u fwyddau, ac am nas dylit arv yn llaw â vytho yn mraint Duw a'i dangnef gan gelv-yddyd a gwybodau dwyvolion, a chan fwydd yn rhaid gwlad a chenedyl.

108. Tri dŷn â gadwant vraint llŷs ar y tŷ neu y lle bynag y bwynt yn ngwrthwydd y brenin neu arglwydd y llŷs: ynad llŷs, golychwydwr llŷs, a'r rhaglaw; fev bynag o van neu dŷ y bwynt y tri ynghyd, baint llŷs ar y lle hynny, cyd na bai cytrych y brenin.

109. Tri dŷn nid â cyvraith arnynt: meddw, llai na phedwar ar ddeg oed, ac â gymhellawr o'i anvodd i wneuthur anghyvraith.

110. Tri dŷn ni ellir canlyn cwynau ernynt yn unig ac yn odidogion: gwraig heb ei gwr, mab dioed-ran heb ei dād, a mab aillt heb ei arglwydd priodawr.

111. Tri dŷn nid gair eu gair ar ddim yn y byd: golychwydwr, gwedi y tōro ei gynghrair; tyft â gavwyd yn anudon â ddywed yn llŷs, neu yn arall o van, ar grair; a lleidr cynnevedig cyhoeddgwbl.

112. Tri dŷn nid oes farad iddynt: clawr, ynyd cynhwynol, ac alltud na vytho yn wr priawd Cymraes gynhwynawl; fev eisoes y bydd gwerth cyvraith ar bob un onaddynt, a dir-

wyawg â wrslo gam ag wynt, ac a'u drygont yn nghorf a meddiant.

113. Tri enw rhybuddiwr gwlad: garwgychwedyl, gwaedd gwlad, a rhingyll; a rhydd i hwnw fordd a diarfordd ddydd a nōs ba le bynag ydd elo yn ei fwydd, cyd y bo yn ei law ei gorn dan nōd arglwydd y cyvoeth.

114. Tair gorfav arv y fydd, fev nas dycer yn llaw neu yn noeth: un yw cyrch golychwyd yn mraint beirdd Ynys Prydain dan nawdd Duw a'i dangnef; ail yw yn ngorfedd gwlad, a llŷs gwlad ac arglwydd; trydydd, arv gweftai yn ei lletty dan nawdd Duw a'r brenin*.

115. Tri rhyw wr y fydd: alltud cynhwynawl, fev hwnw estron o gyfevin hanvod, neu vab, neu ŵyr iddo, a phob un o vamau estronion; mab aillt mamwysawl, fev â vo ei vam yn Gymraes gynhwynawl, ac eillion yn mraint mamwys a'u gelwir y cyvryw; a brodorion, fev yw brodorion Cymry cynhwynawl, heb gaeth, heb alltud, heb ledach, yn y gwaed, ac ar y pedwerygwr y faif baint brodor neu Gymro cynhwynawl ar aillt o vamwys cynhwynawl.

116. Tair gwraig y dylai eu meibion vamwys herwydd cyvraith: mab gwraig â rother i alltud o vodd ei chenedyl, mab gwraig â wyftler yn ngwlad anghyviaith o beichioger hi yno, gan ei gwyftlaw o'i chenedyl a'i

* Gwel Driodd Addwyndda.

harglwydd; a gwraig y dyco' alltud drais erni; sev y dylit i veibion y gwragedd hyny drev eu mamau, ac nis dylit ei oedi hyd y nawvedydd, drev ei ram i un o'r meibion hyny.

117. Tri cheidwadaeth tîr y fydd: arglwydd â geidw y tîr â ddisgyno iddo o varwolaeth perchenawg ni adnaper ei etiveddion, hyd oni ddelo etivedd gwarantedig iddei ovyn; a thîr Cymro cynhwynawl â gollo ei dîr a'i vrait hyd yn mhen y nawved ách; a thîr máb dioedran yn y delo i oedran gorefgyn.

118. Tri gwad cyfwynblant: tád, os byw, ar ei lw ei hunan; lle bo marw y tád, pencenedyl a feithlw cenedyl gantho a'u cymmer ac a'u gwád; He na bo pencenedyl llw dengwr a deugain o'r genedyl a'u gwád; a chyfwynvab á wedir, mab aillt a chaeth a'i bernîr hyd ei bedwerygwr, neu hyd orefgyn nawvedydd.

119. O dri pheth ni ellir gwadu máb o genedyl: ei eni yn y gwely cyvreithawl a'i vagu undydd a blwyddyn heb wád; rhoi gwerth er ei vagu cyd bo mab llwyn a pherth; a'i gymmeryd ar ofleg; a gwedi un o'r tri hyn nis gall y tád ei wadu.

120. Tri chymmeriad â vydd ar vâb: un yw ei dâd, a'i lw ev ei hunan a'i gwad neu a'i cymmer; ail yw lle na bo byw y tád, pencenedyl ar ei feithved o wîr twng o'r genedyl a'i gwad ac a'i cymmer; trydydd, oni bydd pen-

enedyl, un gwrar hugain o'r genedyl a'i gwad ac a'i cymmer; sev faith yn lle y tád, a faith yn lle y pencenedyl, a faith gyda'r pencenedyl, ac nid rhaid tyngu drwy bervedd a phervedd, namyn hyd eithav rhyn pwyll a chydwybod. A lle a'i cymmerir, val hyn a'i gwneir; sev y pencenedyl a'i cymmer gervydd ei law ddehau á'i law ddehau, ac a'i rhydd yn llaw y gwr hynav o'r feithwyr; ac velly o hynav i hynav hyd yn mhen y feithved gwr; ac nid oes na nód na dinod ar y gwîr hyny, namyn eu bod yn henuriaid y genedyl, ac nas dylnt rân u tîr ag ev, ac yn ogydgerdded ag a'i cymmerir ac a'i gwedir.

121. Tair fordd y dialltuder dîfyn: tád ar ei lw ei hunan, lle bo y tád hwnw yn vrodor o Gymro cynhwynawl; pencenedyl ar ei feithwyr cyttwag; ac ar â ddywetont dengwr cenedyl a deugain ar lw gan rîf pwyll a chydwybod; ac yna brodorawg vydd.

122. Tri llw gwared: llw pencenedyl a'i faith henuriaid cyngenedyl; llw henuriaid cyngenedyl yn dri feithwyr; a llw gwlad yn ddengwr a deugaint; a lle nis gellir y cyntav, rhaid vydd yr ail; a lle na bo yr ail, yna y trydydd.

123. Tri phrawv dîfyn ar ei lw ei hunan: gwraig am drais gwr, hwrd d a chyrch anghyvarch ar ddîfyn, a thád yn gwadu neu yn cymmeryd máb, sev cyfwynvab.

124. Tri etivedd y fydd : mab o briodas gynhwynawl ; mab cyfwyn â gymmero y tād ar ei lw er cael etivedd, fev ni faiv hawl a dadl ar vonedd cyfwynvab â gymmerawr ar lw tād ; a mab o genedyl lle na bo na mab priodas na chyfwynvab.

125. Tair merched ni thalant amobrau : merch brenin neu arglwydd cyvoeth, merch edlin, a merch pencenedyl.

126. Tair breninaeth y fydd : tywyfawg hynav ei orefgyn yn benteyrnedd ; arglwydd cyvoeth gorfeddawg yn vrenin yn ei lŷs ; a phencenedyl yn rheol a chyvnaidd ei genedyl a'i geraint ; a braint cyfraw gwlād i bob un o'r tri brenin hyny ; fev yw cyfraw gwlād, lluniaethu rhaith lle nis gellir iawn yn nghyvraith yn amgen o vodd.

127. Tair pla cenedyl : magu mab arglwydd, dwyn mab yn ngham i genedyl, a gwarchadw penrhaith.

128. Tri farāad gwr : cyvlavan arno, bod gan ei wraig, a thōri ei nawdd gwedi y rhotho.

129. Tri farāad brenin : tōri ei nawdd, cyrch cyvlavan yn ei ŵydd, a bod gan ei wraig.

130. Tri gwasanaeth ysgolāig neu wr llēn llŷs : cadw dadl ar lythyr yn y bo tervyn, dilēu llythyr gwedi tervyn, a bod bob amfer yn ei swydd wrth ewyllys arglwydd y llŷs a'i yngnaid.

131. Tri chyfredin cenedyl : pen-

cenedyl, teisbantyle, a mab gwraig â rother o vodd cenedyl i efron ; fev y cafant bob un o'r tri eu trwydded o ereidr y genedyl : fev i'r pencenedyl yn mraint ei riawd, y teisbantyle yn mraint ei swydd a'i ansawdd, a'r mab yn mraint mamwys.

132. Tair aelwyd â ddyly wneuthur iawn tros na bo arglwyddoddev : tād, brawd hynav, a chwegrwn.

133. Tair braint wahanredawl pencenedyl : braint carchar, braint amddifynblaid i ateb gwrthrym, a braint nawdd mab aillt â gafer gan ei genedyl, val nas cafo gam a thasg nas dylit o gyvraith a chydwybod.

134. Tri rhieni dŷn : tād, hendar, a gorhendar.

135. Tri chydetiveddion gwr : brawd, cevnderw, a chyverdderw.

136. Tri dŷn â vyddant enaidvaddeu, ac nis gellir eu prynu : bradwr gwlād a chenedyl, â latho arall o fyrnicder, a lleidyr provedig am werth mwy no phedair bygant.

137. Tri lleidyr ni vyddant enaidvaddeu : gwraig o gydledrad â'i gwr, mab dioedran, a rheidus am ymborth lledrad wedi cerdded o hano dair trev, a naw tŷ yn mhob trev, heb gael rhodd er ei govyn.

138. Tri lleidyr camlwrw : lleidyr ci, lleidyr llyfiau gerddi, a lleidyr anivel gwyllt o dir dinllan.

139. Tri lledrad y fydd : cymmeryd yn lledrad, attal yn lledrad, a ladd da bywydawl yn lledrad ; ac eneidvaddeu pob un o'r tri, ac nis gellir eu prynu.

140. Tri lledrad prŷn y fydd : lledrad o dwyll, lledrad o gribddail, a lledrad o gudd dichweiniau, a'u prynu dros eu gwerth cyvreithiawl dair gwaith.

141. Tri phriodolder y fydd ar bob dŷn : etiveddiaeth, braint, a rhyw ; etiveddiaeth à vydd herwydd braint, a braint herwydd rhyw ; rhyw, val y mae benyw a gwryw, brodor ac aillt, a hen ac ieuanec.

142. Tri rhydd cenedyl a'i heillion yn mraint mamwys ; coed adeilad o goed gwyllt, helwriaeth yn nhŷr gwyllt, a mefori tŷr gwyllt.

143. Tri phŷr davodogion llŷs : arglwydd, brawdwr, a mâch.

144. Tri attavodogion llŷs : plaid, tyft, a gwaedd gwlad.

145. Tri thawedogion llŷs : arglwydd yn gwrاندaw ar yngnaid a brawdwr, yngnaid a brawdwr yn gwrاندaw hawlwr ac amddifynwr, a phawb o naddynt yn gwrاندaw tyftiadon hyd yn y tawont eu hunain ; fev cyvraith à ddywed ni ddylit yru taw ar dŷft rhag difawd y gwirionedd.

146. Tri chanol cyvraith : arglwydd i gadarnâu cyviawnder, mâch neu wystyl i gadw cywirdeb, ac yngnad neu vrawdwr cyviawn i amlycâu gwirionedd.

147. Tri dŷn à ddinyftriant wlad a chenedyl : arglwydd twyllgar, ynad anghyviawn, a chyhuddwr cyvlog.

148. Tri dŷn à vyddant anrhaith-oddev : un na favo wrth varn cyvraith, ac na fafo yn wyneb llŷs, ac à latho ei gywlad ; fev goddevadwy cyrch anrhaith arnynt ; fev yw cyrch anrhaith, dwyn yn ngavael y maint à gafer o'u ddaodd cychwynawl, heb werth heb dwnng arnynt, ac eneidvaddeu à latho.

149. Tri chās cyhoedd cenedyl : à latho ddŷn o'i gydgenedyl, lleidyr, a thwyllwr ; fev a'u gelwir velly am y bydd iawn i ddialwr y genedyl eu cyhoeddi gan gorn gwlad, yn llys, ac yn llàn, ac yn mhob tyrva ddosparthus, ac ar byft ynvydion y brenin.

150. Tri achaws gofod cyvraith : addysg er gochel anghyvraith, gwared anghyvraith o darfawr ei gwneuthur, ac er cospi anghyvraith yn ol y bai ag y dylit.

151. Tairceinmyged cyvraith : gwared rhag anrhaith, cospi drygwaith, a chadarnâu iawn am anghyvraith, er cynnal iawn a thangnef cymmrawd ar wlad a chenedyl, o'r tri pheth hyny.

152. Tri bonedd cyvraith : devod gwlad a chenedyl cyn côv, dosparth gwlad a chenedyl ac arglwydd yn rhaith dygynnull gwlad a chenedyl benbaladyr, a chyviawnder wrth bwyll, ac anfwdd, a gorvod : neu val hyn y dywed ereill o ddoethion, wrth bwyll gwirionedd, wrth syrth dichweiniau, ac wrth rŷn cydwybod ; fev y bydd herwydd à ddywedaint.

153. Tri chyviawnder cyvraith :
2 R

gwirionedd, gwybodaeth, a chydwy-
bod; a lle na chyfladdont y tri hyn
yn gyvanian ni ddylit i gyvraith ei
henw; gwirioneddyw gwreiddyn barn,
cydwybod yw gwreiddyn cyvryagiad,
a gwybodaeth yw gwreiddyn cynheb-
ryngiad a threigl hyd yn nhervyn, gan
hawl ac amddifyn a dadlau a thyfiadon.

154. Tair colovn cyngaws: naw
afaith galanas, naw afaith lledrad, a
naw afaith tân.

155. Tair colovn cyvraith: devod
cyn côv a chlyw, brenin drwy gyvraith
warantedig, a gwlád yn marn gan
raith lle ni bo na devod na chyvraith.

156. Tri pheth nid oes namyn rhaith
ddygynnull gwlád a chenedyl benbal-
adyr gan gyfraw penteyrnedd à biau
eu tòri, neu eu fymmod: cyvraith
warantedig o dēyrnedd; deydawd cyn
côv a chlyw gwlád a chenedyl nas
prover argyweddd erni ac o heui, sev ei
bod yn erbyn cyviawnder; ac ammod
gydgyvaddev.

157. Tri thôr cyvraith anefgorawl:
ammod warantedig o dyftiadon, dev-
awd gyviawn cyn côv a chlyw gwlád a
chenedyl, ac anghenocder anefgorawl.

158. Tri thôr ammod cyvreithawl:
angau arglwydd lle nas cafed tervyn
llŷs erni o bydd tragwydd, cleuyd yn
attal tywiraw, ac anghenocddid anef-
gorawl.

159. Tri pheth ni ddylly llŷs ac yng-
naid varnu arnynt yn amgen no chlo
tervyn: pryn cyviawn ar dir herwydd
cyvraith gymmrawd, arglwydd yn

ymliad gwirionedd rhwng gwr a gwr, a
hiroddev gwlád; sev gwlád a chenedyl
benbaladyr yn rhaith ddygynnull à biau
barnu, ac nid amgen.

160. Tri pheth à gadarnâa gymnev-
awd: ei haddwynder, ei galledicder
er lles gwlád a chenedyl, a'i hawdur-
dawd o vonedd a hawl nad elo yn erbyn
cyvraith; a lle bo felly hi á gau yn
erbyn cyvraith.

161. Tri phrivachos rhaith gwlád:
gwneuthur neu fymmod cyvraith;
barnu lle nis gellir o gyvraith parth
difyg, neu ddichwain, ac angen; a
braint gwlád a chenedyl yn gwarchadw
rhag anghyvraith drwy gau yn erbyn
a'i gwnelo.

162. Tri gwyr rhaith cenedyl: ei
phencenedyl, ei faith henadur yn
nghyvnerth ei phencenedyl, a'i theif-
bantyle; sev yw hwnnw gwr o'r genedyl
à ddewifer am ei ddoethineb a'i wy-
bodaen llên: a'i ddewis gan goelbren
neu raith avlavar henaduriaid y genedyl.

163. Tri pheth o byddant ar wr eve
á wedd iddo vod yn bencenedyl: à
ddyweto gyda ei gâr ac à wrandawer,
à ymladdo gyda ei gâr ac à ovner, ac
à vechaio gyda ei gâr ac à gymmerer.

164. Tri phriv anhebgor gwr rhaith:
bod yn Gymro cynhwynawl, sev yw
hyny heb anach heb ledach parth
bonedd; bod yn wr cyvaliwy; a bod
yn benteulu; sev yw hyny, yn wr
gwraig a phlant o briod; sev heb y
rhaf hyny nis gellir teulu yn nghyv-
raith; sev ni wna wr yn anmraint ac ya

samrawd à vo perchen teulu, can ys erddynt ev á wna gydwybod.

165. Tri anhebgor pencenedyl : bod yn wr cyvallwy, a bod yn hynav o wyr cyvallwy ei genedyl hyd yn mhen y nawved ách, a bod yn benteulu, fev yn wr gwraig a phlant o brïodas deilwng; a phob un o'r genedyl á vydd yn wr ac yn gar iddo, a gair ei air ev ar air pob un o'r genedyl.

166. Tri anhebgor teisbantyle : gwr cyvallwy o Gymro cynhwynawl; gwr gwarantedig o ddoethineb awenbwyll, a gwybodau anrhydeddus gwladolion; ac yn wr teulu o brïodas deilwng, yn berchen gwraig a phlant. Ac o raith avlavar doethion y genedyl ai breinier ev yn nawdd a braint pencenedyl, ac eve á vydd dros y genedyl, ac yn eu plaid, yn wr llŷs a llàn, ac yn wr penraith gan ddoethineb a gwybodau, ac yn wr pell ac agos yn nhravodau a dichweiniau y genedyl, a braint iddo drwydded paladyro'i genedyl, yn un a'r pencenedyl; ac yn mhob tyrva cenedyl athraw a chynghor y bydd, ac yn gydggyvarail á'r pencenedyl.

167. Tri achaws breiniaw teisbantyle : dirprwyaw yn nhra nas gallai y pencenedyl; addysg doethineb i'r genedyl; ac achub doethineb cenedyl a gwlad a chywlad drwy ddywain prïv ddoethion cenedlodd y Cymry yn wŷr llŷs a barn yn ngorfedd ddygynnull Cymru benbaladyr, a hevyd yn nygynnull arglwydd cyvoeth a'i wlad; ac yn mhob rhaith wahanredawl gwlad a

chenedyl, ac nis gellir hyn yn amgen o vodd no braint i ddoethion; can nas dylit na deddv na dir ar ddoethion; aceisfoes nis dylit dygynnull heb ddoethion, can ys goreu barn barn doethion; fev nis gellir gwarantu doethineb ar bencenedyl; achaws hyny, braint ac angen i bob cenedyl ei theisbantyle.

168. Tri pheth à wnant gyvallwy : cyvlawn a pherfaith y synwyrâu corforawl; fev yn arbènegion, y clyw, a'r olwg, a'r ymmod; fev y dywed cyvraith tri chyvallwy corf, clyw, golwg, ac ymmod; synwyrbwyll meddwl a deall, o reddv ac athrylith, a chadernyd; fev y tri á wnant gyvallwy ar geudawd, a gwybodau, gwladolion gwarantedig o athraw a dangaws, neu o raith avlavar dengwyr a deugain o Gymry cynhwynawl o'i genedyl ei hun.

169. Tair fordd y cadarnâer ac y breinier pob deddvedigaeth ar wlad a chenedyl : gorfedd ddygynnull Cymru benbaladyr; fev hyny holl wladodd, a chyvoethau, a theyrneddau, a chorvenau cenedyl y Cymry, gan bencenedlodd, a theisbantyléodd, a gwyr rhaith, yn gydgymmrrawd yn ngorfedd ddygynnull gwlad a chywlad, a chenedyl a chydgenedyl. CAN NID OES NAMYN UN GWLAD AC UN GENEDYL AR CYMRU BENBALADYR; ac yn yr orfedd hòmo gwneuthur neu symmud neu wellâu cyvreithau yn ol y bo achos, a'u deddvu yn warrantedig o gymhwyl, a chymmrawd, a chydŷynwyr y dygynnull. Ail fordd, braint gorfedd

gyvallwy gwlad a chywlad, nid amgen, llŷs teyrnedd gwlad a chywlad, ac ynddi deddvw à vo govyn ar newydd, neu ar wellâu, neu ar symmud hên o gyvraith a chymmrawd; a doddi a wneler ar ofteg a rhybudd y llyfodd yn holl gyvoethau gwlad a chenedyl Cymry benbaladyr, er gwellâu, neu gadarnâu, neu wrthryn a gwrthod, val y barnawr yn achaws gan bwyll a chyviawnder; a chynnal y cerdded val hyn yny wyper barn y genedyl, ac y cafer cymmrawd y gan yr holl lysodd heb wrthryn heb wrthneu; a phan a'i cafer, doddi hyny, ar ofteg a rhybudd y gorfeddau a'r llyfodd oll hyd yn mhen y tair blynedd; a chymmrawd gorfedd pen y tair blynedd á elwir gorfedd gyvallwy, a'i threiglaw drwy yr holl gyvoethau; a hōno á dderchaiv ar à ddeddver braint dygynnull gwlad a chenedyl Cymru benbaladyr. Trydydd fordd y doder neu y symmuder cyvraith yn warantedig o awdurdawd gwlad a chenedyl á vydd dan ofteg a rhybudd hyd yn nghyvallwy; fev doddi à vnyer ei ddeddvw yn gadarn, ar ofteg a rhybudd undydd a blwyddyn, gan waedd gwlad a chywlad, yn mhob llŷs ac yn mhob llàn, a phob fair a marchnad, a phob arall o dyrva ddoſparthus gwlad a chywlad, byd oni chafer barn y gwladodd a'r llyfodd, a gwellaad a chyweiriad ar à geinmygawr wrth vodd gwlad a chywlad, a gwybod nad oes na gair na gwrthryn yn ei erbyn; a phan wyper hyny, doddi hyny ar ofteg a rhybudd undydd a blwyddyn gan waedd gwlad, val o'r blaen, hyd

yn nghyvallwy, fev hyd yn nghwbl gwaedd y tair blynedd; ac yna cadarn o gymmrawd Cymru benbaladyr y bydd; a chyvraith gan bob gwlad a chyvoeth, a phob teyrnedd, a phob llŷs a llàn gwlad a chywlad; a gogyvuwch a gogyvurdd á gorfedd ddygynnull gwlad a chywlad y bydd à wneler val hyn; ac nid rhaid cyrchu rhaith cywlad ar gyvraith à wneler velly; canys cyvraith á ddywed, *cavas vodd a chymmrawd Cymru benbaladyr heb wrthryn heb wrthair, am hyny cadarn*; can ys onis cyrcher rhaith ar à wneler val hyn cyn pen y tair blynedd a'r trinydd traphen, bernir bodd gwlad a chywlad, a chenedyl a chydgenedyl, ar à ddeddvwyd; can nis gellir llai no bod gwybodus i bawb à wnaethpwyd gan waedd gwlad yn gyvreithawl o leodd ac amfer, dan goron neu vaint y deyrnedd neu y cyvoeth wahanredawl y buad, gan roddi lle a llwydd i bob gwrthneu, a gwrthair, a gwrthryn galledig o bwyll ac achaws yn geinmygiadawl.

170. Tair colovn rhaith gwlad o bar yw bynag y bo: teyrn cywlad neu arglwydd cyvoeth; pencenedlodd; a henaduriaid cenedyl a doethion gwlad, fev teifbantylëodd, yu warantedig o vaint, gan raith avlavar cenedyl, fev gan goelbren ddoſparthus henadur ar henadur.

171. Tri chyfraw gwlad, ai yn rhaith ai yn amgen y bo: teyrn neu arglwydd cyvoeth, pencenedyl, a theifbantyle;

fev o davawd neu air un neu arall o'r tri hyn y cyfröer gwlad a chywlad, gan waedd gwlad yn ddosparthus gan ddevawd a chyvraith.

172. Tair gorfedd gwlad y fydd: gorfedd ddygynnull gwlad ac arglwydd, gorfedd neu lys barn a chyvraith gan yngnaid; a gorfedd beirdd wrth vrait a devawd beirdd Ynys Prydain.

173. Tair nawdd gyfredin y fydd: nawdd gorfedd neu lys gwlad, nawdd golychwyl, a nawdd arad ac atgor yn ngwaith.

174. Tri pheth anheggor ar orfedd neu lys gyvallwy: ei bod yn warantedig o vrait ac awdurdawd a'i lluniaetho ac a'i cynnalio; ei bod dan nawdd gofeg a rhybudd undydd a blwyddyn gan waedd gwlad yn gyvreithawl, a threiglaw hyd ymhen y tair blynedd a thridiau traphen, a'i bod yn warantedig o le ac amfer ai cynnelir; fev hyny egored lle ac amfer yn ddevodawl, a lle bo velly nid rhaid amgen ar ofeg a rhybudd; a deddvedig vydd a wneler gan varn hyd gyvallwy yn mhob llys a gorfedd gwlad a chywlad, hyd y cerddo fwydd a braint yr orfedd a'r llys a'i gwnelo.

175. Tair rhaith cyvraith y fydd: rhaith ddygynnull teyrnedd a chenedyl gwlad a chywlad er deddvw, gan wneuthur, neu symmud, neu wellau cyvraith, ac a elwir rhaith teyrnedd a chywlad; ail, rhaith gwlad, a elwir rhaith trichannyn; trydydd, rhaith llys, a hono a vydd gan vrawdwy neu

henaduriaid gwlad neu genedyl yn nawdd ac yn mraint llys a'i doto, o feithnyn hyd yn nengwyr a deugain.

176. Tair llys cyvraith y fydd: llys cantrev a chwmmwd, llys benadur, fev llys arglwydd neu vrenin a'i gyvoeth, a llys ddygynnull teyrnedd a chywlad, a hono yn ben ar y ddwy ereill.

177 Tri awdurdawd devodau llys a chyvraith: llys benadur y brenin, cyvraith gwlad, ac arver o bob un onaddynt.

178. O dri pheth y mae cyvraith: anghenion dichweiniau, deall cyvryn y doethion, a chyvundeb cenedyl a theyrnedd yn rhaith.

179. Tri anheggor gorfedd a chyvraith: rhwym devodau, cov cyvarwyddyd, a dadleuon.

180. Tri pheth a gau yn erbyn cyvraith: hir oddev gwlad a chenedyl, cyvnewidiau amfer a dichweiniau yn difrwythaw cyvraith a devawd, ac ammod warantedig o dyftiadon cyvreithawl.

181. Tri gwrthrym devawd: bonedd angheugant, ei gorthrymder, ac angbraith ddrwg: a lle bo un o'r tri petrus vydd, a lle bo y tri yn nghyda cauedig vydd yn ei herbyn.

182. Tri phetrus cyvraith: twyll, cal, a chamvarn, gwedi llithraw amfer arnynt; ac yna nis gellir na deail na diwyg ar un o'r tri, rhag annilyfrwydd yr hawl.

183. Tri pheth nid oes ar nebun ateb droftynt: abredig nad elo yn erbyn cyvraith, gweithred nas gellir dangaws argyweddd o heni, a chafaeliad cyll ni wypo neb yn ngwlad pwy a'i colles; ac nid oes ar neb ateb yn nghyvraith am y tri pheth hyn, namyn hawl arddangaws; a lle nas galler hyny, tervyn.

184. Tair tyfiolaeth gadarn: llw drwy berweddd, cydgyvaddev, a dichweiniau anefgorawl nas gellir petrusder ernynt.

185. Tri pheth à drechant ar gyvraith: à wnelo y brenin, i ddilyd gwir a chyviawn, ac i wneuthur cydgybod a thrugaredd; braint, lle nis gellir à elo yn ei herbyn; ac ammod gydgyvaddev yn warantedig o dyftiadon.

186. Tri gwrandaw llŷs ac ynad: cwyn, deifyv, ac ateb; a braint rhaith gwlad gan gyfraw ei bencenedyl i na chafio ei wrandaw.

187. Tri datgan llŷs ac ynad: hawl, ateb, a barn.

188. Tri pheth yn bendivadden y dylai teyrnedd ac yngneidiaeth eu cynnal, a'u cyvnawdd, a'u cadarnau yn ngwlad a chenedyl: gwirionedd, cyviawnder, a thangnev. Sev y dywed ereill, gwirionedd, gwyboda, a thangnev.

189. Tri devnydd hawl: golwg, gair, a gweithred.

190. Tri diwyneb gwlad y fydd:

brenin, golychwydwr gorfeddawg, a chyvraith; sev lle bont y tri nid rhaid gwyneb gwlad.

191. Tri difer rhag gwŷs gorfedd neu lŷs y fydd: llivodd yn avonydd, heb bynt, heb geubalau, gwaedd gwlad rhag llu gorwlad yn nghlyw yr udeyrn, à chlevyd anefgorawl yn gorvod.

192. Tri avlavar anianawl: maban cyn oed pedwar ar ddeg; clâv a dolurus gorweddawg; a mud cyfevin, neu vud o ddichwain na wypo ar lythyr.

193. Tri rhyw briodorian y fydd: cynhwynolion anianawl, gwŷr llŷs, a gwyr llên; sev y cyntav o'r tri à elwir llëygion, ac iddynt y mae braint lle ar dir a chyvarwys; ac i'r ail y bydd braint fwydd herwydd à ddyweto cyvraith; ac i'r trydyddion, sev y gwŷr llên, y mae braint athrawon; sev dognddo o bob arad o vewn y fwydd y bo ynddi yn warantedig yn athraw; a'i dir braint yn rhydd iddo, a'i drwydded yn mraint ei wyboda.

194. Tair braint gyvreithawl y fydd: braint anianawl, braint tir, a braint fwydd; ac yn nawdd gwlad a chenedyl yn rhaith y doded pob braint, a'r cyfraw ar bencenedlodd.

195. Tair fwydd y fydd ar athrawon gwlad a chenedyl o wŷr llên: doddi addysg i'r lleygion, yn eu teuluodd, ac yn ngolychwyd, ac yn llyfodd y cyvoeth, ac yn ngorfeddau gwarantedig o le ac amfer; ail, cadw côv gwarantedig ar

vreiniau, a devodau, a gwelygorddau, ac achau bonedd, gan briodafan teilyngion, ac ar weithredodd anrhyddus, ac ar bob goreuau gwlad a chenedyl, ac ar à wnefer yn llŷs ac yn llàn, ac yn heddwch, ac yn rhyvel; trydydd, dylint yd yn barod bob lle ac amfer gwarantedig wrth raid gwlad a chenedyl, ac à wafanaethont dan obr a thrwydded, i ddodi addysg a chynghor a gwybod ar geinmygedau, ac i ddatgan côv gwarantedig, ac i ddangos cyvarwyddyd, ac i yru cyvarwyddyd ar à vo rhaid a govyn gan achaws gwlad a chenedyl; megis y bydd *negyddiaethau gwlad a gorwlad, a llŷs a llàn; ac i drevnu goffegau, a rhybuddiau, yn warantedig o gyvraith ac awdurdawd, a'u dodi yn mhen gwaedd gwlad, ac i lywraw à ddoter gan varn a defawd ar gôv llyvyr a llythyr; ac amgen no hyn o fwyddau nis dylit eu gyru ar athrawon gwlad o wŷr llên a llythyr a gwybodau cendawd a doethineb, rhag nas gellint eu gwafanaethu a gwneuthur à ddylint parth eu fwyddau o athrawon gwarantedig.

196. Tri chyvrwym gwladoldeb: gwybodau, brawd, a llavuriaeth.

197. Tri thrwyddedawg gorfeddawg y fydd: bardd, ynad, a theisbantyle.

198. Tri thrwyddedawg dichwain y fydd: celvydd anianawl à wnelo nid llai no gorchest ar gelvyddyd er lles brodoriaeth; anghyviaith à ddihangawr o long a doro yn môr; a brŷdd,

* Negyddiaethau, ond odid.

fev à wareto Gymro yn mhyd anghewawl.

129. Tri thrwyddedawg bydavawg y fydd: oedranus; maban, fev plentyn, ai gwr ai gwraig y bo; ac efron anghyviaith; fev yw bydavawg, un na vytho arno na fwydd na gorchwyl, a'i drwydded yn rhâdgan gyfwyn paladyr.

200. O dri pheth y cafant drwyddedogion eu cyvarwys: pumerwi rhyddion; a lle nis gellir hyny gan ddichwaint, ceiniog arad; a lle nis gellir hyny, ceiniog baladyr, neu gyfwyn paladyr; fev hyny dogned gymmedr ac achaws y gan bob teuluawg o'r genedyl.

201. Tair palvawd ni ddiwygir: un tād ar ei vāb yn ei geryddu er addysg, neu am ei vai; un pencenedyl ar ei gār er coſp am ei wall ac er côv a chynghor; ac un arglwydd ar ei wr yn nydd cad a brwydyr yn ei reoli.

202. Tair dyrnawd arglwydd ar ei wr yn ei reoli: un a'i vryfyll, fev ei fwyddwialen; un a phaeled ei gtedd; ac un a phaeled ei law; ac nid oes farād ar un o'r tri hyny, namyn addysg, a dangaws, a rhybudd rhag à ddrycai.

203. Tair gorfav cyanevawd: cynnal dydd devodawl i ddechren gorfedd a dadl a barn; lle hōnsid gwybodedig yn ngolwg a chlyw gwlad a chenedyl, mal y gwypo bob un y man a'r lle, megis y gwyr yr amfer a'r dydd; a braint cyrch yn hedd a thangnev gan ddevawd gadarn gwlad a chenedyl, ac

na bo noeth arv yn erbyn nebun à gyrchai yr orfedd; ac heb y cyvryw vrait nis gellir cynnal gorfedd deilwng er dosparth, a barn, ac addysg gwlad a chenedyl, mal a'i govyn cyviawnder, a thangnev, ac anghenion, a dichweiniau gwlad a chywlad, ac mal y gweddai ar wlad addwyn yn arail trevnau, a gwybodau daionus ac anrhydeddus.

204. Tri anhebgor llŷs: arglwydd yn trevnu gwaranred, ysgolaig neu lŷn yn gov a datgan, ac yngnaid neu vrawdwy i varnu; ac hebddynt nis gellir llŷs cyvreithawl.

205. Tri anhebgor cyvraith: braint fev gwarant, ac ynad, a thyft; fev y bydd anghyfrau pob cyvraith hebddynt.

206 O dri pheth y mae tyft cyvreithawl: gwr cyvallwy, gwr fydd, a gwr cymmrawd.

207. O dri pheth y mae barn yn mraint cyvraith: tyft, dichwain, a chydwybod; ac nis dylit ar gyvraith, ac à varnai cyvraith, namyn cydwybod yn nefav ac à aller herwydd tyft a gwirionedd gan gyviawnder.

208. Tair rhagfwydd llŷs: cynghellawr, canllaw neu bleidiwr, a rhingyll; fev rhagovynion llŷs a'u gelwir, can y gellir llŷs hebddynt.

209. Tri dŷn à ddylynt gan y brenin, neu arglwydd llŷs, dayodogion droft-ynt yn llŷs: gwraig neu venyw,

avlarav anianawl, ac alltud anghyviaith; ac i'r alltud hevyd y dylit nawdd ac ymborth gan ddogened paladyr; fev hyny dawn gwlad ac arglwydd, rhag ei varw o newyn ac anwyd yn a'i doter yn ei anlawdd parth gwlad a chenedyl.

210. Tri mud gorfedd: un arglwydd, neu vrenin, fev nid iawn iddo ev vod yn raglavar, namyn gwrandaw, a gwedi clywed à glywawr, llevaru à welo yn raid ac yn mhwyll cyvraith, a herwydd barn à ddylynt gan gyvraith; ynad, ac nid iawn iddo ev ei lavar onis dospartho ei varn herwydd à ddangofer yn ei lŷs gan warant a thyft, ac à ddywetont y brawdwy; a mäch, fev nid rhwym iddo ateb namyn i'r ynad neu y brawdwy.

211. Tair dadl nis dylit ond ger bron yngnaid a brawdwy cyweithas: cymmeryd dŷn i genedyl, neu ei wrthladd o genedyl, neu varnu gorefgynaeth i vab aillt o vamwys ar ei bedwerygwr, neu i Gymro carddychwel; ail, dadl tir a daiar; trydedd, tangnevu rhwng gwledydd a chenedlodd yn rhyvel a galanafau; fev nis dylit tragwyddoli y dadlau hyny, onid yn oes yr arglwydd, neu à ddoto yn ei le.

212. Tri pheth y fydd ar ynad eu gwneuthur yn llŷs: dillwng cyvarchau wrth raid y brenin neu raid gwlad a chenedyl; datgan a dosparthu dadleuodd a chynhenau o vewn ei llŷs; a chadarnau ar ei air cyvraith, à varnont y brawdwy; a hyny dan wyfleidiaeth lle a'i govyno cyvraith.

213. Tri rhyw ynad y fydd: ynad llŷs benadur, un; a hwnw á vydd yn bencyngbor ac yn ben cymmrawd teyrnedd y cyvoeth, ac á ddyly vod yn ddiymbaid gyda'r brenin, neu arglwydd y cyvoeth, yn gov cyvraith iddo, er iawn varnu à ddelo ger bron * —a'i fwydd o vrawdwr yr holl deyrnas dan ei therwynau; ail, ynad cwmrawd, ac arno y mae cynnal llŷs, a chòv cyvraith, a'i datgan, a llŷs y cwmrawd à vydd man y bythawr yn nghwyn ac yn hawl, ac yno y cynnail yr ynad hi, a chynnal dadleuau; canys cyvraith á ddywed, goreu a'i barnawr man a'i gwelawr; trydydd ynad, brawdwr braint, sev hwnw tiriog, ac evé á vydd wr llŷs yn rhaith, ac yn nghymmrawd llŷs cwmrawd a chan-trev, yn Nyved a Morganwg a Gwent; canys brawdwr pob tiriog cyvallwy herwydd devawd y gwledydd hyny; ac ar varn nis dylit llai no faith o'r cyvryw vrawdwr, ac o hyny hyd yn neugwr a deugain; a'u barn a'u brawd hwy á elwir rhaith llŷs.

214. Tri dŷn ni ddylit yngneidiaeth iddynt: dŷn anghyvallwy, sev byddar, neu ddall, neu evrydd, neu glavr, neu orphwyllog, neu vud, neu à vo ag attal anianawl ar ei lavar; ail yw alltud, neu váb aillt cyn gorefsgynaeth; sev cyn y cyrcho vraint gynhwynawl; sev braint nawved ách: ac ni ddylai váb aillt oruchavu ar briodorion cynhwynawl; trydydd, gwr annysgedig yn nghyvraith a gwybodaugwladolion,

* Mâc rhyw wall yma.

sev lleygwr na wypo gyvraith a dev-odaugwlad a chenedyl, na barnu ar vraint tŷr, neu ar vraint fwydd, neu ar afeithiau galanafau, ac ereill o bethau yn nghyvraith, am nas cawas ei athrawiaethu yn ddofparthus, ac ni ddylai anwybodus ac annysgedig varnu ar un peth o'r byd mewn cyvraith ba bynag y bo; can nis gellir ar hwnw na phwyll na fynwyr namyn o wyniau anianolion, ar ba rai nis gellir cydwybodus cyviawn.

215. Tri anghyviawnder barn a brawd: barnu ar na vytho ger bron llŷs yn clywed ac nas gwyfiwyd yn warantedig mal y gallai amddifyn; ail, barnu ar à vo ger bron yn ngwrthrym cyvraith, gan vrenin neu arglwydd y llŷs, neu gan vrawdwr llŷs, neu arall o wr llŷs, à wyrai gyvraith; trydydd, barnwr annofparthus heb warrant ar ei fwydd; sev a'i gelwir ynad neu varnwr annheilwng; a lle ydd elo gyvryw varn ar nebun o Gymro cynhwynawl, rhydd iddo ei raith gwlad yn nawdd a braint cyfraw ei bencenedyl: ac i váb aillt y bydd ei briodawr; ac i hwnw braint rhaith à ddylit i Gymro cynhwynawl er diwygiaw cam ei wr o váb aillt; ac i váb aillt yn mraint mamwys y bydd cyviawn nawdd pen-cenedyl; canys iawn i bob Cymraes gynhwynawl nawdd ei phencenedyl. Ac os arglwydd priodawr máb aillt ei hunan à wna yn nghan ag ev, ac yn anghyvraith, nawdd arglwydd y cyvoeth iddo, neu y brenin; ac os gwr brenin neu arglwydd cyvoeth y bydd

à wnelo ag ev yn nghan, nawdd brenin neu arglwydd cywlad iddo, ac i hwnw varnu herwydd cyvraith, ac nis dylit corn gwlad ar vâb aillt yn fo.

216. O dri choll y bydd trais : colli dŷn, colli tîr, a cholli da cychwynawl ; a lle dyco y brenin neu arglwydd cyvoeth un o'r tri yn amgen nog a'i rhotho cyvraith, rhydd i a'u collo ei raith, a'r un a'u dyco a'u tâl, ac a'i diwygia, a lle a'i dyco arall, hawl â ddylit yn nghyvraith ar a'i gwnelq.

217. Tri chollod nis gellir damdwng arnynt : bawd, gwenyn, ac arian bath ; canys llwyr gynhebyg a chyfelyb â vydd iddynt ; ac nis gellir hawl, namyn o dyft neu gyvaddev, ar a'u dyco yn lledrad.

218. Tri dŷn â ddylint ymwyflaw â'r brenin neu arglwydd y cyvoeth rhag cam y ganddynt, ac er diogelwch gwlad a gwerin ; cwyn o'n bywyd ac aelawd ar arall drwy dwng ar grair, neu ar gydwybod yn nawdd Duw a'i wirionedd, achaws bygwth ; ail, â wrthoto iawn cyvraith am argywedd â gafai ; a gorfeddwr â vo hwy no thri diwarnod mewn gwlad ac na rotho warogaeth yn gyvreithawl i arglwydd y cyvoeth, neu i vrehyr, a hyny rhag gwneuthur cam o hano, cyd na bo cwyn arno ; fev yw brehyr, cynhynawl tiriawg o benteulu yn mraint brawdwr llŷs.

219. Tri chrair twng y fydd : bryfyll golychwydwr, enw Duw, a llaw yn llaw â dynger iddo ; a llawgreiriau

a'u gelwir. Tri thwng arall y fydd, nid amgen, gair ar gydwybod, gair yn wyneb haul, a chadarnau yn nawdd Duw a'i wirionedd. Gwedi hyny doded y dengair deddv, ac evengyl Ieuan, a'r groes vendigaid.

220. Tri pheth nis gellir addev hebddynt : cartrev ddofparthus, braint gwlad a chenedyl, a chyvarwys yn warantedig o gymmrawd.

221. Tri dŷn y fydd, a'u braint nas byddant wrth gorn gwlad na llaw ar gledd ; fev hyny nid ânt yn rhyvel : bardd, feryllt, a gwr llŷs ; fev nis gellir hebgor un nac arall o'r tri.

222. Tri arv cyvraith y fydd : cleddyv, gwayw, a bwa a deuddeg faeth yn nghawell ; ac ar bob gwr teulu eu cadw yn barawdgyrch, rhag llu gorwlad ac ebron, ac ereill o wyr anrhaith ; ac nis dylit arvau i amgen no Chymro cynhynawl, neu aillt ar ei drydygwr, er gwarchadw rhag brâd a chynllwyn.

223. Tri pherchenogaeth tîr : âr gyntevig heb wahardd hyd yn nghwbl y trydedd âr, pentan cyntevig, a brodoriaeth gyntevig ; fev yw hyny rhoddi y vrawd gyntav yn llys yn mraint â berchenocai y tîr hyny o Gymro cynhynawl, a bod prawv o hyny hyd gylch rhieni ; fev yw rhient gwr, ei dâd, ei hendad, a'i orhendad ; ac o hyny hyd y nawved âch ac edryd, gerni a'u gelwir.

224. Tri argae tervyn y fydd : cyn-

warchadw, braint, a phriodolder. Sev y dywed llyvyr arall yn hyn o vodd: Tri argae tervyn, RHYW, sev yw hyny BARLIN o gyfevin hawl, neu o gyfevin genedyl; BRAINT, sev yw à rodded o rodd cenedyl i wr am à wnaeth droft-ynt ac erddynt; a GWARANT, sev rhodd gwlad ac arglwydd yn ngorfedd am à ddylai cyviawnder gan BRID, neu i BEDRORION ALLTUDION yn mraint mamwys, neu unrhyw beth arall baryw bynag y barnawr gwarant llŷs a gorfedd; sev a'i dywawd cyvraith Dyvnwal Moelmud; a goreu deddvwr o genedyl y Cymry doedd ev.

225. Tri chov cenedyl y fydd: cov llŷs cyvraith; cov pencenedyl ar ei faith henadur, a chov barddas: cov llŷs cyvraith à faiv^e ar yngnaid, cov pencenedyl à faiv ar ei faith henadur, nid amgen na breiniau a dichweiniau eu cenedyl, ac ar y faith henadur ei dreiglau i'r pencenedyl à vydd wedi yr un à vo marw: a chov barddas à faiv ar veirdd gwarantedig o athrawon a braint gorfedd. Sev y gelwir y tri-ehov hyn, tri chov gwarantedig gwlad a chenedyl; ac arnynt y mae gwarantu pob ach bonedd, a phob braint arvau; canys o vraint tîr y mae braint arvau; a lle cefir braint arvau yn warrantedig o gov ac arwydd, tyst vydd hyny y'mhob dadl tîr a daiar.

226. Tri thywys cov llŷs: cov cyv-undeb dwyblaid; cov tervyn dadl o daiar cynghaws, a'i wadu o'r naill, a'i

haeru o'r llall; a chov anghyvraith à wnel arglwydd a'i ddŷn yn ei lŷs.

227. Tri marwdyf y fydd am dir: tyftiolaeth etiveddion hyd eu gorwyron neu dra hyny à gredir yn llŷs am à glywsant gan eu rhieni à vu gynt, a'r rhai hyny à elwir gwybyddiaid cov a chydwbybod; ail, henaduriaid gwlad a chenedyl am à wyddant parth ach ac edryd; a thrydydd, pentanvaen tad y govynwr, neu un ei hendad, neu un ei orhendad, neu ereill o'i genedyl, neu le adail ei rieni ar y tîr; a phrovi hyny wrth nôd, a gair cenedyl a gwlad; y rhai hyn à savant yn lle tyftiadon lle nis gellir mwy o bwys ar a'u gwrthrym ac a'u gwrthair, o vnyed gwrthyn-ngwrth ger bron llŷs cyvraith neu raith gwlad.

228. Tair cynnevawd gadwadwy y fydd: cynnevawd à erlid gyvraith; cynnevawd à ragvlaena gyvraith gan gyviawnder lle bo iddi awdurdawd o varn llŷs brenin o arver a devawd cyn cov, ac nid iawn iddi namyn dan dervynau y man a'i cafer yn warrantedig o arver; trydydd, un à ragvlaena gyvraith o ddichwain anianawl, a hono ni chymhell nac yn mblaid nac yn ngwrth, namyn difawd cwyn a chanlyn, a dodi rhaith gwlad arni, nid amgen no llw dengwyr o deugain o henaduriaid cenedyl; a lle a'i cadarnâer o hyny, ni vydd wedi hyny à gau yn ei herbyn; sev y dywedir, cyvraith yw, a chov a chadw llŷs arni.

229. O dri achaws y cyll gwr drev ei dād; rhybuddiaw gorwlad rhag eddyl arglwydd a'i genedyl, brād arglwydd neu ynad; alladd dŷn o vurn a chynllwyn; ac enaidvaddeu vydd pob un o'r tri, ac nis gellir eu prynu, a chenedyl o epil pob un o'r tri ávyddant eillion yn un anlawdd ag ereill o veibion eillion cyn baint o vamwys.

230. Tri anhebgor cyvraith: baint gwarantedig o wladac arglwydd; gwyr llŷs, fev yngnaid a brawdwy; a chōv cyvarwyddyd.

231. Tri chōv cyvarwyddyd: cerdd davawd, llyvyr llŷs, a gwybedydd o lin cerdd, fev bardd gwarantedig o athraw a chōv gwybodau*.

232. Tri dyben addysg a chōv: gwybyddu, diwallu, a dyddanu.

233. Tri anhebgor athraw o vardd: awen o Dduw; addysg o athraw; a'i fwydd yn warantedig o varn gorfedd.

234. Tri thlws trevgordd: llyvyr, Athraw o lin cerdd, a gov geveiliawg.

235. Tri anhebgor hendrev: tanwydd, dwr croyw, a bugail trevgordd.

236. Tri anhebgor havodwr: bŵd, bugeilgi, a chylllell.

237. Tri anhebgor bŵd havodwr: nenbren, nenfyrch, a bangor; a rhydd

* *Mac gwall yn hwn: gwybedydd o lin cerdd mewn amgen eiriau uw cerdd davawd. Cōv pencenedyl a'i henuriaid á ddiwygiafai y gwall.*

iddo eu tōri yn nghoed gwyllt á vyno.

238. Tri phren nid rhydd eu tōri heb gēnad gwlad ac arglwydd: mefbren, fev derwen, a bedwen, a rhavnwydden.

239. Tri anhebgor boneddig cynhwynawl: brecan, telyn, a challawr; ac yn ddogned paladyr iddo.

240. Tri anhebgor taiawg: pentan, glaiv, a chavn; ac iddo o ddogned paladyr.

241. Tri pheth ni rēnir ag arall: cledd, cyllell, a brecan; fev a'u pieu-font a'u ceidw o iawn cyvraith.

242. Tri arlludd tŷr: hawl yn llŷs, tōr arad, a llosgi tŷ ar y tŷr.

243. Tri chadarn bŷd: arglwydd, ynvyd, a diddim.

244. Tri ni vyddant garddychwel o ddir a gorvod, fev nid iawn gyru fwydd ar un o henynt: gwraig, bardd, ac annhiriog; fev nid iawn gyru ar un o henynt na fwydd gwlad, na llaw ar gledd, ac ni vyddant wrth gorn a gwaedd gwlad; fev ar vardd y mae baint Duw a'i dangnev, a'i fwydd wrth gerdd, ac nis dylit gwafanaethu dwy fwydd; ac ar wraig y mae gwr, a baint arglwydd priodawr iddo erni, ac nid iawn dwyn oddiar arall ei briawd o ddŷn nac o dda; ac ar annhiriog nis dylit gyru llaw ar gledd, achaws nid oes gantho dŷr iddei golli, ac nid iawn iddo golli bywyd ac aelawd tros arall; namyn gadael iddo ei ferch a'i gynghyd, a lle ydd elo

llaw ar gledd, brýdd a'i gelwir, a braint
brýdd á ddylit iddo.

245 O dri pheth y cyll Cymro cyn-
hwynawl dír ei dád, a braint ei gen-
edyl : cwbl gargychwyn i wlad eftron ;
cwbl ymdanc á llu eftron yn rhyvel á
chenedyl o Gymry ; a chwbl ymrodd i
llu eftron gortrech, o vódd, lle y gallai
ddianc.

246. O dri pheth ydd ennill Cymro
vraint ei genedyl, a'i dír yn rhydd
gwedi a'i collo : cwbl garudychwel o
wlad eftron, cwbl gargoll dros Gymru
a Chymro, a chwbl ymwrthvyn á llu
eftron gortrech lle gallasai vraint a
thiroad y ganddynt yn warantedig, o
ymgyvladd ag wynt.

247. Tri chargychwyn heb attych-
wel y fydd : gwraig briawd, sev ydd
aeth ei braint oddiwrth ei chenedyl,
ac yn nghanedyl ei gwr priodawr, a
hyny yn mraint a bodd cyvraith, ac
ni ddylai ddychwelyd drachevn yn
mraint ei chenedyl hi, sev ni adwna
cyvraith á wnelo unwaith yn ngwy-
bod ; trevtadawg wedi bod yn hir
yn alltudedd yn ngwlad eftron, a
dychwelyd wedi hyny iddei wlad
ei hun, a chafael ei dír ; od á ev
eilwaith yn ddilys yn alltudedd, nid
ymchwel drachevn o iawnder, ac o
gwna, ni roddir iddo drev ei dád ; yr
arglwydd cyvoeth a'i piau yn ngwar-
chadw yny wypo pwy arall o'r genedyl
a'i dyly, ac yna ei roddi i hwnw ; a
chyswynvab á gymmerer neu á water
gan y genedyl, pa un bynag á wnelawr

ni ddylit ei adwneuthur ; sev yw
cyswynvab, máb i arall, neu vab llwyn
a pherth, á gymmerawr yn gyvreith-
awl er cael máb o etivedd.

248. Tair llys gwlad a chyvraith
amryval eu cynnal, parth gorddawd
ac anfwdd gwyr llýs a'i fwyddwyr :
un Bowys ; un Gaerllion ar Wyſg, sev
un Morganwg a Deheubarth ; ac un
Gwynedd. Eiffoes yr un cyf cym-
mrawd y fydd ar y tair gwlad hyny,
nid amgen gorfedd dygynnull gwlad a
chylwad yn rhaith ; ac yn amgen o
vodd nid rhydd gwneuthur cyvreithau
yn Nghymru ; sev nid braint o iawn
cyvraith a chymmrawd i un neu arall
o'r gwledydd wneuthur cyvraith
namyn yn nghyswyn y rhai ereill.

Sev yw arver Powys, maer, can-
ghellawr, un brawdwr o ynad swydd,
ofeiriad i ysgrivenu dadleuodd, a
rhingyll ; ac yn hòno nid oes amgen o
wyr llýs a swyddau herwydd arver cyn
côv a chlyw. Y gwlad a'r genedyl yn
Mhowys.

Llys gwlad a chyvraith yn Ngwyn-
edd á vydd yn hyn o vodd ; nid amgen,
arglwydd y cwmwd, oni bydd yno
y tywysawg ei hunan ; maer, can-
ghellawr, un ynad swydd, ofeiriad
Clynawg, neu un Bangor, neu un
Penmon, i ysgrivenu dadleuodd ; a
rhingyll.

Llýs Deheubarth, sev hòno cyfev
llýs Caerllion ar Wyſg ; tywysawg neu
vrenin, ac yn ei le ev, pan nas bytho,
arglwydd y cantrev neu y cwmwd ;

a chydag ev maer, a changhellawr, ac ysgolâig llŷs i ysgrivenu dadlau a chov llŷs; a rhingyll, a lliaws brawdwr, neu yngnaid; sev brawdwr neu ynad pob tiriawg o benteulu cyvreithiawl yn Neheubarth, a Morganwg, a Gwent; a'r lliaws brawdwr o faith i bedwar ar ddeg, ac o hyny hyd un ar ugain, ac o hyny yn nengwyr a deugain; a'u barn á elwir *Rhaith Llŷs*.

Sev yn Mhowys a Gwynedd un brawdwr swydd, ac yn ngwledydd Deheubarth, nid amgen, Ceredigion, a Dyfed, a Morganwg, a Gwent, lliaws brawdwr baint; sev hyny o vrait tŷr a theulu, ac nis dylit yno yrawdwr neu ynad swydd; sev y bydd y brawdwr wrth raith avlavar henaduriaid a phencenedyl. Sev y dywedir y gellir llŷs yn Neheubarth o'r tri hyn, nid amgen, brenin, neu arglwydd cwmwd yn ei le; cynghellawr o ysgolâig; a lliaws brawdwr; ac un neu arall o'r brawdwr á wna swydd rhingyll yn y llŷs, neu'r cynghellawr á'i gwna.

Ag velly tervyna Triodd Dyvnwal Moelmud, á elwir Triodd Gwladoldeb a Chywladoldeb: a phob prydydd ac achwr á vynai wybod breiniau a devodau gwlad a chenedyl y Cymry benbaladyr; a baint bonedd, a'i rhyw o gyv-iawnder; a baint arvau parth bonedd a rhandirodd, a baint ac anmraint ar eillion; á ddylai wybod y triodd hyn, cyn y bo iawn iddo radd warantedig yn

ngorfedd wrth gerdd davawd, wrth vrait o devawd beirdd yr hên Gymry.

A myvi Thomas ab Ioan o Dreo Bryn yn Morganwg a'i ysgrienoedd o hen lyfrau Syr Edward Mawnfelo Vargam, pan oedd oedran Crist ein Harglwydd ni 1685.

TRIODD CYVRAITH.

Sev y triodd canlyndwl á dynwyd o gyvysgriv ar groen o Gyvreithiau Hywel Dda, yr hwn llynyr á brynoedd O. Iones yn Llundain, Ebrill y 12. 1807. pan werthwyd y rhan oedd ar ol o ysgriolyfrau Edward Llwyd, yn meddiant Sir John Sebright.

Triodd Baint Etiveddiaeth.

Tair etiveddiaeth cyvraith y sydd á drigiant yn ddilys yr etiveddion: un yw etiveddiaeth trwy ddyled o blaid rhieni; ail yw etiveddiaeth á'gafer trwy ammod cyvreithiawl y gan y perchenawg er gwerth; trydydd yw etiveddiaeth á gafer trwy ammod cyvreithawl o vodd y perchenawg, a heb werth.

Tair gwaith y rhênir yr un trev tād rhwng tair gradd cenedyl: yn gyntav, rhwng brodyr; ail waith, rhwng cevndyrw; trydedd waith, rhwng cyverdwrw: oddyna nid oes priawd ran arni.

Tri rhyw brid y sydd ar dŷr: un yw gobyr gwarchadw; ail yw yr hyn á rodder i chwanecáu tŷr neu vrait;

trydydd yw llavur cyvreithawl à wneler ar y tir, y bo gwell y tir o'i blegid.

O dri modd ydd holir tîr: o gam-orefgyn; ac o ddadenhudd, trwy veddiant tâd neu vam; ac o âch ac edryd: can ni thycio govyn tîr o'r modd cyntav nac o'r ail, ni bydd hwyrach no chynt y ceir o'r trydydd.

Tri chamorefgyn y sydd: gorefgyn yn erbyn y perchenawg o'i anvodd, a heb vrawd; neu orefgyn trwy y perchenawg, ac yn erbyn ei etivedd o'i anvodd, a heb vrawd; neu orefgyn trwy warchweidwad, ac yn erbyn y iawn dylyedawg, o'i anvodd, a heb vrawd. Perchenawg yw y neb à vo yn meddu y ddilyed dilys; gwarcheidwad yw y neb à gynnalio neu à warchatwo ddilyed dyn arall.

O dri modd y dosperthir dadyl dadenhudd, rhwng etiveddion; nid amgen, trwy vraint anianawl: cyntav yw braint oed, rhwng hynav a ieuav; ail yw braint priodawl, rhwng etivedd cyvreithawl ac un anghyvreithawl, (canys y cyvreithawl á'i ceif oll;) trydydd yw braint dylyed rhwng dylyedawg ac annilyedawg. Os tadau y rhai hyny hagen á gynnaliant yr un tîr, wers tra gwers hyd angeu, os eu meibon á ddaw i erchi dadenhudd, mab y dylyedawg á geif ddadenhudd o gwbyl, py bryd bynag y dêl. Or doant etiveddion un radd ygyd, ac yn yr un amfer, i ovyn dadenhudd, megis brodyr, o drev eu tâd, neu gevndyrw, neu gyverdyrw, o dir eu tadau, yr hwn

à gynnalio eu tadau yn ddiran, wers tra gwers, hyd varw, ni ddichawn un o'honynt wrthladd ei gilydd na ei oedi; namyn pob un á geif ran dadenhudd.

Tri rhyw vraint y sydd: braint anianawl, a braint tir, a braint swydd.

Tri phriodolder y sydd i bob dyn: rhyw, a braint, ac etiveddiaeth: etiveddiaeth hagen herwydd braint, braint herwydd rhyw, rhyw herwydd y gwahan à vydd rhwng dynion herwydd cyvraith; megis y gwahan brenin a breyr, breyr a bilain, gwr a gwraig, hynav a ieuav.

Triodd Brawdwr.

Tri pheth á berthyn wrth vrawdwr: un yw dillwng cyvarchau wrth raid y brenin; ail yw datganu a dosparthu cynhênau y mywn llŷs; trydydd yw yr hyn à ddospartho trwy varn ei gadarnáu trwy wystyl a brawdlyvyr, or ymwyflir ag ev, neu os govyn y brenin iddo heb ymwyflaw ag ev.

Tri amheu brawd y sydd: un yw bod amryfon rhwng hawlwr ac amddisynwr am varn à rodded iddynt, ac yna y dosparth á á ar y brawdwr à roddafai y varn: ail yw bod amryfon rhwng hawlwr a brawdwr, ac ymwyflaw; trydydd yw bod ymwyflaw rhwng amddisynwr a brawdwr am ei vrawd, ac am y ddau ymwyflaw: hynny yd vydd y dosparth ar awdurdawd lythyrawl; canys dileddyv gyfredin vydd awdurdawd; sev vydd hyny brawd lyvyr Dewi Bævi.

Tri rhyw vrawdwr fyddyn Nghymru, herwydd cyvraith Hywel Dda: brawdwr llŷs beunyddiawl, herwydd swydd, gyda brenin Dinevwr, neu Aberfraw, yn waftad; ac un brawdwr cymwd, neu gantrev, herwydd swydd, yn mhob llys o ddadlau Gwynedd a Phowys; a brawdwr o vraint tîr, yn mhob llŷs cymwd neu gantrev o Ddeheubarth.

Pan dilygwydd brawdwr, swyddawg llŷs, neu gymwd, neu gantrev, yn ngwerth ei davawd, tri pheth á gyll yna: cyntav y cyll ei swydd; oddyna y cyll vraint brawdwr, o eifeu swydd; trydydd, gwerth ei davawd.

O dri modd y dosperthir brawd gynghaws: cyntav yw trwy oddev; canys goddev á dyr bob cynghaws; (os brawdwr á oddev roddi gwyfŷl yn erbyn ei vrawd yn dangneveddus, heb roddi gwyfŷl yna i gadarnáu ei vrawd, dygwyddedig vydd ei varn;) ail yw brawdlyvyr rhwng dau wyfŷl; fev yw hyny gwyfŷl á rodder yn erbyn brawd, a gwyfŷl arall á rodder gyda y vrawd hōno; trydydd yw, brawdwr biau ddosparth rhwng deuddyn yn nghynghaws am y varn á roddasai iddynt, heb ymwyfŷlaw ag ev.

Tri dyn ni allant ymwyfŷlaw yn erbyn brawd, o gyvraith: un yw brenin; can ni ddichawn, o gyvraith, fev yll y mywn dadyl ger bron brawdwr, i holi neu i ateb, trwy vraint anianawl, neu vraint tîr, mal breyr, neu arall; ail yw dyn eglwysig rhwymedig yn

urddau cysegredig; trydydd yw dyn eglwysig rhwymedig yn nghreivydd; can ni ddichawn neb, herwydd cyvraith, roddi gwyfŷl yn erbyn brawd, onid dan berygyl gwerth tavawd, ac nad oes werth gosodedig yn nghyvraith Hywel ar aelawd, a gwaed, a farâed dyn eglwysig; ac wrth hyny, ni eill ueb o honynt roddi gwyfŷl yn erbyn brawd, na chyda brawd. Holl argyweddd segyrllyd á wneler i ddyn eglwysig á ddyllyr ei dalu iddo yn senedd herwydd cyvraith eglwysig.

Tri pheth á ddylly pob brawdwr ei wrandaw y gan y dadleuwyr, cyn barnu neb o honynt i ennill nag i gollod: nid amgen, cwyn, a devnydd, ac ateb.

Tri rhyw varn dremyg y fydd: un yw barn á rodder yn erbyn dyn nis clywo, pan ddatganer gyntav yn y llŷs, nac yn mhell y bo yna, nac yn agaws; os yn agaws y bai, y rhingyll á ddylly ei alw, mal y clywo y varn á roddid arno; os yn mhell y bai, ei araws á ddylid, hyd pan ymddangosai yn y llŷs, or gellid ei gafel yn amferawl wrth gyvraith; ail yw barn á rodder ar ddyn cyndrychawl trwy wrthdrymder o blaid y brenin, neu y brawdwr, neu wyr y llŷs; trydydd yw barn brawdwr annheillwng.

Tri dyn ni eill un o honynt vod yn vrawdwr téilwng o gyvraith: un yw dyn anavus, megis dall, neu vyddar, neu glavwr, neu ddyn gorbwyllig (fev yw hwnnw dyn á orfo ei rwymaw un-

waith am ei ynvydrwydd,) neu ddyn ni
alloddywedyd yn iawn, megis cryg an-
ianawl; ail yw dyn eglwyfig, rhwym-
edig wrth urddau cysegredig, neu wrth
grevydd; trydydd yw lleyg, heb allu
o gyvraith iddo varnu o vraint tir, neu
o vraint fwydd.

O dair fordd y gellir gwrthawd
brawdwr teilwng: un yw o'i vod yn
anghyfredin rhwng y pleidau yn llys
cyn barn; ail yw o'i vod yn gyvrant-
awg ar yr hyn y bo y ddadyl amdano,
pei gellid ei ennill trwy varn; trydydd
yw cymeryd gobyr am y ddadyl, ar ni
bo gofodedig yn y gyvraith o'r
brawdwr.

Amryveilion Driodd Cynglawfaeth.

Tri pheth à ddyly gwarant diball eu
gwneuthur: un yw gwrtheb yn ddiohir
drosto elhunan, a thros y da cynhenus,
a thros amddifynwr y da; ail yw fevyl
wrth gyvraith, a barnu tros yr holl
ddadyl, trwy ddedryd gwlad; tryd-
ydd yw gwneuthur cwbyl dros yr holl
ddadyl mial y barner iddo.

Tri oed cyvraith i ddial celain rhwng
dwy genedyl ni hanfont o'r un wlad:
un yw ennynu hawl yn y dydd cyntav
o'r wythnos gyntav gwedi lladder y
gelain; ac oni ddaw ateb erbyn pen y
pythevnos, cyvraith yn rhyddâu dial;
ail yw, or byddant y ddwy genedyl yn
un cantrev, ennynu hawl yn y trydydd
dydd gwedi lladder y gelain; ac oni
ddaw ateb erbyn pen y nawved-dydd,
cyvraith á ryddâa dial; trydydd yw, os

yn un cymwd y byddant, ennynu hawl
yn y trydydydd gwedi lladder y gelain;
ac oni ddaw ateb erbyn pen y chweched
dydd, cyvraith á ryddâa dial, o her-
wydd na ddaeth ateb.

Tair dirwy brenin ynt, dirwy ym-
ladd cyvaddev, a dirwy trais, a dirwy
lledrad. Diwryn dirwy ymladd, deu-
ddeg mu; diwryn dirwy trais morwyn
yw gwialen ariant, a siol aur, a chlawr
aur, val y dywelbwyd am eu mesurau
yn diwryn farâed y brenin; diwryn
dirwy lledrad yw cyfwynaw lledrad ar
y dyn, a gwadu o hono yn dda ar ei
davawd, a gofawd rhaith arno a'i
phallu.

Tri phedwar y fydd. Cyntav ynt,
pedwar achaws ydd ymchwelir brawd:
ovyn gwr cadarn, a chás galon, a
chariad cyveillon, a ferch da. Ail
pedwar, pedair tarian à ânt rhwng
dynion a rhaith gwlad rhag hawl lled-
rad: un yw cadw gwestai yn gyv-
reithawl; nid amgen, ei gadw o bryd
gorchyvaerwy hyd y bore, a dodi ei
law drosto o'i gywely tair gwaith y nôs
hônq, a hyny tyngu o ddynion y tŷ
ganto; ail yw geni a meithrin, tyngu
o'r perchenawg ar ei drydydd o wyr
un vraint ag ev, geni a meithrin yr
anivel ar ei helw, heb ei vnyed tair
nôs i wrtho, nac o werth, nac o rodd;
trydydd yw gwarant, nid oes warant
namyn ar dair llaw, a'r trydydd am-
ddifyned trwy gyvraith; pedwerydd
yw cadw cyn coll, a hyny yw gwneu-
thur o'r dyn ar ei drydydd o wyr un
vraint ag ev, cyn colli o'r llall ei dda,

bod y da hyny ar ei helw ev. Trydydd pedwar yw pedwar dyn nid oes nawdd iddynt, nac yn llŷs, nac yn llàn, gan y brenin: un yw dyn à dòro nawdd y brenin, yn un o'r tair gwyl arbenig, yn y llys; ail yw dyn à wyfler o vod i'r brenin; trydydd yw ei gwynofawg, dyn à ddylyo ei borthi y nòs hòno, ac nas portho; pedwerydd yw ei gath.

Tri thawedawg gorfedd; arglwydd gwir yu gwrandaw ar ei wyrda yn barnu eu cyvreithiau; ac yngnad yn gwrandaw hawlwr, ac amddifynwr yn ateb; a mäch yn gwrandaw hawlwr, a thalawdyr yn ymateb.

Tri gwanas gwaew cyvreithawl yn nadlau: un yw gwán ei arloft yn y ddaiar ag un llaw, oni vo abraidd ei dynu á dwy law; ail yw gwán y pen y mywn twyn oni guddio y mwn; trydydd yw ei ddodi ar llwyn à vo cyruwch á gwr; ac oni bydd y gwaew yn un o'r tair gwanas hyny, a myned dyn arno a'i varw, traian ei alanas á ddygwydd ar berchen y gwaew.

Tri over ymadrawdd à ddywedir yn llŷs, ac ni fynant: gwád cyn dedryd; a llŷs cyn amfer; a chynghaws gwedi brawd.

Tair faráed ni ddiwygir, or cefir trwy veddawd; faráed yr ofeiriad teulu, a'r yngnad llŷs, a'r meddyg teulu; can ni wyddant wy py amfer y bo raid i'r brenin wrthynt; ni ddylyant wyntau vod yn veddw byth.

Tair gwragedd à ddyly eu meibon

trev eu mam: gwraig à rodder yn ngwyfyl troe ei thád, a chafel máb o heni yn ei gwyfloriaeth; a gwraig à rodder o rodd cenedyl i alltud; a gwraig à ladder gwr o'i chenedyl, a dial o'i máb hwnw, ni ddylyir ei oedi am drev ei vau, nac araws nawved-dydd yn ei erbyn.

Tri meib ni ddylyant gyvran o dír gan eu brodyr un vam ac un dád ag hwynt: un yw máb à gafer yn llwyn ac yn mherth, ac yn anneddawl, a gwedi hyny cymeryd mam y máb o hono o rodd cenedyl, a chafel máb arall o honynt, ni ddyly hwnw gyvranu tír á'r máb à gáad cyn nog ev, yn llwyn ac yn mherth; ail yw cymeryd o ysgoláig wraig o rodd cenedyl, a chafel máb o honei, ac oddyna cymeryd o'r ddau ofeiriadaeth, ac oddyna cafel o'r ofeiriad vâb o'r unwraig, ni ddyly y máb à gáad cyn nog ev gyvranu tír á hwnw; trydydd yw mud, can ni roddir gwlád i vud, can ni ddyly dír nid atebo drosto.

Tri pheth ni ád cyvraith eu damdwng: blawd, a gweuyn, ac ariant; canys cyfelyb á gefir iddynt.

Tri phren rhydd yn forest y brenin: pren crib eglwys; a phren peleidyrr à elont yn rhaid y brenin; a phren elawr.

Tri cheheryn canastyr y fydd: un yw lledrad fordd y cerddo cyvran o hono, canys naw afaith y fydd iddo; ail yw hydd brenin i neb a'i cyllello; trydydd yw abo blaid i neb à wnel cam amdano.

Tri edyn ni ddylir eu lladd ar dir dyn arall, heb ei ghenad : eryr, a garan, a chigfran. Y neb à laddo un o honynt, taled ddeg a deugaint i berchenawg y tîr.

Tri pheth or cefîr ar fordd nid rhaid ateb i neb o honynt : pedol, a nodwydd, a cheinawg.

Tri dyn ni ddily y brenin eu gwerthu : lleidyf gwedi barner i grog, a chynllwynwr, a bradwr arglwydd.

Tri ergyd ni ddiwygir : i garw yn fîd, aci gi yn fîd, aci ebawlgwyllt yn fîd.

Tair nodwydd gyvreithawl y fydd : nodwydd gweinigawl y vrenines, a nodwydd meddyg llys i wniaw gweli-odd, a nodwydd y pencynydd i wniaw y cwn rhwygedig. Pedair ceinawg cyvraith á dâl pob un o honynt.

Tair sarâd celain ynt, pan lladder, pan yspeiler, pan wthier yn ei gorwedd o'i fevyll.

Tair gwarthrudd celain ynt, govyn, Pwy á laddawdd hyn ? pian yr elawr hon ? pian y bedd newydd hwn ?

Tri pheth ni thelir, can collar yn rhaid tŷ : cylllell, a chleddyf, a llawdyr.

Tair gavel nid adwerir : un dros ledrad, ac un ar vâch ni chymhellow, ac un dros alanas.

Tri rhyw dâl y fydd i gwynwr : gau dwng, neu adwerth, neu edvryd.

Tri ymddillwng o rwym hawl y fydd : gwir dwng, neu waefav, neu ynvrydrwydd.

Tri chargychwel heb attychwel : un yw gwraig gwedi ydd ysgaro á'i gwr yn gyvreithawl ; a chyswynvab gwedi gwater o genedyl yn gyvreithawl ; a threvtadawg gwedi dêl yn ddilys ; gwedi y bo yn arglwyddiaeth arall, o iawnder nid ymchwel drachevyn.

O dri achaws y gofoded cyvraith : cyntav yw i geisaw dyfag rhag gwneuthur anghyvraith ; ail yw gwared anghyvraith, or darfaei ei gwneuthur ; trydydd yw er cospi y neb à wnelai anghyvraith, trwy ddirwy, a cham-lwrw, a'r cyvryw á ddilyai.

Tri da nid rhaid mâch arnynt : da à roddo arglwydd i wr, a chymyn à ddêl i ofeiriad y gan y marw, a da à ddêl i veddyg y gau y clav.

Tair marw-dystoliaeth y fydd am dîr, ac á savant yn nghyvraith a barn : un yw, or cyfroir dadyl am dîr yn llŷs, a'i thervynu yn ngwydd gwyr y llŷs, gwedi bo marw y rhai hyny oll, tyfistoliaeth eu hetiveddion hyd eu gorwyr-on, neu achwaneg, á gredir am yr hyn à vu gynt, ac á glywsfant gan eu rhieni o'r ddadyl hõno, a'r rhai hyny á elwir gwybyddiaid am dîr ; ail yw henaduriaid gwlad, i wybod ách ac edryd rhwng oenedyl a charant y dyn à ovyno dîr tiwy ách ac edryd, o nawved-dydd mai neu ragvyr ; trydydd yw pan weler pentanvaen tād y dyn à ovyno dîr, neu ei hendad, neu ei or-

hendant, neu ereill o'r genedyl, neu le adail, neu dîr ei rieni, y rhai hyny á savant yn lle tyfion ar ei ddylyed iddo.

Tri thorllwyth y fydd un werth ag eu mam, nac un à vo na lliaws, or dygir yn llediad : torllwyth gellaft, a thorllwyth hwch ar eu thyleu, a nyth hebawg.

Tri llwdyn unwerth yn y genvain bob amfer : baedd cenvain, ac arbenig y moch, a hwch à gatwer yn nghyver gwestva arglwydd.

Tri rhyw wybyddiaid y fydd am dîr : un yw henaduriaid gwlad, i wybod ách acedryd, i ddwyn dyn ar ddylyed o dîr gyd á'i geraint ; ail yw amhinogion tîr, nid amgen, gwr o bob rhandir o'r drev, i wybod rhanaŵ a finiau rhwng y welygordd ; trydydd yw meiri, a chynghellorion, a rhingyllaid, i gadw tervynau y cymydau, canys y brenin á biau y tervynau hyny.

Tri pheth à geidw gôv, ac à faiv yn lle tyfion i ddyd ar ddylyed o dîr : lle hên odyd, neu bentanvaen, neu esgynvaen.

Tri dyn y telir gweli tavawd iddynt : i'r brenin, pan ddyweter gair hagyr wrtho ; ac i'r brawdwr, pan ymwystler ag ev am ei iawu vrawd ; ac i ofeiriad yn ei eglwys, yn y tair gwyl arbenig, neu yn darllen llythyr rhag bron y brenin, neu yn ei wneuthur.

Tri chowyllawg llŷs : cerwyn vedd,

a bragawd, a chathyl cyn ei dangaws i'r brenin.

Tair hela rydd y fydd yn mhob gwlad ar dir dyn arall : hela iwrch, a hela cadno, a hela dyvrgi.

Tri devnydd hawl y fydd : golwg, a gair, a gweithred.

Tair golwg à ddygir yn nghyvraith : golwg tyfo'i dystoliaeth, a golwg mynegiad o'i vynag, a golwg llygadrydd celus, am ladd, neu losg, neu ledrad.

Tri gair celus y fydd : gair y bo gweli tavawd amdano ; a gwallawgair yn llŷs ; a thavodryddiaeth, am ladd, neu losg, neu ledrad.

Tri rhyw gwallawgair y fydd : gair gwall yn holi, o rwy neu eifeu ; a gair gwall yn amddifyn, o rwy neu eifeu ; a gair gwall yn gwadu. O'r cyntav y cyll hawlwr ei hawl o'r à berthyno wrth y gair, or dygir tyfion yn eu herbyn, ac ni chyll gamlwrw, can nid oes cam gwyn celus yn nghyvraith eithyr tri ; o'r ail, neu o'r trydydd, y cyll amddifynwr gamlwrw, a divwyn yr hawl o'r à berthyno wrth y gair y tyftwyd o'i wall.

Tri thervyn hawl y fydd : gwadu, neu brovi, neu lysu tyfion.

Tri pheth ni chynghain yn nghyvraith : prawv ar weithred, eithyr tri ; gwad dros waefav ; a chôv gwedi brawd.

Tri gweithred y fydd ar brawv llavur cyvreithawl neu anghyvreithawl ar dir, y megys tòri fin, neu wneuthur fin, neu lavur arall, a gweithred llwdyn yn lladd y llall yn ngwydd bugel trevgordd, tyftoliaeth y bugel á saiv am hyny; a gweithred cydleidyrr lleidyrr á grocer am ledrad, tyftoliaeth hwnnw ar ei gydleidyrr á saiv; tyftoliaeth gwybyddiaid hevyd á saiv am dir.

Tri gwaefav y fydd: arddelw, neu warant, neu amddifyn heb warant.

Tri chów gwedi brawd y fydd: goddev o vrawdwr roddi gwyftyl yn erbyn ei vrawd, beb roddi gwyftyl, yna ei chadarnáu, a gwedi hyny cynnyg ei wyftyl, ni ddylir ei erbyniaw o gyvraith, onid barn dremyg vydd; neu roddi gwyftyl yn erbyn brawd gwedi y goddev; neu addaw ymadrawdd yn wallus ar gyvraith a barn, a gwedi barn, ceifaw gwared gwall nis dyly.

Tri lle y tywys ców llŷs: am gyvundeb pleidau; ac am dervyn dadyl, or daw cynghaws un yn dywedyd ei thervynu, a'r llall yn dywedyd na thervynwyd; ac am anghyvraith á wnel arglwydd á'i wr yn ei lŷs.

Tair tyftoliaeth ddilys y fydd: tyftoliaeth llŷs yn dwyn i gów; a thyftoliaeth y gwybyddiaid á gredir pob un yn y gyvraith ar wahan, megis tād rhwng ei ddau váb, neu yn llofawg am dir; a thyftoliaeth y gwrthdyfton.

Tair tyftoliaeth marwawl y fydd:

tyftu arddyn cyn ei holi o'r hyn y tyfter; neu tyftu arddyn na wadwys, neu nad amddifynwys erbyn á ddaroedd iddo ei wadu, neu ei amddifyn; neu tyftu arddyn ddywedyd yr hyn nis dywed y llŷs, a'r brawdwyrr a'i clywo á ddylant ei ddwyn yn varwawl, trwy arch yr amddifynwr, os cofa. A llyna y tri lle y mae trech gwybyddiaid no thyfton.

Tri gwahan y fydd rhwng gwybyddiaid a thyfton: gwybyddiaid am yr hyrr á vu cyn ymhawl yn y llŷs y dygant eu tyftoliaeth, ac nid ev y dwg tyfton; ail yw, gwybyddiaid biau dedryd eu gwybod yn nghyvraith tyfton, can ni rydyfter iddynt, ac nis piau tyfton; trydydd yw, gwybyddiaid biau ddwyn eu tyftoliaeth yn erbyn gwád ac amddifyn, fev yw hyny, gwybyddiaid biau brovi gwír gwedi gau, ac nis piau tyfton.

O dair fordd y mae cadarnach gwybyddiaid no thyfton: un yw gallu dwyn lliaws o wybyddiaid am un peth yn y gyvraith, neu un gwybyddiaid, inegis mách, ac ni ellir dwyn na mwy na llai no dau o'r tyfton; ail yw gallu dirwyaw dyn, neu ei werthu, trwy wybyddiaid, ac ni ellir trwy dyfton, o gyvraith; trydydd yw gallu o wybyddiaid brovi yn erbyn gwád ac amddifyn, ac nis dichawn tyfton. Pan dyfto tyft yn ei dyftoliaeth beth yn gyvreithawl ereill yn erbyn amddifynwr, neu pan dyfto amddifynwr beth yn gyvreithawl yn erbyn tyfton, y rhai hyny á elwir gwrthdyfton yn nghyvraith, ac ni ellir eu llyfu.

Tair tyftoliaeth y fydd ar air, ac ni ddygir i grair : tyftoliaeth lleidyr ar ei gyddleidydr wrth y grog ; a thyftoliaeth nid eler yn ei herbyn pan ddycer ar air : a thyftoliaeth y gwrthdyfton. Gwybyddiaid, yn mhob dadyl, grym tyfton á gynhaliant ; a chystal á allant yn mhob dadyl ag á ddichawn tyfton. DEWI BREVI.

O tri modd y telir dirwy trais : un yw pan ballo ei amddifyn i amddifynwr yn erbyn dyn ; ail yw pan ballo ei raith i ddyn yn gwadu trais ; trydydd yw pan ballo ei warant i ddyn á'i galwo yn nadyl trais.

O dri modd y cyll dadyl trais ei braint mwyar : na wneler ei theithi ; ac o dyftoliaeth vywawl yn nadyl trais ; ac o gwynaw o'r hawlwr ddwyn o'r eiddo ev yr hyn á ddychwyd i drais rhag arall, ac nid y ganto ev. Nid mwy hagen y rhaith yn y tri phwnc hyny no llw tri dyn ; ac nid mwy y dial no thri buyn camlwrw, oni ellir ei wadu neu ei amddifyn.

Un o dri pheth á gyll y neb á dreifer : ei ddyn ; neu ei dir neu ei dda arall cychwynawl, neu ei vrait.

Tri rhyw amddifyn y fydd : un yw nad ateper yn anamserawl er govin ; ail yw amddifyn val nad ateper byth er govin ; trydydd yw amddifyn gan ateb, mal na choller dim ar yr hawl.

Tri pheth nid rhaid ateb i neb o honynt : un yw peth ni bo diebryd

yn erbyn cyvraith ; ail yw gweithred y galler dangaws ei argyweddd, or gwneir, ac ni ddangofer ; trydydd yw colled, ni wypo gwlad neb rhyw hysbyfrwydd i'r hawlwr ei golli.

Tri rhyw ddiebryd y fydd : un yw dwyn peth ac nad adwerer trachevyn ; ail yw addaw argyweddd ar ddyn, neu ar yr eiddo, heb wneuthur iawn na heddwch amdano ; trydydd yw diebryd dyn o'r dyled dros amfer edryd.

O dri modd y caua cyvraith rhwng hawlwr ac amddifynwr : un yw, o golli ei amfer, a hwnw á ddamweina o lawer modd ; ail yw, o hawl heb berchen ; trydydd yw, o dervynu ei ddadyl cyn no hyu.

Tri thervyn hawl cyvreithawl y fydd : un yw tervyn o gyvundeb pleidau ; ail yw tervyn gofodedig rhwng pleidau trwy gymrodeddwyr ; trydydd yw tervyn trwy varn.

Tair dadyl á ddylyant eu hiacháu ac eu barnu trwy ddedryd gwlad yn erbyn haerllugedd : un yw dadyl am venfyg neu wyfyl, neu avel y fydd un gyvraith ; ail yw dadyl y bo amddifyn ynddi, nid amgen gwad am dir ; trydydd yw dadyl o wrthdrymder brenin yn erbyn cyvraith.

Tair cynnevawd y fydd : cynnevawd i erlid gyvraith, a hōno y fydd gynhaliadwy ; cynnevawd á ragvlaena gyvraith, or fydd iddi awdurdawd brennawd, cynhaliadwy yw ; cyn-

nevawd à lwgyr gyvraith, ac yna y dyly ei chymhell.

Tri pheth à gadarnâa ddevawd : awdurdawd, a gallu, ac addwynder.

Tri pheth à wânâa gynnevawd : gwrthdrymder, angheugant vonedd, a drygangraith.

O dri modd y cyll brawdwr gamlwrw o varnu, ac ni chyll gwerth ei dawd : un yw, pan ddivarno cyvryw à varnafai ev gynt, trwy y cyfelybion achwyfon ; ail yw, pan êl ar gyveilorn yn datganu dadyl, or cadarnâa mwy neu lai yn ei ddadyl nog à vu o eiriau grym ; trydydd yw, na roddo gwyftyl gyd â'i varn, pan rodder gwyftyl arall yn ei herbyn. O'r modd cyntav y varn gamav à ddilêir ; o'r ail y datganu à iawnêir ; o'r trydydd y varn hevyd à ddilêir yna, can boed iawn, canys cadarnâwys y brawdwr hi yn amferawl trwy wyftyl. Os y dadleuwr à ebrvyca ymwyftlaw à brawdwr, nid amgen pan y datgano gyntav iddo, ni cheif ymwyftlaw ag ev am y varn hòno byth gwedi hyny, cyd boed cam ei varn, Yn gyfelyb i hyny, od ymwyftla ev yn amferawl, ac nad ymwyftla y brawdwr ag ev, ei varn hevyd à ddygwydd.

Tri rhyw vynag y fydd, ac am bob un o honynt y gofodir rhaith gwlad ar ddyn am ledrad : un yw, dyvod y colledig a'r mynegwr gyd ag ev, à dyngo yn erbyn arall, clybod a gwybod arno y lledrad ; ail yw, tyngu o'r

mynegwr, gweled a gwybod arno y lledrad, a hwnw yw lliw ; trydydd yw, lluddias rhag dyn ceisaw ei dda yn y lle y tebycai ei vod. Ni ddyly neb roddi rhaith gwlad am ledrad, heb un o'r mynegau hyny yn ei erbyn, onid pallu o lw gweilydd à wna i'r colledig. Or palla, nid rhaid mynag arno, eithyr hyuy, i gymhell rhaith gwlad arno.

Tri rhyw dwng y fydd : cadarnâu gwir, gan dyngu trwyddo bervedd ; ail yw gwadu gau, gan dyngu trwyddo bervedd ; trydydd yw tyngu peth petrus, o herwydd cydwybod. Sev yw peth petrus, yr hyn ni wyper beth vo, ai gwir, ai gau.

Tair gofodedigaeth y fydd o herwydd cyvraith i gwblâu y gyvraith a'i harverodd yn bryfaith, hyd na aller eu cablu, o eifeu, neu o ormodedd, neu o bethau annheilwng : cyntav yw o'r cyfelybion, cyfelyb varn à roddir ; ail yw o'r ddwy gyvraith ysgrivenedig erbyn yn erbyn, yn dosparth yr un peth ; yr un à vo deilyngach no'r llall à gynnelir ; trydydd yw pob rhyw gyvraith ysgrivenedig, ar ni bo gwrthwyneb iddi yn ysgrivenedig, à ddylir ei chadw, hyd goynont y pendevig a'i wlad i ddilêu hòno, gan ofawd arall à vo teilyngach.

Tri rhyw gamddosparth y fydd y cefir ymodwared amdanynt, herwydd cyvraith, heb vod yn rhaid nac yn berthynafawl ymwyftlaw à brawdwr, ac ni chyll amfer yn nghyvraith i

amheu y ddosparth o blaid goddev, hyd pan vo llithredig un dydd a blwyddyn o ddydd y camddosparth, nac yn erbyn ei etivedd, os am dir y tyv y gynhen; ac or damweina carcharu cyvraith o blaid arglwydd, er hyd y bo heb iawn, ni chyll amser y gyvraith o amheu, onid gan wallocáu canlyn gwedi canatâer cyvraith iddo, hyd pan lithro undydd a blwyddyn; ac ni chyll amser yn nghyvraith hevyd i'r neb â ddechreuo gynhebrwng dadyl, or damweina rhyvel cyn tervynu y gynhen, onid gan ebyrgovi undydd a blwyddyn gwedi gwaflataâer heddwch, ac adnabod yr arglwydd â wledycho. Cyntav yw rhoddi barn o ddyn yn erbyn plaid, heb allu iddo ei varnu o vrait tir, neu o vrait swydd, neu rwyddedig yn urddau cyfgedig, neu ddyn anavus, neu veius, neu ddyn o glevyd anianawl, a'r pyncau hyny yn deor iddo deilyngdâwd ei vod yn vrawdwr o gyvraith; neu vrawdwr â ddotid yn ei erbyn lyfiant cyvreithawl, neu wrthnead cyvreithawl, heb dervynu â rhai yn yr achaws; neu gwedi darfaei ei vod yn yr achaws rododi barn; neu rododi barn o vrawdwr cyn agau ar y ddadyl, a deifyv o bob parth; neu cyn doddi o blaid arglwydd yn ol deifyv o bob parth; neu rododi barn o vrawdwr yn ddifyvod cyn cyvarch dyundeb ei gydvrawdwr; neu rododi barn o vrawdwr ar ddyn yn erbyn cyvraith, drwy gymhell o blaid arglwydd, neu geisaw mwynant dosparth yn lluniaeth barn, neu gymrodded am berchenogaeth tir â ddosperthid oddieithyr gweithred

gorfedd gyvreithawl; onid yn y lle y damchweinai i arglwydd o'i dir ehun estynu perchenogaeth i wr iddo, ai yn nghyvarws, ai yn rhybued arall; llyna yr un lle y gellir cadarnáu perch-enogaeth i ddyn ar dir a daiar oddieithyr gweithred gorfedd gyvreithawl. Ail dosparth yw gallu doddi yn erbyn brawdwr, neu roi o'i gydvrawdwr un o'r pedwar achaws ydd ymchwelir brawd; nid amgen, cās o blaid gelyniaeth; fev yw hyny, gallu provi ar vrawdwr rododi cam varn, neu gadarnáu gau, ai ev ai rhai o'i gydvrawdwr, mewn cov neu ddedryd yn erbyn dyn, a hyny o gās o achaws gelyniaeth; neu brovi ar vrawdwr o vrait tir, neu rai o'i gydvrawdwr, erbyniaw gwerth neu obyr neu eddewid arno; neu vrawdwr swyddawg, eithyr yr hyn â ofoded yn nghyvraith, iddo drosvarnu,, ac o'r achaws hwnw barnu cam, neu gadarnáu gau, drwy gôv neu ddedryd, yn erbyn plaid, a hyny o ferch da; neu allu doddi yn erbyn brawdwr, neu rai o'i gydvrawdwr, dyundeb drwy rwydd ac eddewid; nid amgen, rhoddi hovnder i blaid, drwy gadernid py ddadyl bynag y dangoso yr hawlwr, neu amddifynwr, yn y goddevydd yn vrawdwr cadarnáu ei ewylls iddo, neu ddosparth ar y pwnc hwnw â eilw cyvraith yn gariad cyveillon; neu allu provi yn erbyn brawdwr, neu rai o'i gydvrawdwr, gosawd bygwth arnaddynt, megis argyweddu corf dyn, neu ei eiddo, hyd na lyvasai rododi tervyn ar y pwnc hwnw â eilw cyvraith yn ovn gwyr

cedearn : fev modd y dylir provi hyny, ger bron canonwyr, i wneuthur diled-dtrwy ddedryd gwlad, eithyr y lle y damchweino ac y perthyno ei orchwir-aw i gôv llŷs. Pwybynag à gynhebringo yn nghyvrraith gorfedd ar vrawdwr ei golledu drwy ryw un o'r pyncau à ddywefbwyd uchod, ev á ddyly gafel côv neu ddedryd yn ddiohir rhyngto a'r brawdwr, neu rai o'i gydvrawdwr, y gofoter yr achaws yn ei erbyn ; ac os côv neu ddedryd á amlycâa bod yn wir à ddywed y neb y fydd yn provi yn erbyn y brawdwr, neu ei gydvrawdwr, cosper y neb à orddiwedder yn achwysawl i'r anghyvrraith, yn y modd y dyweto cyvrraith oreu, a gwnelel ter-vyn o newydd am y gynhen, trwy gyvrraith a chyviawnder. Trydydd yw lle gorfo ar y neb y perthyno arwain cynhen ymryson rhag bron canonwyr ; nid amgen, pan vo dwy gyvrraith yf-grivenedig erbyn yn erbyn yn dof-parth yr un peth, ac nad adnapo y brawdwr o'r ddwy gyvrraith pwy deil-yngav onaddynt ; neu od amheu hawlwr, neu amddifynwr, y dosparth à wnel y brawdwr cyvrwng y ddwy gyvrraith hyny ; neu or dervydd i'r hawlwr neu i'r amddifynwr amheu y dosparth à wnel gwyfawdyr á voynt alwedigion o blaid y brenin i ddof-parth cynhen amryson cyvrwng gwyf-tyl a gwrthwyfyl erbyn yn erbyn, à rodder yn llaw y brenin, neu alwedigaeth barn à rodder ar ddyn ni allo herwydd cyvrraith rod-di gwyfyt y erbyn barn ; yna y dyly y brenin arwain y gynhen hòno, a'i chaderiaw yn rhwymedig yn oed y dydd gosodedig yn nghyvrraith,

ger bron canonwyr, i wneuthur diled-dtrwy ddedryd tragwyddawl, drwy ddeall ei ganonwyr ; a chyd gwneid plaid am-heu, a galw ar y dosparth à wnel can-onwyr, nid erbynir, ac ni wrandewir herwydd cyvrraith. Canys Hywel Dda vrenin Cymru, o gynghor ei ddoethon awdurdodwyr á ofodes yn ei gyvrraith ev, gorvod a pherthynu erbyniaw deall ei ganonwyr, i ddofparth perygyl a phetrusder herwydd synwyr canon diled-dtrwy ; a hyny lle nid adnepid gallu o'i awdurdodwyr ev wneuthur ter-vyn teilwng, dylyedus, herwydd ei gyv-raith ev yn y lleodd dywededigion tragwyddolion.

Tair gorfedd ddygynnull á ofoded yn nghyvrraith Hywel Dda, mal na bai neb rhyw ddifyg yn y gyvrraith, na neb rhyw eifeu o deilyngdawd na chyv-iawnder ; ac ni roddid braint brawdwr i neb o'r gwyr dygynnull hyny o her-wydd na braint tir na braint swydd ; canys pan ddarfai i wyr y llŷs hòno ragreithaw côv, a chadarnâu y dull, trwy dwng henuriaid, am yr hyn à ofodid arnaddynt, yno y dyly y brawdwr à ofoter o blaid y brenin rod-di barn rhwng y cynhenufion, her-wydd dull gwyr y llŷs hòno, y rhai à voynt oddevedigion o bob parth, heb na'u llyfu, na'u gwrthneu : fev yw hyny, pan ddamchweinio bod amryson am dîr cyvrwng amryveilion arglwydd-iaethau, megis cymydau, neu gantrev-odd, na barwniaid eu hunaint bieu-fynt, nac arglwyddi ereill, lleygawl neu eglwyfig, y rhai à gynnelynt eu harg-

lwydd diweddaŵ dan arglwyddiaeth y brenin, y rhyw orfedd hōno á gynnelir oblegid y brenin; canys wrth vrait y brenin y gosoded ynddi gyfraw y rhyw llŷs hōno, herwydd cyvraith; ſev fordd yw hyny, arglwydd yw y brenin ar bawb o'i deyrnas, ac nad arglwydd neb o'r arglwyddi ereill ar eu cilydd; ac wrth hyny y deallwyd, herwydd y gyvraith, na allai neb gynnal y rhyw llŷs hōno, eithyr y brenin; ac wrth hyny y dylir, o blaid y brenin, gymhell o wys a rhybudd hēn awduriaid a doethon o'r cynghelloriaethau o bob parth, o'r rhai cymhenav, i'r lle amryfonawl; a hyny yn nyddiau y gyvraith, a'i hoedau, megis ydd amlycēid mewn cynhen amryfon cyvrwng llŷs a llàn, a chymydau a chantrevodd. Neu vod neb un yn cynnal tŷr trwy weithred gan y brenin, ac iddo ehun, ai i un o'i rieni, a dyvod neb un arall i ganlyn am y tŷr hwnw; nac ag ev y dyweto, nac ag un o'i rieni, mai trwy orthrymder y gwahanwyd, ac anghyvraith; nen ddyvod un i ovyn y tŷr o blaid gweithred à gefid gan arglwydd y tŷr, ai y neb à vai canlyn ar un o'i rieni, y cafai y tŷr ac y tyvai yr iawn iddo yntau o'i blegid, a bod neb yn cynnal y tŷr hwnw trwy orefgyn o ryw vodd arall y delai hyny, hevyd á ddylyir eu cynnal yn llŷs dygynnull, ac eu tervynu; canys ni ofoded y neb ag à vai yn cynnal tŷr, trwy weithred o blaid arglwydd, pa vodd bynag y cafai, ai ar werth, ai yn nghyvarws, ai yn rhybued arall, ateb yn llŷs a dadlau cymwd neu gantrev, trwy na chŷv na dedryd, megis breyr neu arall; can ni ofoded yn nghyvraith tervynu iawn arglwydd yn y llŷs hōno. Os y llŷs dygynnull á amlycāa gwneuthur gorthrymder, megis y dywefbwyd vry, y brenin á ddyly yn ddiobir gwared yr anghyvraith; can ni ddyly neb, herwydd cyvraith, gynnal gweithred à wnelid yn anghyvraithawl. Or derwydd na allo gorefgynwr anghyvraithloni y gweithred, ac amheu iawn yr arglwydd y cavad y tŷr gauto, y brawdwr á ddyly varnu y tŷr i berchen y gweithred, val y dyweto ei weithred oreu, ac à orddiweddo ar y tŷr o dda cyfraw á'i pieuvydd yn ddilys. Ail yw, na ellir canlyn cwyn galanas, eithys ger bron y brenin, neu y neb à gynnal o yn lle y brenin; canys ni ofoded gallu o neb gymhell cwbyl dāl tros alanas, eithyr y neb à vai arglwydd ar bawb; ſev yw bwnw y brenin; canys ni chynghain o gyvraith cwynaw o orfedd i orfedd, i ganlyn am yr un devnydd; am hyny y gynhen hōno yn llŷs dygynnull y gosoded i'r brenia draian o bob galanas ar y gymbello yn lle cofp, dros gymhell i'r rhan arall i'r genedyl, megis y rhan cyvraith rhyngtynt. Trydedd orfedd ddygynnull yw yn y lle y bo amryfon cyvrwng awdurdodwyr am ddeallu dwy gyvraith erbyn yn erbyn, yn dosparth yr un peth, heb vod un o honynt yn coelaw deall ei gilydd; neu na wpynt pwy deilyngar o'r ddwy gyvraith byu; yna y dylir, o blaid y brenin, cymhell o wys rhybuddawl, canonwyr, na gwyr o grevydd voynt, nac eglwŷfwyr ereill.

i dervynu y gynhen hōno, trwy ddeall canon dileddyv, gan gadarnáu drwy dwng, or bydd â dybio; ac yna y dyl brawdwr, o blaid y brenin, roddi barn, herwydd dull ei ganonwyr. Dew: BAEVI.

Tri rhyw dremyg cyndrychawl y fydd: un yw rhoddi barn ar ddyn y perthynoiddoyfbaid undydd a blwyddyn o'i hamheu; sev yw hyny lluddiaw o wyr y llŷs, neu y brawdwr, neu ereill, i ddyn roddi gwyfystl diohir, neu ballu o blaid y brenin, neu yr arglwydd bieuſai y llŷs, o erbyniaw gwyfystl; ac wrth hyny ni chyll ev ei amfer hyd pan vo llithredig un dydd a blwyddyn o'r pan genatâer cyvraith gyntav iddo; ac ev â gynghainai vod y varn yn dda ac yn briodawl yn ei devnydd, herwydd dadlwriaeth ei dadyl. Ail tremyg cyndrychawl yw barnu rhwym anmherthynawl ar amddifynblaid cywlad, i wrandaw cōv a barn gwedi cadeiriaw dadyl, yn ol deifyv o bob parth; a'r tremyg hwnw y fydd yn pwyfaw ar yr hawlblaid; canys o gyvraith, amfer brawdwr barn gwedi deifyv o bob parth. Trydydd tremyg cyndrychawl yw rhoi barn yn erbyn dyn yn llwrw colled neu ennill cyn cadeiriaw dadyl. Dau ryw dremyg absen y fydd: un yw diveddiannu dyn o'i dŵr cyn bod yn aedded amfer yn nghyvraith; canys hyd yna y dylir ei araws ev; ail tremyg absen yw rhoddi barn yn erbyn dyn yn llwrw colled tragwyddawl cyn cadeiriaw dadyl. Y tremyg cyntav o'r ddau â ddeallir o anamferokder;

a'r ail â ddeallir oblegid amferokder cymysgedig eu devnydd; can ni aller amheu y varn o gwbyl o blaid y devnydd, oddieithyr cyvladd yr amfer; pei gwedi cadeiriaw dadyl ni byddai varn absen; canys y deifyv â goſa y cyndrycholder, i dremygu y varn. Pob rhyw wall dadlwriaeth ni chyvladdo â grym dadyl, ei devnydd o gwbyl â beir goll i'r ddadyl, heb goll tragwyddawl; ac am hyny y mae cenatâedig cyrchu cyvraith o newydd. Pob rhyw wall dadlwriaeth â gyvladdo â grym dadyl a'i devnydd o gwbyl, hyd na bo yn pwyfaw ar vodd dadyl, arver dadlwriaeth â gynghain ei difgynu yn golled tragwyddawl, oddieithyr dadleuodd â ofoded tervynau hysbys o gyvraith iddynt; megis mewri hawl drablwyddyn a'i chyfelyb; a hyny argauedigaeth ennill yw hyd at dervyn gofodedig. Dew: BAEVI, ora, ora.

Canys tri rhyw argauedigaeth dadyl ynt: un onaddynt yw pei damchwinaf i ddyn govyn tir i arall, trwy gwyn a hawl, gan arwain iawn difgynedig hyd ato ehun, neu neb un o'i rieni, neu ystlyfion, oblegid cydetivedd, can ni hanfai y tir o iawn rieni; a gallu o'r atebwr ddodi yn erbyn yr hawlwr, gwahanu yr iawn â hwynt drwy gyvraith ddilys, a'i ddyvod drwy gyvraith ddilys i un o'i rieni yntau, y gallo yntau arwain iawn difoddedig hyd ato ev ehun, neu gydetivedd iddo, cyd bai gwr dyvod iddo ehun, neu eſtrawn y caſai y tir ganto; megis y gallai ddadleu yn eu

hiawn neu amfer i ymwyflaw â barn. Ail argauedig aeth yw gallu o'r atebwr ddodi yn erbyn hawlwr â arddelwo iawn o blaid rhieni, neu o'i anſawdd ehun, neu pa un bynag arall â vai difoddedig yr iawn, trwy ddadlwriaeth dadyl anianawl, a barn yu mherfon y neb ei harddelwo iawn o'i blegid; neu ei gydetivedd, trwy orddiwes neb un o'i rieni yn gamorefgynwr; neu allu o'r atebwr gadarnau perchenogaeth hwy no'i anſawdd yr hwn ag â geifer ei wneuthur yn gamorefgynwr; neu vwrw arddelw cyvreithawl yn erbyn yr hawlwr, megis pei damchweinai i ddyn erbyniaw perchenogaeth ar dir; ſev yw hyny drwy eſtyn arglwydd; a gwedi hyny dyvod neb un arall yn abſen hwnw i'r orſedd, ac erbyniaw eſtyn anallu ar yr un tîr o law y gorſeddawg, a thrwy hyny rhedeg yn y gorefgyn hwnw; y cyntav â ddichawn ei vwrw y maes pan y myno, o vewn un dydd a blwyddyn; a chyd cwyno y llall rhagddo am y camorefgyn hwnw, nid ennill ddedryd arno; canys trech yw pob gorefgyn cymyſgedig yn yr iawn, no gorefgyn oddieithyr yr iawn, a bod cyvraith yn deallu bod anſawdd yr hynav, yn llwrw perchenogaeth, yn iawnav, hyd pan ddifodder drwy gyvraith a barn; a hõno yn argauedig aeth dragwyddawl y cynnelir, megis y rhai uchod, am ddamchweinaw perchenogaeth drwy ddadlwriaeth wyneb yn wyneb, yr hawlblaidd ar yr amddifynblaidd, trwy gyvraith a barn; neu allu dodi yn erbyn hawlwr argauedig aeth oſodd rhieni, o vewn un orſedd cymwd neu

gantrev; canys pwy bynag â vo yn cynnal, na dyn dirgeledig o'r gwaed y tyvo yr iawn, oblegid ei hiroddev, nac eſtrawn â'i herbyno, gwedi bo ennilledig yr iawn drwy amferodd y teiſoes; canys i hwnw y mae dirgeledig y gyvraith; megis i'r neb â hanſai o'r gwaed; oni bai allu provi ei vod yn gamorefgynwr ar y neb y tyvai yr iawn iddo o'i blegid; a'r ddadlwriaeth hõno nid perthynawl yn erbyn y camorefgynwr hwnw, onid lle y rheto un o'r hen ddyledogion ar ei orefgyn, gan ddywedyd yn ei amddifyn, na ddamchweinawdd etiveddiaeth iddo ev gan y neb â arddelwo, ac yn y modd hwnw amheu ei berchenogaeth yn gwyl, yn lle pallo iddo arwain iawn ar gyfelybion. *Dzwr Bævi yn gannorthwy.* Trydydd argauedig aeth dadyl yw gallu o'r atebwr ddodi yn erbyn hawlwr goddev ohono ehun hawl dra blwyddyn; neu ovyn dylyed cychwynawl yn y dyddiau deddon; neu ovyn tîr a daiar o âch ac edryd yn amſer cauedig cyvraith am dir a daiar; neu ddechrecy vraith gwedi hanner dydd provedig hythys, a'r cyfelybion; a'r gyvryw argauedig aeth hõno, a'i chyſelyb, â gynnelir yn argauedig aeth amferodd; a'r ddwy ereill, a'u cyfelybion, tragwyddolion ynt; a hyny o achaws eu bod yn tervynu ar yr iawn. *GWENOC, helpa!*

Grym argauedig aeth yw döor rhag dyn y rhwym a'r cadernid â ddoto i orwiraw ymadrawdd; megis cõv llŷs, neu ddedryd gwlad, am ddadyl tîr a daiar, neu vechniaeth ar gyvnewid,

neu wybyddiaid, neu ammodwyr ar ammod, à arddelwer ni boynt gyngheinawl; fev yw hyny am dda cychwynedig, gan drosi i ddadlwriaeth ai devnydd ai deall cyvraith diledddyv. Yn mhob lle y dichawn dyn govyn iawn anianawl o blaid rhieni, a'i ennill, lle ni aller doddi yn ei erbyn ddifoddi yr iawn mewn gweithred y gyvraith; a hyn i gadw amfer. Pedwar rhwym dadyl ynt, Pwy à holych; beth à holych; py vaint à holych; a pha amfer y holych. Sev modd yw hyny, mynegi yn gyntav enw priawd yr hawlwr, ac enw priawd yr amddifynwr, a hevyd py at y bo dy gwyn; megis wrth y cynghellawr, neu swyddogion yr orfodd hono. Ail yw, pa beth à holych; fev yw hyny, pa fordd yth wahanwyd o'th dda, ai o drais, ai o ledrad, ai o anghyvarch, ai o lóg, ai o adneuaeth, ai o venthyg, ai by argywedd bynag à wneler it', neu ar dy eiddo; a hevyd, pa ryw dda voynt, ai aniveilaid, ai aur, ai ariant, ai dylyedogaeth o dir a daiar, trwy un o'r dadenhuddau, ai o gam-oresgyn, ai by un o'r tri, ai trwy ach ac edryd; os llóg, neu o adneuaeth, neu o venthyg, enwi pa ryw gadernid y fydd ar eu cafel drachen; neu, os trwy gyvnewid, neu ammod, neu luniaeth arall, enwi pa ryw gadernid à vo arnynt. Trydydd yw mynegi pa vaint à holych; fev yw hyny, mynegi pa rivedi o aniveilaid, neu aur, neu ariant, a pha deithi à voynt; os argywedd, pa vaint vo, a pha vaint vo yr hawlwr; os am dir, enwi pa rivedi o erwydd, a

pha beth à ddylir dros yr eiddo; os am goed, pa rivedi voynt, a pha ryw goed, a pha beth à ddylir dros yr argywedd, herwydd cyvraith, ai arian cyvraith, ai arian cwtäon. Pedwerydd yw, py amfer y holych; fev yw hyny, mynegi y dydd a'r vlwyddyn yth wahanwyd o'th eiddo, neu y gwnaethbwyd yt argywedd, neu yr ammod, neu y lluniaeth, a pha le; os cyvnewid, pa ddydd y bu; neu lóg, neu adneuaeth, neu venthyg, pa ddydd, a pha vlwyddyn, y dylyd ei gael drachen, neu dalu dros ei gyvnewid; os tir, pa ddydd yth oresgynwyd, a pha le y mae y tir, a pha vaint y fydd iddo, a mynegi pa un o'r tri diebryd yth ddioberwyd o'th eiddo, neu yth argyweddwyd, a mynegi pa berfonoliaeth vo yr hawlwr, neu yr amddifynwr, yr amfer y gwnaethbwyd anghyvraith à thi. Pwy bynag à adawo un o'r pedwar rhwym rhagddywededig heb ddywedyd, y mae anhyfbyrwydd yn ei hawl; ac ni ddylir ateb o'i hawl, oddieithyr amfer, megis yn blaid atebawl. Ac o dywedir peth o bob un o'r pedwar rhwym, heb ddywedyd cwbyl, megis na ddeisyfwr dros yr eiddo onid mwy neu lai nog à ddylir drosto herwydd cyvraith, gwallawgair yw, val y dyly yr hawlwr golli ei hawl, val y perthyno wrth y gwallawgair; ac ni ddylir ateb, ond gan golli o'r hawlwr yn y modd y dywelbwyd vry: a llyna y gwahan y fydd rhwng gwallawgair ac anhyfbyrwydd; ac oni ellir cadarnáu bod yn wir un o'r pedwar rhwym rhagddywedig, ni ddylir

ateb vyth i'r hawl. *Dewi Ddyvwrw,*
are pro nobis !

Tri dyn à gynnail dir, ac á'i herbyn o vewn llŷs cymwd neu gantrev, ac ni ddylant vod yn bleidiau i ateb i neb, o'u tired, yn llwrw cwynau, na bod yn vrawdwr yngnaid o vrait tŷr, megis brëyrion : nid amgen, dyn eglwysig y rhoddo y brenin dir iddo drwy weithred, a hyny o'i dir dilys ei hun ; ail yw lleig y rhoddo y brenin dir iddo, ai yn nghyvarws, ai yn rhybued arall, yn y cyfelybion vodd ; trydydd yw dyn à gynnalo berchenogaeth o daiawgdir dan y brenin. Y cyntaf a'r ail rhag bron y brawdwr penav y dylant ateb, or bydd á'i govyno, ac nid y llŷs vrëyrwl ; y trydydd yn llŷs y daiawgdrëv y dyl ateb, ac nid y llŷs uchod.

Tair dadyl y fydd anghynnwyfedig yn nghyvraith : un yw dadyl o blaid hawlwr à ddisgyno ar wallawgair, neu anhybyfrwydd, neu lithraw amfer ; ail yw dadyl o blaid amddifynwr, o'r gyfelyb vodd ; trydydd yw lle y gwnef dyn arddelw mewn dadyl à vo anghynnwyfedig yn nghyvraith herwydd amheu dadlwriaeth dadyl.

Tri rhyw warcheidwad y fydd ar dir herwydd cyvraith : un yw arglwydd, à vydd warcheidwad ar dir à ddisgyno yn ei law o varwolaeth perchenawg yny ddel i'r iawn ddilyedawg ei ovyn ; ail yw cydetivedd, à warchatwo ddilyed ei gydetiveddion yny ddelont i gytheryd eu hiawn à dilyed, meis brodyr, neu govndyrw, neu gyverdyw ; canys y

rhaf hyny y fydd gydetiveddion ; trydydd yw dyn y rhoddo perohenawg gwarcheidwadaeth iddo o'i dir, trwy ammod gafel ei dir a'i vrait pan y myno drachevyn.

Tri chwynawdyr celus y fydd à ddylir eu poeni am eu cwynau hwy eu hunain : cyntaf yw dyn à roddo gwyfŷl yn erbyn barn à aller ei chadarnáu o wrthwyfŷl, trwy awdurdawd ysgrivenedig o gyvraith—hwnw á gyll gwerth ei dawawd ; ail yw dyn à roddo gwyfŷl yn erbyn gwyfŷl à rodder ar ddyn arall amgen nog arno ev ei hun—hwnw á ddylir ei boeni drwy gamlwrw ; trydydd yw dyn à roddo gwyfŷl yn erbyn barn ar na bo braint iddo ymwyfŷlaw á barn, megis efeirad, neu ddyn arall crevyddus ; cenatedig hagen yw i'r cyfelyb ddyn hwnw gwrthwynobu i'r varn drwy awdurdawd y gyvraith ; ac os yr awdurdawd á balla iddo, camlwrw á gyll. Ni chyfl neb mwy no chamlwrw y lle ni bo ymwyfŷlaw drwy rodd gwyfŷl a gwrthwyfŷl.

Tri lle y fydd o rhoddir meichau ni ellir ei wadu : un yw yn nghyhoedd plwyv ; ail yw yn ngorfedd gyvreithawl ; trydydd yw yn nghyndrycholder arglwydd : wrth vod y tri lle hyny yn dri chyhoedd cyvraith ; ac nad oes dim or à waeler yn gyhoeddawg à aller ei wadu yn nghyvraith ; a chan na ddilyo yr amddifynwr wadu meichau, nid ydyw cyvraith yno yn cadarnáu na ddilyo y mäch wadu ei vnyed yn vach, yn erbyn gyr y thingyll ; canys cyv-

mâch â ddywed, pan wato mâch ei
vechniaeth yn erbyn gyr y rhingyll,
rhoddod lw ar ei chweched o wyr un
vraint ag ev; can ni ddily gwrthdwng
vod eithyr ar vâch am gynddilyed;
aithys mâch â el yn nghyhoedd, gwaded
drwy ddedryd gwlad, eithyr lle y
perthyno cûv llŷs.

Tair uchel llŷs y fydd yn Nghymru:
nid amgen, llŷs Aberfraw, a llŷs Dinev-
wr a llŷs Mathravael. Pob arglwydd, o
arglwyddi Gwynedda'r Deheu, â ddyl-
yant ateb yn y llŷs nefav ei gyvoeth ei
hun, o'r tair uchel llŷs uchod, o bob hawl
a govyn or vai arno. Cyd gallo arglwydd
vod yn hawlwr yn ei lŷs ehun ar y neb â
vyno, ni ddily ev, herwydd cyvraith,
vod yn amddifynwr yn ei lŷs ei hun, o
neb rhyw ovyn or â vo arno; can ni
ddily ev fevyll ger bron brawdwr o'i
lŷs ehun; ac ni ddylir ei ovyn yntau
yn ei lŷs ehun o neb rhyw hawl ag vo
arno. Ni ddily un brawdwr hevyd,
herwydd cyvraith, roddi barn, heb
dair plaid cyndrychawl, val y dywef-
bwyd vry: nid amgen, hawlwr fevyd-
lawg, yn holi ac yn cynhebrwng; ac
amddifynwr fevydlawg, yn amddifyn;
ac arglwydd gwir cyfredin, yn gwr-
andaw.

Tri mâch y fydd ni cheif un o hon-
ynt ddwyn mechni ar ei lw ei hun, cyd
gwato ran ac addev rhan arall o'r
vechni; un yw dyn â el yn vâch yn
ngwydd llŷs; a mâch diebredig; a
mâch cynnogyn. Peth bynag â ddyco
y cyntaf yn y llŷs â ddily dyngu gydag

ev, neu yn ei erbyn. Ail, neu y dryd-
edd yw, beth bynag â ddyco, ar ei
seithred o'i gyvnefeiviaid o wyr y
twng; canys talawdyr, o gyvraith,
vydd pob un o honynt yn amfer cyn-
nocnaeth. A llyma y gwahan y fydd
rhwng mâch diebredig a mâch cynnog-
yn. Mâch diebredig y geilw cyvraith
unâch â ballo y mechniaeth gyda hawl-
wr, gan rybuddiau yn nyddiau gorfedd.
Mâch cynnogyn, o gyvraith, y gelwir
y neb â el yn vâch dros ddyn ni allo
fevyll wrth gyvraith, oblegid tylodi:
ac yn y lle hwnw y cymhell y blaid y
mâch yn gynnogyn. Dau ryw balled-
igaeth â gynghain ar vâch i fevyll wrth
gyvraith. Un onaddynt yw tylodi o
eifeu tri thuddedyn, megis y gallai dalu
dau bob amfer, a chynnal y trydydd
iddo ehun. Amfer y rhyw dâl hwnw
yw o wyth niwrnawd i gilydd, o'r pan
enniller y da; ac yn y dydd y difycio
y cynnogyn, taled y mâch gwbyl ag
oedd yn ol heb dalu: a llyma vech-
niaeth â bara dros oed dydd tâl. Ail
yw o adaw y wlad o'r cynnogyn cyn
oed dydd tâl; yno taled y mâch han-
ner y ddilyed, a pharâd ei vechniaeth
ar yr hanner arall, hyd ar dervyn un
dydd a blwyddyn; ac yna taled y
mâch gwbyl ag â vo yn ol, oni feiv y
cynnogyn wrth gyvraith; a bid i'r
mâch ovyn y cynnogyn pan y myno.
Os gwedi yr oed dydd tâl, edrycher ai
o wall yr hwlblaid amgyrchu amferawl,
ai nad ev. Amfer y gyvraith yw gwn-
euthur cyfraw o vewn i dervyn naw
niwrnawd, gan rivo oed y dydd tâl,
wrth nad perfaith rhoddi amfer â vo

byrach no hyny, rhag damchweinaw dylyed hawblaid yn amryveilon leodd : ac onys cyfry, drwy gyvraith gorfedd, achwyn, bid llithredig amfer rhwym y wechniaeth yn llwybr ymddillwng, yn un modd â pheidi darfa i'r govynawdyr roddi oed i'r cynnogyn yn absen y mäch, gwedi oed dydd täl.

Tri pheth nis dichawn mäch ei gafel dros blaid efronawl : un yw amddifyn o rwym ; ail yw oed dydd côv ; trydydd, dadleu yn nghyvraith y blaid nis dyly.

Tri meib y fydd ni ddylyant gafel rhan o drev eu tadau, herwydd cyvraith : nid amgen, mab efeirad â enniller gwedi ymrwymaw mewn urddau efeiradaeth ; ail yw mab clavwr â enniller gwedi gwahaner y wrth ei bobyl oblegid clevri ; trydydd yw mab â dalo ei däd ei dir dros gelain yn waetir, er heddwch i'r mab val i'r täd.

Tri rhyw wrogaeth y fydd : cledren waefawr, ac afwynwr, ac adlamwr.

Tri pheth ni ddyly tavodiawg eu dadleu dros neb un arall : un yw rhoddi gwyfystyn erbyn barn ; ail yw dadleu dros warant arall ; trydydd yw dadleu dros ddyn yn mherygyl enaid ac aelodau.

Tri chwyn goruchel y fydd : un yw cwyn am dir o ách ac edryd ; ail yw cwyn i ymwyflaw á barn ; trydydd yw cwyn galanas.

Tri rhyw berchenogaeth y fydd ar

dir herwydd cyvraith : un yw efty heb orefgyn ; ail yw gorefgyn heb efty ; trydydd yw gorefgyn ac efty.

O dair fordd ydd á cogail yn mraint paladyr : un yw o'i oddev, canys goddev á dyr bob cynghaws ; ail yw o eifeu etivedd cyvreithawl o wr ; trydydd yw o brynu, canys y drydedd etiveddiaeth gyvreithawl yw.

Tri argau tervyn y fydd : rhyw, a braint, a chyngharchadw.

Tri aelawd á ddyly gwneuthur iawn dros ddyn, a'i gymeryd, er na bo i arglwydd oddev iddo : täd, a brawd hynav, a chwegrwn.

Tair dadyl nid oes oed i vrawdwr am eu barnu : un yw dadyl y bo ymdyftu ynddi ; ail yw dillwng cyvarchau wrth raid y brenin ; trydydd yw barnu dadenhudd i ddyn á'i dyllo o gyvraith.

Tri dyn á gynnail dir yn llŷs y brenin, ac á'i herbyn gan y brenin, os herwydd iawn etiveddiaeth y disgyn iddynt y tŷr, ac ni ddylyant wneuthur i'r arglwydd un o'r tri rhyw wafanaeth y fydd ar dir, eithyr talu ei rent á'i weftva iddo : gwraig weddw, a mab dioedran, ac ysgoláig rhwymedig wrth urddau cysegredig. Sev achaws i wrwraig, a'r mab o eifeu awdurdawd synwyr a chorfolaeath, ac ysgoláig am nad oes werth ar ei davawd yn nghyvraith, ac na ddichawn neb varnu eithyr dan berygyl gwerth ei davawd.

Tri dyn â ddyly y brenin, neu ei fwyddogion, ynu meichau gantynt er diogelrwydd i bawb o'i weria ev, rhag gwneuthur oam o honynt, er na bo na chwyn na chanlyn arnynt gan neb: un yw gorfeddwr â yno bref-wyliaw mewn gwlad heb roddi gwr-ogaeth i'r brenin, nac i un uchelwr; ail yw dyn â vygytho arall yn ei abfen yn ngwydd yr arglwydd, neu ei fwyddogion; trydydd yw dyn â ymwrthoto â chyvraith yn y llŷs, neu yn un o'r tri chyboedd, gan ddywedyd y mynai ei ewyllys, oddieithyt canlyn cyvraith neu gwynau. Pob rhyw ddyd â gwyno gwyn bygwith enaid a chorff, neu aelodau, neu dda, rhag arall, trwy dwng ar grair, ev â ddyly cafel meichau ar ddiogelrwydd iddo.

Tri dyn ni ddyly un o honynt fevill mewn barn: un onaddynt yw dyn gorphwyllawg o ynrydrwydd, ac â orfo ei rwymaw neu ei gadw weithau; ail yw dyn â ambryno o ledrad cyvaddev unwaith, neu â orddiwedder yn lleidyr ar gyhoedd heddwch; trydydd yw dyn â ddygwyddo yn ngwerth ei dawawd unwaith oblegid cam vrawd â roddafai cyn no hyny.

Tri chyfredin gwlad y fydd: cyman, dadlau, ac eglwys.

Tri chenawl y fydd yn nghyvraith: un yw cenawl i gadarnau cyvawnder; ail yw cenawl i gadw cywirdeb; trydydd yw cenawl i eglurau gwirionedd: fev ynt y tri hyny, arglwydd, a mach, a brawdwr teilwng rhwng pleidau.

Tri pheth y fydd uwch no chyvraith, ac â dyr ar gyvraith, pan gyvarfont â hi: arglwydd yn lle y gwnel well no chyvraith i ddilid gwirionedd, neu wneuthur trugaredd; a braint ni aller provi yn ei erbyn; ac ammod addev-edig.

Tri phwnc y fydd iawn eu gwadu yn y farâed: na wnaethodd na farâed, na mevyl, nac iddo, nac o'i arglwydd, nac o'i genedyl. Sev achaws y gwedir i'r arglwydd rhag ei dirwy; fev achaws y gwedir i'r genedyl rhag ei dial o honynt; canys gwaradwydd yw i'r genedyl sarâu eu câr; ac oni thelir, neu oni wedir, cyvreithawl ei dial; o telir iddo yntau ei sarâed, neu or gwedir, diwaradwydd vydd y genedyl: a'r lle ni bo gwaradwydd ni bydd hawl.

Tri goddev y fydd yn cydgerdded â chyvraith, hyd ar amfer, ac mid ynt gorgyvuwch â chyvraith, ac ni ddyllir mwyniant o honynt herwydd cyvraith; fev yw hyny dangaws yr achwyfôn. Un yw goddev o ddyn orthrymder gan fwyddawg arglwydd yn gwneuthur anghyvraith arno yn lle cyvraith; a hwnw â eilw cyvraith yn anrhaith oddev. Ail yw goddev o ddyn ddyn cybydd, neu anghydawns, â vai yn cyngwarchadw fwydd, neu ddiddysg ddidda; a'r rhai hyny â eilw cyvraith yn annheilwng oddev; a herwydd cyvraith ni ddyllir mwyniant o un goddev annheilwng, namyn ei ddi-frwythaw. Trydydd yw goddev o ddyn i arglwydd ei gymhell ar ei avles yn

ngwydd y llŷs; a hwnw á eilw cyvraith yn dwyll anianawl yn ngwydd yr yng-neidwyr; a hwnw á ddylir ei adwer, herwydd y dywed cyvraith, val y hadverir trais; canys cospadwy yw llys y brenin i roddi cynghor i neb, pryd nas gofyno; ac er yr anghyvraith hõno ymodwared á wna cyvraith iddo pan y gofyno.

Tri chwyn á ddifydd bob cwyn, pan gyvarfont yn y llys: un yw y cyntav á gafer gwasanaeth yn y llys arno; ail yw cwyn dylwedawg; trydydd yw cwyn gorthrymder.

Tri pheth nid ateb cyvraith ddilys drofytnt: un yw barnu yn drugarawg; ail yw esgynu dyn cyn ateb; trydydd yw crogi dyn am bedair ceiniawg cyvraith, ac ni ellir ond crogi am gant punt.

Tri anghydwybod cyvraith y fydd: un yw dwyn tervyn yn gwbyl cyn ym-ovyn gwir; ail yw barnu ar draws angen; trydydd yw cymhell dyn ar ei avles.

Tri chyveiliorn cyvraith y fydd: hawl anhyfbys, ac ateb anghwbyl, a chôv anghydun.

Tri anghyvraith y fydd: un yw govedd iawn i arall yn lle cyvraith; ail yw dwyn anivel yn un o'r tair gavael rhydd, mwy no'r deuparth a'r traian; trydydd yw dwyn tervyn i ddyn mwy no mesur ei hawl.

Tri pheth y fydd vwy no chyvraith: fev yw y tri hyny, gwir brid ar dir, yn

lle y galler ei brovi, ac ni aller myned yn ei erbyn; ac arglwydd yn erlid gwirionedd rhwng deuwr; a hir oddev gwlad á vo yn lle cyvraith. Ac yn y tri lle hyny ni ddily brawdwr varnu, can ni henydd o gyvraith, ac na ddily yntau varnu namyn cyvraith: gwlad ac arglwydd hagen á ddily varnu yna.

Ni ddylir herwydd cyvraith gredu tyftoliaeth gwr ar wraig, ac un gwraig ar wr; canys traianawg yw pob gwraig ar wr; ni ddylir ei chredu hithau arno ev, can ni ddily y traian ei gredu ar y ddeuparth. Tyftoliaeth á ellir ar air ac ar weithred, ac ni ellir ar veddwl calon; ac yna y tervyna y ddwy gyvraith, cyvraith eglwyfig a chyvraith Hywel, can eu braint. Onid y tri lle yma, cystal anmhriodawl á phriondawl: un yw yn y braint y ganer; ail, yn ei lw; trydydd yw lle ni aller dangaws o'r corf un dyn teilyngach nog ev; canys cyvraith á ddywed na bydd anmhriondawl yr etivedd hwnw, pei un o'r dynion gwaharddedig vai; canys ev á biau holl ovynion ei dád, a'i holl amddifynion. Cyvraith á ddywed y dichawn y brenin roi tír y deyrnas i'r neb á wasanaetho drosto, ac yntau yn barawd i roi yr anghenion: yna dywed cyvraith un lle y perthyn barn ar draws anghenion: ni chynghain un esgus i'r neb allo ei wiriaw, neu arall drosto: cyvraith á ddywed, y neb á dõro ei gorchymynau á ddwg eu poenau.

Tri dyn á geif dda cyfroedig a dilyed

cyfroedig varwolaeth y perchen o gyvraith etiveddion, ac ni ellir cymhell un o honynt yn blaid i daly yn nghyvraith etiveddion: nid amgen, aillt brenin neu vreyr, yr hwn à eilw cyvraith yn aillt priodawl, yr hwn à drico gyda ei arglwydd yn ddisfymud hyd y pedwerydd dyn o bob parth; ail yw brenin pan ddamchweino etiveddiaeth iddo o dda ei vâb aillt à vo marw heb etivedd o'i gorf; trydydd yw pan ddamchweino i vreyr ddisfyn yn nghyvraith etivedd yn y gyfelyb vodd i vâb aillt à vo marw heb etivedd o'i gorf. Ni ellir cymhell neb yn blaid i dalu dyled dros arall yn nghyvraith etivedd neu gydetivedd, oni bydd disfynedig neu dreigledig yr etivedd neu gydetivedd iawn anianawl oblegid ei rieni neu gydetivedd; ac wrth hyny ni thâl mab alltud, yr hwn à elwir yn vâb aillt, ddylyed ei rieni, neu gydetiveddion, wrth na cheif yntau anianolder o'u plegid hwyntau, o iawn disfynedig neu dreigledig: ni ellir cymhell neb yn dalawdyr dros ddyn à vo marw cyn talu dyled, oddieithyr tri dyn, nid amgen, etivedd à gafo anianolder oblegid tād; ail yw mäch; tryd yw cydetivedd à gafo anianolder oblegid cydetivedd arall.

Tri dyn à faiv tavodiawg abfen drofynt: un yw dyn à vo mewn pererindawd tu à Rhuvain, neu at vedd Crîst; a dyn à vo clav gorweiddiawg, o vriw, neu vrâth, neu glevyd anianawl arall, hyd na allai ddyvod, nac ar varch, nac ar draed; a dyn à vo mewn caethiwed carchar: a hevyd dyn à vo mewn

lluydd arglwydd; canys penav gwafanaeth tîr yw mewn lluydd, o raid neu uvylldawd; a hwnw y fydd bedwerydd achaws. DEWI BREVI.

Tri etivedd cyvreithawl y fydd yn nghyvraith nid ynt gywiw yn ngwafanaeth y brenin, ac ni ddylant gynnal tîr dan y brenin gwedi eu tadau: nid amgen, dall, a byddar, ac evrydd; o achaws na allaut gwblâu gwafanaeth perthynawl i'r brenin o'i dîr; a hyny o ddisfyn neth corforawl, mewn dadlau, a lluyddau, a llawer o leodd ereill. Y dianav o'u clustau, a'u traed, a'u llygaid, er eu bod hwynt anghyvreithawl, tîr eu tadau, gwedi eu tadau, á ennilliant, herwydd cyvraith, gan y brenin yn hollawl, ac a'i cynnalliant yn berthynawl iddynt eu hunain, oni bydd i'r rhai anavus hyny etiveddion o'u cyrf. Or cyll perchen tîr ei lygaid, megis na welo, a'i glustau, megis na chlywo, neu ei draed, megis y bo evrydd, ni ddyl ev gynnal tîr dan y brenin gwedi hyny, namyn or bydd etivedd iddo, neu gydetiveddion tîr, megis brodyr neu ereill, rhag disfygiaw gwafanaeth i'r brenin o'i dîr. Pwy bynag à gymero ddylyed dyn anavus o dîr, pryderu y dyn anavus á orvydd arno tra vo byw o vwyd a dillad tra vo byw.

Tri dyn à ellir eu llyfu o'r unrhyw achwyfon, nid amgen no galanafdra, a a thirdra, a gwreicdra: tyft, gwybyddiad, a lliwad cyvreithawl.

Tri pheth y fydd y dichon dyn golli
2 X 2

ei ddadyl o honynt, er daed vo y devnydd o wir a chyvraith : fev ynt y tri hyny, llys cyn amfer, a thyst ar vâch, a chadw gwedi gwrthawd.

Tri brodyr y dyly un o honynt drev ei dad ac nis dyly y ddau ereill, ac yn eu hun-vam ac yn eu hun-dad o'r un gwr priawd, ac o'r un wraig briawd : fev yw yr un â'i ceif, dianav ; fev yw o'r ddau ereill mud, arall yw clâv gwahan ; fev fordd y diferir y clâv gwahan, am na henyw o'r byd ; trydydd yw mud, canys anghwbyl yw o davawd, ac ni ddily yntau vod yn vrawdwr ; canys ni ellir cwbyl o anghwbyl, ac wrth hyny nid dyn yntau ; ac am nad dyn ev, ni ddily vod yn vrawdwr.

Tri gwreiddyn anianawl y fydd i'r ungair cyvraith : gwirionedd, cydwybod, a dyfg. Oni chyvladd y rhai hyny ni cheif cyvraith ei henw : gwirionedd yw gwreiddyn barn ; cydwybod yw gwreiddyn cyvraniad ; dyfg yw gwreiddyn cynhebyrniad dadyl, a'i herbyniad annhervynadwy yw pob cynghaws ni thervyner drwy y gwreiddyn hyny.

Tair perchenogaeth y fydd ar dîr hyd ar amfer, ac â vyddant gargychwyn, ac oesodd y fydd iddynt : oes adeilad ar dîr dyn arall undydd a blwyddyn a thri niwrnawd nawdd ; oes estynawl hyd pan roddo ei vrait a'i anfwdd o'i law ; oes gwrthriviad hyd pan y cymhello yr arglwydd i wellâu ei vrait a'i anfwdd : ac os gwrthyd, cauedig vydd cyvraith

rhyngto ag ev yn un o'r moddion y mae i ddilyedawg golli ei dîr. Sev yw gwrthriviad etivedd cyfevin i gafel dadenhudd.

Tri goresgyn y fydd ni ddylir cafel mwynant o honynt : un yw goresgyn o anvodd ; ail yw goresgyn heb wybod ; trydydd yw goresgyn y bo ymrwym a phoen arno er hyd y bo ynddo, megis rhwymiad *, neu ysgriven arall. Ni chyll dilyedawg ei dîr er myned rhivedi o ddynion dros ben nawved âch, pei gallai wiriaw vod llew treisig yn ol ar yr amferodd cyvreithawl ; canys nid â hawl yn llwrw gwyddwaledd yn erbyn dilyedawg nes tervynu yr achwyfon uchod.

Ni chynghain cwyn fevydlawg namyn o dri modd : fev yw y rhai hyny : o dervydd i hawlwr ddevnyddiaw cwyn at fwyddogion yr orfedd, ac yn y dydd cyntav galw plaid, ac na ddel yr hawlwr wrth ei alw ; ac yno deifyv o'r amddifynwr varn o ryddid, a'i varnu iddo ; ac ar hyny yr hawlwr yn dyvodd i'r orfedd, ac yn achwyn wrth yr arglwydd a'i fwyddogion, vod yr iawn a dilyed yn dioberu o gyvraith cyn llithraw y dydd â rofoedd y brenin i rodde cyvraith ; canys diodor yw pob peth ar gymaint ag y gwallocaodd yr hawlwr ei vnyed dan ei gamlwrw ; ac wrth hyny y dichawn yr hawlwr dyftu i'r arglwydd nad ydyw yr amddifynwr yn gwadu ; ac yna y dichawn gwynaw yn fevydlawg. Ail modd y cynghain

* "Obligation."

cwyn fevydlawg: o dervydd i hawlwr holi yn y llys dygynnull, a gwr y brenin yn eiste ar y llys hwnw, nid oes oed iddo i ateb; y dydd hwnw y dervydd y gwallgyvreithau a'r camddeuodau, a gwan-gymydau; ac nid oes i amddifynwr; canys mwy yw y dystoliaeth hōno nog oed. Trydydd lle y cynghain cwyn fevydlawg yw, pan adawo swyddawg ei wialen swydd yn y lle hwnw, ni ofoded oed yn y gyvraith hōno; canys y brenin á ddylyddangaws gwialen ei swydd yn ddigam i bawb. DEWI BREVI I. C.

Tair cyvlavan nid oes faráed ynddynt: un yw dyrnawd máb cyn oed cyvreithawl pedair blwydd ar ddeg, a dyrnawd o eiddigedd cyvreithawl, a dyrnawd o anvoddau: y gwaed ar weli á ddyllir, a'r afgwrn twm, o bydd.

Tair diafbad uwch advan y fydd: un yw dylwedawg am dír, gwedi bo yn ngwlad arall hyd yn mhen nawwed ách, a dawed o hono at yr arglwydd, a dodí diafbad ger ei vron am ei iawn a'i ddylyed, a govyn o'r arglwydd i'r hen awduriaid a'i tyngant ei ách; canys y dylwedawg biau ddwyn ei ách yn eu blaen á henawduriaid, gwedi yntau ei dyngu. Ac onis gwybyddant ar ddylyedawg yn govyn i'r arglwydd gwedi pallo i'r henawduriaid o dyngu ei ách, ac yntau yn dwyn ei ách i'r tír a'r ddaiaf ac i'r drev y henyw o heni, arglwydd á ddyly rodđi y tír iddo, can ni thyngo yr henawduriaid ei ách, gwedi y bo y rhyw ddyw hwnw y maes o'i wlad hyd yn mhen y naw-

ved ách, ai ev o ddeol, ai o alanas, ai o vár arglwydd, ai o wyfloriaeth; a'r nawwed dyn hwn yn myned o briodawr yn anmhríodawr, yna y gyvraith yn mynu ei gynnwys ar ei ddylyed: fev yw hyny, cymaint á'r gwr mwyav á warchatwo yn yr oes y dól ev i'r tír: a hwnw á elwir yn ddiafbad uwch advan; ac ni wrandewir dyn o'r nawwed ách allan. Ail yw máb uchelwr am ei alltudion, pan ymadawant ag ev heb wneuthur iawn iddo. Trydydd yw gwraig am ei gwr; can ni ddyly cenedyl gymeryd dilyfdawd heb ei chēnad gwedi gwra.

Tri pheth nī chain: hoced mewn llw, efgus yn nghyfes, ac ymddiried i hireinoes.

Tri dyn á ddianc heb vod yn eneidvadden am ledrad cyvaddev: ysgoláig coronawg, ni ddyllir am ei ledrad cyntav namyn ei ddiurddaw a'i ellwng yn lleig; ail yw máb cyn ei vyned yn bedair blwydd ar ddeg; trydydd yw dyn anghyviaith, ni wypo gyvraith y wlad a'i devawd, hyd yn mhen tridiau a theirnos. DEWI BREVI.

Tri dygyn goll cenedyl: cyntav ywo honynt, bei darfai vod máb ar arddelw y tād yn vāb dyoddev, a lladd dyn o hono gelain, a meichau o genedyl y tād hwnw ar yr alanas drosto; a gwedi hyny ei ddwyn o'i vam i dād arall, a dawed o'r genedyl á ryladder eu cār i ovyn ei alanas i'r genedyl á ryveichiafai ar yr alanas; a dywedyd o'r genedyl rhydwngadoedd y llovrydd ohopei,

ac na ddilyant hwy dalu galanas, namyn dros gâr iddynt; ac nad oedd gâr hwnw iddynt hwy, y gwr â ddycbwyd o'u plaid; ac oddyna dyvod y genedyl i ovyn galanas i'r lle y dathoeddy llovrydd, a dywedyd o'r genedyl, na wnaeth ev ddim cam, er pan oedd ev gâr iddynt hwy; ac na ddilynt hwy wneuthur dim iawn, namyn dros y cam â wnêl ev yn gâr iddynt hwy; ac yna herwydd y ddau acco y dywed cyvraith, talwys â vechniwys: sev yw hyny, talu o'r neb â ryvechniwys yn gwbyl, cyd boynt gwirion am ei veichau a'i dâl. Yr ail yw, bei darfai damchweinaw meichau ar alanas dros y llovrydd, a bod un geinawg yn ôl heb dalu, ac am hyny lladd y llovrydd, cyvraith â ddywed, na ddylir nac edryd yr alanas drachevyn, na dim amdano yntau; can ni thaloedd ev gwbyl; ac ni ellir cwbyl o anghwbyl. Trydydd yw, bei darfai cyfwynaw dyn o ladd arall, ac nad ymarddelwo yntau o wâd ar y llwon y dyliai, ac efgaelyfu ei genedyl, a bocfachu am y gyvlavan; cyvraith a ddywed, o hyny allan na ddilyd cymeryd gwâd ganto; can ni ddechreuwys gymeryd arddelw ar wâd: sev oedd hyny anvon at ei genedyl, ac at yr arglwydd: ac am golli da y gelwir yn ddygyn goll cenedyl.

Tri gwarthrudd celain: cyntav yw lladd celain; a'r ail ysbeilaw; a'r drydedd govyn py gelain yw hon, a gwân gwth ynddi. Am y tri hyny y telir farâed. Am y cyntav farâed heb ddychavel; ac am y ddau ereill y dy-

gwydd y traian i'r llawr: sev achaws yw na ddylir arddychavel ar y farâed gyntav, wrth na liwir er â farâer dros waith y cyntav; a llyma yr achaws y goftwng y ddwy farâed gyntav, wrth vod yn llai gwarthrudd y marw no'r byw.

Tri argau gwaed: gwaed hyd ran, a gwaed hyd gwill, a gwaed hyd lawr; sev yw hyny, gwaed hyd wyneb, gwaed hyd ddillad, a gwaed â reto hyd lawr. Am y gwaed diweddav, can ni chwyn-er amdano, yr arglwydd â ddily ymherw, wrth waedlydu ei dîr a'i ddaiar; ac sev yw maint cosp am hyny, pedair ar ugaint am y gwaed, a phunt am waedlydiaw y tîr.

Tri gwaed ni ddiwycir: gwaed o ben crach, gwaed trwyn, a gwaed o graith tra vo agored. Sev achaws na ddiwygir y gwaedau hyny, wrth vod yn anianawl gantynt redeg bob amfer.

Tair craith ogyvarch: craithar wyn-eb, ac ar law, ac ar droed. Am y gyntav, gwerth gwaed, a gweli, a gogyvarch dair gwaith; am yr ail, gwerth gwaed, a gweli, a gogyvarch ddwy waith; am y drydedd, gwerth gwaed, a gweli, a gogyvarch un waith. Sev achaws y rhagora cosp am y gyntav, yn vwy nog am yr ail; am yr ail, yn vwy nog am y drydedd; canys, amlycach, ac anurddedicav, yw craith ar wyneb, nog ar law; ar law, nog ar droed; ac wrth hyny y dyrchaiv yr hon rhag y llall.

O dri modd y farêir pob dyn: o gyv-
-avan arno, a bod gan ei wraig, a

thòri nâwdd gwedi as rhoddo. Sev achaws y diwygir farfedd gwr o vod gan ei wraig, yn vwy nog arall, am ei hanfod o alanafdra.

Tri mab ni ddylly drev tād : mab efeiriad, mab clavwr, a mab gwr à daler ei dir yn waed-dir. A llyna yr achaws nas dylly mab y clavwr, wrth ddarvod i Dduw ei ddethol, a gwahanu ei vrant i wrth iachweddawl. Sev val y mae hyny o vâb à gâfo clavwr gwedi y bo barnedig i glavdy ; a mab à gâfo efeiriad gwedi ydd urdder yn efeiriad.

Tri argau tervyn : braint, a chyngwarchadw, a phriodolder. Sev val y mae hyny, braint breiniawg a'i hargaua rhag anvreiniawg ei dervyn ; can ni ddylly anvreiniawg dervynu ar dōr dyn á braint iddo ; a hevyd priodawr, can ni ddylly dervynu arno ; ac hevyd hên warchadw á argaua dervyn, rhag un à vo iau nog ev. Cyd boed dau briodawr o gymeriaid, a chyhyd eu gwarchadw ag unrhyw briodorian, ac na wypo henuriaid gwlad iawn dervyn rhyngtynt, rhânu yn ddau hanner á ddylir, herwydd cyvraith cyhydedd.

Tair gorfedd gyvreithawl y fydd : gorfedd arglwydd, a gorfedd hon esgob, a hon abad : a'r tair hyny gwrogaeth gwyr ; ac ni ddylly gwr o un o honyt gwneuthur iawn, namyn yn ei orfedd ev ehun ; oni bai ddamchweinaw i wr yr esgob wneuthur cam i'r arglwydd, neu wr yr arglwydd, yn ngorfedd yr esgob ; neu wr yr abad yn un o'r ddwy

ereill. Pob un o'r rhai hyny gwnaed iawn lle gwnel y cam.

Tair gwanas gwyfyl y fydd : llaw, a braich, ac ysgwydd. Sev achaws y gelwir y rhai hyny yn wanas gwyfyl, can ni ddylir ar ni aller ei arwain yn un o'r tri lle hyny ; onid yr hawlwr á'i myn, onid un peth, bod y ddyllyed yn gymaint ag na ellid gwyftlaw amdano namyn peth mawr. Sev achaws na ddyllyir hyny, wrth na ddylir peth anghyvodedyn am ddyllyed cychwyn.

Tri gwyfyl gogymeriaid y fydd : o law mäch, ac o law cynnogyn, ac o arglwydd, neu wafanaethwr, am ddyllyed addevedig, heb vâch arnei ; a heb gadarn vâch, ac eifoes ei vod yn addevedig.

Tri gwyfyl nid rhaid meichau ar eu dilyfwrwydd : gwyfyl o law mäch, a gwyfyl à ddyco yr hawlwr ar y mäch or na vynu gwafanaethu ei vechniaeth, a gwyfyl o law arglwydd, neu wafanaethwr. Sev achaws yw nad rhaid mäch ar ddilyfwrwydd gwyfyl o law mäch, neu o law yr arglwydd, can ni wata hyny o ddynion rywyftlaw oc eu llaw, nac er chwant da, nac er peth arall : bei gwedynt gwyftlaw hwnw, hwynt á ddyllynt gwyftlaw un arall. A llyna yr achaws nad rhaid mäch ar ddilyfwrwydd gwyfyl à ddyceri ar vâch, canys o'i anvodd y dygir ; ac os rhydd yntau o'i vodd, cymered yr hawlwr vâch ganto ar ei ddilyfwrwydd, rhag gwadu ohono nas rhoddes.

Tri pheth nid rhaid mäch ar eu dilyfrwydd: cynnyfgaeth gan wraig, ac ennill meddyg gan glâv, a chyvarws gwr gan ei arglwydd.

Tri rhyw ddadenhudd y fydd, a'r tri hyny ni ddylir eu barnu namyn i'r mab yn lle y tād: dadenhudd â'r ac eredig, a dadenhudd bwrn a baich, a dadenhudd cardd. Pwybynag y barner dadenhudd o â'r ac eredig iddo, ev â ddyly eiste yn ddiidwryv, dieuiwed, heb ateb i neb, oni vo â'i gebyn ar ei ddās, ac yna ateb. Pwybynag y barner iddo ddadenhudd o vod tād yn cyvanneddu, a march a châr ganto, ev â ddyly vod yn ddieniwed hyd yn mhen y nawved-dydd heb ateb, ac yn mhen y nawved-dydd cyvraith. Pwybynag y barner iddo ddadenhudd o vod tād yn gyvreithawl â bwrn ac â baich ganto yn cyvanneddu, a ddyly vod yn ddiidwryv, ddieniwed, hyd yn mhen y trydydd ŷd heb ateb; ac yn mhen y trydydd ŷd cyvraith.

Tri châr gychwyn heb ad-ddychwel: mab â wato ei did unwaith, neu â gynnero unwaith; pa un bynag â wnel, ni ddily ei adwneuthur; a'r ail yw dyn â el unwaith yn gyvreithawl o briodolder, ni ddily byth ddyvod drachevyn; a'r drydedd yw gwraig â el unwaith ei baint oddiwrth ei chenedyl yn gyvreithawl, ni ddily ymchwelyd byth drachen yn mairt ei chenedyl. Sev achaws yw hyn, wrth nad adwna cyvraith â wnel; ac na ddylir gwneuthur un o'r tri hyny namyn yn gyvreithawl.

Tri gorfav gwraig: cyntav, lle cyfger genahi, hi â ddyly vod yno hyd yn mhen nawved-dydd; ail yw, lle defgaro ei gwr â hi, hi â ddyly vod yno hyd yn mhen nawved-dydd, i edrych â'i cyvreithawl ydd efgarwyd â hi, ac i vod yno ar ol y geinawg ddiweddav or â eiddiai; trydydd yw gwraig y bo marw ei gwr, hi â ddyly vod yno uwch ben ei haelwyd hyd yn mhen y nawved-dydd, ac oddyna ar ol y geinawg ddiweddav or â eiddiai.

Tair rhwyd brenin ynt, ei deulu, ac afwellt ei veirch, a'i re. Sev achaws yw, carcharawr â ddalo ei deulu, brenin bieuvydd; ac anivel â ddaler ar afwellt ei veirch, pedair ceinawg cyvraith o hono; ac velly march â ddaler ar ei re, ev â ddyly pedair ceinawg cyvraith o hono.

Tair rhwyd mab uchelwr: afwellt ei veirch, a'i genvaint voch, a'i re. Ac o cheif anivel ni bo ei eiddo yn afwellt ei veirch, neu ar ei re, neu ar genvaint ei voch, unrhyw gof y fydd iddo ag â vo i'r brenin.

Tair rhwyd mab aillt: ei braidd wartheg, a'i voch, a'i hendrev. O cheif anivel ni bo eiddo ei hun ar ei braidd wartheg, ev â geif bedair ceinawg gota o hono; ac enivel â gafai yn ei hendrev, neu yn mhlith ei voch, ev â ddyly bedair ceinawg gota o hono.

Trichynghawawg cyvraith: rhanad galanas, a gwerth tai a dodrwynt, a

dadyl mäch a chynnogyn. Sev achaws y gelwir y tri hyny yn gynghawawg cyvraith, rhag anhawfed eu dwyn ar gôv ac ethrylith.

Tri mud gorsfedd: mäch, ac ynad, ac arglwydd; fev achaws y gelwir hwynt yn vudion gorsfedd, wrth vod amfer i bob un onaddynt y dylai vod yn vud: mäch, o'r pan eler yn nghyvraith am ei vechni ni ddily ateb, namyn gwedi govyno yr ynad ai mäch ai nad mäch; a'r ynad hevyd, nid rhaid iddo ateb oni vo rhaid iddo ddosparthu o'i ben; ac arglwydd hevyd, nid rhaid iddo vod yn rhaglavar: ac wrth hyny y gelwir yn dri mud gorsfedd.

Tri aryv cyvreithawl, cleddyv, a gwaew, a bwa á deuddeg faeth. Gwerth cleddyv gwynsaid pedair ar ugaint; or bydd breuliv un ar bymtheg; o bydd grymsaid deuddeg ceinawg; gwerth pob un o'r ddau ereill pedair ceinawg.

Tair belynt rydd y fydd: llewynawg, a dyvrgi, a haid wenyn. Sev achaws y mae y tri hyny yn rhydd, wrth eu bod yn dri treiledig enivel ac na wastadant yn un lle rhagor ar ei gilydd.

Tair asgavaeth milgi: yfgyvarnawg, iwrch, a llewynawg. Sev achaws y gelwir y rhai hyny yn asgavaethau milgi, canys y cyntar a'u coto bieuwydd: onid un peth, cyvarvod cwn y brenin neu gwn yr arglwydd á'i llwdyn á gyvotai gwn mab uchelwr:

pwybynag hagen á gyvotai un o'r tri enivel a'i asgavaetha o'i vilgi, ev á'i pieuwydd.

Tri enivel cymaint gwerth eu troed á'u henaid: march, a hebawg, a milgi. Sev achaws yw hyny, canys hydroed yw pob un o honynt; ac enivel diwryn ac allo bydd gwedi na aller arver o honynt; ac arver o bob un o honynt y fydd o'i draed; ac wrth hyny y mae cymaint gwerth troed pob un o honynt á gwerth ei enaid, pob un o'r tri hyny.

Tair farâed ni ddiwygir: hon á gafo mab gan ei dâd, a'r hon á gafo gwraig gan ei gwr am un o'r tri achaws cyvreithawl, a farâed gwr gan ei arglwydd.

Tri achaws y fydd y dily gwr vaeddu ei wraig: o unaw mefyl ar ei varyv, ac am gyvlavanu arno, ac am gafel gwr arall genthi. Os maedd yntau amgen no hyny, can cymerth ei ddwyn yn ei law ev ei hun ni ddily iawn.

Tri lle y rhân cyvraith yn ddeuhanner: cyntav, o damchweinai vod dilyed a mäch arno, a gadaw o'r cynnogyn ei wlad, y mäch á ddily dalu hanner y dilyed, cyd bo gwirion, am beri o hono i'r hawlwr ei gredu; a'r ail yw, o damchweinai amryfon am dervyn ar wyr yn unrhyw briod-orion baint gwarchadw, ac na wypai henuriaid gwlad yr iawn dervyn rhyngthynt, rhânu yn ddeuhanner y dilyed rhyngthynt; a'r trydydd yw, o damchweinai vod ynys rhwng dwy

avon, ac na bai nes yr un no ei gilydd, eu rhànu yn ddeuhanner á ddylyant. Velly y mae cyvraith cyhydedd: fev yw cyhydedd, pob dadlau à hebrynger yn gyhyd ac yn gyftal.

Tair dirwy y fydd: dirwy ymladd, dirwy drais, dirwy ledrad. Am bob gweithred à wnel dyn ni hanfo o'r tri hyny, camlwrw á dâl amdano. Sev yw cofp am bob un o'r tri uchod tair punt; a mefur camlwrw yw naw ugaint.

Tair over groes: croes risg pren, a chroes à waharddo lwybyr, a chroes ni hebrynger á llaw. Am yr un o'r tair hyny ni ddylir na dirwyn na dial.

O dri achaws y dylir amobyr i wraig: o gywelogaeath cyhoeddawg, ar ni bo na rhodd nac eflyn; ac o veichogi ac o rodd ac eflyn, can ni bo cywelogaeath; llathruddiaeth hevyd ev á ddylyr amobyr; ac eifoes ni henyw o un o'r tri achaws; fev achaws yw wrth ei hanvod o bob un o'r ddau, o rodd ac o gywelogaeath: canys pan aeth hi gan y gwr yn llathrudd, yna ydd ymroes hi ei hun i'r gwr: o hyny ydd henyw llathruddiaeth o rodd ac eflyn: o gywelogaeath cyhoeddawg pan henyw; canys cyvraith á ddywed, can ni chyfgo gwr gan wraig á ddyco yn llathrudd, oni chymer gwr y tý vách ganto ar ei hamobyr, taled ev ei hun yr amobyr.

Tri dyn á ddyly dalu amobyr: y neb á vo roddiad arnei, a hithau ei hun, a'r hyn á ddywedafam ni uchod.

Tri dygiad á vydd ar váb: un ei vam ar ei llowydd: a dygiad tát neu genedyl yn y vameglwys; a'r trydydd ev ei hun, oni orddiwedd ei vam yn vyw, o gorddiweddafai ei vam yntau ei ddwyn, a'i vod yntau yn amheuedig, cyvraith á ddywed, na ddyly ev ymddwyn, na chenedyl ei gymeryd; canys cyvraith á gydsynioedd gwybod o heni nad oedd vab y mab hwnw i'r tát y tybygai ev ei vod yn váb iddo; canys dug ei vam iddo, a hi yn gweled ei vod yn amheuedig.

Tri chymeriad á vydd ar váb: un tavawd á'i gwata ac á'i cymer, ei dád ei hun yw hwnw; a'r ail yw, oni bydd byw y tát, pencenedyl ar ei feithved o wyr, yn lle y tát, gydag ev o'r genedyl; a'r trydydd yw, oni bai na thád na phai cenedyl, un gwr ar ugaint o'r genedyl á'i gwata ac á'i cymer; faith yn lle y tát, faith yn lle y pencenedyl, a faith gyda'r pencenedyl: fev yw val y mae ei gymeryd o'r pencenedyl yn ei law, a'i rodidi yn llaw y gwr hynav o'r gwyr; ac velly o hynav i hynav hyd ymhen y feithved gwr hyny: nid oes nodiad arnaddynt, namyn eu bod yn genedyl or ni ddylynt rānu daiar ag ev. Un ansawdd á hyny y cymer: ac ynad á ddyly varnu yr hwn á wnelont na'i wadu na'i gymeryd. Ac velly y mae cymeryd máb neu ei wadu. O darfai bod máb ar arddelw y tát yn dyoddev, ac yn mywyd y tát hwnw nas dyco ei vam iddo; cyvraith á ddywed na ddyly y genedyl na'i gymeryd na'i wadu; canys gollyngwys hi

yr amser y dylyai ei ddwyn, os mynai; ac am hyny y dywed cyvraith, na ellir dwyn mab i varw; namyn gallu ei ddwyn o'i vam i dad arall, os myn; can ni ddug hwnw o'r blaen. Os hithau á'i dygafai hwnw, na da na drwg vai y tád, cyvraith á ddywed, na ddyly ev gafel tád byth gwedi hyny, namyn hwnw; ac am hyny y dywed cyvraith, na ellir dwyn mab i varw.

Tair celvyddyd ni ddyly mab taiawg eu dysgu, heb genad ei arglwydd: yf-goleigdawd, a govaniaeth, a barddon-iaeth. O damchweinai i vab taiawg ddyfsgu un o'r tair hyny heb genad ei arglwydd, cyvraith á ddywed, na bydd ryddach no chynt; canys yn anghyvreithawl y dyfsgwys; ac nad oes anghyvreith á ddylyo ddyvod yn gyvraith; ac na ddylyant hwyntau wrth ddylyed mab uchelwr ymryddáu namyn o arddelw cyvreithawl; a phwybynag ni chaf o arddelw cyvreithawl i ymryddáu, bid gaeth val cynt.

Tri pheth ni ddyly taiawg eu gwerthu o bydd ar ei helw, mël, a môch, a march ceillawg, heb genad ei arglwydd. Rhai á ddywed, os gwerth, y dyly o'r gyvnewid ddyvod drachevyn, can nid oedd gyvreithawl y gwerthu; ac nad oedd ychydig dim á wnelid yn anghyvreithawl; eisoes mwyav á gadarnâa, na ddyly ddyvod drachevyn, namyn o gwnathoedd y mab aillt gam, y dylyai ei arglwydd arno os mynai.

Tri phriv raniad á vydd ar dîr: rhan

rhwng brodyr, adran rhwng cevndyrw, a chyhydedd rhwng cyverdyrw. Ni ddyly na nai nac ewythyrr na rhàn nac adràn na chyhydeddu; sev achaws yw hyny, or na orddiweddoedd ev ail rhan, ac na ddaeth ato yntau y rhan arall. Sev fordd oedd hyny; os nai vab brawd vai ev i'r ewythyrr hwnw ni orddiweddoedd ev ei ran gyntav; sev oedd hño rhan brodyr; ac na ddaeth ato yntau ran arall, oedd hño adran cevnderw; ac velly y divernir y nai vab cevnderw, neu nai vab cyverderw. Niddylycafaleb, namyn cyttir cenedyl, yr hyn á ddywedafam ni uchod á ddylyir o dîr or á vai rhan gynt arno; tîr rhydd hagen ev á ellir ei ràn á nai ac ewythyrr, ac ewythyrr a nai. O dervydd i ddyn mynu adran ag arall or á ddylyed, ev á ddyly ddwyn yr avel á vu yn llaw y tád, beî damchweinai colli peth o wir a chyvraith o hyn; ac o achaws ei ddyvod yn annilys ato, ac na wypai ei vod yn annilys pan ddathoedd ato.

Tair marw dystoliaeth y fydd: cyntav yw o honynt, o damchweinai i ddyn holi tîr o ách ac edryd, o fordd arall, a dodi yn mhen tyfion barnu o gyvreithau tád, neu hendad, neu orhendad, a na bai á watai ei ddwyn ar y crair á vo yn llaw ynad ryataw oc y tadau gantynt hwy barnu cyvraith rhieni i neb y fydd yn holi y tîr hwnw, neu o ách ac edryd ydd hawl, a'i ddodi yn mhen y tyfion, yr unrhyw lw á ddaw ar y rhai hyny ag ar y rhai ereill uchod; ail yw o dyn; trydydd

yw rhych neu fos. O dervydd bod dyn à ryveddo cymeryd dedryd gan dyfyr hyd à welo, cyvraith á ddywed yn y lleodd hyny y dylir; canys peth tragwyddawl yw; ac wrth hyny y dyly vrawd gyvreithawl baráu yn hwy no'r neb à'i barno; wrth hyny y mwynèir tyfion dedryd y neb à'i rhywelai; ac wrth nad er yr hyn à wel-fant eu hun á atebant, namyn yr hyn à ddewis y gwyr à vu varw gantynt; wrth hyny y gelwir yn varw dyfolliaeth.

Tri llyfiant y fydd ar dyfion: tirdra, galanafdra, a charennnydd nês. Gweicdra y fydd lŷs; ac wrth ei hanvod o genedlaeth galanafdra, ni rivir namyn tri. Pwybynag à vno lyfu tyft o garennnydd nês, ev á llyly ddwyn tyfion cydgenedyl; can ni ddyly efrawn ddwyn car i neb, ac ni ddyly ddwyn ei garennnydd.

Tri pheth à á rhwng dyn a thalu damdwng: cadw cyn coll, a geni a meithrin, ac arwaefav. Sev val y mae cadw cyn coll, gwedi adwaeno y coll-edig yr amfer y colles yr eiddo, cafel o'r amddifynwr ceidwaid ar vod y da hwnw ganto ev yn ei berchenogaeth ev cyn no'r amfer hwnw: sev yw hyny cymodawg uwchlaw y drws, ac arall islaw y drws; or cefir hyny, digawn yw; ac oni chefir, advered i'r perchen yr eiddo.

Tri pheth ni ddyllir eu damdwng: cig heb groen, ac ariant heb leftyr, ac

yd or à el i ar ysgub. Sev val y mae hyny, o cholli ddynd enivel byw, ac na orddiweddai y dyn lle bai ei dyb, namyn cig heb groen, cyvraith á ddywed na ddyly dyn ddamdwng ani-vel gwelw. A'r ail yw ariant heb leftyr à gollo dyn, ni ddyly ei ddamdwng; canys unrhyw vydd pob ariant a'i gilydd: os collai yntau yn y leftyr, herwydd baint y leftyr y dyly ddamdwng. Trydydd yw bei collai ddynd yd ar ei golovyn, cyvraith á ddywed, na ddyly ev ei ddamdwng, namyn ei gyvryw ag à gollo.

Tri chanlyn diwall y fydd: canlyn cwyn hyd ar rwym, canlyn rhwym hyd ar varn, canlyn barn hyd ar der-vyn. Deuryw ddifyg canlyn y fydd: un na chanlyner ddini; ail yw am-ryveilu o'r canlyn i'r llall.

Tri dyn herwydd cyvraith ni savant wrth à wnelont: un yw dyn meddw; ail yw mab cyn ei bedair blwydd ar ddeg; trydydd yw dyn à gymheller o'i anvodd.

Tri baint y fydd i gynghellawr: baint castell, a baint amddifynblaid, a baint dyn disgyvraith. Sev achaws y mae baint castell iddo ev, carcharu à ddyco pan y myno; sev achaws y mae baint amddifynblaid iddo, am orvod arno ateb i orthrymder; sev achaws y mae baint dyn disgyvraith iddo ev, am nad oes i neb dasgu arno.

Tri dyn ni advwynêir dim or à ddy-wetont mewn llys : dall, a meddw, a byddar. Sev achaws yw, am nad gwneuthuredig dim or à wnelont yn nghyvraith.

Tri dyn à ddyly farâed, ac ni ddyl-yant galanas : un yw, o dervydd tyb-iaw ar ddyn ladd arall, ac nas gwato, cyd boed gwirion, ac am hyny ei farâu, ev á ddyly dâl farâed, a pheí lleddid ni chai ddim ; ail yw, o dervydd i ddyn dalu cwbyl o alanas, namyn un gein-awg, ac am hyny ei farâu, ev á ddyly dâl farâed, a pheí lleddid ni chai ddim ; trydydd yw caeth, nid oes alanas iddo, namyn talu ei werth, iddîsi arglwydd, mal gwerth llwdyn.

DOSPARTH CYVRAITH,

*à dynwyd oc yr un llyoyr o Gyvreithiau
Hywel Dda.*

Pwybrynag à wnel avles iddo ei hun, neu ei etivedd, am dda cyfröedig, neu anghyfröedig, megis tír a daiar, tra vo mab o vewn pedair blwydd ar ddeg, neu ddyn meddw, neu ddyn clâv, ni faiv neb rhyw amddifyn yn eu herbyn, pan ddelont, yn eu synwyr perfaith, i adovyn y ddadyl hòno ger bron brawd-wr ; neu yn erbyn eu hetiveddion, os am dîr y byddai y gynhen. Canys dau ryw oed á vydd ar y gyvryw vâb hwnw ; pan vo yn faith mlwydd o vewn yr oed hwnw, ni vydd plaid atebawl i neb, namyn o dair dadyl : o goddiant à

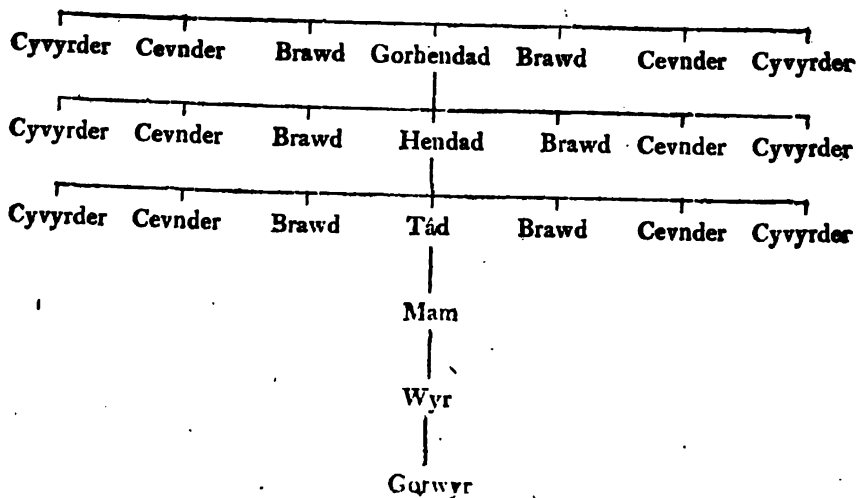
wnel ev i arall, oddieithyr farâed ; ac o dîr à ennillo ev iddo ehun o le arall ; ac o dîr à holer iddo o ddadenhudd, ac o âch ac edryd ; a hyny gan vod arfed-awg fyddlaw, à roddo arglwydd iddo gwedi bo marw ei dâd : ac yna gyntav y dichawn dyngu : oed arall y fydd ar vâb, pan vo pedair blwydd ar ddeg ; ac yno gyntav y dichawn roddi a gwerthu da cyvodedig ac anghyvodedig, ac y bydd dyn oed cwbyl iddo i fevyl yn nghyvraith gorsedd a barn, herwydd cyvraith gyfredin Cymru. DEWI BREVI.

Pedair allwedd yngneidaeth y fydd : un yw mynych ovyn dy ddyfsg, ail yw cadw genyd dy ddyfsg à gefych ; tryd-ydd yw caru ac ovni dy athraw ; ped-werydd yw caru cywirdeb, a chaffa cam ; a hyny er cariad Duw a'i ovn, a thremygu yr oes, o bydd heddyw, ni wyddost á vyddi evory ; a hevyd cyv-raith á ddywed, pan vo y tavawd yn barnu y bydd yr enaid yn crynu ; ac wrth hyny, dau beth y fydd doethineb o gyvraith ynghyd ; nid amgen, dyfsg a doethineb anianawl ; ac wrth hyny y dywedir, ni bydd ynad neb er dyfsg, ac ni bydd ynad neb heb ddyfsg : sev yw hyny, er à ddyfsgo dyn, ni bydd ynad ev, oni bydd doethineb yn ei galon ; ac er maint vo y doethineb anianawl, ni bydd ev ynad heb ddyfsg. DEWI BREVI.

Mae yn nghyvraith Hywel hawl, a gwrthawl, ac arhawl, ac arabhawl. Sev yw deall hyny, megis pei dam-chweinai i ddyn werthu march i arall,

trwy vechni, erbyn diwrnawd, ar chafai warant amdano ; a gwedi hyn
 gafel tál, a chwynaw am ei werth ; a dawed at y neb à'i beufyciawdd iddo,
 doddi o'r amddifynwr yn erbyn yr a ceisaw ganto ddawed i warantu y
 hawlwr, am y march à brynafai, un march iddo, neu dslu y da i'r benfyg-
 o'r pyncau hyn, ai y ddera, ai y llyn- iwr à daliefai i'r neb a holyfai y march
 veirch, ai y du yfgyvaint, a bod yn iddo, ni ddyly y neb à roes y march i
 llywygus ; a dywedyd y dylyai iddo venthyg vyned i warantu iddo, na
 yr hyn à varnai gyvraith iddo am yr thalu neb rhyw dda i'r benfygiwr, am
 hyn à ddotai yn ei erbyn o'r pyncau luniseth na masuach à wnelai benfygiwr
 hyny ; cyvraith à ddywed, na ddylir yn absen y neb à roddafai y march yn
 ylwyaw iddo yr ateb hwnw ; sev menthyg ; canys bod hyny yn arhawl
 achaws, am ei bod yn wrthhawl, a ar y benthyg, a bod cyvraith yn dy-
 bod cyvraith yn dywedyd, na ddylyir wedyd, pwybyneg à venfyccio enivel,
 doddi gwrthhawl yn erbyn hawl. Sev na dim arall, y dyly ddawed adrev heb
 yw deall arhawl, or damchweinai i hawl a heb arhawl drachevyn arnynt.
 ddyn venthyciaw march, neu beth Deall arabhawl yw, pei damchweinai
 arall, gan ddyn, achyn dawed y march i ddyn goryn a holi peth à ddarfai ei
 adrev at ei berchen, cyvodi hawl o dderbynu yn y blaen drwy dervyn
 arall ar y march yn llaw benthyciwr, a cyvreithawl, ni ddyly ; canys arabedd
 gwneuthur rhyw dâl o dda i'r neb à'i mawr a gwatwar y geilw cyvraith
 holai ; ai rhoddi meichau ar y march gwynaw am y rhyw hawl hòno mwy,
 i'r neb à holai, mewn diwrnawd, oni ac ni wrandewir byth. Dewr Bawr.

CYF ACH.

Y fugyr uchod á ddengys i ddyn wybod dosparth a synwyr ar ei rieni, a'i gydetiveddion, a'i blant: canys rhieni dyn yw ei dád, a'i hendar, a'i orhendar; cydetiveddion ynt brodyr, a chevndyr, a chyvyrdyr; etiveddion i ddyn yw y rhai á hanfo o'i gorf; megis máb, a gwyr, a gorwyr. Ac os cyvrwys vydd y dyn á vyro y fugyr enwedig uchod, pan vo marw dyn o un o'r tair ách o gorf y cyf cynnalawdyr yn ddietedd o'i gorf, ev á wyr pwy á ddyly cafael tír hwnw herwydd cyvraith; canys hyd y drydedd ách y mae priawd ran ar dir, yn llys cymwd neu gantrev, ac y gellir ei holi yn y gyvryw lys hòno; ac ni ellir canlyn cwyn ách ac edryd y maes o lys dygynnull, lle bo brawdwr penadur o blaid y brenin yn eiste ac yn rhoi cyvraith, trwy vrait penaduriaeth y llys oruchel, heb neb rhyw ddyfyg yn y gyvraith hòno, na neb rhyw eiseu teilyngdawd na chyviawnder; canys ferthain o bynciau á berthyn ar y llys oruchel i dervynu o'r rhai á gefir eu gweled rhag llaw yn ysgrivenedig yn amlycach; ac ni ellir eu tervynu yn llys cymwd neu gantrev, o herwydd amryeilonachwyson, val y cefirei weled rhag llaw, o herwydd na ddylir tervynu nac arveroun rhano awdurdawd y gyvraith yn ei gilydd, ond ei gadael megis y gosoded o'r dechreu; ac o herwydd hyny y mae yn rhaid i ddyn ddyfgu a manoli ar ddosparth pob rhan o'r awdurdawd, val y tyftiolaethir rhag llaw.

Pwybynag á vyno gwybod beth yw cyvraith, ac ei rhannau, ac adnabod

devnydd hawl, a pha wedd yr ateper i hawl a hyny ar ddeall a grym tair testyn o'r brawdlyvyr; nid amgen, tair rhan awdurdawd cyvraith, ac ar dri devnydd hawl, ac ar dri rhyw ateb y fydd yn y gyvraith; a'r llyvyr hwn á elwir gwyddor cyvraith Hywel Dda—Pwybynag á vyno ddyfgu cyvraith, rhaid vydd iddo wybod beth yw cyvraith. Canys cyvraith y fydd ofodedigaeth gyviaw, wneuthuredig o gyvundeb y brenin a ei deyrnas, a deall y doethon i ddosparth cynhennau amryson cyvrwng hawlwr ac amddifynwr, trwy gyvarnodedigaeth pedwar peth: arglwydd cyfredin, yngnad cadeiriawg, a dwy blaid gyndrychawl, ac yn nefav y gellid i wirionedd.

Gwedi gwypo dyn beth yw cyvraith, a phyfawll rhan awdurdawd y fydd, val y gallo ddeall pob rhan ar neilltu, a pheth á berthyn ar bob rhan; canys tair rhan yw yr awdurdawd; nid amgen, cyvraith llys benadur y brenin, a chyvraith y wlad, ac arver o bob un ohonynt—

Ar y rhan gyntav y perthyn amlycau traint y brenin a'r vrenines, a'u hetiveddion, a holl swyddogion y llys benadur, a tervynu pynciau ni ellir eu tervynu mewn llys cymwd neu gantrev oddieithyr pynciau á ofoded i'r llys dygynnull; nid amgen, un pwnc ar bymtheg, yr hwn á gefir yn lle arall, yn Lladin, val y mae haws ei goelaw a'i weled yn ysgrivenedig.

Hyfbyys yw mai yn y llys benadur y

tervynir amryfon rhwng gwyfyl a gwrthwyfyl, neu ofodedigaeth barn, hyd pan dderchaver ger bron canon-wyr; ac yna llys dygynnull biau, a thir gweithred, a rhybued, a chyvarws; a phob tîr à vo dan vrait y llys benadur, llys benadur á'i tervyna. Llauer o bethau á ellid eu tervynu mewn llys cymwd neu gantrev, od unir yn y llys benadur am danynt, nid yw cyvraith yn cadw, hyd na aller tervynu yn y llys benadur, or cwynir yno am danynt; oddieithyr peth myriedig à orfo herwydd deall cyvraith ei ddwyn i'r llys i hanfo. Hevyd, tîr à holer o ách ac edryd o'r priawd ran allan á ddylir ei dervynu yn y llys benadur. Ac hyd y drydedd ách ev á ddylir holi tîr yn yr orfedd y hanfo y tîr; megis rhwng brodyr a chevnderw a chyverderw; canys pob un o'r rhai hyny á wŷr ei ran briawdyr à ddylir ei gafel, o herwydd cyvraith: o hyny allan nid oes briawd ran ar dir, cyd bont briodorian; am hyny y foded herwydd cyvraith y rhyw ddadyl hòno wrth y llys benadur; canys cwyn goruchel y gelwir hwnw, o herwydd deall y doethon.

Llyma yr achaws na ellir tervynu cwyn ách ac edryd, o'r drydedd ách allan, yn llys cymwd neu gantrev; am naellir canlyn cwyn ách ac edryd, eithyr ar welygordd o gydgeraint, i'r neb à holi y tîr, ac à vont yn cynnal y tîr hwnw trwy yr un rhyw gyf cynnalawdyr y bo yntau yn holi rhan gyda hwy o'i blegid, ac yn gallel arwain ei ách yn

ddiddifoddedig, trwy dwng henuriaid gwlad hyd ato, ac nad el tair gwaith ar gogail. A rhag damchweinaw y rhyw dir hwnw mewn amryveilon gynghelloriaethau gwedi rhàn rhwng y welygordd, a dyvod rhan rhai o'r welygordd mewn rhyw rai o'r cynghelloriaethau, a rhan ereill mewn rhyw rai ereill o'r cynghelloriaethau, val na ellid eu cafel dan lŷs cymwd neu gantrev, y gosoded y rhyw ddadyl hòno wrth y llys benadur; ma' y gellir cymhell pawb o'r welygordd drwy rym un cwyn cyfylltesdig i gyd ateb i'r neb a'u holai; can ni cynghein cwynaw o orfedd i orfedd am un devnydd; na chwynaw rhag un dyn, neu ddau, neu dri, cwyn ách ac edryd o'r drydedd ách allan, gan vod mwy o'r welygordd yn cynnal y tîr yn eu herbyn. Sev achaws yw hyny, ev ddamchweinai vod etiveddiaeth o dir gwedi difgyn mewn mân rânau rhwng deugaint neu driugaint o gyd-ddyledogion, abod un o'r welygordd, ev á'i dád, á'i hendad, á'i orhendad, y maes o'r wlad heb gafel rhan, os hwnw á ddela a holi un o'r welygordd ar neilltu, od ennillai ev ddim, yno ev á gafai gyfal á hwnw, er maint à vai yn ei law; canys, lle ni bo priawd ran ar dir, ni ddylir priodwr ragor á'i gilydd; ac velly yr ai ev ehunan yn yr hanner o'r holl etiveddiaeth, lle ni ddylai ev, o herwydd cyvraith, namyn cymaint ag un o'r cyvrivedi à vai yn cynnal y tîr yn ei erbyn; ac wrth hyny y gosoded yr hawl hòno wrth y llys benadur, lle y gellir cymhell pawb i gyd ateb. Ac os

ennill á wnelai ev, yno rhoddi cynnwys iddo ex gyda hwynt : sev vyddai hyty cymaint ag un o'r cyvrivedi á vai yn cynnal y tir yn ei arbyn. Eithyr o darfai i nn wneuthur adail neu lavur arall cyvreithawl, nachychwynai erddo oddiarno, o dichawn ddangaws tu athal iddo yn lle arall cystal á'i le yntau, ped vai heb y llavur cyvreithawl arno ; ac oniá dichawn, rhaid vydd ei gynawys yno, eithyr gwneuthur iawn a'u yr adail a'r llavur á wnathoeddid ar y tir o'r blaen ; canys y trydydd pryd ar dir yw llavur cyvreithawl á wnelar ar dir, y bo gwell y tir erddo ; a hyny á ddily ev ei dalu, o oheif ei ran heb gwyn, megis y dily dalu gobyr gwar-chadw.

O dervydd tybygu gallael o vrawd, neu gevnderw, neu gyverderw, neu gyd-ddilyedawg arall, holi cyvran o dir o'i gyd-ddilyedawg, trwy gamorefgyn, nis dichawn o herwydd cyvraith. Sev achaws, am ná ellir, trwy gamorefgyn, eithyr ennill cwbyl, neu golli cwbyl, eithyr yn un lle, pan ddisfgyno anddilyedawg yn briodwr ar dir, a dyvodd dilyedawg diddifoddedig ei briodolder i holi hwnw, ni ellir gwrthladd y priodwr o'i ddilyed ; am na ddisfoddes ei briodolder ; na gyru y llall y maes, am ei ddisfgyn yn briodwr : a llyna yr un lle y cefir cyvran trwy gwyn camorefgyn. Os y dilyedawg á oddev yr anddilyedawg i gynnal tir yn ei arbyn, drwy dair oes rhieni o bob parth, yu un orfedd cymwd neu gantrev ag ev, ni wrandewir y dily-

edawg gwedi hyny ; canys argauedig-aeth dragwyddawl yw. Os yntau á vydd mewn gwlad arall, o achwyfon cyvreithawl, pa amser bynag y dâl, o vewn y nawved dyn, ev á wrandewfr, ac á roddir cynnwys iddo, val y dywelbwyd o'r blaen.

A llyna dalym o bynciau á berthyn ar y rhan gyntav o awdurdawd cyvraith.

Ar yr ail rhan o'r awdurdawd yr amlycêir y gyvraith ofodedig á ofoded rhwng y brenin a gwyr y deyrnas, a rhwng pob rhai o'r rhai hyny a'u cilydd ; ac yn hõno y mae tair colovyn cyvraith, a gwerth gwyllt a dôr, y rhai y harvero dynion o honynt, a chyvraith tîr a daiar, a theithi mâch a chynnogyn, a devodau cyvreithawl, a llawer o bynciau ereill, val y mae y brawdlyvyr yn eu dangaws ; a'r rhai hyny oll á orvydd eu gwybod, a'u deallu yn llwyr, ac yn vanol, cyn bo teilwng dyn yn vrawdwr mewn cyvraith.

Yn y drydedd ran o'r awdurdawd y mae rhan o bob un o'r ddwy gyvraith ; o gyvraith y llys ac o gyvraith y wlad, yr hwn á elwir yn arver cyvraith. Ac yn y rhan hõno y mae amfer i ddechreu amryveilon holion ; val nawved dydd mai neu ragvyr, am dîr a daiar o ách ac edryd ; neu at ovyn dadyl ebrvygedig ; a chynnal amfer i dyflu, neu i alw gwybyddlaid, neu eu llyflu, neu eu gwrthneu ; neu amfer ymwyflaw a barn. A'r rhan hõno á

ddengys cadw modd pob dadyl rhag
gwallawgair, neu anhysbyfrwydd, neu
lithraw amfer; a hyny drwy ymhawl,
val y dewifo gwyr y llŷs a'r brawdwy,
a'u gair tra gair, a'u gwers tra gwers.

Gwedi y gwelo dyn bob rhan o hwn
ar neilltu, a phob testyn yn mhob
rhan, a phob gair yn mhob testyn,
haws vydd iddo ddeallu cyvraith; can-
ys ni wyr cyvraith onid y neb à wypo
ei deallu. Gwedi gwypo ev hyny oll,
yna y mae iddo ev wybod gwneuthur
hawl ac ateb.

Pwybyneg à vyno gwneuthur hawl,
rhaid vydd iddo wybod by sawl devn-
ydd hawl y fydd. Canys tri devnydd
hawl y fydd: golwg, a gair, a gweith-
red. Er bod golwg a gair a gweithred
yn dri devnydd hawl, nid ydyw cyv-
raith yn dywedyd vod pob golwg a
phob gair a pob gweithred yn ddevnydd
hawl; wrth hyny rhaid yw gwybod
pa rai y fydd ddevnydd hawl, a pha
rai nid ydyw.

Ac yn gyntav am yr olwg y myn-
egir, val y mae yn y brawdlyvyr yn
dywedyd, tair golwg á ddygir yn
nghyvraith: golwg tyft o'i dystoliaeth,
a golwg mynegwr o'i vynag, a golwg
llygatydd celus, am ladd, neu losg,
neu ledrad. Sev modd y deallir hyny:
pan holo dyn beth i arall trwy wy-
byddiaid, y gwybyddiaid hyny á eilw
cyvraith yn dyfton yn y lle hwnw;
canys pwybyneg à allo ddwyn tyftol-
iaeth, iawn yw ei alw yn dyft; a chyv-
raith á ddwyed y dichawn gwybydd-

iaid ddwyn tyftoliaeth yn erbyn gwád
ac amddifyn; ac y dichawn ddwyn
tyftoliaeth am à vu cyn ymhawl; a
chyda hyny, y dichawn ddwyn tyftol-
iaeth yn llawer lle; ac wrth hyny y
gellir eu galw hwyntau yn dyfton. A
phan dyngo y rhyw dyft hwnw, rhaid
vydd iddo dyngu gwybod a gweled yr
hyn à dyngo, val y dywed cyvraith;
canys llw gwybyddiad yw tyngu gwy-
bod a gweled yr hwn à dyngo. A
llyna ollwng tyft o'i dystoliaeth; achaws
trwy ei dystoliaeth ev am yr hyn à
welas y dyllynir yr hawl hòno; velly y
dywed cyvraith vod yn ddevnydd
hawl ei olwg ev o'i dystoliaeth. Llwy-
tyft arall, megis tyft ar wallawgair,
yw tyftu iddo gynt yr hyn y bo yn
ei dyngu.

Ail yw golwg mynagiad o'i vynag;
sev modd y deallir hyny: o dygir da
yn lledrad rhag dyn, a'i wadu o'r
llovydd, a dyvod y colledig a mynag-
wr ganto, a lliwaw ar y llovydd y
lledrad; llw y mynagwr hwnw yw
tyngu gwybod a gweled ar y llovydd
y lledrad; a hwnw yw golwg myn-
agiad o'i vynag; ac o rym yr olwg
hòno y dyllynir yr hawl ar y llovydd,
ac y gyrir dan raith gwlád; ac am
hyny y gelwir yn ddevnydd hawl; a
hòno yw yr ail olwg à ddygir yn
nghyvraith.

Trydydd yw golwg llygatydd celus,
am ladd, neu losg, neu ledrad; sev
modd yw hyny: o dervydd i ddyn vod
yn afeithiwr, drwy lygatyddiaeth;

megis gweled lladd dyn, gan ei oddev, devnydd hawl vydd i rieni y lladdedig hwnw, a'i gydetiveddion, ar yr afeithwr hwnw; canys iddynt hwy y telir tál am afeithiau, a gwad am lovryddiaeth hevyd; ac iddynt, ac i'r genedyl, os holant, a chamlwrw i'r arglwydd; can nid oes am afaeth, heb weithred llaw neu droed, i'r arglwydd namyn camlwrw.

Ail devnydd hawl yw gair; canys tri gair celus y fydd: gair y bo gweli tavawd am dano, a gwallawgair mewn llŷs, a thavodryddiaeth, am ladd, neu lofg, neu ledrad.

Sev modd yw hyny: or dywed un gair hagyr wrth brenin, devnydd hawl i'r brenin á vydd arno; canys ev ddyly talu camlwrw yn ddeuddyblyg iddo; neu or dywed un gair hagyr wrth efeiriad brenin, yn un o'i dair gwyl arbenig, neu yn darllen llythyr, neu yn ysgrivenu rhag bron y brenin; ac i vrawdwr, pan ymwyfler yn ei erbyn am ei iawn varn, os ev á'i cadarnáa; devnydd hawl vydd i'r brawdwr arno; canys ev á ddyly dalu saráed iddo: hevyd ev á ddywedir y dily y brenin gofb am air hagyr á ddyweto dyn parth a'r llall mewn eglwys, mewn mynwent, ac mewn gorffeddyv reithawl; devnydd hawl vydd i'r brenin arno o gamlwrw, cyd ni chafu y neb y dyweter wrtho ddim iawn.

Ail gair celus yw gwallawgair mewn llŷs; a hyny vydd o'r tri modd hyn: gair gwall yn holi, o'r rhwyv neu

eifeu; gair gwall yn amddifyn o'r rhwyv neu eifeu; a gair gwall yn gwadu. O'r cyntaf y cyll hawlwr ei hawl o'r á berthyno wrth y gair, or dygir tyfton yn ei erbyn, ac ni chyll gamlwrw; can nid oes gwynau celus eithyr tri: o'r ail neu o'r trydydd y cyll amddifynwr gamlwrw, a diwyn yr hawl or á berthyno wrth y gair y tyftwyd o'i wall; a devnydd hawl á vydd i'r brenin o gamlwrw arno. Sev yw deall gair rhwyv, dywedyd mwy no mesur y gyvraith; deall gair eifeu yw dywedyd llai no mesur y gyvraith.

Trydydd gair celus yw tavodryddiaeth, am ladd, neu lofg, neu ledrad; sev modd yw hyny: o dervydd i ddyn, drwy gydsynied, vynegi i'r llövydd ba le bai y dyn á leddid, a'i gyfelybion yntau, devnydd hawl á vydd i rieni y lladdedig hwnw, a'i gydetiveddion, ar yr afeithiwr hwnw; canys iddynt hwy y telir tál am afeithiau, a gwad am lovryddiaeth hevyd iddynt, ac i'r genedyl hevyd, os holant. Rhai á ddywed, na ddyly cenedyl dál dros afeithiau; canys na ddyly cenedyl namyn tál galanas a thál saráed; ac na henywarian diwad o un o'r rhai hyny: cyvraith á ddywed, mai i rieni a chyd- etiveddion y lladdedig y telir tál am afeithiau á voynt gyvaddev: hevyd, cyvraith á ddywed, holl afeithiau gweithred, o afeithiau galanas, neu lofg, neu ledrad, dirwyus vydd pob un o honynt: tavodryddiaeth, a llygadryddiaeth, heb weithred llaw neu droed, camlyryus vydd y neb á'u

gwnel. Tâl dros afeithau galanas addevedig, i rieni a chydetiveddion y lladdedig y telir o gyvraith, or cwyman amdano. Ac iddynt hwy, ac i'r genedyl hevyd, y dylir talu y rhaith i wadu llöwryddlaeth, neu dalu galanas iddynt.

Trydydd deunydd hawl yw gweithred; ac er bôd cyvraith yn dywedyd vodd gweithred yn ddevnydd hawl, nid ydyw cyvraith yn gallel dangaws na mynegi by sawl gweithred y fydd deunydd hawl; namyn pob gweithred â wneler yn erbyn cyvraith, deunydd hawl yw i'r neb y gwneler gweithred iddo ar y neb a'i gwnelo; megis trais, lledrad; ac anghyvarch, a'r cyfelybion; oddieithyr gweithred ci cyn-ddelriawg, a'i gyfelybion. Hevyd y mae tri gweithred ar braw i'r neb a'i dylyo, megis y dywed cyvraith yn y brawdlyvyr am lavür cyvreithawl, neu anghyv-reithawl, a wneleram dir, a'i gyfelybion.

Gwedi gwypo dyn by sawl deunydd hawl y fydd, rhaid vydd iddo wybod pa vodd yr holir, a pha vodd yr atebir; canys o bedwar gair a'u perthynafau y holir, ac o dri gair yr atebir. Sev ynt y pedwar gair y holir, nid amgen: Pwy â holych, beth â holych, pa vaint â holych, a pha amfer y holych. Gwedi gwypo dyn hyny, rhaid vydd iddo wybod beth â berthyn wrth bob gair ar neilltu. Wrth y gair cyntav, nid amgen, Pwy â holych, y perthyn henwi henaw priodawl yr hawlwr, a henw priodawl yr amddifynwr. Hevyd py at y bo dy gwyn; megis wrth

swyddogion yr orfedd hōno, neu wrth gynghellawr; megis hyn, Namyn Ithel ab Cyvnerth, cyndrychawl yn canlyn cwyn wrth swyddogion yr orfedd hon; (ac o myn dywedyd, yn benav fwyddawg, wrth y cynghellawr, neu wrth y dystain, os yn y llŷs dygynnull y bydd; ac onis myn, nid oes na gwall nac eifeu, er na ddyweter) rhag Tudyr ab Gronwy yn nghyvleu amddifynblaid. Hyny â berthyn wrth y gair cyntav o'r hawl; wrth yr ail gair, nid amgen, Beth â holych, y perthyn henwi pa fordd yth wahanwyd o'th da: ai o drais, ai o ledrad, ai o anghyvarch, ai o lōg, ai o adneuzeth, ai o venfyg, ai by argywedd bynag â wneler it', neu ar dy eiddo; a hevyd, pa ryw dda wynt; ai aniveilaid, ai aur, ai ariant, ai dyledogaeth o dir a daiar drwy un o'r dadenuddiau, neu o gamorefsgyn o un o'r tri, ai drwy ach ac edryd; os o lōg, neu adneu, neu venfyg, henwi pa ryw gadernid y fydd ar ei gafel drachevyn; neu os drwy gyvnewid, neu ammod, neu luniaeth arall, henwi pa ryw gadernid y fydd arnynt; megis hyn: Drwg ddevnydd ac achaws, nid amgen vodd vu, noc i'r Tudyr ddwyn march coch yn anghyvarch arno ev. A hyny â berthyn wrth yr ail gair. Wrth y trydydd gair y perthyn, nid amgen, Pa vaint â holych; sev yw hyny, os aniveilaid, mynegi pa rivedi â voynt, a pha deithi arnynt; os march, neu eidon, cyn ei gyvlawn deithi, mynegi ei oedran; os aur, neu ariant, mynegi pa rivedi voynt; os argywedd, pa

vaint, a pha vaint vo yr hawlwr; os am goed, pa rivedi voynt, a pha ryw goed voynt, ai derw, ai cyll, ai drain, ai pob un o honynt, ai coed ereill; os tŷr a daiar, henwi pa rivedi o'erwydd; a pha beth á ddylir dros yr eiddo, neu dros yr argywedd, ai arian cyvraith, ai arian cwtäon; megis hyn: Yr hwn varch oedd gyvlawn deithiawl, yr hwn á eilw cyvraith yn varch tom, ac a gywerthlyddiai drügainto'r ceinogau cwtäon. A hyny á berthyn wrth y trydydd gair. Wrth y pedwerydd gair, nid aingen, Pa amser y horych, y perthyn mynegi y dydd a'r vlywyddyn yth wahanwyd o'th eiddo, neu y gwnaethbwyd yr argywedd, neu yr ammod, neu y lluniaeth; neu os cyvnewid, pa ddydd, a pha le y bu; neu os llög, neu adneu, neu venfyg, pa ddydd, a pha vlywyddyn y dyléid ei gafel drächevyn, neu dalu dros ei gyvnewid; os tŷr, pa ddydd yth orefgynwyd ohono, a pha le y mae y tŷr, a pha vaint y fydd iddo; a mynegi pa un o'r tri diebryd yth dioberwyd o'th eiddo, neu yth argyweddwyd; a mynegi pyryw berfonoliaeth vo i'r hawlwr, neu i'r amddifynwyr, yr amser y gwnaethbwyd yr anghyfraith. A hyny á berthyn wrth y pedwerydd gair o'r hawl; megis hyn, henw y dydd a'r vlywyddyn y gwnaeth ev yr anghyvarch: Dydd mawrth nefav gwyl Luc diweddav á lithroedd yn y vlywyddyn hon, lle yr oedd y march, pan ddychbwyd dan vaint gwialen y gynghelloriaeth hon, ac á elwir Glan Marlais, a bod lthel yn berfon cyvreithawl i ovyn, a

Thudyr yn berfon cyvreithawl i ateb; a bod cyvarch arno ev ar ddydd mawrth nefav yn el calangauav, á lithroedd yn y vlywyddyn hon; a negydd vu, ac herwydd y negyddiaeth ei vod ev yn tynu yn un o'r tri diebryd, nid amgen, dwyh peth ar ddyn heb advar, a deifyr gwrtheb; ac o bydd neb ryveddogesawl dydd cyvarch ar yr hawl, heb ei vod yn berthynas i un o'r pedwar gair rhwym, rhaid yw ei enwi; canys ni byddai diebrydig nes ei vod yn annegydd, ac na ddoed brawd ar negyddiaeth, nes ei gyvarch; ac nad oes achaws hawl heb ddiebryd; ac wrth hyny, rhaid yw henwi y dydd cyvarch.

Gwedi y gwypo dyn pa vodd y holir, rhaid vydd iddo wybod pa vodd yr atebir; canys o dri gair yr atebir, o wäd, neu addev, neu amddifyn.

Am y gwäd cyntav y treithir. Tri rhyw wäd y fydd: gwadu oll y ddadyl á ddoter ar ddyn; a hönö á wedir drwy raith ofodedig, heb na mwy na llai. Ail yw addev rhan o ddiadyl y ddrygweithred, a gwadu cwbyl o'r gweithred; a hönö á wedir gan chwanoáu rhaith ofodedig; megis yn ngholovnau cyvraith am lovryddiaeth, hyn y dyngai degwyr a deugaint, gan wadu llovryddiaeth a'i hafeithau yn hellawl; yna y twng cant, neu ddeucant, neu drichant, gan wadu llovryddiaeth, ac addev afaeth: fev modd y gellir hmy, anhaws vydd credu y neb á addev ran o ddadyl y ddrygweithred, no'r neb á wado y ddadyl

oll; ac wrth hyny y chwanectîr à vo
wrth vrait yr hwn à addevo. Trydydd
yw addev rhan, a gwadu rhan arall,
heb weithred ynddo; a hòno á wedir
gan leiâu rhaith ofodedig; megis mewn
mechni, llw mach ar feithred o'r
dynion nefav i werth, gan wadu y
vechni oll; yna y twng ev ehun, gan
wadu rhan ac addev rhan arall o'i
vechni; sev modd y deallir hyny:
haws vydd ei gredu herwydd iddo
addev rhan o'i vechni, no phei gwatai
y cwbyl; canys rhag talu y gwedir;
ac am hyny y lleiêir rhaith arno; ac
herwydd nad oes drygweithred ynddi;
cyfelyb i hyny, megis pei holai ddyn
bunt i arall, ac addev o hono y lleill
chweugaint, a gwadu chweugaint
arall; yna y gwedir gan leiâu rhaith
ofodedig; lle tyngai wythwyr a deu-
gaint gan wadu punt, hanner y rhaith
vydd eifeu am yr hyn à addevoedd;
can nid oes gynghaws gan addev. Ac
velly pob gwád á vydd cwbyl wrtheb
i'r neb à'i harddelwo, tan dalu cwbyl
raith, ac à berthyno wrth vrait yr
hyn à holer, na llw un dyn, na llw
lliaws. Lle bo un tavawd yn gyru, ac
arall yn gwadu, llw un dyn y fydd
ddigawn i wadu hyny, ar amfer gwrth-
dwng, lle perthyno; rhaith ofodedig
á'i gwata. Od enwir bangor ar yr
hawl yn gadernid ei harchwiriaw,
megis briduw, neu vechniaeth, neu
wybyddiaid, ammodwyr, a'u cyfel-
ybion; y rhai hyny oll drwyraith
ofodedig y gwedir pob un o honynt;
a hyny herwydd brain y bangor à
ofater i archwiraw yr hawl; ac nid o

herwydd maint y ddylyed yn y lle
hwnw.

Ail gwrtheb yw amddifyn. Tri
rhyw amddifyn y fydd: un yw, na
wrtheber yn anamserawl i'r govyn.
Sev modd y deallir hyny, nid amgen,
cadw amfer; megis y gallo archwiraw
i ddedyd gwlad; eithyr lle perthyno
côv llŷs, nad oedd gollamfer yr amfer
ei hamddifynwys, neu y gwadwys, neu
y gwrthebwys yr hawl, megis na wrth-
eper cyn ei holi, neu na thalai wád yn
oed y gyvraith, neu nad amddifynai, cyn
ateb i'r devnydd, neu na lyfai, neu na
wrthneu, neu nad ymwyftlai yn am-
serawl, a'r cyfelybion; megis y dywed
cyvraith yn ei harveron; canys cyv-
raith á ddywed vod yn rhaid cadw am-
fer yn mhob peth. Ail yw amddifyn
mal nad atepo byth i'r hawl: sev modd
y deallir hyny, megis bei damchwein-
ai wrtheb i hawl, gan allu provi,
drwy un o'r tervynau uchod, vod
gwall dadlwriaeth, à vai yn cyvladd á
grym a devnydd y ddadyl o gwbyl,
hyd na bai yn pwyfaw ar vod dadyl
nac arver dadlwriaeth, megis gwydd-
waledd cywlad, neu arab hawl, neu
hawl heb berchen, neu golli amfer,
megis y bai yn argauedigaeth dra-
gwyddawl, a'i chyfelybion. Trydydd
yw amddifyn gan ateb, mal na choller
dim o yr hawl. Deall hyny yw, pan
wrthepai amddifynwr gan dyftu gwall-
awgair neu anhybysrwydd ar hawlwr,
oddieithyr colled tragwyddawl, neu
dyftu hawl dra blwyddyn, neu wrth-
hawl yn erbyn hawl, neu ovyn dylfed

cychwynawl yn y dyddiau deddvon, neu ovyn tîr a daiar yn amser caeth cyvraith, yr hyn â ddisgyn yn argaue-
digaethau amferodd; ac yna y mae cênatâedig cyrchu cyvraith o newydd.

Ni chaux cyvraith rhwng dyn a'i dîr dylwed yn llai ysbaid no thair oes rhieni o bob parth; a hyny yn dangneveddus. Sev yw tair oes rhieni, naw ugaint mlynedd; triugaint mlynedd yn mhob oes.

Amryveilion bethau gwiwgoe oc yr un llyvyr.

SAITH efgobdy y sydd yn Nyved: un yw Mynyw, yn eisteddva arbênig yn Nghymru; ail yw Llan Ismael; trydydd yw Llan Degeman; pedwer-
ydd yw Llan Uffyllt; pymmed yw Llan Teilaw; chweched yw Llan Teulydawg; seithved, Llan Ceneu. Abadau Teilaw a Theulydawg, ac Ismael, a Degeman, â ddylyant vod yn llythyrwl urddon. Ebediw pob un o'r pedwar hyn, deuddeg punt; ac i arglwydd Dyved y telir; a'r neb â ddel yn eu lle â'i tâl. Mynyw â ddyly vod yn rhydd o bob dylwed. Llan Ceneu, a Llan Uffyllt, â ddylyant eu bod yn rhydd o ebediw, can nid oes tîr iddynt. Y neb â wnel gwaed ar un o abadau yr eisteddvâu arbênig vry, taled iddo faith bunt, a golchyddes o'r genedyl, er gwaradwydd i'r genedyl, ac er cadw còv am y dial.

Pan symudawdd Hywel Dda gyv-
reithau cyfredin Cymru o ddull Dyvn-

wal, tri llyvyr â ofodes: un wrth ei lys beunyddiawl breswyl iddo ei hun; a'r ail yn Ninevwr, o vrait Deheubarth; y trydydd yn Aberffraw, o vrait Gwynedd a Phowys. Amryval vreinnau â ofodes i amryveilon lyvrau: a hevyd, yn Ngwynedd a Phowys un brawdwr swyddawg, a chyvraith pencenedyl, a chyvraith . . . . . ac alltudion, a'r dadenhuddau byrion, a phrawv i hawlwr, a dadyl ymwrthrym, ac oed wrth borth: ac ni ofodes ev yn llyvrau Deheubarth un o hyny byncau dywed-
edigion: ac ev â wahanawdd amry-
veilon vreinnau i amryveilon drevydd, a chymydau, a chantrevodd rhagddy-
wededigion. DEWI BREVI.

Pan adnewyddawdd Hywel Dda, brenin Cymru, gyvreithau Cymru yn hollawl, ev â gadarnâoedd amryveilon vreinnau i amryveilon ddynion o'i deyrnas ev. Ac yn gyntav i bob arglwydd eglwysig, megis archesgob Mynyw, neu esgob, neu abad, y cênatâoedd baint breninawl i gynnal dadleuodd ar eu lleygion, trwy gyvraith gyfredin Cymru. Gwedi hyny ev â genatâoedd i bob pênâeth or â vai iddo gymwd, neu achwaneg, gynnal breninawl lys peunyddiawl o swyddogion breiniawl yn y rhivedi y myno, megis iddo ei hunan; a baint i gynnal breninawl lys o ddadleuodd yn ei wlâd ar ei uchelwr. A gwedi hyny ev â genatâoedd i bob uchelwr or â vo yn cynnal ei dîr priodawl, dan ei arglwydd, vrait ei dîr, ac arglwyddiaw ei vileinaid, herwydd

eydwedd ammedawl yn Neheubarth, a chaethiwded tragywyddawl yn Ngwynedd : taiogau y brenin á ddylir eu cynnal herwydd braint a chyvraith y daiawgdrev y boynt yn preswylaw ynddi ; a hyny herwydd gwafanaeth y daiawgdrev. A gwedi hyny ev á genatâoedd i bob dyn or á vai heb fwydd vreninawl, neu vrait tîr iddo, y braint anianawl y ganed ynddo.

Llyma lyvyr o gyvraith á wnaeth Hywel Dda, yn y Tŷ Gwyn ar Dav yn Nyved, yr hwn y daeth yno o wys Hywel chwegwyr doethav o bob cymwd yn Nghymru o leygion ; a faith ugaint baglawg, o archesgyb, ac esgyb, ac abadau, a phrioriaid ; o ddoethion Cymru oll ev á wnaethbwyd y deuddeg doethav ar neilltu, i wneuthur y gyvraith ; a'r un ysgolâig bynotav o Gymru oll i ysgrivenu y gyvraith, ac i edrych rhag gwneuthur dim yn erbyn cyvraith eglwys na chyvraith yr amherawdyr. Llyma henwau y gwyr lleygion hyny.

Morgeneu Ynad.

Cyvnerth, ei vâb.

Gweiri vâb Cyviawn.

Gronwy vâb Moriddig.

Rhewydd Ynad.

Iddig Ynad.

Gwiberi Heh o Ifcenain.

Gwrnerth Llwyd, ei vâb.

Meddwon ail Cerifg.

Gwgawn Dyved.

Bledrws vâb Bleiddyd.

Gwyn Vaer, y gwr oedd

berchensawg ar Lantawwin hioedd y tŷ y gwnaethbwyd y gyvraith ynddo. A Blegewryd archdiagon Llandav á oedd yr ysgolâig ; a doctôr yn nghyrraith yr amherawdyr ac yn nghyrraith yr eglwys oedd ev.

Gwedi darvod gwneuthur y gyvraith oll, a'i hysgrivenu yn gwbyl, ev á aeth Hywel Dda, a theyrnedd o Gymru gydag ev, a Lambert esgob Mynyw, a Mordav esgob Bangor, a Chebur esgob Saint Asaph, a Blegewryd archdiagon Llandav, hyd at Aneftacius hyd yn Rhuvain, i ddarllen y gyvraith, ac i edrych á oedd dim yn erbyn cyvraith Duw ohonei ; ac am nad oedd dim yn gwrthawynebu iddi, hi á deilyngwyd, ac á elwid yn gyvraith Hywel Dda o hyny allan.

Oedran yr Arglwydd Iesu Críft yr amser hwnw, naw cant mlynedd a phedair ar ddeg. A llyma y gversau á wnaeth Blegewryd yn dyfiolaeth ar hyny :

Explicit editus legib; liber bene fenit;
Qu'e regi scripcit Blaugoridus et quoq; fuit
Hweli turbe doctor' tunc legis in urbe
Cornando tunc iudice cotidiano
Rex dabat ad p'tem dexteram
Nam sum'at artem.

T. D. 282.

Sev oedd oed Críft pan aeth Hywel Dda vrenin i Ravain i gadarnáu ei gyvreithiau, drwy . . . awl veddiant, xliii a lx c. mlynedd. Oed Críft xl a lx c. mlynedd pan vu varw Hywel Dda penav moliant yr holl Brydeiniaid.

T. D. 258.

CYVREITIAU HYGOEL DA

yn ol

HEN CYVYSCRIV

aido

YSCOL Y CYBRY YN LUNTAIN.

In nomine Trino hoc opus incipio. Amen. Amen. Amen.

HYGOEL DA MAB CADEL, ty-leu hebenlit ar yr ygnad a cymera'i
 oysaog CYBRU ol, a goeles y Cybrydiobryd braod, ac ar yr arclôyd a ei
 yn camarmera o'r cyvteitiau ac y dyv-todai ido ar ni goypai tair colovyn
 ynôa ato pœgôyr o pob cymôd yn y cyvtaif, a gœrti gôylt a dov, a pob
 tyôyfogaet; y pedôar yn leygion, a'r pet or a pœrtyn arnadynt or y mae faid
 dau yn ystôlêigion. Sev acaôs y dyv-i dynion armer onadynt.

ynôyd yr ystôlêigion fac gosaod o'r A'R LYS a cymyrti deœreu, ac a
 leygion dimi a bai yn erbyn yr ystœrytyr
 glân. Sev amser y daetant yno y
 garaôys; sev acaôs y daetant y gara-
 ôys ort dylu o faob bod yn iaon yn
 yr amser glân hônô, ac na gœnelynt
 tam yn amser gleindid. Ac o cœd
 cœtor a cœdsyniedigaet y doetion a
 daetant yno, yr hen cœvteitiau a yf-
 tyriaſant; a fai onadynt a gadaôsant i
 tedeg, a fai a emendâſant, ac ereil
 yn cœbyl a dileaſant, ac ereil o neôyd
 a gosodafant,

A gœdi hœni onadynt y cyvteitiau
 a barnaſant eu cadô, Hygœl a todes ei
 aœdurdaod idynt, ac a gœrtymynôs eu
 cadô yn cœraf. A Hygœl a'r doetion a
 hœuant y cœd ag ev a gosodafant eu he-
 benit a'r hon Cœbry ol ar y neb ni
 cadœai y cyvteitiau; ac a gosodafant

A'R LYS a cymyrti deœreu, ac a
 gosodes pedôargôyr ar ugain o
 gosanaetgôyr yn lŷs.

Sôydgôyr y Brenin.

Penteulu	Gosteggôr
Efeiriad	Pencynyd
Dystain	Medyd
Penhebogyd	Medyg
Braodgôr lŷs	Truliad
Pengôastraod	Drysaôr
Gôas ystavel	Côg
Bard teulu	Canngôlyd

Sôydgôyr y brenines.

Dystain y brenines
Efeiriad y brenines
Pengôastraod y brenines
Gôas ystavel y brenines

A

laethoróyn

Dryfaor y brenines

Cog y brenines

Canŷoyld y brenines

Y ŷoydogion à hivaŷam ni uŷod diò-
edav ar bôyd ynt.

Teirgoait yn y blôydyn y dylant y
pedoar ŷoydaog ar ugain uŷod caŷael
herôyd cyvtaif eu brefyngôisg y ŷan
y brenin, ac eu lieingôisg y ŷan y
brenines : nadolig, a paŷc, a fulgôyn.

Y brenin à dylly todi i'r brenines
traian à caŷo o ennill o ŷir a daiar ; ac
y mely goaŷanaeŷgôyr y brenin à dyl-
yant traianu à goaŷanaeŷgôyr y bren-
ines.

Gôert y brenin yô ei ŷarâed teir-
goait. Tair ford y gôneir ŷarâed i'r
brenin. Un yô pan ŷorer ei naôd, pan
ŷodo naôd i dŷn a'i lað ; aral yô, pan
del dau brenin ar eu cyd terŷyn o aŷaôs
ymarhol, ac yn gôyd y dau brenin a'r
deulu lað o gôr i'r nail gôr i'r lað ;
trydyd yô camarheru o'i gôraig, a
hônô à derŷeŷir ar bodi hanner yn môy.

ŷarâed brenin Aber Frao, mal hyn
y telir : can huô ôrt pob cantrev yn ei
arclôydiaeŷ, a gôialen aur cyhyd ag ev
ehun, a ŷan braŷed à'i bys y byŷan, a
ŷlaôr aur cyvled à'i gôyneb, a ŷan
teôed ag eôin amaet à bo amaet ŷait
blyned.

Ni ŷelir aur namyn i brenin Aber
Frao.

Tair ford y ŷarŷir y brenines : Un
yô tôrî y naôd à ŷodo ; aral yô ei
ŷaraô ; y trydyd yô cribdeiliaô peŷ
o'i laô. A trydetan ŷarâed y brenin
à ŷelir idi hi am ei ŷarâed ; à hynny heb
aur heb ariant.

Y brenin à dylly bod yn ei ŷydym-
teitas un dyn ar pŷmteg ar ugain yn
marŷogaet : y pedoar ŷoydaog ar
ugain, a'r deudeg gôeŷtai, heb ei ŷeulu,
a'i gôyrda, a'i gôeŷŷion, a'i ŷerdorion,
a'i aŷanogion ; a hynny à ŷelôir goŷford
y brenin.

Edlig yô yr hôn à dylly ŷoledyŷu
gôedi y brenin ; ac à dylly bod yn an-
tydeduŷav gôedi y brenin a'r brenines.
Ev à dylly bod yn mab, neu yn nai
i'r brenin. Ei le yn y lŷs y tóg yr oŷb
a'r penhebogyd, yn ŷôeŷedgôr ar ŷaig
y brénin. Ei lety yn y neuad, a'r
macôyaid y ŷyd ag ev ; a'r cynnutaŷ
yn cynneu tân, ac yn cau y dryŷau ;
a'i ancôyn yn diŷeŷur ar bôyd a lyn,
a'i hol traul o ŷowrys y brenin, hyd
yn oed ei ŷrôyn, a'i ŷheirŷ, a'i ŷôn, a'i
modŷôyau, a'i tlyŷau, y ŷan y brenin ;
a'i arŷau hevyd. Ni dylly yntau todi
dim o hynny heb ŷaniad y brenin. A
pan bo marô yr edlig ev à dylly ŷadaô
ei ŷheirŷ a'i ŷôn i'r brenin, can ni
dylly ev ŷalu ebediô, namyn hônô. Sev
aŷaôs nas dylly ôrt ei bod yn aŷlaôd i'r
brenin. Sev yô aelodau y brenin ei
ŷheibion, a'i neiaint, a'i ŷevndyrô.
ŷai à dygôed bod yn edlig pob un o'r
ŷai hynny. Ereil à dygôed nad edlig
neb namyn y neb y ŷodo y brenin ido
ŷupaŷ a gôrîdryŷiad. Trydydyn yô
à dylly cyndal cymedaŷ yn lŷs ; a'r
goaŷanaeŷgôyr à dylant ŷevyl ŷac ei
bron yn ei goaŷanaeŷ, megis ŷac bron
y brenin. Ni dylly mŷned un aôs i
ôrt y brenin, os mŷn.

Gôert edlig yô traian gôert y brenin.
Ei ŷarâed yô traian ŷarâed y brenin,
heb aur. Naôd yr edlig yô môyn dŷn.

hyd yn diofel. Ebban ei març yô di-
mefur. Ei cōn un gōert ā cōn y bren-
in. Yr edlig, a'r tai tydygōedafam
ni uod ā bydant ar y baint hōnō yny
cāfont tīr; a gōedi hyny ōrt baint y
tīr ā cāfont yd ā eu baint ōyn-
tau, eifyr hyn: O derbyd idynt cāfael
bileintir, baint y tīr ā dercāiv yny bo
tīr tyd. Yn y tair gōyl arpenig nid
oes dyllyed i neb gōafanāetu arno ev;
acevo ā dylly cāfael ei gōafanāet yn tād.

PEDŌAR gōyr ar deg y tyd yn y
lŷs: pedōar onadynt is corv, a
deg uç corv.

CYNTAV yô y brenin, ā dylly eisted
yn nefav i'r celvi; ac y nefav ido yntau
y cybelaōr; a gōedi hyny yr ofb;
a gōedi hyny yr edlig; a gōedi hyny
y penhebogyd, a'r troediaōg i am y
dyfgyll ag ev; a'r medyg yn bon y
cōlovyn, i am y tāt ag ev; yn nefav
i'r celvi aral yr efeiriad teulu ōrt ben-
digaō y bōyd a cānu y pader; a'r
cōlovyn uōç ei pen y dylly y gotteggōrei
maedu; yn nefav ido yntau yrynad lŷs;
yn nefav ido yntau y bard cadeiriaōg;
y gov lŷs yn pen y mainc tōg deuglin
yr efeiriad; y penteulu ā dylly eisted ar
y tal ifav i'r neuad, a'i laō afō ar y tal-
drōs; a'r hyn ā mŷno o'r teulu y cŷd
ag ev; a'r tai ereil o'r parī aral i'r
drōs; y bard teulu ar neillaō y pen-
teulu; y pengōastrād i am y celvi
ā'r brenin; y pencynydi am y celvi
a'r efeiriad.

Penteulu ā dylly bod yn māb i'r
brenin, neu yn nai, neu yn cŷvuc gōr
ag y galar penteulu o bāno. Ni dylly
māb uçelgōr bod yn penteulu; sev
ačāōs nas dylly, ōrt mŷned ei baint

ōrt y brenin, ac nad ā un māb uçelgōr.
Ōrt hyny y dyg gōyr Gōyned y pen-
teulu o fiv y pedōar fōydaōg ar ugain
i a tan y dystain. Ei gōert yô traian
gōert y brenin. Ei fārāed yô traian ei
fārāed, eifyr yr aur. Ei naōd yô dōyn
dŷn hyd yn y diofel, gōedi gōnel y
cam. Ei le yô ā'i laō afō ar y drōs.
Ev ā dylly dodi y telyn yn laō y bard
teulu yn y tair gōyl arpenig. Ei lety
yô y tŷ mōyav yn y tŷrev, a cŷper-
medav; ac y cŷd ag ev y tai ā mŷno
o'r teulu, a'r leil y cŷlç ei lety yntau
yny bo prydberī ido ei gōneufur ei
tād. Yr eilfaig antŷdedufav yn y lŷs
ā dylly ei cāfael; a hyny yn cŷntav
gōedi y brenin. Ei ancōyn yô tair
faig, a tŷri cōrnaid o'r lŷn-goreu ā bo
yn y lŷs. Traian ā gōneler is y cŷnted
o cēfir dirōy am tano ev a'i dylly. O
derbyd i dŷn gōneufur cam uōç y
cŷnted, a'i daly o hano ev, neu o un
o'r teulu yn fō, traian y dirōy ā dylly
y penteulu. Ev ā dylly gōiŷg y brenin
yn y teirgōyl arpenig; a'i meirç yn
gōastad, a'u cōn, a'i hebogau, a'i
arvau; ac yn ungōert ei cōn ā cōn y
brenin, a'i hebogau; a dōyŷan i'ō
març o'r ebban; a'i lieingōiŷg y cān y
brenines; a pedair pedol ac eu tō
hoelion ungōaiŷ yn y blōydyn y cān y
gov lŷs; tair punt pob blōydyn y cān
y brenin yn ei cŷvarōys; ac ugaint o
pob punt ā del i'r brenin am dadlau
tīr a daiar; ac ngaint y cān pob gōr ar
teulu y blōydyn cŷntav y marçoco.
Od ā gōr ar teulu y cān y brenin o
ačāōs iŷlotted ev ā dylly-ei gōahaōd ōrt
ei gōyda'i cŷybodi ā'r brenin. Pan bo

faid myned y teulu i anteifiad, neu i neges arall, ev á dyly etol y tai á myno; ac ni dylir ei gomed. Ev á dyly cyvannedu y neuad heb y brenin; a'r soydgöyr á dylant goasanaetu arno ev thal ar y brenin. Ni dylant y teulu fodi eu dilad onid ñan ñaniad y penteulu. Ev á dyly bod yn pob le yn eu blaen; ac na góneloynt dim namyn ñan ei dytor ev. Ev á dyly ñan dau gör o yr anteifiâu á dycer eityr y gólád; ac o traian y brenin ev á dyly traian. Ev yó y trydydyn á dyly traianu á'r brenin: y dau ereil yó y brenines á'r penhebogyd. Ev á dyly tri ñornaid: un y ñan y brenin, a'r ail y ñan y brenines; a'r trydyd y ñan y dyfain: a'r tai hyny á dyly bod ar ei ancóyn. Ev á dyly ñerd y ñan y bard teulu pan myno. Ev á dyly medyginaet ñad pah myno, eityr ei goaeddilad; onid uti o'r tair goedi arperygyl hyd: sev yó y tai hyny, dyrnaod yn ñen hyd yr emenyd, dyrnaod hyd yr ymyfcar, neu ñori uh o'r pedair colovyn. Ev á dyly cylç y ñan y brenin goedi goahano ag ev y nadolig, ev a'r teulu: A fair ñan á dyly bod; yr hentan, a'r ñan perhed, a'r ñan ieuainc; a pob eilgoers y dyly bod y dyd ag oynt: a'r ñan y bo ev y dyd ag oynt á dyly deois y ty. A hyd tra bo ev ar y cylç hono y dyly bod soydgöyr ido, a dryfaor, a cog, a soydgöyr boyd. A'r tai hyny á dylant ñroyn yr aniveilliaid á lader idynt hóy; a'r cogau á dyly y goer, a'r dihynton, a'r ymyfcar. A goedi darfo y cylç hono, deued ar y brenin, a triced y dydag ev hyd yn ñen y blóydyn:

ac ni dylí myned y ñanto hyd i ñen y blóydyn, onid i'ó negefau ev. A lyna yr acaos; canys trydyd anhebcor brepin yó y penteulu: y dau ereil efeiriad teulu, ac ynad lya. Pan bo maró y penteulu, y brenin á dyly ei març, a'i arvau, a'i ñon, a'i hebaog: a hyny yn le ei ebedio; can ni dylir ebedio i aelaod y brenin, namyn ei hernais.

Yr ail yó efeiriad teulu. Hóno á dyly ei tir yn tyd, a'i goisg teirgoais yn y blóydyn; ei liain y ñan y brenines, a'i brefynggoisg y ñan y brenin. Ei le yn y neuad i am y tñn á'r brenin, yn nefav i'r celvi ort bendigaod boyd a ñanu pader. Ei lety yn ty y cloçyd, a'r yfcolëigion y dydag ev. Ei farad yó heroyd braod fened. A'i ancóyn yó saig a ñornaid lya. Ev á dyly ofróm y brenin, a paob or y todo ev ofróm ido yn y tair goyl arpenig. Ev á dyly traian degóm y brenin. Ev á dyly degóm y teulu. Ev á dyly á del yn eu daered. Ev á dyly pedair ceiniaog am pob infail agored á toder am tir a daiar, a negefau ereil maor. Ev á dyly ofróm y brenin ñeunyð ar oferen; ac ofróm y soydgöyr aplan; a traian goeini a'r deupart i'r le pan hanfo; a pob peñ á ñertyno part a'r lya o'r hol dynion, ev ñiau traian eu goasanaet. Ev á dyly y dilad á bo am y brenin tra bo yn ei garaoye. Ev á dyly bod yn goastad y dyd á'r brenin; canys trydyd anhebcor yó. Ev á dyly ñafael ei març thal y treulio y ñan y brenin. Ni dylí eñob ñerñoni ñeb ar ñapelau y brenin heb ei ñaniad.

Trydyd yó y dystain. Ev á dyl a'i hynaiv, a'i osb, a'i edlig, a'i pen-
 ei tîr yn tyd; a'i març presôyl, a'i hebogyd, a'i troediaog, a'i pengoa-
 goisg tairgoait yn y blöydyn: sev yó traod yn seifmed ar lyn; canys can ni
 hyny ei brefyngoisg y çan y brenin, dylyo çydböyta ag ev, ev á dyl çyd-
 a'i heingoisg y çan y brenines. Ei yved. Ev á dyl gofaod naod, a tyftu
 faræd yó naobuo a naougaint ariant. goirodau. Pöypynag à toro y naod
 Ei goert yó naobuo a naougeinbuo. cyfredin à gofoto ev, nid oes i honó un
 Ev á dyl goisg y pentetulu yn y tair naod. Ev á dyl dau ebtan i'ó març,
 goylarpenig. Ev á dyl tãnu y lety- a pedair pedol ac eu tò o hoelion un-
 au: idó ekun yn nesav i'r lys, a'r goait yn y blöydyn y çan y gov lys.
 hol foydgöyr y çyd ag ev. Ev y fy Ev á dyl höyedig hebaog y çan y
 pen ar yr hol foydgöyr. Ev á dyl penhebogyd pob göyl Mihagel. Ev á
 pedair ar ugaint y çan pob un o'r dyl y çan y cynydion, o hanner
 foydgöyr, pan estyner foyd idó. çoevraor hyd yn diodet y goaantöyn
 Cröyn y goarteg à lader yn y çegin i'r çroen eoig pan mynoynt; o'r dyd
 foydgöyr a'r dystain yd ant, ac i'r hönó hyd hanner hydrev, croen hyd:
 dystain y döytan onadynt, eifyr goart- canys yh y tymboriau hyny yd beliir.
 eg y maer. Y cög a'r dystain piau Ev á dyl cadó tan y brenin o'r antait
 çröyn y manyfcrubyl; sev yó y tai à del o gorgolad, yny myno y brenin
 hyny, deवाद, a'r öyn, a'r mynau, ei devnydiao. A pan myno y brenin
 a'r yrc, a'r alaned, a pob anivel mæn ei traian, y dystain á dyl deois ei
 à del ei çroen i'r çegin amtano. Ev á eidion o traian, y brenin. Y dystain
 dyl deg ceiniaog o pob punt à del i'r á dyl tygu fros y brenin. Y dystain
 brenin, am dadlau tîr a daiar. Ev á á dyl tãnu ariant y çöynnos. Mal
 dyl traian diröy a çamloró y foyd- hyn y fënil ariant y çöynnos: sev yó
 göyr. Ev á dyl traian diröy à hyny pedair ar ugaint o pob göled y
 göneler uoc cynted. O derbyd i dyn bo med arnei; ac o hyny unarpymteg
 göneutur cam is corv, a fo o hano uoc i foydgöyr y brenin, ac öyf i foydgöyr
 corv, a'i daly ev cyn casael naod, y brenines; o'r unarpymteg à daó i
 traian y diröy á dyl y dystain. Ei foydgöyr y brenin, öyf i'r dystain a'r
 naod yó döyn y dyn à gönel y cam cogau; a'r dystain á dyl döytan, ac
 hyd ar y penteulu; ac yntau hyd yn un i'r cogau; a pedair i'r göeifion
 diodet. Y dystain á dyl medu yn ystevyl; döy i drysaor y neuad; un i
 goastad y böyd yn y çegin, a'r lyn yn drysaor yr ystavel; un i'r cangölyd.
 y medetel. Ereil á dygoed y mai hyn O'r öyf à pertyn ar foydgöyr y bren-
 yó ei naod: or pan deçreuo sevyll yn ines, pedair i'r dystain a'r cogau:
 ei foyd yny el y dyn diodetav i çysgu, a'r döytan i'r dystain; un i'r goas
 döyn y dyn. Y dystain á dyl goaf- ystavel; un i'r laomoröyn; un i'r
 anaetu ar çöedyn ar böyd, a'r seifmed drysaor; un i'r cangölyd.
 ar lyn: Sev yó y tai hyny, y brenin,

Pedôeryd yô y penhebogyd. Ev â mud ynyô tyno alan ni dylly ateb neb, dylly ei març presôyl, a'i tîr yn namyn un o'r cydfôydogion. Ei sar-tyd. Ei le yn y llys yô pedôarygôr âed yô cœbuô a cœugaint ariant, çan nefav i'r brenin, ar ei saig. Ei eu hardercavael. Ei gœrt yô cœbuô lety yô ystubaôr y brenin, tac daly a cœugeinbuô, çan eu hardercavael. môg ar ei adar. Ev â dylly dôyn lestyr Pumbed yô yr ygnad llys. Ev â i'r llys i dodi goiraôd yndo: can ni dylly ei tîr yn tyd, a'i lieingôisg y çan dylly ev namyn tôri ei fcyed; sev afaôs y brenines, a'i bresyngôisg y çan y yô hyny tac goânder i'ô adar. Ev â brenin. Ei le yô i am y tân a'r bren- dylly dymbed o çangôyl çôyr y çan y in, yn nefav i'r cfeiriad teulu. Ei dystain i aboydaô ei adar ac i gôneutur lety yô ystavel y brenin, yr hon y bo ei çoely. Ni dylly talu ariant y pen- yn cyfgy yndi; a'i çlusaog y çan y goaftraôd; canys y brenin a'i goafan- brenines, a lenliain, a'r gopenyd yr aefa, yn frile: pan elygo ei hebaog, eisted y brenin arno y dyd a tano yn- daly ei març; sev mal y dylly daly ei tau y nôs. Ereil â dygôed na dylly març, tra distyno, a pan estyno, daly ev ei lety o'r neuad. Ei març â dylly ei goarfavyt; a daly ei març pan èli i'ô bod toç març y brenin a'r pared, a'i agen edyl. Ev â dylly çalônau yr dôytan ido o'r ebitan. Ev â dylly taol- aniveilliaid â lader yn y çegin, a'r yf- bôrd o astôrny mormil y çan y brenines, çyvaint, i portî ei hebogau. Ev â ac aral y çan y bard teulu; a'r over- dylly ðavad hefb, neu pedair ceiniaog çlysfau hyny ni dylly ev nac eu gœrtu y çan bileiniaid y brenin. Ungôait yn nac eu fodi tra bo byô. Ev â dylly y blôydyn y dylly çylç ar y bileiniaid. tan gôr y dyd a'r sôydgôyr. Ev â dylly Ev â dylly traian dirôy yr hebogydion, y çan y pengoastraôd digôalu ei març ac amgôbyr eu merçed. Ev â dylly o'r hoel çyntav hyd y diôedav, a'i çroen hyd yn hydrev, a'r goâantôyn ystarnu a'i dôyn ido i estynnu arno pan çroen eoig i gôneutur menyg i ar- marçoco. Ev â dylly çan y portôôr goain ei hebaog, ac i gôneutur tavl- agori y port maôr ido yn dybod i'r llys, hualau. Ev â dylly ei antydedu o tair ac i myned i meôn ac alan; ac nas anteg y dyd y lado ei hebaog un o tri elygo byt yr ôicied nac yn myned nac aderyn: ai bôn, ai garan, ai cryhyr. yn dybod. Ev â dylly tan gôr o ariant Ev â dylly mantel y brenin y març y goastrodion. Ev â dylly o'r antaif â oco yn y tair gôyl arpenig. Ei naôd gônol y teulu yn gorgôlad, gœdi del yô hyd ar y brenines. Ereil â dygôed i'r brenin ei traian, yr eidjon â deôiso. Ev â dylly am pob dadlau tîr a daiar panyô hyd y le diôedav yd elygo ei pedair ar ugaint y tygto a'r ygnaid, a hebaog ar ederyn. Ev â dylly yr dôytan ido ev. Ev â dylly barnu ar y hœyedigion, ac ev â dylly nytod yr llys, ac ar y teulu, ac â pertyôo arnynt, hebogau a'r lamystenod â bo yn daiar Ev â dylly lamysten çyvtôys neu hœy- y brenin. Or pan doto ei hebaog yn

edig hebaog y can y penhebogyd. Ev y tyd trydyd anhebbor arcloyd. Ev a dyly pedair ar ugain y can pob ynad a provô ev. Ac yn y le y bo yn cydarnu braod y dyd ag ynaid ereil, ev a dyly fan deugor. Ei naod yô hyd ar y brenines. Pôysynag a dyrco naod ato ev, ev a deif naod o'r pan deureu dôspart y dadleu cyntav yny darfo y diodêlav yn y dyd hono. O derbyd i dyn ymgôystio ag ynad lŷs, neu ag aral, o geil y dyn hono provô bod yn can y braod a barnos yr ynad, coled yr ynad ei tawod, neu yntau a pryno y can y brenin er ei goert cyvtaif. Os yntau a gorbyd, taled ido ei farded : sev yô ei farded coebuô a coeugaint o ariant, can ei ardercavael. Ei goert yô coebuô a coeugeinbuô, can ei ardercavael.

Coeued y pengôastraod. Ev a dyly ei tŷr yn tyd, a'i lieingôisg y can y brenines, a'i brefyngôisg y can y brenin, a'i marc presôyl. Ei le yô i am y calvi a'r brenin. Ei lety yô y tŷ nefav i'r yscubaor, orf dylu o hano ev fanu yr ebtan. Ev a dyly dôytan o'r ebtan yô marc ev. Ev a dyly pedair ceiniaog am pob marc a todo y brenin, eityr i tri dyn : sev yô y tai hyny, yr estob, a'r penhebogyd, a'r orobfan : sev afaos nas dyly y can yr estob, orf ei bod yn periglaor i'r brenin, a' cybodi taedo, ac eisted yn ei ol, a daly ei leoys tra ymolso : sev afaos nas dyly i'r penhebogyd, orf dylu o'r brenin ei goasanaet ev, o'r tri afaos y dygôedir nas dyly y brenin : nis dyly i'r croefan ; sev afaos nas dyly,

canys ev a dyly toymaô y cebystyr am ei deiliau, yr un a bo yn ben y marc a todo ido, tra ei o'r lŷs. Ac o'r acôysion hyny ni dylyant talu ariant y goastrodion. Ev a'r goastrodion a dylyant yr eboliort hyd yn dôybloyd o traian y brenin o'r anfaif. Ev a dyly capanau golaô y brenin, a'i hen cyvloyau liô eu pren, a'i hen frôynau dyls, a'i hen yspardunan dyls i ymdôyn arvau y brenin. Ev a dyly croen yf y gauav, a croen buoc yr hav. Ni dyly neb dim o'r goadaod, namyn y pengôastraod. Ev a dyly dyrnbed y tog lyn a goadaod ; a' éroyn i gôneufur cebystrau. Ev a dyly coefan y goarteg a lader yn y cegin, Ei naod yô hyd y parao talym y marc cyntav. Ev a dyly traian dirôy y goastrodion, ac eu camlorô, ac amgobyr eu merced. Ev a dyly cornaid lyn y can y brenin, ac aral y can y brenines, ac aral y can y dyftain : a'r tai hyny a dylyant bod ar ei ancoyn, a saigo boyd. Ei farded yô coebuô a coeugaint o ariant. Ei goert yô coebuô a coeugeinbuô, can ei ardercavael : a'i farded a ardercevir.

Seifmed yô goas ystavel. Ev a dyly ei tŷr yn tyd, a'i marc presôyl ; a'i lieingôisg y can y brenines, a'i brefyngôisg y can y brenin. Ev a dyly bod ei lety yn ystavel y brenin. Ev a dyly cadô yr ystavel, a gôneufur goely y brenin, a gôneufur negesau y tog y neuad a'r ystavel. Ev a dyly fan o ariant y coynnos. Ev a dyly hen dilad goely y brenin. Ev a dyly boyta yn yr ystavel. Ev a dyly goalau ar y

brenin, eifyr y teirgŷyl arbenig. Ei naod yô o'r pan el un i deifio baig goelt a fan y brenin, a goneutur ei goely, a fanu y dilad arno, yny fyno francoet, doyn y dyn heb erlid heb tagod. Ev piau cadô tryfaôr y brenin, ei siolau, a'i dŷrn, a'i modfôyau, a cerydu ido à çolo. Ei faræd yô çœbuô a çœugaint o ariant. Ei goert yô çœbuô a çœugeinbuô, çan ei arderçavael.

Oyfmæd yô bard teulu. Ev á dŷly ei tŷr yn tyd, a'i març pŷfôyl; a'i lieingôisg y çan y brenines, a'i bŷfŷngôisg y çan y brenin. Ev á dŷly eistæd yn nefav i'r penteulu yn y teirgŷyl ôrt rodi ei telyn yn ei laô. Ev á dŷly dilad y dŷftain yn y teirgŷyl. Fan myner canu cerd, y bard cadeiriaôg á deçreu; a'r canu cyntav o Duô, a'r ail o'r brenin pieufo y lŷs: neu ôni byd ido ev à çaner, caned o brenin aral. Gœdi y bard cadeiriaôg y bard teulu piau çanu tri çanu o çerd amçen. O derbyd i'r brenines mynu cerd, aed y bard teulu i çanu idi çerd yn diçefur; a hyny yn iŷel, mal nad avlonydo y neuad çanfo. Ev á dŷly buôç neu çç o'r antaif à çonel y teulu yn gorgôlad, gœdi yd el i'r brenin y traian. Yntau á dŷly pan çanoent yr antaif çanu Unpeniaet Prydyn. Ev á dŷly i'r brenin taolbôrd o mormil, a modfôy i'r brenines. Ei lety y çyd a'r penteulu. Ei naod yô hyd ar y penteulu. Yn y cerdo y çyd à beird ereil, ev á dŷly tan deugôr. Ei faræd yô çœbuô a çœugaint o ariant. Ei goert yô çœbuô a çœugeinbuô.

Naomæd yô y goŷteggôr. Ev á dŷly ei tŷr yn tyd, a'i març pŷfôyl; a'i lieingôisg y çan y brenines, a'i bŷfŷngôisg y çan y brenin. Ev á dŷly tan gôr y çan y fôgdgôr. Ev á dŷly pedair ceiniaôg o pob buôç á del ya dirôy o'r à pŷfŷno ar y lŷs. Ev á dŷly medu boyd a lyn aian y dŷftain. Ev á dŷly çœafanaetu, a goŷtegu, a faræd y poŷt, uo pen yr eŷeiriad. Ev á dŷly ŷeryl yn çœafanaet y brenin ya ei abŷen. Ev á dŷly triugaint y çan pob maer biŷôail, pan doter ya maer. Ev á dŷly or pan dioter y maer, ywy doter aral, gôarçadô y lŷs. Ev á dŷly ŷyniaô, ôrt y dotŷrevyn, ac ôrt çan y brenin yn y lŷs, o'r pan el yr un à bo yndi yny del aral idi. Ev á dŷly çyadulaô toç y brenin. Ei lety yô y çyd a'r dŷftain. Ei naod yô o'r goŷteg çyntav hyd y diôedav, doyn y dyn à çonel y cam. Ei faræd yô çœbuô a çœugaint o ariant, çan ei arderçavael. Ei goert yô çœbuô a çœugeinbuô, çan ei arderçavael ungôaif.

Degmæd yô y pencynyd. Ev á dŷly ei tŷr yn tyd, a'i març pŷfôyl; a'i lieingôisg y çan y brenines, a'i bŷfŷngôisg y çan y brenin. Ei le yn y lŷs i am y celvi á'r eŷeiriad teulu, ac y çyd ag ev y çynydiôn. Ei lety yô yr odyr. Ei ançôyn yô çri çoruaid lyn a ŷaig: un o'r çorneçdian lyn y çan y brenin, ac aral y çan y brenines, a'r tryçyd y çan y penteulu. Ev á dŷly dirôy y çynydiôn, ac amgobyr eu merçad. Ev á dŷly pedair arugain y çan pob unyd eŷtyner fôyd ido. Ev á dŷly o'r nadolig hyd mis çœvr-

aór bod y dyd á'r brenin pan myno; ac o dyfnos o mis çbevráor ev á dyly çymeryd ei çón a'i çyrn, a'i çynlyvanau, a myned i hely eoiged. A'i çorn oed yn buellyn; a'i çóert yó punt. Ac o hyny hyd çóyl leuan hanner hav hely eoiged: ac yn hyny o yspaid ni dyly ev çóneufur iaón i neb o'r haól à bo arno, onid i un o'i çydsfydogion. Rai á dygōed na dyly ev tygu namyn i'ó çorn a'i çynlyvanau. Ev á dyly çroen ýç y gauav, i çóneufur cynlyvanau; a çroen buoç yr hav, i çóneufur cóaranau. Tranoel çóedi çóyl leuan hanner hav y dyly myned i hely ceiró. Ac oni çefir cyn ei çyvodi i ar ei çóely a çóisgaó ei cóaranau, ni dyly çóneufur iaón i neb, o'r haól à çomhyner ido. Ac yn hyny o yspaid hyd çalangauav y dyly bod deudeg golóyt cyvteifiaól yn yr hydod: ac orf hyny yd helyir hyd çalangauav; a naomeddyd çalangauav y mae iaón ido myned i hely moç coed; ac o hyny y dyly bod yn eu hely hyd çalan mis taçgōed: ac y cyhyd á hyny o amfer ni dyly ev ateb i neb onid i un o'r cydsfydogion. Ac o hyny hyd çalan mis taçgōed yd helyir moç coed; a çalan mis taçgōed y dyly ev tãnu y cróyn, a talu i paób o'r cydsfydogion, o'r tai á dylyo tan ido; ac yna ateb: a çóedi hyny tãnu y cróyn yn deuparf a traian; a'r deuparf i'r cynydion, a'r traian i'r brenin; o deuparf y cynydion, dóytan i çynyð geldí, ac un i çynyð milçi: a'r pencynyð á dyly dóytan y çan y cynydion gelçón, a dóytan y çan çynyðion milçón; ac o traian y

brenin o'r cróyn ev á dyly traian: ac ev y fyð trydydyn á dyly traianu á'r brenin. Ac çóedi hyny y pencynyð á dyly daços y cón a'r cyrn a'r cynlyvanau i'r brenin; a çóedi as daçoso, myned i çymeryd cylç ar bilieiniaid y brenin; ac o hyny hyd nadolig bynt ar eu cylç; ac erpyn y nadolig deuent ar y brenin, eu baint ac eu le yn y lýt. Un çóert yó cón y pencynyð á çón y brenin. Póypynag à bo pët y tygto a'r brenin, na'r pencynyð nac aral bo hónó, á dyly tãnu, a'r brenin deois. Naód y pencynyð yó dóyn y dyn á çónel y cam hyd yny bo abraidd clyóed lev ei çorn. Ei faræd yó çóebuð a çóeugaint o ariant, çan ei arderçavael unçóait. Ei çóert yó çóebuð a çóeugeinbuð, çan ei arderçavael unçóait.

Unmedardeg yó medyd. Ev á dyly ei tír yn tyd, a'i març pësóyl; a'i lieingóisf y çan y brenines, a'i bresynçóisf y çan y brenin yn y teirçóyl arçenig. Ni dyly ev le dedvaól yn y lýt. Yn y neuad ei lety y dyd á'r dyftain. Ei naód yó o'r pan deçreuð çóneufur ceróyn mēd yny tóymo ei hóyl am ei pen, dóyn y dyn á çónel y cam. Ev á dyly yr hóyl à bo ar y çeróyn, neu pedair ceiniaóg; a hyny yn deois y neb pieuso y çóled. Ev á dyly traianf y cóyr, neu pedair ceiniaóg yn ei le, y çan y dyftain, neu arçenad à talo pedair ceiniaóg. Cóyr y çóled y mal hyn y tēnir; y traian i'r medyd gysevin, a'r deuparf yn tri traian; y traian i'r yftavel, a'r deuparf i'r neuad. Ei faræd yó çóebuð a çóeugaint

ariant, dan ei arderçavael unghoaf. Ei gôert yô çœebuô a çœeugeinbuô, dan ei arderçavael.

Deudeghed yô y medyg. Ev á dylý pedair ceiniaóg, a hyny yn deois perçen ei tír yn tyd, a'i març præfôyl; a'i liain y dan y brenines, a'i brefyn y dan y brenin. Ei le yn y neuad yn bon y post à bo y çyd a'r celvi y bo y brenin yn eisted yn ei emyl. Ei lety y çyd a'r penteulu. Ei naód yô o'r pan arçô y brenin ido mýned orf dyn arçoledig, nac yn y lýt y bo nac eifyr y lýt, yny del i orfo, dóyn y dyn à gónel y cam. Ev á dylý medyginiæf tād i'r à bo yn y lýt, ac i'r penteulu, eifyr eu goæddilad: onid un o'r tri perygl; sev yô y tai hyny, dyrnaód yn þen hyd yr emenyd, a dyrnaód yn çorf hyd yr ymyfçar, a fôri un o'r pedoar post; am pob un o'r tri perygl hyny y dylý y medyg naó ugaint a'i býyd, neu þunt heb ei býyd, a hevyd ei goæddilad. Y medyg á dylý yny doto goref pedair ar ugaint. Medyginiæf rudeli deudeg ceiniaóg; 'medyginiæf lyfiau' oýt çœiniaóg. Gôert padel medyg ceiniaóg. Medyg á dylý çymryd tylgôed y dan çenedyl yr arçoledig, o byd maró o'r medyginiæf à gónel ev; ac onis cymer ev, gôrfebed tros y goeiffed. Ev á dylý nad ei o'r lýt yn goastad, onid dan çaniad y brenin. Ei saræd yô çœebuô a çœeugaint o ariant, dan ei arderçavael. Ei gôert yô çœebuô a çœeugeinbuô.

Trydydardeg yô y truliad. Ev á dylý ei tír yn tyd; a'i liain y dan y brenines, a'i brefyn y dan y brenin, a'i març præfôyl. Ev á dylý tan o

ariant y çóynnos. Ev á dylý goartadó y medçel, a çanto y fiolau. Ev á dylý yr hóyl à bo ar y çeróyn med, neu pedair ceiniaóg, a hyny yn deois perçen y goled. Ev á dylý goiraód o pob goled y bo med arnei. Ev á dylý trul-iaó y lyn a fodi i þaðb cymaint á'u cilyd. Ev á dylý digóalu y medçel, ac à bo yndi. Mesur goiraód çyvteifiaól yô lonaid y leftri y goálovier yndynt, o çoryv, ac eu hanner o bragaód, ac eu traian o med. Ev á dylý býyta y çyd a'r foydçóyr. Ei lety yô y çyd a'r dystain. Ei naód yô o'r pan de-çreuo leftr y lyn yny darfo y çymedaç y nos hòno, dóyn y dyn à gónel y cam. Ev á dylý ei goleuad yn di-mesur y dan y dystain, orf ei goafanaef. Ei saræd yô çœebuô a çœeugaint ariant dan ei arderçavael. Ei gôert yô çœebuô a çœeugeinbuô, dan ei arderçavael.

Pedóerydardeg yô y dryfáor. Ev á dylý ei tír yn tyd, a'i març præfôyl, a'i brefyn y dan y brenin, a'i liain y dan y brenines. Ev á dylý tan o ariant y çóynnos. Ev á dylý goiraód çyvteifiaól. Ev á dylý arçóain pob neges or à dygôeter orfo, o'r porf hyd y neuad, neu hyd yn le aral y bo y brenin. Ev á dylý dilad y bard teulu yn y teirgôyl arpenig. Ev á dylý ei lety y çyd a'r portáor. Ev á dylý býyta y çyd a'r foydçóyr. Ev á dylý adnabod foydogion y lýt, ac nas attalio yr un onadynt yn y port; ac os etteil, taled çamlóro i'r brenin; ac os un byd o'r penfoydogion, taled ido ei goyneb-çóert; os un byd o'r leil, pedair ceiniaóg. Ei naód yô dóyn y dyn à

gŏnel y cam hyd ar y portaŏr; ac á dyly ei čadŏ ev yny ei y penteulu trŏy y port; ac yntau hyd yn diŏcel. Ev á dyly čornaid lyn y čan y dystain, a faig; a hyny yn ei ancŏyn. Ev á dyly fŏydáu y ford i'r brenin a'i byrlyfc; a ƣa dyn ƣynag á ƣaraŏo i ar y ford hyd ei braiç a'i byrlyfc, cyd gomyno iaŏn ido ni dyly ei čaŧael. Ev á dyly, ŏedi bŏyta, gyru á bo iaŏn ei yru o'r neuad. Ev á dyly, y čyd a'r fŏydgŏyr, ƣan a ariant y crŏyn. Ni dyly eiŧed yn y neuad, namyn ar ƣal ei deuglin i gŏneufur negeŧau ŏrt y brenin. Ei ƣaraed yŏ čŏebuŏ a čŏeugaint ariant. Ei gŏert yŏ čŏebuŏ a čŏeugeinbuŏ.

Pymtegmŏed yŏ cŏg. Ev á dyly ei ƣir yn tyd, a'i març ƣreŧŏyl; y čan y brenines ei liain, y čan y brenin ei breŧyn. Ev á dyly čyvannedu y čegin; ac á dyly čaŧael ei feidiau y čan y dystain a'r maer biŧŏail. Ev á dyly črŏyn y manyŧcrubyl ŏl or á del i'r čegin á črŏyn amŧanadynt: ŧev mal y dyly; y traian ido ev, a'r deupart i'r dystain. Ev á dyly deŧreu pob anteg or á arŧympero ev. Ev á dyly y dihynton a'r gŏer. Ev á dyly dybod á'r anteg diŏedav a'i goŧaŏd ƣac bron y brenin: ac yna y dyly y brenin ei antegu ev o bŏyd a diaŏd. Ei naŏd yŏ o'r pan deŧreuo čygŏeiriao y anteg čyntav yny dyco y diŏedav ƣac bron y brenin, dŏyn y dyn á gŏnel y cam. Y dystain á dyly ei diŧŏalu o hol lyŧened, i am ƣypyr a lyŧeuod ereil. Ev á dyly bŏyta čyd á'r fŏydgŏyr. Ei ƣety y čyd á'r dystain. Ev á dyly ƣan

o ariant y čŏynnŏs. Ei ƣaraed yŏ čŏebuŏ a čŏeugaint o ariant, čan ei arderçavael. Ei gŏert yŏ čŏebuŏ a čŏeugeinbuŏ.

Unmedar ƣymteg y canŧŏylyd. Ev á dyly ei ƣir yn tyd, a'i març ƣreŧŏyl; a'i liain y čan y brenines, a'i breŧyn y čan y brenin. Ev á dyly ƣan o ariant y čŏynnŏs. Ev á dyly daly canŧŏyl ƣac bron y brenin i am y dyŧgylag ev, tra bo yn bŏyta: y briŏbara a'r divyniŏn á el tros y dyŧgyl, ev a'u dyly. Ev á dyly dŏynbed o'r canŧŏyl á bo yn ei laŏ. Ev á dyly ennynu y canŧŏylau yn y lŏs, ac á ƣyno á'i danted o ƣenau y canŧŏylau yn y lŏs á dyly. Ev á dyly á gŏedilio o'r canŧŏylau, pan el y brenin yn ei yŧavel. Ev á dyly y čan y dystain ei ƣraul yn diŧeŧur o canŧŏylau. Ei naŏd yŏ dŏyn y dyn á gŏnel y cam, heb erlid heb ƣagod, o'r pan ennynŧer y canŧŏyl čyntav yny diŧoder y diŏedav. Pan el y brenin i'r yŧavel, ev á dyly mŏyned á canŧŏyl čanŧŏ o'i blaen. Ev á dyly bŏyta y čyd á'r fŏydgŏyr. Ei ƣety yŏ y čyd á'r dystain. Ei ƣaraed yŏ čŏebuŏ a čŏeugaint o ariant, čan ei arderçavael. Ei gŏert yŏ čŏebuŏ a čŏeugeinbuŏ, čan ei arderçavael.

UCOD y traefŏyd o braint a dyl-yed y un fŏydaŏg ar ƣymteg á ƣerŧyn ar y brenin; yma y de-çreuŏn ni traefu o'r ŏyt á ƣerŧyn ar y brenines.

CYNTAV yŏ onad:nt y dystain. Ev á dyly ei ƣir yn tyd, a'i març; a'i

liain y chan y brenines, a'i brefyn-
gôisg y chan y brenin. Ev á dyly medu
bôyd a lyn yr ystavel. Ev á dyly gôasana-
aefu ar y brenines ar bôyd a lyn. Ev á
dyly traian dirôy fôydgôyr y brenines.
Ei lety yô éyd á dystain y brenin. Ni
dyly eisted yn yr ystavel, namyn
gôasanaefu o'r ystavel hyd y égin.
Ei naôd yô dôyn y dyn á gônol y cam
hyd ar dystain y brenin, ac yntau hyd
y diotel. Ev á dyly traian y chan
fôydgôyr y brenin y tygto a'i éydym-
teition, a dôytan ido ev. Ev á dyly
pedair ceiniaôg o ariant y éoyunos, y
tygto a'r cogau, a'r dôyran ido ev.
Ev á dyly ei bol fâid y chan dystain y
brenin, yn dimesur. Ei farâed yô
fôebuô a fôeugaint ariant. Ei gôert
yô fôebuô a fôeugeinbuô, chan ei ar-
dercavael.

Ail yô ei hefeiriad. Ev á dyly ei
tir yn tyd, ei març; a'i liain, a'i
brefyn, y chan y brenines a'r brenin.
Ev á dyly traian degôm y brenines, ac
â pertyn ar hyd ystavel. Ev á dyly
pedair ceiniaôg o pob insail agored â
tôdo y brenines. Ev á dyly ofrôm
paôb â pertyno atei hi. Ev á dyly
dilad y brenines ei hun y penytio yndo
erbyn y pasc. Ev á dyly bendigaô â
del o bôyd a lyn i'r ystavel. Ei lety
y éyd ag efeiriad y brenin yn fy y
cloçyd. Ei naôd yô hyd yr eglôys
nesav. Ei farâed herôyd braôd sened.
Ei gôert herôyd braint ei éenedyl: ac
ymely pob gradgôr.

Trydyd yô ei pengôastraôd. Ev á
dyly ei tir yn tyd, a'i març; a'i liain
y chan y brenines, a'i brefyn-gôisg y chan

y brenin. Ev á dyly pedair ceiniaôg
o pob març â tôdo y brenines; yntau á
dyly tôdi cebystyr chan pob un. Ei
lety y éyd á pengôastraôd y brenin.
Ei naôd yô hyd ar pengôastraôd y
brenin. Ereil á dygôed panyô hyd tra
parâo fedeg y març cyntav i'r bren-
ines, dôyn y dyn á gônol y cam. Ev
á dyly traian yr ebolion, hyd yn
dôyblôyd, o'r antait, a'r deuparf i
pengôastraôd y brenin. Ei farâed yô
fôebuô a fôeugaint o ariant. Ei gôert
yô fôebuô a fôeugeinbuô, chan ei ar-
dercavael.

Pedôeryd yô ei gôas ystavel. Ev á
dyly ei tir yn tyd, a'i març; a'i liain
y chan y brenines, a'i brefyn y chan y
brenin. Ev á dyly tan o ariant y
éoyunos. Ev á dyly gôneutur negesau
y fôg yr ystavel a'r neuad. Ev á dyly
gôasanaefu ar y brenines, eityr y
teirgôyl arpenig, ar bôyd a lyn. Ev
á dyly éadô cloau cofrys y brenines, a
digôalu yr ystavel, a gôneutur y gôely.
Ei lety yô ystavel y brenines; a'i
gôely yn y éuty, ôrt bod yn paraôd
i gôneutur negesau y brenines. Un
naôd yô, ac un farâed, ac un gôert, á
gôas ystavel y brenin.

Pummed yô ei laômorôyn. Hi á
dyly ei març presôyl, a hendilad y
brenines, a'i hen érysfau, a'i hen len-
lieiniau, a'i hen fréynau, a'i hen
esgidiau. Hi á dyly tan o ariant y
éoyunos. Ei naôd yô o'r pan tano y
dilad ar y gôely ynyô tyno tranoei.
Ei gôely yn yr ystavel, mal y clyôo y
gair leiaf â dygôeto y brenines.

Ôoeçed yô ei drysaôr. Ev á dyly

ei tîr yn tyd, a'i març presôyl; a'i liain y çan y brenines, a'i bresyn y çan y brenin. Ev á dylly dóyn y goiraod pan bo med. Ni dylly ev eiste yu yr ystavel, namyn goasanaetu o'i fevyl. Ev á dylly tan o ariant y çóynnos. Ei lety y çyd á drysaor y brenin yn tî y portaor. Un naod yó á drysaor y brenin. Ei saræd yó çøebuó a çøeugaint ariant. Ei gøert yó çøebuó a çøeugeinbuó.

Seitmed yó ei çog. Ev á dylly ei tîr yn tyd, a'i març presôyl; a'i liain y çan y brenines, a'i bresyn y çan y brenin. Ev á dylly ei digoalu o'r dystain, o'i çyvteidiau yn y çegin. Ev á dylly deçreu pob ferym or á çygøeirio ev. Ei naod yó un naod á çog y brenin. Ei lety yó y çyd á dystain y brenin. Ei saræd yó çøebuó a çøeugaint o ariant. Ei gøert yó çøebuó a çøeugeinbuó.

Oyfmæd yó ei çangöyllyd. Ev á dylly ei tîr yn tyd, a'i març presôyl; a'i liain y çan y brenines, a'i bresyn y çan y brenin. Ev á dylly tan o ariant y çóynnos. Ev á dylly dýrnbed o pob çangöyl á dalio yn ei dörn. Ev á dylly pen y çangöylau á tyno á'i danted. Ev á dylly goedil y çangöylau ol. Ev á dylly y brióbara a'r briódivynion á ei tros dygyl y brenines. Un naod, ac un lety, ac un saræd, ac un gøert, á çangöyllyd y brenin.

UÇOV tytraetasam ni o'r pedoar sóydaog ar ugain á persyn ar y lÿs; yman y traetón ni o'r sóyd-

egion arher a devaod á byd yn lÿs.

CYNTAV yó o'r tai hyny, goastraod avóyn, yr ail yó troediaog, y trydyd maer bisoail, pedoeryd tîgyl, pummed portaor, çøeçed goylgør, seitmed cynnutai, oyfmæd poburies, naomæd gov lÿs, degmed pincerd.

Cyntav yó goastraod avóyn. Ev á dylly ei tîr yn tyd, a'i març, a'i dilad. Ev á dylly çapanau golaó y brenin y marçoco yndynt, a'i hen fróynau, a'i hen hosanaau, a'i hen yspardunau, a'i hen çyvtoyaau eurçalc, a'i hol ystarnaau. Ev á dylly bod yn pob le yn ei absemtros y pengøastraod. Ev á dylly daly goartavyl y brenin, pan esçyno a çan disçyno, a dóyn ei març i'ó lety, a tranoet ei dóyn ido. Ev á dylly çerded yn çyvagaos i'r brenin, ört ei goasanaetu pan bo taid. Ev á dylly çyvtoyaos març yr ynad lÿs, a'i dóyn ido ört esçynu arno: yntau þiau barnu ei baint a'i dyllyed yn taid. Ei naod yó o'r pan deçreuo y gov lÿs gøneufur pedair pedol ac eu tó hoelion, ac ido yntau eu dodi a tan març y brenin, dóyn y dyn á gønel y cam. Ei saræd yó çøebuó a çøeugaint ariant. Ei gøert yó çøebuó a çøeugeinbuó.

Yr ail yó troediaog. Ev á dylly ei tîr yn tyd, a'i liain, a'i bresyn, a'i març presôyl. A'r sóyd hòno á daó o baint tîr ido. Ev á dylly daly traed y brenin yn ei arfed, o'r pan deçreuo eisted yn çymedaç yny ei i çygu; ac á dylly dofi y brenin; ac yn çyhyd á

hyny o yspaid ev á dyly góyliaó y neuad. Ni dyly taraq y post y part brenin fac pob goal. Ei naod yó o'r y bo y brenin. Ev á dyly lonaid y pan doto y brenin ei traed yn ei arfed lestri y goalovier yndynt y córyv, ac yny el i'ó ystavel, dóyn y dyn. Ev á eu hanner o bragaod, ac eu traian o dyly boyta ar un dysgyl á'r brenin, á'i med; ac á dyly coesau ychain a goarteg devyn ar y tán. Ei saræd yó coebuo á caser o'i dyhud ev cyvuoc a'u ufarn- a coeugaintariant. Ei goert yó coebuo au; a naommeddyd calangauav, pais, a a coeugeinbuó, çan ei arderçavael. çrys, a laodyr, heb tenliv. Cyhyd y

Trydyd yó maer bisoail. Ev á dyly dyly ei dilad á çolym ei laodyr. Calan- goarcadó y lys goedi yr ystyóart lys yn gauav y dyly çasael capan, a çalan penav. Ev á dyly çymryd á todo y maort neu coevraor mantel. Y tigyl maer a'r cyçelaor ato o da, a daly y á tan fóg y brenin a'r maer a'r cyçel- lys. Ev piau peri yr ár, a hol teidiau aor. Ev á dyly o'r maróty cig bólç, y lys. Ev á dyly diróy a çamloró y a'r emenyn bólç, a'r maen isav i'r maertrev. Ev á dyly ebedió góyr y breuan, a'r lyn glás, a'r çóanav isav maertrev, ac amgobyr eu merçed. o'r ýd, a'r ieir, a'r casau, a'r boyal, Yn y bodadleu fóg deuçó o'r maertrev a'r talar, o byd yn y çaiar, ac onl am tir, ev á dyly pedair ar ugaint; byd talar, yr eirionynau. O pob tý neu am ymlad, neu am ledfad. Ev á yd el ar neges y brenin, torf a'i hen- dyly tygu tros tir y lys. Ev á dyly lyn. Tair cyvelin yn hyd ei çóao; triugaint o pob carçaraor or à el yn ei dóy tra ei devyn, ac un taçdo. O'r çeol. Ev á dyly goestmáu ar góyr y antait á dycereifyr y çolád, ev á dyly maertrev. Y goarteg á bo yn ei taró, neu anivel nid el a tan çood, neu çóarcadó ev teirnos cyn eu lad evo piau çynblif. Pan bo maró tigyl y brenin, eu çróyn. Ni dyly neb çróyn goarteg ev á dyly çasael ei da ol. O seréir y y maer bisoail namyn ev ehun, na'r tigyl yn ei eiste, tra çóneler y dadlau, brenin á bo yn y lys nac ev ni bo. Ei ni dyly çasael namyn gograid ceirç a naod yó dóyn dyn tros tervyn tir y plifçyn óy. Ei saræd, yó, heróyd lys. Ei lety yó y boydty. Ei saræd tai, cymaint á saræd y neb pieuso y yó coebuo a coeugaintariant. Ei goert tir y saræd arno: y med ereil, tair buó yó coebuo a coeugeinbuó, çan ei a triugaint ariant. Ei goert, teirbuó arderçavael. a triugeinbuó.

Pedoeryd yó y tigyl. Ev á dyly ei Pummed yó y portaor. Ev á dyly tir yn tyd; a pan bo y brenin yn y ei tir yn tyd, a'i tý o nen y port. Ev lys, ev á dyly boyt saig. Ev á dyly á dyly ei ymport o'r lys yn çoaftad, a sevyd y fóg y deuçost á çóialen yn ei saig pan bo y brenin. Ev á dyly o pob laó, fac losgi y tý tra bo y brenin yn anteg á el tróy y port dyrubed. Ev boyta ac yved y çyd a'r çoydgóyr; ac á dyly o pob pón cynnud á el tróy y ni dyly eisted tra bo y brenin yn port, yçtyren á tyno yn dilestair i'r

maſſ, a'i laſ ar y port. Ev á dyl port tranoef. Ei ſarâed yó çœebuó a
 pedair ceiniaóg y çan pob carçaraór y çœugaint ariant. Ei gœerſ yó çœebuó
 cauſer y port artho. Ev á dyl tynu a çœugeinbuó.
 croyn yr aniveillaid à lader yn y lſs, Seifmed yó y cynnutaí. Ev á dyl
 yntau á dyl ceiniaóg o pob un onad ei tir yn tyd, a'i boyd preſoyl, a'i ſaig
 ynt hoy. Ev á dyl o'r anſait o moç pan bo y brenin, a'i arçenad. Ev á
 á del tróy y port hóç à alo ev erpyn ei dyl à bo ſaid órt çynnuta yn y lſs: ac
 goryç ei derçavael á'i un laſ yny bo o çyl yntau dim o hyny, ev á dyl ei
 cyvuóc ei fraed á tal ei deuglin; a talu. Ev á dyl çadó març y cynnud,
 lodyn cota à del i'r port ev pieubyd. a çymryd ebran ido peunoef o'r lſs, a
 Ev á dyl bod yn tiçyl ar y maertrev. marçogaet arno yn myned i'r coed: ac
 Ev á dyl pedair ceiniaóg o pob am- o çyl ev ar ei gœarçadó ev, ev á dyl
 gobyſr à del o honei. Ev á dyl góçſiaó ei talu. Ni dyl ev manylu y cynnud
 góçſr y maertrev i'r gœaſ. Ev á dyl o'r anſaód y doto ar y març, gœedi y
 o pob diróy a çamlóro à dycer y arn- del atrev. Ev á dyl y gydvaſ yr
 adynt gobyſr. Ev á dyl megeſau yn yſçrubyl à lader yn y lſs: ſev açaós
 hyd yn y lſs; ac á dyl cadit y caos à yó hyny órt ei eſçyrnygu ar y çynnud
 çopo. Ev á dyl arlóyaó y lſs y am a'i bóyeil ev. Ei naód yó hyd y galo
 çeri gœelta, a çeri cynneu y tã. Ei ev bóriaó á'i bóyal, neu á'i gódyv.
 naód yó cadó y dyn à çonel y cam yny Ei ſarâed yó çœebuó a çœugaint ariant.
 del y penteulu i'ó lety tróy y port, a'r Ei gœerſ yó çœebuó a çœugeinbuó.
 penteulu hyd y diotel. Ei ſarâed yó Oyfmed yó y çoburies. Hi á dyl
 çœebuó a çœugaint ariant. Ei gœerſ ei boyd o'r lſs, a'i dilad, a'i ſaig pan
 yó çœebuó a çœugeinbuó. çob y brenin, a'i ſeiſen dióed pobi o
 Çœeçed yó y góylçor. Ev á dyl pob amtyó blaód à çopo; a'i gœely yn
 ei tir yn tyd, a'i boyd preſoyl, a'i y boydty. Ni dyl çyvodi ſac neb tra
 arçenad, a toſt a'i henlyn yn bore- bo yn pobi. Ei naód yó hyd y bório
 boyd. Ni dyl góyliaó namyn o'r pan á'i çtravel. Ei ſarâed yó traian ſarâed
 eler i çyſgu hyd y dyd; yntau á dyl ei gôr; oni byd gôr, hanner ſarâed ei
 çyſgu y dyd; ac na çonel dim namyn braód. Ei gœerſ yó, na hi à bo gœedó
 ar ei çobyſr. Rai á dyçœed y dyl na hi na bo, hanner gœerſ ei braód.
 lygaid yr aniveillaid à lader yn y lſs; Naómed yó y çov lſs. Ev á dyl
 ac á dyl ei dilad, y an capan a hof- ei tir yn tyd, a'i boyd preſoyl, a'i
 anau. O çefir ev yn çyſgu yn yr am- ſaig pan bo y brenin. Ev á dyl
 ſer y dyl çóçliaó, cyd maeder ni çoneuſur ſeidiau y lſs yn fãd, eityr
 diçoyçir ido: ac oni meidir a'i çafael tripeſ: ſev yó y ſai hyny, gœarçavyl,
 yn çyſgu, taled çamlóro i'r brenin. a çant çalaór, a çyl çótyr: a ſedyv,
 Ei naód yó o'r pan deçreuo ev çanu ei bóyal çynnud, a çen gœaó; o pob un
 çorn, pan el i çóçliaó yny agorer y o'r tripeſ hyny, ev á dyl tal i laór.

Ev á dylly i foydogion y lŷs góneutur eu teidiau yn fád; dyntau á dyllyant ei antegu ev am pob lavur. Ev þiau amgobrau merced y govaint ereil. Ev á dylly y ceinion: sev yó y ceinion, y goiraod dyntav á del i'r neuad. Ei le yó yn y lŷs yn tai y maig, yn emyl yr efeiriad teulu. Ei naod yó o'r pan deureu ei goaif y bore yny darfo y nos. Ei faraed yó þoebuó a þoeugaint ariant. Ei goert yó þoebuó a þoeugeinbuó.

Deghed yó y pencerd. Ev á dylly ei tŷr yn tyd; a'i le yó ar neillaó yr ynad lŷs. Ev á dylly deureu o Duó, a'r ail o'r brenin þieuso y lŷs, neu o aral. Ni dylly erci namyn pencerd, ac o'i dyd á'i dydymteifion, dóyŷtan ido ev. Ev á dylly þafael ðan pob cerdaor, goedi yd ymadaoó á'i dyŷg, pedair ar ugain. Ev á dylly þedair ceiniaó y ðan pob góraig á dyŷgo góyr ðenfi dynt. Ev á dylly amgobyr merced y cardorion ereil. Y dyd á'r edliŷ y dylly dyŷgu. Ei naod yó o'r pan deureu canu yn y lŷs hyd pan ŷervyno y canu díoedav. Ei faraed yó þoebuó a þoeugaint ariant. Ei goert yó þoebuó a þoeugeinbuó.

Unhedardeg yr olcuries. Hi á dylly ei bóyd o'r lŷs, a'i faig pan bo y brenin, a'i dilad; ac á dylly y dyd y golŷo i'r brenines anteg y ðenfi. Ei naod hyd y bório á'i golŷþren. Un faraed ac un goert yó á'r þoburies.

UÓOV Fytraetasam ni o'r foydogion á þertyn ar y lŷs; a'r tai cyvteifiaól a'r tai arher; ac eu brain,

ac eu dyllyed; yman y traetón ni o þefau ereil.

TRI anhebðor brenin yó, ei efeiriad ort þendigaó ei bóyd a ðanu eferen, a'r ynad lŷs ort doŷpart pob þef pedrus, a'i teulu ort ei negefau.

Tri anhebðor górdá, ei telyn, a'i bryean, a'i ðalaór.

Tri anhebðor taiaóg, ei ðavyn, a'i troydeó, a'i þentan.

Tri þef ni dylly brenin eu cyvŷtan, ei ŷolt, a'i hebaóg, a'i leidyŷr.

Tri foyd brenin, ei meirŷ, a'i moþ a'i goarteg: o tyl dyn anivel, a'i þafael yn þliŷ aniveiliaid y brenin, ev á dylly þedair ceiniaó o pob un onadynt.

Tri foyd górdá, ei meirŷ, a'i goarteg, a'i moþ: yny caŷo dyn anivel yn eu þliŷ hóy, taled þedair ceiniaóg.

Tair foyd taiaóg, ei moþ, a'i goarteg, a'i þauavty o ðalanmai hyd aóŷt: o teif anivel ar dyveiliorn yudo, ev á dylly þedair ceiniaóg.

Tri þef ni geil taiaóg eu goertu, heb ðaniad ei arðlóyd, amós, a mël, a moþ: ac os goert bid diróyaóg, mal cynt; ac onys pryn ei arðlóyd, goerted ev y forð y myno.

Tair celvydyd ni dylly máb taiaóg, heb ðaniad ei arðlóyd; a dyd as dyŷgo ev á dylly eu dóyn traŷevyn; onyd yŷðoláig oedi cymero urdau: sev yó hyny yŷðoleicdaod, a govanŷaet, a bardoni.

Oyŷ þynmarŷ brenin, môr, diŷaif, aþaneóg gólád aral, leidyŷr, máro o anmab, maró yny þaŷo ebedið, a ðam-ðylus y caŷer diróy, a ðamlóro.

Poyþynag à dygōeto gair anġōar i'r brenin, taled ċamlōrō deudyþlyg ido.

Pa le þynag yd ymċafoynt yr eŋeiriad a'r dyŋtain a'r ynad, yna y byd braint lŷs.

Ni dyly y brenin mŷned ā'i lu i ġor-ġōlad namyn unġōait pob blōdydŷ. Oyntau ā dylant mŷned yn ei ċyroeŋau pan mŷno. Y brenin ā dyly o pob bileintrev, dyn, a marċ, a boyal i ġōneufur lueŋtan; ac oyntau ar ei ċoŋt ev.

Naōty ā dyly bileintiaid y brenin en ġōneufurido: neuad, yŋtavel, bōydty, yŋtabyl, cynorŋty, yŋċubaōr, odyŋ, trevyn beċan, cerner.

Pob da heb þerċenāōg ido, diŋait brenin.

Tri þeŋ ni dyly y brenin en þanu ag aral, aur ac ariant, a ŋyrn bual, a ġōiŋg y bo ŋrlŷs aur idi.

Poyþynag ā ġōnel ċam i ŋameġlōys, taled þedair punt ar deg; yr hanner i'r abad, o byd dōyōaōl lyŋtyrġōr, a'r lal y ŋōġ yr eŋeiriad a'r clas. O ġōneir cam yn y mŷnōent ŋeiþpunt yn dau-hanner ŋal y leił. Poyþynag ā ġōnel ċam i eġlōys aral, taled ŋeiþpunt; y nail hanner i'r eŋeiriad, a'r lal i'r perŋon.

LYMA Y DEĆREU CYVREITIAU Y ĠŌLAD.

CYNTAV yō naō tavodiaōg. Sev yō y ŋai hyny, arċlōyd y ŋōġ ei deu-ġōas, eŋeiriad y ŋōġ ei deumŷnaċ, tād y ŋōġ ei deumab. O byd un o'r ŋai rydyġōedāŋam ni uċod ni mŷno dōdi

ei þen i tritavodiaōg, a'r lal yn ei mŷnu, cyvrait ā eiċ ei dōdi. Pedōeryd, ynad ar ei braōd; o derbyd i dyn o'r dōyþlaid y bu y ċyvrait y ŋyġtynt ġōadu y braōd, a'r lal yn ei hadev, gair yō gair yr ynad yna ar ei braōd. Pummed yō maċ ar ei meċni-aeŋ, o derbyd ei adev; a'r nail yn dyġōedyd bod y meċniaeŋ ar þeŋ maōr, a'r lal ar þeŋ byċan; can adevōyd y maċ credadōy yō, pa ar y ŋōed; a ċan y dyġōed ev ni ġelir ei ġōadu. Ċōeċed yō ŋōdiad ar ei ŋōd: ŋev ŋal y maċ; o derbyd i dyn ŋōdi þeŋ, a deudyn yn dyġōealyd: I mi y ŋōed: Nac ev, heb y lal, I mi: gair yō ei ġair, pa dyō y ŋōdes. Seiŋmed yō morōyn ar ei mor-ōyndaōd: o derbyd i ġor dōyn morōyn laŋlud, a ġōedi yd ei i'r diŋait ā hi, a ċyn bod aŋaōs ido ā hi, a ġōmŷn ido, þeŋ ā ŋōdi ti imi am hŷn? a ŋōdi ohano ev þeŋ idi hi; a ġōedi hyny bod yn eiivar ċanŋo ev, cyd as ġōato ev, os adev hi, gair yō ei gair hi yna. Oyŋmed yō bugail trevċord: o derbyd lad lōdyn i dyn oyŋŋrubyl þerċenogion ereil, am hyny gair yō gair y bugail, pa eidion ā'i ladaōd. Naōmed yō leiðyr ŋrt y ċrog ar ei ċyðladron: o derbyd ido ev dyġōedyd bod dyn yn ċyðleiðyr ag ev am y ledrad y dienyðair ā'i ċadarnāu ohano yr aŋau y aŋyō ido, ac y maċ yntau yn mŷned, gair yō ei ġair ev yna.

LYMA Y DEĆREU CYVREITIAU Y ĠŌRAGED.

O DERBYD i ġōraig bod ŋōdiad idi, a ŋan ei naġōedi y dyly bod hŷd

yn pen y fait blyned, ac yſtar onadynt, fântent yn dau hanner pob peſ à bo idynt. Y góraig piau tanu, y gôr piau deoſiaſo. Y moſ i'r gôr, a'r devaid i'r góraig; oni byd namyn y nail onadynt, fânau yn dau hanner; ac os devaid a geivyr á byd, y devaid i'r gôr, a'r geivyr i'r góraig; oni byd namyn y nail, eu fânau. Q'r meibion, doſtan i'r tād, ac un i'r mam; yr hynav a'r ieuav i'r tād, a'r perved i'r mam. Y dotrevyn, mal hyn y fênir: hol leſtri y laef, eifyr un payol, i'r góraig yd á; yr hol dyſglau, eifyr un dyſgyl, i'r góraig yd á; a'r dau hyny i'r gôr yd á; y góraig á dyly y càr a iau i doyn y dotrevyn o'r tŷ; y gôr á dyly hol leſtri y lyn; y gôr á dyly y fidyl, a'r góraig y gogyr mân; y gôr á dyly y maen uſav i'r breuan, a'r góraig yr ifav; y dilad à bo arnadynt y góraig piau; yr hyn à bo aſanadynt y gôr piau yny góreicão, a goedi y góreicão, eloſ y dilad i'r góraig; ac os góraig aral á doſg ar y dilad, taled ei góynebgoert; y gôr piau y čalaór, a'r bryan, a goſenyd y traofſtyle, a'r coltyr, a'r bóyal čynnud, a'r taradyr, a'r pergiſ, a'r crymanau ol, eifyr un cryman, a hómo i'r góraig; y góraig piau y padel, a'r tryped, a'r bóyal lydan, a'r gódyv, a'r ſoſ, a'r lín ačlan, a'r linad, a'r gólan, a'r tryſčód ac à bo yndo, eifyr aur neu ariant, a hyny o byd ei fânau: ſev yó y tryſčód y laočód. O byd góeau, eu fânau; y pelênau i'r meibion, o bydant; ac oni bydant, eu fânau. Y gôr á dyly yr yſčubaór, ac à bo uſ daiar ac ís daiar

o yd. Y gôr á dyly yr ieir ol, ac un čaf, a'r leil i'r góraig. Y boyd mal hyn y fênir; y góraig piau y čig yn ei heli, a'r caós yn ei heli; a goedi y crocer y gôr piau; y góraig piau y leſtri emenyn bolſ, a'r caós bolſ; y góraig piau à galo ei doyn o blaod y toſg nerſ ei doylao a'i deuglin o'r čel hyd y tŷ. Pob un onadynt piau ei diſad, eifyr eu mentyl, a'r mentyl eu fânau. Os y gôr á byd breintiaol, daſoſed ei braint cyn ei fan; a goedi y caſo ev ei braint, fâner, mal y dygodaſam ni uſod. Eu dyllyedion talent yn dau hanner. Os cyn y ſeiſmed blóydyn yd yſčarant, taler idi ei hagóedi, a'i harčyvrau, a'i čoóyl. Os yn moróyn y foder, yr hyn à bo ar ei čarn o'r peſau hyny á dyly. Ac os cyn y ſeiſmed blóydyn yd gedeu hi ei gôr, cóbyl o hyny á čyl, eifyr ei čoóyl a'i góynebgoert am ei goſóyn. Os y gôr yntau á byd clavyr, neu anadlčreóedig, neu na galo ymrain; os o aſaós un o'r tripeſ hyny y gedeu, hi á dyly čaſael cóbyl o'r eidi. Os o maró y goáhanant, hi á dyly pob peſ yn dauhanner, eifyr yr yd: ni dyly góraig yn y byd čaſael dim o'r yd, onid góraig póyz. Ac os o maró a byó yd yſčarant, fâned y cláv a'i periglaór y čyd ag ev, a deoſfed yr iač. Ni dyly y cláv čymynu dim namyn daered i'r eglóys a'r arčlloyd, a'i dyllyedion: a čyd as cymyno, y máb á geil tori ei čymyn: a hómo á gelóir máb angóar. Póypynag à toro čymyn; nid amčen ai daered, ai dyllyedion, yſčymyn byd. Os o byó y goáhanant,

triced hi a'r eidi yn y tŷ hyd yn pen y naodïau a naonos, a gôybod ai cyv-
feisiaol y gôahan; ac os iaon y gôa-
han, o pen y naomeddyd, aed; ei da
hi o'r blaen, ac ar ol y ŷeiniaog
dioedav, aed ehun.

Sarâed gôraig gôriaog ôrt braint ei
gôr; nid amċen, sarâed y gôr; cyn
noi todi i gôr ôrt braint sarâed ei
braod; nid amċen, hanner sarâed ei
braod. Ei galanas, na hi â bo gôriaog
na hi ni bo, hanner galanas ei braod.

O myn gôr gôraig aral gôedi yd
yŷcaro â'r ċyntav, tyd byd y ċyntav.
O derbyd i gôr yŷcar â gôraig, a mynu
o hōno gôr aral, a bod yn elivar ċan y
gôr cyntav ryyŷcarai â'i gôraig, a
godiōes o hano hi â'r neiltroed-yn y
gôely a'r lal eityr y gôely, y gôr
cyntav â dŷly ċafael y gôraig.

O derbyd i gôraig gôriaog gōneufur
cyvlavan dyŷpyd; ai todi cufan i gôr,
ai gadael ei gobŷŷiao a'i hymrain,
sarâed i'r gôr yō hyny. Os ei hym-
rain â derbyd y sarâed hōno â derŷ-
evir, ar bod i hanner yn dŷoy; canys
o ċenedyl ŷelyniaef yd henyō. Os ei
gobŷŷiao â derbyd, taler idō y sarâed
hōno heb ei harderŷarael. Os cufan,
ni ŷelir namyn deupart y sarâed, can
nid gōeifred ċobyl. Os gōadu â gōna
y gôr ei ċafael y toŷ ei deumordōyd,
tōded lō deŷŷōyr a deugaint, a'r
gôraig lō deŷŷōraged a deugaint. Os
gōadu ei gobŷŷiao â gōna y gôr, lō
pedōar gōyr ar deg â tyd, a'r gôraig
lō pedair gōraged ar deg; a hyny oc
eu ceraint. Os todi cufan â gōata,
tōded lō ŷeifŷōyr, a'r gôraig lō ŷeif-

ŷōraged: a'r fain hyny oc eu cyvneŷ-
eiviaid, y am ei mam, a'i ŷād, a'i
brodyr, a'i ŷōioryd.

Pōypŷnag â dŷco morōyn yn laŷlud,
a ċyn bod aŷaōs â hi, gomŷn ŷeŷ â
toi ŷi imi a mein ni holi ohano ev y
maint â rōai, a hyny ar ei ċrēd; can
ceiŷio ev gōedi hyny ei gōadu, os hi a'i
gyr arno ev yn ċyvŷeifŷiao, yna y mae
gair ei gair hi; canys dyg ev hyhi yn y
le nad oed neifŷiaōrgōyr.

O todir morōyn i gôr a'i ċafael yn
gôraig, a'i dyōdev o'r gôr yn ei gōely
hyd tranoeŷ, ni ŷeil ev dōyn dim o'i
dŷlyed hi: ys ev â gōna ev gōedi as
caŷo hi yn lŷgredig, cyvodi ar ei neif-
iaōrgōyr â'i ċaly yny ŷeŷyl a tyŷtu
idynt hōy ei ċafael hi yn lŷgredig; ac
na ŷyŷgo ċanŷo hyd tranoeŷ, ni dŷly
hi dim tranoeŷ y ċanŷo ev. O derbyd
dybod brōnau a ŷedor arnei, a'i blod-
euaō, yna y dyŷōed y ċyvŷraif na
gōyr neb ŷeŷ yō hi, ai morōyn ai
gôraig, oŷaōs tydŷbod arnei argōyd
māb; ac ôrt hyny y gad y ċyvŷraif ei
diheuraō hi, o lō ŷeifdŷyn, y am ei
mam, a'i ŷād, a'i brodyr, a'i ŷōioryd.
Os hiŷau ni myn ei diheuraō, lader ei
ċrys yn ċyvŷuōŷ â'i gōerdŷr, a tōder
dinaōed blōyd yn ei laō, gōedi iraō ei
loŷċōrn; ac o ŷeil hi ċyndal hōnō,
cŷmēred er ŷan o'r arċyvrau; ac oni
ŷeil, bid heb dim.

Pōypŷnag â rodo gôraig i gôr, ev
ŷiau ŷalu ei hamgōbyr, neu yntau â
ċymero meiŷizu y ċenti hi ar ei ŷalu;
ac oŷhiŷau â ymtyd, taled ei hamgōbyr;
canys hi ehun â bu tōdiad arnei.

O dyg dyn gôraig yn laŷlud a dybod

â hi i fŷ mab uŷelgôr i dŷŷgu, nac na
ŷymero y gôr maŷ ar ei hamgobyr,
taled ehun.

O derbyd i dyn dŷyn gôraig laflud,
bid yn ŷen y ŷeifblyned ar tŷieidion
cyhyd eu corn ag eu hŷŷŷvarn; a
ŷan coles yna ei braint, bid ar y braint
hônô hyd yn ŷen y ŷeifblyned. O
byd arŷvrau idi, bid hônô yn diŷraul
hyd yn ŷen y ŷeifblyned. Os hiŷau â
ŷaniata ei tŷeuliaô ev, ni diŷŷoygir dim
idi o ŷraul daint ac yŷlŷ. Yn ŷen y
ŷeifblyned, o ŷeif teirnos o'r oŷtmed,
ŷanu deuhanner â hi, megis â gôraig â
ŷodiaid idi; canŷ ni ŷara gôraig, nac o
laflud nac o ŷod, ar braint ei hagôedi,
namyn hyd yn ŷen y ŷeifblyned; ac
nad agôediaôl hiŷau o ŷen y ŷeifblyned
alan; oŷt hyny ŷanent deuhanner.

Poyŷynag â dŷŷgo teirnos ŷan gôraig
o'r pan enhuder y tân hyd pan daden-
huder tŷanoef, a mynu ohano yŷŷar,
taled idi eidion â ŷalo ugaint, ac aral
â ŷalo deg ar ugaint, ac aral â ŷalo
tŷrugaint; ac os dyg ar fŷ ac anloed,
a'i bŷd y dŷd ag ev hyd yn ŷen y
ŷeifblyned, ŷanu â hi, megis â gôraig
â ŷodiaid idi.

Tair agôedi dŷvŷeifŷiaôl y ŷyd: agôedi
merŷ brenin pedair punt ar ugaint, ac
oŷŷpunt ei ŷoôyl; agôedi merŷ gôrda
teirpunt, a punt ei ŷoôyl; agôedi merŷ
mâb ail punt, a'i ŷoôyl pedair ar
ugaint.

O derbyd i dyn beŷiogi gôraig o
lŷon a ŷerŷ, ev â dŷly goŷymŷeifŷiaô ei
mâb; canŷ y dŷvŷiait â dŷŷôed na
dŷly hi ŷaŷael coled o aŷaôs ei gôr;
can ni ŷaŷo mŷoynt; ac oŷt hyny

y dŷly yntau ŷeifŷrin ei mâb.

O derbyd i gôr yŷŷar â gôraig, a
hiŷau yn beŷiaôg pan yŷŷarer â hi,
gater idi, o'r pan yŷŷarer â hi yny
ago, yn dŷvair hanner blŷdŷyn o
ŷeifŷrin ei mâb; a gôedi ganer ei mâb
hiŷau ŷiau ei ŷeifŷrin ev hyd yn ŷen y
blŷdŷyn, myno na myno ef da y ŷan
ei gôr: ŷev yô meŷur ei da, buôg
laŷaôg, a ŷais â ŷalo pedair ŷeiniaog,
a ŷadel â ŷalo ŷeiniaog, a ŷaraid o'r
ŷd goreu ar tŷev ei tād; a hyny hyd
yn ŷen y blŷdŷyn idi er ei ŷeifŷrin;
hiŷau gôedi hyny hanner blŷdŷyn; a
o hyny alan ni ŷelir cyŷel arnei hi ei
ŷeifŷrin, namyn ei ŷan ehun, onŷ myn;
ac o hyny hyd yn ŷen y pedair blyned
ar deg, y deuparŷ ar ei tād o'r ŷeifŷrin,
a'r traian ar ei mam; ac yn ŷen y
pedair blyned ar deg, y mae iaôn i'r
tād ei dŷyn ar yr arclŷôd, ac ido
yntau gôrâu; ac o hyny alan bid oŷt
goŷymŷiait ei arclŷôd.

O derbyd i gôraig dŷŷôedŷd ar gôr
dŷyn trais arnei, a gôadu o'r gôr,
foder lŷ degŷôyr a deugaint, heb
altud heb gôr nôd. O derbyd idi
hiŷau gŷru yn dŷvŷeifŷiaôl, cymered
ei ŷaly yn ei laô aŷo a'r laô deheu ar
y crair a ŷŷged hi er rŷymŷain a'r
ŷaly hônô i trais i arnei hi, a ŷy-
gôneuŷur meŷyl a ŷarâed ohano idi
hi, ac i'ô ŷenedyl, ac i'ô harclŷôd.
ŷai o'r ynaid ni gad gôd yn erŷyn
hyny; nŷni eiŷoes â gadôn gôad, mal
y dŷŷôedafam ni uŷod.

O derbyd i gôr dŷyn trais ar gôraig,
ac adev o hano, taled deudeg buô yn
dirôy i'r arclŷôd, a'i hamgobyr i'r

arſlōyd ; ac os morōyn byd, ei ſoōyl, a'i hagoedi yn y maint mōyav y dyllo, a'i gōynebgoert, a'i dilyſrōyd ; ac os gōraig gōriaog byd, ei ſarāed ſan ei ardercavael ar mod ei hanner.

O derbyd i gōr dōyn morōyn yn laſlud, ei harſlōyd a'i ſenedyl á dyllo ei dōyn y ſanto ev, can boed drōg ſanto. Ac o bu ſynt ſan gōr, ni ſelir ei dōyn y ſan y gōr a'i dōg yn laſlud, onid ehun a'i myn.

Tri prīvtaid gōraig, ei ſoōyl, a'i gomōyn, a'i ſarāed. Sev aſaōs y geloir yn tri prīvtaid, oſt eu bod yn tri prīaōd gōraig, ac na ſelir eu dōyn o neb aſaōs y ſenti. Sev yō ei ſoōyl, yr hyn á ſaſo am ei gōerindaōd ; ſev yō ei ſarāed, pob peſ á gōnel ei gōr arnei, namyn am tripeſ, ſarāed yō idi ; ſev yō y tripeſ hyny, ei maedu am ſodi peſ ni dyllo ei ſodi, ac am ei ſaſael ſan gōr, ac am unaō mefyl ar ei baryv : ac os am ei ſaſael ſan gōr ei maed, ni dyllo dimōyn namyn hyny ; can ni dyllo dimōyn a dial am un ſyvlavan. Sev yō ei gomōyn, o ſeif hi ei gōr ſan gōraig aral, taled ei gōr idi hi ſoegaint y treigyl cyntav ; am yr eilgoaiſt punt ; os ceif y tryded goaiſt, yſſar á ſeil heb ſoli dim o'r eidi ; a'r da á ſaſo hi am y tripeſ hyny á dyllo bod yn goahanedig i oſt ei gōr.

Gōraig y brenin á ſeil ſodi, heb ſaniad y brenin, traian á del o dovod i'r brenin.

Gōraig máb uſelgōr á ſeil ſodi ei mantel, a'i ſrys, a'i heſgidiau, a'i penſlain, a'i bōyd, a'i diaōd, a ſraōn

ei ſel, a benſygiāo ei hol doſrevyn.

Gōraig taiaog ni ſeil ſodi dim, namyn benſygiāo ei gōyr, ſal y clyōer ei lev y ar y dom, a ſodi ei pen-ſuōg tri goſav.

Gōraig pan ſyſger ſenti, ni dyllo ſyſōyn odyō hyd yn ſen y naōmed dyd ; a pan yſſaro á'i gōr, ni dyllo ſyſōyn hyd yn ſen y naōmed dyd, ac yna yn ol y ſeiniāog dioedav ; a pan bo marō ei gōr, ni dyllo ſyſōyn o'r tſ hyd yn ſen y naōmed dyd, ac yna ar ol y ſeiniāog dioedav.

O tri mod y dyllo amgobyri gōraig : o ſod ac eſtyn, can ni ſyſger ſenti ; yr ail, o ſyſgōlogaſ hōnaid, can ni bo ſod ; y trydyd, o beigiogi.

Amgobyri merç maer cyſelaōr, punt. Amgobyri merç maer, ſoegaint. Amgobyri merç pencenedyl, ſoegaint a punt. Amgobyri merç uſelgōr, ſoegaint. Amgobyri merç máb ailt, pedoargaint. Amgobyri merç ailtud, pedair ar ugaint. Amgobyri pob pen ſōydaog, herōyd ſai, punt ; herōyd ereil, ſoegaint. Amgobyri ſōydogion ereil, herōyd ſai, ſoegaint ; herōyd ereil, triugaint. Amgobyri caet o gōraig, deudeg ceiniāog.

O derbyd beigiogi gōeinidaog a caet, y neb a'i beigoco á dyllo ſodi gōeinidaog aral i goaſanaet yn ei le yny aō, a meſtrin ei máb goedi aō, y dileſtair i'r neb pieuſo y dyn ; ac o byd marō yn egi, talu ei goert cyvtaſt i'ō harſlōyd, ac ebediō yſtavelaog o'i gōraig, xiii.

O derbyd i ailtud o gōraig myned trōy gōlād, ac yu hyny ei marō, taled

i'r neb pieusf y tir unarþymteg am ei marôtyôarçen.

O derbyd i gôr mynu yſçar â'i gôraig, a mynu o hano gôraig aral, dilys yô y cýntav, can ni dýly un gôr bod ido dôy gôraged.

Pob gôraig á dýly myned y ford y myno yn fyð, can ni dýly bod i çar-dýçœel, ac na dýlyir idi dim, namyn ei hamgobyr; a hyny un amgobyr; can nid oes i gôraig ebediô, namyn ei hamgobyr; orf hyny megis na dýly gôr talu namyn un ebediô; i megis hyny ni dýly gôraig talu namyn un amgobyr; can nid oes idi ebediô, namyn ei hamgobyr.

Ni cýçain gôraig yn maç nac yn tyft ar gôr.

O derbyd gôeled gôraig yn dybod o'r part hón i'r lóyn, a'r gôr o'r part aral, neu yn dybod o gôacly, neu a tán un mantel; os gôadu á gônant, lo deç gôraged a deugaint ar y gôraig, a'r cýmuint ar y gôr o gôyr.

O derbyd todi Cybraes i altud, orf i braint ei gôr yð á ei faræd yny bo marô yr altud, a gôedi bo marô yr altud yny myno y gôraig gôr aral; can nid ymçœel ira ei çevyn ar y çenedyl.

O derbyd todi Cybraes i altud, a bod plant meibion idynt, y plant á dýly trev tåd o mamôys, eifyr na dýlyant fan o tydyn breintiaol, hyd y trydyð dyn; eifyr máb altud o pœnaet; hónó á dýly fan o çöbyl. Meibion y tyô gôraged hyny y telir gôarçteg deuaç noadynt: sev açæos y gelôir y gôarçteg hyny yn gôarçteg deuaç, can nid oes

çenedyl tåd a'u talo, namyn çenedyl y mam.

Ni dýly gôraig na þrynu na gôerfu, oni byð priaôd; ac o byð priaôd, hi á dýly þrynu a gôerfu.

Tair gôraged y dýly eu meibion mamôys: máb Cybraes á toder i altud; a máb gôraig á gôyfler yn gôlad an-cýviait, o çeif þeigiogi, a'i gôyflaô hifau o'i çenedyl a'i harçlôyd; a gôr-aig á dyco altud trais y arnei.

O derbyd toi morôyn i gôr, ac na hòner ei çöôyl cyn no cyvodi tranoet; ni dýly ev ateb idi hi o-hyny alan.

O derbyd i morôyn na dyçœeto ei çöôyl cyn ei çybodi y ar ei gœely, ni dýly ei çöôyl o hyny alan, bod namyn yn cýfredin y tyçtynt.

Ni dýly merç o ða ei tåd namyn cymaint á hanner á çæfo ei braôd; æ ni dýly talu o çalanas namyn cymaint á hanner á talo ei braôd; a hyny tros ei plant; ac oni byð plant idi, a tygu ohanei na bo byt, ni dýly talu dim; ac o byð, ac eu myned yn oed cyv-teifiaol, talent ehun troslynt o hyny alan.

Ni dýly gôraig yn y byð talu ceiniaôg þaladyr na hen na euag.

O derbyd, o açæos mynu yſçar, dyçœedôyd na çælo ei gôr ymrain, cyvtaif á eirç provi: sev mal y provir, tanu lenliain gœen a tanadynt neoyð golçi, a myned y gôr idi ar hòno i bod çentir: a þan del ei eoylys, ei çelôç ar y lenliain; ac o geil hyny mal y gœeler ar y lenlieiniau dogyn yô ido: ac œedh hyny ni geil hi, o'r açæos hónó, yſçar ag ev, na myned á'r eidi yn çöbyl.

O dygŋoed morŋyn ar gŋr doyn trais y arnei, a'r gŋr yn gŋadu; a dygŋoedyd o'r morŋyn, oni dyg ev trais y arnei hi, ei bod yn morŋyn, y cŋvtaif ŋ dygŋoed bod yn iaŋn provi ai morŋyn ni nid morŋyn; canys ei bod yn morŋyn yŋ ei hardelŋ: ac yŋev ŋ dŋly ei provi yr edliŋ; ac os ceif yn morŋyn tŋd byd y gŋr, i dygŋoedŋd arno y trais, a hiŋau heb ŋoli ei baint.

O dygir trais ar gŋraig gŋriaŋg, ni dŋlyir talu ei hamgŋbyr; canys talŋs pan gŋraŋs.

O derbyd i gŋraig doyn mŋb yn cŋvteifiaŋl i gŋr, cyd as gŋato y gŋr, ni ŋ dygŋoedŋ na dŋly hi, gŋedi as dyco ido ev unŋŋaif, ei doyn byf i aral; can ni byd cŋrdŋŋŋel y ŋrf y neb y dŋcpŋyd cŋntav.

O derbyd toi gŋraig i gŋr, ac enŋi ei da, a ŋafael cŋbyl, hyd yn oed un ŋeiniaŋg, ac na ŋafer hŋno, nyni ŋ dygŋoedŋ y gŋil y gŋr yŋŋar ŋ hi, ac na ŋafo dim o'r eidi: a hŋno yŋ yr un ŋeiniaŋg ŋ dŋg ŋant.

Nid tŋid maŋ ar dŋlyŋrŋyd da ŋan gŋraig, yn ŋanyŋŋaef.

Gŋraig ŋ dŋly traian ŋarŋed ei gŋr, nac o lad y ŋarŋer nac o peŋ aral.

Ni dŋly teifgŋraged i gŋraig, nac am ledrad, nac am galanas, nac am maŋ; namyn tŋif o gŋyr.

Cŋvtaif ŋ dygŋoed na dŋly gŋraig ŋŋŋyl ŋedi blodeuo, onis diheura hi cŋvneŋaviaid, y am ei mam, a'i tŋd, a'i brodyr, a'i gŋoriŋd; a hŋny ynŋ bo ŋeifdŋn: ŋev y dŋly blodeuo o'i pedair blŋyd ar deg alan: ac o hŋny hyd yn pen y deugaint bŋned y dŋly

meifrin: ŋev yŋ hŋny, pedair bŋned ar deg a deugaint y dŋly bod yn ei hieueŋtid; a gŋedi hŋny peidiaŋ ag ymdŋyn.

O derbyd tŋdi morŋyn i gŋr, a heb cŋŋgu ŋenti, ŋafael cam o honei, ŋrf baint ei gŋr yd ŋ, ac y diŋŋygir idi, ac nid ŋrf baint ei braŋd; a hŋno ŋ gelŋir morŋynŋŋraig. Ac o dygir trais arnei, ev ŋ dŋlyir talu ei ŋŋŋyl idi.

O derbyd enlibiaŋ gŋr ar gŋraig, y treigyl cŋntav, lŋ ŋeifgŋraged; yr ail treigyl, lŋ pedair gŋraged ar deg; o hŋny alan am pob enlib, lŋ deg gŋraged a deugaint.

O derbyd i gŋraig lad dyn, hi ŋ dŋly ŋafael ceiniaŋg paladyr: a hŋno yŋ y dyn a'i cŋmer, ac nis tŋl.

Pob arŋlŋydes ŋ dŋly amgŋbyr gŋraged ei cŋvŋeŋ.

Pob maer biŋŋail ŋ dŋly amgŋbyr ei maertrev.

Nid oes baint i putew: cyd dŋcer trais y arnei, ni dŋly ŋafael iaŋn. O ŋarŋer hiŋau, taler ei ŋarŋed ŋrf baint ei braŋd; a'i galanas, o ledir.

Pob anŋyvlavan ŋ gŋnel gŋraig, taled ei ŋenedyl tŋŋti, mŋl tros y gŋr, oni byd gŋriaŋg; os gŋriaŋg byd, taled hi a'i gŋr ei ŋamlŋrŋ a'i diŋrŋ.

Gŋaefaŋr, ac adlamgŋr, ac aŋŋyn-gŋr. Od ŋ gŋaefaŋr y ŋrf ei gŋaefaŋ, cŋeugaint ŋ tŋl; adlamgŋr, triugaint ŋ tŋl; aŋŋynŋŋr, deg ar ugaint ŋ tŋl.

(YMAN y las Elidyr Mŋynmaŋr gŋr o'r Goŋled; a gŋedi ei lad y daef gŋyr y Goŋled yma i'ŋ dial. ŋev gŋyr ŋ daefant yn tŋgŋyfŋgion idŋnt,

Clydno Eidyn, a Nud Hael mab Senylt, a Mortav Hael mab Servari, a Ryderç Hael mab Tudaol Tutclyd; ac á daefant Armon. Ac orf lad Elidyr yn Aber Meoedus yn Armon, y losgafant Armon yn fagor dial. Ac odyne y luydaos Run mab Maelcôn, a góyr Góyned canto, ac y daefant hyd yn glan Góeryd yn y Góclled; ac yna y buant yn hir yn amtyfon poy á dylyai myned yn y blaen tróy avon Góeryd. Ac yna yd elygos Run cenad hyd yn Góyned i góybod pieuvai y blaen. Rai á dygóed, panyo Maelav Hynav, pentevig Pengard, a'i barnós i góyr Armon; Iorgóert mab Madaog, tróyaódurdaod y cyvargóydid, a'i cadarnáa; panyo Idno Hen i góyr y pyft pendu; ac yna yd aefant góyr Armon yn y blaen, ac y buant da yno: ac y cant Talieñ—

Cyelyu orf góres eu lavnan
Can Run yn fuder bydinau
Góyr Armon tudion yó tydihau.

Ac yna, fac hyd y trigafant yn y luyd, y cyfgós eu góraged can eu góeifion caef; ac am hyny y fodes Run idynt pedóar baint ar deg.—

Cyntav yó, fagor fac góraig; fsev yó fagor, y meirç dov, a'i moç, a'i góydau, a càr, a dau yçain á myno ar ei góarteg, a lonaid y càr o'r dotrevyn á myno.

Yr ail yó, blaen Góyned yn luydau.

Trydyd yó, na fál i'ó anivel.

Pedóeryd yó, tervynu ar y goladod á cyvarboent ar Armon.

Pummed yó, o byd amtyfon y feg dóy maenaol, o'r naó maenaol y fyd yn Armon, eu diamtyfoni o'r fait y dóy, heb neb o le aral.

Cóeçed, na byd fígyl yndi.

Seitmed, bod yn tyd pyfgota ar y tair avon y fyd yndi yn cyfiredin.

Oyñmed . . . . .

Naómed, na bont breuan hy eçog.

Degmed, nad yvoynt letcaod.

Unmed ar deg, nad oca daly ar en cytaofed hyd y trydyd gair.

Deudegmed, na faler meirç góeifion, na góyr ar çylç.

Trydyd ar deg, na dylyant myned i lety aral o'r neuad.

Pedóeryd ar deg, poyfynag á eifedlo yndi un dyd a blóydy; o byd góranloedaog, ei bod yn un baint á góran o'r gólád.

Ac o byd á ambeuo un o'r breintiau hyny, clas Bándor a fai Beuno a'u ceidó.)

O derbyd i dyn tòri troed anivel dyn aral, neu ei mórdóyd, neu góneufur brió y del nyçdaod i'r anivel ohano, a bod yr anivel yn glan, mal y galer yfu ei çig, iaon yó i'r dyn a'i brióo çymryd yr anivel o'i medyginaef yny be iaf; can ni dyly perçenaog yr

anivel lavuriao tros goeiffed' y neb ry gonaet cam ido. Ac os anivel blif a fôres ei froed, neu ei mordoyd, neu yf a ardo, foer i'ô perçenaog cyvryô cystal ag ev, i gôneutur unfyô moyniant ag a gônol ar yr eido ehuri. Ac os marô byd yr anivel, triged yr argoyfyl yn dilys yn ei le; ac os byô byd, a'i gôeled yn iac feledio, cymered paôb yr eido, mal cynt. O derbyd marô yr anivel yn y le pan brioid, cyndycier i'r neb a'i briois; ac onis myn, devnydied y perçenaog ev. Os yntau a dygôed, moynâa ev, a mi a'i talav mal y dygôeto y cyvtaif: sev a gôyl y cyvtaif, o gôyl leuan hyd y calan, talu y cig a'r croen, yn le y deuparf, a'r traian ar yr enaid; canys yna y mae iaon amfer taggôed; o'r calan eilgôaif hyd gôyl leuan, y deuparf ar yr enaid, a'r traian ar y cig a'r croen; canys buria byd pob anivel yn yr amfer hono. O derbyd i'r dyn fybrioasai gôrfaod y lodyn marô ato, gonaed y perçenaog ei egôyls o hano; ac y cyd a hyny cobyl o cyvtaif a deif.

O derbyd i dyn fodi maç i aral ar pef, iaon yô ido tydau y maç. O un o tri acâos y byd tyd maç: ai o talu trosto, ai o goyflao, ai o gôadu maç. Os ei gôadu a myn, mal hyn y goedir: dybod ar yr ynad; a'r ynad piau deifiaô y can y doyploid, ai maç y gôr, ai nid maç? Heb yr haolgor, maç: Heb y cyndogyn, na maç. Yna y mae iaon i'r ynad gomyn, a oyt maç di? Oyv, heb y maç. Cobylgoad, heb y cyndogyn, nad oyt maç ti y deuyv i, nac ar hyny, nac ar dim.

Dioer, heb y maç, mal y mae goreu y dyly maç hebrtog ei bod i bod yn maç, yd hebrtygav mi my bod yn maç. Dioer, heb y cyndogyn, mal y mae goreu y dyly maç ei gôadu; mistan a'i gôadav. Yna y mae iaon i'r ynad etryc padelo y dyly ev ei gôadu. Sev a gôyl y cyvtaif yna: Can nid oes namyn i un tavaod ev yn gyru arno, na dyly namyn un tavaod y cyndogyn ei gôadu. Ie, heb y cyndogyn, mistan a'i gôadav ev. Yna y mae iaon i'r ygnad cymryd y crair yn ei lao, a dygôedoyd ort y cyndogyn, naod Duô tagot, a naod pab Ruvain, a naod dy arclôyd, na dos yn lo cam. Od a yntau i'r lo, tyged i Duô yn y blaen; ac i'r crair syd yn ei lao i'r ynad, hyd nad maç ev y canfo ev, nac ar a dygôad; nac ar dim. Oni gôrfflog y maç arno, bid tyd y cyndogyn o'r haol, a faled y maç cobyl i'r haolgor. Os ev a gôna y maç gôrfflog ar y cyndogyn, gôrfftyged tra bo y cyndogyn yn fodi ei genau ar y crair, goeddi y tygo. A sev mal y gôrfflog: Myn y crair y syd yna, maç oyv mi y denyt ti ar yr hyn a dygôedafam ni; a mi a mynav barnu braod imi o'r ynad. Ac yna y mae iaon i'r ynad myned alau i barnu braod: a sev a gôyl y cyvtaif yna, lo y cyndogyn ar ei feifmed i gôadu ei meyni; coegoyr; ac yntau feifmed; pedoar onadynt o part ei tad, a dau o part ei mam, ac ev ehun yn feifmed. Ac ys ev yô nesed y dylyant y gôyr hyny bod ido ag y dylyoent talu galanas, a'i cymtyd y cyd ag ev: a sev yô oed y taif hono; oytnos o'r

ful nefav; a sev le y foder y taif hōno
ido ev, yn y lan y gōrantāo ev eferen;
a sev afaos y cymerir hi yno, can y
benitifics ar y le byd eferen. Ac o
feif yntau ei taif, dogyn yō ido; oni
feif yntau ei taif, taled ev yr haol:
ac o myn yr arclōyd erlid cyvriaf
anudon arno ev, erlyned.

Pa maç pynag à gōrttygo ar y cyn-
dogyn, tyd byd o'r haol, ac o'r meç-
ni; canys gōnaef teifi maç. Pa maç
pynag ni gōrttygo, taled ehun yr haol;
can ni gōnaef teifi maç. A'r hyn à
dyliai maç, pan adevo o'rt yr ynad ei
bod yn maç, iaon yō i'r haolgōr tyf-
tu y tyadev ohano, tac ciliao ohano eil-
gōaif.

O derbyd i dyn cymryd maç ar pef
y çan aral, iaon yō ido dodi oed ar y
pef à dylō; a çan del ei oed, iaon
yō ido ehun gomyn y cyndogyn cys-
ev-in; ac os negyd byd y cyndogyn ido,
deued ar y maç, a holed y maç, a
dygōeded bod y cyndogyn yn negyd
ido. Os ev à dygōed y maç, hyd nad
maç, deued hyd ar yr ynad, a holed
yr haol tac bron yr ynad; ac os ev à
myn y maç gōadu, ac na gōrttygo y
cyndogyn arno, bid tyd y maç o'r
haol, am y gōad à digones. Os ev à
gōna y cyndogyn gōrtlōg ar y maç, a
galō ar yr ynad am braod o'rt y gōrtlōg
à digones, iaon yō i'r ynad ar y maç
barnu ei lō ar ei seifmed, yn unfur-
v ag y dygōedafam ni uçod.

O derbyd i dyn cymryd maç y çan
aral ar pef, a dybod y dōyplaid y çyd,
a'r haolgōr, a'r cyndogyn, a'r maç,
a holi o'r haolgōr y maç, a dygōedōyd

ei bod yn maç ar pef maor; ac ateb
o'r cyndogyn, a dygōedōyd ei bod yn
maç ar pef byçan, a heb gōadu ei
meçni, iaon yō i'r ynad yna barnu,
bod yn dedbryd y maç, pahar y mae
maç, ai ar pef maor ai ar pef byçan;
a hyny o'rt lō y maç; canys maç adev-
edig yō.

O derbyd i dyn cymryd laeç o meç-
iau ar pef, a mynu ei gōadu o'r cyn-
dogyn: cymaint ag à dygōedafam
ni uçod i gōadu maç, à dāo i gōadu
pob un onadynt oyntau, herōyd mal y
traefafam ni uçod i gōadu maç. Rai
à dygōed, ag un seifgōyr gōadu, cyd
yd boent pedōar meç ar ugaint; ny-
ni à dygōedon hyd nad iaon.

O derbyd i dyn febygu bod yn tyd
maç o'i meçni, o talu pef o'r dylōd,
a heb talu cōbyl; ny-
ni à dygōedon,
hyd na byd tyd; a dylō ohano bod
yn maç ar y çiniaōg diōedav, mal ar
y cynthav.

O derbyd bod maç adevedig, a bod
negydiaef am talu, iaon yō i'r maç
foi gōystyl cyvteifiaol darbod; y traian
yn gōel no'r tāl.

O derbyd ludias fodi gōystyl, y maç
piau hebtōg y gōystyl y çyd à'r haol-
gōr hyd yn diōel; ac à dylō cymryd
y fōnaōd cynthav, o byd ymlad: ac
oni gōna hyny, taled ehun y dylōd.

O derbyd i maç çeifiao dōyn gōystyl
heb y cyndogyn, heb cysfroi ar y cyn-
dogyn yr haol, ni dylō ev dōyn gōystyl.

Ni dylō maç dōyn gōystyl y cyn-
dogyn, oni byd negydiaef cynthryçol
yn ei gōyd. O gōeles yntau negyd-
iaef yn erbyn yr haolgōr cyn no hyny,

yntau á gēil foi góystyl y cyndogyn i'r haolgor yn ei absen.

O cāniata y cyndogyn i'r maç foi góystyl punt yn le un cēiniaog, a cŷn yr oed góystyl, coli y góystyl, ni dŷgōed y cŷvtaif dŷlyn ohano tra ei cēvyn, namyn dimai; canys hyny yō traian y cēiniaog cŷvtaif.

O derbyd i dŷn todi cŷgōertŷd punt yn le un cēiniaog, a dŷcōydaō y góystyl, ni bernir i'r cyndogyn cymaint á dim; canys ev ehun á lygrōs braint y góystyl.

Pōpŷnag á góystlo góystyl adevedig, a ŷebygu ohano ev, ōrf nad oed maç arno, bod y góystyl yn andilys; nyni á dŷgōedōn dŷcōydaō hōnō, a'i bod yn dyls.

O derbyd i'r maç foi góystyl o pēf maōr am pēf byçan, cŷvteifiaol yō i'r haolgor cŷmryd y pēf á toder ido yn góystyl. A cān colo hōnō cyn yr oed, ni diğōyg ev namyn traian tra cēvyn i'r maç á'i todes ato; y maç á'i diğōyg yn cōbyl i'r cyndogyn; canys antŷvteifiaol y dōg.

O derbyd bod maç ar deudeg ceiniaog, a dŷbod oed y deudeg ceiniaog, ac nad oed ar helō y cyndogyn namyn maç deg punt, a dŷbod yr haolgor a'r maç i cŷcŷpēl y deudeg ceiniaog, a dŷgōedōyd o'r cyndogyn, nid oes cēnyv i á talōyv içoi, namyn mŷ maç, a hōnō nis talav içoi, ac nis góystlav: ac ni dŷly yr haolgor dōyn góystyl y maç, namyn cŷrçu el deuod ar yr arclōyd; a mynegi i'r arclōyd, nad oes facō namyn pēf maōr; ac na dŷlyir dōyn pēf maōr yn góystyl am pēf byç-

an; ac yna y mae iaōn i'r arclōyd todi cāniad i'r maç i todi góystyl maōr yn le pēf byçan, fac bod yn cōledig yr haolgor.

O derbyd i dŷn todi maç i aral ar pēf, a gōedi todi y maç, myned i naōd fac dŷlyed; nyni á dŷgōedōn, na dŷly ev naōd fac hyny; ac y dŷly y maç todi góystyl i'r haolgor; neu yntau á gōato ei mēçni.

Ni dŷly neb cŷmryd maç yn undŷdiaog; canys onis haol yn y dŷd hōnō, neud eŷyō ar amfer nad oes maç ido.

Ni dŷly dŷn cŷmryd maç cyndogyn; canys dau ardelō ynt; ac na cēif yntau namyn deōis ei ardelō. Os o mēçni yd ardelō, nid oes cyndogyn; os cyndogyn, nid oes maç. Ac ōrf hyny ni gēil undyn ŷevyl yn maç cyndogyn.

Ni dŷly maç dōyn góystyl y ar y cyndogyn, ac ev yn ei negefau ehun, neu yn gōān, neu yn negefau ei arclōyd; ac nidŷly yr haolgor dōyn góystyl y maç yn cŷhyd á hyny o ŷŷpaidd.

O derbyd i dŷn cŷmryd maç ar da, a gōedi hyny deol y cyndogyn, ai o açaōs galanas, ai o açaōs ledrad, ai o açaōs na dŷlyo bod yn ei gōlād; a mynu o'r haolgor ei da y cān y maç; ŷev á gōyl y cŷvtaif, bod yn iaōn fānu y ŷyğtynt yn deuhanner y cōled; talu o'r maç y nail hanner, a'r cŷndogyn y lal; canys hagyr yō talu o'r maç cōbyl, ac ev yn gōirion; a hagyr coli o'r haolgor cōbyl, er crēdu ohano ev y maç. A lŷna y trydyd le y tan cŷvtaif yn cŷvteifiaol. O derbyd dŷbod y cyndogyn i'r gōlād tra ei

deuyn dodi hyny, cyntau á dilyant i'r gôr facó er ei dâ, no bod cypel eu da arno ev; ac yna y mae yna arclôyd; bid yntau yn haint iâon casael o'r maç hanner o'r da y gôr yd aef yn mab ido, a goated honó. A lyna y le y byd cypelgôr y yntau ei meçni ar ei seithed: a'r gôyr maç ar da ido ehun.

O derhyd bod maç ar dilyed, a çyn no dybod oed y dilyed, maró y maç, a gadao, mab o hano, y mab á dily fevyl yn dilyedion ei tād. Rai á dygôed, o myn y mab honó gôadu ei meçni, panyó uç pen bed ei tād y dilyir y gôad ar çyvtait: Nyni á dygôedon, na dilyir; canys y doefion á dygôedant, nad erlid cyvtait yn y byd un dyn, nac i nev yd el, nac ufern; namyn gwy el ev yn y daiar: sev açaos yó, cyd boed cyvtait fôg dyn a'i çilyd ar y daiar, nid oes cyvtait y fôg diavol a'i çilyd, nac y fôg eçyl a'i çilyd, namyn eçóyls Duó; ac orf hyny dyn á el y ar y daiar hon, nid oes ido yntau çyvtait, namyn cydbod y nail tai onadynt hóy; ac orf hyny y mae iâon i mab y maç maró honó goafanaefu cyvtait tros ei tād, mal y goafanaetai yntau, pei byó: ac oni byd mab ido, yr arclôyd á dily bod yn mab ido; ac o byd faid cypel, ev á dily çypel mal y dilyai y maç, pei byó.

O derhyd i dyn çymryd maç y çan aral ar pef, a çyn dybod oed y dilyed, maró y cyndogyn, y maç á dily çypel mab y cyndogyn. O derbyd na bo mab ido, faved yr arclôyd yn ei le, a faled trofio. Ac os gôadu á myn, gôaded ehun, mal y gôatai y gôr yd aef yn mab ido er ei dâ; can bu gôel çanto ev myned yn mab

i'r gôr facó er ei dâ, no bod yn arclôyd; bid yntau yn haint y gôr yd aef yn mab ido, a goated yntau ei meçni ar ei seithed: a'r gôyr hyny ni dilyant hanbod o çenedyl y maç, namyn o çenedyl y brenin; canys ni deiryd çenedyl y maç i'r brenin, Cyd goato y brenin y maç, yny dygôato gôad am meçni ei tād, ni dily neb o çenedyl ei mam gôadu dim tros ei tād ev.

Tair over meçni y syd. Pan pryno dyn y çan aral er ariant, a çymryd maç arno; ac na çymered maç ar yr ariant; a bod yn etivar çan perçen yr ariant ei çyvneoid; can ni myn ev móynáu y maç y syd ido ar y pef y çymyrt; ac nad oes maç i'r lal, á çypelo ido ei çyvneoid; orf hyny y mae over y maç o'r neiltu; can ni myn y perçenaog ev. O derbyd i dyn todi maç i aral ar andily yn tyd dily, a dybod y perçenaog i da o'i andilyfu, iâon yó casael o'r perçenaog er ei adaó, cyd toer maç ar y pef ni dilyir ei toi; ac nid iâon ei çyçóyn o'r laó y mae yndi, oni del argoyfyl cyftal ag ev y çan yr argôaefav. O derbyd i'r argôaefav dygôedóyd na dily talu, namyn cymaint ag á çavas ev er ei maç: nyni á dygôedon dilyu o hano ev talu goert cyvtait y maç, pa tyó maç pynag bo; ac orf na geil y maç çyndal ei çynegni yd aef yn maç arnei: am hyny y geloir yn over maç. Y da andily rydygôedafam ni yma, poypynag á tygo yn çam am çyçóynedigaf y da honó, bid i'r arclôyd yn ei ol. Trydyd yó, nid maç maç

gôraig; sev yô hyny, ni dylly gôraig bod yn maç; can ni dylly gôraged gôadu maç; ac na dylly tait o gôyr o'u gôadu. Nisau â dygôedon bod yn tyd maç ar dilyfroyd y çenti; a bod yn maç y maç à todo hi; canys gôr à gôata hi, gôyr â dylly y çyd â hi i gôadu y maç.

O derbyd i gôraig todi briduo ar peſ a'i gôadu o honei yn çyſteitiaol; nynti â dygôedon mai gôraged a'i gôata y çyd â hi. Rai â dygôed, na dyçôyd gôyſtyl o laô maç, hyd yn pen undyd a blôydyn; nynti â dygôedon, y dyçôyd gôyſtyl o laô tridyn, yn ei oed; sev yô y tridyn hyny, maç, ac arçlôyd, a çerçenaog y da. Sev aças; canys yr arçlôyd â byd maç ar pob da adevedig; ôrt hyny y dyçôyd o'i laô yntau y gôyſtyl, neu o laô ei gôafanaçfôr. O laô arçlôyd, nac o laô maç, nid taid maç ar dilyfroyd gôyſtyl; can ni gôadant hây ei toi; ac ôyntau â dilyant bod yn meiciau ar dilyfroyd y gôyſtyl hônô byt. Yr arçlôyd y ſyd maç ar pob da adevedig, or ni bo maç arno. Y çan çerçen da y dilyir cymryd maç ar dilyfroyd y gôyſtyl, taç ei gôadu ohono ev, ai er çôant y da, ai er peſ aral, nas todafai.

Ni dylly neb dygôedôyd na del yn maç tros ei çilyd, o byd cyvtyô gôr ag y dylly myned yn maç. Laôer o çyvtô dnyion ni dylly myned yn maç, na todi maç; sev aças yô hyny, can ni dilyant hây gôadu maç, ni dilyant hây todi maç; nid amçen no mynaç, hermidgôr, a dyn ançyviait, ac yf-çolâig yſcol, a pob dyn ni galoddybod

heb çaniad aral i gôafanaçfu cyvtaif.

O derbyd i dyn todi maç ar dilyed, a dyçôydiaô yr oed yn un o'r tair gôyl arpenig, y paſe, a'r ſulgôyn, a'r nadolic, er ei holi ohano, ni çyl onid ei annod. Os dyô nadolic y cyſry ei haol, ni çeif ei haol nac ateb hyd tranoet gôedi y calan; os y paſe byd, tranoet oedi dyô paſe byçan; os y ſulgôyn byd, tranoet oedi y ſul neſav i'r ſulgôyn; a'r tair ôyſnos hyny â çelôir o eu baint yn undyd dydon.

Nid taid cymryd maç ar dilyfroyd ariant, nac ar tlyſau treigledig, cae, a çylel, a gôregys, nac arôyau hevyd.

O derbyd i maça çyndogyn çyvarbod ar pont unpren, ni dylly bod yn negyd heb gôneutur un o tripeſ, ai talu, ai gôyſtlaô, ai cyrçu cyvtaif; ac ni dylly çyçôyn ei baôd hyd ei ſaôdyl heb gôneutur un o'r tri hyny. O byd negyd ev o un o'r tripeſ hyny, toded y maç ei gôyſtyl yntau i'r haolgôr. O byd gôel çanto yntau, cyrçed çyvtait diannod.

Ni dilyir todi oed ôrt poſt am haol maç a çyndogyn; canys diannod y dylly bod.

O derbyd i'r haolgôr gôrfaôd cyvtaif taç deuglin yr ynad, bid tyd y maç, a bid çoledig yntau o'i haol; canys ni çarâa ei haol namyn tra çarâo y maç.

Os çyndogyn â gôrtyd çyvtait, boed y maç yn maç adevedig, a'r haol yn ſr a çypel o'r maç i'r haolgôr ei dilyed.

O damgôcinia i dau dyn bod cyvtaif y tççtynt, a'r nail onadynt yn galô ar maç ar çyvtait, a'r lal yn dygôedôyd na dylly ev todi maç, namyn

dylyu o hano ev oed ort ei port, dygodedoyd o'r haolgor, dioer maç á dylyav mi; ni dyly maç ni dyly dim. Dioer, eb y lal, nid maç ar ni bo maç ar dim; ac imi ni dylyir dim; canys adevedig denyt ti, na dylyi ti dim imi. Nyni á dygodedon, na dyly ev maç ar cyvtaif; can ardelos o oed ort port, ac nad oes oed yn haol maç a cyndogyn.

O derbyd i dyn todi briduo ar pet, taled neu goated, mal y dylyo cyvtaif; sev á dygoded y cyvtaif, oni gortlog arno, bod yn dogyn ei lo ehun. Os gortlog á byd arno, galloed yntau am braod; sev y barn y cyvtaif ei lo ar ei seithed i'o goadu: pedoar o part ei tad, a dau o part ei mam, ac ehun yn seithed. Oed ei taif pytevnos o'r ful tac goyneb; o cesir ei taif, dogyn yó. O dygodyd yn ei taif, ei çamloro i'r brenin a'r eglóys, bid yn ei ol, a taled ei dylyed yn éobyl.

O derbyd i dyn çymryd briduo y çan aral, a dygodedoyd, panyo ar pedair ar ugaint y mae; a'r lal yn adev bod briduo ar çeiniaog; sev á dygoded y cyvtaif, dylyu ohano ev bod yn admergor ei briduo ev, ai ar pedair ar ugain, ai ar çeiniaog; can nid ydyo yn goadu briduo. Nyni á dygodedon, nad briduo yny çyvarfo y teirlav y çyd, ac nad maç, ac nad gorbodaog, yny çyvarfo y teirlao y çyd.

Yr eglóys a'r brenin á dyly cybel briduo; canys Duó á çymeroyd yn le maç. Yr eglóys þiau y goahard am briduo, a'r brenin i çybel. Canys y çan þob dyn á bedydier y dylyir cym-

ryd briduo; ac y çan gor, ai çan goraig. Ort hyny y dyly gora a goraig todi briduo, hyd yn oed mab seifbloyd, á ei tan laó periglaor.

Póypynag á gónel ambod dedvaol a'i çilyd, doed y dau ambodgoyr y çyd, a dygoetent eu hambod, mal y mynoent ei góneutur; a todent oyntau yn laó yr ambodgoyr cadó yr ambod ar y lun y dygoedasant.

O derbyd i dyn góneutur ambod, ac na myno ei çadó, ac na goato yr ambod, yr arçloyd þiau çybel ei çadó, mal y hadmero i'r ambodgoyr.

O derbyd i dyn mynu goadu ambod, ac aral yn gyru arno ambod, ac yntau yn goadu hónó; y cyvtaif á dygoded, nad á arno ev namyn ei lo ehun o'i goadu, oni byd gortlog arno. Os gortlog á byd arno, galloed yr haolgor am braod; ac ys ev á bernir ido ei lo ar ei seithed i goadu; a hyny mal y goedir maç; a'r oed á bo ar taif maç i bod ar hóno. O derbyd yna mynu lysu un o'r reitgoyr hyny, nid oes lys arno, namyn na hanfo o'i çenedyl, mal na dylyo bod yn seifgor. A sev á dylyant bod yn reitgoyr ido yn çynesed ag y taloent çalanas y çyd ag ev, ac y cymeront; ac ort lo y seifgoyr bod yn goir ei çerentyd.

O derbyd i dyn a'i çilyd góneutur ambod, heb ambodgoyr a'r laó yn ei çilyd, a'r nail onadynt yn mynu goadu, ni daó arno namyn ei lo ehun o'i goadu.

O derbyd i dyn ymadao ag aral am pet yn goyd tyftion, a mynu eiçgoaif ei goadu; nyni á dygodedon, na dyly

ev ei gôadu, oni palo y tyffion.

O derbyd i dyn ymadao ag aral heb tyffion, nid ambod hōno; a chan nid ambod, gôaded o'i lō ehun.

Ni dylly neb gōneufur ambod tros ei dilyd; canys ni para ambod namyn yn oes y dyn a'i gōnel.

Ni geil y tād adao ambod ar y mab, namyn chan ei cāniad; ac ni geil y mab gōneufur ambod ar tōr y tād, a'r tād yn byō.

Ambod ā tŷr dedyv: cyd gōneler ambod yn erpyn cyvtaif, dir yō ei gôadu.

Pōypynag ā cymero aral ar gorbodogaef, dŷcōyded ev yn pob ceryd or ā bo ar y dyn ā cymyrf ato. O myn yntau ei dieifioao o'r dyn ā cymyrf ev trosto, cymered yntau mēiciau y chan y dyn ar ei amtydol. At onis cymer, cyd dylŷo ev gōneufur iaōn tros ei gorbodogaef, ni dylly y dyn gōneufur iaōn ido ev; can nid ymedeōis ag ev. Os y gorbodaōg ā cymēr mēiciau y chan y lovrud ar ei dieifioao, ni byd naōd ido yntau tac y mēiciau hyny.

O derbyd i dyn cymryd aral ar ei gorbodogaef, ac oed arno; a tyn yr oed dilyfu o'r lovrud y gorbodaōg, taled y gorbodaōg trosto cōbyl.

O derbyd i dyn adao gorbod pef i aral y cānto, yn ei pen ehun yd ā, pa pef ā gorbo arno, ai bycan ai laōer; canys ev ehun ā cōdōyd.

Tripef ni dylŷir naōd fačdynt, chan eu bod yn cŷvadevedig: gorbodogaef, a mēcniāef, a gōreŷcyn.

O derbyd i perŷonau yr eglōys dŷcōedōyd galu onadynt hōy tōdi naōd

yn erpyn un o'r tripef hyny, bid yn pen y brenin y gōr ā tōdes idynt hōy y nodma yn ei dedbryd pa delō y toes ev idynt hōy y nodma hōno. Ac o toes ev yn ei erpyn ehun, cādōent hōyntau yr hyn ā tōdo ev idynt hōy.

Pob perŷenaōg tŷr lan ā dylŷant dŷbōd ar pob brenin neōyd ā del, i datcanu ido ev eu baint, ac eu dŷtyded. A ŷev aŷaōs y datcanant ido ev, tac tōylaō y brenin. A gōedi y datcanoynt ido ev, o gōyl y brenin bod yn iaōm eu baint, eŷtyned y brenin idynt eu nodma ac eu baint.

O derbyd i dyn gōneufur ančyvtaif, a tac yr ančyvtaif yno cŷrcu naōd; ac ev ar naōd yno, cŷvodi haōl arno, ni dylly yr abbadau na'r eŷeiriaid ei hebtōg ev, yni gōnel iaōn am yr ančyvtaif cŷŷevin. O derbyd na cŷfrōo haōl arno ev, hebtŷgent ōyntau ev hyd yn y le y dylŷoent ei hebtōg.

O derbyd i dyn gōneufur cam, cŷgōerf cēiniaōg y ar ei nodma, a cŷvodi haōl arno am yr ančyvtaif tydigones y ar ei nodma, ni dylly ei amdifyn o'r naōd y gōnaef cam arno; onis adneōyda o naōd aral o'i neōid, yn lan aral.

Pōypynag ā cymero naōd, ev ā dylly ymtaif yn y mŷnōent a'r cōrflan, heb cēiriau arno, a'i yŷcŷrubyl y cŷyd ag yŷcŷrubyl y clas a'r abbadau, hyd y dylŷōynt pelav, ac yd ercŷtōyut eu buçes tračevyn.

O derbyd i dyn bod creiriau arno, a gōneufur cam ohano tan y creiriau, ni dylly ei amdifyn o'r creiriau hyny, can nis haedōs.

Mesur y corfflan erō cyvreitiaol yn hyd, a'i pen ar y mynōent, a hyny yn ŷylç y mynōent ā dylly bod yn ŷompas.

O derbyd bod eglōys ā dygōeto dylly cyndal dyn ar ei nodtha saif hlyned, heb gōneufuriaōn, neu yspaid ā bo-hōy, ā bod yr arclōyd ā bo ar y gōlad yn gōrīgōynebu idī hyny, a dygōedōyd nad ydyō y cāntō ev idī y brait hōnō; faid yō i'r eglōys bod ā cātōō idī y brait hōnō o tyfllōt dedv- aōl; ac os ceif, gater idī yn dīgōar- avun ei brait; ac onis ceif hitau, hebryged yr eglōys ev; mal y dyllo gōren; neu yntau gōnāed iaōn o'r an- cylvtaif tydigones.

DAU amfer y byd agored cyvtaif am tir ā daiar, a dau y byd cauad. O naōmed dyd calangauav y byd agored, hyd naōmeddyd cōevraōr. O naō- meddyd cōevraōr y byd cauad cyvtaif, hyd y naōmeddyd o mai. O'r naō- meddyd o mai y byd agored cyvtaif hyd y naōmeddyd gōedi aōft. O naō- meddyd o aōft y byd cauad y cylvtaif, hyd y naōmeddyd oedi calangauav. Sev afaōs y byd cauad cyvtaif y cyn- hauav a'r gōzantōyn, orf dīgōyliaō y daiar yn y dau amfer hyny; fac lēsteiriaō eredig y gōzantōyn, a fac lēsteiriaō y medi y cynhauav. Sev afaōs y mae naōdiau oedi calangauav yn cauad o'r cylvtaif, a naōdiau gōedi gōyl Sanfraid yn agored y cylvtaif, fac cau y cylvtaif yn undydiaōg; ac un- fūnyd ā hyny naōdiau oedi calanmai

yn cauad, a naōdiau oedi aōft yn agored, fac agōr cylvtaif yn undyd- iaōg.

Pōypynag ā myno cyfrol haōl am tir ā daiar, cyfroed pan myno, o naō- meddyd calangauav alan, neu o naō- meddyd mai; canys yr amferod hyny y byd agored cyvtaif am tir ā daiar.

O derbyd i'r haōlgōr mynu holi tir yn yr amferod hyny, dēued ar yr arclōyd i erçī dyd i gōarantaō ei haōl; ā hyny ar y tir; yn y dyd hōnō dad- cāned ei haōl. Ni dylly y dōtōn hōnō cāfael ateb; canys haōl difyvyd yō ar y gōarclōdaid; ac orf hyny y gōar- clōdaid ā dyllyant oed orf port. Iaōn yō i'r haōlgōr ei ludias idynt, onid y cylvtaif ā dygōed y dylly; ac yna ymae i'r ynāid eu gōarantaō, a gomyn pa le y mae eu port. O dy- gōedant bod eu port yn eu cymōd ehun, foi oed tridīau idynt; o byd yn yr aif cymōd, naō diau; o byd yn y trydyd, neu bod lanō ā trāi y tygtynt ag eu port; os cyn hanner dyd y bernir yr oed, pytevnos o'r dyd hōnō y byd yr oed; os gōedi hanner dyd pytevnos o tranoef; ac ysev afaōs yō hyny can nid oes dyd cōbyl, ac nad iaōn talu dryl dyd yn le dyd. Ac yn yr oed barnedig hōnō y mae iaōn dybod ar y tir ag ōynt ac eu port; ac yna y mae iaōn gōneufur dōyplaid ac eisted yn cylvteitiaol.

Sev mal yd eistedir yn cylvteitiaol; eisted o'r brenin, neu o'r neb ā bo yn ei le, ā'i cēvyn ar haul, neu ar yr hīn, fac avlōnydu yr hīn o'i gōyneb

ev; a'r ynad lŷs, neu ygnad y cymod, yr hōn hynav à bo yn eisted tac ei bron ev; ac ar y laō asō i hōnō yr ynad aral à bo yn y maes; ac ar y laō deheu ido yr efeiriad, neu yr efeiriaid; ac y ŷylç yr arclōyd ei dau hynaiv, a'i gōyrda o hyny alan, o pob tu ido; ođyna ford yr ynaid cyvargōyneb ag eu darymred i eu braōdle, cytaōs yr haōlgōr ar laō asō ido, ar y ford, a'r haōlgōr yn nesav ido yn y perved, a'i ŷanlaō ar y laō aral ido, a'r ŷigyl yn fevyl tračevyn y cytaōs; a'r amdifynğor ar laō deheu ar y ford, a'i ŷytaōs yn nesav ido yn y perved, a'i

ŷanlaō o'r tu aral ido, a'r ŷigyl tra i čevyn yntau.

Gōedi darbo eisted y mēly, cymerer maç ar čyvŷait; sev meičiau à byd ar tŷr a daiar, gōyftlon o dŷnion, deu-dŷn, neu à bo mōy, o pob plaid; a'r gōyftlon hyny, yn mediant yr arclōyd yd ānt.

Ođyna, gōedi hyny y dodir tylgōed; sev yō hyny gofteg ar y maes. Pōy-pŷnag à toro y tylgōed hōno, teirbuō camlorō à ŷal, neu naō ugaint. A'r gair à dygōeter gōedi yr gofteg, bod hōnō yn dimōyniant i'r neb à'i dygōeto, ac i'r cytaōs y dygōeter yn port ido.

Gōyrda	Hynav	Brenin	Hynav	Gōyrda
	Efeiriad	Ynad	Ynad	
ŷigyl	Amdifynğor		Cytaōs	ŷigyl
	Cytaōs		Haōlgōr	
	Canlaō		Canlaō	

Gōedi darbo eisted yn čyvŷeifiaōl, ŷiaōn dygōedōyd ōrt y doypŷlaid, Ym-mal y dygōedafam ni uçod, yna y mae dygōedōç o čyvŷait gōeifion.

Ac yna iaon i'r ynad gomhyn i'r haolgor, Poy dy cychaas ti, a poy dy canlao? Ac yna y mae iaon i'r haolgor eu henoi. Ac yna y mae iaon i'r ynad gomhyn i'r haolgor, A dodi ti doli a cfael yn eu pen oyntau? Ac yna y mae iaon i'r haolgor, Dodav, heb ev. Ac yna y mae iaon i'r ynad gomhyn i'o canlao, a savant hoy ido ev, yn yr hyn y mae ev ynei dodi arnadynt hoy? Ac yna y mae iaon idynt oyntau dygoedyd, Savon.

A goedi hyny y mae iaon i'r ynad gomhyn i'r amdifyngor, Poy dy cychaas lifau, a poy dy canlao? Ac yna y mae iaon ido yntau eu henoi. Ac yna y mae iaon i'r ynad gomhyn ido yntau, a dyd ev doli a cfael yn eu pen hoy? Ac yna y mae iaon ido yntau dygoed-oyd, Dodav, heb ev. Ac yna y mae iaon i'r ynad dygoedoyd ort yr haolgor, Haol ti goeifion dy haol. Ac yna y mae iaon i'r haolgor deureu.

Lyma y syd iaon i'r haolgor ei dygoedoyd, mynegi ei bod ev yn priodaor ar y tir hon yma, a'r daiar; ac o byd a'i ambeuo ido ev ei bod yn priodaor; bod canfo yntau a datoo ei priodolder, o aq ac edryv, er y mae diçaoon yn y cyvtaif, ar fygyru yn ancyvteifiaol y ar ei priodolder; ac o syd a'i ambeuo, y mae ido ev a'i gyr, er fygyru yn ancyvteifiaol; ac y sev y mae yntau yn dodi ar y cyvtaif dylu dybod yn cyvteifiaol tra i ðevyn i'r le y fygyroyd yn ancyvteifiaol ohano.

O derbyd bod tai a dygoeto bod yn taid dodi ceidoid a goybydiaid o'r unplaid; nymi a dygoedon, y gelir

yny gorantaor ateb yr amdifyngor. Heb yr amdifyngor, Myhi y syd priodaor o aq ac edryv; a sev yd oyy yn goartado my priodolder, mal y mae goreu y dylav ei goartado. Ac o syd a'i ambeuo imi, y mae imi a ceid diçaoon bod yn goir a dygoedav. A lifau, o buoft ti yma, ti a aefoft yn cyvteifiaol odyma; ac o syd a'i ambeuo imi, y mae imi diçaoon a'i goyr.

Nyni a dygoedon, cyd darfo i'r amdifyngor foi ateb cyn o'i holi ev o'r haolgor, bod yn anglo yr ateb yny gorantaor ev yr haol; ac odyne atebed.

A goedi darfo idynt eu doy cyceuf- aef, mal y dygoedafam ni uod, go- myned yr ynad idynt, a diçaoon yr hyn a dygoedafant? a gomyned idynt, a mynant goelau eu cyceufae? Ac o byd a'i myno, gater ido; ac oni byd a'i myno, cymered yr ynad eu doy cyceufae, a dadcaned hoy; a goedi as dadcano, aent yr ynaid alan, a'r efeiraid y dyd ag oy, a'r figyl y dyd ag oy, i eu cadó fac dybod dynion i goarantao arnadynt oyntau. O der- byd i dyn dybod i goarantao arnadynt oyntau, ev a dylu talu teirbuo cam- lora i'r brenin; ac o byd y brenin yn y maes, ev a dylu talu camlora deu- dyplyg am hyny. Ac yna goedi yd eistedont hoy, y mae iaon i'r efeiriad goediad Duó, i dagos o Duó yr iaon idynt, a canu onadynt oyntau eu pad- er; a goedi y pader y mae iaon i'r ynad dadcanu eu doy cychaofae eil- goaif.

Ac o derbyd bod yn taid idynt ort

gair cyvarç, gelyger dau onadynt i'ô gomyn : sev yô gair cyvarç, pan gomynô yr ynad pa le y bo yr argôaefav, neu ei port.

Ac o byd fâid i'r plaid y gomynner y gair cyvarç idi orf cymryd cyôr, aent oy çan çaniad yr ynad i eu cyôr. Ac ysev ydânt y niver y buant yn eu cytaoſaet, heb â bo môy, a gôas yr arçlôyd y çyd ag ôynt, i eu cadô fac dÿbod neb i eu cyôr i y çyd ag ôynt. Ac o daô neb atadynt â'u cyôr, taled ev çamlôrô i'r brenin, a bid angolo y cyôr. Oðyna deuent y dau hyny ar yr ygnaid, a dadçanant i'r ygnaid eu cyôr.

O derbyd na bo fâid orf gair cyôr, iaon yô gadael idynt eu hardelô, a gyru dau i gomyn poy eu gôybydiaid ac eu ceidôaid, a pa le y maent. O dÿgôedant eu bod yn y maes, môynâer ôynt ; o dÿgôedant eu bod yn un cymôd ag ôynt, foder oed tridiau idynt ; o dÿgôedant eu bod yn yr ail cymôd, foder oed naôdiau idynt ; o dÿgôedant eu bod yn golâd aral, neu bod lanô a trai y fyktynt â hoy, oed pyfevnos o'r dyd hônô, os cyn hanner dyd y byd ; os gôedi hanner dyd, pyfevnos o tranoet, a'r dyd hônô yn dyd col neu çasael, a bod y gôyflon yn çarçar y brenin hyd y dyd hônô ; ac erçi i paôb dÿbod ag eu devnydiau çantynt hyd ar y tîr. Can ni bo dyun fôg y dôyplaid hyny, neud edyô yn dyd barnedig i çyvtâit.

Yny trydyd dyd gôedi y deler gôyneb yn gôyneb, iaon yô i paôb eisted yn ei le, mal yd eistedôs y dyd çynt. Ac o

byd meirô fai o'r gôyr â bu yn y çytaoſaet gynt, doter ereil yn eu le.

A gôedi yd eisteder, yna y mae iaon i'r haolgôr çyndyg ei tyftion, a'i çeidôaid, a'u devnydiau, a dÿgôedôyd ei bod ev yn paraod, a'i devnydiau çanto, mal yr adeôis. Ac yna y mae iaon i'r amdifyngôr gôrteb ; ac ysev ateb â dÿry, dÿgôedôyd ei bod yntau yn paraod, a'i devnydiau çanto, mal yd adeôis. Ac yna y mae iaon i'r brenin erçi daços y gôyflon yn y maes ; canys ôynt y syd meçiau. Ac yna, gôedi daçoser y gôyflon, erçi i'r figyl dodi goſteg ar y maes : ac yna y mae iaon i'r ynad dÿgôedôyd coſber angôſteg ; ysev yô hyny, teirbuô camlôrô, neu naô ugaint o ariant ; a bod yn angolo y gair â dÿgôeter.

Ac yna y mae iaon i'r haolgôr dodi yn ben yr ygnaid, panyô evo â adeôis yn çyntav ei tyftion, a'i çeidôaid, a dÿly ohano yntau eu môynâu hoy yn çyntav. Ac yna y mae iaon i'r ygnaid erçi ido yntau eu dôyn hoy yn ei çylç ev, ac eu daços. Ysev fai â deçis y dyd çynt. Ni dÿly yr amdifyngôr yna lyſu yr un onadynt, cyn gôybod peſ â dÿgôetoent ; can ni gôyr na bo da ido â dÿgôetoent ; a'r hôn â lyſo cyn gôybod peſ â dÿgôeto, bid ſavedig hônô. A'r amdifyngôr â geil gomyn â oes o baint i'r fai hyny, mal y dÿlyoent bod yn tyftion ; ac o byd, deuent façdynt. Ysev açaoſ y geil ev gomyn hyny, orf na geil altud bod yn gôybydiad ar Çybro trevtadaog, ac na geil gôraig ar gôr ; ac y çyd â hyny, ni geil laôer o dÿnion bod yn

gôybydiaid herôyd braint; ac orf hyny ni lôgyr ar yr amdifynôgôr dygôedôyd hyny.

O derbyd i'r amdifynôgôr tyadao tyftion à bo goel no'r fai tyadeois yr haolôgôr, ai o bod yn goel eu braint, ai oc eu bod ôyntau yn amlač, a mynu ohano cýndal o hyny, iaôn yô eu dağos; a gôedi dağoso ev ei tyftion, nid iaôn i'r haolôgôr eu lyfu hâyntau yna. Ac yna y mae iaôn i'r ynad gômyn i'r haolôgôr, Mae braint dy tyftion ti? Ac yna y mae iaôn i'r haolôgôr dygôedôyd braint ei tyftion, ai hâynt yn meiri, ai yn cýcelorion, ai ôyntau yn mýnaiç, neu yn aſraôon, ai ôyntau yn eſeiriaid, neu yn yſcolêigion, ai ôyntau yn leygion breintiaol. Gôedi darfo i'r ynad gômyn i'r haolôgôr braint ei tyftion, yna y mae iaôn i'r ynad gômyn i'r amdifynôgôr braint ei tyftion. Ac yna y mae iaôn i'r amdifynôgôr dygôedôyd y braint goreu à bo i'ô tyftion. Yna y mae iaôn i'r ynad dadcanu y dau braint rydygôaod y dôy plaid ſacô i eu tyftion.

Yna y mae iaôn i'r ynad gômyn i'r gôybydiaid, à ſavant hây yn yr hyn yd ydys yn dodi yn eu pen hây. Lyma paôb o'r gôybydiaid yn dygôedôyd, y ſavant.

Lyma paôb o'r dôyplaid yn amhau gôybydiaid eu cilyd nas dygant i'r dygyn, cyd as dygôetoent ar eu tav-aodleveryd, iaôn yô i'r ynaid yna eu creirâu; a gôedi as creirâont y mae iaôn idynt mýned alan ac edryç yr hyn iaonav à gôeloent orf à clyôfant; ac o gôelant bod yn goel tyftion y nail

no eu cilyd dibarnent ôy y gôaſtav ei tyftion. O derbyd bod yn cýſtal eu tyftion, dibarner yr amdifynôgôr; canys edeois ev tyftion à bai goel nog à oed çan y lal, ac nis cavas. Ac yna y mae iaôn i'r ynaid barnu dybod yr haolôgôr ar y tîr ar y braint y daſt pan cýçôynôs yn ançyvſeitiaol y arno.

A gôedi hyny y mae iaôn i'r ynaid provi y ceidôaid, i edryç à dóg pob fai onadýnt hây bod yn priodaôr y plaid y maent yn ei cýnhelô; a dygôedyd o çeidôaid pob fai eu bod yn priodaôr; ac o'r ambeuir ôyntau, iaôn yô eu creirâu; a'r neb à çilio ei çeidôaid onadýnt y orf eu lô, coled ei tîr.

O ſaiv eu ceidôaid o'r dôyplaid, cyhyded yô; a'r le y bo cyhyded, deuhanner byd.

Cyd barner ido dybod i'r tîr, ni cýçôyn y gôr à oed yn ei mediant cýnt erdo, o geil çafael tu a ſal ido yn yr un le, ac yn cýſtal y deuit orf na bôriir odyne ev; ac ni dylyir talu tîr anbreintiaol yn le tîr à braint ohano; mal cýceloriaſt, neu maeroni, neu tydid. Ac yna y mae iaôn i'r ynaid dybod traſevyn i eu braodle, ac yna y mae iaôn idynt cýmryd cadernid ar bod orf y braod; a cýnryd maç ar eu gobyr; ac yna y dylyant yr ynaid dadcanu y dôy cýçeuſaſt; a gôedi hyny dadcanu eu braod; ac yna y brenin à dyly tydâu y goyſtôn o eu carçar.

Mefur gobyr ynaid am tîr a daiar, pedair ar ugain; ac o hyny dôyſtan i'r ynad lýt; ac ni dyly môy, nac ev à bo yn y le, nac ev ni bo.

O derbyd i anpriodaor bod ceidōaid ſanto, ar ei bod yn goarſadō tīr yn eilgōr, neu yn tīrydyd, a bod priodaor yn ei holi, ā ſeidōaid ido ar priodol-der; yr anpriodaor ā ſyſōyn ſacdo. O derbyd ido yntau holi o bod yn eilgōr, neu yn tīrydyd, a bod priodaor yn eiſted yn ei erpyn, ni ſyſōyn y priodaor erdo y ar y tīr. Priodaor ā ſyſōyn tīrydygōr; tīrydygōr ā ſyſōyn tīrevtadaōg: yſev tīrevtadaōg, māb ā gadaōo ei tād gōedi ev. Tīrevtadaōg ā ſyſōyn gōr dybod: ſev yō y gōr dybod, dyn ā del tīrydo ehun ar tīr, ac ni bo neb o'i ſenedyl cyn nog ev arno. Ac ymely y cerda eu baint herōyd y bo eu cynſōarſadō.

Gobyr cyvteifiaol y brenin o tīr ni bo ſōyd ohano, ſōeugaint; o tīr y bo ſōyd ohano, mal penhebogydiaet, neu dyſteiniaet, neu ſyſeloriaet, neu lumenydiaet, neu māeroni, punt; o tīr y bo dōy ſōyd o hano, ſōeugaint a punt: ſev yō hyny o mēfur ſantir.

Penteulu ā dily ugaint o pob punt ā del i'r brenin, am dadlau tīr a daiar, a hyny o ſan y brenin; a deg ceiniaōg i'r dyſtain o pob punt ymely, am dadlau tīr a daiar.

Gōedi barner tīr a daiar i dyn, ni gēlir ludias cyvſan ido o hyny alan pan myno; na ſauedig bo yr amſer nac ev ni bo, cyvteifiaol yō ido ev cyvſan pob amſer. Ac ni dily ſymryd tīr cynnyv yn le priodolder; ac o ſymer a'i ſoli ohano yn cyvteifiaol, ni dilyr ei ennil ido; can cymyrſ andilys yn le dilyſ.

Ni dily cydſiriaōg ſalu o'i ſilyd tīr

ni bo ſōyd ohano, yn le tīr y bo ſōyd ohano, onid ehun a'i myn; ac os cymer, coled ei baint.

Pa haolgōr pynag ā derſavo tyſtion yn dyd ſoli a ſaſael, a derſavael ereil o'r amdifyngōr yn ei erpyn; ſev ā dygōed y cyvſait yna, na dilyr dōyn ei ardelo y ſan neb onadynt oni ſalo; ac yna y mae iaōn gomyn idynt, pōy yō eu tyſtion, a ſa le y maent: ac onid ydynt yn y maes, ſoder oed idynt herōyd y le y bont yndo, mal y dygōed y cyvſait; ac od ydynt yn y maes, mōynāer ſai yr haolgōr; ac onid ydynt ſai yr haolgōr, mōynāer ſai yr amdifyngōr; ſev aſaōs yō, can ni dilyr annod parodrōyd ōrſ an-parodrōyd. Os ſai yr haolgōr ā byd yn y maes, iaōn yō eu daōs i'r ynaid, ac eu neiltuaō; ac yna y mae iaōn i'r ynaid ſymryd y tyſtiolaet ſyntav ā doded yn eu pen ōrſ ei mōynāu, a gomyn ido, ai gōir ā dygōed yr haolgōr, ai nid gōir; a ſodi naōd Duō ſacdo na dygōeto ſamtyſtiolaet? A dygōedōyd ohano yntau tīros hyny, bod yn gōir ā dygōed yr haolgōr. Medylled yr amdifyngōr yna pahon y myno, diſtryō ei tyſtion, ai ſoc eu lyſu, ai o bod ſanto yntau ſai y ſyd ad-mōyna; a haōs eu credu. Os eu lyſu ā deōis, ac eu diaġ alan ei lys, ni dilyr mōynāu ei tyſtion ev gōedi hyny, namyn mōynāu y ſai dilyſ. Os o bod yn gōel ei tyſtion y deōis, mōyn-er y ſai goreu; ac yn ol y goreu barner. Os cyſtal bydant, barner i'r haolgōr yr haol; can adeōis yr am-difyngōr, bod yn gōel ei tyſtion no'r

leil. Pe eu cyflai à adadai, cyhyded oed, a fannu deuhanner.

Os lyfu y tyftion à hyn yr amdif- yngor, lyfed mal hyn : Pan dygōeto y tyft ei egyptys, goedi as gomyno yr ynad ido, dygōeded yntau, Cyd as dygōetyc ar dy tavaod leveryd nis dygi i'r dygyn ; ac yna os dōg y tyft i'r dygyn, a'i tygu, gorttyged yntau arno er ei tygu anudon : ac y dyd à hyny, Nid gair dy gair arnav. Ac yna y mae iaon ido doddi yn ei erbyn un o tri peſ cyvreithiaol y syd, ai dirdra, ai galanas, ai cerentyd nes i'r haolgor nog ido ev. Ac oni goata y tyft à gyrrer arno, bid lytiedig ; ac os goata, bid favedig, onid yr amdifyn- gor, trōy tyftion ereil, à praov arno y lys hóno ; a'r tyftion hyny yn y maes ; ac oni bydant yn y maes, bid favedig tyftion yr haolgor ; can ni dylir oed i tyft ar tyft aral. Ac o ſeif yr haol- gor ai deulyft ai tri favedig, ai à bo moy, mal y dygōedafam ni uod, barner yr haol ido. Rai à dygōed y mai gōreicdra y syd pedōared lyfiant ; y dyvrait eiſioes à dygōed y mai o dēnedyd gelyniaet yd henyō, a'i bod yn tryded hi.

O derbyd i'r doypplaid doddi eu har- delo yn pen tyftion, ac na lyfo neb tyftion ei dilyd, y goreu eu baint ac admōynav, barner yn ol y tai hyny. O derbyd eu bod yn goctyſtal, fāner deuhanner yr amryſon : a hóno yō cyvrait dyhyded.

Ceidōaid à dylant tygu unfyō lo ag à tygo loſtōd, yn ea blaen yn pob pōg : ac à dylant tygu nad er eās,

nad er dycāfed, nad er gobyr, nad er goert, nad er dām, namyn er ei cādō yn goir.

Ni dylir lyfu ceidōad ; can ni gyr ev un drōg ar neb, namyn cādō can y perçenaog yr eido.

Tyft à dyl tygu, bod yn goir yr hyn à cadarnāo, ac nad er eās, nad er dycāfed y tyg. Ac orī gyfu drōg o tyftar dyn, y geil dyn ei lyfu yntau.

Reitgor nōd à dyl tygu, bod yn glān lo y dyn à tygo y dyd ag ev. Ac o ſala uagor o'r goyr nōd, paledig byd y tait ol.

Reitgor à dyl tygu, bod yn ſebycav cāto bod yn goir yr hyn à tyg ; a cyd palo y tait dyfredin, yn ol y deupart y dylir barnu.

Od adao dyn cyvivedi o tyftion, cyōeiried, neu ſaled. Od adao yntau à bo dogyn yn y dyvrait, diçāon yō dau, neu tri, cyd boed gōel à bo moy.

Nid tyftiolaet tyftiolaet un dyn.

O derbyd i dyn, yn dyd coli neu cāſael, ceifāo amod, a bod ei ar- gōaefav, neu eu tyftion, yn clav, neu yn aēnau ereil, cyvrait à dygōed, na grymia ido hyny ; can ni çavas y peſ à adeōis.

O derbyd dyçōydaō dyd col neu cāſael yn amſer cauad cyvrait am ſir a daſar, neu yn amſer dydon, ſai à dy- gōed dylid ei adneoydu yn amſer tyd eiſgōait ; y dyvrait eiſioes à dygōed, nad oes dīm à annōto dyd col neu cāſael amyn un peſ ; ſev yō hyny, na dēl cōv i'r ynad ei braod amfano ; ac od ampeuir, creirāer ev ; ac yna y todir oed nāo dīau i'r ynad, i gācoſāu

ac i gmdydau a goyr a bo hyn eu pŵyl
nog ev; ac yu "y naomed dyd" en-
pedig dadcaner eu braod i'r dŵyplaid,
a'r tai hyny yn diŵydeusaf.

O derbyd lesteiriao yr oed, ai o
maro yr ynad, ai o lygedmen aral, ai
o irenyg yr haolgor na daef i goaran-
iao ei braod, bid yr amdifyngor yn y
goarcado o hyny alan.

O derbyd i dyn, pan holer yn dadlau
am tir a daiar, dygodedoyd na gonel
iaon, a tyflu o'r haolgor i'r arclloyd,
a'i ynaid, a'i goyrda, na goados yr
haol, a'i bod yn freisgor, a galó am
braod; yna y mae iaon, o godev i
braod yn y mae arno, ei dibarnu yn
traŵygydaol o'i goarcado.

Os gadao y maes a gona yn anŵy-
feisiaol, ei dibarnu yn oes yr arclloyd
pieubo yr gorfed hōno; canys ni ein
yn bro ni fōo gōir.

Pa amdifyngor pynag y fawo canfo
ŵytaos a canlaō, ac ev ehun yn frydyd,
a ŵeisiao oed ōrt port obano, ni dyl
ei ŵasael; canys hyny o dynion yō ei
port ŵyveisiaol.

Ni dyl cytaos na canlaō sevyd y
ŵyd a neb am haol a bo lai po ŵy-
goertyd triugaint, neu am tir a daiar,
a març ac eidion.

Ryd yō pob amfer tervynu. Nid
cauedig cyvraif am tir eglōys un
amfer y tygtynt ehun; can ni henyō
oc an cyvraif ni. O holant hōyntau
pyni, neu niŵau ōyntau, cauedig byd.

Ryd byd ŵanu tir pob amfer, oni
gōedir dylu ei ŵanu, er bod yr amfer
yn ŵauedig.

Mal hyn y dyl brodyr ŵanu tir a

daiar y tygtynt: pedair erō ōrt pob
tydyn: A gōedi hyny y ŵymudōys
Bledynt māb Cynmyn, deudeg erō i'r
māb ŵcelgor; ac ōyt i'r māb ail; a
pedair i'r goŵaisōg. Ac eiŵoes cadarn-
av yō y mai pedair yō y tydyn.

Mesur erō ŵyveisiaol: pedōar
troedbed yn y beriau; ōyt yn yr
eiliau; deudeg yn y ŵeŵeiliau; un-
arŵymteg yn yr hiriau; a gōialen
ŵyhyd a hōno yn laō y geilaō, a'r
laō aral ar yr yŵōr perved i'r iau, a
hyd yr arhaedo a hōno o pob part ido
yō led yr erō, a'i deg ar ŵgain yn ei
hyd. Ereil a dygōed y mai gōialen
ŵyhyd a'r gōr hōyav a bo yn y ŵrev,
a'i laō ŵc ei pen, ac untyō ŵarded ar
hōno ag ar y lal.

Oni byd tai, y māb iauav a dyl ŵanu
hol ŵrev tād, a'r hynav deōisāō; ac o
hynav i hynav ymely hyd ar yr ieuav.
Os tai a byd, y braod ail ieuav a dyl
ŵanu y tydynau; canys dilyrŵren byd
yntau yna, a'r ieuav deōisāō ar y
tydynau; ac yntau ōedi hyny hol ŵrev
tād; ac o hynav i hynav deōisāō, hyd
ar yr ieuav. A'r ŵaniad hōno a parān
yn oes y brodyr; a gōedi bo marō y
brodyr, y cevyndyrō cystadlant, o
mynant. Sev y dilyant etived y
braod ieuav cystadlāu, ac etived yr
hynav deōisāō; ac ymely o hynav i
hynav hyd ar yr ieuav; a'r ŵyŵan
hōno a dyl bod y tygtynt yn eu hoes.
Ac oni byd da ŵan y cevyndyrō y
ŵyŵan a bu fōg eu tād, ōyntau a
ŵalant ŵymeintiaō, mal y cevyndyrō;
a gōedi y ŵan hōno, ni dyl neb na
ŵyŵanu na ŵymeintiaō.

Tir cyliðus hagen ni dylŷir ei t̃anu herōyd brodyr, namyn maer a cŷcl-aōr á dŷlyant t̃anu, a fodi i paōb cyftal a'i dilyd yn y t̃rev. Ac orŷ hyny y geloir yn t̃ir cyvtiv. Ac ni byd erō difodediŷ yn t̃ir cyvtiv; namyn o byd yr erō hōno yndo, ei t̃anu o'r maer a'r cŷcl-aōr yn cŷfredin i paōb cyftal a'i dilyd. Ac ni dŷly neb cŷcōyn o'i t̃ydyn cyvteit̃iaōl, o geil c̃afael cyhyded am̃tano o t̃ir aral.

Ac mal y dygōedafam ni uōd am y lal, ymhely y dŷly y maer biŷoail gōneutur am t̃ir y maert̃rev, c̃an gad-ael paōb yn ei t̃ydyn, herōyd y galo goren.

Ni dŷly un t̃ir bod yn dibrenin. O byd abbadt̃ir, ev á dŷly idynt, o byd-ant leygion, dirōy, a c̃amlōrō, ac amgōbyr, ac ebediō, a luyd, a ledrad. O byd eŷcōblir, ev á dŷly luyd a ledrad. O byd yŷpyttir, ev á dŷly ledrad. Ac orŷ hyny nid oes un t̃ir hebō.

Pan bo marō yr eŷcōb y brenin p̃iau ei da ol; canys diŷaiŷ brenin yō pob da beb p̃erçenaōg ido: eiŷyr gōiŷgod yr eglōys, a'i fŷlyŷau, ac á p̃erŷyno atei.

Tair gorŷedma y ŷyd á galant gōn-eutur eu cabidōl ehun yn y le na leŷteirioent cŷvt̃aiŷ y brenin; ŷev yō y ŷai hyny, abbad, ac eŷcōb, ac yŷpytty.

Tar t̃yō dadenhuð y ŷyd: dadenhuð ár ac eredig, a dadenhuð c̃ar, a dadenhuð bōrn a baiç. A'r dadenhuðiau hyny ni dŷlyir eu dadenhuðao, namyn o'r mab yn le y bu y t̃ad c̃ynt, neu yn le y bu ei riemi ehun c̃ynt;

can ni dŷlyir dadenhuð o aç ac edryv.

Pōyp̃ynag y barner ido dadenhuð o ar ac eredig, ev á dŷly eiŷted yno oni ymçōelo ei c̃evyn ar y d̃as; a hyny heb ateb; ac yna ateb; a naōmeddyð y calangauav hōnō cŷvt̃aiŷ.

Pōyp̃ynag y barner ido dadenhuð c̃ar, a'i t̃ybod á'i c̃ar, a'i c̃yvanned, ac á'i aelōyd ido ehun, neu o'i t̃ad cyn nog ev, ar y t̃ir hōnō, ev á dŷly bod yno yn diateb hyd y naōmeddyð, ac yna fodi ateb; ac yn yr ail naōmeddyð cŷvt̃aiŷ.

Pōyp̃ynag y barner ido dadenhuð bōrn a baiç, o'i t̃ybod á'i bōrn ac á'i baiç, a'i t̃an, ai ehun ai ei t̃ad cyn nog ev, yn c̃yvannedu aelōyd ar y t̃ir, ev á dŷly bod yno yn diateb leirnos a t̃ridiau, ac yna fodi ateb, ac yn p̃en y naōmeddyð cŷvt̃aiŷ.

A'r dadenhuðiau hyny, ni dŷlyir eu barnu i neb, oni byd fōd ac eŷtyn, y c̃an yr arclōyd, ido c̃ynt ar y t̃ir.

Pōyp̃ynag ynte á m̃yno holi t̃ir o aç ac edryv, dagōfed ei aç hyd y cyf yd henyō ohano; ac od ydyō ev yna yn p̃edōarygōr, priodaōr yō; canys yn p̃edōarygōr yd á dyn yn p̃riodaōr. Ac nid ymhely y diŷt̃yn dyn o'i p̃riodolder, oni bo yn altud; canys y cŷvt̃aiŷ á dygōed, o derhyd i dyn bod yn gōlād aral, ai o acaōs diol, ai o galanas, ai o aŷenau ereil, mal na galo c̃afael ei gōlād yn p̃rydberŷ, na diŷryd ei p̃riodolder ev, hyd y naōmeddyn, pa amŷer p̃ynag y del i'ō gōmyn, ac oni byd ereil ar y t̃ir oedi eu heŷt̃yn yn p̃riodorion; dŷlyu yn c̃ōbyl or á gedeōis. Ac o byd ereil yn p̃riodorion,

yn eu herþyn dylŷu cyvtaif cyhyded y tygŷynt, a'i cŷvtaŷ; can ni dŷly priodaŷr cŷcŷŷyn tac ei cŷlyd.

Os naŷheddyn ā daŷ-i goŷyn tir, difodedig yŷ ei priodolder; a hŷnŷ ā dyd diaŷpad, am ei bod' o priodaŷr yn mŷned yn anpriodaŷr; ac yna y gŷrenteŷ y cŷvtaif y diaŷpad hŷno, ac y tyd cŷndŷŷy idŷ; ŷev yŷ hŷny cŷmainty ag un o'r cŷvŷivedi y buant ar y tir yn eiŷted yn ei erþyn: a'r diaŷpad hŷno ā gŷloir diaŷpad uŷg andŷvyn. A tyd dŷter y diaŷpad hŷno o hŷny alan, ni gŷranteŷr byŷ. Ac ereil ā dygŷoed, na dŷly y naŷheddyn dŷdi y diaŷpad, namyn ei mŷned o priodaŷr yn anpriodaŷr.

Ni dŷlyir gŷrantaŷ yr un o'r tair haŷl, am tir a daiar, yn amŷer caef cŷvtaif; ŷev yŷ y tai hŷny, haŷl priodolder, a haŷl dadenhud, ac ym-gŷrtŷyn.

HERŷYD gŷyr Gŷyned, ni dŷly gŷraig trev tād; can ni dŷly dau braint o un laŷ: ŷev yŷ hŷny, trev tād ei gŷr a'r eidi ehun. A can ni dŷly hi trev tād, ni dŷlyir ei ŷodi hiŷau namyn yn le y dŷlyŷ ei meibion trev tād.

Rai ā dygŷoed, na dŷly meibion un gŷraig trev tād o māmŷŷ, namyn meibion un gŷraig, ŷev yŷ hŷno, gŷraig ā ŷodo ei tad a'i brodyr i altud; ereil ā dygŷoed, cyd ŷodo ei cenedyl hi, onis tyd hŷny o dynion, na dŷly ei meibion trev tād; y cŷvtaif eiŷŷes ā dygŷoed, bod tair gŷraged ā dŷly eu meibion trev tād. Un onadynt yŷ gŷraig ā ŷodo ei cenedyl yn cŷvtaifiaŷl i altud; yr ail yŷ gŷraig ā dŷco altud traŷ y

arnei yn hŷnaid, ac o'r traŷ hŷno cael mām: y cŷvtaif ā dygŷoed, can ni ŷoles hi ei braint, na cŷyl ei mām hiŷau ei dŷlyed o māmŷŷ; trydyd yŷ gŷraig ā ŷodo ei cenedyl yn gŷyŷtŷl altuded, ac yn yr gŷyŷtŷriaef hŷno cael mām o honei o altud, hŷnŷ ā dŷly trev tād o māmŷŷ. Nid oes un gŷraig ynte ā ymŷodo ehun i altud ā dŷlyŷ ei meibion māmŷŷ.

Rai ā dygŷoed am meibion y tyŷ gŷraged hŷny, cyd boent trevtadogion, nad ynt priodŷrion; y cŷvtaif ā dygŷoed, na cŷcŷŷyn priodaŷr tac anpriodaŷr, ac y cŷcŷŷyn priodaŷr tac y tyŷ tai hŷny, ai ar cŷbyl, ai ar peŷ; ac orŷ hŷny y gad y cŷvtaif y tai hŷny yn priodŷrion. A'r cŷvtaif eiŷŷes ā dygŷoed, o byd ŷŷyd neu braint o'r tir hŷnŷ, na ŷeif ev dim o hŷnŷ hyd y trydyd gŷr; canys gŷel yŷ braint priodaŷr ā cŷngŷarcatŷo tir, nogyd un neŷyd dybod.

Candŷynaŷl Poŷŷ ni dŷly māmŷŷ yn Gŷyned, nac o Gŷyned yn Poŷŷ; ac ymŷly yn Deheuparf.

Ni dŷly y tād devnydiaŷ dŷlyed y mām am tir a daiar, namyn yn ei oes ehun; nogyd ā dŷly y mām treifiaŷ ei tad yn ei oes am tir; ymŷly ni dŷly y tād treifiaŷ y mām; a cyd as treifio, ev ā dygŷŷy tra i cŷvyn; eiŷyr un peŷ, oni bo dyundeŷ tād, a brodyr, a cŷv-yndyrŷ, a cŷvyrdyrŷ, ac arŷlŷyd, am ŷalu tir yn gŷaeditr, hŷnŷ ni gŷil y mām ei dŷyn traŷevyn; canys i'r mām y prŷnŷyd edŷig o hŷnŷ, mal i'r tād; canys hŷny o dynion yŷ y graŷau ni dŷlyir devnydiaŷ tir heb eu caniad.

A chan ni bo tîr i'r fyô dyn hônô, ni byd allud, namyn bonedig candôyna-
aol byd.

Bonedig candôynaol yô dyn à bo-
cynlaon o boned yn Ôybru, o nam ac
o lād.

Y dyvtaif à dygôed eilgôaif, na dyl-
y mab trev tād, namyn y mab hynav.
i'r tād. o'r gôraig priaod; cyvtaif
Hygôel a'i barn i'r mab ieuav, megla-
yr hynav; ac á barn na doter pe-
aod, na dyvtaif yn erbyn y mab am trev.
ei tād.

Nid dilys i dyn dybodiad i tîr, nam-
yn o braod y dyvtaif, neu o éstyn.
arclôyd.

Rai á dygôed, o ledir dyn am tîr,
dylu hônô yn gôaedtir o'i etived oedi
hyty; y dyvtaif á dygôed, nad
gôaedtir yr un, namyn tîr lovtud, à
taler yn dyvtaifiaol, oedi na bo dim
ar helô y lovtud, nac o éciniaog pal-
adyr; nac o dim aral; ac á barn na
dyluir lād un dyn namyn lovtud na
gônol côbyl; a'r tîr hônô á dyluir
ei fānu y fygfynt, mal y dyluir fānu
ei galanas.

Pôypynag à dyodevo môynāu ei tîr
undyd a blôydyn, heb tôryv heb
eniôed, ac yn un gôlād ag ev, ac
eisted arno, y dyvtaif á dygôed, na
dylu hônô ateb o'r tîr hônô, namyn
ei bod yn gôarfaetir, ac yn haol
trablôydyn. Sev yô tôryv ac eniôed,
losgi tai a fôri aradyr.

Pôypynag pieufo tîr yn glan traef,
ev pieubyd cyvled á'r tîr o'r traef; a
gônæd cored, neu petau ereil, os
myn; eifyr o borô y mor petau i'r tîr,

neu i'r traef, hônô pieubyd y brenin;
canys pynharç y brenin yô.

Tri flos cenedyl y geloir melin, a
cored, a perlan; a'r tri hyuy ni dyl-
yir eu fānu, nac eu cyçôyn, namyn
fānu eu frôytāu i'r neb à'i dyluo.

Tir cordlan ni dyluir ei fānu herôyd
tydynau, namyn herôyd gardau; ac
o byd tai arno, ni dylu y mab ieuav
hônô, môy no'r hynav, namyn ei
fānu herôyd ystevyl.

Ni dylu neb attal gardau éanto yn
herôyd braint tail, namyn un blôydyn;
canys pob blôydyn y dyluir eu teilaô.

Brynar, dôy blyned y dyluir ei
eredig; brantail gôyr emely; buarf-
tail, tair blyned y dyluir ei eredig;
cartail, pedair blyned y dyluir ei
eredig; tîr coed gôyr emely; brynar-
tail, pedair blyned hevyd.

Ni dylu braod bod yn coedgôr i'r
braod aral, namyn taled ido coed
cyftal á'r hôn à diosges ev; ac oni
éif ei cyftal, taled ido o'i henmaes
cymaint á'r coed; ac oni éif o hen-
maes, arded yr hôn dyodes o'r coed
pedair blyned ev; ac odyne gaded i'ô
braod, cyftal ag ido ehun o hano.

Ni dylu neb gôertu tîr na ei pridaô
heb éaniad arclôyd; namyn loced pob
blôydyn, os myn.

Gôyr à bo a tan abbadau, a gôyr à
bo a tan eçyb, oynt á galant pridaô
eu tîr éan éaniad y tai hyuy, os
mynant.

Y dyvtaif á dygôed, y dylu y meib-
ion uçelgôyr çadó arclôydiaet ar eu
haltudion, mal y dylu y brenin çadó
myn, eifyr o borô y mor petau i'r tîr,
yr arclôydiaet ar ei altudion, ôyntau.

Ac māl yd ā altudion y brenin yn priodorian yn pedōarygōr gōedi y dōter ar difait brenin ōynt; ymely yd āant altudion meibion ucelgōyr yn priodorian yn y pedōarygōr, o bydant yn gōarctadō tīr ātanadynt cyhyd ā hyny. Ac o hyny alān ni dylant m̄yned y ōrt y meibion ucelgōyr; canys priodorian ynt ātanadynt; ac na dylant ōyntau dōyn eu priodolder ōy, priodolder yn y gōlād yd hanoedynt ohonei, ac aral yman. Gōedi bōynt yn priodorian eu tyd̄ynau ā gēdir idynt herōyd ā dylōent; ac eu tīr namyn hyny yn tīr sōc ā cōltyr y tyḡtynt.

O myn yr altudion m̄yned y ōrt eu hardlōyd cyn nogeu bod yn priodorian, ōynt ā dylant gadaō hanner idynt. Ac os o'r ynys hon yd henynt ni dylant trigaō yn un le y tu yma i c̄lād Ōfa. Ac os tra mōr yd henynt, ni dylant trigaō yma, namyn ar y gōynt cyntav y cafoent m̄ynet i eu gōlād. Ac o trigaōt, ymēyvgōylent ag eu caetōed māl cynt. Ereil ā d̄ygoed, na dylant m̄yned hyd ar y trydygōynt. Os y mab ucelgōr ag eu gyr ōyntau oc eu hanbōd, cyn nog eu bod yn priodorian, ni dyl hōnō idynt oc eu dā dim.

CYN no dōyn coron Luntain a tegyrngōialen, o Saeson, Dyvngōal Moelmud oed brenin ar yr ynys hon; a mab oed hōnō i iarl Cernyō, o mērc brenin Loegyrt. A gōedi difodi tadōys y breniniaef y cavas yntau hyhi o ēogail, ōrt ei bod yn ōyr i'r brenin. A'r gōr hōnō ā oed gōr aodurdodus doef; a'r gōr hōnō ā gōfodes c̄yv-

teifiāu dā yn yr ynys hon. A'r c̄yvteifiāu hyny ā p̄arāfant hyd yn oes Hygōel Dā. Hygōel gōedi hyny ā gōnaef c̄yvteifiāu neōyd, ac ā divaōs tai Dyvngōal. Ac ni symudōs Hygōel mesuriau y tīred yr ynys hon, namyn māl eu gēdeōis Dyvngōal; canys goren mesurgōr oed ev.

Ev ā mēsurōs yr ynys hon o Pēntyn Blataon yn P̄rydain hyd yn Pēntyn Penōaed yn Cernyō; sev yō hyny nāō cant milltir; a hyny yō hyd yr ynys hon; ac, o Ōrigyl yn Mōn hyd yn Soram yn glān y mōr, pām cant milltir, a hyny yō led yr ynys hon.

Sev y mēsurōs ev hybi er gōybod ei mal, a'i milltiriau, a'i hymteifiāu yn ei c̄yvoef.

A'r mēsur hōnō ā mēsurōs Dyvngōal ōrt y gronyn haid: tri hyd gronyn haid yn y mōdbed; tair mōdbed yn led palyv; tri led palyv yn y t̄roedbed; tri t̄roedbed yn y cam; tri cam yn y naid; tri naid yn y tīr: sev yō y tīr, o C̄ybraeg neōyd, grōn; a mīl o'r tīr yō milltir.

Ac o'r mēsur hōnō yd ys yn ar̄neru etōa, ac y gōnaefant mēsur erō c̄yvteifiāol o gronyn haid: tri hyd gronyn haid yn y mōdbed; tair mōdbed yn led palyv; tri led palyv yn y t̄roedbed; pedōar t̄roedbed yn yr iau; ac ōyf yn y mēiliau; a deudeg yn y c̄es-eiliau; unarpymteg yn yr hiriau; a gōialen c̄yhyd ā hōnō yn lāō y geilōad, ac yf̄cōr perved yr iau hōnō yn y lāō aral i'r geilōad; a deg ar ugaint o hōnō yō hyd yr erō; a pedair erō o hōnō yn pōb tyd̄yn, ā dyl bod;

pedóar tydyn yn pob tantir; pedair tantir yn pob gavael; pedair gavael yn pob trev; pedair trev yn pob maenaol; a deudeg maenaol a dóy trev yn pob cymód: Y dóy trev á dyly bod yn taid brenin; un onadynt á dyly bod yn tir maertrev, a'r leil yn difaif brenin, ac yn havodtir ido. A cymaint ag á dygðedafam ni uod ol á byd yn y cymód aral; sev yó hyny o eitiv, pym ugain trev; a hyny yó y cantrev yn iaon. Deg deggðoaf a dyly bod yn pob cant; ac nid á tiv pelaç deg.

Hyn yó tiv o eroi á byd yn y cantrev: pedair ero cyvar yn pob tydyn; unarþymteg yn pob tantir; pedair-ardeg ar ugaint yn pob gavael; unarþymteg a deugaint a deucant yn y trev; pedair ar ugain a mil o eroi yn pob maenaol; tair a pedóar ugain a deucant a deudeg mil o eroi yn y deudeg maenaol; yn y dóy trev á þertyn ar y lŷe y dyly bod deudeg ero a þymcant. Sev yó hyny, góedi del ol y dyd, o eroi yn y cymód, oyf cant a deudeg mil; a cymaint á hyny ol yn y cymód aral; sev yó hyny o eitiv eroi yn y cantrev, çoeçant a þym mil ar ugaint, nid móy nid lai.

O'r deudeg maenaol á dyly bod yn y cymód, pedair á byd o meibion eilion i þorti cón a meirç, a tylç, a dovref, ac un cyðeloriaef, ac un maeroni; a'r leil yn meibion ucelgöyr tydion. Ac o'r oyf hyny y dyly y brenin góestma pob blóydyn; sev yó hyny, punt o pob un onadynt; a hòno á ténir, tri-ugaint ar pob trev, o'r pedair á byd

yn y maenaol; ac ymhely o pedóaretan þoyðilyd y ténir yny el ar pob ero o'r tydyn ei tan: a hòno á gélóir y þunt tóg. A'r gosteggór á dyly ei tyþel pob blóydyn; a cymaint á hyny o'r cymód aral; ac ymhely y byd cyvlaon y cantrev.

Meiryðion a cyðelorian á dylyant cyvreithiaó eu gólád, a góneufur ei dadlau; ac á dylyant hanner o pob pef yn erþyn y brenin, eitir o triþef; góerf tir, a góerf leidy, a góerf celain.

Cyðelaór á dyly tanu y tygto a'r brenin, a deois i'r brenin; maer y tygto a'r cyðelaór.

Y maer a'r cyðelaór á dylyant bod deugðas çanfynt i góneufur eu neg-esau; a dau ereil i'r brenin; ac á dylyant dóyn cylç ar eu pedóeryd ar meibion eilion y brenin dóygðoaf yn y blóydyn; a hanuer ebedio meibion eilion, a hanner amgöbyr eu merced á dylyant.

Maer a cyðelaór á dylyant cygðeir-iaó meibion eilion ar eu tir cyvþiv, pan bo maró un onadynt; ac á dylyant çadó difaif brenin; a tygu trosto, pan bo taid; ac o devnydia ev, óynt á dylyant eu foyd arno.

Ni dyly na maer na cyðelaór bod yn þencenedyl, namyn o ucelgöyr eu gólád.

Ni dylyir þencenedlaef o þamóya. Þencenedyl á dyly pedair ar ugaint çan pob gór á myno çareç ido; canya hitau ehun á tál ei hamgöbyr. Ac á dyly pedair ar ugaint y çan pob málþ á çymero ei çenedyl. Ac á dyly

ymgyru y cyd â'i câr yn pob faid â del
arno.

Nid oes gobyr móriedig i mab uŷel-
gŵr yn dadlau, namyn herŷd y myno
yr arŷŷd ei fodi ido.

Y maenaól y taler tóg ohonei ni
 dýly na ei méil, na ei fýfgod; canys
 meá á telir ohonei, ac y éyd á'r meá
 pedair ar ugaint o íob maenaól á telir;
 a hónó á gelaírl aiant y éóynnós. Ac
 thal y fénir y punt tóg y fénir hónó.

Ni dylŷir goŷaod ar y maenolau fyd,
na maer, na tŷŷelaor, na tŷlŷ, na
dovref, na dim, namyn à dŷŷoedafam
ni uod; eifŷr cŷlŷ maer i'r teulu y
gauav.

Ni dyly y breinin doyn luyd o'r golád alan, namyn ungoatf pob blöyd-yn ; ac ni dyly bod yn hónó, namyn pytefnos a mis. Yn ei golád ehun fyd yó ido luyd pan myno.

Paob á dyly góneufur goaif cestyl y
brenin, pan myno y brenin, eifyr góyr
y maertrev.

Ni dŷly meibion eilion y brenin ei
 portŷ, na portŷ ei teulu ; a ŷan ni dŷ-
 lyant oŷntau portŷ, ni dŷlyant oŷntau
 nac eu mēl, nac eu pyŷgod, namyn i
 lŷs y brenin ; ac ev á dŷly, o myn.
 gōneutŷr coredau ar eu dyvrau, a lad
 bydau.

Un o'r meibion eilion á dyly bod yn
maer bifoail.

Oynt a dylant roi pynheirg i'r
brenin i'r luydau; ac a dylant
antyladu yr arclóydes ungoaf pob
blóydyn ar bóyd a diaod; ac a dylant
portu y con, a'r cynydion, a'r heb-

ogydion, a'r macóyaidd, pob un onad-
ynt ungoaif pob blóydyn.

Ac o byd altudion golâd aral i'r brenin, ai yn göyr ido, ai yn aros göynt, ai am þefau ereil, ev á dŷly, os myn, eu goſaðd yn dovref ar y meibion eilion, heröyd eu galu. A'r altudion byny á dŷlyant à dagſoent o ða i'r máb ailt, pan deloynt i'r tŷ, ei çafael ol, pan eloynt ohano; ac o çŷl, ei ðalu idynt: eifyr triþef á dŷlyant eu cadó çanfŷnt ehun nos a dyd; ſev yó hyny eu lodrau, ac eu cledŷvau, ac eu menyg: ac ni dŷlyant eiçiaó namyn y nos çyntav, o çäant bara ac un enlyn.

Meibion eilion y brenin á dylant
 góneufur saif tai i'r brenin : sev yó y
 tai hyny, y neuad, a'r boydty, a cegin,
 a hunty, a marcly, a tŷ bycan.

Y brenin a dyly o pob bileintrev,
gór a bôyal, i gôneufur luestau yn y
luyd.

Maer bisôail, nî dylly daly dadlau,
namyn ar gôyr y maertrev, namyn
erpyniab da y brenin y çan y meiryd-
ion a'r cytelorion ; ac ev á dylly toti
pedair ar ugaint i'r gosteggôr, pan
estynner maeroni ido.

Góafanaetgoyr y maer a'r cydelaor
á dylyant hebróg y da ar y maer bis-
bail.

Y maer bifoail á dyly cýggoeiriao
lys y brenin, o'i meón, ac á pertyno
atei; mal eredig, a heu, ac arail yf-
crubyl y brenin, a'i havodyd, a pefau
ereil á bo taid; ac ev á dyly cospi goyr
y maertrev am eu handyveitiau; ac

eu dirwy, ac eu camlôro, ac eu heb-
edio, ev a'u dyly; ac amgobyr eu
merched, ei goraig a'i dyly. Y portaor
â dyly cybel amgobyr, ac ebedio y
tai hyny; a pedair ceiniaog ido o pob
un onadynt.

Y maer bisgail â dyly pedair ar
ugaint y dan y portaor, pan estyner ei
foryd ido; ac ev â dyly tygu troa tir
bord y lya, a'i havodtir, o hyd taid eu
hamdifyn, ac oya ac â perffynno arnadynt.

Goyr y maeritrev â dyly gonestur
odyn ac yscubaor i'r brenin; ac eu
digaalu, pan bo taid. Oynt â dylant
talu tog eu tir yn lae y maer bisgail;
ac â dylant ei porti dorygaif yn y
blôydyn. Oynt â dylant dymu, a
trasu, a medd, a lyvnu, a lad goair,
a seisaog goelt, a dynnudd, y cyniver
goait y del y brenin i'r lya. Ac oynt
â dylant anrystedu y brenin pan del
i'r lya, heroyd eu galu, ai yn deuaid,
ai yn oyn, ai yn mynuau, ai ar caos, ai
ar emenyn, ai ar laet.

O dyryd mab ucelgor ei mab ar mab
ailt ardlôyd ar meitrin, dan ei caniad,
neu dan ei dyoder, undyd a blôydyn
ohano, hono â dyly tan mab o tir y
mab ailt, ac o'i da goedd hyny.

O pob maenol tyd y brenin â dyly
deroyd med nae dymbed yn ei hyd yn
amfsgoeo; ac oni cefir y med, doy o
bragaod; ac oni cefir y bragaod, ped-
air o doryy.

Ni dyly bod erd difodedig yn tir
cyvritv.

Poypynag â tãp tervyn y tog doy-
trav o'i eredig, y brenin â dyly y
ygrain â'i hardo, a'r goyd, a'r heicirn,

a goert y troed deheu i'r amaet, a
goert y lae afô i'r geiload, a pedair
ceiniaog i'r neb pieuso y tir, a cygôeir-
iaô y tervyn mal cynt.

Poypynag â ardo tir yn ancyvarc,
taled pedair ceiniaog i'r neb pieuso y
tir, a ceiniaog am pob coys â arder,
a'r ancyvarc i'r brenin.

O derbyd ymtervynu y tog deuor
cybraint am tir, a'r neillai yn tervynu
hyd tacô, a'r leil hyd yma, a tygu o
pob tai, yna y mac iaon i'r cyvritaf
tanu deuhanner.

Poypynag â dyco maen tervyn y tog
doytrev, taled un ugain ardeg i percen
y tir, a camlôro i'r brenin; ac ymely
am ford â caos y tervyn dan emyl y
ford.

Mesur goestma y brenin yn amfer
gauav o maenol tyd; sev yô hyny
pou març o'r blaod goreu â tyvo ar y
tir, a buoc neu yç, a dogyn ceroyd o
med, nae dymbed yn ei hyd yn am-
fsgoeo, a'r cymaint aral yn ei led, a
saif dreva o ceirg unfôym yn ebian, a
hoc teirblôyd, ac enhorob halt a led
tribys yn ei teod, a lestyr emenyn tri
dymbed yn ei hyd heb ei moel, a tri
yn ei led: ac oni gelir cafael hyny,
punt amfanej, a hono yô y punt tog.
A pedair ar ugain i goafanaetgoyr y
brenin: oni gelir cafael hyny, doy o
bragaod; oni gelir y bragaod, pedair
o doryy. Sev mal y tãir y punt
hono, coepgaint i'r bara, a triugaint
i'r lyn, a triugaint i'r enlyn.

O'r maenol yd caet y dylvir dau
daonbôyd pob blôydyn.

Y gauav hoc teirblôyd, a lestyr

emenyn, tri dŷrnbed hyd a tri lŷd, a ac o enaid, ac y byd galanas cobyd dogyn ceroy'n o brag y bo na'o dŷrnbed arno.

yn amfolgoeth, a dreva o yd untŷm yn ebfan, a coetort 'ar ŷgaint' o bara gpreu a tyvo ar y tir: o byd gŷniffir, coec onadynt yn peiliaid; oni byd gŷniffir, coec yn tynion; pedair onadynt part a'r neuad, a dŷy part a'r ystavel; ac yn cŷvled ag o elin hyd ar y dŷrn, ac yn cŷtebed ag na pŷcai er ei daly erpyn ei dau emyl; a dyn a cŷnnueo tŷn yn y neuad yn y nos hŷno, neu cŷiniaog i dyn a'i cŷnnueo trofŷto.

Mesur daonboyd yr hav, molt teir-blŷd, a manad emenyn cŷvled a'r dŷsgyl letav a bo yn y tŷrev, a cŷtebed ag y bo dau o moeldŷrnbed yndo; a coetort ar ŷgain o'r tyo bara a dŷgoed-afam ni ŷgod; ceulao laet a bo o lŷdyn blif yn y tŷrev y cŷd ag eu godro-ungŷaif yn y dŷd, ac na godroer namyn yr ungŷaif hŷno; y coŷyn a gŷneler o'r laet hŷno, heb brag, heb ebfan, heb dyn i cŷnnueo tŷn.

Maer a cŷtelaor a dŷlyant cŷylc dŷy-gŷaif yn y blŷdyd, a deuŷgas can pob un, ac i'r cŷtelaor deois y tŷ: ac ni dŷlyant cŷylc yr hav.

RAI y ŷyd arpedrus am beŷiogi gŷraig, o lygrir, pa peŷ a dŷlyir am-lano, ai goynebŷoert, ai ynte galanas. Cŷvtaif a dŷgoed, panyo galanas a dŷlyir am-lano; a lŷna yŷo yr aŷaŷ: yn y trimis cŷntav y byd gŷyn ev, ac yna y byd traian galanas arno; yn yr ail trimis y byd hŷd ev, ac y byd deu-part galanas arno; ac yn y trimis dioedav y byd cŷvtaion ev o'r laelodau,

Rai a dŷgoed, nad iaŷnaŷ talu galanas gŷr no galanas gŷraig, can ni goys peŷ yŷo ev, ai gŷr ai gŷraig. Y cŷvtaif a dŷgoed, bod yn iaŷnav barnu yn ol y peŷ, a bod galanas gŷr arno, a hŷny oni bedŷdier; a lŷna yr aŷaŷ: pob dŷn a holer ei galanas a dŷlyir ei enŷi erpyn ei enŷ, na gŷr bo, na gŷraig; ac na gŷlir enŷi heb erpyn ei enŷ oni bedŷdier; ac ŷrt hŷny y mae dŷlir ei bod yntau ar braint gŷr oni bedŷdier. O hŷny oni bo teitblŷd y dŷly ei tŷd tygu a talu trofŷto; eŷtyr na dŷly talu na dirŷy na cŷamlŷro i'r brenin trofŷto; can ni dŷly y brenin na dirŷy na cŷamlŷro am amboŷu nae am gŷoetred dŷn ynbyd, ac nad oes pŷyl cŷanto yntau. Ev a dŷly naŷen dieiŷ-iŷao y coledig o'r tŷllo. O ŷen y ŷaif blyned alan, ev ehun a dŷly tygu tŷros ei gŷoetred, a'i tŷd pŷau talu; canys yna yd a ŷtan laŷ ei ŷeriglaor, ac y cŷmer gŷoedau arno.

O'r pan ganer mŷb oni bo pedair blŷd ar deg y dŷly bod ŷrt nŷe ei tŷd, a'i tŷd yn arclŷd arno; ac ni dŷly coŷp arno, namyn un ei tŷd; ac ni dŷly mŷdu un cŷeintŷog yn hŷny o amŷer, namyn a mŷdo ei tŷd; ac ni dŷlyir marŷtŷ, can oed marŷ, namyn bod yn eido ei tŷd ei da, a bo yn ei gŷoarcado; ei tŷd yn hŷny o amŷer a dŷly ateb trofŷto.

O byd marŷ ei tŷd y blŷdyd cŷyntav y ganer y mŷb, ev ehun a a yn braint ei tŷd.

Ni dŷlyir talu ebedio mŷb ni bo

pedair blóyd ar deg, a'i tād yn byó :
góedi yd elai yn baint ei tād, ev à'i tāt.

Yn pen y pedoared ar deg blóydyn
y dily y tād dóyn ei máb ar yr arclóyd
a'i gortymyn ido; ac yna y dily yntau
górâu ido, a bod ort baint ei arclóyd;
ac ehun piau ateb trosto o pob haol à
gomynuer ido; ac ehun piau medu ei
da; ac ni dily ei tād ei maedu moy
nog estraon; ac os maed, dan dóynaó
o'r máb facdo, ev á byd diróyaóg, ac
á gona iaón ido o'i saræd.

O byd maró máb o pedair blóyd ar
deg alan, ac na bo etived ido, ei arclóyd
píeubyd ei da yn cobyf, ac á dily bod
yn le máb ido, a maróty byd ei tý.
Ac o'r oed hónó alan y byd unbraint
á bonedig candóynaól; can nid oes
braint ido namyn ei boned; ac nad
esfyn yntau i baint ei tād, oni bo
maró ei tād: ac na byd marçaóg neb
oni esfyno.

Góert bonedig candóynaól yó teir-
buó a triugeinbuó o góarteg. Ei saræd
yó teirbuó a triugaint o ariant. Os gór
ar ieulu byd yntau, ei góert yó pedair
buó a pedóarugeinbuó. Ei saræd yó
pedair buó a pedóarugain ariant.

Merç góedi bedydier oni bo seif-
blóyd ni dily myned yn ló. O'r pan
ganer oni bo deudeg blóyd y dily bod
ort noe ei fád. O'i deudeg blóyd alan
y daó brónau a cedor arnei, ac y
blodeua; ac yna y byd oed ei fodi i
gór. Ac o hyny alan, can ni easo
gór, y dily medu yr eidi; ac ni dily
bod ort noe ei fád, onid ev à'i myn.
Ac ni dily y tād talu amgobyf tros ei
merç, onid ehun à byd todiaid arnei;

Canys pob todiaid ar góraig á dily talu
ei hamgobyf; neu ynte à cymero cý-
pendaó y dan y góraig à toder i gór.

O derbyd dóyn góraig lafglud o tý
ei fád hyd yn tý aral, ac yno cysgu
centi; gór y tý hónó á dily talu yr
amgobyf, oni cymer maç y dan y gór
à'i dóg yn lafglud, ar ei talu.

Yn ei deudeg blóyd y dily góraig
blodeuaó, megis y dyggedafam ni
uod; ac o'i deudeg blóyd hyd ei
pedairardeg y dily bod heb beigiogi;
ac o pedairardeg hyd yn deugaint y dily
ymdóyn; ac o hyny alan nid á galanas
arnei; ac nid á ló arnei na bo plant
idi, canys diau na byd byf.

Póypynag à myno góadu máb yn
cývreitiaol, nid faid ido ei góadu, oni
dycer ido yn cývreitiaol cýsevin; can
nid faid i neb ateb yn angolo; canys
angolo yó pob pef ni bo cývreitiaol.

Pa góraig pynag à myno dóyn máb
yn cývreitiaol, mal hyn y mae idi ei
dóyn: dybod hi a'r máb hyd yr eglóys
y bo ei góydma yndi, a dybod hyd yr
alaór, a dodi ei laó deheu ar yr alaór
a'r creiriau, a'r laó asó ar pen y máb,
ac ymely tygu i Duó yn y blaen, ac
i'r alaór hòno, ac i'r creiriau da y syd
arnei, ac i bedyd y máb, nas fy creós
tād yn calon mam y máb hón yman,
namyn y gór a'r gór erpyn ei henó i'm
calon i. Mal hyny y dilyir dóyn máb
i Cýbro. Ac mal hyn y dilyir dóyn
máb i altud: dybod i'r eglóys y
cymero dóvyr sóyn a'i bara eferen; ac
yna ei dóyn ido, megis y dyggedboyd
uod. Yna y mae iaón i'r tād góneut-
ur un o deupet, ai cymryd y máb yn

čyvtēīāōl, ai ei gōadu yn čyvtēīāōl. Os ei gōadu à m̄yn, iaōn yō ido d̄ybod hyd yr eglōys tyd̄ygōedafam ni uōd, a dodī ei laō deheu ar yr alaōr a'r creiriau à ho arnei, a'r laō ašō ar pen y m̄āb, ac ymely tygū i Dūō yn y blaen, ac i'r alaōr hōno, ac i'r creiriau da y syd arnei, ac i'r gōr à'i gōahanōs ev o črēedigaf tād a mam, nas creōs ev y m̄āb hōnō yn čalon gōraig erioed, ac nad oes davyn o'i gōaed ev yndo, onid o Adav. O derbyd ido yntau čeīfīāō oed am ei lō, nis d̄yly, namyn hyd tranoēf. O derbyd idi hīfau čeīfīāō oed i čeīfīāō creiriau, ni d̄yly hī oed namyn tridīau; can ni d̄yly hī čeīfīāō creiriau, namyn yn y cymōd hōnō.

O derbyd i tād gōadu m̄āb o čenedyl, gōedi dycer ido, ni gēil hōnō čafael tād byt̄ gōedi hyny. Sev ačāōs yō, ei m̄am ā'i dōg ev yn čyvtēīāōl i'r tād à'i gōadōs; ac ōrt̄ hyny ni gēil hīfau ei dōyn ev i tād arāl eilgōait̄ byt̄. Y tād tygōadōs yn čyvtēīāōl, ni byd cardyčōel yntau ar hōnō byt̄ tra i čevyn; can nid adgōna y čyvtait̄ à gōnel.

Y m̄āb hōnō gōeīfion ōrt̄ čenedyl ei m̄am yd̄ ā ei braint. Ac o lad ev dyn, čenedyl ei m̄am ā'i tāl; y deupart̄ i'r galanas arno yntau yn lovtud. Ac o lēdir yntau, ōynt ā d̄ylyant deupart̄ ei galanas ev; a hōnō ā gēlōir yn un o 'tri' dygynčol čenedyl; arāl yō, pei darfai i gōr lad gōr arāl, a meīčiau o čenedyl y lovtud ar yr galanas, a čyn talu yr galanas, dōyn o'i m̄am y lovtud i tād arāl; y čyvtait̄ ā dygōed, panyō

y čenedyl à meīčīōs ar yr galanas piau ei talu, o dau ačāōs; o gōneufur ei čyvlavan hyd tra bu ev ar eu braint ōy, ac o d̄ylyu talu o'r neb à meīčīōs; trydyd̄ yō, o tōdi Cybraes i altud, a bod m̄āb idi o'r altud, a lad o hōnō dyn, deupart̄ yr galanas ā dāo ar čenedyl ei m̄am, y traian ar y lovtud, a hyny ōrt̄ nad oes čenedyl tād à'i talo; a hōnō ā gēlōir yn gōarteg dimač, ōrt̄ bod yndir dimeīčīāō ar y gōarteg hyny; canys ar gōarteg y telid pob tāl čynt.

Y deumab tyd̄ygōedafam ni uōd, un braint ac un farāed ac un gōert̄ ynt ā bonedig candōynaōl. M̄āb doolev ā byd, a m̄āb dyodev. Sev yō m̄āb doolev, m̄āb à dygōeto gōraig ar ei favaōdleveryd̄ ei bod yn m̄āb i gōr, ac nas dyco i'r dygyn; hōnō ā gēlir ei gōadu pan m̄yner.

M̄āb dyodev yō m̄āb à dyco gōraig i gōr yn čyvtēīāōl, a dyodev o'r gōr heb ei gōadu undyd̄ a blōydyn; ni gēil ei gōadu o hyny alan yn yr iğ byt̄. Ac o derbyd i hōnō gōneufur cyvlavan, ni gēlir ei gōadu yn yr iğ, can ni gōadōyd ar yr iğ, ōrt̄ ei bod yn m̄āb dyodev.

Cyd boed braint ei tād i m̄āb altudes, a ei gōadu o hono, altud byd y m̄āb.

Cyd boed altud à m̄yno gōadu m̄āb Cybraes, bonedig candōynaōl byd y m̄āb: canys ōrt̄ braint ei m̄am y byd o hyny alan.

Tad ā gēil gōadu ei m̄āb tranoēf gōedi y diğōyco ei čyvlavan tōsto, os m̄yn.

O derbyd i tād rodi da er meītrīn m̄āb, ni d̄yly ei gōadu o hyny alan.

O derbyd marô y tād, pencenedyl â geil ei gôadu ar ei seifmed o'i cenedyl, mal y gôadai y tād, ac yn yr un eglôys, â seifgôyr o goreugôyr ei cenedyl, can eu ló ôyntau bod yn glan ei ló ev. Oni byd pencenedyl, un gôr ar ugaint o goreugôyr ei cenedyl o'i gôadu. Cŷvtaif gôyr Poôys, deg a deugaint i gôadu mab o cenedyl.

Ni geil neb â dŷcôydo tŷr y mab yn ei ló ei gôadu.

Ni geil braod gôadu ei cilyd; ac oni byd braod, ni geil ceynderô; ac oni byd ceynderô, ni geil cyvynderô, fac ei gôadu er yr eido onadynt: ac ni dŷly neb or â dŷlyo tŷr ei tād ev; gôedi y gôater, ni dŷlyant ei gôadu.

O derbyd bod tai o cenedyl mab yn ei gôadu, ac ereil yn ei cymryd; iaôn-av yô credu i'r neb y syd yn ei cymryd, can eu ló, nad er gobyr nad er gôerf y maent yn ei cymryd: canys gnotav yô gôadu mab er tŷr ei tād.

Pob braod â geil gôadu ei gôaer, onid yn un le; sev yô hyny, pan fan-er da ei mam, neu ei tād, o cêis ei gôadu hifau er ei fan o'r da, ni gelir.

Ac ymely, pob altud â geil gôadu ei braod, neu ei gôaer, onid fac cyv-tan da ag ôynt, eu tād neu eu mam, neu fac dimôyn eu cyvlavan.

Mal hyn y dŷlyir cymryd mab yn cenedyl: y tād ei ehun â geil ei cymryd, gôedi as dŷco ei mam ido; oni byd ei tād, y pencenedyl, ar ei seifmed, â geil ei cymryd, o goreugôyr ei cenedyl; y pencenedyl piau cymryd dôylao y mab y tōg ei dôylao yntau, a foi cusan ido; canys cusan yô ar

gôyd cerentŷd; a gôedi hyny foi ló deheu y mab yn ló yr hynav o'r gôyr ereil, a foi o honô cusan ido; ac ymely o ló i ló hyd y gôr diodav. Oni byd pencenedyl, un gôr ar ugaint o goreugôyr y cenedyl, â cymryd y mab o'r gôr â bo yn le yr arclôyd erpyn ei ló deheu, a'i foi yn ló yr hynav o'r gôyr, a foi o'r hynav yn ló yr ail hynav; ac ymely o ló i ló hyd y gôr diodav. Hêrôyd gôyr Poôys deg, a deugaint â'i cymer ac â'i gôata.

NAÔ afaif galanas. Cyntav yô onadynt mynegi y dyn â lader i'r dyn â'i lado: a honô â gelôir yn tavaod-tud, Yr ail yô, tōdi cytôr o'i lad. Y trydyd yô, cyfyniaô â'i lad. Am pob un o'r tri afaif hyny, o gôedir, ló cantgôr â'i gôata; 'os ei adev â gôna, taled naougaint. Pedôeryd yô bod yn eŷryciad. Pymmed yô cygôeifas â'r lovtud. Cōeçed yô myned i'r tŷr y bo y dyn â lader yndi y cŷd â'r lovtud. I gôadu pob un o hyny ló deucantgôr, neu deunaô ugaint, od adevir. Seifmed yô bod yn porŷgordôy, Ôyŷmed yô daly y dyn oni del y lovtud i'ô lad. Naômed yô gôeled ei lad yn ei gôyd, ac nas difêro. Am pob un o'r tri hyny, o gôedir, ló tricantgôyr o'i gôadu, neu trinô ugaint ariant, od adevir.

Tai â dŷgôed dŷlyu o'r cenedyl y da honô a'r gôad yn gôad y cŷd ag ev. Sev acaôs yô ôrf dŷlyu onadynt hōy bod yn acaôs yr afeifioð hyny i lad eu câr ôy, dŷlyu onadynt hōyntau hyny o da; ac i gôadu gôaed, a gôeli,

a lad eu câr, dylu onadynt y tair
 dydygodaſam ni uod; y dyvtaif
 eifioes á dygôed, na dylu neb y gôad
 ar da, ac nas dylant hõyntau y gôad
 hónó ar da; can ni dylu y cenedyl
 namyn farâed eu câr, a'i galanas; ac
 nad oes yn hyny na derçav, na goſaod,
 na gôaed, na góeli, na col enaid; a'r
 le ni bo hyny nid oes na farâed, na
 galanas; ac orf hyny ni dylu ei cenedyl
 dim. Cam yó góneufur yr afeitod
 uod; ac orf hyny yr arclóyd á dylu
 camlóro amtanadynt, heróyd maint
 yr aſaif: un yn undyplyg; aral yn
 deudyplyg; aral yn tridyplyg; can ni
 bu ymlad yno; pei ymlad á bai yno,
 diróy i'r arclóyd á bydai. Sev oed ei
 meſur, tair punt, neu deudeg buó;
 meſur camlóro, tair buó, neu naó-
 ugaint ariant.

Póypynag á bo lovtud, galanas
 cóbyl á dyçóyd arno.

Ac mal hyn y fènr galanas: traian
 ar y lovtud, ac ar y tãd a'r mam y
 dyd ag ev, o bydant byó; ac o hyny
 y deuparf arno ev, a'r traian ar y tãd
 a'r mam; o'r traian á daó ar y tãd,
 dóy cèiniaóg ar y tãd, ac un ar y
 mam. O derbyd bod plant i'r lovtud,
 a bod oed arnadynt, y dylyoent talu;
 cymaint á dylu ev ei talu á dau onad-
 ynt hõy; a dóy cèiniaóg ar y braod;
 ac un ar y cõaer. O'r deuparf á á ar
 ei cenedyl, y traian ar cenedyl mam y
 lovtud, a'r deuparf ar cenedyl y tãd.
 Ac ymhely y cerda yr galanas, o mam-
 oys i mamóys, hyd y feithmed mam-
 oys: canys plant y mam cýntav á byd
 brodyr; a plant yr henmam á byd

cevyndyró; a plant yr gorhenmam á
 byd cyvyrdyró; plant y pedóared mam
 á byd ceivnaint; plant y pymmed
 mam á byd gorceivnaint; plant y cõeg-
 ed mam á byd gorçao; plant y feit-
 med mam á byd neiaint meibion gorçao.
 Ac nid á galanas pelaç hyny; can ni
 góyper namyn dóy neu tair cenedyl y
 bórrier yr galanas arnadynt: ac ar ni
 el arnadynt hõy, fãner ar y goelyau
 yd hanbo y tãd onadynt hõy; a dod
 dóyfan ar y cyf.

O nai mab gorçao alan yd á cèiniaóg
 paladyr; ac yſev yd á hòno i cýport y
 lovtud. A ſev mal y cýpelir hòno:
 cymryd o'r lovtud gõas yr arclóyd y
 dyd ag ev, a çrair çanfo; ac oni cýv-
 arfo ag ev dyn o'r feithmed dyn alan,
 cymered ló na henyó o'r pedair cened-
 yl yd henyó ev onadynt; ac oni dyty,
 taled cèiniaóg paladyr; ac o dyty ei
 ló, peidier ag ev.

Ni tãl góraig cèiniaóg paladyr, can
 nid oes paladyr idi, namyn cogail; ac
 nis tãl yſcõlõigion. Ac ni tãl góraig
 galanas, o tyd ei ló na byd meibion
 idi; ac nis tãl yſcõlõigion hevyd; ac
 nis tãl mab ni bo pedair blóyd ar deg.

Mal hyn y cýpelir galanas: y
 traian cýntav i'r arclóyd er cýpel, a'r
 ail traian i'r tãd a'r mam ac eu plant;
 ac o hyny dóyfan i'r tãd, ac un i'r
 mam; ac o'r hyn á trig i'r plant, o
 bai plant i'r lovtud, dóyfan arnynt.
 Y mab hynav þiau mynegi etived ei
 tãd, a'i goely, a bod y dyd á goaſan-
 aefgoyr yr arclóyd yn cymryd yr gal-
 anas.

Oed galanas yó pyſevnos orf pob

arclóydiaef y bo y cenedlod yndynt, orf eu góyfao y cyd i cypènu y tál; a'r cýhyd araf orf cýpel y tál, ac i eu dóyn y cyd o'i talu. Yn frioed y mae iaón talu galanas; ac yn tri traian: dau oed i cenedyl y tād, ac un i cenedyl y mam; canys dau traian á byd ar cenedyl y tād. Yn yr oed cyntav á bo i cenedyl y tad i talu un oc eu traianau, y dylant ló canígór o goreuógór y cenedyl araf, ar bod yn madeuedig eu cār; ac yn yr ail oed y taloent traian y dylant ló canígór ereil o'r cenedyl araf, ar bod yn madeuedig eu cār; ac yn y trydyd oed y dyl cenedyl y mam talu eu traian, ac yna y dylant óyntau y can y cenedyl araf ló canígór, ar bod yn madeuedig eu cār, a cýbod tra cýgýdaol á dyl bod y tygtynt y dyd hónó, a tylgóed tra cýgýdaol y tygtynt.

Ló tri canígór á daó o cenedyl i góadu lovtudiaef góaed, a goeli, a lad dyn; ac orf hyny y mae iaón ló tri canígór o'i madeu yntau. Ac yn tylgóed y fóg y cenedlod tydygóedaf am ni ugov. I góadu lad o fyrrigróyd, ló sóecanígór o'i góadu; canys deudýplyg yó ei galanas a'i penydy; orf hyny y byd deudýplyg ei góad.

Pan lader dyn y ferèir, a'r faráed hónó ni derçav; ac orf hyny y mae iaón talu y faráed hónó yn cýnt no'r galanas. Ac os góreigiaóg byd y gór, foer traian y faráed idi, a'r deuparf i'r brodyr a'r cevyndyró, a'r cyvyrdyró; ac o byd byó ei tād, cymaint ido ag i dau brodyr; ac o byd byó ei mam, cymaint idi ag i dóy sóioed. A hónó

yó y dul goreu; canys cymaint á hyny o dynion á dyl talu faráed y cyd ag ev, pei faráai ev dyn araf. Ereil á dygóed, goedi y del y traian i'r góraig, dyl y cymysgu y deuparf a'r galanas, a'i fānu i'r cenedyl.

Yr arclóyd á dyl traian cýpel y faráedau, mal traian y galanafau.

Ni dyl yr yfcolèigion na'r góraged tan o galanas; can nid ynt dialgóyr. Óynt á dylant ei talu tros y plant, neu óyntau á góatoent na bo plant idynt byf.

Rai o'r ynaid á gad ei talu y cýd a'r lovtud, ei mam, a'i tad, a'i brodyr, a'i sóioeryd, ac eu hetived; canys hyny o dynion á deif traian ei galanas ev. Orf hyny y talant traian galanas y cyd ag ev; ac o hyny y daó ar y lovtud deucymaint ag ar y tād; a'r tād á dyl talu deucymaint ag ar máb ido; ac ar y mam y daó cymaint ag ar mab idi; ac ar y braód cymaint ag ar y dóy sóioered; ac o'r hyn á el ar y lovtud y tál yntau cymaint á deumab ido. A hyny yó cyvtaif Hygóel.

Ni tál góraig anmab galanas; ac nis tal goedi nad ymdyco.

Galanas brenin Aber Fraó yó ei faráed teirgóaif. Galanas góraig y brenin, a'i máb, a'i edlig, a'i nai, a'i penteulu, traian galanas y brenin; ac eu faráed traian faráed y brenin. Galanas merç y brenin hanner galanas ei braód; a'i faráed ymely cyn no'i góra.

Galanas dystain, a pencenedyl, a cýcelaór, naóbuó a naougeinbuó, can eu harderçavael ungóaif; ac eu faráed yó naóbuó a naougaint o ariant.

Galanas pob un o foydgôyr y lŷs, çœbuô a çœugeinbuô, çan ei arderç-avael unçoaif ; ac eu farâed yô çœbuô a çœugaint ariant.

Galanas maer a mâb uçelçôr cymaint â galanas dau o'r foydgôyr ; ac eu farâed ymely.

Galanas gôr ar teulu, pedeirbuô a pedôarugeinbuô ; ei farâed pedeirbuô a pedôarugaint ariant.

Galanas bonedig candôynaol, ac altud brenin, teirbuô a triugeinbuô ; eu farâed yô teirbuô a triugaint ariant.

Gôerç caef, os o'r ynys hon, punt ; os tra môr çœugaint a punt.

Sarâed caef deudeg ceiniaôg : çœç er pais, a fair er laôdyr, ac un er tudleheu, ac un y cryman, ac un er taf ; o byd yn çœed, foed er bôyal ceiniaôg y cryman.

O farâa caef tyd, lader y laô dheu, onis pryn ei arçlôyd. Cymaint yô gôerç laô y caef â gôerç laô y brenin.

NAO afaif ledrad. Cyntav yô, mynegi y ledrad. Yr ail yô, cysyniaô a'r ledrad. Trydyd yô, fodi bôylôr i'r leidy. Pedçeryd yô, myned yn ei çyçœeifas, ac argôain y bôylôr. Pymmed yô, myned y çyd ag ev a çôri y le y bo y ledrad yndo. Çœçed yô, bod yn çodçôr a'i erçyniaô ato. Seifmed yô, ymlaif dyd neu nôs y çyd a'r leidy. Oyfmed yô, cymryd fan o'r ledrad. Naômed yô, cymryd gôerç y çan y leidy er celu arno.

Am pob un o hyny dirôy â daô od adevir. Sev yô eu dirôy deudeg buô neu fair punt, a hyny i'r arçlôyd.

Ni dylant talu i'r neb picufo y da,

can nid ynt lovtudiaid. Oni çalant çafael eu dirôy, yr arçlôyd â çeil eu dehol amçanei. Yntau â çeil çymryd tair ceiniaôg yn le y teirpunt, ac yn leg y çyvtaif. O çalant ôyntau çafael y tâl, ni dylant bod yn deholçôyr, nac yn anteifçodev.

O gôedir yr afeifioð uçod, cymaint yô eu gôad â gôad lovtud.

Mal hyn y gôedir ledrad yn çyvtaif Hygôel : lô deudegçôyr am març, a triugaint ariant ; canys hônô lejav març ei çôerç o çyvtaif : a hanner hyny yn çôyr nôd, a'r hanner aral yn çôyr dinod ; a'r deupart o çenedyl y tâd, a'r traian o çenedyl y mam ; ac yn çynesed ag y dylçœent talu ei çalan-as, a'i çymryd. I çôadu eidion, çœçôyr, ac ehun yn seifmed ; ac eu hanner yn çôyr nôd. I çôadu hôç, neu davad, neu baiç cevyn, lô pypm çôyr, a'r nail hanner yn çôyr nôd, a'r lal o çôyr dinod, ac ehun yn çym-med ; ac yna y byd deubanner y taif y tçg y çôy çenedyl, can ni çelir traianu pedôargôyr.

Y seifioð hyny nid â namyn yn ol gyr cyvteifiaol. Sev yô gyr cyvteifiaol, lô y perçenaôg ar ei bod yn çôir ar y dyn taçô y ledrad. Can nid gyr namyn gyr perçenaôg.

Cyd dyçôeto perçenaôg ledrad ar ei çavaôdleveryd ar aral, ac nas dyco i'r dygyn, ni barnôn ni namyn lô yr amdifynçôr.

Cyd gyro dyn ni bo perçenaôg ledrad ar aral, ni dylçir namyn lô yr amdifynçôr o'i çôadu ; can ni dylç namyn perçenaôg gyru ledrad.

Cyd palo taif dyn y bo un o'r afeithiod uſod arno, ni dyſoyd namyn yn dirſoy, oni mynir erlid cyvtaif anudon arno.

Cyd palo taif y lovtud, er maint y ledrad à dyſoeter arno, nid eneidmādeu o ſâl ſeifpūnt; a ſan nas talo, ni dily namyn ei dehol Ereil à dyſoed, ei bod yn eneidmādeu, oni ſeif ei ſgoert.

Poyſynag à deholier o braod y dyvtaif, iaon yſo ido bod yn gor cyſſoyñ ſranoef; ac o hyny alan diſrnaod orſ pob cantrev à bo i'r arclōyd à'i deholo: a hōnō yſo oed deholgōr.

Ni dilyr dienydū neb ni caſer dim yn ei laō.

Poyſynag à dalio leidyſ à ledrad yn ei laō, a'i elōg, ai er cerentyd ai er goert, os adev, taled ſeifpūnt; canys can bo eneidmādeu y leidyſ, ni byd eneidmādeu ev. Oni geil ſalu, deholer yntau mal leidyſ.

Pa dyn ſynag à deholier o braod y dyvtaif, a'i caſael yn y gōlad tros yr oed à toer ido, bid eneidmādeu, oni ſeif à'i pryno; can ni dily ev ei gōlad yn oes yr arclōyd à'i deholio, onid ſan dyſtybod ag ev.

Poyſynag y caſer ol leidyſ yn dybod i'ſo tſy, ac na ſalo ei hebtōg y orſo, bid anteitgodev; ac oni byd antaif deholier.

Poyſynag y caſer ledrad yn ei tſy, ſan bod ei dyvanned yndo, cyd bo ido ev à ſatōo ei ſorſ ſac y ledrad, ev o ſeiſoes piau ſadō ei tſy; ac orſ hyny y barnōn ni y tſy hōnō yn hataōeſy, ac à bo tſyd ag ev, eiſyr adneu: can ni dily

perſenaōg yr adneu ſadō tſy araſ ſac ledrad, ni byd coledig yntau o'r eido.

Nid oes y dyvtaif le y dilyer antaif ſribdail, namyn am laō celain.

Poyſynag à myno ſōneutur dogyn mynag, aed ar yr arclōyd, a dyſoeded tyſōneutur ledrad o dyn ni levais ei dyſoedōyd arno, ai ſac ei boned, ai ſac ei mediant; yna y mae iaon i'r arclōyd dymynu yr eſeiriad ato, a dyſoeded orſo yr hyn tydyſoedpōyd orſo yntau, ac elōg yr eſeiriad y tſyd ag ev hyd ar drōs yr eglōys, a ſroesed ſacdo na tygo anudon; ac o myn tygu, tyged yn tſyntav ar drōs yr eglōys, a'r ail ar y ſanſel, a'r trydyd ar yr alaōr. Ac odynd oed yr eſeiriad ar yr arclōyd, a dyſoeded caſael y cōbyl; a'r arclōyd à dily tygu tycaſael dogyn mynag, pan holo y dyn yn dadlau; ac yn erpyn hyny ni geilir dim. Ni byd eneidmādeu ev er hyny, namyn leidyſ goert. Oni geil caſael ei goert, deholier, mal leidyſ.

Ereil à myn ſadu gōad ido er gyr yr arclōyd, mal er gyr perſenaōg: a hōnō mōyav y coelia gōyr Gōyned ido. O derbyd i dyn caſael cſg anivel ni bo eido, ai ſan cōn, ai yn ſudma araſ, a'i tſymryd ohano heb ſaniad, dirōy à byd, hyd yd el, nac o ſod, nac o gōadaol, nac o prynu, hyd y ſanmed laō: ac orſ hyny y gelōir ev cyhyryn cantatſyr; ac nid à ſelaç y ſanmed laō.

Poyſynag à myno daly ledrad yn laō araſ, deued uſ ſen y peſ à dalio, a gomyned, pōy à ſgoertēidō hōn? Oni byd neb à'i goarſatōo, cymered ev

ſaniad i cymryd yr eido; a gœdi y caſo ſaniad.aed i ford ar yr ynad, ac ſhal y mynaco yr ynad ido, cymered ev, a damtyger. O derbyd ido, yn daly yr eido, dybød goarteidoad, a gôrſgôynebu ido; gomyned yntau, poy à goarteido hon? iaon yô i'r goarteidoad dygœdôyd, panyô ev à'i goarteido. Ac yna y mae iaon i'r haolſgôr dygœdôyd, cam yô i ti goarteidô y meurhi. Ac yna y mae iaon i'r amdifynſgôr dygœdôyd cobyſlgoad, nad oes dim o'r tau ti denyv i; ac y dyd ag nad oes, peſ à't gôahanôs ti à't coled, a pa amſer; ſev aſaôs y mae iaon gôybod hyny.

Coeford yd à da dyn y ſanto; ac o'r tair y gelir damtôg; ac o'r tair ereil ni gelir. Sev yô y tair ni gelir, adneu, a benfyg, a lûg a cymôynas; canys nid iaon holi y le y mae, a holi y neb yd aef ato. Y tair ereil y ſyd iaon damtôg arnadynt, un onadynt ledrad, a'r ail coled o leſged, a'r trydyd yô antyvarc; ſev aſaôs y dylir eu damtôg, oſt nas erpyniôs laô aral o'i laô ev; oſt hyny y geil yntau damtôg yr eido yn y le y gœlo.

Poypynag à myno damtôg yr eido, ſhal hyn y mae ido ei damtôg: Os peſ marſaol à damtôg, damtyged à'i laô aſô ar y le y myno ido. Os anivel à damtôg, damtyged à'i laô aſô ar y cſuſt deheu i'r anivel, a'r laô deheu ar y creiriau; a'r laô deheu i'r amdifynſgôr ar y cſuſtaſô i'r anivel; ac ymhely tyged yr haolſgôr nad oed perçenatôg à dyliai na'i ſrynu na'i gœrtu,

namyn eſo; ac y dyd à hyny nad aef y ſanto, nac yn fod, nac i benfyg. nac yn adneu, na ei gœrtu, namyn ei dôyn o ledrad y ſanto, neu o antyvarc, neu o cſoli, ac enoi y dyd yn yr ôytnos a'r ôytnos, yn y mis a'r mis, yn y tympor a'r tympor, yn y bſôydyd.

I anivel y ceſr tri ardêſô, geni a meitrin, a ſadô cyn col, ac argôaefav.

Os o geni a meitrin y ceif ei ardêſô, gônaed ſhal hyn: doded yn ſen ceidôaid, bod yn eido ei mam, a'i geni a'i meitrin ſanto, ac nad aef y ſanto er pan ſaned ar ei perçenogaef hyd y dyd hônô. Sev y tyô ceidôaid à dylly bod ido, cymydaog uç laô ac aral is laô; nid amçen, gôr uç ei baint ac aral is ei baint; ac o ceif hyny dogyn yô ido.

Oso ſadô cyn col y deôis ei ardêſô, damtyged ar lun tydygœdaſam ni uçod; a gœdi as damtygo, dygœdaſ yntau ei bod ſanto, ai ôytnos, ai mis, ai tympor, yn cſynt no ſan y laſ, a bod ido ev à'i ceidô o ceidôaid cywſeſiaol, ei bod ar ei helô, ai ôytnos, ai mis, ai tympor, yn cſynt nogyd y coles ev yr eido; ac o ceif hyny, dogyn yô.

Os o argôaefav yd ardêſô, dygœded, poy à ardêſô, neu à argôaefav hôn? (O byd yn y maes cymered ei ardêſô aſan y ledrad, a byd tyd yntau. Ac o derbyd i'r argôaefav ei cymryd, damtyged yn ei laô ev, ac yntau ſiau, os myn, ceſiaô ei argôaefav aral, neu dyçôyded ehun.

Ac ymhely y geil hedrad cerdded o laó i laó, hyd tra cafo yn y maes à'i cymero y canto.

O ceif yn y maes à'i cymero y canto, ac ardelo ohano argoafav yn le aral, foder oed ido i ceisio ei argoafav; nid amcen tridiau yn un cymod, pytevnos yn golad aral; ac ymhely y cerda hyd y tryded laó; ac o'r tryded laó cyvtaif diannod. Ac os y trydelao á ceif à'i cymero ohonei, gadael idi; eifyr nad oes annod.

Póypynag à doto argoafav yn pen aral, a palu ei argoafav ido, bid ehun leidyf cyvadev; a hyny heroyd maint y ladarad à dalier canto.

Yn cyvtaif Hygóel y mae hyd yn pedair ceiniaog i bod yn leidyf goert; ac o hyny alan yn eneidmadeu. Ereil á dygóed, o pob anivel pedoartroediaog "à dycer yn ledrad," ei bod yn eneidmadeu; eisioes, diochelav yó hyd yn pedair ceiniaog.

Y leidyf à goertfer, seifpant yó ei goert. Yr hón à bo eneidmadeu, ni dylir dim o'i da; can ni dylir dimóyn a dial, eifyr talu i'r coledig yr eido. Sev acaos, ort na dyl gadao arno un dyled.

Yn cyvtaif Hygóel y bu tal am ledrad, a'r ail tal; ac y fymudós Bledyn máb Cynmyn, talu i dyn ei coled ort ei damtóg. Ei da y ford y cymyno aed, oni byd plant ido. O byd plant ni dyl cymynu, eifyr ei dyledion, a daered yr eglóys.

Ni dyl arclóyd ebedio dyn à dienydio. O dienydier yn golad aral, yr arclóyd á dyl ei ebedio.

Ni byd galanas am leidyf; ac ni byd lys y tógdoy cenedylei tydienydu.

Góyngóyr o golad aral à traiano ag arclóyd, o deliir eu bod yn ladron goert; ac o ledir dylu galanas amlanadynt.

Bradgóyr arclóyd, a fyrniggoyr, a pob dyn à bo eneidmadeu o braod y cyvtaif, ni dylir galanas amlanant.

Fyrniggoyr, o goadant eu fyrnigróyd, goad á dylant deudyblyg.

Sev yó fyrnigróyd, dimóynaó y da ido ehun, ac i'o perçenaog.

Sev yó ledrad pob pef à goater, or à dycer.

Sev yó angyvarç, pob pef à dycer yn amsent, ac ni goater.

Sev yó trais, pob pef à dycer yn góyd o anbod.

Sev yó angodeu, pob pef à dycer yn ti aral. Ni dylir am angodeu namyn dieisioaó y dyn o'i da.

Ni dylir dienydu dyn caef, os pryn ei arclóyd; ac oni ceif dim yn ei laó, ei arclóyd á geil ei diheuraó; ac o acaos hyny yd ys yn devodi i eu harclóydi diheuraó eu haltudion.

Alludion tros mor, neu o golad aral angyviaif, ni dylir, nac am boyd, nac am dim aral eu dienydu, namyn i'r neb pieufo y da eu dieisioaó hyd yn pen y teirnos a'r tridiau.

Am ci, neu ederyn, ni dylir na diróy na dihenyd, namyn camloró, a'i da i'r perçenaog.

NAO asait tán. Cyntav yó, fodi cytor i losgi y ty. Yr ail yó cyfyniaó à'i losgi. Trydyd yó, myned o acaos ei losgi. Pedoeryd yó ymdoyn á

bōylōr. Pymmed yō, lađ tĀn. Cōeç-
ed yō, ceisĭao gōfēymon. Seisĭmed,
cynneu y tĀn oni ennyno. Ōyĭthed yō
todi y tĀn ar y neb à'i lofgo. Naōmed
yō, gōeled ei lofgi.

Pōypynag à myno gōadu yr un o'r
tai hyny, toded lō deggōyr a deugaint;
ac os yn ledrad y gyrir arno, y nail
hanner o gōyr nōd, a'r leil o gōyr
dinod, neu taled yu cōbyl.

Pōypynag à lofgo tŷ, a lofgi o hōnō
tŷ aral, taled Ɔ tŷ à ennynōs; ac
yñhely o tŷ i tŷ hyd y cerdo.

Pōypynag à todo tĀn ar aral i lofgi
ag ev, cĀn ei adev, taled y traian.

Pōypynag à cŷnneuo tĀn yn tŷ ni
bo eido, hyd yn Ɔen y teirnos a'r
tridiau gorbyđ arno ei gōeifred.

Pōypynag à cŷnneuo tĀn yn odyŷ,
can oed cĀn aral y lofgo, ac na cŷm-
ero cĕred y cĀn y neb à cĕrafo cedi ev,
taled traian ei gōeifred.

Pōypynag à dŷco tĀn yn ancŷvarç,
taled ehun ei gōeifred, a'i ancŷvarç.

Pōypynag à arçco tĀn, a'i todī ido,
ev Ɔiau talu ei gōeifred.

Pōypynag à arçco Ɔenfyg tĀn, deued
heb haol heb arhaol arno.

Tri tĀn ni diğōygir: tĀn godaiŷ
maort, a tĀn gevail trevçord à bo ŷait
gōryd y tŷgŷi a'r tai, a hiŷau yn Ɔeit-
ynlō neu yn tŷgŷys; a tĀn ennaint
trevçord à bo ŷait gōryd y ort y tai
ereil.

Pōypynag à cŷmero Ɔeŷ yn adneu
ato, taled ei tŷ lofgi, mal cynt.

O derbyđ ennynu tŷ y meōn trev,
taled ev y deutŷ neŷav à'i herpyniōs
ato; ac o byny alan o neŷav i neŷav.

Galanas nid à yn ol tĀn, namyn yn
ol laō à'i lofgo.

Pa dŷn Ɔynag à lofgo gōdeitĭau,
namyn maort, ev à'u tĀl.

Gōedefau à cŷmero atynt gōeau,
neu Ɔelenau ereil atynt, ac eu lofgi,
ōynt à dŷlyant eu talu; canys dŷlyant
eu cadō tĀc pob coled.

Nid oes cyvlavan à gōnel tĀn dŷn
ar cĀnōd dŷn aral à diğōycer, heb
gōeifred dŷn y cŷd ag ev.

O derbyđ dŷbod moç i tŷ, a gōaŷ-
garu y tĀn yny lofgo y tŷ, a diağ y
moç, taled Ɔerçenaōg y moç eu gōeif-
red. Os y moç à lyŷg, cyhyded yō,
canys dau meredig ynt; ac ort hyny,
yn y bo cyhyded yn cŷvŷaiŷ, ni di-
ğōygir, namyn eu bod erƆyn yn erƆyn.

Na dŷced neb tĀn heb cĀniad; ac os
dōg, taled camlōrō, can ni gōnel dim
ag ev.

Na toded neb tĀn heb gōybod Ɔeŷ à
gōneler ag ev; ac os tŷd, taled traian
y gōeifred.

O derbyđ i dŷn yn dōyn tĀn o tŷ
aral ehedeg tĀn y cĀnŷo, taled ei gōeif-
red, oni geil ar y tĀn bōrō ŷan ohano.

O derbyđ i dŷn mŷned i cĕraŷu i
odyŷ aral, hyd yn Ɔen y teirnos a'r
tridiau gorbyđ arno.

Ni byđ eneidmadeu neb er trais;
ŷev aĀaōs yō, ŷarĀed yō i'r neb à treifir;
canys ei dā à dŷgir yny byđ, a herōyđ
ei Ɔraint y diğōygir ido ei ŷarĀed a'i
dā, ac i'r arĀlōyđ y dirōy.

CYVEBRŌYĐ caŷeg, Ɔedair cein-
iaōg hyd yn Ɔen y Ɔedoarydyđ ar deg
gōedi y ganer; tranoeŷ Ɔedair ar ugain.
Ac os ar tŷd y ceŷir, cŷmāint yō ei

dimoyrn ag un ei nam. Ac ymhely y trig hyd yn pen y bloydyn; ac o feif undyd o'r all bloydyn, pedair ar ugaint ereil, yny bo oyt a deugaint; ac ymhely hyd y tryded bloydyn, ac yna yd a yn triugaint; ac y dily lod yn troynlor; ac yna y mae iaon gôneufur y digoyl arno a dyllo, mac amos, na falfrai bo, na goeinidmarç.

Amos yn tri tymbor ni eyl na'i goert na'i bralnt er porr alan: o hamner ebril hyd hamner mai, a mis hydrev ar ei hyd; ac ody na can ni bo namyn teirnos a fridiau yn pennil, punt a fal.

Falfrai çoeugaint a fal.

Ronfi, neu fomermarç, çoeugaint a fal.

Goeinidmarç, triugaint.

Març goylt, triugaint.

Ynaloyrn, cymaint yd goert ei doy eail a doy çafeg,, ac arno ehun y trydyd; sev yd hyny naougaint.

Alan tri haint y dyllyr bod am feifi març: fac y deri trigolyd, a fac du ysfyvaint teirloer, a fac y lynmeiry bloydyn. Ac alan hoyg yni marçocer yn tyrua dynion a meiry; ac oni loyca na byd tyd y neb a'i goerto; ac o loyca admerer y traiangoert.

Goert troed març ei goert yn çobyl; a'i traiangoert ar ei lygad, a'r traian ar y lygad aral.

Am pob anav ar març traian ei goert a admerir, i am ei çluff a'i çoloren.

Poypynag a laddo faon març, foded març aral yn ei le i'o perçenaog, a laddod yntau hono yny tyvo ei faon çhal cynt.

Mog març ungoert a'i froyn yd; a'i çebystyr ungoert a'i laktudyn.

Poypynag a benfycio març i aral, a goynnovi y bleo i ar ei çevyn, pedair ceiniaog a fal; o tyr y croen hyd y cig, oyt ceiniaog a fal; o tyr y cig hyd yr asçorn, unarçymteg a fal.

Poypynag a dyco març yn ançyv-arç, pedair ceiniaog eçlyn, a pedair ceiniaog o pob falfir or a marçoco. Ni dyllyr dim am difçynu; canys iaon yd difçynu, can eçlynoyd: a hyny i perçenaog y març; a'r camloro i'r arçloyd. Cyd boed març çanto, ni dily namyn ei lo ehun tygôneufur lo cystal ag yr eido ehun; os ei logi a gona, a taler llo ei log.

O derbyd i dyn logi març hyd yn le, ac os tros hyny yd a, taled traian yr elo i perçenaog y març; ac ymhely os da aral; a'r ançyv-arç i'r arçloyd.

O derbyd çlofi març yn benfyg, neu çafael brid aral, fodder març aral yn ei le yny bo iaç y març; ac oni byd iaç, triced çanto hono.

Pedair pedol ac eu to hoelion, doy ceiniaog.

O goertir març a foyl yndo, ac na bo dycityr ei çroen, ni digoygir, oni byd un o'r tri haint, namyn ei lo nas goydiad.

Goert çholes, pedair ceiniaog hyd y pedoarydyd ar deg; ac o hyny hyd yn pen y bloydyn unarçymteg; o hyny nyd yn pen y doyblyned, deudeg ar ugaint; ac yn ei feirbloyd, triugaint; ac yna goeini arnei. Goert ei mog un goert a'i çebystyr, ceiniaog. Ei feifi, tynu çar yn çalt ac yn çovered, a bod yn eboliaog; ac oni byd yarely, ei traiangoert admerer.

Am lo, o'r nos y ganer hyd čalan-
gauav, pedair ceiniaog; o čalangauav
alan, dōy čeiniaog, pob tymbor hyd
yr aost y dylly ei hymol; a naomeddyd
yr aost hono y derčav arnei pedair
ceiniaog am ei lo; ac o hyny alan,
dōy čeiniaog pob tymbor, hyd nao-
meddyd mai; a'r dyd hono čalo, a
deugain byd ei goert; a'i lo á dylly
ymtaif nao eam, a dytly groesyn o'i
pedair tet. Goert ei lo, pedair cein-
iaog, hyd čalangauav; ac o hyny alan
ungoert byd á pob lo. Unarpymteg
ar ei laef; a pedair ceiniaog am ei lo.
O hanner hav alan y dylly ei hymol;
a goedd yd ymholier y derčav pedair
ceiniaog yn y dyd hono; ac o hyny
alan dōy čeiniaog pob tymbor, hyd
hanner maort, neu hyd hanner ebril;
ac yna y dylly čalo, a dyčoydao ei
harant dočov arnei yny bo cobyl ei
goert; ac yna y byd triugaint; ac ymely
byd ei pymmed lo; a hyd byny y trig
yn ei čeledioroyd; ac o hyny alan
damioč. Mesur ei laef, tair modhed
yn ei čoačlaod, a čoeč yn permed y
lestyr, a nao yn ei byd yn amtošgoeo:
sev baod á dylly mesurao y lestyr, baod
yr ynad. Goert ei člust, a'i čorn, a'i
lygad, pedair ceiniaog; goert ei tet,
pedair ceiniaog, pob blōydyn; neu
čavod a'i hoen, ag á čalo čudiao ei
hoen á'i golan fac čačad mai; a hyny
unčoaif. O byd tyterig, deg ar
ugaint pob blōydyn tra bo byo. O
byd cynten am ei laef, ei dōyn y
naomeddyd mai yn le cyviečin ni el
un lodyn yn ei blaen, a gadu i'r neb
pieufo ei godro, a heb čadael dim i'r

lo, a dodi yn lestyr mesur y godro;
ac o byd laeo dōyčoaif yn y dyd,
dogyn yó; ac eni byd, ei dieišoač
o blaod ceirč hyd čoyl Čyric; ac o
hyny hyd čoyl Mihael, o blaod
haid; o hyny byd čalangauav, o blaod
fyg.

O derhyd prynu buoč čyvlo, á čoli
ei čyvlodaod, čaid yó ido čodi lo y
bučail a'r čoraig á'i godroo, nad ev
ei coles.

Dynaod goryó, un čerded yó á
dynaod hanyó; pan doter alan pen
yr iao, y dylly derčavael arno; o
naomeddyd čoevraor y derčav arno
pedair ceiniaog; ac o hyny hyd yn
pen y blōydyn, dōy čainiaog pob
tymbor, a derčav arno; ac ar byny y
trig hyd yn čoečedčoaif; ao o hyny
alan damioč, ac yn čyvgoaif i dodi yn
aradyr; ac od ard o'r bore hyd ečoyd
naomeddyd čoevraor, byd tyd y neb
á goerto; ac onid ard yn erbyn ei
čyvoed čymaint, deg ar ugaint á dyllyr
ei čalu yn ei teifi; ac os y neilfu yd
ard, čaled pymteg pob blōydyn.

Loččorn lo y blōydyn čyntav, un
ceiniaog, yr ail dōy, a'r tryded tair,
a'r pedočared pedair, ac ymely y byd.

Poyčynag á goerto dynaod, iao
yó ido ei gorbod fac tri haint y
goarteg; a fac clavri yn tagor: fac
clavri hyd čoyl Čadric. Y neb á'i
prynu á dylly eu cadó yn le iao, ac yn
ty ni tybo clavri yndo saif blyned
čynt.

Goert porčel, o'r nos y ganer hyd
yny el yn čonno, un čeiniaog; tra
bo yn dynu dōy čeiniaog; sev yó

hyny tri mis; ac o hyny yny el y moç i'r coed banó byd, a pedair ceiniaóg byd ei góert; ac o góyl Ieuan hyd y calan, pymteg; o'r calan hyd góyl Ieuan cōceiniaóg eilgōait; ac yna yd á yn deg ar ugain, mal ei mam.

Teifi hōç, na bo baed fedegaóg, ac nad yfo ei perçyl, a'i gorbod teirnos a fridiau tac y mnynglaóg; ac os ymely y byd, admerer traian ei góert. Cymaint yó góert y baed á góert tair o'r moç.

Am oen, o'r nos y ganer hyd çalangauav, un çeiniaóg á tál; o çalangauav hyd yn þen y blóydyn, dōy çeiniaóg á tál; ac yna y tál pedair ceiniaóg.

Teifi davad, blif, ac oen, a'i gorbod hyd çalanmai tac yr auad, yny çafō ei feirgōaly o'r tavaol neóyd. Am ei teifi, tair ceiniaóg, neu davad hefp: dōy am ei hoen, ac un am ei laef. Ei lygad, a'i çluff, a'i çorn, a'i loščorn, a'i tef, un çeiniaóg am pob un onadynt.

Myharen, tair davad yó ei góert: un ar pob cail, ac un ar ei çorf.

Ac ymely y geivyr; eifyr nad oes i hespin namyn ei bod yn hespin; ac evyrnig yó un blif; sev yó ei teifi ceiniaóg a dimai.

Góert caf pedair ceiniaóg. Ei teifi, góeled, a çlybod, a lað lygod, ac na bo tōn ei heōined, a meifrin, ac nad yfo ei çenaōon. Ac o byd un yn eifieu, edmryd traian ei góert.

Pob anivel glān ei hannergóert yó ei teifi; pob anivel budyr ei traiangóert.

Góert góyd, un çeiniaóg. Góert ceiliaóggōyd, cymaint á góert dōy gōyd. Góert gōyd gor, cymaint á góert ei nyf: sev y dyly bod yn ei nyf pedōar cyó ar ugaint; góert pob un onadynt dimai, neu yfçub haid; a hyny yny dodōont; a góedi y dodōout, un çeiniaóg; a sev á tál yr gōyd gor, deudeg ceiniaóg.

Iār, un çeiniaóg á tál. Ceiliaóg, dōy iār á tál. Pob cyó, yfçub çeirç, neu fyrdliç yny eščyno; góedi hyny dimai yny dodōo; a góedi hyny ceiniaóg á tál.

Gelçi brenin, punt yn çyvtōys; çōeugaint yn ançyvtōys; triugaint yn ei blóyd; deg ar ugaint yn ei çynloft; pymteg or pan çaner yny agoro ei lygaid.

Milçi brenin, o byd cyvtōys, çōeugaint; yn ançyvtōys, triugaint; yn ei blóyd, deg ar ugaint; yn ei çynloft, pymteg; or pan çaner yny agoro ei lygaid, fait a dimai.

Colōyn brenin, punt á tál; colōyn gōr fyð çōeugaint; colōyn máb ailt, pedair ceiniaóg; un góert á'i çōstaóg tom.

Gelçi máb uçelgōr, un góert á milçi y brenin.

Pa çi þynag á bo i máb ailt, un çerded yó á'i çōstaóg tom. Pōyþynag þieufō çōstaóg tom, pedair ceiniaóg á tál.

Buçeilçi á el y bore yn blaen yr yfçrubyl, ac á del y nos yn eu hol, yr eidion telediōav á tál.

Nyf hebaóg, punt á tál; ei çyó fuð, çōeugaint; goedi bo mudair a

góen, punt os brenin pieubyd; os mab uſelgôr, ſœugaint o byd mud-air; os cyô tud, triugaint; hœyedig, o byd hebaôg, pedair ar ugaint.

Nyf lamyſten, pedair ar ugaint; cyn ei myned yn mud, deudeg ceiniaôg; gœdi yd el yn mud, pedair ar ugaint.

Pa ederyn pŷnag à bo i taiaôg un-gœrf byd à iâr.

Gœrf henleu, pedair ar ugaint; gœrf cynthaid, unarpymteg; tarô-haid, deudeg ceiniaôg; haid y cŷnt-haid deudeg ceiniaôg; haid y tarôhaid, oŷt œiniaôg. O derbyd heidiaô haid œedi aœft, pedair ceiniaôg à tâl; a hòno à gœlôir aſfelhaid. Gœrf mod-rydav gœnyn, pedair ar ugaint; ac ymhely hyd çalangauav; o çalangauav alan henleu byd, a pœdair ar ugaint à tâl. Aſfelhaid nid à yn henleu hyd çalanmai; ac yna pedair ar ugaint à tâl.

Trydyd hely tyd, haid gœnyn ar gœryſgen.

Gœrf hyd, o çalangauav hyd gœyl leuan triugaint à tâl; a naôugaint camlorô amfano. Ac o gœyl leuan hyd y calan deudeg golôŷt cyvteſtiaôl y ſyd yndo, a triugaint ar pob un onadynt; ſev yô y golôŷtion, ei dœy gœaneg a'i deudœrn, a'i tavaôd, a'i laôron, a'i çalon, a'i herôf, a'i au, a'i dœylevyn, a'i tœmon, a'i hydœylen, a'i œolvœyden; am pob un camlorô. Sev yô eiriv hyny. IXL o gœarteg.

O derbyd dybod cœn y brenin yn ol hyd a'i lað, pœpŷnag pieuſo y tîr cymered y cœn a'r hyd, a çadœed hyd

hanner dyd heb ei bligiaô, os y bore byd; ac oni daô y cœnydion, bligied yr hyd, a çadœed y cîg a'r croen, a liſied y cœn, a dyced çanto atrev; os hanner dyd, çadœed hyd naôn; os naôn, çadœed hyd œedi goſper; os œedi goſper, çadœed hyd y bore, a tanu mantel arno. Oni deuant tra-noet, devnydied y cîg a çadœed y croen, a'r hydœylen i'r cœnydion. O deuant cyn devnydiaô y cîg, tœder çœartaôr i'r neb pieuſo y tîr: y çœartaôr dylôr i pob perœen penygen, a'r çœartaôr tac i pob perœen cyla.

O derbyd elôg ar hyd, pieuſo pŷnag y cœn, perœenaôg y tîr piau y çœartaôr dylôr.

Pœpŷnag à çæſo lœdyn glân yn marô ar tîr, ev piau çœartaôr; a'r neb pieuſo y tîr piau namyn hyny.

Pœpŷnag à çæſo lœdyn marô o byd budyr ar tîr aral, ceiniaôg à œeif, a'r lœdyn i'r neb pieuſo y tîr, ac ni œeif o'r mân aniveiliaid gœylt namyn hyny.

Pœpŷnag à çæſo bydav, ceiniaôg à dyly, neu y cœyr, a'r bydav i'r neb pieuſo y tîr.

Pœpŷnag à tŷno annel ar tîr aral heb ei çœniad, pedair ceiniaôg am agori ei tîr, a pœdair ceiniaôg am ei çau, ac à bo yn yr annel, a çæmlôrô i'r brenin.

Un-gœrf yô iôrç à bœç, a gavyr ag iŷrœel, ac elain à myn.

Croen ŷç, oŷt œiniaôg; croen hyd, viii; croen bœç, vii; croen eôig, vii; croen davad, i; croen gavyr, i; croen iôrç, i; croen lyôynaôg, viii; croen dyvyrœi, viii; croen blaïd, viii; croen

beieu, xxiv; croen loflydan, exx.

Góert deroen, exx; o byd dóy-
taine, lx am pob un enadynt, o bydant
dybrefed a tan ni boynt dybrefed, o
bydant o untov; góert trofdeine a
dyrco talon y pren, xxx; ac amyn
hyny brig byd, ac nid oes góert arno,
eifyr camloro i'r brenin; am góentur
tol arnei, xxiv, a hyny i perysaog y
noed, a'r camloro i'r brenin. Góert
cygynderoen, ni del fréyt arnei, iv;
góert colloyn, xxiv; o tynir un colen
o'r colloyn, iv; pob pren a argóedo
fréyt un góert a colloyn yó, eifyr
dero ac aval; imp, iv a hyd galan-
gauv tac goyneb goedi yd impiar; o
hyny alan ii pob tymbor yny argóedo
fréyt; ac yna triugaint á tál: ac ort
hyny y mas un darded á lo buoc.
Avalen fur iv á tál yny del fréyt
arnei, a goedi y del fréyt, xxx; pob
pren a plāner yu goascaodgoyd, xxiv
á tál: pob pren ni fréyto, iv; eifyr
yóen; pob caine o'r mangóyd, i á tál.
Góert y góyd, i eu perpenogion yd
ant.

Am y goenyn. Góert henleu, xxiv;
góert cynthaid, xvi; góert tarohaid,
xii; y tryded haid, viii; yr haid
dyntav a del o'r cynthaid, xii; yr haid
dyntav a del o'r tarohaid, viii; yr
haid dyntav a del o'r tryded haid, iv,
heb dercavael; hōno á gēloir ascelhaid;
ac ni dyly heidiaó byd oedi oest.

Góert modrydav goenyn xxiv; ac
ymely y byd hyd calangauv; o calan-
gauv alan henleu byd pob un, a xxiv
eu góert; eifyr ascelhaid ni byd hen-

leu byd calanmai; can ni goys yna ó
byd byó.

LYMA y goales loróert ab Madang
bod yu éryne yfērivau góert y mī a'r
doirevyn, a'r cyvar, a'r logyr yd.

Cyntav yó, poydynag a distrydio
nevad y brenin, taled deugaint o pob
gavael a dyndalio ei nen; sev yó hyny
goep colovyn; pedoar ugaint ar y nen,
a coeugaint ar y gotai.

Nevad mab ucelgōr ugaint ar pob
gavael a dyndalio ei nen; sev yó hyny
goep colovyn, a'r dag ar ugaint ar pob
un o'r gotai.

Ty mab ailt, dag ar pob gavael a
dyndalio ei nen, a dag ar ugaint ar
pob un o'r gotai; haviy, pedair ceini-
aog; cynhaunyty, dyt ceiniaog.

Poydyng a hōrio tai yn antyvit-
iaol, taled pedair ceiniaog am pob
pren bras, i am y dorau a'r emhisiogau,
iv; am talait, iv; am y trofan, iv;
am y pentan, iv; am pob paol, a
gōialen, a cledren, i; y polion fyvag,
a'r ceibrau, i; goasg pren, i; aset,
i; tō ty, a'i açore, traian góert y ty
á byd arnadynt; a traian y tō á byd ar
yr açore.

Lyma góert y doirevyn. "Brycan y
brenin coeugaint á tál; gofenyd, pedair
ar ugaint; ei pair, coeugaint; ei cig-
gōain, pedair ar ugaint; ei telyn,
coeugaint; ei cygōairdorn, pedair ar
ugaint. Telyn penceord, coeugaint; ei
cygōairdorn, pedair ar ugaint; ei taol-
bōrd, coeugaint. Corn yd yw y brenin,
punt á tál; a'i dorn cygōeifas, punt á
tál; cora y pancynyd, punt; y tri

corn hwy a dylant bod yn bustin. Pob tlos brein, i am ei hollau, a'i modroym, a'i dyrn, punt a talant, can ni dyly ev damtôg.

Brycan mab uwelgor, ix; ei gopen-yd, xxiv; ei eulor, ix; ei digteuain, xii; ei telyn, ix; ei dygocidorn, xii; ei taolbord, o byd asforn morthil, ix; o byd bhen corn hyd, xxiv; o byd corn etlion, xii; o byd pren, iv.

Cerwyn ystylaod, o byd y brenia pleabyd, xxiv; o byd mab uwelgor, xii; o byd mab aih, vi; pob cerwyn amren, iv.

Sar a nllen, iv ar pob an; budai, ii; celorn, i; anmai, i; caryn traed, i; padei hiairn, i; holl pren a el yn lyn, iv; pauol yd, iv; heggyn yd, ii; pauol helig, ii; heggyn helig, i; pauol goyn, i; boyal lydan, iv; boyal dyannud, ii; boyal becan, i; fômp, ii; taradyr perned, i; efil, dimai; cryman, i; goelau, i; tao, i; caib, i; godyv, i; gyllyv, i; falgyl, dimai; ctopter, dimai; wrydeo, dimai; cangyr, i; fer, dimai; holl dowyv, fyrlig; cownogyl, fyrlig; fact, fyrlig; turnen, fyrlig; goertyd, fyrlig; cygladur, fyrlig; ystylaod dirôyn, fyrlig; fust, fyrlig; crenenlyn, fyrlig; ordôyn; fyrlig; yspodol, fyrlig; tao pren, fyrlig; forç, fyrlig; cribyn, fyrlig; ysteb deirç, fyrlig; dul lin, fyrlig; cyd iâr, fyrlig; baroy, fyrlig; lyoiadur, fyrlig; lyoeroen, fyrlig; dryç, fyrlig; fyggen, fyrlig; gevel pren, fyrlig; mail, fyrlig; oist, damtôg; evyden, damtôg; wryped, damtôg; gradel, damtôg; ysteraf ac a portyn arnoi,

damtôg; taret, damtôg; mortoyl, damtôg; byterad, damtôg; eidion goedi yd ymgladuo a'i telediorôyd, damtôg; pob pat ni bo goert cyvhaif damtôg a byd arno; cigdyfgyt, ii; dyfgyt aral, i; gogyr, i; fidyl, i; erib, i; eubolmaen, dimai; noe, i; claoz pobi, i; taf bleo deudeg cyvelin, ii; taf loyv deudeg cyvelin, i; torç mildi brein, viii; torç mitçi gorda, iv; cynlyvan mildi brein, "iv;" cynlyvan "mildi" gorda, ii; cynlyvan olstead, viii; tom ty, iv; caod teilao, i; berva, i; ysten prid, damtôg; costrel, damtôg; honfost, xxiv; gevyn, xxiv; gleisfadeg, xxiv; penloydeg, viii; balegtoyd, iv; gleisfad, ii; car, ii; ystrodur, i; ystrol, ii; breidavyn, ii; presnal goedes, xxiv; y peitynen a'r clorion, viii; y fôylma, viii; y carvanau, a'r troelau, a'r troedlasau, viii; ofer gov, exx; oiaion maor ix; einiaon dyrtog, viii; meginau, viii; gevel gov, iv; ord, a cameg, a tetraor, a cōynsyl, a frooryd, a carnyd, am pob un o hyny, iv.

Goert breuanty, pant; triugaint ar pob maen ido; a triugaint ar yz heicirn, triugaint ar y goyd, ar y ty, xxx. Breuan, iv; y maen uwav, ii; y maen ifav, ii; ar y breuanbof, iv.

Gōao, iv; boaa deudeg fact, iv; boyaharyv, ii; oledyv, o byd breuliv, xii; o byd gōrymsaid, xvi; o byd gōynsaid, xxiv. Tarian, viii; o byd calclafar, neu eurtalc, xxiv; Luryg, damtôg; penfettin, damtôg; pyrooya, damtôg.

Cyrtôy, viii; froyn euraid, viii;

frôyn arianfaid, vi; frôyn ystanaid a dulys ac evydaid, iv; yspardunau euraid, iv; yspardunau arianfaid, ii; yspardunau dulys, ac ystanaid, ac evydaid, i. Rai á gadant orf braint y cyvtôy y dôy gôartavyl a'r tair cegyl; ereil á gadant gôert cyvtaif arnadynt: sev yó hyny, gôartavylau, o bydant euraid, viii; o bydant arianfaid, iv; o bydant evydaid, neu dulys, neu ystanaid, iv. Bron-
tegyll un cerdded ag un gôartavyl; y dôy lorcegyll, ii: fuder, iv; panel cynnogyl, i; panel liain, i; canôyl, i.

Hofanau maor, viii; dôy hofeoas, vi; dôy yfyóos, iv; botysau cynnygl-
aog, iv; esgidiau cáreiaog, ii; góint-
ysau, i; góregys, o byd aur neu
ariant, damtôg; oni byd, i; modtôy,
damtôg; cae, damtôg; cylel éllun, i;
cylel éel, i; honfas, i; fôyl, i;
góregys laódyr, i; breictôy, damtôg;
claor taolbord, damtôg.

Dreva éeir, iv; dreva amydd, viii;
hual hajarn, i; hual pren, fyrllig;
hestaor, fyrllig; cogail, fyrllig; corn
canu, pieusó pynag, ii.

Rai á dygóed am dilad, panyó dam-
tôg y syd arnadynt; ereil á dygóed,
panyó y dul hónó y syd arnadynt;
sev yó hyny, mantel górym, xxiv;
pob mantel dinefig, xxiv; pob capan
dinefig, xxiv; pob tudedyn pentan,
viii; crys a laódyr, xxiv; cynhugyl,
damtôg; teispan, viii; lenliain, viii;
penliain, viii; funen, iv; penéuóc,
i; ystcin, o byd eido y brenin, punt;
o byd eidi y brenines, punt; o byd
eido ucelgór neu, ei góraig, cxx;

tuóc máb ailt, neu ei ystcin, lx; tuóc
taiaog, xxx; tuostog, iv.

Cyóair, y gauav, ii; cyóair, y
góaantôyn, i; penfest aradyr, i;
olóynau, ii; propóylau a'r facarnaod,
i; pob iau a'i pystylliau, i; pystyl,
fyrllig; cartpren, i; irai, i; og, i;
draenclóyd, i.

Góert y naó aelaod gočyvurđ yó
hyn: ar pob un o'r deutroed, çóebuó
a çóeugaint ariant; ar pob un o'r
dóylaó, çóebuó a çóeugaint ariant;
ar y deulygad, çóebuó a çóeugaint
ariant; ar y dôy góeus çóebuó a
çóeugaint ariant; ar pob un onadynt,
çóebuó a çóeugaint ariant.

Góert y naó aelaod gočyvurđ yó
hyn: ar pob un o'r deutroed, çóebuó
a çóeugaint ariant; ar y dôy çail
cymaint á góert y naó aelaod gočyvurđ.

Góert y tavaod cymaint ag eu góert
óyntau ol; canys ev ag eu hamdifyn.
Góert bys troed, buóc ac ugaint ar-
iant; góert y baod, dôybuó a triugaint
ariant; góert bys byčan, buóc ac
ugaint ariant; góert ei eóin deg ar
ugaint; góert y cógyn uçav o'r bys,
unarpynteg ar ugaint a dimai a traian
dimai; góert y cógyn perved, triardeg
ar ugaint a deupart dimai; y cógyn
isav, pedóar ugaint: a hyny yó góert
y bys. Góert pob un o'r danfed buóc
ac ugaint; góert pob un o'r ystcired,
dôybuó a deugaint ariant; canys bučail
y danfed ynt. A cymaint á hyny ol
ar y cyf ehun: sev yó y cyf, y pen,
a'r corf, a'r čaly; canys yn hyny y
geil yr enaid bod; orf hyny y mae
ungóert yntau á hyny ol.

Tri arþerygyl dyn: dyrnaod yn þen hyd ei emenyd, a dyrnaod yn corf hyd yr emysfar, a fori un o'r pedoár post. Teirpant á ðeif y neb á arçoler y ðan y neb á'i harçolo. Sev yó mefur ei medyginaeð y ðan y neb á'i harçolo, punt, heb ei boyd; neu naó ugaint ðan ei boyd, a'i góaeddilad. Medyginaeð goreð, xxiv; medyginaeð rudeli, xii; medyginaeð lysiau, iv; ei boyd þeunoef i'r medyg, i á tál. ei góleuad þob nos, i á tál. Tair craif goðyvarç y syð: un ar góyneb, ac aral ar troed, ac aral ar laó; xxx ar troed; lx ar laó; cxx ar góyneb. Pob craif ðudiedig, iv. Creuan, pob afçorn tón, xx, oni byð amtyfon am ei byçaned, cymered y medyg çaoð, a doded þen ei elin ar y laór, a'i laó uç þen y çaoð, ac o çlyóir ei sain, iv; oni çlyóir, ni ðylyir dim.

Góert góalt bonedig, i am þob bys a dóy am y baod "á el yndo."

Góert góaed tyð, xxiv; góert góaed caef, xvi. Sáraed þob dyn, heróyð el braint y telir ido; a fri góaed ni ðigóygir: góaed daint, a góaed craç, a góaed tróyn: i'r arçloyð y telir diróy amfano; ac ni telir i'r neb þieufo y góaed; canys coledig ynt; eu sáraed hagen á telir.

PÖYÞYNAG á gónel cyvar á'i çilyð, iaón yó ido toði bod órfo, a çyvarbod y laó á'i çilyð; a góedi góneloynt hyny ei çadó yny darfo y magyl: sev yó y magyl deudeg eró; sev yó mefur yr eró, trihyd gronyu haid yn y modbed; trihyd modbed yn y þalyv; trihyd y þalyv yn y troed-

bed; pedair troedbed yn y beriau; oyð troedbed yn yr eiliau; deudeg troedbed yn y çefeiliau; unarþymteg yn yr hiriau; a góialen çyhyd á hòno yn laó y geilóad; a'r geilóad yn blaen yr yçain, ac ystór yr hiriau yn ei laó, a hyd y cyrhaedo o hyd braiç a hyd y góialen, mal y cyrhaedo dau eirionyn y tir. Yr eró çyntav i'r amaeð, a'r ail i'r heieirn, y tryðed i'r eifevig tyvarç, y þedóared i'r eifevig góelt, tac tòri yr iau, a'r þummed i'r geilóad; ac ymely y cerða yr eró i çoreu i çoreu yr yçain, eityr na tòrir yr iau y tygðynt hyd y díoedav; a góedi hyny eró y góyð; a hòno á çelóir y çafnað; a hyny unçoaif yn y blóyðyn.

O derbyð idynt mynu góahanu, góedi darfo y magyl, oynt á çalant os mynant góahanu, oni byð ambod a'u fóym.

O derbyð cau dól ar yçain a maró un onadynt, pa aðoed þynag á'u dyco, iaón yó çafael ei eró ohano, Od amþeuir y perçenaóð na ty çafó yr ýç çam y çanfo ev, creiráer hyd na daef ei çam ev órfo ev, nac am ei boyd, nac am ei góafanaef: a hòno á çelóir eró yr ýç du.

Cyð góneler cyvar ag ýç, ac na del ev i'r lavur, a çau dól arno, ac na darfo na çylç na dau, ni ðyly çafael dim.

O derbyð bod ýç yn çlav, ai o brío ai o þeð aral, iaón yó o'i perçenaóð çyndal þen yr iau.

O derbyð i dyn mynu góertu ýç o'r cyvar tyçyvarer, ni ðyly ei çóertu oni

darfo y cyvar, na'i brevnidiau; ac os gona cyvoed undyd cyn cafael ei eró, colli ei eró; ac os góedi cafael ei eró, cyndal pen yr iau ohano.

Paob piau dóyn eu devnydiau i eredig, nac yf na heicirn na petau ereit'r bo ido. Góedi y del pob pet atadynt, yr amaeſ a'r geiload piau dodo y tain hyny yn digoal, a góneutur ido cyſtal ag i'r eiddun ehun. Y geiload á dylly cau arnynt, mal na bo fytyviſ, ac na bo fycaſ, a galó mal na fóroent eu calonau; ac oderbyd drogidyntyn hyny o meſur ev á'i tál, neu ynte ei ló na gónaeſ ido góaeſ nog i'r eiddun ehun.

Yr amaeſ ni dylly talu yr yſain onia brió, ac os brió, taled, neu góaded. Yr amaeſ á dylly cýpórt y geiload o daly yr yſain; ac ni dylly elóg namyn dau byrieuóys.

Góedi y darfo y cyvar, paob piau cýrcu ei devnydiau ato atrev.

Carſgór, na marſ lyvnu, ni henyó o'r cývtaif.

Ni dylly neb dodi goryſcór ar yf ei cilyd heb ei cániad, onid ambod byd.

O derbyd bod amtyſon am dryg-ar, edryſer eró yr amaeſ, a dyvned ei hár, a'i led; ac órt hóno góneler i paob cyſtal a'i cilyd.

O derbyd bod amtyſon fóg dau cývargór, am lír góylt ac aral faet, a'r nail yn mynu eredig y góyd, a'r lál heb ei mynu, onid ambod á'i dog facdo, iaón yó ido eredig i'r lál y tír á bo cánto.

O derbyd bod amtyſon am eredig, a'r nail yn mynu eredig yn pel a'r lál yn agos, ny ni á dygóedón na dyllyant

dyvned namyn ſhal y galont yr yſain cýrhaedu eu budelo, ac eu góed yn góan dal yn cádarn yn eu cymod.

Ni á dygóedón na gélir cymynu yf á bo yn cývar, heb cániad y cývargóyr; can ni dylly neb cymynu namyn y pet a mado; ac ni mado yntau ar hóno.

Nyni á dygóedón na dyllyr i yſain á bo yn cývar nac eu góyſtlaó, nac eu hadgavaela; can ni dylly góyſtlaó namyn á bo yn ei mediant; a hóno nid ydyó.

Póypynag á gónel cývar, a góedi hyny cyvaru ag aral, ny ni á dygóedón dylly bod yr yſain hyny yn y cyvar cynthav; a can gónel cánt cyvar góedi hyny, ev á dylly cýndal pen yr iau yn pob le y gónel.

Póypynag á gónel cývar, ac na del na dyd na dau i eredig, ny ni á dygóedón, nac o bod nac o cýpel y del, hyd na dylly ev dim o'r á arder hebdo.

Ni dyllyr dodi na meirſ na cefyg na buóc yn aradyr; ac o dodir hóy, cyd erfyllo a cefyg a góarſeg, ni digóygir; ac y cýd á hyny ni dygóed y cývtaif, onid ambodir idynt, dylly un eró.

O derbyd i dyn cývaru yf, a dóyn yr yf yn ledrad, ny ni á dygóedón, na dylly daly pen yr iau, ac na dylly cafael ei eró.

O derbyd i dyn cývaru yf, a bod yn góel cánto dodi aral yn ei le, ny ni á dygóedón na dylly ei ſymudaó heb cániad ei cývargóyr.

Ni dyllyr ſymudaó yf á cývarer yn tyſ ar y góelt, heb cániad y cývargóyr.

Ni dylly neb cymryd amaeſ onia góybyd góneutur aradyr, a'i hóyſiao;

canys ev á dyl ei gónesur yn dōbyl.

Pōyþynag þieuso yr heieira, cy-
gōeiried oyut yn dilestair i'r geiload
ac i'r amaef; ac ni dylant un cy-
þorí.

Y geiload á dyl digōalu y pyðyl-
iau, a'r ieuðoydon, a'r gōdyn; ac os
hirgōed byd, y torçau byçain a gōdyn
y dolau.

AM lōgyr ŷd. Pob perçen ŷd þiau
ðadó ei ŷd; a þob perçen yfçrubyl
ðadó ei yfçrubyl; ac orf hyny y mae
iaón i þaób ðaly ar ei ŷd; ac y sev y
mae iaón ðaly ar y gauavar ariant hyd
gōyl Sanfraid; ac o hyny alan diðmōyn;
y gōāantōynar o gōyl Sanfraid hyd
ðalanmai ariantal; o ðalanmai alan
diðmōyn y lōgyr.

Yn þob amfer y dilōg yfçrubyl o
ðarçar ni dylir namyn ariant; sev ðal
y dylir talu ariant: ceiniaog o març,
a ðimai qeidion, ebaol, neu eboles, o
þen y pedōarydyd ar deg alan, gōedi y
ganer, ceiniaog amiano; lo o'r pan
ganer hyd ðalangauav, ei gōarçae o'r
pryd pōyðilyd, neu tra boynt yn
dynu eu gōarçae o'r pryd pōyðilyd,
neu eu cymyßgu ag eu mam; sev
hyd y dylant dynu, hyd ðalanmai;
ac o hyny alan un baint ag eu
mam ynt; y moç, a'r devaid, a'r
geivyr, a'r gōydau, a'r ieir, ail
ðeois onadynt á dylir; y perçyl
byçain, o'r pan ymçeloent biðoeilyn
á'u trōyn, un çyvtait á'u mam.

Yn y çyvtait y bu hōç, o'r moç ac
un o'r manyfçrubyl; can ni bai namyn
tri lōdyn onadynt. Sev açaos oed
hny, moç á ðai i'r neb þieusoent, a

hōç á irigai i perçenaog yr ŷd. Ni
dylir hōç o dōyhōç; can nid ðai y
moç i'r perçenaog o trigai ymely. O-
ðyna y fymudōyd o'r pymteg lōdyn
moç, un; ac o'r deg lōdyn ar ugaint
o'r devaid, ðavað; ac o'r geivyr, a'r
ieir, a'r gōydau, un o'r deg ar ugaint
ymely. O derbyð na çafer cyviverōç
á hyny ar yr ŷd o'r moç, herōyd tai,
iv o'r pym lōdyn moç; ereil á dygōed,
panyo ceiniaog o þob un o'r moç á
dylir; ac o þob pym lōdyn o'r devaid
a'r geivyr, i; a hevdyd o'r gōydau a'r
ieir, oni çafer cymaint ag y dylir un
onadynt, oy o þob un onadynt. Ac
ni dylir dal ieir ar ŷd, namys y
pyfçevnos cyntav yð hauer; ac o hyny
yny ðel graon ni dylir; ac o'r pan
ðel graon y dylir gōedi hny.

Pob gogaor o'r yð ymçogorio dyn ag
ev, cadoed paób ei gogaor, bid tyð yr
yfçrubyl. Sev yó gogaor, ŷd gōedi
cygōeirier i ar y tir y tyvo arno; a
þerlan, a bresyç, a līn gōedi ei mēdi,
neu yn çard heb mēdi, a gōair fçç,
a tō tai, ac eu haçore, a çēntin,
a þob peð á bo perçynas i çard ag
ev: gōnaed yntau ei çard yn çan
ðadarned ag na çalo yfçrubyl ei tōri;
a çan tōrer, ni digōygir ido ev, eifyr
ieir, a gōydau; sev açaos yó, can ni
çelir cau façdynt; canys ehedeg á
çalant: a'r yfçuborïau á dylant eu
bod yn agored o'r pan el yr yfçub
çyntav yndynt i elōg gōynt yndynt
hyd ðalangauav; ac o lygrir yn hyny
o amfer, digōycer ido. O ðalangauav
alan cauer yr yfçuborïau ðal y dylir;
sev ðal y dylir eu cau, dodi tair bau-

cor ar y logail, a flaid ar y drôs, a fri
fôym arno; dau ar ei gôegil, ac un
fecdi; ac o fôrir digôycer, a'r yd, a'r
yſcubaôr: ſev y digôygir, yſcub iac
yn le y clav.

O derbyd i dyn caſael yſcrubyl ar
yd, a bod amtyſon hyd na caſed, gater
yn lô y deilad.

O derbyd lygru yd, ac na gôdiôeder
yr yſcrubyl ar yr yd, bid yn lô y per-
çenaôg eu glanâu; can ni gélir tyſt-
iolaef ar anivel; cyd as dygôeto paôb
eu gôeled, ni gŕymia. Ni dylir lô
gôeilyd amianadynt, can ni gŕymia
cyd aſever, os y perçenaôg a'u di-
heura.

O derbyd cael març tros çae yn yſu
yd, nid iaôn ei daly, namyn dimôyn
lôgyr, oni diheurir.

O derbyd caſael na març nac anivel
aral, â'i deultroed blaen ar yr yd, ni
dylir ei daly; can ni bu yn cobylyd ar
yr yd: ac ni gélir cobylyd o ancôbyl:
oni glanêir digôycer y lôgyr.

O derbyd i dyn tidaô ei çafeg yn
emyl yd, a'r ebaôl yn lygru yr yd, ac
na caſer ei daly, cymerer y çafeg o'r
le y bo yndo, a dycer i'r tŷ, a dalier
yr ebaôl yn y tŷ, a dycer y çafeg i'ô
le, mal cynt: a lyna y gôylt â deily y
dov: ac nid ymçôel yn ançyvtaif arno.

Loi, ac ôyn, a mynau, nid faid i'r
deiliad eu helôg tros ei eçôyls o'r
pryd poyçilyd; can ni byd març un
lôdyn er ei çoarçae o'r pryd poyçilyd.

Y teirô o hanner hav hyd aôſt, ni
dylir eu daly, nac ar yd nac ar
gôelt; canys yn yr amſer honô y byd
terôyn y gôarçeg prevadôy. Nid iaôn

daly y teirô o aôſt hyd gôyl Mair
çyntav; canys yn a y byd tervenyd y
cynblifed. Nid iaôn daly tarô un am-
ſer yn ol buôç tervenyd.

Nid iaôn daly baed un amſer yn
moçyria.

Ni dylir daly y meheryn, a'r
byçau, o gôyl Mihaçel hyd çalan-
gauav.

Ni dylir yr yſtalôyniaid o hanner
ebril hyd hanner mehevin.

Ni dylir ebaôl ar ol ei mam: a
honô â gélôir ſaefebaôl.

Ni dylir daly moç ar yd, oni çefir
yn yſcubaôr, neu ar gôerçlaôd, o
gôyl leuan hyd y calan.

Pôypynag â myno gôeirçlaôd, cad-
ôed o gôyl Padric hyd çalangauav:
ſev yô gôeirçlaôd tîr dimôyniant nam-
yn i gôair, a çlaôd yn ei çylç: ſev pa-
ham y cedôir hyd çalangauav, ôrf
dylu ei lað dôygôaif. Pôypynag â
çafô yſcrubyl ar y tyô gôeirçlaôd honô,
cymered ohonei mal o'r yd. O der-
byd ido eu caſael arnei, ac nis gôdiôaôd
arnei, cyd aſever, "ni dylir" di-
môyn lôgyr am gôelt.

Pôypynag â gônol çae yn çylç yd,
dalied ar y gôelt â bo yndo, mal ar
yr yd; can ni dylir gôeltpaôr yn a.

Ni dylir neb gôelt cadô, amçen â
dau gôelt: çae a gôeirçlaôd. Ac os
myn yn çadô, cymered çroes y çan yr
arçlôyd, a çadôed honô ev.

Mal hyn y dylir daly yſcrubyl ar
yd: o bydant gôylt, yn buarf alan;
ac yſcrubyl dov, eu gôarçae y meon
ac alan; ac o byd yſcrubyl i dau dyn,
na çymyçger; ac o byd amtyô, na

cymsger; ac o dodir ynŷd fôymer pob fai onadynt. Y moŷ nid iaôn eu fôymaô, namyn eu daly. Yr ieir, a'r gôydau, iaôn yô eu fôymaô yn eu daly.

O derbyd i dyn erçi gôyŷtyl am ŷd ar oed gôyŷtyl, ni dŷly ei ŷui namyn ar gôyŷtyl ŷd; a gôyŷtyl ŷd ni dŷcôyd, hyd ŷalangauav.

Pôypŷnag à dalio ŷd ar maç, ai o lôgyr yŷcrubyl y cynhauav, ai o prynu, ac nas gomŷno hyd ŷalangauav, nis dŷly: ŷev aŷaôs nas dŷly, ôrt mŷned y tymŷor nad iaôn ei gomŷn; can nid iaôn gomŷn y blôydyn yn ei ŷilyd.

Pôypŷnag à dalio yŷcrubyl, ac yn ei daly ev gôneufur cyvlavan, pa çyvlavan pŷnag à gôneloŷnt, y deiliad pŷiau ei daly; canys dŷly yr yŷcrubyl dŷbod heb haôl, heb arhaôl, namyn talu i'r deiliad yr eido.

Pa dyn pŷnag à dalio yŷcrubyl, cyd as elygo i ŷori, ni çyl ei braint er gôneufur gôel no'r iaôn.

"Pôypŷnag à dalio yŷcrubyl, ac eu diŷor hyd aŷrev, ni dŷlyir dim idynt; can ni dŷlyir dau daly am un lôgyr."

"Pôypŷnag à dalio yŷcrubyl, a gôrŷaôd gôyŷtyl cyvŷeifiaôl, er mynu ariant, o byd marô yr yŷcrubyl, ev á'i tál."

"Pôypŷnag à dalio yŷcrubyl laôer, ac attal un, ar medôl ei dŷlyu tros eu gôeifred yn çôbyl, ac elôg y leil i çerded, ni dŷly namyn à del ar yr un lodyn hônô."

"Pôypŷnag á çaŷo manyŷcrubyl, ai gavyr, ai davad, ai hôç, deôifed y deiliad ai cyvŷiv yny del y lodyn ehun,

ai ynte ceiniaôg o'r davad, neu o'r gavyr, gôedi dalier pŷmgoait; a çein-iaôg o'r hôç pan dalier, neu araôs cyvŷiv yny del ei lodyn yn çôbyl."

"Pôypŷnag à del i elôg yŷcrubyl tros ereil, iaôn i'r deiliad gomŷn ido ev á ŷaiv yn pob peŷ troŷtynt; ac oni ŷaiv, ni dŷly ev ei elôg ido ev. A çyd bôynt marô yr yŷcrubyl çanŷo ev ymely, ni ŷelir. Os yntau á ŷaiv yn pob peŷ, cymerer gôyŷtyl y çanŷo, a maç ar ei dilŷŷrôyd; ac o derbyd dŷbod perçenaôg i andilyŷu y gôyŷtyl, ev á dŷly o'r eido ev dŷbod yn ei le ei çyŷtal cyn mŷned y lal y çanŷo."

"Y gôyŷtyl à gôyŷŷlo y gôraig, ni dŷly ei gôr ei andilyŷu; na'r gôraig gôyŷtyl y gôr ymely."

"Pôypŷnag à bo lôgyr maôr ar ei ŷd, a çaŷael yŷcrubyl arno, a mynu ohano çan yr yŷcrubyl hyny dimôyn çôbyl, ni dŷly namyn talu ido ôrt lô perçenaôg yr yŷcrubyl a'i lygrôs, na maôr na byçan ho; a hyny á dŷly bod yn un tyô y dau ŷir, ac yn un oed eu har: a hônô á çelôir yn dimôyn lôgyr. ŷev y dŷlyir ei gomŷn, cyn calangauav."

"Pôypŷnag á ŷymudo ŷd i ar y ŷovyl hyd ar y gôyntôn, a gôneufur y dás ar y gôyntôn, cyd lycrer yna ev, ni diçôygir."

"Un çyŷtaif yô y lin à bo eiŷyr gardau a'r ŷd."

"Nid çes un dyn herôyd braint à dŷlyo na diçôyco lôgyr."

"Ni dŷly neb godro yŷcrubyl bliŷ ac ôynt yn daly, heb çaniad y deiliad, cyd bôynt eido."

"Ni dylly y deiliad ceisio perpenaeg neu tynnyd da anwyvodedyn, nac yn yrryferubyl; ac ni dylly yntau eu celu bôy; ac os cel, taled o bydant maro, neu o folant o'i gôal ev."

"O DERBYD i dyn ynbyd bratu dyn aral ag aryv, ac o'r brat hono ei hed yn hir yn gorgoed, a dybod agau ido, nis digoyg cenedyl yr ynbyd y dyn; canys o annoyd hir haint y oles y dyn ei enaid."

"O derbyd i dyn tanu fôyd ar ei avon, neu y môr, a myned gôydau, ai aniveiliaid ereil, yn y fôyd, a brioiâs y fôyd dan yr aniveiliaid, a'u maro byntau o afaos y fôyd, nis digoyg yr un onadynt i'ô dilyd. Or derbyd i eidion, neu anivel aral, myned y meon y fôyd, a brioiâs y fôyd, a diaro yr anivel, iaon yô dimoynt y fôyd; canys iaon yô tanu rôyd."

O derbyd "dylly" da i dyn, ac am y da hono foi oed ido, a tyn yr oed cafael o'r cyndogyn y tal, a tyn-dyg ido, a dygôedoyd na dylly gort-aod; can ni bu faid yr oed, namyn er ceisio y da. Pôypynag â foder oed ido, neud eido yr oed; gonaed yntau â myno, ai araos yr oed, ai talu cyn no'r oed.

Pa anivel pynag â laddo dyn bouedig, a ceisio o'r cenedyl dodi galanas amfano, nis dilyant, cyd adover; sev afaos nas dilyant, can ni geil un dyn talu galanas; ac na dilyant talu i cenedyl gôeifred anivel eu câr. Ac ort hyny y mae y le y telir y lortad yn le y gôeifred.

Pôypynag â dyllo da i aral, a ceisio ohano talu da anwyvodedyn,

neu tynnyd da anwyvodedyn, nac yn yrryferubyl, onyd na bo ar ei helo, namyn hyny. Sev yô da anwyvodedyn, da ni galo y dyn y telir ido ei dycôyn tanto y ford y myno.

O derbyd i dyn myned i hely, a doctra hely, ac cloz er anivel, pa anivel pynag bo, a tynarvod con segur ag ev a'i ladd; y con cyntav â'i dycôynas pieubyd, onid con y brenin bydant y tai segur. A lyna hyd y dylly yr helgor cyntav bod yr anivel ar ei helo, oni yncôelo ei gôyneb part ag atrev, a'i dycôyn i ar yr hely; a cyd boed y con yn hely, ac yntau goedi yngadâs â'i con, ai dylly dim; cyd laddo con segur ev, y fain hyny pieubyd.

O derbyd i foderad i ar y ford gôed-ed anivel, a boro erbyd, ai â maen, ai â faef, i ar y ford, a'i erlid yoy godiedo, â'i dylly os medyr; ac nid iaon ido, ei faefu, na'i erlid, onis medyr, i ar y ford.

Pôypynag â myno hely pyfgod, a tynvodi pyfg ohano, a'i ymlid, acar ei ymlid ev, myned y pyfg yn fôyd aral; o tynvaid, y cyntav â'i cyvodes pieubyd.

O derbyd i dynion gôneufur ambod am hely pyfgod—heb y nail, y pyfg cyntav â lader i mi heb y lal, y dioced â lader i mitau; ac ni la namyn un; y tynvaid â dygôed yny bo tynvoded dylly tanu dau hanner.

O derbyd i dynion hely pyfgod, ac yn eu hely dybod dynion ort eu ladd, amyna tan o'r pyfgod, dynt â'u dilyant, oni derbyd eu dodi ar gôdon,

O byd gŵr â dau arclloyd, a tîr ido

a tan pob un onadynt, yntau á dyly
talu ebedio i pob un onadynt.

O byd gôr á deulir a tan arclôyd,
yntau á dyly talu o'r tîr môyav ei
dylyed ohano ebedio.

O derbyd i cerdedgôr altud i clevyçu
ar ford, a'i marô, pa tîr bynag y bo
marô, ev á tál pedair ar ugaint ebedio;
a'i da, namyn hyny, i'r brenin; o
byd gôraig, unarpymteg.

Ebedio merced y tyô gôyr tydy-
gôedafam ni učov cymaint ag eu
hebedio.

Ni tál gôraig byf namyn un am-
gobyrr o cylvtaif; a sev y tal hónó orf
braint y tîr yd henyô ohano: ac ni
dyly neb talu trosti, namyn ehun; ac
oni byd i roi, ai o'r tād, ai o'r brodyr,
ai o'r cenedyl, ac na cymero mäs ar
yr amgobyrr, ev ehun á dyly ei talu.

Pôypynag á treifio gôraig, taled ei
hamgobyrr; canys ni tál gôraig namyn
un amgobyrr, orf braint arclôyd y tîr
hónó, bid nac orf braint y cenedyl,
namyn orf braint y gôr yd aef ido.

O tîr afaos y telir amgobyrr: un
onadynt o fod ac estyn, can ni bo
cygôelogaç. O cýgôelogaç cýhoed-
aog, can ni bo fod ac estyn.

Tair merced ni dylyir amgobyrr:
merç edliç, a merç brenin, a merç
penteulu; can ni dylyir ebedio i'oeu
tadau, namyn eu hemys, ac eu han-
oyl-côn, ac eu hebogau, ac eu
harvau. Merç ni dylyir; can nid oes
a'i gomyno; ni dyly yntau amgobyrr
ei merç ehun.

Ni dylyir i un goahaliaef ebedio yn
herôyd ei dylyed vaor; y byd tyd

yntau o pob dylyed beçan; onid hyn
à derbyd ido: cymryd tîr ohano, a
myned yn braint mäs ucelgôr, er
caeted hagen y tîr à çafô, ev á byd can
tyded á tîr mäs ucelgôr; ac o hyny
alan, amgobyrr ac ebedio á tál yntau,
thal y talo mäs ucelgôr: cyn no hyny
ni talai namyn á talai yr edliç.

Amgobyrr merç pencenedyl, a dyf-
tain, a maer cyçelaor, punt o pob un
onadynt.

Pob cylvtyô dyn or y dylyer amgobyrr
ido, cymaint yô amgobyrr ei merç á'i
ebedio.

Amgobyrr merç pob pencerd, a'i
ebedio, or á estyno arclôyd penceird-
iaef ido yô çoeugaint. Pob cerdaor
aral yny byd herôyd ei dylyed ehun,
nac altud bo, na frevtadaog: ymely y
tal ei amgobyrr a'i ebedio.

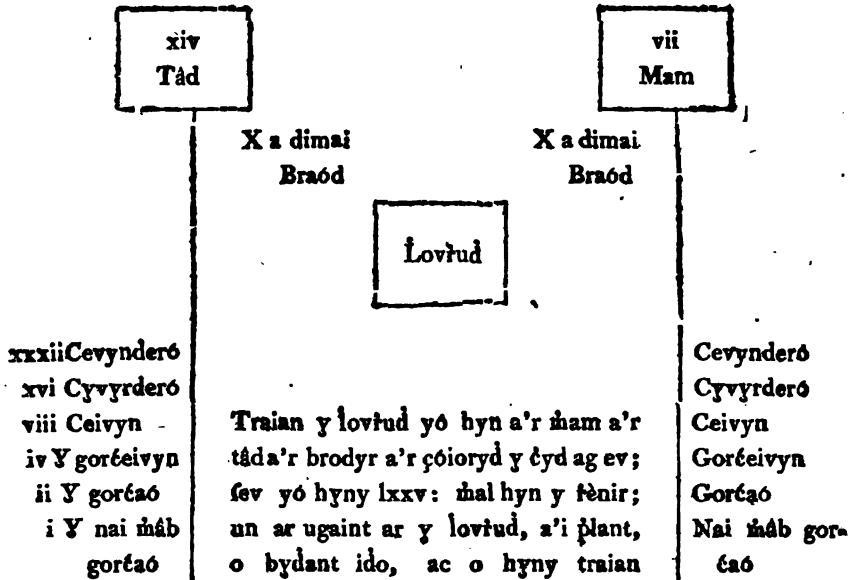
Pob pencerd or á estyno arclôyd
penceirdiaef ido, y brenin þiau ceisiao
ofer ido; nid amçen no telyn i un, a
çrof i aral, a þibau i'r trydyd. Ac
oyntau á dylyant pan boent marô eu
gadao i'r brenin.

Pob pencerd telyn á dyly y çan y
cerdorion telyn goedi yd ymgadaoent
á telyn taon, a mynu bod yn cerdaor
cygôeifas; a bod yn eirçiad, pedair
ar ugaint ei gobyrr; ac á dyly o pob
dovod or á çafôent, nac o erçi, nac o
cývarôys neifiaor, tan deugôr, can ni
bo yn y le, os gomyn: sev yô cyvarôys
neifiaor, pedair ar ugaint, a hineir
beird; ac yntau á dyly ei goafanaef
thal gôr medianfus arnadynt.

Itai á dygôed panyô dyn amdiven-
hedig yô cyvarç cyfyl; creil á dygôed,

panyó derōen ā lader yn ancyvarç ar panyó hōn yó cyvarç cyfyl yn iaōn:
 trev tād, priodaor ā dylly dodī mantel; sev yó hyny pan bo càr yn cŷf i'r
 arno o'i čudiao fac ei gōeled a bod yn lovtud o'i fan o'r galanas, ac yn gomhyn
 yn gōaradgōyd i'r trevtadaōg ei gōeled. maç: mal hyn y fēnir galanas gōaf-
 lorgōert mab Madaōg ei fīoes ā dygōed, garaōg—

ar y lovtud, a'r deuparf ar y plant; dōyn dyn yn čerentyd, na ei gōahanu
 oni byd plant, taled ehun, a'r traian ā'i čerentyd.

ar y tād a'r mām; sev yó hyny xxi O derbyd i dyn lad aral ā gōenōyn,
 ereil; ac o hyny y deuparf ar y tād, galanas deudyplyg ā tāl; canys fyrnig
 a'r traian ar y mām; y trydyd traian yó, neu yntau yn eneidmadeu, am y
 ar y brodyr a'r çoioryd; sev yó hyny nail galanas; a'i dihenyd ev yn e-
 xxi ereil; ac o hyny dōy ar y braōd, gōyls yr arclōyd, na ei črogi na ei
 ac un ar y çōaer; y cyf y gōehenais y lofgi ā myno. Os gōadu ā gōna, foed
 a tç; yna mae fāid i'r lovtud mynegi gōad lad celain yn deudyplyg; sev yó
 ido y cyf mal y mae ei čerentyd, her- hyny lō çōečanigōyr.

oyd tydygōedafam ni uçov; ac y cŷd Y dynion ā gōnel gōenōyn er lad
 ā hyny bod ido o cŷd-čarant ā bo ereil ag ev, deōis i'r arclōyd idynt ai
 digaōn i čadō bod yn gōir ā dygōed y eu deol ai eu dihenydu. Os gōadant,
 lovtud. Sev ataōs y mae da cyd- toent lō çōečanigōyr.

čarant: can ni dylant yr efronion na Pōypynag ā holo pēf, a dybod i'r

maes, ac yn y maes ciliao ohono, a bod yn goel canto teoi no holi; y cyvtaif a gad ido teoi; canys ydyo yn ei deois, ai holi ai na holo, cyd galo yr amdifyngor galó am braod; ac o acaos ei bod ev yn ciliao, mynu ei dybarnu o'r da, ni góyl y cyvtaif bod yn iaon ei dybarnu o'r eido, nac o'i haol; namyn cau gortodes yr oed i myned heb un oed o'r maes: os ev á derbyd toi maç ar à barno y cyvtaif, ac eiste yn ei plaid, a deſreu holi a goarantao ateb; a goedi hyny ceifiaó oed orf port, a dygodeoyd y dylu: canys ymdeois yd óyv. Ac yna dygodeoyd o'r amdifyngor, cyd tyvo yf deois nid ydyo; can ni cytain goartal can deois; ac neu deoifaiſt tiſau holi; ac orf hyny y dodav miſau ar y cyvtaif, na dylu tiſau ciliao; ſev y góyl y cyvtaif yna nad oes annod ido, namyn goneufur cyvtaif dyló. Ac os ev á góna yr haolgor gadao y maes, doter croes tacdo nad ei; ac od á, galóed yr amdifyngor am braod; ac yna y góyl y cyvtaif ei bod heb haol yn oes yr arclóyd hónó; a feir buo camloró i'r brenin. A heróyd ereil, yn deudyplyg.

Am moróyngóraig, goedi foder i gor, a hiſau yn moróyn, a heb dyſgu denſi, od darſai dóyn trais arnei, rhai á dygodeo na dyluai coóyl; ereil á dygodeo y dyluai; nyini eiſioes á dygodeon, póypynag à tóro moróyndaod góraig, dylu ohano talu idi ei coóyl.

Póypynag à beicioco góraig o lóyn a perſ, namyn yny aſo na gorſo arnei ei meitrin, namyn ei caóiau; ſev

acaos yó, can ni cawas hi grym ei gor, na góyl y cyvtaif dylu o honei hiſau bod yn eiſioedig o'i acaos ev.

Rai á dygodeo nad maç maç góraig; nyini á dygodeon, bod yn maç y maç á todo góraig, can ni galer maç o góraig. Pan goatogóraig maç, ſev y goataá góyr y cyd á hi; canys gór á goata, pa dyn þynag y bo haol arno, a gomeð ohano, dybod i goneufur iaon am yr haol yn pob dadlau y bo gomededig ev ohano, heb camloró á tal. O derbyd ei dybod yntau i'r dadlau, ac gadao ohano y dadlau yn ancyvteifiaol, a galó o'r haolgor am braot o cyvtaif; ſev á góyl y cyvtaif y cyvlavan yd aet yr haol amtanei, i barnu i'r haolgor, a camloró ar yr amdifyngor am gadao y maes yn ancyvteifiaol, ac yna oes yr arclóyd þieufo y maes y dyd hónó, na caſo iaon amtano. O derbyd ido yntau dybod i'r maes, a dygodev haol ac ateb ohano, a barnu o cyvtaif ei bod yn coledig, hóno á cýl yn traçygydaol.

Póypynag à myno goneufur cyvtaif á'i cilyd, cyntav yó o honei toi maç ar cyvtaif, a goedi hyny eiſted yn cyvteifiaol; ſev mal yd eiſtedir yn cyvteifiaol, eiſted o'r brenin á'i ceyn ar yr haul, neu ar y drychin, mal na bo ei góyneb ar y drychin; a'i dau hynai v un o pob tu ido; ac ody na y góyrda yn ei cýlç; a'i ynad lýt fac ei bron; ac ynad y cymód ar y neiltu ido; a'r efeiriad o'r tu aral ido; a heol cyvargóyneb ag ev, i myned i'ó braodle, ac i dybod; a'r dóyplaid o pob tu i'r ford; a'r dau cytaos y nefav i'r ford.

o pob tu idi; a'r dau perçenaog haol yn ford; a plaid yr haolgor â'i laô afo
y perved; a'r døy çanlaô yn eifav; a ar y ford; a'r dau figyl yn sevyll uq
plaid yr amdifyngôr â'i laô deheu ar y ðen y dau çyçaôs.

Góyrda	Hynaiv	Brenin	Hynaiv	Góyrda
Efeiriad		Ynad	Ynad	
Canlaô	Amdifyngôr	Cyçaôs	Haolgor	Canlaô
Rigyl		Rigyl		

Ac yna gomhyn i'r amdifyngôr, Póy dy çyçaôs? póy dy çanlaô? Ac yna enói póy ynt hōy; ac yna gomhyn idō, á dyd ev çoli neu çafael yn eu pen hōy? Ac yna dygōeded yntau ei doddi. A gōedi hyny gomhyn i'r haolgor, a dyd yntau yn ðen ei plaid y syd y çyd ag ev? Ac yna y mae iaón idō yntau dygōedōyd, Dodav çoli a çafael. Ac yna y mae iaón cymryd y çanfyt bod ört çoli neu çafael am yr hyn tydygōedafam ni uqod: a hòno á gelóir yn tylgōed. Ac ody na cy-çaôsfeð; ac ody na cymered yr ynad, a'r efeiriad, a'r figyl y døy çyçaôsfeð à dadçanent, ac aent alan a barnent herōyd y døy çyçeuçaeð. Ac o byd faid gair cyvarç, anmonent çenad i gomhyn i meón; a gōedi hyny doed yntau i meón, a çymered bod ört ðraód, a maç ar gōbyr; a gōedi hyny dadçaned y ðraód; ac ody na byd dilys yr haol hòno byð.

O derbyd doddi gosteg yn y maes, ac ody na angostegu o un yn y maes, tair buð camloró arno, a bod yn angolo y

gair hónó, ac idō ev, ac i'r cyçaôs.

O derbyd i dyn rodi ariant neu yfçrubyl ar aral, ac o'r da hónó cyvneóidiaô ac elóa o'r neb y daef ato; a çeiçiaô o'r neb pieufo yr ariant yr eló; nyny á dygōedón, na dyllyr, onid ambod à'i dug idō; canys nid á solt aian diebryd; ac ört hyny, ni dylly namyn yr hyn à toes ar y lal.

O derbyd i dyn dybod yn trōyded dyn aral, ac yfçrubyl çanto, neu á da aral; pan ei ymtait ni dylly mnyed çanto nac epil, na fail, na çludair, na dim, namyn cymaint ag à daef çanto o byd; onid ambod a'i dug idō.

O derbyd dōyn hōç i dyn yn ledrad, a meitrin o honei epil çan y dyn à'i dōg, a gōybod o'r perçenaog yn y le y bo, a çeiçiaô ai hi ai hepil; nis dylly namyn hi ehun, o byd; ac oni byd, ni dylly dim; canys nid á solt aian diebryd.

Poyçynag à gōrfoto iaón o açaôs tebygu ei bod yn arçlōyd ar haol, a dylly holi pan mnyo; gater idō yntau ðeidiaô; ac o ðaid undyd a blōydyn,

bid ei haol yn haol trablóydyn; a casael hi yn moróyn, bi d hifau a hòno ni dylir iaon byf amlanei.

O derbyd i dyn doyn adgavael yn ancyvreitiaol tra ei fevyn, a'r haol yn ír; ev á dygóedir, na dily cyvtaif nyó gónel, am yr hyn y gónaef ev ancyvtaif amlano ev fyadmeróyd tra-fevyn, a'r haol yn ír mal cynt.

O derbyd i dyn mýned yn mac, a fýn tervynu yr haol ei mýned yn elavgór, neu yn mýnac, neu yn fýóyl, ni fýbyco ev dilyu ohano ateb; nyni á dygóedón dilyu ohano dygóiraó à edeóis tra bo byó. Ac un o'r leod ni dily y máb bod yn le y tád: sev átaós nas dily; can nid edeóis dim o'i áa ido, namei góyllys; ni dily yntau fevyl trosto o dim, namyn ei egóyllys.

O derbyd i dyn holi cyn oed na colí na casael, er hyny hyd ei oed ni derbyd ido.

O derbyd i dyn yn dydiau dydon na colí na casael ni byd ír hyny, oni byd dodí oed colí a casael yndynt; ac os hyny á dodir, cóbyl á colir; ac ymely am íir a daiar yn amferod y dilyir eu carparu.

O derbyd i moróyn dygóedóyd ar gór doyn trais y arnei, a'r gór yn góadu, a dygóedóyd ohonei hifau yn ateb, Oni dygóst ti trais y arnav mi, moróyn óyv mi etóa; sev y barn y dyvtaif ei hefryc; sev á'i hefryc yr eulig. O derbyd ido yntau ei casael hi yn góraig, ni geil y lál ei góadu; yna taled y gór y dygóad hi arno ei freisíao, ei cóóyl, a'i góynebgoarf idi hi, a'i hamgobyf i'ó harclóyd, y a'i dilyfroyd. O derbyd ido yntau ei

casael hi yn moróyn, bi d hifau a braint moróyn, ac na colod ei braint er hyny; nid amten er ei frowi.

O derbyd doyn trais i ar moróyn, ac yn y trais hòno casael beiçioçi, ac na góypo hifau póy y tíd, a'r ar-clóyd yn mynu amgobyf, a hifau yn dygóedóyd na dilyir idi; canys trais á ducpóyd y arnei, ac nē fýlir i un góraig á dycer trais y arnei talu amgobyf; sev á dygóed y dyvtaif yna difodi yr amgobyf i'r arclóyd; can ni galós ei áadó fac trais, ac ev yn dilyu ei áadó. Cyd ampeuer hifau am hyny, ni çefir y çenti na nyn ei ló ehun ar bod yn goir á dygóed. Sev y bernir máb y fyó góraig hòno orf çenedyl ei mam ei braint yny góypo póy bo ei tád.

O derbyd i górdygóedóyd bod góraig yn beiçiaóg, a'r góraig yn góadu, a'r gór yn adev, a'r arclóyd yn mynu yr amgobyf, taled y gór y fyd yn adev; can nid oes góad tros góafav.

O derbyd damtóg pef á goerf arno o dyvtaif, a bod yn móy y damtóg no yr goerf cyvtaif; yr ynaid á dilyant efryc ai cam y damtygóyd; ac os cam, góneler arno dyvtaif anudon: sev yó hyny naó ugaint canfloró, a'r eglóys yn ei ol.

O derbyd i dyn gyru pef ar aral i çreiriau, a goedi y gyr ei diheuraó, hónó á gelóir yn dyvtaif anudon; can ni geil na bo anudon y nail ló onad-ynt.

O derbyd i dyn gyru braó ar aral, ac o'r braó hónó colí ei enaid o'r dyn; efrycer o pa heróyd y gyróyd y braó, ai yn heróyd braó, ai yn heróyd pef

aral; ac os yn herôyd aral y byd marô, ni digôygir; os herôyd y dyn â gorug y braô y coles y lal ei enaid, taler ei galanas.

Pôypynag â dyco creiriau i dadlau, ac eu ceisio o'r plaid aral â oed yn erbyn y creiriau â daet canfo ev; nynt â dygôedon, na dylly ev y creiriau hyny yny darfo y dadlau hyny alan: cyfredin byd y creiriau i paob yn y maes.

Nid faid creiriau yn dadlau â gôneler y meon mynoent, can yô plas y creiriau.

O derbyd bod cyvtaif yn dadlau, ac na bo creiriau yn y maes; nynt â dygôedon, na dyllyr oed i ceisio y creiriau, namyn tra catoo yr ynad y braodde, a hyny yn egôyllys yr ynad.

O derbyd i ynad barnu cam, a'i ambeu amtanei, ac na cündycier gôystyl yn ei erbyn cyn cyvodi o'i braodde, onis myn, ni dylly ei cymryd

byt oedi hyny.

Tri cadarn byd, arclôyd, a drud, a didym: sev acaos yô, maen tros iaen yô arclôyd: sev yô drud, dyn ynbyd; ac ynbyd ni gelir cybel dim namyn ei egôyllys: sev yô dyn didym, dyn heb da ido; ac ôrt hyny, ni gelir cybel da yn le ni bo.

Tair provedigaet â gelir ar anivel: un yô, pôypynag y lader ei ci; o dygôed ei bod yn bugeilci, ev â dylly ei provi; yr ail yô, o derbyd i dyn lad ci o acaos ei bod yn cünderiaog, a gorfgoynebu ido o perçenaog y ci, a dygôedoyd nad oed cünderiaog, y dyn â'i ladaod â dylly ei provi: sev mal y dylly; ei tygôeled ev yn ymlad â con ac â dynion; neu ei tygôeled gôedi tyyfu ei lavaod; trydyd yô ci cündeyodig, o ledir, ev â dyllyr provi arno ei bod yn cündeyodig ar bratu dynion, neu ar gôneufur cyvlavanau ereil.

Mae elle enheueret etelir sarhaet id heudin heruet eubrein canaheuer nam uret eneile Pan torer naut ebrenin sarhaet eu idau ahono atelir idau heruet iueren. Aoes unlhe ebar no enad braut eniuaratdele niddleher emustalau ac eef oes ene lhe emae nauet taudauc enad anbraut. Mae elle etal estraun o alanas kemint abraut enelle enucier aralanas maab ad duco iuam ikenedel aralle ikan eneb aueicus droftau Pa tris derin goillt nidele neb eollat heb kaniat ardir arall ac olletyr mae edial sef eŷ etri bene kicuaran acgaran ac erer sef euu edi al am bobun camlure ac ir neb bieufo etir deugein. Aoes gurt teir punt oledrat gandamtuc kefreisial arnau nideleher na dirue na dihenid Mae edeu adeteleir iddale pale benaceker aetdunehet ereglues ac ena ihellhug mab doolef adinco tat keftauan dorftau hunu eoe Bei darfei sillau pen den ac ef on keŷku ac na oetut mae edial adeleir am danau hun eo edial diru emlad ae sarhet irgur caguerht itrecullte sef eohene pederarugent Aoes ungaet auo mae iuerht noffederarugent os goaet kein deluas

AMRYW BERTHYNASAU I GERDDORIAETH.

CERDD DANNAU.

Llyma y prif dyniadau.

Y tyniad croes a'r hirvys tros y tannau a'r bys yn ei le ei hun, a'r graenvys tap vwrddwn y cyweirdant, a'r bys bach yn ei le, a'r tant lleddyv uchav a chrsdant y vawd, a'r graenvys a'r hirvys tros y tannau.

Ond weithiau bydd rhai o'r cyweirdannau uchod yn dyniadau; ac weithiau bydd rhai o'r tyniadau uchod yn gyweirdannau . . . . . amser pan ddel mewn cerdd. Crychiadau fydd yn cyflenwi rhwng cyweirdannau a thyniadau; ac weithiau lle fawr y bys y cyvrivir tolciau, neu dolciadau à fydd yn gwafaneuthu yn lle bwyadau; a phlethiadau fydd yn tegau rhwng cyweirdannau a thyniadau, ac yn amryveilu pob un ar ei gilydd.

Dywedwn bellach am y cyweirdannau, y tagiadau, y tyniadau, y cyfylltiadau; y rhai fy yn dangaws lleisiau gwahanedig, bob un o honynt yn amryvaelu.

Rhaid yw fon bellach am y cyweiriau, y rhai fy yn dangaws lleisiau gwahanedig, yn amryvaelu, ac fydd a'u perthynas yn wahanedig oddiwrth eu cilydd.

Pum cywair y fydd yn favedig ac yn warantedig; ac o'r rhai hyny gellir gwneuthur à vyner o gyweiriau.

Un bys i grythor a geidw dri chywair: nid amgen isgywair, crasgywair, a lledvgywair; a hyn y mae yr hirvys yn ei gadw.

Y mynagvys fydd yn cadw y gogywair a'r bragodgywair. Ac wele dyma y pum cywair privedig.

Bawd i grythor fydd yn gwafaneuthu ac yn amryvaelu yn mhob cywair yn nghyver y pedwar bys ereill. Y graenvys, a'r bys bach fydd yn gwafaneuthu ac yn amryvaelu yn mhob cywair yn eu rhan eu hunain.

Peb bys fydd yn cadw arno y bragodgywair, o'r achaws y mae yn cael ei enw; oblegid vod peth o bob cywair yn ei vyfsg; ac o herwydd hyny y gelwir ev y bragodgywair.

Pedwar rhyw Dannau Lledvcon fydd, sef;

Tannau lledvcon y bragodgywair.

Tannau lledvcon y gogywair.

Tannau lledvcon isgywair.

Tannau lledvcon y lledvgywair, o'r hwn y mae yn cael ei enw.

Oblegid yr hwn a wypo yr hyfbyrwydd heb ddyfsg celvyddyd, ni bydd ev athraw, namyn tebygw'r cerdd.

Govyniad.

Pa sawl gwaith y dichon cwlwm cydgerdd vod mewn cainc? "Dwy-waith, o bydd byr y mesur; pedair gwaith, o bydd hir y mesur; heb na mwy na llai: ac o bydd mwy na llai, cam-vesur yw. Wyth o dyniadau a chyweirdannau á savant bob un yn lle ei gilydd, heb na mwy na llai." *Cafgliad Didrevn.*

Atteb.

Ni ddichon bod athraw cerdd heb y mesurau hyn*. O Lyvyr yr athraw Thomas Kelli o Retelgarwys †.

Yn yr un Llyvyr y mae 24 Mesur yn henwedig; ac yr hanes canlynawol am danynt.

Llyma y 24 mesur o gerdd dannau wrth reol vesur oll, val ag y cyvanfoddwyd mewn eisteddvod o vlaen llawer o athrawon celvyddyd, o Gymry cywraint yn y gelvyddyd, ac ereill o Wyddelod, yn amser Grufydd ab Cynan; ac á ddodwyd ar lyfrau, drwy orchymyn yn yr amser, ac a adysgrivwyd oddyno yr unved dydd ar ddeg o vis mai yn y vlwyddyn un mil, &c. ‡

Amryw Glymau ar y Crás Gywair, ni fonioedd y Dr. I. Davies am danynt, o'r Cafgliad Didrevn.

Alban Benfin	Dir Mac a Delgi
Alban Voelvin	Dir Corfynywg
Alban Rhydderch	Dir Carlidan
Alban Erun	Dir Trwsfyl
Alban Du	Dir Cordilethach
Dir Carfin	Dir arall ar y Carfin
Dir Graftolawg	Dir Fawran
Dir Gwrgan	Dir Cantudlon

* *New*, A phwybynag á wypo hyn yn ddigon myvyr, ni phalla o'i gelvyddyd un amfer, nac o ateb drofti yn gyvreithlawn. Ac velly y tervyna y dosparth á elwir, Llaw a throed a chlutt cyvarwydd cerdd dant. *Cafgliad Didrevn.*

† Gwel y pethau á ddyly pencerdd eu gwybod yn Llyvyr Gram. S. D. Rhys, T. D. 298.

‡ Gwel ychwaneg am hyn yn ngramadeg S. D. Rhys, T. D. 303.

Divr arall at Alban Rhydderch	Divr Alvach
Divr Flangwtfen	Divr Brud Odidawg
Divr Gwrgod	Divr Tudyr Bach
Divr Macmon Hir	Divr Macmon Byr
Divr Toddyv	Divr Cerfchwch o Ddeheubarth.

Oc yr un Llyvyr y Canlynawt.

Alvarch	0000.0000.11111111
Macmon Hir	00.111110111110011.
Brath yr Ysgol	10100100101101001011.
Gwrgan	1101011001011010011.
Gorfiniwr	1100101111001011.
Hwyrwyn Gowri	011110001111.
Mac y Mynvaen	110000.
Tutyr	1100100
Brud	0010001011011101.
Dewis Hywel	11110100.
Odid à'i gwypo	010100101011.
Cwlwm Gruffydd Grythor	110101101.
Fwrain	110101101.
Cwlwm Brido	1111001110110.
Trwsgyl	0000111100001011.
Trwsgyl Trwyngi	01001011.
Alban Rhydderch	0110110001.
Cwrri	1000101110001011.
Cercyrt	1001100010011101.
Gochel Geibio	
Cell Ieuan vab y Gov	10101111.
Mac y Delgi	
Toddyv	011110.
Cenedlon	1000111010.
Trefnal	1000111010.

Y Pedwar Mesur ar ugain Cerdd Dant, Oc y Cafgliad Didrewn.

Alvarch	⁺ iii ^k iii
Mac y Mwn Hir	⁺ ^k ⁺ ^k ⁺ ^k ⁺ ^k ⁺ iii iii i i iii iii i i ii.

Cotitillas	k + k + k + k i ii ii iii i ii iii.
Coral dan	k + k + k + k iii i i ii i iii i.
Corfinfan	k + k + k i i ii i ii.
Carfi	k + k + k i iii i i ii.
Cwrlog	k + k + k + k i ii i i ii i ii.
Wicfach	k + k iii iii ii.
Toddyv	+ k + k i ii iii ii.
Mac y Delgi	+ k + k + k + k + k + k iii i i iii i ii i iii i ii.
Calchan	k + k + k ii ii iii i i.
Rhinart	k + k + k + k i i ii iii ii ii.
Macamwn Byr	k + k ii ii iii.
Mangler Gwrgan	k + k + k + k + k + k i i iii i ii ii ii ii.
Brath yn *	k + k + k + k + k + k + k i i ii i i ii i i ii i i ii i.
Macamwnvaen	+ k + k + k ii ii iii ii ii iii.
* * * * Bach	k + k + ii ii ii ii.
* * * *	+ k + k ii ii i ii.
Brud Odidog	k + k + k + k + k + k ii ii iii i i ii i iii i i.
* * * *	k + k + k + k + k + k ii ii i i iii ii i i ii.
Alban Rhydderch	k + k + k + k + k + k i i ii i i iii i ii i ii.
Trwsgyl Mawr	+ k + k k + iii iii iii i i ii.
Corfgolovn	k + k + k + k ii i ii ii i i ii.
Trefi Heli	k + k + k i iii iii iii ii.

Tyniad yn rhol y Crythor yw Cywirdant yn rhol y Telyniwr.

* Enwau allan yn y mânau hyn.

Hyn gan Gruffydd Hiraethog, yn ei lyvyr, 1522.

Cor Alun.	Suran Wdan.
Pfalm Wgan.	Ymryfon Flaengoesgrech.
Cwlwm Serchog.	Cor Tinpan.
Cwlwm Llywelyn Vychan.	Marwnad yr Athraw o Vedd
Cwlwm Hen ar Dro 'r Tant.	Cor Elvyw.
Trimwchl Was Mair.	Fowran Newydd.
Aen Badarn.	Cwlwm Davydd Athraw.
Cadarn-yn Nghadair.	Cor Elvan.
Alban Hyvaidd.	Dau Gwlwm ar Anghywair.
Alban Hwlcyn.	Cleddeu Cerdd.
Alban Hyddig.	Cor Careg.
Alban Dyrn.	Cor Elvydd arall.
Alban Bridi.	Cwlwm Gw. ab Ll. Ddu.
Alban Benverth.	Cwlwm Ieuan Pwrs.
Alban Rutwr.	Cwlwm Hir ar Vragod Gywair.
Corgwth Varv Helm.	Cwlwm Hir ar y Leddv Gywair.
Corfwth Deheubarth.	Cartyged Gwydn.
Dinam y Gad.	Corcholovn.
Cor. . . .	Saeth Ym.
Dilacht Dwd.	Cwlwm y Vrechdan.
Cwlwm y Sant.	Tri Mechl Odidog.
Cardyget Trahaiarn.	Cwlwm y Sais.
Cwlwm Byr ar Vacmwn.	Boly y Tyvyni.
Almachalia.	

Y CANLYNAWL O LYVYR ROBERT AB HUW.**Colonau ar y Crafgywair. iii**

Ymryfon Flam y Chwysgyrch	Corfiniwr
Saeth y Malach	Corfiniwr (Carfi)
Croch Olon	Trwsgyl Mawr
Colon gerdd gadyr Gwdun	Trwsgyl Mawr
Cadeiriau iv.	
Cwlwm Gwilym Ll. Ddu	Macmwn Hir
Cleddeu Cerdd	Trwsgyl Mawr
Cwlwm Hir ar y Bragod Gywair . . .	Macmwn Hir
Cadarn yn Nghader	Macmwn Byr

Y Bragod gywair.

Cwlwm D. Athraw	Corfiniwr
C. ar Gainc y Gwyddyl: tut. bach wsgw Trwsgyl Mawr	
Anrheg yr Iesu	Macmwn Byr: Hir, Trwsg: Tutyr Bach
C: Ivan y Pwrs	Trwsgyl Mawr
Cor Elvyw	Corfiniwr: Macmwn Byr: Tutyr Bach
Yr Hen Gwlwm ar y Gogywair	Trwsgyl Mawr
C. Gwyn ab y Gov	Corfiniwr
C. Mawr ar y Gogywair	Corfiniwr: Mac. Byr: Tutyr Bach
Cwlwm Bach ar y Gogywair	Trwsgyl Mawr
C. Alban Hyvedyr	Macmwn Byr: Tutyr Bach
Halban Ben Porth	Mac. Byr: Tutyr Bach
Halban Cilmaen	Sic a delfi
Cwl. y Wevus	Alban Hyvaidd
Cor Delfi	Flamgwr Gwrgan
Salm Wgan	Trwsgyl Mawr
C. Rydderch	Corfiniwr
Cor Cilic	Flamgwr
Cor Meili	Macmwn Hir
Alban Rodir	Macmwn Hir
Cor Careg	Corfgoloth
Marwnad Llwyddeg	Corfiniwr: Tutur Bach
Halban Hwlwyn	Flamgwr
Cor Elvaen	Flamgwr
C. y Sant	Macmwn Byr: Mac. Hir: Tutyr Bach
Cwl. Dau Hanner	Macmwn: Tytyr Bach: a Trwsgyl
Tri Mwlch Odidawg	Macmwn Hir
Cwl. ar gywair yn nghywair Edward	Flamgwr Gwrgan
Cwl. ar Gywair yr Athraw Vedd	Corvinvaen
C. Cor Elvaen	Flamgwr Gwrgan
C. Dirgelwch Ivan ab y Gov	Macmwn Hir
C. Tri Mwlch Newydd	Corfiniwr
C. ar y Cywair Chwith	
C. Alban Henri	
C. Cor Allon	Macmwn Byr
C. Cor Elfin	Corvinvaen
Corarthan	Corfiniwr, a Thityr Bach
C. Crych ar y Golon	Mac. Byr: Trwsgyl Mawr
C. Croch Olon Bach ar yr Hen Gwlwm. Ar y Cras Gywair.. Trwsgyl.. Trwy.	

Cw. Marwnad Lewis	Corfiniwr, a Thutyr Bach
C. Forchawg ar y Cras Gywair . . .	Corfiniwr: Tutyr Bach
Cwlwm Almach y Ledd	Macmwn Byr
Cwlwm Almach y Lli	Brath yn Ysgol
C. Alban Mawan	Macmwn Hir
C. y Wevyl ar y Cras Gywair	Corfiniwr, a Thitir Bach
C. Dinam y Gat	Cordiotutlach
C. Hen ar Dro Tant	Corfiniwr
C. Byr ar y Bragod Gywair	
Sarnwdan	Trwsgyl Mawr
C. Corfwch Deheubarth	Tutyr Bach
Cwl. Coraethno	Trwsgyl Mawr
Cor Tympan	Corfiniwr: Mac y Mynvaen
C. Bach y Wevus	Mac mwn Byr, a Thitir Bach
Fowran Newydd	Fowran Newydd ydyw ei vesur
Y C. Mawr ar y Lleddyv Gywair . . .	Corfiniwr
Y C. Hir ar Leddyv Gywair	Mac Mwnvaen
C. Anrheg Rhys	Mac. Byr a Thrwsgyl Mawr
Corfwch Vardd Helyn	Trwsgyl Mawr
Anrheg Dewi	Tutyr Bach, neu Trw
Adda ab Hildir	Mac Mynvaen
Cwlwm Ll. Vychan	Macmwn Byr
Cwl. Dyeithyr ar y Cras Gywair . . .	Corfiniwr
Cwlwm ar y Cywair Deuhanner	Fflamgwr Gwrgan
Cwlwm Anrheg Elfin : Ifgywair	
Cwl. Anrheg Rhys ab Tewdwr : Ifgywair	
Cwl. Cor Melach : Bragod Gywair]	
Cwl Ymryson Flam Aelach	
Cwl y Cleddeu ar Ifgywair	

Hyny fydd gan i Robert ab Huw, o Ddivrau wedi eu priciaw †.

HENWAU BAGAD O GANIADAU SYDD GENYV GWEDI EU
PRICIAW YN Y BLYVYR YMA, AC MEWN LLYVYR
ARALL HEVYD. ROBERT AB HUW.

Caniad Yflavell	C. Gwenvrewi
C. Beuno ar y Gogywair	C. Yr Ewall, neu y Wevus

† Gwel ereill yn Ngramadeg S. D. Rhys, 293—300

C. Gronw Bach o Gevyn Rhos	C. Suwfana
C. Marwnad Rhydderch	C. Ll. ab Ivan ab y Gov
C. Pibau Morvudd	C. Cadwgan
C. Llywelyn Delynior	C. y Sant
C. Bach ar y Gogywair	C. Crych
C. Cynwrig Bencerdd	C. yr Hen Vragod Gywair
C. Marwnad Sion Eos	C. y Tro Tant
C. Marwnad Ivan ab y Gov	C. San Silin
C. Hun Gwenlliant	C. y Gwyn Bibydd.

LLYMA Y XXIV MESUR CERDD DANT.

Mac y Mwn Hir	111100001010111100001011
Corfiniwr	11001011.11001011
Corfgolef	11011001011
Rhiniart	10011.10011 *
Coraldan	111010010001
Trefi Heli	10001110001011
Wnfach	11110001
Cor dia Tutlach	10110001001111 †
Corvinvaen	10110111011011
Corwrgog	1001011011
Carfi	10001011.10001011
Brath yn Yfgol	10110100101101001011
Flamgwr Gwran	1011101100110011
Mac y Mwn Byr	11001111
Calchan	1100111101
Bryt Odidawg	0010:0010:1101:1101 ‡.
Trwsgyl Mawr	000011 000001011
Tutyr Bach	00110011
Mac y Mynvaen	00)1100:0011001111
Toddyv	01100011
Hatyr	001011.001011
Mac y Delgi	0111011
Alban Hyvaidd	1011010001001011
Alvarch	0000.0000.1111.1111

* Gwel T. D. 10. 1011.1011

† Gwel T. D. 11. 1001100010111—Gwel T. D. 20. 10011000100111

‡ Ond gwel T. D. 14.

Caine Yftwfwl 0100101101001011 | 0011000011001111
 Caine y Verch o Drysglwyn 1100101111001011
 Y Ddigan Tro Tant 11001011 11001011
 Y Ddigan Hun Gwenniant 101 :1011
 Y Gaine Ver 10111011
 Y Ddigan Betfain 11001111 11001111
 Y Gaine Ddu o'r Werddon 11011001011

Y LLEDDYV GIWAIR GWYDDYL.

g a b c d e f g } a. b. c
 g b b c d e g g } ac velly o hyd.
 b. b. c

CIWAIR YN NGHYWAIR Y WRACH.

g a b c d e f g a b c d } o hyd.
 g b a c d f f g b a c d

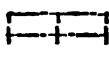
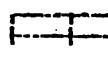
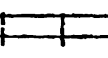

LLYMA HENWAU CLYMAU Y CYWEIRIAU SY GAN I
 WEDI EU PRICIAW.

Cwlwm yn Nghywair Edward : Flamgwr ei vefur
 Cwlwm ar y Cywair Deuhanner
 Cwlwm ar y Cywair Chwith
 Cwlwm ar y Lleddyv Gywair
 Cwlwm ar Gywair yn Nghywair y Wrach
 Cwlwm ar Gywair dyeithr
 Cwlwm ar Gywair yr Athraw Vedd.

Yma tervyna hyny a yfgrivenafai Robert ab Huw o Vod Wigan.

HEN GERDDORIAETH O LYVYR RHYS JONES, Y BARD D.

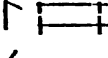

XII.

c	c	a	c	c
b	b	b	b	b

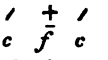
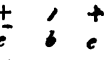

XIII.

a ¹	f	a ¹	f	g ¹	g ¹	g ¹	a ¹	f	g ¹	a ¹	f

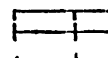
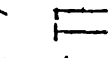

XIV.

g	a	c	c	c
b	b	b	b	b

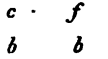
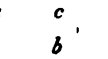
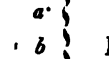
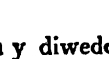
XV.

c	c	c	c
b	b	b	b

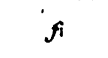

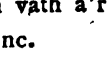
XVI.

c	c	c	c
b	b	b	b

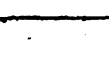
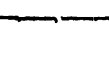
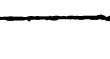
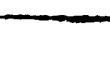
XVII.

c	c	c	c
b	b	b	b

XVIII.

c	c	c	c
b	b	b	b

XIX.

c	c	c	c
b	b	b	b

XX.

c	c	c	c
b	b	b	b

XXI.

c	c	c	c
b	b	b	b

XXII.

c	c	c	c
b	b	b	b

XXIII.

c	c	c	c
b	b	b	b

XXIV.

c	c	c	c
b	b	b	b

XXV.

c	c	c	c
b	b	b	b

XXVI.

c	c	c	c
b	b	b	b

XXVII.

c	c	c	c
b	b	b	b

XXVIII.

c	c	c	c
b	b	b	b

XXIX.

c	c	c	c
b	b	b	b

XXX.

c	c	c	c
b	b	b	b

XXXI.

c	c	c	c
b	b	b	b

XXXII.

c	c	c	c
b	b	b	b

XXXIII.

c	c	c	c
b	b	b	b

XXXIV.

c	c	c	c
b	b	b	b

XXXV.

c	c	c	c
b	b	b	b

XXXVI.

c	c	c	c
b	b	b	b

XXXVII.

c	c	c	c
b	b	b	b

XXXVIII.

c	c	c	c
b	b	b	b

XXXIX.

c	c	c	c
b	b	b	b

XL.

c	c	c	c
b	b	b	b

XL.

c	c	c	c
b	b	b	b

XL.

c	c	c	c
b	b	b	b

XL.

c	c	c	c
b	b	b	b

XL.

c	c	c	c
b	b	b	b

XL.

c	c	c	c
b	b	b	b

XL.

c	c	c	c
b	b	b	b

XL.

c	c	c	c
b	b	b	b

XL.

c	c	c	c
b	b	b	b

XL.

c	c	c	c
b	b	b	b

XL.

c	c	c	c
b	b	b	b

XL.

c	c	c	c
b	b	b	b

XL.

c	c	c	c
b	b	b	b

XL.

c	c	c	c
b	b	b	b

XL.

c	c	c	c
b	b	b	b

XL.

c	c	c	c
b	b	b	b

XL.

c	c	c	c
b	b	b	b

XL.

c	c	c	c
b	b	b	b

XL.

xv.

00110011.

f f g g f g f f
 a_1 a_1 g_1 g_1 a_1 g_1 a_1 a_1

Tervyn
cwlwm
is
gywair.

1.

d_1 d_1 c_1 d_1 d_1 c
 b_1 a_1 b g_1

Bys.

e_1 c f f
 b_1 c_1 d_1 b_1 c

e d e d_1 d d_1 d_1 c d_1 d_1 c_1
 b_1 a_1 g g g c g_1

Bys.

f_i f_i g g f_i c_1 d_1 d
 c_1 d e_1 d_1 c_1 b_1 g g g

Bys diwedd.

$d^{\cdot}$ $d^{\cdot}$ $d^{\cdot}$ c^1	II.. e^1 d^1 c^1 b^1 a^1 g^1 a^1
d^1 $d^{\cdot}$ c^1 d^1 d^1 c^1 d d c^1 d^1 d^1 c b^1 b^1 a b^1 a b^1 a^1 b g	Fordd.
III. d^1 d^1 c^1 d^1 d^1 e f c^1 d^1 d^1 c^1 d^1 d^1 c^1 b^1 a^1 b^1 a^1 b^1 a^1 b g^1	Fordd.
d^1 d^1 c d^1 d^1 e b^1 a	Fordd. v. e^1 d^1 c^1 b^1 a^1 g^1 b^1 c^1 d^1

f	c	d	c	d	c	e	d	c	e
c	d	c	d	d	d	d	d	c	c
c	b	a	g	g	b	b	a	a	g
			g	g					g

f	f	f	g	g	f	c	d	d
c	c	c	f	f	f	c	d	c
c		d	c	d	c	b	g	g
							g	g

a	a	g	f	c	d	d	d	f
g	g	g	f	c	c	c	c	c
c	c	d	c	b	g	g		
					g	g		

Bys:
diwedd.

d	f	c	e	c	d	d	d	c
c	d	d	c	d	c	b	c	c
a	b	a	b	3	g	d		
				c	b	b		

VI.

$\frac{f}{d}$ $\frac{f}{e}$ $\frac{+}{c}$ $\frac{=}{d}$	$\frac{c}{d}$ $\frac{c}{d}$ $\frac{c}{d}$	$\frac{c}{d}$ $\frac{c}{d}$ $\frac{c}{d}$
d_1 c_1 d c_1 c_1 b c	b_1 d_1	
$\frac{f}{e}$ $\frac{f}{e}$ $\frac{a}{d}$ $\frac{c}{c}$ $\frac{b}{b}$ $\frac{a}{a}$ $\frac{g}{g}$	$\frac{d}{d}$ $\frac{b}{b}$ $\frac{c}{c}$ $\frac{b}{b}$	$\frac{c}{g}$ $\frac{c}{b}$ $\frac{+}{b}$
$\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{b}$ $\bar{a}$ g f c_1 d_1	$\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{b}$	$\bar{c}$ $\bar{g}$
$\frac{=}{g}$ $\frac{c}{c}$ $\frac{c}{d}$ $\frac{+}{d}$ $\frac{d}{c}$	$\frac{c}{c}$ $\frac{c}{d}$ $\frac{c}{d}$ $\frac{c}{c}$	$\frac{d}{c}$ $\frac{c}{c}$ $\frac{d}{c}$
$c^{\cdot}$ d_1 c c_1 $c^{\cdot}$ $c^{\cdot}$ d_1 c c_1 c_1 b	g_1 g_1	
$\frac{c}{d}$ $\frac{c}{d}$ $\frac{d}{c}$ $\frac{c}{b}$ $\frac{d}{b}$ $\frac{c}{d}$ $\frac{c}{g}$ $\frac{3}{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{b}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ d_1 c_1 c	$\bar{c}$ $\bar{b}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ d_1 c_1 c
$\bar{c}$ $\bar{b}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ d_1 c_1 c	b g_1 g_1	

Bys dechre.

XII.

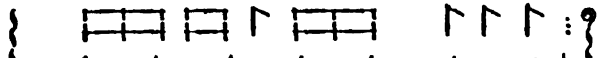
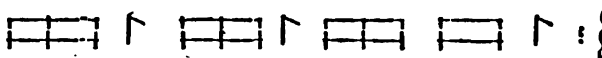

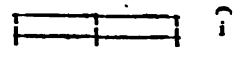

Bys dechre.

Tervyn cwllwm bach ar y gogywair.

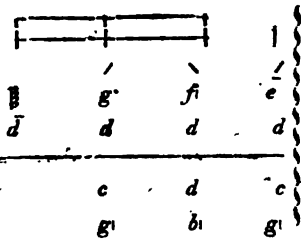
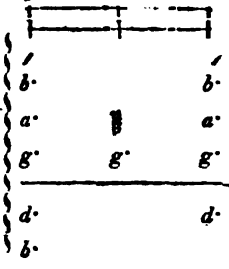
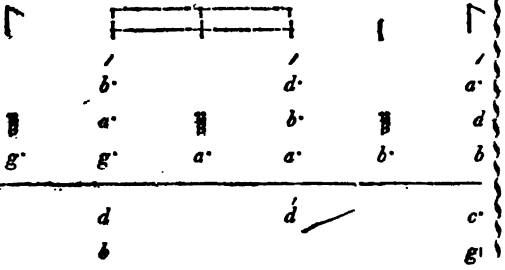
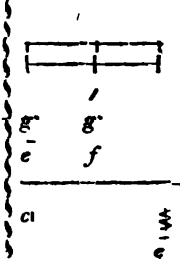

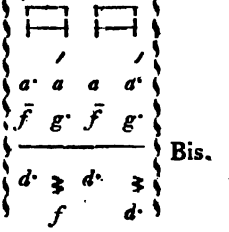
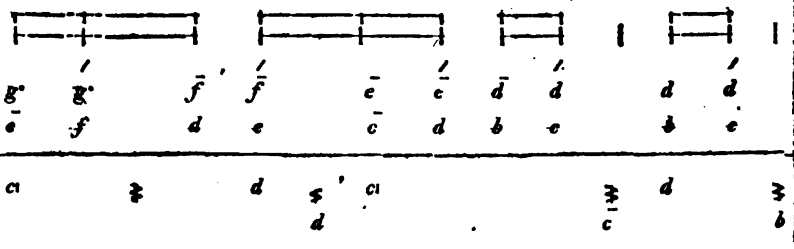

v.		Bis.
	$\begin{array}{cccccccccccc} \text{b} & \text{a} & \text{c} & \text{b} & \text{d} & \text{c} & \text{c} & \text{b} & \text{b} & \text{a} & \text{c} & \text{b} & \text{b} & \text{a} & \text{a} \\ \hline \text{d} & & \text{e} & & \text{f} & & \text{e} & & \text{d} & & \text{e} & & & \text{d} & \text{d} \\ \text{d} & & \text{e} & & \text{f} & & \text{e} & & \text{d} & & \text{e} & & & \text{d} & \text{d} \end{array}$	
		Bis. dechre.
	$\begin{array}{cccccccccccc} \text{a} & \text{g} & \text{b} & \text{a} & \text{c} & \text{b} & \text{b} & \text{a} & \text{a} & \text{g} & \text{b} & \text{a} & \text{a} & \text{g} & \text{g} \\ \hline \text{c} & & \text{d} & & \text{e} & & \text{d} & & \text{c} & & \text{d} & & \text{c} & & \text{c} \\ \text{c} & & \text{d} & & \text{e} & & \text{d} & & \text{c} & & \text{d} & & \text{c} & & \text{c} \end{array}$	
		Bis.
	$\begin{array}{cccccccccccc} \text{e} & \text{g} & \text{f} & \text{e} & \text{d} & \text{g} & \text{f} & \text{d} & \text{e} & \text{g} & \text{f} & \text{c} & \text{d} \\ \hline \text{d} & & \text{d} & & \text{d} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{d} & \text{d} & \text{d} & \text{c} \\ \text{d} & & \text{d} & & \text{d} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{d} & \text{d} & \text{d} & \text{c} \end{array}$	
	$\begin{array}{cccc} \text{d} & & \text{d} & \text{c} \\ \text{b} & & \text{b} & \text{a} \end{array}$	
		Fydd.
	$\begin{array}{ccc} \text{g} & \text{f} & \text{e} \\ \text{d} & \text{d} & \text{d} \end{array}$	
	$\begin{array}{ccc} \text{c} & \text{d} & \text{c} \\ \text{g} & \text{b} & \text{g} \end{array}$	
		VI.
		Codi y vawd va l'r 5 Dag.

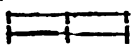
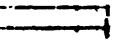
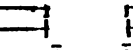

VII.	<i>b</i> <i>g</i> <i>b</i> <i>g</i> <i>b</i> <i>g</i> <i>b</i> <i>g</i> <i>d</i> <i>d</i> <i>d</i> <i>d</i> <i>b</i> <i>b</i>	Bis.
	<i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>a</i> <i>c</i> <i>d</i> <i>d</i> <i>c</i>	
	<i>a</i> <i>a</i> <i>a</i> <i>a</i> <i>a</i> <i>a</i> <i>a</i> <i>a</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i>	
	<i>d</i> <i>d</i> <i>d</i> <i>d</i> <i>d</i> <i>d</i> <i>d</i> <i>d</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i>	
	<i>a</i> <i>a</i> <i>a</i> <i>a</i> <i>a</i> <i>a</i> <i>a</i> <i>a</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i>	
	<i>b</i> <i>b</i> <i>b</i> <i>b</i> <i>b</i> <i>b</i> <i>b</i> <i>b</i> <i>a</i> <i>a</i> <i>a</i> <i>a</i> <i>a</i> <i>a</i> <i>a</i> <i>a</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i> <i>c</i>	
	<i>f</i> <i>a</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>g</i> <i>f</i> <i>f</i> <i>d</i> <i>g</i> <i>f</i> <i>f</i> <i>g</i> <i>d</i> <i>b</i> <i>b</i> <i>b</i> <i>c</i> <i>b</i> <i>b</i> <i>b</i> <i>b</i> <i>b</i> <i>b</i>	

	Fordd.	VIII.	
	Bis.		
	Bis.		

First system of musical notation with treble and bass staves.	Fordd.
IX. Second system of musical notation.	Bis.
Third system of musical notation.	Bis.
Fourth system of musical notation.	Fordd. x.

<i>g</i>	<i>f</i>	<i>e</i>	<i>d</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>			Bis pwnc. Fordd.	Tervyn yr hên Gwllm ar y gogywair.	
<i>d</i>	<i>d</i>	<i>d</i>	<i>c</i>	<i>f</i>	<i>g</i>	<i>f</i>	<i>g</i>					
<i>c</i>		<i>c</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>f</i>	<i>d</i>	<i>d</i>					
MEDLE.												
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>			
<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>f</i>			
<i>d</i>	<i>d</i>	<i>d</i>	<i>d</i>	<i>d</i>	<i>d</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>d</i>			
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>			
<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>f</i>			
<i>d</i>	<i>d</i>	<i>d</i>	<i>d</i>	<i>d</i>	<i>d</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>d</i>			
<i>b</i>	<i>b</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>c</i>					
<i>g</i>	<i>g</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>c</i>					
<i>r</i>	<i>b</i>	<i>r</i>	<i>a</i>	<i>r</i>	<i>a</i>	<i>r</i>	<i>a</i>					
<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>c</i>					
<i>d</i>		<i>c</i>		<i>f</i>		<i>f</i>						
<i>f</i>		<i>c</i>		<i>c</i>		<i>c</i>						
<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>f</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>c</i>	<i>b</i>
<i>c</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>c</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>c</i>	<i>b</i>
<i>f</i>	<i>a</i>	<i>f</i>	<i>a</i>	<i>f</i>	<i>a</i>	<i>f</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>			
<i>c</i>	<i>f</i>	<i>c</i>	<i>f</i>	<i>c</i>	<i>f</i>	<i>c</i>	<i>f</i>	<i>c</i>	<i>f</i>			
<i>f</i>	<i>a</i>	<i>f</i>	<i>a</i>	<i>f</i>	<i>a</i>	<i>f</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>			
<i>c</i>	<i>f</i>	<i>c</i>	<i>f</i>	<i>c</i>	<i>f</i>	<i>c</i>	<i>f</i>	<i>c</i>	<i>f</i>			

IVAN EDWART. CNYW. TERVYN LLYVYR RHYS JONES.	

CLYMAU CYDGERDD YN DECHRE.

Yma canlyn y pedwar Cwlwm Cydgerdd ar ugain, wedi eu pricio allan o Llyvyr
William Penllyn.—Mal y dywed Llyvyr Mr. Meurig.—Ebai L. Morris.
111100001010111100001011.

I. MAC MWN HIR.	$\begin{array}{c} \text{g}^{\cdot} \quad \text{g}^{\cdot} \quad \text{g}^{\cdot} \quad \text{g}^{\cdot} \\ \text{e} \quad \text{e} \quad \text{e} \quad \text{e} \\ \text{c} \quad \text{d} \quad \text{c} \quad \text{d} \end{array}$								$\begin{array}{c} \text{f}^{\cdot} \quad \text{f}^{\cdot} \quad \text{f}^{\cdot} \\ \text{d} \quad \text{d} \quad \text{d} \\ \text{b} \quad \text{c} \quad \text{b} \quad \text{c} \end{array}$																	
	c1				c1				f1				f1													
	c1				c1				d1				d1													
	g1				g1				b1				b1													
	$\begin{array}{c} \text{g}^{\cdot} \quad \text{f}^{\cdot} \quad \text{g}^{\cdot} \quad \text{f}^{\cdot} \quad \text{g}^{\cdot} \\ \text{e} \quad \text{d} \quad \text{e} \quad \text{d} \quad \text{e} \\ \text{c} \quad \text{d} \quad \text{b} \quad \text{c} \quad \text{d} \end{array}$								$\begin{array}{c} \text{g}^{\cdot} \quad \text{g}^{\cdot} \quad \text{g}^{\cdot} \quad \text{f}^{\cdot} \quad \text{f}^{\cdot} \quad \text{f}^{\cdot} \quad \text{f}^{\cdot} \\ \text{e} \quad \text{e} \quad \text{e} \quad \text{d} \quad \text{d} \quad \text{d} \quad \text{d} \\ \text{c} \quad \text{d} \quad \text{c} \quad \text{d} \quad \text{c} \quad \text{d} \quad \text{b} \quad \text{c} \quad \text{b} \quad \text{c} \quad \text{b} \quad \text{c} \end{array}$																	
	c1				f1				c1				c1													
	c1				d1				c1				d1													
	g1				b1				g1				b1													
	$\begin{array}{c} \text{g}^{\cdot} \quad \text{f}^{\cdot} \quad \text{g}^{\cdot} \\ \text{e} \quad \text{d} \quad \text{e} \\ \text{c} \quad \text{d} \quad \text{b} \quad \text{c} \end{array}$								$\begin{array}{c} \text{g}^{\cdot} \quad \text{f}^{\cdot} \quad \text{g}^{\cdot} \quad \text{f}^{\cdot} \quad \text{g}^{\cdot} \quad \text{f}^{\cdot} \quad \text{g}^{\cdot} \quad \text{f}^{\cdot} \\ \text{e} \quad \text{d} \quad \text{e} \quad \text{d} \quad \text{e} \quad \text{d} \quad \text{e} \quad \text{d} \\ \text{c} \quad \text{d} \quad \text{g}^{\cdot} \quad \text{e} \quad \text{f}^{\cdot} \quad \text{d} \quad \text{d} \quad \text{c} \end{array}$								Tervyn ygainc gyntav.	II. CORFINIWR. 11001011.	$\begin{array}{c} \text{e} \quad \text{e} \\ \text{c} \quad \text{c} \end{array}$							
	c1				f1				c1				c1													
	c1				d1				c1				c1													
	g1				b1				g1				g1													
	$\begin{array}{c} \text{e} \quad \text{e} \quad \text{e} \quad \text{e} \quad \text{e} \quad \text{e} \\ \text{c} \quad \text{c} \quad \text{e} \quad \text{e} \end{array}$								$\begin{array}{c} \text{f}^{\cdot} \quad \text{d}^{\cdot} \quad \text{f}^{\cdot} \quad \text{d}^{\cdot} \quad \text{f}^{\cdot} \quad \text{d}^{\cdot} \quad \text{f}^{\cdot} \quad \text{d}^{\cdot} \\ \text{b} \quad \text{b} \quad \text{b} \quad \text{b} \quad \text{b} \quad \text{b} \end{array}$								$\begin{array}{c} \text{e} \quad \text{e} \quad \text{f}^{\cdot} \quad \text{d}^{\cdot} \quad \text{e} \quad \text{e} \quad \text{f}^{\cdot} \quad \text{d}^{\cdot} \\ \text{c} \quad \text{b} \quad \text{c} \quad \text{b} \end{array}$									
	c1				c1				f1				c1													
	c1				c1				d1				d1													
	g1				g1				b1				g1													

[illegible]

$\bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{d} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{d} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{d}$ $\bar{g} \quad \bar{a} \quad \bar{g} \quad \bar{a} \quad \bar{g} \quad \bar{a}$				$\bar{b} \quad \bar{c} \quad \bar{b} \quad \bar{c} \quad \bar{b} \quad \bar{c} \quad \bar{b} \quad \bar{c}$ $\bar{a} \quad \bar{b} \quad \bar{a} \quad \bar{b} \quad \bar{a} \quad \bar{b} \quad \bar{a} \quad \bar{b}$			
$c \quad a \quad c \quad a \quad c \quad a$ $c \quad \diagup \quad c \quad \diagup \quad c \quad \diagup$ $g' \quad \quad g' \quad \quad g'$				$d_1 \quad d_1 \quad d_1 \quad d_1 \quad d_1 \quad d_1 \quad d_1 \quad d_1$ $b_1 \quad c_1 \quad b_1 \quad c_1 \quad b_1 \quad c_1 \quad b_1 \quad c_1$			
$\bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{d} \quad \bar{b} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{e} \quad \bar{d} \quad \bar{b} \quad \bar{c} \quad \bar{c}$ $\bar{g} \quad \bar{a} \quad \bar{a} \quad \bar{b} \quad \bar{g} \quad \bar{a} \quad \bar{a} \quad \bar{b}$				$\bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{d} \quad \bar{c} \quad \bar{e} \quad \bar{d} \quad \bar{c} \quad \bar{e} \quad \bar{d} \quad \bar{c} \quad \bar{e} \quad \bar{d}$ $\bar{g} \quad \bar{a} \quad \bar{g} \quad \bar{a} \quad \bar{g} \quad \bar{a} \quad \bar{g} \quad \bar{a}$			
$c \quad a \quad d_1 \quad d_1 \quad c \quad a \quad d_1 \quad d_1$ $c \quad \diagup \quad b_1 \quad c \quad c \quad \diagup \quad b_1 \quad c$ $g' \quad \quad g'$				$c \quad a \quad c \quad a \quad c \quad a \quad c \quad a$ $c \quad \diagup \quad c \quad \diagup \quad c \quad \diagup \quad c \quad \diagup$ $g' \quad \quad g' \quad \quad g' \quad \quad g'$			
$\bar{b} \quad \bar{c} \quad \bar{b} \quad \bar{c} \quad \bar{b} \quad \bar{c} \quad \bar{b} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{e} \quad \bar{d} \quad \bar{b} \quad \bar{c}$ $\bar{a} \quad \bar{b} \quad \bar{a} \quad \bar{b} \quad \bar{a} \quad \bar{b} \quad \bar{a} \quad \bar{b} \quad \bar{g} \quad \bar{a} \quad \bar{a} \quad \bar{b}$				$\bar{b} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{d} \quad \bar{e} \quad \bar{d}$ $\bar{a} \quad \bar{b} \quad g' \quad \quad \bar{a} \quad \bar{b}$			
$d_1 \quad d_1 \quad d_1 \quad d_1 \quad d_1 \quad d_1 \quad d_1 \quad d_1$ $b_1 \quad c_1 \quad b_1 \quad c_1 \quad b_1 \quad c_1 \quad b_1 \quad c_1$				$c \quad a \quad d_1 \quad d_1 \quad c \quad a$ $c \quad \diagup \quad b \quad c \quad c \quad \diagup$ $g' \quad \quad g'$			
VIII. WNSACH. 11110001.				$\bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{c}$ $\bar{g} \quad \bar{g} \quad \bar{g} \quad \bar{g} \quad \bar{g} \quad \bar{g} \quad \bar{g} \quad \bar{g}$			
$c \quad c \quad c \quad c \quad c \quad c \quad c \quad c$ $g' \quad g' \quad g' \quad g' \quad g' \quad g' \quad g' \quad g$				$d_1 \quad f_1 \quad d_1 \quad f_1 \quad d_1 \quad f_1 \quad d_1 \quad f_1$ $b_1 \quad b_1 \quad b_1 \quad b_1$			

$\bar{c}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$																																																																																																																																																																									
$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$																																																																																																																																																																									
c	c	d	f	c	c	d	f	c	c	c	c																																																																																																																																																																									
g		b		g		b		g	g	g	g																																																																																																																																																																									
$\bar{d}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$																																																																																																																																																																									
$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$																																																																																																																																																																									
d	f	d	f	d	f	d	f	c	c	d	f																																																																																																																																																																									
b		b		b		b		g		b	g																																																																																																																																																																									
Y nawwed gainc á ganir val yr VIII. ond codi 2 dant o'r llaw uchav.																																																																																																																																																																																				
CORDIA TYTLACH. 1001100010111.																																																																																																																																																																																				
x. CORDIA TYTLACH. <table><tr><td>$\bar{d}$</td><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{a}$</td><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{a}$</td><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{a}$</td><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{d}$</td><td>$\bar{d}$</td><td>$\bar{d}$</td><td>$\bar{d}$</td><td>$\bar{d}$</td><td>$\bar{d}$</td><td>$\bar{d}$</td><td>$\bar{d}$</td><td>$\bar{d}$</td><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{b}$</td></tr><tr><td>$\bar{c}$</td><td>$\bar{c}$</td><td>$\bar{c}$</td><td>$\bar{c}$</td><td>$\bar{c}$</td><td>$\bar{c}$</td><td>$\bar{c}$</td><td>$\bar{c}$</td><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{c}$</td><td>$\bar{c}$</td></tr><tr><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>f</td><td>f</td><td>f</td><td>f</td><td>f</td><td>f</td><td>f</td><td>f</td><td>c</td><td></td></tr><tr><td>g</td><td></td><td>g</td><td></td><td>g</td><td></td><td>g</td><td></td><td>b</td><td>b</td><td>b</td><td>b</td><td>b</td><td>b</td><td>b</td><td>b</td><td>c</td><td></td></tr><tr><td>$\bar{d}$</td><td>$\bar{d}$</td><td>$\bar{a}$</td><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{a}$</td><td>$\bar{d}$</td><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{a}$</td><td>$\bar{d}$</td><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{a}$</td><td>$\bar{d}$</td><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{a}$</td><td>$\bar{d}$</td><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{a}$</td><td>$\bar{d}$</td><td>$\bar{b}$</td></tr><tr><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{c}$</td><td>$\bar{c}$</td><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{c}$</td><td>$\bar{c}$</td><td>$\bar{c}$</td><td>$\bar{c}$</td><td>$\bar{c}$</td><td>$\bar{c}$</td><td>$\bar{c}$</td><td>$\bar{c}$</td><td>$\bar{c}$</td><td>$\bar{c}$</td><td>$\bar{c}$</td><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{b}$</td><td>$\bar{b}$</td></tr><tr><td>f</td><td>c</td><td></td><td></td><td>f</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>f</td><td>f</td><td>f</td><td>f</td><td>f</td><td>f</td><td>f</td><td>f</td><td>b</td><td>b</td><td>b</td></tr><tr><td>d</td><td>c</td><td></td><td></td><td>d</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>d</td><td>d</td><td>d</td><td>d</td><td>d</td><td>d</td><td>d</td><td>d</td><td>b</td><td>b</td><td>b</td></tr><tr><td>b</td><td>g</td><td></td><td></td><td>b</td><td>g</td><td>g</td><td>g</td><td>g</td><td>g</td><td>g</td><td>g</td><td>g</td><td>g</td><td>g</td><td>g</td><td>b</td><td>b</td><td>b</td></tr></table>												$\bar{d}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	c	c	c	c	c	c	c	c	f	f	f	f	f	f	f	f	c		g		g		g		g		b	b	b	b	b	b	b	b	c		$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{d}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{d}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{d}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{d}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{d}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{b}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	f	c			f	c	c	c	f	f	f	f	f	f	f	f	b	b	b	d	c			d	c	c	c	d	d	d	d	d	d	d	d	b	b	b	b	g			b	g	g	g	g	g	g	g	g	g	g	g	b	b	b
$\bar{d}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$																																																																																																																																																																		
$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$																																																																																																																																																																		
c	c	c	c	c	c	c	c	f	f	f	f	f	f	f	f	c																																																																																																																																																																				
g		g		g		g		b	b	b	b	b	b	b	b	c																																																																																																																																																																				
$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{d}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{d}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{d}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{d}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{d}$	$\bar{b}$																																																																																																																																																																		
$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{b}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$																																																																																																																																																																		
f	c			f	c	c	c	f	f	f	f	f	f	f	f	b	b	b																																																																																																																																																																		
d	c			d	c	c	c	d	d	d	d	d	d	d	d	b	b	b																																																																																																																																																																		
b	g			b	g	g	g	g	g	g	g	g	g	g	g	b	b	b																																																																																																																																																																		

Yr unved gainc ar ddeg á ganir val y ddegved, ond codi dau dant ar y llaw uchav : a'r ddeuddegved á ganir val hithau ond crychu y vawd uchav.

$\begin{matrix} \backslash & / & \backslash & / & \backslash & / & \backslash & / \\ \bar{d} & \bar{b} & \bar{d} & \bar{d} & \bar{d} & \bar{b} & \bar{d} & \bar{b} \\ \bar{c} & \bar{c} & & \bar{b} & \bar{b} & & \bar{e} & \bar{c} & \bar{c} & \bar{c} \end{matrix}$	
$\begin{matrix} e & f & e & e \\ e & d & c & c \\ g & b & g & g \end{matrix}$	

XIII.
COR VINVAEN.
1011011.1011011.

$\begin{matrix} \text{f} & \text{f} & \text{f} & \text{f} \\ \bar{e} & \bar{g} & \bar{c} & \bar{g} & \bar{e} & \bar{g} \\ \bar{c} & \bar{c} & \bar{e} & \bar{c} & \bar{e} & \bar{c} \end{matrix}$	$\begin{matrix} \text{f} & \text{f} & \text{f} & \text{f} \\ \bar{a} & \bar{a} & \bar{a} & \bar{a} \\ \bar{d} & \bar{f} & \bar{d} & \bar{f} & \bar{d} & \bar{f} \end{matrix}$
$\begin{matrix} e & e & e & e \\ c & c & c & c \\ g & g & g & g \end{matrix}$	$\begin{matrix} f & f & f & f \\ d & d & d & d \\ b & b & b & b \end{matrix}$

$\begin{matrix} \text{f} & \text{f} & \text{f} & \text{f} \\ \bar{e} & \bar{g} & \bar{a} & \bar{e} & \bar{g} & \bar{a} \\ \bar{c} & \bar{c} & & \bar{d} & \bar{f} & & \bar{c} & \bar{e} & & \bar{d} & \bar{f} \end{matrix}$	
$\begin{matrix} e & f & e & f \\ e & d & c & d \\ g & b & g & b \end{matrix}$	

$\begin{matrix} \text{f} & \text{f} & \text{f} & \text{f} \\ \bar{e} & \bar{g} & \bar{e} & \bar{g} & \bar{c} & \bar{g} & \bar{e} & \bar{g} \\ \bar{c} & \bar{c} & \bar{c} & \bar{c} & \bar{c} & \bar{e} & \bar{c} & \bar{e} \end{matrix}$	$\begin{matrix} \text{f} & \text{f} & \text{f} & \text{f} \\ \bar{a} & \bar{a} & \bar{a} & \bar{a} \\ \bar{d} & \bar{f} & \bar{d} & \bar{f} & \bar{d} & \bar{f} & \bar{d} & \bar{f} \end{matrix}$
$\begin{matrix} e & e & e & e \\ c & e & e & c \\ g & g & g & g \end{matrix}$	$\begin{matrix} f & f & f & f \\ d & d & d & d \\ b & b & b & b \end{matrix}$

$\begin{matrix} \text{f} & \text{f} & \text{f} & \text{f} \\ \bar{e} & \bar{g} & \bar{a} & \bar{e} & \bar{g} & \bar{a} \\ \bar{c} & \bar{c} & & \bar{d} & \bar{f} & & \bar{c} & \bar{e} & \bar{c} & \bar{e} \end{matrix}$	
$\begin{matrix} e & f & e & e \\ e & d & c & c \\ g & b & g & g \end{matrix}$	

Y'bedwaredd ar ddeg á ganir val y drydedd ar ddeg, ond codi tri thant ar y vawd uchav.

XV.
CORWRGOG.
1001011011.

$\begin{matrix} \text{f} & \text{f} & \text{f} & \text{f} \\ \bar{b} & \bar{b} & \bar{b} & \bar{b} \\ \bar{a} & \bar{g} & \bar{a} & \bar{g} & \bar{a} & \bar{g} & \bar{c} & \bar{c} \end{matrix}$	$\begin{matrix} \text{f} & \text{f} \\ \bar{b} & \bar{b} \\ \bar{a} & \bar{g} & \bar{a} & \bar{g} & \bar{d} & \bar{a} & \bar{g} & \bar{d} \end{matrix}$
$\begin{matrix} e & e & e & e \\ c & c & c & c \\ g & g & g & g \end{matrix}$	$\begin{matrix} f & f \\ d & d \\ b & b \end{matrix}$

XVIII.											
BRATH YN											
YSGOL.											
101101001011.											

$\bar{c} \quad \bar{d} \quad \bar{c} \quad \bar{d} \quad \bar{c} \quad \bar{d} \quad \bar{c} \quad \bar{d}$							
c	f	c	f	c	c	c	c
c	d	c	d	c	c	c	c
g	b	g	b	g	g	g	g
$\bar{d} \quad \bar{c} \quad \bar{d} \quad \bar{c} \quad \bar{d} \quad \bar{c} \quad \bar{d} \quad \bar{c} \quad \quad \bar{c} \quad \bar{d} \quad \bar{c} \quad \bar{d} \quad \bar{c} \quad \bar{d} \quad \bar{c}$							
f	f	f	f	c	f	c	c
d	d	d	d	c	d	c	c
b	b	b	b	g	b	g	g
XX. MACMWN BYR. 11001111.				$\bar{c} \quad \bar{f} \quad \bar{g} \quad \bar{c} \quad \bar{f} \quad \bar{g} \quad \bar{c} \quad \bar{f} \quad \bar{g}$			
				c	c	c	c
				c	c	c	c
				g	g	g	g
$\bar{f} \quad \bar{d} \quad \bar{f} \quad \bar{d} \quad \bar{f} \quad \bar{d} \quad \bar{f} \quad \bar{d} \quad \quad \bar{f} \quad \bar{g} \quad \bar{f} \quad \bar{d} \quad \bar{f} \quad \bar{g} \quad \bar{f} \quad \bar{d}$							
f	f	f	f	c	f	c	f
d	d	d	d	c	d	c	d
b	b	b	b	g	b	g	b
$\bar{c} \quad \bar{f} \quad \bar{g} \quad \bar{c} \quad \bar{f} \quad \bar{g} \quad \bar{c} \quad \bar{f} \quad \bar{g} \quad \quad \bar{f} \quad \bar{d} \quad \bar{f} \quad \bar{d} \quad \bar{f} \quad \bar{d} \quad \bar{f} \quad \bar{d}$							
c	c	c	c	f	f	f	f
c	c	c	c	d	d	d	d
g	g	g	g	b	b	b	b

$\bar{c} \bar{f} g' f \bar{d} \bar{c} \bar{c} \bar{f} g' \bar{c} \bar{f} g'$				XXI. CALCHAN. 1100111101.				$g' \bar{f} \bar{c}$
c	fi	c	c					c
c	d	c	c					c
g	b	g	g					g
$g' \bar{f} \bar{c} \quad g' \bar{f} \bar{c} \quad g' \bar{f} \bar{c} \quad \quad \bar{f} \bar{c} \quad \bar{f} \bar{c} \quad \bar{f} \bar{c} \quad \bar{f} \bar{c} \quad \bar{d}$								
c	c	c		fi	fi	fi	fi	
c	c	c		d	d	d	d	
g	g	g		b	b	b	b	
$g' \bar{f} \bar{d} \bar{f} \bar{c} \quad g' \bar{f} \bar{d} \bar{f} \bar{c} \quad \quad g' \bar{f} \bar{c} \quad g' \bar{f} \bar{c} \quad g' \bar{f} \bar{c} \quad g' \bar{f} \bar{c}$								
c	fi	c	fi	c	c	c	c	
c	d	c	d	c	c	c	c	
g	b	g	b	g	g	g	g	
$\bar{f} \bar{c} \quad \bar{f} \bar{c} \quad \bar{f} \bar{c} \quad \bar{f} \bar{c} \quad \quad g' \bar{f} \bar{c} \quad \bar{f} \bar{c} \quad \bar{d} \quad g' \bar{f} \bar{c} \quad g' \bar{f} \bar{c}$								
fi	fi	fi	fi	c	fi	c	c	
d	d	d	d	c	d	c	c	
b	b	b	b	g	b	g	g	
XXII. BRYT ODIDAWG. 0010.0010.1101.1101.				$g' \bar{f} \bar{c} g' \bar{f} \bar{c} g' \bar{f} \bar{c} g' \bar{f} \bar{c}$				
				c	c	c	c	
				c	c	c	c	
				g	g	g	g	

a' g' f' a' g' f' a' g' f' a' g' f'				g' f' c' a' g' f' g' f' c' a' g' f'			
fi	fi	fi	fi	ci	fi	ci	fi
di	di	di	di	ci	di	ci	di
b	b	b	b	g'	b	g'	b

g' a' f' g' f' c' g' a' f' g' f' c'				a' g' f' a' g' f' a' g' f' a' g' f'			
ci	ci	ci	ci	fi	fi	fi	fi
ci	ci	ci	ci	di	di	di	di
g'	g'	g'	g'	b	b	b	b

g' f' c' a' g' f' g' f' a' g' f' a'				XXIII. TRWSGWL MAWR. 0000111100001011.			
ci	fi	ci	ci				ci
ci	di	ci	ci				ci
g'	b	g'	g'				g'

c' a' c' a' c' a' c' a'				d' f' d' f' d' f' d' f'			
ci	ci	ci	ci	fi	fi	fi	fi
ci	ci	ci	ci	di	di	di	di
g'	g'	g'	g'	b	b	b	b

c' a' d' f' c' g' d' f' c' a' c' a' c' a' c' a'				c' a' c' a' c' a' c' a'			
ci	fi	ci	fi	ci	ci	ci	ci
ci	di	ci	di	ci	ci	ci	ci
g'	b	g'	b	g'	g'	g'	g'

$\begin{array}{cccccccc} \backslash & / & / & \backslash & / & \backslash & / & \backslash \\ c_1 & f_1 & c_1 & d_1 & c_1 & d_1 & c_1 & d_1 \\ d_1 & d_1 & & d_1 & c_1 & d_1 & c_1 & d_1 & c_1 \end{array}$		$\begin{array}{cccccccc} \backslash & / & / & \backslash & / & \backslash & / & \backslash \\ c_1 & c_1 & \bar{b} & \bar{b} & c_1 & c_1 & c_1 & c_1 \\ d_1 & d_1 & d_1 & & d_1 & d_1 & d_1 & d_1 \end{array}$
$\begin{array}{cccc} f_1 & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} \\ b_1 & c_1 & c_1 & c_1 & c_1 \\ & g_1 & g_1 & g_1 & g_1 \end{array}$	III.	$\begin{array}{cccccc} \bar{g} & \bar{g} & f_1 & f_1 & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} \\ c_1 & c_1 & b_1 & b_1 & c_1 & c_1 & c_1 & c_1 \\ & g_1 & g_1 & & g & g_1 & g_1 & g_1 \end{array}$
$\begin{array}{cccc} \bar{c} & \bar{b} & \bar{c} & \bar{b} \\ \bar{a} & \bar{g} & \bar{a} & \bar{g} \\ c_1 & & c_1 & \\ c_1 & & c_1 & \\ g_1 & & g_1 & \end{array}$		$\begin{array}{cccc} \bar{d} & \bar{b} & \bar{d} & \bar{b} \\ \bar{a} & \bar{a} & \bar{g} & \bar{a} & \bar{a} & \bar{g} \\ c_1 & & f_1 & & f_1 & \\ c_1 & & d_1 & & d_1 & \\ g_1 & & b & & b_1 & \end{array}$
$\begin{array}{cc} \bar{c} & \bar{a} & \bar{g} & \bar{c} & \bar{a} & \bar{g} \\ c_1 & & c_1 & & c_1 & \\ c_1 & & c_1 & & c_1 & \\ g_1 & & g_1 & & g_1 & \end{array}$	Y VI. gaircá ganir valy bumed, ond codi dau dant ar y vawd uchav.	$\begin{array}{cc} \bar{c} & \bar{c} & \bar{d} & \bar{c} & \bar{c} & \bar{d} \\ \bar{g} & \bar{a} & & \bar{g} & \bar{a} & \\ c_1 & & a & & c_1 & & a \\ c_1 & & c_1 & & c_1 & & c_1 \\ g_1 & & g_1 & & g_1 & & g_1 \end{array}$
$\begin{array}{cccccccc} \bar{b} & \bar{c} & \bar{b} & \bar{c} & \bar{c} & \bar{d} & \bar{c} & \bar{c} & \bar{d} & \bar{c} & \bar{c} & \bar{d} & \bar{c} & \bar{c} & \bar{d} \\ \bar{a} & \bar{b} & \bar{a} & \bar{b} & \bar{g} & \bar{a} & \bar{g} & \bar{a} & \bar{g} & \bar{a} & \bar{g} & \bar{a} & \bar{g} & \bar{a} & \bar{g} \\ d_1 & d_1 & d_1 & d_1 & c_1 & a & c_1 & a & c_1 & a & c_1 & a & c_1 & a & c_1 & a \\ b & c_1 & b_1 & c_1 & c_1 & & c_1 & & c_1 & & c_1 & & c_1 & & c_1 & & c_1 \\ & & & & g_1 & & g_1 & & g_1 & & g_1 & & g_1 & & g_1 & & g_1 \end{array}$		$\begin{array}{cc} \bar{c} & \bar{c} \\ \bar{g} & \bar{g} \\ c_1 & c_1 & c_1 & c_1 \\ g_1 & & g_1 & \end{array}$
$\begin{array}{cccc} \bar{d} & \bar{f}_1 & \bar{f}_1 & \bar{c} & \bar{g} & \bar{c} & \bar{g} & \bar{c} & \bar{g} & \bar{c} & \bar{g} \\ d_1 & f_1 & d_1 & f_1 & c_1 & c_1 & c_1 & c_1 & c_1 & c_1 & c_1 \\ b & b_1 & & & g_1 & g_1 & g_1 & g_1 & & & \end{array}$		Y IX. gairc á ganir val yr wythved, ond codi dau daut ar y llaw uchav.

$g^{\circ} \bar{f} \bar{c} \mid a^{\circ} g^{\circ} \bar{f} a^{\circ} g^{\circ} \bar{f} \mid g^{\circ} \bar{f} \mid g^{\circ} \bar{f} \bar{c} \mid g^{\circ} \bar{f} \mid$											
a			fi			a			a		
ci			di			ci			ci		
gi			b			gi			gi		

$g^{\circ} \bar{f} \bar{c} \mid$			$\bar{c} a^{\circ} g^{\circ} \bar{c} a^{\circ} g^{\circ} \mid \bar{d} g^{\circ} f \bar{d} g^{\circ} \bar{f}$								
XXIII.			a			fi			fi		
ci			ci			di			di		
gi			gi			bi			bi		

$\bar{c} a^{\circ} g^{\circ} \bar{c} a^{\circ} g^{\circ} \mid \bar{c} a^{\circ} g^{\circ} \bar{c} a^{\circ} g^{\circ} \mid$						$c^{\circ} d^{\circ} c^{\circ} d^{\circ} \mid \bar{c} c$					
XXIV.											
a			a			a			a		
ci			ci			ci			ci		
gi			gi			gi			gi		

$c^{\circ} d^{\circ} c^{\circ} d^{\circ} \mid b^{\circ} a^{\circ} b^{\circ} a^{\circ} \mid c^{\circ} b^{\circ} b^{\circ} g^{\circ} \bar{d} \bar{c} \bar{f} \mid$												Diwedd Cwlwm Macmwn Byr. 11001111.	
a			fi			a			a				
ci			di			ci			c				
gi			bi			gi			gi				

DECHRE MESUR												I. $\bar{b} \bar{c} \bar{f} \mid \bar{c} \bar{d} \bar{f} \mid \bar{c} \bar{d} \bar{f} \mid \bar{c} \bar{d} \bar{f} \mid$											
MAC Y DELGI.																							
0111011.																							
a			fi			a			a			a											
ci			di			ci			ci			ci											
gi			bi			gi			gi			gi											

XV.	$\begin{array}{c} \bar{b} \\ \bar{a} \end{array} \quad \bar{g} \quad \bar{d}$	$\begin{array}{c} \bar{b} \\ \bar{a} \end{array} \quad \bar{g} \quad \bar{c}$	$\begin{array}{c} \bar{b} \\ \bar{a} \end{array} \quad \bar{g} \quad \bar{c}$	$\bar{a} \quad \bar{g} \quad \bar{c}$	$\bar{b} \quad \bar{g} \quad \bar{d}$
	$\begin{array}{c} f \\ d \\ b \end{array}$	$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$	$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$	$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$	$\begin{array}{c} f \\ d \\ b \end{array}$
	$\begin{array}{c} \bar{b} \\ \bar{a} \end{array} \quad \bar{g} \quad \bar{c}$		Y XVI. á ganir val y bymthegved, ond codi dau dant ar y vawd uchav.		
	$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$	$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$	XVII.	$\begin{array}{c} a \\ f \end{array} \quad d$	$\begin{array}{c} f \\ d \\ b \end{array}$
	$\begin{array}{c} c \\ g \end{array}$	$\begin{array}{c} c \\ g \end{array}$	$\begin{array}{c} c \\ g \end{array}$	$\begin{array}{c} a \\ f \end{array} \quad d$	$\begin{array}{c} c \\ g \end{array}$
	$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$	$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$	$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$	$\begin{array}{c} f \\ d \\ b \end{array}$	$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$
XVIII.	$\begin{array}{c} f \\ d \\ b \end{array}$	$\begin{array}{c} f \\ d \\ b \end{array}$	$\bar{e} \quad \bar{d}$	$\begin{array}{c} f \\ d \\ b \end{array}$	$\begin{array}{c} d \\ d \\ b \end{array}$
	$\bar{c} \quad \bar{d} \quad \bar{e}$	$\bar{c} \quad \bar{d} \quad \bar{e}$	$\bar{c} \quad \bar{d} \quad \bar{e}$	$\bar{f} \quad \bar{e} \quad \bar{d}$	$\bar{c} \quad \bar{d} \quad \bar{e}$
	$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$	$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$	$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$	$\begin{array}{c} f \\ d \\ b \end{array}$	$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$
XIX.	$\begin{array}{c} \bar{d} \\ \bar{c} \\ \bar{b} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{e} \\ \bar{d} \\ \bar{c} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{e} \\ \bar{d} \\ \bar{c} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{e} \\ \bar{d} \\ \bar{c} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{d} \\ \bar{c} \\ \bar{b} \end{array}$
	$\begin{array}{c} f \\ d \\ b \end{array}$	$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$	$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$	$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$	$\begin{array}{c} f \\ d \\ b \end{array}$

$\bar{e} \quad \bar{d} \quad \bar{c} \quad \bar{e} \quad \bar{d} \quad \bar{c}$			$\bar{f} \quad \bar{d} \quad \bar{c} \quad \bar{e} \quad \bar{f} \quad \bar{g} \quad \bar{e} \quad \bar{f} \quad \bar{g} \quad \bar{e} \quad \bar{f} \quad \bar{g}$		
XX.			XXI.		
$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$			$\begin{array}{c} f \\ d \\ b \end{array}$		
$\begin{array}{c} a \\ a \\ g \end{array}$			$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$		
hyn.			XXII.		
$\bar{f} \quad \bar{d} \quad \bar{b} \quad \bar{e} \quad \bar{f} \quad \bar{g} \quad \bar{e} \quad \bar{f} \quad \bar{g}$			$\bar{f} \quad \bar{e} \quad \bar{d} \quad \bar{g} \quad \bar{f} \quad \bar{e}$		
$\begin{array}{c} f \\ d \\ b \end{array}$			$\begin{array}{c} f \\ d \\ b \end{array}$		
$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$			$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$		
hyn.			XXIII.		
$\bar{g} \quad \bar{f} \quad \bar{e} \quad \bar{g} \quad \bar{f} \quad \bar{e} \quad \bar{f} \quad \bar{e} \quad \bar{d} \quad \bar{g} \quad \bar{f} \quad \bar{e} \quad \bar{g} \quad \bar{f} \quad \bar{e}$			$\bar{a} \quad \bar{g} \quad \bar{f}$		
$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$			$\begin{array}{c} f \\ d \\ b \end{array}$		
$\begin{array}{c} a \\ a \\ g \end{array}$			$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$		
hyn.			XXIV.		
$\bar{a} \quad \bar{g} \quad \bar{f} \quad \bar{e} \quad \bar{g} \quad \bar{f} \quad \bar{e} \quad \bar{g} \quad \bar{f} \quad \bar{e} \quad \bar{g} \quad \bar{f} \quad \bar{e} \quad \bar{g} \quad \bar{f} \quad \bar{e}$			$\bar{a} \quad \bar{g} \quad \bar{f}$		
$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$			$\begin{array}{c} f \\ d \\ b \end{array}$		
$\begin{array}{c} a \\ a \\ g \end{array}$			$\begin{array}{c} c \\ c \\ g \end{array}$		

XXIV.	$\begin{array}{c} b^{\cdot} \\ \bar{d} \quad a^{\cdot} \end{array} \mid \begin{array}{c} c^{\cdot} \\ \bar{e} \quad b^{\cdot} \end{array} \mid \begin{array}{c} a^{\cdot} \\ \bar{e} \quad b^{\cdot} \end{array} \mid \begin{array}{c} a^{\cdot} \\ \bar{e} \quad b^{\cdot} \end{array} \mid \begin{array}{c} b^{\cdot} \\ \bar{d} \quad a^{\cdot} \end{array} \mid \begin{array}{c} c^{\cdot} \\ \bar{e} \quad b^{\cdot} \end{array}$
$\begin{array}{c} fi \\ di \\ bi \end{array}$	$\begin{array}{c} ci \\ ci \\ g^{\cdot} \end{array} \mid \begin{array}{c} ci \\ ci \\ g^{\cdot} \end{array} \mid \begin{array}{c} ci \\ ci \\ g^{\cdot} \end{array} \mid \begin{array}{c} fi \\ di \\ bi \end{array} \mid \begin{array}{c} ci \\ ci \\ g^{\cdot} \end{array}$
$\begin{array}{c} g^{\cdot} \\ \bar{f} \quad \bar{e} \\ ci \\ ci \\ g^{\cdot} \end{array}$	Tervyn Mac y Delgi. DECHRE MESUR MAC Y MYNVAEN.
$\begin{array}{c} \bar{e} \quad \bar{e} \quad \bar{e} \quad \bar{e} \\ \bar{e} \quad \bar{e} \quad \bar{e} \quad \bar{e} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{f} \quad \bar{d} \quad \bar{f} \quad \bar{d} \quad \bar{f} \quad \bar{d} \quad \bar{f} \quad \bar{d} \\ \bar{b} \quad \bar{b} \quad \bar{b} \quad \bar{b} \quad \bar{b} \quad \bar{b} \quad \bar{b} \quad \bar{b} \end{array}$
$\begin{array}{c} ci \\ ci \\ g^{\cdot} \end{array}$	$\begin{array}{c} fi \\ di \\ b \end{array} \mid \begin{array}{c} fi \\ di \\ b \end{array} \mid \begin{array}{c} fi \\ di \\ b \end{array} \mid \begin{array}{c} fi \\ di \\ b \end{array} \mid \begin{array}{c} ci \\ ci \\ g^{\cdot} \end{array} \mid \begin{array}{c} ci \\ ci \\ g^{\cdot} \end{array} \mid \begin{array}{c} fi \\ di \\ b \end{array} \mid \begin{array}{c} fi \\ di \\ b \end{array}$
$\begin{array}{c} \bar{e} \quad \bar{e} \quad \bar{e} \quad \bar{e} \\ \bar{e} \quad \bar{e} \quad \bar{e} \quad \bar{e} \end{array}$	Tityr Bach.
$\begin{array}{c} ci \\ ci \\ g^{\cdot} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{f} \quad \bar{d} \quad \bar{f} \quad \bar{d} \\ \bar{b} \quad \bar{b} \quad \bar{b} \quad \bar{b} \end{array}$
$\begin{array}{c} \bar{e} \quad \bar{e} \\ \bar{e} \quad \bar{e} \end{array}$	Bys : yr un gainc, ond ei chanu ar vefur Tityr Bach.
$\begin{array}{c} ci \\ ci \\ g^{\cdot} \end{array}$	TRWSGWL MAWR. 00110011. 0000111100001011.

$\bar{f}$ $\bar{b}$	d	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$
f d b		f d b		e c g	e c g	e c g	e c g	e c g	e c g	f d b		f d b		f d b	f d b

$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	Tervyn Trwlgwl Mawr.				CORSGOLEF. 11011001011.				$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$
e c g		f d b		e c g	e c g									e c g	

$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	e	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$
e c g		f d b		e c g	e c g	e c g	e c g	f d b		f d b		e c g		f d b	f d b

$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	Tervyn Corfgolef.				CORFINIWR. 11001011.				$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$
e c g		e c g										e c g	e c g		f d b		

$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	Bys. CORALDÁN. 111010010001.				$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$
f d b		e c g		f d b		e c g	e c g	e c g	e c g					e c g	

$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	f $\bar{b}$	$\bar{d}$ $\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$ $\bar{d}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$ $\bar{d}$	e $\bar{c}$	e $\bar{c}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$ $\bar{d}$
c_1	c_1	c_1	c_1	f_1	c_1	f_1	f_1	c_1	f_1	c_1	f_1	c_1	f_1	c_1	f_1
d_1	d_1	d_1	d_1	d_1	c_1	d_1	d_1	d_1	d_1	c_1	d_1	c_1	d_1	c_1	d_1
b_1	b_1	b_1	b_1	b_1	g_1	b_1	b_1	b_1	b_1	g_1	b_1	g_1	b_1	g_1	b_1
$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$ $\bar{d}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$ $\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	e $\bar{c}$	CARSI. 10001011.10001011.						$\bar{e}$ $\bar{c}$	e $\bar{c}$	f $\bar{b}$	$\bar{d}$ $\bar{d}$
f_1	f_1	c_1	c_1	c_1	c_1							c_1	f_1	f_1	f_1
d_1	d_1	c_1	c_1	c_1	c_1							c_1	d_1	d_1	d_1
b_1	b_1	g_1	g_1	g_1	g_1							g_1	b_1	b_1	b_1
f $\bar{b}$	$\bar{d}$ $\bar{d}$	f $\bar{b}$	$\bar{d}$ $\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	e $\bar{c}$	Bys. CAR DI TUTLACH. 10011000100111.						$\bar{e}$ $\bar{c}$	e $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$
f_1	f_1	c_1	c_1	c_1	c_1							c_1	f_1	c_1	c_1
d_1	d_1	c_1	c_1	c_1	c_1							c_1	d_1	c_1	c_1
b_1	b_1	g_1	g_1	g_1	g_1							g_1	b_1	g_1	g_1
f $\bar{b}$	$\bar{d}$ $\bar{d}$	f $\bar{b}$	$\bar{d}$ $\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	e $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	e $\bar{c}$	f $\bar{b}$	$\bar{d}$ $\bar{d}$	f $\bar{b}$	$\bar{d}$ $\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	e $\bar{c}$	f $\bar{b}$	$\bar{d}$ $\bar{d}$
f_1	f_1	c_1	c_1	c_1	c_1	c_1	c_1	f_1	f_1	f_1	f_1	c_1	f_1	f_1	f_1
d_1	d_1	c_1	c_1	c_1	c_1	c_1	c_1	d_1	d_1	d_1	d_1	c_1	d_1	d_1	d_1
b_1	b_1	g_1	g_1	g_1	g_1	g_1	g_1	b_1	b_1	b_1	b_1	g_1	b_1	b_1	b_1
$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	ALVARCH. 0000.0000.1111.1111.						$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$ $\bar{d}$	f $\bar{b}$	$\bar{d}$ $\bar{d}$
c_1	c_1	c_1	c_1	c_1	c_1							f_1	f_1	f_1	f_1
c_1	c_1	c_1	c_1	c_1	c_1							d_1	d_1	d_1	d_1
g_1	g_1	g_1	g_1	g_1	g_1							b_1	b_1	b_1	b_1

CALCHAN. 1100111101.		$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$					$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$
		c_1		c_1						f_1		f_1	
		c_1		c_1						d_1		d_1	
		g_1		g_1						b		b	
		$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$
		c_1		c_1		c_1		c_1		f_1		c_1	
		c_1		c_1		c_1		c_1		d_1		c_1	
		g_1		g_1		g_1		g_1		b		g_1	
		f $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$
		f_1		c_1		c_1		f_1		f_1		f_1	
		d_1		c_1		c_1		d_1		d_1		d_1	
		b		g_1		g_1		b_1		b_1		b_1	g_1
		$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$					$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	f $\bar{b}$	$\bar{d}$
		c_1						c_1		f_1		f_1	
		c_1						c_1		d_1		d_1	
		g_1						g_1		b_1		b_1	
TRĒSI HELI. 10001110091011.		$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$					$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	f $\bar{b}$	$\bar{d}$
		c_1						c_1		f_1		f_1	
		c_1						c_1		d_1		d_1	
		g_1						g_1		b_1		b_1	

$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	Toddyv.
a	a	a				fi		fi		fi		
a	a	a				d		d		d		
g	g	g				b		b		b		

$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	BRATH YN YSGOL. 10110100101101001011.	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$
fi		a		a			a	
d		a		a			a	
b		g		g			g	

						byn.								Bys.	
$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$
fi		a		a		fi		a		fi		fi		a	
d		a		a		d		a		d		d		a	
b		g		g		b		g		b		b		g	

$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	HATUR BACH. 001011001011.	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$
fi		a		a			fi	
d		a		a			d	
b		g		g			b	

$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$
f d b		c c g		f d b		c c g		c c g		f d b		f d b	
$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	FLAMGWRGWRGAN. 1011.101100110011.					$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	
c c g		f d b		c c g	c c g						c c g		
hyn.		Bys.		hyn.		Bys.		Tervyn Flamgwr Gwrgan.					
$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$						
f d b		c c g		c c g		f d b	f d b						
RHINIART. 10011.10011.				$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$
				c		f		f		c		c	
				c		d		d		c		c	
				g		b		b		g		g	

$\bar{e}$ $\bar{c}$	e	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	WNSACH. 11110001.	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$
c		f		f		c		c			c	
c		d		d		c		c			c	
g		b		b		g		g			g	

$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$
c		c		c		f		f		f		c	
c		c		c		d		d		d		c	
g		g		g		b		b		b		g	

BRYT ODIDAWG. 0010.0010.1101.1101.						hyn.		Bys.					
						$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$
						f		f		c		f	
						d		d		c		d	
						b		b		g		b	

$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	hyn.		$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$			$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	Bys.	
c		c				f				c			
c		c				d				c			
g		g				b				g			

$\bar{c}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	d	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$
c		c		c		f		c		c	
c		c		c		d		c		c	
g		g		g		b		g		g	

MAC MWN BYR. 11001111.						$\bar{c}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	e	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$
						c		c		f		f		c	
						c		c		d		d		c	
						g		g		b		b		g	

$\bar{c}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	ALBAN HYVAIDD. 10110100.01001011.						$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	
c		c		c								c		
c		c		c								c		
g		g		g								g		

$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$		$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$		$\bar{e}$ $\bar{c}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{f}$ $\bar{b}$	d
f			c		c		f			c		f		f	
d			c		c		d			c		d		d	
b			g		g		b			g		b		b	

$\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ | $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ | $\bar{f}$ $\bar{d}$ | $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$

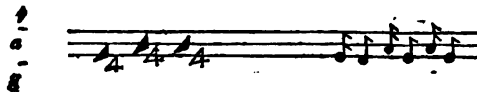
f	c	f	f	c	f	c	c
d	c	d	d	c	d	c	c
b	g	b	b	g	b	g	g

Tervyn y pedwar mesur ar ugain: yr un gainc ar bob mesur, gan mwyav.—Mi á briciais yn gyntav Macmwn hir, a Macmwn byr, a Mac y Delgi, a phedair cainc ar ugain yn mhob un o honynt; ac wedi hyny y pedwar mesur ar ugain o'r un gainc, ond newidiaw y mesur val y gwelwch.

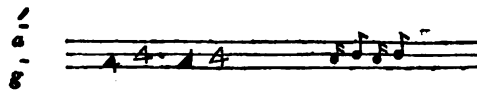
GOGWYDDAWR I DDYSGU Y
FRICIAD.

GOGWYDDAWR FRICIAD ABALL.

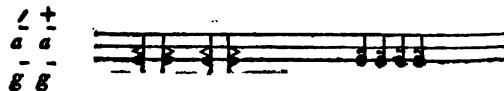
Tagiad y vawd

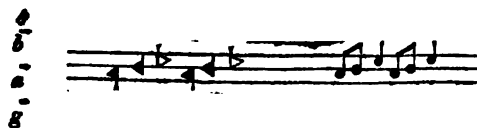
Y Plethiad byr

Plethiad y pedwarbys

Plethiad y bys bach

Craviad dwbyl

Craviad fengyl

Hanner Craviad

Tavliad y bys

Plethiad dwbyl

Plethiad y wenynen

Crychu y vawd

Ysgwyd y bys

Tagiad dwbyl

Tagiad forchawg

Cevyn ewin

Yfbonc

Plethiad mawr

*y llaw i'w.**y vawd**yr all**3 0**Crychu y vawd*

Nid yw y Nodau diwedddar ond dyvaliad
L. Morris.

DECHRE GOSTEG DAVYDD ATHRAW. 11001011.

$\begin{array}{cccccccccccccccc} / & + & / & + & / & + & / & + & / & + & / & + & / & + & / & + \\ g' & g' & g' & g' & g' & g' & g' & g' & g' & g' & g' & g' & g' & g' & g' & g' \\ f & f & f & f & f & f & f & f & f & f & f & f & f & f & f & f \end{array}$															
$\begin{array}{cccccccccccccccc} c_1 & g_1 & c_1 & g_1 & b_1 & g_1 & b_1 & g_1 & c_1 & g_1 & b_1 & g_1 & c_1 & g_1 & c_1 & g_1 \\ cc & & cc & & dd & & dd & & cc & & dd & & cc & & cc & & \end{array}$															
$\begin{array}{cccccccccccccccc} + & / & + & / & a & / & a & / & a & / & a & / & a & / & a & / & a \\ g' & g' & g' & g' & g' & g' & g' & g' & g' & g' & g' & g' & g' & g' & g' & g' \\ f & f & f & f & f & f & f & f & f & f & f & f & f & f & f & f \end{array}$															
$\begin{array}{cccccccccccccccc} g_1 & b_1 & g_1 & c_1 & g_1 & b_1 & g_1 & c_1 & g_1 & c_1 & g_1 & c_1 & g_1 & c_1 & g_1 & c_1 \\ dd & & cc & & dd & & cc & & cc & & cc & & cc & & cc & & \end{array}$															
<i>Bys y gainc ac yno y diwedd yma fy arrol pob cainc.</i>															
$\begin{array}{cccccccccccccccc} \frac{f}{b} & \frac{f}{d} & \frac{f}{b} & \frac{f}{d} & \frac{f}{g} & \frac{f}{c} & \frac{f}{b} & \frac{f}{d} & \frac{f}{g} & \frac{f}{c} & \frac{f}{g} & \frac{f}{c} & \frac{f}{g} & \frac{f}{c} & \frac{f}{g} & \frac{f}{c} \\ b_1 & g_1 & b_1 & g_1 & c_1 & g_1 & b_1 & g_1 & c_1 & g_1 & c_1 & g_1 & b_1 & g_1 & b_1 & g_1 \\ dd & dd & cc & dd & cc & cc & cc & cc & cc & cc & dd & dd & cc & & & \end{array}$															
<i>Tervyn y gainc a'r diwedd.</i>															
$\begin{array}{cccccccccccccccc} \frac{f}{g} & \frac{f}{d} & \frac{f}{a} & \frac{f}{c} & \frac{f}{d} & \frac{f}{g} & \frac{f}{a} & \frac{f}{c} & \frac{f}{d} & \frac{f}{g} & \frac{f}{a} & \frac{f}{c} & \frac{f}{d} & \frac{f}{g} & \frac{f}{a} & \frac{f}{c} \\ b_1 & g_1 & c_1 & g_1 & c_1 & b_1 & g_1 & c_1 & g_1 & c_1 & b_1 & g_1 & c_1 & g_1 & c_1 & b_1 \\ dd & cc & cc & & & dd & dd & cc & cc & & dd & dd & cc & & & \end{array}$															
$\begin{array}{cccccccccccccccc} \frac{f}{d} & \frac{f}{c} & \frac{f}{d} & \frac{f}{f} & \frac{f}{c} & \frac{f}{b} & \frac{f}{c} & \frac{f}{d} & \frac{f}{a} & \frac{f}{g} & \frac{f}{a} & \frac{f}{c} & \frac{f}{b} & \frac{f}{a} & \frac{f}{g} & \frac{f}{a} \\ c_1 & g_1 & c_1 & g_1 & b_1 & g_1 & b_1 & g_1 & c_1 & g_1 & c_1 & g_1 & b_1 & g_1 & b_1 & g_1 \\ cc & cc & dd & dd & cc & g_1 & dd & dd & cc & dd & dd & cc & dd & dd & cc & \end{array}$															

$\bar{c}$ $\bar{d}$	Tervyn y gainc unwaith. Dyma val i maei çanu yr ail waith.	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$
$\bar{b}$ $\bar{c}$		$\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$	$\bar{f}$ $\bar{c}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$	$\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$	$\bar{g}$
g^1 c^1 cc		c^1 g c^1 g^1 cc cc	b^1 g b^1 g^1 dd dd	c^1 g c^1 g^1 cc cc	c^1 cc

$\bar{g}$ $\bar{a}$	$\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$	$\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$	$\bar{g}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{c}$ $\bar{o}$ $\bar{d}$ $\bar{f}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{d}$ $\bar{d}$ $\bar{b}$ $\bar{c}$	Tervyn gainc : cet- wch yr un diwedd.
c^1 g cc	c^1 g^1 c^1 g cc cc	c^1 g^1 c^1 g^1 cc cc	c^1 g^1 b^1 g^1 c^1 g^1 c^1 cc dd cc cc	

III.

$\bar{g}$ $\bar{a}$	$\bar{f}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$	$\bar{d}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$	$\bar{c}$ $\bar{b}$ $\bar{c}$	$\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{c}$
c^1 g c^1 g^1 cc cc	b^1 g^1 b^1 g^1 dd dd	c^1 g^1 c^1 g cc cc	b^1 g b^1 g^1 dd dd	c^1 g c^1 g^1 cc cc

$\bar{b}$ $\bar{a}$ $\bar{b}$ $\bar{d}$	$\bar{g}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{d}$ $\bar{f}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{b}$ $\bar{c}$	Tervyn y gainc, a'i çanu yr ail tro yn y modd yma.	$\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$
b^1 g^1 b^1 dd dd g^1	c^1 g^1 b^1 g c^1 g^1 c^1 cc dd cc cc		c^1 g^1 c^1 g^1 cc cc

$\bar{f}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$	$\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$	$\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$	$\bar{f}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$
b^1 g b^1 g^1 dd dd cc cc	c^1 g c^1 g^1 cc cc	c^1 g^1 c^1 g^1 cc cc	b^1 g^1 b^1 g^1 dd dd

III.									
$\begin{array}{c} / \\ a^* \\ g^* \quad g^* \quad \bar{c} \quad \bar{d} \quad \bar{e} \quad \bar{c} \quad \bar{d} \\ \bar{f} \quad \bar{g} \quad \bar{f} \quad \bar{d} \quad \bar{b} \quad \bar{c} \end{array}$					$\begin{array}{c} / + / + / + / + \\ g^* \quad a^* \quad g^* \quad g^* \quad \bar{f} \quad \bar{g}^* \quad \bar{f} \quad \bar{f} \\ \bar{f} \quad \bar{f} \quad \bar{f} \quad \bar{f} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \end{array}$				
Yrundiwedd.									
$\begin{array}{c} c_1 \quad g_1 \quad b_1 \quad g_1 \quad c_1 \quad c_1 \\ c \quad dd \quad cc \quad g_1 \quad cc \end{array}$					$\begin{array}{c} c_1 \quad g \quad c_1 \quad g \quad b_1 \quad g \quad b_1 \quad g \\ cc \quad cc \quad dd \quad dd \end{array}$				

IV.									
$\begin{array}{c} / + / \times / + / + / + / + \\ g^* \quad a^* \quad g^* \quad g^* \quad \bar{f} \quad \bar{g}^* \quad \bar{f} \quad \bar{f} \\ \bar{f} \quad \bar{f} \quad \bar{f} \quad \bar{f} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \end{array}$					$\begin{array}{c} / + / + / + / + / + \\ g^* \quad a^* \quad g^* \quad g^* \quad \bar{f} \quad \bar{g}^* \quad \bar{f} \quad \bar{f} \\ \bar{f} \quad \bar{f} \quad \bar{f} \quad \bar{f} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \end{array}$				
$\begin{array}{c} c_1 \quad g_1 \quad c_1 \quad g_1 \quad c_1 \quad g \quad c_1 \quad g_1 \\ cc \quad cc \quad cc \quad cc \quad cc \quad cc \quad cc \quad cc \end{array}$					$\begin{array}{c} c_1 \quad g_1 \quad c_1 \quad g_1 \quad b_1 \quad g_1 \quad b_1 \quad g_1 \\ cc \quad cc \quad cc \quad cc \quad dd \quad dd \quad dd \quad dd \end{array}$				

V.									
Bys a'run diwedd.									
$\begin{array}{c} g^* \quad g^* \quad a^* \quad a^* \quad g^* \\ \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \end{array}$					$\begin{array}{c} \bar{f} \quad \bar{f} \quad \bar{g} \quad \bar{g} \quad \bar{d} \\ \bar{d} \quad \bar{d} \quad \bar{d} \quad \bar{d} \quad \bar{d} \end{array}$				
$\begin{array}{c} c_1 \quad g_1 \quad c_1 \quad g_1 \\ cc \quad cc \quad cc \quad cc \end{array}$					$\begin{array}{c} b_1 \quad g_1 \quad b_1 \quad g \\ dd \quad dd \quad dd \quad dd \end{array}$				

VI.									
$\begin{array}{c} / \\ a^* \\ g^* \quad g^* \quad \bar{c} \quad \bar{d} \quad \bar{e} \quad \bar{c} \quad \bar{d} \\ \bar{f} \quad \bar{f} \quad \bar{g} \quad \bar{f} \quad \bar{d} \quad \bar{b} \quad \bar{c} \end{array}$					$\begin{array}{c} / \\ g^* \quad a^* \quad a^* \quad a^* \quad g^* \\ \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \end{array}$				
Bys a'run diwedd.									
$\begin{array}{c} c_1 \quad g_1 \quad b_1 \quad g_1 \quad c_1 \quad g_1 \quad c_1 \\ cc \quad dd \quad cc \quad cc \quad cc \quad cc \quad cc \end{array}$					$\begin{array}{c} c_1 \quad g_1 \quad c_1 \quad g_1 \quad b_1 \quad g_1 \quad b_1 \quad g_1 \\ cc \quad cc \quad dd \quad dd \quad dd \quad dd \quad dd \quad dd \end{array}$				

$\begin{array}{c} \text{a'} \quad \text{g'} \quad \text{f'} \\ \text{a'} \quad \text{a'} \quad \text{f'} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{g'} \quad \text{d} \quad \text{f} \\ \text{f'} \quad \text{f'} \quad \text{c} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{f'} \quad \text{f'} \quad \text{f'} \\ \text{c} \quad \text{d} \quad \text{c} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{f'} \quad \text{g'} \quad \text{f'} \\ \text{c} \quad \text{f'} \quad \text{c} \end{array}$	Bys y cwbyl diwedd etto hyd yma, a'r a! hyd y marc, a velly tervyn y diwedd.	
$\begin{array}{c} \text{fi} \quad \text{ff} \quad \text{fi} \quad \text{ff} \quad \text{fi} \quad \text{ff} \quad \text{fi} \quad \text{ff} \\ \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \end{array}$		
$\text{a1} \quad \text{a1} \quad \text{a1} \quad \text{a1} \quad \text{a1} \quad \text{a1} \quad \text{g1} \quad \text{g1}$		
II. $\begin{array}{c} \text{a'} \quad \text{f} \quad \text{a'} \\ \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{g'} \quad \text{g'} \quad \text{c} \quad \text{g'} \\ \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{f'} \quad \text{f'} \quad \text{d} \quad \text{f'} \quad \text{f'} \quad \text{f'} \quad \text{d} \quad \text{f'} \\ \text{a} \quad \text{a} \quad \text{a} \quad \text{a} \quad \text{a} \quad \text{a} \quad \text{a} \quad \text{a} \end{array}$	Bys hyd y marc, a'r un diwedd.	
$\begin{array}{c} \text{fi} \quad \text{ff} \quad \text{fi} \quad \text{g} \quad \text{cc} \quad \text{g} \quad \text{fi} \quad \text{ff} \quad \text{fi} \quad \text{fi} \quad \text{ff} \quad \text{fi} \\ \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \end{array}$		
$\text{a1} \quad \text{a1} \quad \text{g1} \quad \text{g1} \quad \text{a1} \quad \text{a1} \quad \text{a1} \quad \text{a1}$		
III. $\begin{array}{c} \text{a'} \quad \text{b'} \quad \text{g'} \quad \text{a'} \quad \text{a'} \quad \text{f'} \\ \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{g'} \quad \text{a'} \quad \text{f'} \quad \text{g'} \quad \text{g'} \quad \text{c} \\ \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{f} \quad \text{g'} \quad \text{d} \quad \text{f'} \\ \text{a} \quad \text{a} \quad \text{a} \quad \text{c} \end{array}$		
$\begin{array}{c} \text{fi} \quad \text{ff} \quad \text{fi} \quad \text{ff} \quad \text{g} \quad \text{cc} \quad \text{g} \quad \text{cc} \quad \text{fi} \quad \text{ff} \quad \text{fi} \quad \text{ff} \\ \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \end{array}$		
$\text{a1} \quad \text{a1} \quad \text{g1} \quad \text{g1} \quad \text{a1} \quad \text{a1} \quad \text{a1} \quad \text{a1}$		
$\begin{array}{c} \text{f'} \quad \text{g'} \quad \text{d} \quad \text{f'} \\ \text{a} \quad \text{a} \quad \text{a} \quad \text{c} \end{array}$	Bys y gainc hyd y marc, a'r un di- wedd.	III. $\begin{array}{c} \text{a'} \quad \text{c'} \quad \text{a'} \quad \text{a'} \quad \text{f'} \\ \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{g'} \quad \text{a'} \quad \text{f'} \quad \text{g'} \quad \text{g'} \quad \text{c} \\ \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \end{array}$
$\begin{array}{c} \text{fi} \quad \text{ff} \quad \text{fi} \quad \text{ff} \\ \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \end{array}$		$\begin{array}{c} \text{fi} \quad \text{ff} \quad \text{fi} \quad \text{ff} \quad \text{g} \quad \text{cc} \quad \text{g} \quad \text{cc} \\ \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \quad \text{ci} \end{array}$
$\text{a1} \quad \text{a1} \quad \text{a1} \quad \text{a1}$		$\text{a1} \quad \text{a1} \quad \text{g1} \quad \text{g1}$

VIII. $\begin{array}{c} \text{a}^\circ \text{ b}^\circ \\ \text{g}^\circ \text{ a}^\circ \text{ g}^\circ \mid \text{a}^\circ \text{ f}^\circ \\ \text{f}^\circ \text{ g}^\circ \end{array}$ Bys hyd y marc: yr un diwedd. $\begin{array}{cc} \text{fi} & \text{ff} \\ \text{ci} & \text{ci} \\ \text{ai} & \text{ai} \end{array}$				$\begin{array}{c} \text{c}^\circ \\ \text{b}^\circ \text{ \& } \\ \text{a}^\circ \text{ c}^\circ \text{ c}^\circ \text{ a}^\circ \end{array}$ $\begin{array}{cc} \text{fi} & \text{ff} \\ \text{ci} & \text{ci} \\ \text{ai} & \text{ai} \end{array}$				$\begin{array}{c} \text{b}^\circ \\ \text{a}^\circ \text{ \& } \\ \text{g}^\circ \text{ b}^\circ \end{array}$ $\begin{array}{cc} \text{g}^\circ & \text{cc} \\ \text{ci} & \text{ci} \\ \text{ai} & \text{ai} \end{array}$			
IX. $\begin{array}{c} \text{a}^\circ \\ \text{g}^\circ \text{ \& } \\ \text{f}^\circ \text{ a}^\circ \text{ a}^\circ \text{ f}^\circ \end{array}$ Bys i'r marc: yr un diwedd. $\begin{array}{cc} \text{fi} & \text{ff} \\ \text{ci} & \text{ci} \\ \text{ai} & \text{ai} \end{array}$				$\begin{array}{c} \text{a}^\circ \text{ b}^\circ \text{ g}^\circ \text{ a}^\circ \text{ f}^\circ \\ \text{c}^\circ \text{ c}^\circ \text{ c}^\circ \text{ c}^\circ \text{ c}^\circ \end{array}$ $\begin{array}{cc} \text{fi} & \text{ff} \\ \text{ci} & \text{ci} \\ \text{ai} & \text{ai} \end{array}$							
$\begin{array}{c} \text{g}^\circ \text{ a}^\circ \text{ f}^\circ \text{ g}^\circ \text{ f}^\circ \text{ c}^\circ \text{ f}^\circ \text{ g}^\circ \text{ d}^\circ \text{ f}^\circ \text{ c}^\circ \text{ c}^\circ \text{ f}^\circ \text{ g}^\circ \text{ d}^\circ \text{ f}^\circ \text{ e}^\circ \text{ c}^\circ \text{ a}^\circ \end{array}$ Bys i'r marc, a'r un diwedd. $\begin{array}{cc} \text{g}^\circ & \text{cc} \\ \text{ci} & \text{ci} \\ \text{ai} & \text{ai} \end{array}$											
X. $\begin{array}{c} \text{c}^\circ \text{ f}^\circ \text{ a}^\circ \text{ f}^\circ \text{ c}^\circ \mid \text{c}^\circ \text{ c}^\circ \text{ g}^\circ \text{ c}^\circ \text{ c}^\circ \mid \text{a}^\circ \text{ c}^\circ \text{ f}^\circ \text{ c}^\circ \text{ a}^\circ \mid \text{a}^\circ \text{ c}^\circ \text{ f}^\circ \text{ c}^\circ \text{ a}^\circ \end{array}$ Bys i'r marc: yr un di- wedd. $\begin{array}{cc} \text{fi} & \text{ff} \\ \text{ci} & \text{ci} \\ \text{ai} & \text{ai} \end{array}$											
XI. $\begin{array}{c} \text{c}^\circ \text{ f}^\circ \text{ a}^\circ \text{ f}^\circ \text{ a}^\circ \text{ f}^\circ \text{ c}^\circ \mid \text{c}^\circ \text{ c}^\circ \text{ g}^\circ \text{ c}^\circ \text{ g}^\circ \text{ c}^\circ \text{ c}^\circ \mid \text{a}^\circ \text{ c}^\circ \text{ f}^\circ \text{ c}^\circ \text{ f}^\circ \text{ c}^\circ \text{ a}^\circ \end{array}$ $\begin{array}{cc} \text{fi} & \text{ff} \\ \text{ci} & \text{ci} \\ \text{ai} & \text{ai} \end{array}$											

XII.																Q							
a	c	f	c	f	c	a	f	a	a	f	a	a	f	a	c	d	g	g	c	g	g	c	g
f	ff	f	ff	f	ff	f	ff	f	ff	f	ff	f	ff	g	cc	g					cc		
c1		c1		c1		c1		c1		c1		c1		c1		c1							
a1		a1		a1		a1		a1		a1		a1		g1		g1							

c	f	f	c	f	f	c	f	c	f	f	c	f	f	c	f	Bys i'r marca'r un diwedd.
f	ff	f	ff	f	ff	f	ff	f	ff	f	ff	f	ff	f	ff	
c1		c1		c1		c1		c1		c1		c1		c1		
a1		a1		a1		a1		a1		a1		a1		a1		

Tervyn Gofteg yr Halen, yr hon a vyddid yn ei chanu o vlaen march-ogion Arthur pan roid y falter a'r halen ar y bwrdd.

DECHRE YR OSTEG VAWR, NEU OSTEG IVAN VAB Y GOV.

e	f	e	f	e	f	e	f
d	c	d	c	d	c	d	c
c	d	c	d	c	d	c	d
a	a	a	a	g	a	g	g
c1	c1	c1	c1	c1	c1	c1	c1
a1	a1	a1	a1	g1	a1	g1	g
ff	ff	ff	ff	ff			

III. <table border="1"> <tr> <td>e</td><td>f</td><td></td><td>f</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>d</td><td>e</td><td></td><td>e</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>c</td><td>d</td><td>e</td><td>f</td><td>d</td><td>e</td><td>f</td><td>d</td><td>e</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>fi</td><td>fi</td><td></td><td>f</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>c</td><td>c</td><td></td><td>c</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>a</td><td>a</td><td></td><td>a</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>ff</td><td>ff</td><td></td><td>ff</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table> Bys yr un diwedd. <table border="1"> <tr> <td>a</td><td>a</td><td>a</td><td>a</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>ci</td><td>c</td><td>ci</td><td>c</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>a</td><td>a</td><td>a</td><td>a</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>ff</td><td>ff</td><td>ff</td><td>ff</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table>																e	f		f													d	e		e													c	d	e	f	d	e	f	d	e								fi	fi		f													c	c		c													a	a		a													ff	ff		ff													a	a	a	a													ci	c	ci	c													a	a	a	a													ff	ff	ff	ff												
e	f		f																																																																																																																																																																																												
d	e		e																																																																																																																																																																																												
c	d	e	f	d	e	f	d	e																																																																																																																																																																																							
fi	fi		f																																																																																																																																																																																												
c	c		c																																																																																																																																																																																												
a	a		a																																																																																																																																																																																												
ff	ff		ff																																																																																																																																																																																												
a	a	a	a																																																																																																																																																																																												
ci	c	ci	c																																																																																																																																																																																												
a	a	a	a																																																																																																																																																																																												
ff	ff	ff	ff																																																																																																																																																																																												
III. <table border="1"> <tr> <td>a</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>g</td><td>g</td><td></td><td>f</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>f</td><td>f</td><td></td><td>d</td><td>e</td><td>e</td><td>f</td><td>e</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>fi</td><td>fi</td><td>fi</td><td>f</td><td>f</td><td></td><td>fi</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>ci</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>ci</td><td>c</td><td>c</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>a</td><td>a</td><td>a</td><td>a</td><td>a</td><td>a</td><td>a</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>ff</td><td>ff</td><td>ff</td><td>ff</td><td>ff</td><td>ff</td><td>ff</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table> Bys yr un diwedd.																a																g	g		f													f	f		d	e	e	f	e									fi	fi	fi	f	f		fi										ci	c	c	c	ci	c	c										a	a	a	a	a	a	a										ff	ff	ff	ff	ff	ff	ff																																																																									
a																																																																																																																																																																																															
g	g		f																																																																																																																																																																																												
f	f		d	e	e	f	e																																																																																																																																																																																								
fi	fi	fi	f	f		fi																																																																																																																																																																																									
ci	c	c	c	ci	c	c																																																																																																																																																																																									
a	a	a	a	a	a	a																																																																																																																																																																																									
ff	ff	ff	ff	ff	ff	ff																																																																																																																																																																																									
III. <table border="1"> <tr> <td>a</td><td>a</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>g</td><td>g</td><td></td><td>f</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>f</td><td>f</td><td></td><td>d</td><td>e</td><td>e</td><td>f</td><td>e</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>fi</td><td>fi</td><td>fi</td><td>f</td><td>f</td><td></td><td>fi</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>ci</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>ci</td><td>c</td><td>c</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>a</td><td>a</td><td>a</td><td>a</td><td>a</td><td>a</td><td>a</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>ff</td><td>ff</td><td>ff</td><td>ff</td><td>ff</td><td>ff</td><td>ff</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table> Bys.																a	a															g	g		f													f	f		d	e	e	f	e									fi	fi	fi	f	f		fi										ci	c	c	c	ci	c	c										a	a	a	a	a	a	a										ff	ff	ff	ff	ff	ff	ff																																																																									
a	a																																																																																																																																																																																														
g	g		f																																																																																																																																																																																												
f	f		d	e	e	f	e																																																																																																																																																																																								
fi	fi	fi	f	f		fi																																																																																																																																																																																									
ci	c	c	c	ci	c	c																																																																																																																																																																																									
a	a	a	a	a	a	a																																																																																																																																																																																									
ff	ff	ff	ff	ff	ff	ff																																																																																																																																																																																									
V. <table border="1"> <tr> <td>a</td><td>a</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>g</td><td>g</td><td></td><td>f</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>f</td><td>f</td><td></td><td>d</td><td>e</td><td>e</td><td>f</td><td>e</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>fi</td><td>fi</td><td>fi</td><td>f</td><td>f</td><td></td><td>fi</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>ci</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>ci</td><td>c</td><td>c</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>a</td><td>a</td><td>a</td><td>a</td><td>a</td><td>a</td><td>a</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> <tr> <td>ff</td><td>ff</td><td>ff</td><td>ff</td><td>ff</td><td>ff</td><td>ff</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td> </tr> </table> Bys.																a	a															g	g		f													f	f		d	e	e	f	e									fi	fi	fi	f	f		fi										ci	c	c	c	ci	c	c										a	a	a	a	a	a	a										ff	ff	ff	ff	ff	ff	ff																																																																									
a	a																																																																																																																																																																																														
g	g		f																																																																																																																																																																																												
f	f		d	e	e	f	e																																																																																																																																																																																								
fi	fi	fi	f	f		fi																																																																																																																																																																																									
ci	c	c	c	ci	c	c																																																																																																																																																																																									
a	a	a	a	a	a	a																																																																																																																																																																																									
ff	ff	ff	ff	ff	ff	ff																																																																																																																																																																																									

[illegible]

$\begin{array}{c} \backslash \\ \bar{e} \\ \bar{d} \end{array}$	a	g	a	VI.	$\begin{array}{c} / \quad / \quad + \quad \phi \quad + \quad / \quad / \quad \backslash \\ \bar{g} \quad \bar{g} \quad \bar{g} \quad \bar{g} \quad \bar{g} \quad \bar{f} \quad \bar{e} \quad \bar{d} \quad \bar{c} \\ \bar{f} \quad \bar{f} \quad \bar{f} \quad \bar{f} \quad \bar{f} \quad \bar{f} \quad \bar{d} \quad \bar{d} \quad \bar{c} \end{array}$	$\begin{array}{c} / \quad + \quad / \quad + \quad / \\ \bar{g} \quad \bar{g} \quad \bar{g} \quad \bar{g} \quad \bar{f} \\ \bar{f} \quad \bar{f} \quad \bar{f} \quad \bar{f} \quad \bar{d} \end{array}$		
c	c				$\begin{array}{c} \bar{b} \quad c \\ \bar{g} \\ d \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{b} \quad c \\ \bar{g} \\ d \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{c} \quad c \\ \bar{g} \\ c \end{array}$	
$\begin{array}{c} / \quad \backslash \\ \bar{e} \quad \bar{d} \\ \bar{d} \quad \bar{c} \end{array}$				VII.	$\begin{array}{c} c' \quad c' \\ \bar{f} \quad a' \quad \quad g' \quad a' \end{array}$	$\begin{array}{c} c' \quad c' \\ g' \quad a' \quad \quad g' \quad a' \end{array}$	VIII.	$\begin{array}{c} d' \quad c' \\ \bar{f} \quad a' \quad \quad g' \quad a' \end{array}$
c					$\begin{array}{c} \bar{b} \quad c \\ \bar{g} \\ d \end{array}$	$\begin{array}{c} c \quad c \\ g \\ d \end{array}$		$\begin{array}{c} \bar{b} \quad c \\ \bar{g} \\ d \end{array}$
$\begin{array}{c} d' \quad c' \\ \bar{f} \quad a' \quad \quad g' \quad a' \end{array}$		$\begin{array}{c} d' \quad c' \\ \bar{f} \quad a' \quad \quad g' \quad a' \end{array}$		$\begin{array}{c} c' \quad c' \\ \bar{f} \quad a' \quad \quad g' \quad a' \end{array}$	IX.	$\begin{array}{c} \bar{f} \quad c' \quad a' \quad \quad \bar{f} \quad c' \quad a' \end{array}$		
$\begin{array}{c} \bar{b} \quad c \\ \bar{g} \\ d \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{c} \quad c \\ g \\ c \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{c} \quad c \\ g \\ c \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{c} \quad c \\ g \\ c \end{array}$		$\begin{array}{c} \bar{b} \quad c \\ \bar{g} \\ d \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{b} \quad c \\ \bar{g} \\ d \end{array}$		
$\begin{array}{c} \bar{f} \quad c' \quad a' \quad \quad \bar{f} \quad c' \quad a' \end{array}$	X.	$\begin{array}{c} / \quad + \quad c' \\ d' \quad d' \quad b' \\ d' \quad c' \quad c' \quad a' \end{array}$	$\begin{array}{c} / \quad + \quad c' \\ d' \quad d' \quad b' \\ d' \quad c' \quad c' \quad a' \end{array}$	$\begin{array}{c} / \quad + \quad b' \\ c' \quad c' \quad a' \\ c' \quad b' \quad b' \quad g' \end{array}$				
$\begin{array}{c} \bar{c} \quad c \\ \bar{g} \\ c \end{array}$		$\begin{array}{c} \bar{b} \quad c \\ \bar{g} \\ d \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{b} \quad c \\ g \\ d \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{c} \quad c \\ \bar{g} \\ c \end{array}$				
$\begin{array}{c} / \quad + \quad b' \\ c' \quad c' \quad a' \end{array}$		$\begin{array}{c} / \quad + \quad e' \\ d' \quad d' \quad b' \end{array}$	$\begin{array}{c} / \quad + \quad c' \\ d' \quad d' \quad b' \end{array}$	$\begin{array}{c} / \quad + \quad c' \\ e' \quad c' \quad b' \end{array}$				
$\begin{array}{c} c' \quad d' \quad d' \quad g' \end{array}$		$\begin{array}{c} d' \quad c' \quad c' \quad a' \end{array}$	$\begin{array}{c} d' \quad c' \quad c' \quad a' \end{array}$	$\begin{array}{c} c' \quad b' \quad b' \quad a' \end{array}$				
$\begin{array}{c} \bar{c} \quad c \\ \bar{g} \\ c \end{array}$		$\begin{array}{c} \bar{b} \quad c \\ g \\ d \end{array}$	$\begin{array}{c} b \quad c \\ g \\ d \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{c} \quad c \\ \bar{g} \\ c \end{array}$				

[illegible]

XI. $\frac{1}{a}$ $\frac{1}{a}$ $\frac{1}{a}$ ca d̄ a d̄ ca c̄ a d̄ ca d̄ g¹ ḡ g¹ ḡ g¹ ḡ a¹ fi a¹ fi a¹ fi g¹ ḡ g¹ ḡ	
$\frac{1}{a}$ $\frac{1}{a}$ ca c̄ ca d̄ a d̄ a¹ fi g¹ fi g¹ ḡ g¹ ḡ g¹ ḡ	Bys. $\frac{1}{a}$ ca c̄ a d̄ a¹ fi a fi a¹ fi
$\frac{1}{a}$ $\frac{1}{a}$ $\frac{1}{a}$ $\frac{1}{a}$ ca d̄ ca c̄ ca d̄ a d̄ ca c̄ a d̄ g¹ ḡ g¹ ḡ a¹ fi a¹ fi g¹ ḡ g¹ ḡ g¹ ḡ a¹ fi a¹ fi a¹ fi	
$\frac{1}{a}$ $\frac{1}{a}$ $\frac{1}{a}$ $\frac{1}{a}$ $\frac{1}{a}$ $\frac{1}{a}$ $\frac{1}{a}$ $\frac{1}{a}$ ḡ ḡ ā b̄ ḡ ā b̄ ā ḡ ā g¹ a b¹ g¹ a b¹ a g¹ a	$\frac{1}{a}$ $\frac{1}{a}$ $\frac{1}{a}$ $\frac{1}{a}$ $\frac{1}{a}$ ḡ fi ḡ fi ḡ d̄ ca d̄ a d̄ d̄ a d̄ g¹ g¹ g¹ g¹ g¹
$\frac{1}{a}$ $\frac{1}{a}$ $\frac{1}{a}$ $\frac{1}{a}$ fi ḡ ḡ ḡ d̄ a¹ d̄ g¹ g¹ d̄ g¹	XII. $\frac{1}{g}$ $\frac{1}{g}$ $\frac{1}{c}$ $\frac{1}{d}$ $\frac{1}{c}$ $\frac{1}{d}$ $\frac{1}{g}$ fi fi d̄ c̄ d̄ c̄ fi ḡ g¹ ḡ g¹ fi g¹ fi g¹ d̄ d̄ d̄ d̄ b̄ b¹ a a
Bys. $\frac{1}{d}$ $\frac{1}{c}$ $\frac{1}{d}$ $\frac{1}{g}$ $\frac{1}{c}$ $\frac{1}{d}$ $\frac{1}{c}$ fi $\frac{1}{g}$ $\frac{1}{g}$ $\frac{1}{c}$ $\frac{1}{d}$ $\frac{1}{c}$ $\frac{1}{d}$ $\frac{1}{g}$ fi fi d̄ c̄ d̄ c̄ fi ḡ g¹ fi g¹ ḡ g¹ ḡ g¹ fi g¹ fi g¹ d̄ d̄ d̄ d̄ d̄ d̄ d̄ d̄ b̄ a b̄ a a a	

$\bar{d}$	$\bar{e}$	$\bar{d}$	$\bar{g}$	$\bar{e}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{e}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$	$\bar{d}$	$\bar{g}$
$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$
$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$
$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$
$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$
$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$
$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$
$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$
$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$
Fodd val diwedd y llall. Tervyn Caniad Yffavell; ac ei ganu ar y Bragawd Gywair.														
CANIAD CADWGAN.														
$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$
$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{a}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$
$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{e}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$
$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$
$\bar{f}$	$\bar{cc}$	$\bar{f}$	$\bar{cc}$	$\bar{f}$	$\bar{cc}$	$\bar{f}$	$\bar{cc}$	$\bar{f}$	$\bar{cc}$	$\bar{f}$	$\bar{cc}$	$\bar{f}$	$\bar{cc}$	$\bar{f}$
Bys. Y diwedd bellach. II.														
$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$
$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$
$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$

$\begin{array}{c} \bar{a} \\ \bar{g} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{f} \\ \bar{g} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{c} \\ \bar{d} \end{array}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$	$\bar{c}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$	$\bar{d}$	$\bar{c}$	$\begin{array}{c} \bar{g} \\ \bar{f} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{g} \\ \bar{f} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{g} \\ \bar{f} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{c} \\ \bar{g} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{a} \\ \bar{g} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{f} \\ \bar{g} \end{array}$	
c	c									c	c	c	c	c			
a	g									g	a	g	a	a			
ff	cc									cc	ff	cc	ff	ff			
Bys.																	
$\begin{array}{c} \bar{a} \\ \bar{g} \end{array}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	Fordd yr un diwedd.		ix.	$\begin{array}{c} \bar{f} \\ \bar{g} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{b} \\ \bar{g} \end{array}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$
c				c				c				ci		ci			
g				a				g				ai		gi			
ff				cc				ff				fi		ff			
$\begin{array}{c} \bar{a} \\ \bar{g} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{a} \\ \bar{g} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{b} \\ \bar{a} \end{array}$	$\bar{b}$	$\bar{c}$	Fordd.		x.	$\begin{array}{c} \bar{f} \\ \bar{g} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{c} \\ \bar{g} \end{array}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\begin{array}{c} \bar{f} \\ \bar{g} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{a} \\ \bar{g} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{f} \\ \bar{g} \end{array}$	
c	c	c						c						c	c		
a	a	g						a						a	a		
ff	ff	cc						ff						ff	ff		
Bys.																	
$\bar{a}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$	$\bar{c}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$	$\bar{d}$	$\bar{c}$	Fordd yr un vath a'r llall.		xi.	$\begin{array}{c} \bar{f} \\ \bar{a} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{a} \\ \bar{g} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{b} \\ \bar{a} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{c} \\ \bar{b} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{f} \\ \bar{a} \end{array}$	
c								c				c			c		
g								g				a			a		
cc								cc				ff			ff		
Bys.																	
$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{c}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	Fordd yr un vath a'r lleill,		xii.	$\begin{array}{c} \bar{c} \\ \bar{g} \end{array}$	$\bar{f}$	$\begin{array}{c} \bar{c} \\ \bar{g} \end{array}$	$\bar{f}$		
c				ci				c				c		c			
g				ai				g				a		a			
cc				ff				cc				ff		ff			

$\begin{array}{cccccccc} \overset{\diagup}{d} & \overset{\diagdown}{e} & \overset{\diagup}{d} & \overset{\diagdown}{e} & \overset{\diagup}{f} & \overset{\diagdown}{e} & \overset{\diagup}{d} & \overset{\diagdown}{e} \\ \underset{\cdot}{c} & \underset{\cdot}{c} & \underset{\cdot}{c} & \underset{\cdot}{c} & \underset{\cdot}{d} & \underset{\cdot}{d} & \underset{\cdot}{d} & \underset{\cdot}{c} \end{array}$ $\begin{array}{cccccc} g & f & a & d & a & g \\ f & d & g & g & g & g \\ b & c & c & c & c & c \end{array}$	Bys dechre etto.	$\begin{array}{ccccccc} \overset{\diagup}{d} & \overset{\diagdown}{e} & \overset{\diagup}{d} & \overset{\diagdown}{e} & \overset{\diagup}{d} & \overset{\diagdown}{e} & \overset{\diagup}{d} \\ \underset{\cdot}{c} & \underset{\cdot}{c} & \underset{\cdot}{c} & \underset{\cdot}{c} & \underset{\cdot}{c} & \underset{\cdot}{c} & \underset{\cdot}{c} \end{array}$ $\begin{array}{cccccc} g & g & f & f & & \\ f & g & b & d & & \\ b & & & c & & \end{array}$	
Bys.			
$\begin{array}{ccccccc} \overset{\diagup}{e} & \overset{\diagdown}{f} & \overset{\diagup}{e} & \overset{\diagdown}{f} & \overset{\diagup}{e} & \overset{\diagdown}{f} & \overset{\diagup}{e} \\ \underset{\cdot}{d} & \underset{\cdot}{d} & \underset{\cdot}{d} & \underset{\cdot}{d} & \underset{\cdot}{d} & \underset{\cdot}{d} & \underset{\cdot}{d} \end{array}$ $\begin{array}{cccccc} a & a & d & a & g & \\ g & g & g & g & g & \\ c & c & c & c & c & \end{array}$	$\begin{array}{ccccccc} \overset{\diagup}{d} & \overset{\diagdown}{e} & \overset{\diagup}{d} & \overset{\diagdown}{e} & \overset{\diagup}{d} & \overset{\diagdown}{e} & \overset{\diagup}{d} \\ \underset{\cdot}{c} & \underset{\cdot}{c} & \underset{\cdot}{d} & \underset{\cdot}{e} & \underset{\cdot}{c} & \underset{\cdot}{b} & \underset{\cdot}{c} \end{array}$ $\begin{array}{cccccccc} c & d & c & c & f & g & g & d & g & b & g & d \\ & & & & d & c & c & c & c & c & c & \end{array}$		
$\begin{array}{cccc} \overset{\diagup}{d} & \overset{\diagdown}{e} & \overset{\diagup}{d} & \overset{\diagdown}{e} \\ \underset{\cdot}{c} & \underset{\cdot}{b} & \underset{\cdot}{c} & \underset{\cdot}{c} \end{array}$ $\begin{array}{cccc} g & g & d & g \\ c & c & c & g \end{array}$	II.	$\begin{array}{ccccccc} \overset{\diagup}{e} & \overset{\diagdown}{f} & \overset{\diagup}{e} & \overset{\diagdown}{f} & \overset{\diagup}{e} & \overset{\diagdown}{f} & \overset{\diagup}{e} \\ \underset{\cdot}{d} & \underset{\cdot}{d} & \underset{\cdot}{d} & \underset{\cdot}{d} & \underset{\cdot}{b} & \underset{\cdot}{b} & \underset{\cdot}{c} \end{array}$ $\begin{array}{cccccc} a & d & a & g & & \\ g & g & g & g & & \\ c & c & c & c & & \end{array}$	Fordd yr un vath a'r llall.
III.	Fordd yr un vath a'r lleill.	IV.	$\begin{array}{ccccccc} \overset{\diagup}{e} & \overset{\diagdown}{f} & \overset{\diagup}{e} & \overset{\diagdown}{f} & \overset{\diagup}{e} & \overset{\diagdown}{f} & \overset{\diagup}{e} \\ \underset{\cdot}{d} & \underset{\cdot}{d} & \underset{\cdot}{d} & \underset{\cdot}{d} & \underset{\cdot}{d} & \underset{\cdot}{d} & \underset{\cdot}{d} \end{array}$ $\begin{array}{cccccc} a & a & d & a & g & \\ g & g & g & g & g & \\ c & c & c & c & c & \end{array}$

VIII.

$\overset{c'}{c}$	$\overset{b'}{b}$	$\overset{a'}{a}$	$\overset{g'}{g}$	$\overset{f'}{f}$	$\overset{e'}{e}$	$\overset{d'}{d}$	$\overset{c'}{c}$	$\overset{f'}{f}$	$\overset{e'}{e}$	$\overset{d'}{d}$
$\bar{c}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{c}$	$\bar{f}$	$\bar{e}$	$\bar{d}$
$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{d}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$
$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{c}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{d}$
c	c	c	c	b	b	c	c	b	c	b

Bys; y diwedd yr un vath a'r gainc ond dechre yn y tyniadau val y lleill.

$\overset{c'}{c}$	$\overset{b'}{b}$	$\overset{a'}{a}$	$\overset{g'}{g}$	$\overset{f'}{f}$	$\overset{e'}{e}$	$\overset{d'}{d}$	$\overset{c'}{c}$
$\bar{c}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{c}$
$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{d}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{a}$
$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{c}$
c	c	c	c	b	b	c	c

IX.

$\overset{c'}{c}$	$\overset{b'}{b}$	$\overset{a'}{a}$	$\overset{g'}{g}$	$\overset{f'}{f}$	$\overset{e'}{e}$	$\overset{d'}{d}$	$\overset{c'}{c}$	$\overset{f'}{f}$	$\overset{e'}{e}$	$\overset{d'}{d}$
$\bar{c}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{c}$	$\bar{f}$	$\bar{e}$	$\bar{d}$
$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{d}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$
$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{c}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{d}$
c	c	c	c	b	b	c	c	b	c	b

Bys; y diwedd yn crychu val y gainc.

$\overset{c'}{c}$	$\overset{b'}{b}$	$\overset{a'}{a}$	$\overset{g'}{g}$	$\overset{f'}{f}$	$\overset{e'}{e}$	$\overset{d'}{d}$	$\overset{c'}{c}$
$\bar{c}$	$\bar{d}$	$\bar{e}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{c}$
$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{d}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{a}$
$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{c}$
c	c	c	c	b	b	c	c

II.	$\begin{array}{cccc cccc cc} \text{g} & \text{g} & \text{a} & \text{g} & \text{fi} & \text{fi} & \text{g} & \text{fi} & \text{a} & \text{g} \\ \text{fi} & \text{fi} & \text{fi} & \text{g} & \text{ci} & \text{ci} & \text{fi} & \text{fi} & \text{a} & \text{ci} \\ \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} \\ \text{a} & \text{g} & \text{a} & \text{a} & \text{g} & \text{a} & \text{g} & \text{g} & \text{a} & \text{a} \\ \text{ff} & \text{dd} & \text{ff} & \text{ff} & \text{dd} & \text{ff} & \text{dd} & \text{dd} & \text{ff} & \text{ff} \end{array}$																																																												
	<table border="0"> <tr> <td>g</td><td>fi</td><td>g</td><td>g</td><td>g</td><td>g</td><td>g</td><td>g</td><td>g</td><td>fi</td><td>fi</td> <td rowspan="4" style="vertical-align: middle; padding-left: 10px;"> Bys dechre fordd yr un diwedd. </td> </tr> <tr> <td>fi</td><td>a</td><td>ci</td><td>fi</td><td>fi</td><td>fi</td><td>ci</td><td>fi</td><td>ci</td><td>fi</td><td>fi</td> </tr> <tr> <td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td> </tr> <tr> <td>g</td><td>g</td><td>a</td><td>a</td><td>g</td><td>a</td><td>g</td><td>a</td><td>a</td><td>a</td><td>a</td> </tr> <tr> <td>dd</td><td>dd</td><td>ff</td><td>ff</td><td>dd</td><td>ff</td><td>dd</td><td>ff</td><td>dd</td><td>ff</td><td>ff</td> <td></td> </tr> </table>	g	fi	g	g	g	g	g	g	g	fi	fi	Bys dechre fordd yr un diwedd.	fi	a	ci	fi	fi	fi	ci	fi	ci	fi	fi	c	c	c	c	c	c	c	c	c	c	c	g	g	a	a	g	a	g	a	a	a	a	dd	dd	ff	ff	dd	ff	dd	ff	dd	ff	ff				
g	fi	g	g	g	g	g	g	g	fi	fi	Bys dechre fordd yr un diwedd.																																																		
fi	a	ci	fi	fi	fi	ci	fi	ci	fi	fi																																																			
c	c	c	c	c	c	c	c	c	c	c																																																			
g	g	a	a	g	a	g	a	a	a	a																																																			
dd	dd	ff	ff	dd	ff	dd	ff	dd	ff	ff																																																			
III.	$\begin{array}{cccc cccc cccc cc} \text{g} & \text{g} & \text{c} & \text{b} & \text{a} & \text{fi} & \text{fi} & \text{fi} & \text{b} & \text{a} & \text{g} & \text{fi} \\ \text{fi} & \text{fi} & \text{fi} & \text{g} & \text{g} & \text{g} & \text{ci} & \text{ci} & \text{ci} & \text{fi} & \text{fi} & \text{ci} \\ \text{ci} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} \\ \text{a} & \text{g} & \text{a} & \text{g} & \text{a} & \text{a} & \text{g} & \text{a} & \text{g} & \text{a} & \text{g} & \text{g} \\ \text{ff} & \text{dd} & \text{ff} & \text{dd} & \text{ff} & \text{ff} & \text{dd} & \text{ff} & \text{dd} & \text{ff} & \text{dd} & \text{dd} \end{array}$																																																												
	<table border="0"> <tr> <td>a</td><td>b</td><td>a</td><td>g</td><td>g</td><td>a</td><td>g</td><td>fi</td><td>g</td><td>g</td><td>g</td><td>g</td> </tr> <tr> <td>g</td><td>g</td><td>g</td><td>g</td><td>fi</td><td>fi</td><td>fi</td><td>fi</td><td>ci</td><td>fi</td><td>fi</td><td>fi</td> </tr> <tr> <td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td><td>c</td> </tr> <tr> <td>a</td><td>g</td><td>a</td><td>a</td><td>g</td><td>a</td><td>g</td><td>g</td><td>a</td><td>a</td><td>g</td><td>a</td> </tr> <tr> <td>ff</td><td>dd</td><td>ff</td><td>ff</td><td>dd</td><td>ff</td><td>dd</td><td>dd</td><td>ff</td><td>ff</td><td>dd</td><td>ff</td> </tr> </table>	a	b	a	g	g	a	g	fi	g	g	g	g	g	g	g	g	fi	fi	fi	fi	ci	fi	fi	fi	c	c	c	c	c	c	c	c	c	c	c	c	a	g	a	a	g	a	g	g	a	a	g	a	ff	dd	ff	ff	dd	ff	dd	dd	ff	ff	dd	ff
a	b	a	g	g	a	g	fi	g	g	g	g																																																		
g	g	g	g	fi	fi	fi	fi	ci	fi	fi	fi																																																		
c	c	c	c	c	c	c	c	c	c	c	c																																																		
a	g	a	a	g	a	g	g	a	a	g	a																																																		
ff	dd	ff	ff	dd	ff	dd	dd	ff	ff	dd	ff																																																		

VII. f f g g c b a g e e f f c a g f e e e e g g g g g g f d d d d f f f f e f e f f c f e f e e c c e c e c e c a g a g a g a g g ff dd ff dd ff ff dd ff dd ff dd dd											
a b a g g a f g g g g g g g g g g f f f f f f c f f f e f e f a f f e f c e f f e e a a c c c c c c c c a g a a g a g a g ff dd ff ff dd ff dd ff ff dd ff dd											
g g Bys dechre fordd. f f f f f f f c e c e c e c e a a a a a a a a ff ff ff ff ff ff ff ff											
VIII. c c d d c d c b b b b b b b b b f e f e f f c c c c c c c c a g a g a a ff dd ff dd ff ff											
d e d e d c d a b a g g a c c d b b b b b g g g g g g f f f f a e f e f e f e f c c c c c c c c g g a g a g a g dd dd ff dd ff dd dd ff ff dd ff											

[illegible]

$\bar{d}$ $\bar{a}$ f	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{g}$ $\bar{g}$ c	$\bar{a}$ $\bar{b}$ c	$\bar{a}$ $\bar{g}$ c	$\bar{g}$ $\bar{a}$ c	$\bar{g}$ $\bar{f}$ c	$\bar{g}$ $\bar{g}$ c	$\bar{g}$ $\bar{g}$ c	$\bar{g}$ $\bar{g}$ c
f	c	c	c	c	c	c	c	c	c
a	g	g	a	a	g	g	a	a	g
ff	cc	cc	ff	ff	cc	cc	ff	ff	cc

$\bar{g}$ $\bar{a}$ c	$\bar{g}$ $\bar{f}$ c	$\bar{g}$ $\bar{f}$ c	$\bar{g}$ $\bar{f}$ c	$\bar{g}$ $\bar{f}$ c	$\bar{g}$ $\bar{f}$ c	$\bar{g}$ $\bar{f}$ c	$\bar{g}$ $\bar{f}$ c	$\bar{g}$ $\bar{f}$ c	$\bar{g}$ $\bar{f}$ c
c	c	c	c	c	c	c	c	c	c
g	a	a	a	g	a	a	a	a	g
cc	ff	ff	ff	cc	ff	cc	ff	ff	cc

Bys dechre:
Fodd yr un
diwedd.

XII.

$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{d}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c
c	c	c	c	c	c	c	c	c	c
g	a	a	a	g	a	a	a	a	g
cc	ff	ff	ff	cc	ff	cc	ff	ff	cc

$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{d}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c
c	c	c	c	c	c	c	c	c	c
g	a	a	a	g	a	a	a	a	g
cc	ff	ff	ff	cc	ff	cc	ff	ff	cc

$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{d}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c	$\bar{c}$ $\bar{g}$ c
c	c	c	c	c	c	c	c	c	c
g	a	a	a	g	a	a	a	a	g
cc	ff	ff	ff	cc	ff	cc	ff	ff	cc

$\bar{c}$ $\bar{d}$ $\bar{g}^*$ $\bar{g}$ $\bar{b}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ II. Bys. $\bar{b}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{g}^*$ $\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{c}$ $\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{g}^*$ $\bar{g}$ $\bar{f}$									
c f d f c f c g b g g II. d f d f c f c f g g g g g g									
D wedd. $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{b}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{g}$ III. $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{b}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{g}$ Fordd.									
c f c f d f c f d f g g b g g g b g III. c f c f d f c f d f g g g g g g g g									
$\bar{c}$ $\bar{f}$ $\bar{a}$ $\bar{a}$ $\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{a}$ $\bar{d}$ Fordd. $\bar{b}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ IIII. $\bar{b}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ Fordd yr un vath a'r lleill.									
$\bar{b}$ $\bar{b}$ $\bar{b}$ $\bar{b}$ $\bar{b}$ $\bar{b}$ $\bar{b}$ $\bar{b}$ $\bar{b}$ $\bar{b}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ V. $\bar{b}$ $\bar{b}$ $\bar{b}$ $\bar{b}$ $\bar{b}$ $\bar{b}$ $\bar{b}$ $\bar{b}$ $\bar{b}$ $\bar{b}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$									
f d f c b a g b g V. d c b g b g									

$\overset{/}{c}$ $\bar{g}$	$\overset{/}{d}$ $\bar{g}$	$\overset{/}{c}$ $\bar{g}$	f	$\overset{/}{c}$ $\bar{g}$	$\overset{/}{d}$ $\bar{g}$	$\overset{/}{c}$ $\bar{g}$	f	$\overset{/}{c}$ $\bar{g}$	$\overset{/}{d}$ $\bar{g}$	$\overset{/}{c}$ $\bar{g}$	f	$\overset{/}{g}$ $\bar{f}$	$\overset{/}{g}$ $\bar{f}$	$\overset{/}{a}$ $\bar{g}$	$\overset{/}{a}$ $\bar{g}$	$\overset{/}{g}$ $\bar{f}$	$\overset{/}{f}$ $\bar{c}$	$\overset{/}{g}$ $\bar{f}$	$\overset{/}{g}$ $\bar{f}$	$\overset{/}{g}$ $\bar{f}$
c	f			f	f			c	f			c	c	c	c	c	c	c	c	c
c				c				c				a	g	a	g	a	g	a	a	a
g				c				g				f	c	c	f	c	f	c	f	f

Tervyn Caniad Cynwrig bencerdd, ar y Bragod Gywair.

DECHRE CANIAD LLYWELYN AB IVAN AB Y GOV.

Eys.										Diwedd.			
$\bar{b}$ $\bar{g}$	$\bar{d}$ $\bar{f}$	$\bar{c}$ $\bar{f}$	$\bar{d}$ $\bar{f}$	$\bar{c}$ $\bar{f}$	$\bar{d}$ $\bar{f}$	$\bar{d}$ $\bar{f}$	$\bar{c}$ $\bar{f}$	$\bar{c}$ $\bar{f}$	$\bar{d}$ $\bar{f}$	$\bar{c}$ $\bar{f}$	$\bar{d}$ $\bar{f}$	$\bar{b}$ $\bar{a}$	$\bar{b}$ $\bar{a}$
d	f	d	f	c	f	c	f	c	f	c	f	d	b
g		g		g		g		g		g			
$\bar{d}$	$\bar{c}$ $\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{d}$ $\bar{g}$	$\bar{b}$	$\bar{d}$ $\bar{g}$	$\bar{b}$	$\bar{d}$ $\bar{g}$	$\bar{c}$ $\bar{g}$	$\bar{c}$ $\bar{g}$	$\bar{d}$ $\bar{g}$	$\bar{b}$	$\bar{d}$ $\bar{g}$	$\bar{b}$
f	c	f	d	f	d	f	d	f	c	f	c	f	d
g			b		b		b		g		g	b	b

$\begin{array}{c} \bar{c} \quad \bar{d} \quad \bar{g}^{\cdot} \\ \bar{g} \quad \bar{b} \quad \bar{g} \quad \bar{f} \end{array}$				Bys.			
$\begin{array}{c} c \quad f \quad d \quad f \quad c \\ g \quad b \quad g \quad g \end{array}$				$\begin{array}{c} \bar{b} \quad \bar{d} \quad \bar{g} \quad \bar{f} \\ \bar{g} \quad g^{\cdot} \quad \bar{g} \quad \bar{f} \end{array}$			
$\begin{array}{c} c \quad f \quad d \quad f \quad c \\ g \quad b \quad g \quad g \end{array}$				$\begin{array}{c} d \quad f \quad d \quad f \\ g \quad g \quad g \quad g \end{array}$			
D wedd.				Fordd.			
$\begin{array}{c} \bar{d} \quad \bar{f} \quad \bar{c} \quad \bar{d} \\ \bar{g} \quad \bar{f} \quad \bar{g} \quad \bar{d} \end{array}$				$\begin{array}{c} \bar{b} \quad \bar{d} \quad \bar{c} \quad \bar{d} \\ \bar{a} \quad \bar{a} \quad \bar{g} \quad \bar{g} \end{array}$			
$\begin{array}{c} c \quad f \quad c \quad f \\ g \quad g \quad g \quad g \end{array}$				$\begin{array}{c} d \quad f \quad c \quad f \\ b \quad g \quad b \quad g \end{array}$			
III.				$\begin{array}{c} \bar{b} \quad \bar{a} \quad \bar{g} \quad \bar{a} \quad \bar{f} \quad \bar{g} \quad \bar{d} \quad \bar{f} \\ \bar{g} \quad \bar{a} \quad \bar{g} \quad \bar{a} \quad \bar{f} \quad \bar{g} \end{array}$			
$\begin{array}{c} d \quad f \quad d \quad f \quad d \quad f \quad f \\ g \quad g \quad g \quad g \quad g \quad g \end{array}$				$\begin{array}{c} c \quad f \quad c \quad f \quad c \quad f \\ g \quad g \quad g \quad g \quad g \quad g \end{array}$			
$\begin{array}{c} \bar{c} \quad \bar{f} \\ \bar{a} \quad \bar{a} \quad \bar{d} \end{array}$				Fordd.			
$\begin{array}{c} c \quad f \\ g \quad b \end{array}$				$\begin{array}{c} \bar{b} \quad \bar{c} \quad \bar{g} \quad \bar{a} \\ \bar{g} \quad \bar{c} \quad \bar{g} \quad \bar{a} \end{array}$			
$\begin{array}{c} d \quad f \\ b \quad g \end{array}$				$\begin{array}{c} d \quad f \quad d \quad f \\ g \quad g \quad g \quad g \end{array}$			
V.				Fordd yr un vath a'r lleill.			
$\begin{array}{c} \bar{b} \quad \bar{b} \quad \bar{b} \quad \bar{b} \quad \bar{b} \quad \bar{b} \quad \bar{b} \quad \bar{b} \\ \bar{a} \quad \bar{g} \quad \bar{a} \quad \bar{g} \quad \bar{a} \quad \bar{g} \quad \bar{a} \quad \bar{g} \end{array}$				$\begin{array}{c} \bar{b} \quad \bar{c} \quad \bar{c} \quad \bar{a} \\ \bar{b} \quad \bar{a} \quad \bar{a} \quad \bar{c} \quad \bar{a} \end{array}$			
$\begin{array}{c} f \quad d \quad f \quad c \quad b \quad a \quad g \\ b \quad g \quad b \quad g \quad b \quad g \end{array}$				$\begin{array}{c} d \quad c \quad b \quad g \\ b \quad g \quad b \quad g \end{array}$			

$\begin{array}{cccc cccc cccc} \text{b} & \text{a} & \text{a} & \text{c} & \text{a} & \text{a} & \text{a} & \text{a} & \text{a} & \text{b} & \text{c} & \text{b} \end{array}$															
d ₁ c ₁				d ₁ c ₁ d ₁ d ₁				c ₁ c ₁ d ₁ c ₁ d ₁ d ₁							
b ₁ g ₁				b ₁ g ₁ b ₁ c ₁ g ₁				g ₁ g ₁ b ₁ g ₁ b ₁ c ₁							
$\begin{array}{cccc cccc cccc} \text{c} & \text{d} & \text{b} & \text{d} & \text{c} & \text{a} & \text{b} & \text{g} & \text{b} & \text{g} & \text{g} & \text{b} & \text{g} & \text{g} \end{array}$															
c ₁ b ₁ a ₁ g ₁				f ₁				d ₁				f ₁			
$\begin{array}{cccc cccc cccc} \text{b} & \text{a} & \text{g} & \text{g} & \text{b} & \text{g} & \text{g} & \text{b} & \text{a} & \text{a} & \text{c} & \text{a} \end{array}$															
c ₁				b ₁				a ₁				d ₁ c ₁			
								g ₁				b ₁ g ₁			
$\begin{array}{cccc cccc cccc} \text{b} & \text{a} & \text{a} & \text{c} & \text{a} & \text{a} & \text{a} & \text{g} & \text{b} & \text{g} & \text{g} & \text{b} & \text{g} & \text{g} \end{array}$															
d ₁ c ₁				b ₁ g ₁				f ₁ f ₁ f ₁ f ₁				a ₁ a ₁ a ₁ a ₁			
b ₁ g ₁															
$\begin{array}{cccc cccc cccc} \text{a} & \text{b} & \text{a} & \text{g} & \text{c} & \text{f} & \text{c} & \text{f} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{b} & \text{d} & \text{c} & \text{d} & \text{b} \end{array}$															
g ₁ g ₁ g ₁ g ₁				a ₁ g ₁ f ₁ c ₁				f ₁ a ₁ f ₁ a ₁				a ₁ d ₁ g ₁			
d ₁ d ₁ d ₁ d ₁				f ₁ d ₁ d ₁ d ₁				d ₁ d ₁ d ₁ d ₁				b ₁ b ₁ c ₁			
g ₁ g ₁ g ₁ g ₁				a ₁ g ₁ b ₁ b ₁											

Fordd yr un vath a'r bummed.

Diwedd.

$\frac{\overset{\prime}{b}}{\bar{a}} \quad \frac{\overset{\prime}{b}}{\bar{f}} \quad \frac{\overset{\prime}{b}}{\bar{g}}$ $a_1 \quad d_1 \quad g_1$	VIII.	$\frac{\overset{\prime}{a}}{b \cdot g \cdot g'}$ $\bar{a}$ f_1 a_1	$\frac{\overset{\prime}{a}}{b \cdot g \cdot g'}$ $\bar{a}$ f_1 a_1	$\frac{\overset{\prime}{a}}{b \cdot g \cdot g'}$ $\bar{a}$ f_1 a_1	$\frac{\overset{\prime}{a}}{b \cdot g \cdot \bar{f}}$ $\bar{a}$ f_1 a_1	
$\frac{\overset{\prime}{g}}{a \cdot \bar{f} \cdot \bar{f}} \mid \frac{\overset{\prime}{a}}{b \cdot g \cdot g'}$ $\bar{g}$ d_1 g_1	Fordd yr un vath a'r lleill.		IX.	$\frac{\bar{f}}{a \cdot c \cdot a \cdot c} \mid \frac{\bar{f}}{a \cdot c \cdot a \cdot c}$ $\bar{a}$ f_1 a_1	$\bar{a}$ f_1 a_1	
$\frac{\overset{\prime}{g}}{a \cdot b \cdot a \cdot c} \mid \frac{\overset{\prime}{g}}{a \cdot d \cdot a \cdot c} \mid \frac{\overset{\prime}{a}}{\bar{d} \cdot a \cdot \bar{d} \cdot \bar{c}} \mid \frac{\overset{\prime}{a}}{\bar{d} \cdot a \cdot \bar{d} \cdot \bar{f}} \mid \frac{\overset{\prime}{c}}{\bar{f} \cdot g \cdot \bar{f}}$ $\bar{g}$ d_1 g_1	$\bar{g}$ d_1 g_1	$\bar{a}$ f_1 a_1	$\bar{a}$ f_1 a_1	$\bar{a}$ f_1 a_1	$\bar{a}$ f_1 a_1	
$\frac{\overset{\prime}{a}}{\bar{d} \cdot \bar{f}} \mid \frac{\overset{\prime}{f}}{\bar{c} \cdot \bar{c} \cdot \bar{c}} \mid \frac{\overset{\prime}{f}}{\bar{d} \cdot \bar{d} \cdot \bar{c}} \mid \frac{\overset{\prime}{c}}{\bar{b} \cdot \bar{d}}$ $\bar{g}$ d_1 g_1	$f_1 \cdot \bar{a} \cdot f_1 \cdot \bar{a}$ $d_1 \cdot d_1 \cdot g_1$	Fordd diwedd bach.		X.	$\frac{\bar{f}}{a \cdot d \cdot a \cdot c}$ $\bar{a}$ f_1 a_1	$\bar{a}$ f_1 a_1

$\bar{f} \ d \cdot a \cdot c \mid g \cdot b \cdot a \cdot c \mid g \cdot d \cdot a \cdot c \mid \bar{d} \cdot a \cdot \bar{d} \cdot \bar{c} \mid \bar{d} \ a$									
$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	
f	f	d	f	d	d	f	f	f	d
a	a	g	a	g	g	a	a	a	g

$\bar{d} \ \bar{f}$ Fordd yr un vath a'r lleill.		XI.		$a \cdot a \cdot b \cdot c$		$a \cdot a \cdot b \cdot c$		$g \cdot g \cdot b \cdot c$	
$\bar{g}$	$\bar{g}$	a	$\bar{a}$	a	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$
d	d	f	f	f	f	d	f	d	f
g	g	a	a	a	a	g	a	g	a

$\bar{g} \ \bar{g} \cdot a \cdot b$		$\bar{f} \ \bar{f} \cdot a \cdot b$		$\bar{g} \ \bar{g} \cdot g \cdot a$		$\bar{f} \ \bar{f} \cdot \bar{f} \cdot g$	
$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$
d	d	f	f	d	d	f	d
g	g	a	a	g	g	a	g

$\bar{d} \ \bar{d} \cdot \bar{c} \cdot \bar{f}$		$\bar{c} \ \bar{c} \cdot \bar{f} \cdot g$		$\bar{d} \ \bar{d} \cdot \bar{c} \cdot \bar{f}$		$\bar{b} \ \bar{d} \ \bar{c} \ \bar{d} \ \bar{b} \ \bar{b} \ \bar{b} \ \bar{b}$				
f	f	$\bar{a}$	$\bar{g}$	f	f	a	d	$\bar{a}$	f	$\bar{g}$
h	c	g	g	d	a	g		a	d	g
h		c		b		c				

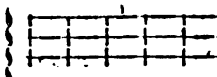
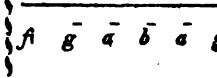

$\begin{array}{c} \overset{1}{f} \\ g^{\cdot} \bar{e} \bar{d} \mid \bar{e} \overset{1}{e} \bar{e} \mid g^{\cdot} \bar{e} \\ \hline \bar{d} \bar{b} \mid c \quad c \mid d_1 \\ f_1 d_1 \mid a \quad a \mid f_1 \end{array}$	Fordd.	xv.	$\begin{array}{c} \bar{f} \overset{1}{f} \bar{f} \mid g^{\cdot} \overset{1}{g} g^{\cdot} \\ \hline d \quad d \mid e \quad e \\ d_1 \quad d_1 \mid a \quad a \end{array}$
$\begin{array}{c} a^{\cdot} g^{\cdot} a^{\cdot} \bar{f} \mid g^{\cdot} \overset{1}{g} g^{\cdot} a^{\cdot} \bar{f} \mid g^{\cdot} g^{\cdot} a^{\cdot} g^{\cdot} \bar{e} \mid \bar{d} \overset{1}{d} \bar{d} \mid \bar{e} \overset{1}{e} \bar{e} \\ \hline f \ e \ f \ d \mid e \quad e \ f \ d \mid e \quad \bar{f} \ e \ \bar{e} \mid \bar{b} \quad \bar{b} \mid \bar{e} \quad \bar{e} \\ f \ a \ f \ d \mid e \quad e \ f_1 d_1 \mid e \quad f_1 a \ c_1 \mid b_1 \quad b_1 \mid a \quad a \end{array}$			
Diwedd.			
$\begin{array}{c} \bar{f} \bar{e} \bar{f} \bar{d} \mid \bar{e} \bar{d} \bar{e} \bar{e} \mid \overset{1}{d} \overset{1}{e} \overset{1}{d} \overset{1}{d} \mid \overset{1}{d} \overset{1}{e} \overset{1}{c} \overset{1}{d} \mid \overset{1}{e} \overset{1}{c} \overset{1}{a} \overset{1}{b} \\ \hline d \ \bar{e} \ d \ \bar{b} \mid a \quad \bar{g} \mid f \ \bar{g} \ f \mid \bar{a} \quad \bar{g} \ d_1 \mid \bar{g} \quad g_1 \\ d_1 \ a \ d_1 \ b_1 \mid g \quad g_1 \mid d_1 \ d_1 \mid g \quad c_1 \mid a \quad a \end{array}$		xvi.	$\begin{array}{c} \bar{f} \\ \hline d \\ d_1 \end{array}$
$\begin{array}{c} \overset{1}{f} \bar{f} \mid g^{\cdot} \overset{1}{g} g^{\cdot} \mid b^{\cdot} \overset{1}{g} g^{\cdot} b^{\cdot} \overset{1}{g} \bar{f} \\ \hline d \mid e \quad \bar{e} \mid f \ \bar{e} \mid f \ \bar{d} \\ d_1 \mid a \quad a \mid f \ a \mid f_1 \ d_1 \end{array}$	Tervyn Caniad Llywelyn ab Ivan y Gov.		

CANIAD SUWSANA.

DECHRE.	$\begin{array}{cccccccc c} \bar{b} & \bar{d} & \bar{f} & \bar{c} & \bar{f} & \bar{c} & \bar{d} & \bar{b} & \bar{b} \\ \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{a} & \bar{a} \end{array}$ $\begin{array}{cccccccc c} d_1 & f_1 & d_1 & f_1 & d_1 & f_1 & c_1 & f_1 & d_1 & f_1 \\ g_1 & g_1 & g_1 & g_1 & g_1 & g_1 & g_1 & b_1 & b_1 & b_1 \end{array}$														
Bys hyd y marc.															
$\begin{array}{cccc cccc c} \bar{c} & \bar{d} & \bar{c} & \bar{d} & \bar{b} & \bar{a} & \bar{g} & \bar{a} & \bar{a} & \bar{d} \\ \bar{g} & \bar{b} & \bar{b} & \bar{g} & \bar{b} & \bar{a} & \bar{g} & \bar{a} & \bar{a} & \bar{d} \end{array}$ $\begin{array}{cccc cccc c} c_1 & f_1 & d_1 & f_1 & d_1 & f_1 & c_1 & f_1 & c_1 & f_1 \\ g_1 & b_1 & b_1 & g_1 & b_1 & g_1 & b_1 & g_1 & g_1 & b_1 \end{array}$															
$\begin{array}{ccccc} \bar{c} & \bar{d} & \bar{a} & \bar{a} & \bar{c} \\ \bar{c} & \bar{d} & \bar{a} & \bar{a} & \bar{c} \end{array}$ $\begin{array}{ccccc} c_1 & d_1 & d_1 & c_1 & g_1 \\ g_1 & b_1 & b_1 & & \end{array}$					11.	$\begin{array}{ccccc} \bar{b} & \bar{d} & \bar{g} & \bar{c} & \bar{c} \\ \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} \end{array}$ $\begin{array}{ccccc} d_1 & f_1 & d_1 & f_1 & c_1 \\ g_1 & g_1 & g_1 & g_1 & g_1 \end{array}$									
$\begin{array}{ccccc} \bar{b} & \bar{c} & \bar{b} & & \\ \bar{a} & \bar{a} & \bar{d} & \bar{g} & \bar{b} \end{array}$ $\begin{array}{ccccc} d_1 & f_1 & c_1 & f_1 & d_1 \\ b_1 & & g_1 & & b_1 \end{array}$					Gorfen hwnw a'i chanu eilwaith, ac i'r diwedd bach arall.					111.	$\begin{array}{ccccc} \bar{b} & \bar{c} & & & \\ \bar{a} & \bar{a} & \bar{g} & & \end{array}$ $\begin{array}{ccccc} d_1 & f_1 & c_1 & f_1 & \\ b_1 & d_1 & g_1 & d_1 & \end{array}$				

$\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{b}$ $\bar{a}$ $\bar{a}$ $\bar{b}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ c f e d c d c d f c f e d c b g g b g b g d g b g c	Bys etto hyd y marc, ac yno yr un diwedd a'r llall.
IV. $\bar{a}$ $\bar{a}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{a}$ $\bar{a}$ $\bar{b}$ d a g f e d f c a g f e d c d c d f b b d g c g b g b d c	
$\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ Bys hyd y marc a'r un diwedd. c f e d c g b g	V. a^* a^* $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{a}$ f g g f g f f g c c d c a f g g d c b
$\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ a g f g f a g g d c g c b b	$\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ a g d g a g c g b d a g d g a f g g g c g b c

 $b \cdot c \cdot a \cdot$	 $b \cdot g \cdot a \cdot f \cdot$	 $g \cdot c \cdot d \cdot$	 $a \cdot g \cdot c \cdot$	Tervyn Pwnc ar ol Proviad.
 $f \cdot g \cdot a \cdot b \cdot a \cdot g \cdot$				Bys.
 $f \cdot g \cdot a \cdot b \cdot a \cdot g \cdot$				
 $f \cdot g \cdot a \cdot b \cdot a \cdot g \cdot$				Bys.
 $f \cdot g \cdot a \cdot b \cdot a \cdot g \cdot$				
 $f \cdot g \cdot a \cdot b \cdot a \cdot g \cdot$				

CAINC GRUFUDD AB ADDA AB DAVYDD.			
CAINC DAVYDD BROFWYD.			
Bys.			
Bys.			

$\frac{z}{c}$	$\frac{z}{c}$	$\frac{z}{c}$	$\frac{z}{c}$																
$\bar{c}/$	$\bar{a}$	$\bar{c}/$	$\bar{g}$	Bys y Cwbyl.															
				</															

PROVIAD CHWITH IVAN AB.Y GOV.

[illegible]

$\bar{c} \cdot \bar{b} \cdot \bar{a} \cdot \bar{g} \cdot \bar{c}$	$\bar{b} \cdot \bar{d} \cdot \bar{b} \cdot \bar{b} \cdot \bar{c}$	$\bar{g} \cdot \bar{c} \cdot \bar{g} \cdot \bar{a} \cdot \bar{c}$	$\bar{f} \cdot \bar{b} \cdot \bar{a} \cdot \bar{g} \cdot \bar{c}$	$\bar{f} \cdot \bar{g} \cdot \bar{f} \cdot \bar{c}$
$\bar{a} \cdot \bar{b}$	$\bar{a} \cdot \bar{a} \cdot \bar{b} \cdot \bar{b} \cdot \bar{b} \cdot \bar{b}$	$\bar{a} \cdot \bar{a} \cdot \bar{a} \cdot \bar{a}$	$\bar{b} \cdot \bar{b} \cdot \bar{a} \cdot \bar{a} \cdot \bar{b}$	$\bar{a}$
$c_1 \cdot d_1$	$c_1 \cdot c_1 \cdot d_1 \cdot d_1 \cdot d_1 \cdot d_1$	$c_1 \cdot c_1 \cdot c_1 \cdot c_1$	$d_1 \cdot d_1 \cdot c_1 \cdot c_1 \cdot d_1$	c_1
$a_1 \cdot b_1$	$a_1 \cdot a \cdot b_1 \cdot b_1 \cdot b_1 \cdot b_1$	$a_1 \cdot a_1 \cdot a_1 \cdot a_1$	$b_1 \cdot b_1 \cdot a_1 \cdot a_1 \cdot b_1$	a_1

$\bar{f} \cdot \bar{g} \cdot \bar{a}$	$\bar{f} \cdot \bar{g} \cdot \bar{a}$	$\bar{f} \cdot \bar{g} \cdot \bar{a}$	$\bar{f} \cdot \bar{g} \cdot \bar{a}$	$\bar{f} \cdot \bar{g} \cdot \bar{a}$
$\bar{c} \cdot \bar{d} \cdot \bar{e} \cdot \bar{c}$	$\bar{f} \cdot \bar{e} \cdot \bar{f} \cdot \bar{f}$	$\bar{e} \cdot \bar{c}$	$\bar{d} \cdot \bar{d} \cdot \bar{c} \cdot \bar{d} \cdot \bar{c}$	
$\bar{a} \cdot \bar{b} \cdot \bar{a} \cdot \bar{a}$	$\bar{b} \cdot \bar{a} \cdot \bar{b} \cdot \bar{b}$	$\bar{a} \cdot \bar{a}$	$\bar{b} \cdot \bar{b} \cdot \bar{a} \cdot \bar{b} \cdot \bar{a}$	
$c_1 \cdot d_1 \cdot c_1 \cdot c_1$	$d_1 \cdot c_1 \cdot d_1 \cdot d_1$	$c_1 \cdot c_1$	$d_1 \cdot d_1 \cdot c_1 \cdot d_1 \cdot c_1$	
$a_1 \cdot b_1 \cdot a_1 \cdot a_1$	$b_1 \cdot a_1 \cdot b_1 \cdot b_1$	$a_1 \cdot a_1$	$b_1 \cdot b_1 \cdot a_1 \cdot b_1 \cdot a_1$	

Proviad Chwith
Ivan ab y Gov.
Fordd.

Tervyn.

PROVIAD FORCHAWG.

$\bar{b} \cdot \bar{b} \cdot \bar{c} \cdot \bar{a} \cdot \bar{c}$	$\bar{b} \cdot \bar{b} \cdot \bar{c} \cdot \bar{a} \cdot \bar{c}$	$\bar{b} \cdot \bar{b} \cdot \bar{c} \cdot \bar{a} \cdot \bar{c}$	$\bar{b} \cdot \bar{b} \cdot \bar{c} \cdot \bar{a} \cdot \bar{c}$
$\bar{b} \cdot \bar{b} \cdot \bar{a} \cdot \bar{a}$	$\bar{b} \cdot \bar{b} \cdot \bar{a} \cdot \bar{a}$	$\bar{b} \cdot \bar{b} \cdot \bar{a} \cdot \bar{a}$	$\bar{b}$
$d_1 \cdot d_1 \cdot c_1 \cdot c_1$	$d_1 \cdot d_1 \cdot c_1 \cdot c_1$	$d_1 \cdot d_1 \cdot c_1 \cdot c_1$	d_1
$b_1 \cdot b_1 \cdot a_1 \cdot a_1$	$b_1 \cdot b_1 \cdot a_1 \cdot a_1$	$b_1 \cdot b_1 \cdot a_1 \cdot a_1$	b_1

oo											
c [•] c̄	c [•]	b [•] d̄	3 b [•]	d [•] d̄	d [•]	c [•] c̄	c [•] c̄	d [•] d̄	d [•] d̄	c [•] c̄	d [•] d̄
ā	b̄	b̄	b̄	b̄	b̄	ā	ā	b̄	b̄	ā	ā
c ₁	d ₁	d ₁	d ₁	d ₁	d ₁	c ₁	c ₁	d ₁	d ₁	c ₁	d ₁
a ₁	b ₁	b ₁	b ₁	b ₁	b ₁	a ₁	a ₁	b ₁	b ₁	a ₁	a ₁

c [•] o											
b [•] b̄	c [•] c̄	b [•] b̄	g [•] c̄	g [•] c̄	b [•] b̄	c [•] c̄	g [•] c̄	g [•] c̄	g [•] c̄	b [•] b̄	c [•] c̄
b̄	ā	ā	b̄	b̄	b̄	ā	ā	ā	ā	b̄	b̄
d ₁	c ₁	c ₁	d ₁	d ₁	d ₁	a ₁	a ₁	a ₁	a ₁	b ₁	b ₁
b ₁	a ₁	a ₁	b ₁	b ₁	b ₁	a ₁	a ₁	a ₁	a ₁	b ₁	b ₁

c [•] c̄	d [•] d̄	c [•] c̄	Yr un Fordd a'r gyntav. Fordd.				Fordd yr un Fordd a'r gyntav.				g [•] f̄
ā	b̄	ā	b̄	b̄	ā	ā	b̄	b̄	ā	ā	ā
c ₁	d ₁	d ₁	c ₁	c ₁	d ₁	d ₁	c ₁	c ₁	d ₁	d ₁	c ₁
a ₁	b ₁	b ₁	a ₁	a ₁	b ₁	b ₁	a ₁	a ₁	b ₁	b ₁	a ₁

a [•] g [•] f̄	g [•] g [•] f̄	a [•] g [•] f̄	c [•] g [•] f̄	a [•] g [•] f̄	a [•] g [•] f̄	g [•] g [•] f̄	g [•] g [•] f̄	f̄ [•] f̄ [•] c̄	f̄ [•] f̄ [•] c̄	f̄ [•] f̄ [•] c̄	f̄ [•] f̄ [•] c̄
b̄	b̄	ā	b̄	ā	ā	b̄	b̄	ā	ā	b̄	b̄
d ₁	d ₁	c ₁	d ₁	c ₁	c ₁	d ₁	d ₁	c ₁	c ₁	d ₁	d ₁
b ₁	b ₁	a ₁	b ₁	a ₁	a ₁	b ₁	b ₁	a ₁	a ₁	b ₁	b ₁

$\begin{array}{c} \backslash \quad \backslash \quad \backslash \quad \backslash \\ a' \bar{d} \quad a' \bar{d} \quad a' \bar{d} \quad a' \bar{d} \\ f \bar{c} \quad f \bar{c} \quad f \bar{c} \quad f \bar{c} \end{array}$					$\begin{array}{c} // \\ b' \end{array}$		$\begin{array}{c} // \\ c' \end{array}$		$\begin{array}{c} \backslash \quad \backslash \quad \backslash \quad \backslash \\ b' \quad b' \quad b' \quad b' \\ a' \quad g' \quad a' \quad g' \end{array}$					
$\begin{array}{c} \bar{a} \quad \bar{a} \quad \bar{a} \quad \bar{a} \\ fi \quad fi \quad fi \quad fi \\ c' \quad c' \quad c' \quad c' \\ ff \quad ff \quad ff \quad ff \end{array}$					$\bar{a}$		$\bar{a}$		$\begin{array}{c} \bar{a} \\ fi \quad g' \quad fi \\ fi \quad d' \quad d' \quad d' \\ c' \quad a' \quad g' \quad a' \\ ff \quad dd \quad dd \end{array}$					
$\begin{array}{c} \backslash \quad \backslash \quad \backslash \\ b' \quad b' \quad b' \\ a' \quad g' \quad a' \end{array}$					d'		d'		d'		d'		Bys.	
$\bar{d}$					$\bar{d}$		$\bar{d}$		$\bar{d}$					
$\begin{array}{c} fi \quad g' \quad fi \\ d' \quad d' \quad d' \\ a' \quad g' \quad a' \\ dd \quad dd \end{array}$					$\begin{array}{c} fi \quad g' \quad g' \\ fi \quad g' \quad g' \\ fi \quad g' \quad g' \\ fi \quad g' \quad g' \end{array}$		$\begin{array}{c} fi \quad g' \quad g' \\ fi \quad g' \quad g' \\ fi \quad g' \quad g' \\ fi \quad g' \quad g' \end{array}$		$\begin{array}{c} fi \quad g' \quad g' \\ fi \quad g' \quad g' \\ fi \quad g' \quad g' \\ fi \quad g' \quad g' \end{array}$					
$\begin{array}{c} \circ \quad // \\ a' \quad b' \\ g' \quad a' \end{array}$					$\begin{array}{c} // \\ c' \end{array}$		$\begin{array}{c} // \\ c' \end{array}$		$\begin{array}{c} // \\ c' \end{array}$		$\begin{array}{c} // \\ c' \end{array}$		$\begin{array}{c} // \\ c' \end{array}$	
$\begin{array}{c} a' \quad b' \\ g' \quad a' \end{array}$					$\begin{array}{c} a' \quad a' \quad g' \quad g' \\ g' \quad g' \quad f' \quad f' \end{array}$		$\begin{array}{c} g' \quad g' \quad b' \quad f' \quad f' \end{array}$		$\begin{array}{c} a' \quad b' \quad a' \quad b' \\ f' \quad f' \quad g' \quad g' \end{array}$		$\begin{array}{c} a' \quad b' \quad a' \quad b' \\ f' \quad f' \quad g' \quad g' \end{array}$		$\begin{array}{c} a' \quad b' \quad a' \quad b' \\ f' \quad f' \quad g' \quad g' \end{array}$	
$\begin{array}{c} fi \\ d' \\ a' \\ dd \end{array}$					$\begin{array}{c} fi \quad fi \quad c' \\ d' \quad d' \quad c' \\ a' \quad a' \quad g' \\ dd \quad dd \quad ce \end{array}$		$\begin{array}{c} c' \quad c' \\ c' \quad c' \\ g' \quad g' \\ ce \quad ce \end{array}$		$\begin{array}{c} fi \quad fi \quad c' \quad c' \quad fi \\ d' \quad d' \quad c' \quad c' \quad d' \\ a' \quad a' \quad g' \quad g' \quad a' \\ dd \quad dd \quad ce \quad ce \quad dd \end{array}$		$\begin{array}{c} fi \quad fi \quad c' \quad c' \quad fi \\ d' \quad d' \quad c' \quad c' \quad d' \\ a' \quad a' \quad g' \quad g' \quad a' \\ dd \quad dd \quad ce \quad ce \quad dd \end{array}$		$\begin{array}{c} fi \quad fi \quad c' \quad c' \quad fi \\ d' \quad d' \quad c' \quad c' \quad d' \\ a' \quad a' \quad g' \quad g' \quad a' \\ dd \quad dd \quad ce \quad ce \quad dd \end{array}$	
$\begin{array}{c} a' \\ g' \quad b' \quad a' \quad g' \quad f' \end{array}$					Bys o'r Groes.				$\begin{array}{c} // \\ c' \end{array}$		$\begin{array}{c} // \\ c' \end{array}$		$\begin{array}{c} // \\ c' \end{array}$	
$\begin{array}{c} fi \\ d' \\ a' \\ dd \end{array}$					$\begin{array}{c} fi \\ d' \\ a' \\ dd \end{array}$				$\begin{array}{c} fi \quad g' \quad b' \quad f' \quad a' \quad g' \quad f' \quad c' \\ c' \quad c' \quad c' \quad c' \quad c' \quad c' \quad c' \quad c' \end{array}$		$\begin{array}{c} fi \quad g' \quad b' \quad f' \quad a' \quad g' \quad f' \quad c' \\ c' \quad c' \quad c' \quad c' \quad c' \quad c' \quad c' \quad c' \end{array}$		$\begin{array}{c} fi \quad g' \quad b' \quad f' \quad a' \quad g' \quad f' \quad c' \\ c' \quad c' \quad c' \quad c' \quad c' \quad c' \quad c' \quad c' \end{array}$	

$\frac{f}{e}$	g°	f	e	d	$\frac{f}{b}$	$\frac{f}{c}$	$\frac{f}{e}$	e	$\frac{f}{c}$	$\frac{f}{d}$	$\frac{f}{c}$	$\frac{f}{d}$	$\frac{f}{c}$	$\frac{f}{d}$
fi				fi	g	$\frac{f}{a}$	fi	fi	fi	fi	fi	g	d	$\frac{f}{b}$
d				d	c	a	d	d	d	d	d	c	b	$\frac{f}{c}$
a				a			b	b	b	b	b	g		
dd				dd										

$\frac{g}{c}$	$\frac{3}{g}$	$\frac{g}{c}$	a	g	$\frac{f}{d}$	g	$\frac{g}{c}$	a	g	$\frac{f}{d}$	$\frac{3}{f}$	$\frac{f}{d}$	g	f
a	a	a			fi	a	b							
g	g	g			d	c	d							
c	c	c			b	a	b							

Proviad Brldo ar
Uwchgywair.
Fordd.

CANIAD Y WEVYL.

$\frac{f}{c}$	$\frac{f}{b}$	$\frac{f}{c}$	$\frac{f}{c}$	d	c	$\frac{3}{c}$	$\frac{f}{b}$	$\frac{f}{b}$	$\frac{f}{b}$	$\frac{f}{b}$	$\frac{f}{b}$	$\frac{f}{b}$	$\frac{f}{b}$	$\frac{f}{b}$
g	g	fi	fi	g		b	d	a	fi	g				
c	g	d	d	c		g	c	a	d	g				

Bys.

$\frac{f}{b}$	$\frac{f}{c}$	$\frac{f}{c}$	$\frac{f}{d}$	$\frac{f}{c}$	$\frac{f}{b}$
fi	g	fi	fi		
d	g	d	d		
b			b		

VII. $\begin{array}{cccccccc} \text{g}^- & \text{f}^- & \text{e}^- & \text{e}^- & \text{f}^- & \text{e}^- & \text{e}^- & \text{d}^- \\ \text{e}^- & \text{e}^- & \text{d}^- & \text{d}^- & \text{f}^- & \text{e}^- & \text{e}^- & \text{d}^- \end{array}$ $\begin{array}{cccccccc} \text{g}^- & \text{g}^- & \text{fi} & \text{fi} & \text{g}^- & \text{b}^- & \text{d}_1 & \text{a}^- \\ \text{c}_1 & \text{g}_1 & \text{d}_1 & \text{d}_1 & \text{c}_1 & \text{g}^- & \text{a}_1 & \text{fi} \\ & & \text{b}_1 & & & \text{c} & \text{d}_1 & \text{g}^- \end{array}$	Bys.	$\begin{array}{cccc} \text{d}^- & \text{d}^- & \text{e}^- & \text{e}^- \\ \text{c}^- & \text{c}^- & \text{c}^- & \text{d}^- \end{array}$ $\begin{array}{cc} \text{fi} & \text{g}^- \\ \text{d}_1 & \text{g}_1 \\ \text{b}_1 & \end{array}$	
$\begin{array}{ccccccc} + & \text{f}^- & \text{e}^- & & \text{e}^- & \text{e}^- & \text{b}^- \\ \text{d}^- & \text{d}^- & \text{f}^- & \text{e}^- & \text{e}^- & \text{d}^- & \text{b}^- \end{array}$ $\begin{array}{cccc} \text{fi} & \text{fi} & \text{g}^- & \text{b}^- \\ \text{d}_1 & \text{d}_1 & \text{c}_1 & \text{g}^- \\ \text{b}_1 & & & \text{c}_1 \end{array}$	Fordd.	VIII. $\begin{array}{ccc} \text{g}^- & \text{f}^- & \text{g}^- \\ \text{e}^- & \text{f}^- & \text{e}^- \end{array}$ $\begin{array}{cc} \text{g}^- & \text{g}^- \\ \text{c}_1 & \text{g}_1 \end{array}$	Fordd.
IX. $\begin{array}{cc} \text{g}^- & \text{f}^- \\ \text{e}^- & \text{e}^- \end{array}$ $\begin{array}{cc} \text{g}^- & \text{g}^- \\ \text{c}_1 & \text{g}_1 \end{array}$	Fordd.	X. $\begin{array}{cccccccc} \text{e}^- & \text{d}^- & \text{c}^- & \text{c}^- & \text{c}^- & \text{b}^- & \text{d}^- & \text{c}^- \\ \text{c}^- & \text{c}^- & \text{b}^- & \text{b}^- & \text{d}^- & \text{c}^- & \text{c}^- & \text{b}^- \end{array}$ $\begin{array}{cccccccc} \text{g}^- & \text{g}^- & \text{fi} & \text{fi} & \text{g}^- & \text{b}^- & \text{d}_1 & \text{a}^- \\ \text{a}_1 & \text{g}_1 & \text{d}_1 & \text{d}_1 & \text{c}_1 & \text{g}^- & \text{d}_1 & \text{a}_1 \\ & & \text{b}_1 & & & \text{c} & & \end{array}$	Fordd.
XI. $\begin{array}{ccc} \text{c}^- & & \text{d}^- \\ \text{d}^- & & \text{c}^- \\ \text{c}^- & \text{d}^- & \text{e}^- \\ \text{g}^- & & \end{array}$ $\begin{array}{c} \text{c}_1 \end{array}$	Fordd.	XII. $\begin{array}{ccc} \text{e}^- & \text{d}^- & \text{c}^- \\ \text{d}^- & \text{d}^- & \text{c}^- \\ \text{c}^- & \text{c}^- & \end{array}$ $\begin{array}{cc} \text{g}^- & \text{g}^- \\ \text{c}_1 & \text{g}_1 \end{array}$	Ar vesur Flangwr Gwrgan. 1011.1011.00110011.

<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="text-align: center;">g̃ f̃</td> <td style="text-align: center;">g̃ f̃</td> <td style="text-align: center;">ẽ d̃</td> <td style="text-align: center;">ẽ d̃</td> <td style="text-align: center;">g̃ f̃</td> <td style="text-align: center;">g̃ f̃</td> <td style="text-align: center;">g̃ f̃</td> <td style="text-align: center;">g̃ f̃</td> <td style="text-align: center;">ẽ d̃</td> <td style="text-align: center;">ẽ d̃</td> </tr> <tr style="border-top: 1px solid black;"> <td style="text-align: center;">d₁</td> <td style="text-align: center;">d₁</td> <td style="text-align: center;">d₁</td> <td style="text-align: center;">d₁</td> <td style="text-align: center;">c₁</td> <td style="text-align: center;">c₁</td> <td style="text-align: center;">d₁</td> <td style="text-align: center;">d₁</td> <td style="text-align: center;">b₁</td> <td style="text-align: center;">b₁</td> </tr> <tr style="border-top: 1px solid black;"> <td style="text-align: center;">b₁</td> <td style="text-align: center;">b₁</td> <td style="text-align: center;">b₁</td> <td style="text-align: center;">b₁</td> <td style="text-align: center;">a₁</td> <td style="text-align: center;">a₁</td> <td style="text-align: center;">b₁</td> <td style="text-align: center;">b₁</td> <td style="text-align: center;">ff</td> <td style="text-align: center;">ff</td> </tr> <tr style="border-top: 1px solid black;"> <td style="text-align: center;">ff</td> <td style="text-align: center;">ff</td> <td style="text-align: center;">ff</td> <td style="text-align: center;">ff</td> <td></td> <td></td> <td style="text-align: center;">ff</td> <td style="text-align: center;">ff</td> <td></td> <td></td> </tr> </table>	g̃ f̃	g̃ f̃	ẽ d̃	ẽ d̃	g̃ f̃	g̃ f̃	g̃ f̃	g̃ f̃	ẽ d̃	ẽ d̃	d₁	d₁	d₁	d₁	c₁	c₁	d₁	d₁	b₁	b₁	b₁	b₁	b₁	b₁	a₁	a₁	b₁	b₁	ff	ff	ff	ff	ff	ff			ff	ff			Bys o'r Groes.
g̃ f̃	g̃ f̃	ẽ d̃	ẽ d̃	g̃ f̃	g̃ f̃	g̃ f̃	g̃ f̃	ẽ d̃	ẽ d̃																																
d₁	d₁	d₁	d₁	c₁	c₁	d₁	d₁	b₁	b₁																																
b₁	b₁	b₁	b₁	a₁	a₁	b₁	b₁	ff	ff																																
ff	ff	ff	ff			ff	ff																																		
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="text-align: center;">b̃ b̃</td> <td style="text-align: center;">d̃ c̃</td> <td style="text-align: center;">ã c̃</td> <td style="text-align: center;">b̃ d̃</td> <td style="text-align: center;">ã c̃</td> <td style="text-align: center;">b̃ d̃</td> <td style="text-align: center;">b̃ c̃</td> </tr> <tr style="border-top: 1px solid black;"> <td style="text-align: center;">b₁</td> <td style="text-align: center;">b̄</td> <td style="text-align: center;">ā</td> <td style="text-align: center;">b̄</td> <td style="text-align: center;">ā</td> <td style="text-align: center;">b₁</td> <td style="text-align: center;">b̄</td> </tr> </table>	b̃ b̃	d̃ c̃	ã c̃	b̃ d̃	ã c̃	b̃ d̃	b̃ c̃	b₁	b̄	ā	b̄	ā	b₁	b̄	VIII. <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="text-align: center;">g̃ f̃</td> <td style="text-align: center;">g̃ f̃</td> <td style="text-align: center;">b̃ ã</td> <td style="text-align: center;">b̃ ã</td> </tr> <tr style="border-top: 1px solid black;"> <td style="text-align: center;">d₁</td> <td style="text-align: center;">d₁</td> <td style="text-align: center;">c₁</td> <td style="text-align: center;">c₁</td> </tr> <tr style="border-top: 1px solid black;"> <td style="text-align: center;">b₁</td> <td style="text-align: center;">b₁</td> <td style="text-align: center;">a₁</td> <td style="text-align: center;">a₁</td> </tr> <tr style="border-top: 1px solid black;"> <td style="text-align: center;">ff</td> <td style="text-align: center;">ff</td> <td></td> <td></td> </tr> </table>	g̃ f̃	g̃ f̃	b̃ ã	b̃ ã	d₁	d₁	c₁	c₁	b₁	b₁	a₁	a₁	ff	ff												
b̃ b̃	d̃ c̃	ã c̃	b̃ d̃	ã c̃	b̃ d̃	b̃ c̃																																			
b₁	b̄	ā	b̄	ā	b₁	b̄																																			
g̃ f̃	g̃ f̃	b̃ ã	b̃ ã																																						
d₁	d₁	c₁	c₁																																						
b₁	b₁	a₁	a₁																																						
ff	ff																																								
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="text-align: center;">g̃ f̃</td> <td style="text-align: center;">g̃ f̃</td> <td style="text-align: center;">g̃ f̃</td> </tr> <tr style="border-top: 1px solid black;"> <td style="text-align: center;">d₁</td> <td style="text-align: center;">d₁</td> <td style="text-align: center;">d₁</td> </tr> <tr style="border-top: 1px solid black;"> <td style="text-align: center;">b₁</td> <td style="text-align: center;">b₁</td> <td style="text-align: center;">b₁</td> </tr> <tr style="border-top: 1px solid black;"> <td style="text-align: center;">ff</td> <td style="text-align: center;">ff</td> <td style="text-align: center;">ff</td> </tr> </table>	g̃ f̃	g̃ f̃	g̃ f̃	d₁	d₁	d₁	b₁	b₁	b₁	ff	ff	ff	IX. <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="text-align: center;">c̃ b̃</td> <td style="text-align: center;">c̃ b̃</td> <td style="text-align: center;">b̃ ã</td> <td style="text-align: center;">b̃ ã</td> <td style="text-align: center;">g̃ f̃</td> </tr> <tr style="border-top: 1px solid black;"> <td style="text-align: center;">d₁</td> <td style="text-align: center;">d₁</td> <td style="text-align: center;">c₁</td> <td style="text-align: center;">c₁</td> <td style="text-align: center;">d₁</td> </tr> <tr style="border-top: 1px solid black;"> <td style="text-align: center;">b₁</td> <td style="text-align: center;">b₁</td> <td style="text-align: center;">a₁</td> <td style="text-align: center;">a₁</td> <td style="text-align: center;">b₁</td> </tr> <tr style="border-top: 1px solid black;"> <td style="text-align: center;">ff</td> <td style="text-align: center;">ff</td> <td></td> <td></td> <td style="text-align: center;">ff</td> </tr> </table>	c̃ b̃	c̃ b̃	b̃ ã	b̃ ã	g̃ f̃	d₁	d₁	c₁	c₁	d₁	b₁	b₁	a₁	a₁	b₁	ff	ff			ff								
g̃ f̃	g̃ f̃	g̃ f̃																																							
d₁	d₁	d₁																																							
b₁	b₁	b₁																																							
ff	ff	ff																																							
c̃ b̃	c̃ b̃	b̃ ã	b̃ ã	g̃ f̃																																					
d₁	d₁	c₁	c₁	d₁																																					
b₁	b₁	a₁	a₁	b₁																																					
ff	ff			ff																																					
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="text-align: center;">c̃ b̃</td> <td style="text-align: center;">c̃ b̃</td> <td style="text-align: center;">b̃ ã</td> <td style="text-align: center;">b̃ ã</td> <td style="text-align: center;">c̃ b̃</td> <td style="text-align: center;">c̃ b̃</td> <td style="text-align: center;">g̃ f̃</td> </tr> <tr style="border-top: 1px solid black;"> <td style="text-align: center;">d₁</td> <td style="text-align: center;">d₁</td> <td style="text-align: center;">c₁</td> <td style="text-align: center;">c₁</td> <td style="text-align: center;">d₁</td> <td style="text-align: center;">d₁</td> <td style="text-align: center;">d₁</td> </tr> <tr style="border-top: 1px solid black;"> <td style="text-align: center;">b₁</td> <td style="text-align: center;">b₁</td> <td style="text-align: center;">a₁</td> <td style="text-align: center;">a₁</td> <td style="text-align: center;">b₁</td> <td style="text-align: center;">b₁</td> <td style="text-align: center;">b₁</td> </tr> <tr style="border-top: 1px solid black;"> <td style="text-align: center;">ff</td> <td style="text-align: center;">ff</td> <td></td> <td></td> <td style="text-align: center;">ff</td> <td style="text-align: center;">ff</td> <td style="text-align: center;">ff</td> </tr> </table>	c̃ b̃	c̃ b̃	b̃ ã	b̃ ã	c̃ b̃	c̃ b̃	g̃ f̃	d₁	d₁	c₁	c₁	d₁	d₁	d₁	b₁	b₁	a₁	a₁	b₁	b₁	b₁	ff	ff			ff	ff	ff	XI. <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="text-align: center;">c̃ b̃</td> <td style="text-align: center;">c̃ b̃</td> </tr> <tr style="border-top: 1px solid black;"> <td style="text-align: center;">d₁</td> <td style="text-align: center;">d₁</td> </tr> <tr style="border-top: 1px solid black;"> <td style="text-align: center;">b₁</td> <td style="text-align: center;">b₁</td> </tr> <tr style="border-top: 1px solid black;"> <td style="text-align: center;">ff</td> <td style="text-align: center;">ff</td> </tr> </table>	c̃ b̃	c̃ b̃	d₁	d₁	b₁	b₁	ff	ff				
c̃ b̃	c̃ b̃	b̃ ã	b̃ ã	c̃ b̃	c̃ b̃	g̃ f̃																																			
d₁	d₁	c₁	c₁	d₁	d₁	d₁																																			
b₁	b₁	a₁	a₁	b₁	b₁	b₁																																			
ff	ff			ff	ff	ff																																			
c̃ b̃	c̃ b̃																																								
d₁	d₁																																								
b₁	b₁																																								
ff	ff																																								

Tervyn Caniad Tro Tant.

1613.

CANIAD SANT SILIN.

COR VINVAEN ..... 1011011.1011011.

$\begin{array}{cccc cccc} \overset{\vee}{\bar{c}} & \overset{\vee}{\bar{d}} & \overset{\vee}{\bar{c}} & \overset{\vee}{\bar{d}} & \overset{\vee}{\bar{c}} & \overset{\vee}{\bar{d}} & \overset{\vee}{\bar{g}} & \overset{\vee}{\bar{g}} \\ \bar{c} & \bar{c} & \bar{b} & \bar{b} & \bar{c} & \bar{c} & \bar{g} & \bar{g} \end{array}$	$\begin{array}{cccc cccc} \overset{\vee}{\bar{a}} & \overset{\vee}{\bar{b}} & \overset{\vee}{\bar{a}} & \overset{\vee}{\bar{g}} & \overset{\vee}{\bar{g}} & \overset{\vee}{\bar{a}} & \overset{\vee}{\bar{b}} & \overset{\vee}{\bar{g}} \\ \bar{a} & \bar{a} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{a} & \bar{a} & \bar{f} & \bar{f} \end{array}$	Bys dechre.
$\begin{array}{cccc cccc} c^1 & d^1 & c^1 & c^1 & f^1 & c^1 & f^1 & d^1 \end{array}$		
$\begin{array}{cccc cccc} \overset{\vee}{\bar{a}} & \overset{\vee}{\bar{b}} & \overset{\vee}{\bar{a}} & \overset{\vee}{\bar{d}} & \overset{\vee}{\bar{c}} & \overset{\vee}{\bar{a}} & \overset{\vee}{\bar{a}} & \overset{\vee}{\bar{g}} \\ \bar{a} & \bar{a} & \bar{g} & \bar{c} & \bar{c} & \bar{b} & \bar{g} & \bar{g} \end{array}$	Bys Cwbyl.	$\begin{array}{cccc} \overset{\vee}{\bar{a}} & \bar{d} & \overset{\vee}{\bar{g}} & \bar{d} \\ \bar{g} & & \bar{g} & \end{array}$
$\begin{array}{cccc cccc} f^1 & c^1 & c^1 & d^1 & \bar{c} & \bar{c} & \bar{c} & \bar{c} \\ & & & & c^1 & c^1 & c^1 & \end{array}$		$\begin{array}{cc} d^1 & \bar{b} \end{array}$
$\begin{array}{ccc ccc} \overset{\vee}{\bar{a}} & & & \overset{\vee}{\bar{a}} & \overset{\vee}{\bar{c}} & \overset{\vee}{\bar{a}} \\ \bar{g} & \bar{d} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{c} & \bar{g} \end{array}$	Bys dechre diweddiad.	
$\begin{array}{ccc ccc} d^1 & \bar{b} & c^1 & \bar{c} & c^1 & \bar{c} \end{array}$		
$\begin{array}{cccc cccc} \overset{\vee}{\bar{a}} & \overset{\vee}{\bar{g}} & \overset{\vee}{\bar{f}} & \overset{\vee}{\bar{c}} & \overset{\vee}{\bar{d}} & \overset{\vee}{\bar{b}} & \overset{\vee}{\bar{a}} & \overset{\vee}{\bar{a}} \\ \bar{g} & & & & \bar{c} & \bar{a} & \bar{g} & \bar{g} \end{array}$	11. Fordd.	
$\begin{array}{cccc cccc} c^1 & & & & \bar{c} & \bar{c} & \bar{c} & \bar{c} \\ & & & & c^1 & c^1 & c^1 & c^1 \end{array}$		

III.	$\begin{array}{cccccccc} \bar{d} & \bar{d} & \bar{d} & \bar{c} & \bar{d} & \bar{d} & \bar{d} & \bar{a} \\ \bar{c} & \bar{c} & \bar{c} & \bar{b} & \bar{c} & \bar{c} & \bar{c} & \bar{g} \end{array}$ $\begin{array}{cccccc} ci & & ci & di & ci & & ci & ci \end{array}$	Fordd.	IV.	$\begin{array}{cccccccc} \bar{f} & \bar{f} & \bar{e} & \bar{f} & \bar{f} & \bar{d} & & \\ \bar{e} & \bar{e} & \bar{d} & \bar{d} & \bar{e} & \bar{e} & \bar{c} & \bar{c} \end{array}$ $\begin{array}{cccc} \bar{c} & & \bar{b} & & \bar{e} & & \bar{a} & \\ ci & & di & & ci & & ci & ci \end{array}$						
$\begin{array}{cccc} \bar{e} & \bar{d} & \bar{e} & \bar{c} \\ \bar{d} & \bar{d} & \bar{d} & \bar{b} \end{array}$ $\begin{array}{cccc} \bar{b} & \bar{a} & \bar{b} & \bar{g} \\ di & ci & di & di \end{array}$				Bys dechre.	$\begin{array}{cccc} \bar{d} & \bar{c} & \bar{b} & \bar{a} \\ \bar{c} & & & \bar{g} \end{array}$ $\begin{array}{cccc} ci & di & fi & ci \end{array}$					
$\begin{array}{ccc} \bar{a} & \bar{a} & \\ \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} \end{array}$ $\begin{array}{ccc} \bar{c} & \bar{c} & \\ ci & ci & ci \end{array}$		Fordd yr un diwedd o hyd.	V.	$\begin{array}{cccccccc} \bar{f} & \bar{f} & \bar{e} & \bar{e} & \bar{f} & \bar{f} & \bar{d} & \bar{d} \\ \bar{e} & \bar{e} & \bar{d} & \bar{d} & \bar{e} & \bar{e} & \bar{c} & \bar{c} \end{array}$ $\begin{array}{cccc} \bar{c} & & \bar{b} & & \bar{c} & & \bar{a} & \\ ci & & di & & ci & & ci & ci \end{array}$				Fordd.		
VI.		$\begin{array}{cccccccc} \bar{f} & \bar{f} & \bar{f} & \bar{e} & \bar{f} & \bar{f} & \bar{f} & \bar{d} \\ \bar{e} & \bar{e} & \bar{e} & \bar{d} & \bar{e} & \bar{e} & \bar{e} & \bar{c} \end{array}$ $\begin{array}{cccccc} \bar{e} & \bar{c} & \bar{b} & \bar{c} & \bar{c} & \bar{a} \\ ci & ci & di & ci & ci & ci \end{array}$		Fordd. o hyd		VII.	$\begin{array}{cccc} \bar{a} & \bar{a} & \bar{f} & \bar{d} \\ \bar{g} & \bar{g} & \bar{f} & \bar{c} \end{array}$ $\begin{array}{cccc} \bar{e} & \bar{d} & \bar{c} & \bar{a} \\ ci & di & ci & ci \end{array}$			
$\begin{array}{cccccccc} \bar{g} & \bar{f} & \bar{e} & \bar{c} & \bar{f} & \bar{e} & \bar{f} & \bar{d} \\ \bar{f} & \bar{e} & \bar{d} & \bar{d} & \bar{e} & \bar{d} & \bar{e} & \bar{c} \end{array}$ $\begin{array}{cccccc} \bar{d} & \bar{c} & \bar{b} & & \bar{c} & \bar{a} \\ di & ci & di & & ci & di & ci & ci \end{array}$				$\begin{array}{cccc} \bar{d} & \bar{c} & \bar{b} & \bar{a} \\ \bar{c} & \bar{c} & \bar{b} & \bar{a} \end{array}$ $\begin{array}{cccc} ci & di & fi & ci \end{array}$						

XI.	$\begin{array}{c} \text{a} \\ \text{g} \end{array} \text{g}^{\cdot} \quad \begin{array}{c} \text{a} \\ \text{g} \end{array} \text{f}^{\cdot} \quad \begin{array}{c} \text{a} \\ \text{g} \end{array} \text{e}^{\cdot} \quad \begin{array}{c} \text{a} \\ \text{g} \end{array} \text{e}^{\cdot}$	$\begin{array}{c} \text{a} \\ \text{g} \end{array} \text{f}^{\cdot} \quad \begin{array}{c} \text{a} \\ \text{g} \end{array} \text{e}^{\cdot}$	
	$\begin{array}{c} \text{e} \\ \text{cl} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{d} \\ \text{dl} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{c} \\ \text{cl} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{c} \\ \text{cl} \end{array}$	$\begin{array}{c} \text{d} \\ \text{dl} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{c} \\ \text{cl} \end{array}$	
	$\begin{array}{c} \text{a} \\ \text{g} \end{array} \text{d}^{\cdot} \quad \begin{array}{c} \text{a} \\ \text{g} \end{array} \text{d}^{\cdot}$	Bys dechre.	
	$\begin{array}{c} \text{a} \\ \text{g} \end{array} \text{e}^{\cdot} \text{d}^{\cdot} \text{e}^{\cdot} \text{d}^{\cdot} \text{e}^{\cdot} \text{d}^{\cdot} \quad \begin{array}{c} \text{e} \\ \text{c} \end{array} \text{d}^{\cdot} \quad \begin{array}{c} \text{b} \\ \text{a} \end{array} \text{g}^{\cdot}$	$\begin{array}{c} \text{c} \\ \text{cl} \end{array}$	$\begin{array}{c} \text{d} \\ \text{dl} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{c} \\ \text{cl} \end{array}$
	$\begin{array}{c} \text{a} \\ \text{g} \end{array} \text{g}^{\cdot} \quad \begin{array}{c} \text{a} \\ \text{g} \end{array} \text{f}^{\cdot} \quad \begin{array}{c} \text{a} \\ \text{g} \end{array} \text{e}^{\cdot} \quad \begin{array}{c} \text{a} \\ \text{g} \end{array} \text{e}^{\cdot}$	Bys cwbyl Fordd.	
	$\begin{array}{c} \text{c} \\ \text{cl} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{c} \\ \text{cl} \end{array}$	XII.	$\begin{array}{c} \text{e} \\ \text{cl} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{d} \\ \text{dl} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{c} \\ \text{cl} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{c} \\ \text{cl} \end{array}$
	$\begin{array}{c} \text{a} \\ \text{g} \end{array} \text{f}^{\cdot} \quad \begin{array}{c} \text{a} \\ \text{g} \end{array} \text{e}^{\cdot} \quad \begin{array}{c} \text{d} \\ \text{g} \end{array} \text{d}^{\cdot} \quad \begin{array}{c} \text{a} \\ \text{g} \end{array} \text{d}^{\cdot} \quad \begin{array}{c} \text{a} \\ \text{g} \end{array} \text{e}^{\cdot}$	Bys dechre.	
	$\begin{array}{c} \text{d} \\ \text{dl} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{c} \\ \text{cl} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{b} \\ \text{dl} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{b} \\ \text{dl} \end{array}$	$\begin{array}{c} \text{c} \\ \text{cl} \end{array}$	$\begin{array}{c} \text{e} \\ \text{c} \end{array} \text{d}^{\cdot}$
	$\begin{array}{c} \text{c} \\ \text{cl} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{e} \\ \text{c} \end{array} \text{d}^{\cdot} \quad \begin{array}{c} \text{d} \\ \text{cl} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{c} \\ \text{cl} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{b} \\ \text{a} \end{array} \text{g}^{\cdot} \quad \begin{array}{c} \text{a} \\ \text{g} \end{array} \text{g}^{\cdot} \quad \begin{array}{c} \text{a} \\ \text{g} \end{array} \text{g}^{\cdot}$	Bys Fordd.	
	$\begin{array}{c} \text{d} \\ \text{dl} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{c} \\ \text{cl} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{c} \\ \text{cl} \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{c} \\ \text{cl} \end{array}$	Tervyn Caniad Sant Silin.	
		Ar Dro Tant, neu ar Ifgywair, mae yn oreu.	

CANIAD MARWNAD IVAN Y GOV.

[illegible]

I.		Bys dechre Fordd.																								
	<table style="margin: auto;"> <tr> <td>$\bar{f}i$</td> <td>$\bar{g}$</td> <td>$\bar{a}$</td> <td>$\bar{g}$</td> <td>$\bar{f}i$</td> <td>$\bar{g}$</td> <td>$\bar{a}$</td> <td>$\bar{b}$</td> <td>$\bar{a}$</td> <td>$\bar{g}$</td> </tr> <tr> <td>a_1</td> <td>b_1</td> <td>c_1</td> <td>b_1</td> <td>a_1</td> <td>b_1</td> <td>c_1</td> <td>d_1</td> <td>c_1</td> <td>b_1</td> </tr> </table>	$\bar{f}i$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{f}i$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	a_1	b_1	c_1	b_1	a_1	b_1	c_1	d_1	c_1	b_1					
$\bar{f}i$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{f}i$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$																	
a_1	b_1	c_1	b_1	a_1	b_1	c_1	d_1	c_1	b_1																	
II.		Bys dechre Fordd.																								
	<table style="margin: auto;"> <tr> <td>$\bar{f}i$</td> <td>$\bar{g}$</td> <td>$\bar{a}$</td> <td>$\bar{g}$</td> <td>$\bar{f}i$</td> <td>$\bar{g}$</td> <td>$\bar{a}$</td> <td>$\bar{b}$</td> <td>$\bar{a}$</td> <td>$\bar{g}$</td> </tr> <tr> <td>a_1</td> <td>b_1</td> <td>c_1</td> <td>b_1</td> <td>a_1</td> <td>b_1</td> <td>c_1</td> <td>d_1</td> <td>c_1</td> <td>b_1</td> </tr> </table>	$\bar{f}i$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{f}i$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	a_1	b_1	c_1	b_1	a_1	b_1	c_1	d_1	c_1	b_1					
$\bar{f}i$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{f}i$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$																	
a_1	b_1	c_1	b_1	a_1	b_1	c_1	d_1	c_1	b_1																	
III.																										
	<table style="margin: auto;"> <tr> <td>$\bar{f}i$</td> <td>$\bar{g}$</td> <td>$\bar{f}i$</td> <td>$\bar{g}$</td> <td>$\bar{f}i$</td> <td>$\bar{g}$</td> <td>$\bar{g}$</td> <td>d_1</td> <td>$\bar{a}$</td> </tr> <tr> <td>b_1</td> <td>g_1</td> <td>d_1</td> <td>d_1</td> <td>c_1</td> <td>c_1</td> <td>g_1</td> <td>d_1</td> <td>a_1</td> </tr> </table>	$\bar{f}i$	$\bar{g}$	$\bar{f}i$	$\bar{g}$	$\bar{f}i$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	d_1	$\bar{a}$	b_1	g_1	d_1	d_1	c_1	c_1	g_1	d_1	a_1							
$\bar{f}i$	$\bar{g}$	$\bar{f}i$	$\bar{g}$	$\bar{f}i$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	d_1	$\bar{a}$																		
b_1	g_1	d_1	d_1	c_1	c_1	g_1	d_1	a_1																		
Bys dechre.																										
	<table style="margin: auto;"> <tr> <td>c_1</td> <td>d_1</td> <td>c_1</td> <td>d_1</td> <td>c_1</td> <td>d_1</td> <td>$\bar{c}$</td> <td>$\bar{d}$</td> <td>c_1</td> <td>d_1</td> <td>c_1</td> <td>g_1</td> </tr> <tr> <td>a_1</td> <td>b_1</td> <td>a_1</td> <td>b_1</td> <td>a_1</td> <td>b_1</td> <td>a_1</td> <td>b_1</td> <td>a_1</td> <td>b_1</td> <td>a_1</td> <td>b_1</td> </tr> </table>	c_1	d_1	c_1	d_1	c_1	d_1	$\bar{c}$	$\bar{d}$	c_1	d_1	c_1	g_1	a_1	b_1	a_1	b_1	a_1	b_1	a_1	b_1	a_1	b_1	a_1	b_1	
c_1	d_1	c_1	d_1	c_1	d_1	$\bar{c}$	$\bar{d}$	c_1	d_1	c_1	g_1															
a_1	b_1	a_1	b_1	a_1	b_1	a_1	b_1	a_1	b_1	a_1	b_1															

$\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{g}'$	Bys dechre.	$\bar{g}$ $\bar{e}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{d}$ $\bar{b}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{c}$ $\bar{b}$ $\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{b}$ $\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$	VI.	$\bar{d}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{c}$ $\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$
$\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{d}$ $\bar{f}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{f}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{a}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{b}$ $\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$	Bys dechre.	$\bar{g}$ $\bar{e}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{d}$ $\bar{b}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{c}$ $\bar{b}$ $\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{b}$ $\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$	VII.	$\bar{g}$ $\bar{e}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{d}$ $\bar{b}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{c}$ $\bar{b}$ $\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{b}$ $\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$
$\bar{b}$ $\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{g}'$ $\bar{c}$	VII.	$\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{e}$ $\bar{f}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{f}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{e}$ $\bar{f}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{f}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{e}$ $\bar{f}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{f}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$	VIII.	$\bar{b}$ $\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{g}'$ $\bar{c}$

$\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{c}$	Bys dechre.	$\bar{g}$ $\bar{c}$ $\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{d}$ $\bar{b}$ $\bar{c}$	VIII.	$\bar{f}$ $\bar{c}$ $\bar{d}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{c}$
$\bar{g}$ $\bar{c}$		$\bar{g}$ $\bar{c}$ $\bar{b}$ $\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{c}$ $\bar{b}$ $\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{c}$		$\bar{b}$ $\bar{f}$ $\bar{c}$
$\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{d}$	IX.	$\bar{d}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{d}$	X.	$\bar{g}$ $\bar{c}$ $\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{f}$
$\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{c}$		$\bar{b}$ $\bar{f}$ $\bar{b}$		$\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{c}$
$\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$	Bys dechre.	$\bar{g}$ $\bar{c}$ $\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{d}$ $\bar{b}$ $\bar{c}$	X.	$\bar{d}$ $\bar{f}$ $\bar{f}$ $\bar{f}$
$\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{c}$		$\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{c}$		$\bar{b}$ $\bar{f}$ $\bar{b}$

$\begin{array}{ccccccc} \text{fi} & \text{g} & \text{fi} & \text{z} & \text{di} & \text{g} & \text{a} & \text{g} & \text{g} \\ \text{a} & \text{a} & \text{a} & \text{c} & \text{c} & \text{fi} & \text{fi} & \text{fi} & \text{a} & \text{c} \end{array}$ $\begin{array}{ccccccc} \text{b} & \text{b} & \text{c} & \text{c} & \text{c} \\ \text{f} & \text{f} & \text{g} & \text{g} & \text{g} \\ \text{b} & \text{b} & \text{c} & \text{c} & \text{c} \end{array}$	Bys dechre.	$\begin{array}{ccccccc} \text{g} & \text{a} & \text{g} & \text{fi} & \text{a} & \text{a} & \text{a} & \text{a} \\ \text{a} & \text{a} & \text{a} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} \end{array}$ $\begin{array}{ccccccc} \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} \\ \text{g} & \text{g} & \text{g} & \text{g} \\ \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} \end{array}$
$\begin{array}{ccccccccccc} \text{f} & \text{c} & \text{g} & \text{g} & \text{a} & \text{g} & \text{c} & \text{z} & \text{c} & \text{g} & \text{a} & \text{g} & \text{g} \\ \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} \end{array}$ $\begin{array}{ccccccccccc} \text{a} & \text{g} & \text{a} & \text{fi} & \text{g} & \text{b} & \text{a} & \text{g} & \text{g} \\ \text{fi} & \text{a} & \text{fi} & \text{a} & \text{a} & \text{g} & \text{a} & \text{g} & \text{g} \\ \text{a} & \text{g} & \text{a} & \text{a} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} \end{array}$		
$\begin{array}{ccccccc} \text{g} & \text{a} & \text{g} & \text{fi} & \text{a} & \text{a} & \text{a} & \text{a} \\ \text{a} & \text{a} & \text{a} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} \end{array}$ $\begin{array}{ccccccc} \text{g} & \text{b} & \text{a} & \text{g} & \text{a} & \text{g} & \text{a} & \text{g} & \text{a} \\ \text{a} & \text{a} & \text{a} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} & \text{c} \end{array}$		

$\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{g}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{f}$ $\bar{e}$ $\bar{e}$ $\bar{f}$ $\bar{f}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{b}$ $\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{a}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$	$\bar{f}$ $\bar{e}$ $\bar{e}$ $\bar{f}$ $\bar{f}$ $\bar{c}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$
$\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$	Bys cwbyl: dechre. $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$ $\bar{c}$
XIII. $\bar{c}$ $\bar{a}$ $\bar{b}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{g}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{f}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{f}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$	$\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{g}$ $\bar{b}$ $\bar{d}$ $\bar{g}$ $\bar{c}$ $\bar{g}$ $\bar{c}$
$\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{c}$ $\bar{f}$ $\bar{e}$ $\bar{e}$ $\bar{f}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{a}$ $\bar{a}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{a}$	$\bar{f}$ $\bar{f}$ $\bar{f}$ $\bar{f}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{e}$ $\bar{e}$ $\bar{e}$ $\bar{e}$ $\bar{d}$ $\bar{e}$ $\bar{d}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$ $\bar{g}$ $\bar{f}$

$\begin{array}{cccccccccc} / & + & / & + & & & & & & \\ g^* & g^* & g^* & g^* & g^* & a^* & g^* & a^* & g^* & \\ \bar{c} & \bar{f} & \bar{f} & \bar{f} & \bar{f} & \bar{f} & \bar{e} & \bar{f} & \bar{e} & \end{array}$									
$\begin{array}{cccccc} g & & \bar{b} & d_1 & \bar{g} & \bar{g} \\ c_1 & & \bar{g} & & c_1 & g_1 \end{array}$									

$\begin{array}{ccccccc} \text{f} & \text{f} & \text{a} & \text{f} & \text{d} & \text{f} & \text{d} \\ \text{b} & \text{a} & & \text{e} & \text{a} & & \text{c} \\ \text{g} & & & \text{g} & & & \text{g} \\ \text{d} & & & \text{a} & & & \text{a} \end{array}$	Bys dechre o'r Groes.	$\begin{array}{ccccccc} \text{f} & \text{f} & \text{a} & \text{f} & \text{d} & \text{f} & \text{d} \\ \text{b} & \text{a} & & \text{e} & \text{a} & & \text{c} \\ \text{g} & & & \text{g} & & & \text{g} \\ \text{d} & & & \text{a} & & & \text{a} \end{array}$
$\begin{array}{ccccccccccc} \text{f} & \text{f} & \text{a} & \text{f} & \text{d} & \text{f} & \text{d} & \text{f} & \text{d} & \text{f} & \text{d} \\ \text{b} & \text{a} & & \text{e} & \text{a} & & \text{c} & \text{a} & \text{b} & \text{a} & \text{c} \\ \text{g} & & & \text{g} & & & \text{g} & & \text{g} & & \text{g} \\ \text{d} & & & \text{a} & & & \text{a} & & \text{a} & & \text{a} \end{array}$		XVII. Tervyn.
Tervyn Caniad Marwnad Ivan ab y Gôv.		
Y CANIAD CRYCH AR Y BRAGAWD GYWAIR.		
$\begin{array}{ccccccc} \text{f} & \text{f} & \text{a} & \text{f} & \text{d} & \text{f} & \text{d} \\ \text{b} & \text{a} & & \text{e} & \text{a} & & \text{c} \\ \text{g} & & & \text{g} & & & \text{g} \\ \text{d} & & & \text{a} & & & \text{a} \end{array}$	$\begin{array}{ccccccc} \text{f} & \text{f} & \text{a} & \text{f} & \text{d} & \text{f} & \text{d} \\ \text{b} & \text{a} & & \text{e} & \text{a} & & \text{c} \\ \text{g} & & & \text{g} & & & \text{g} \\ \text{d} & & & \text{a} & & & \text{a} \end{array}$	$\begin{array}{ccccccc} \text{f} & \text{f} & \text{a} & \text{f} & \text{d} & \text{f} & \text{d} \\ \text{b} & \text{a} & & \text{e} & \text{a} & & \text{c} \\ \text{g} & & & \text{g} & & & \text{g} \\ \text{d} & & & \text{a} & & & \text{a} \end{array}$

III.

$\begin{array}{c} f \\ \bar{e} \\ \bar{d} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{e} \\ \bar{d} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{d} \\ \bar{c} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{d} \\ \bar{c} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{d} \\ \bar{c} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{d} \\ \bar{c} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{d} \\ \bar{c} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{d} \\ \bar{c} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{d} \\ \bar{c} \end{array}$	$\begin{array}{c} \bar{d} \\ \bar{c} \end{array}$
$\bar{a} \bar{b}$	d_1	$\bar{a} \bar{g}$	g_1	$f_1 \bar{g}$	$d_1 g_1$	$f_1 \bar{g}$	$d_1 g_1$	$f_1 \bar{g}$	$d_1 g_1$
$\bar{g} \bar{g}$	c_1	$\bar{g} \bar{g}$	c_1	$\bar{g} \bar{g}$	c_1	$\bar{g} \bar{g}$	c_1	$\bar{g} \bar{g}$	c_1
$\bar{c} \bar{c}$	c_1	$\bar{c} \bar{c}$	c_1	$\bar{c} \bar{c}$	c_1	$\bar{c} \bar{c}$	c_1	$\bar{c} \bar{c}$	c_1

Bys.

$\bar{c} \bar{c}$	$\bar{f} \bar{d}$	$\bar{d} \bar{b}$	$\bar{d} \bar{c}$	$\bar{d} \bar{c}$	$\bar{d} \bar{c}$	$\bar{d} \bar{c}$	$\bar{d} \bar{c}$	$\bar{d} \bar{c}$	$\bar{d} \bar{c}$
$\bar{b} \bar{d}$	$\bar{a} \bar{g}$	$d_1 \bar{g}$	$\bar{g} \bar{g}$	$\bar{g} \bar{g}$	$\bar{g} \bar{g}$	$\bar{g} \bar{g}$	$\bar{g} \bar{g}$	$\bar{g} \bar{g}$	$\bar{g} \bar{g}$
$\bar{g} \bar{g}$	c_1	$\bar{g} \bar{g}$	c_1	$\bar{g} \bar{g}$	c_1	$\bar{g} \bar{g}$	c_1	$\bar{g} \bar{g}$	c_1
$\bar{c} \bar{c}$	c_1	$\bar{c} \bar{c}$	c_1	$\bar{c} \bar{c}$	c_1	$\bar{c} \bar{c}$	c_1	$\bar{c} \bar{c}$	c_1

$\bar{d} \bar{c}$	$\bar{f} \bar{c}$	$\bar{e} \bar{c}$	$\bar{e} \bar{c}$	$\bar{d} \bar{c}$	$\bar{d} \bar{c}$	$\bar{d} \bar{c}$	$\bar{d} \bar{c}$	$\bar{d} \bar{c}$	$\bar{d} \bar{c}$
$\bar{a} \bar{b}$	d_1	$\bar{a} \bar{g}$	$d_1 \bar{g}$	$\bar{g} \bar{g}$	$f_1 \bar{g}$	$d_1 g_1$	$f_1 \bar{g}$	$d_1 g_1$	$f_1 \bar{g}$
$\bar{g} \bar{g}$	c_1	$\bar{g} \bar{g}$	c_1	$\bar{g} \bar{g}$	c_1	$\bar{g} \bar{g}$	c_1	$\bar{g} \bar{g}$	c_1
$\bar{c} \bar{c}$	c_1	$\bar{c} \bar{c}$	c_1	$\bar{c} \bar{c}$	c_1	$\bar{c} \bar{c}$	c_1	$\bar{c} \bar{c}$	c_1

$\bar{d} \bar{c}$	$\bar{d} \bar{c}$	$\bar{d} \bar{c}$	$\bar{d} \bar{c}$	$\bar{d} \bar{c}$	$\bar{d} \bar{c}$	$\bar{d} \bar{c}$	$\bar{d} \bar{c}$	$\bar{d} \bar{c}$	$\bar{d} \bar{c}$
$\bar{f} \bar{d}$	$\bar{a} \bar{g}$	$d_1 \bar{g}$	$\bar{g} \bar{g}$	$f_1 \bar{g}$	$d_1 g_1$	$f_1 \bar{g}$	$d_1 g_1$	$f_1 \bar{g}$	$d_1 g_1$
$\bar{g} \bar{g}$	c_1	$\bar{g} \bar{g}$	c_1	$\bar{g} \bar{g}$	c_1	$\bar{g} \bar{g}$	c_1	$\bar{g} \bar{g}$	c_1
$\bar{c} \bar{c}$	c_1	$\bar{c} \bar{c}$	c_1	$\bar{c} \bar{c}$	c_1	$\bar{c} \bar{c}$	c_1	$\bar{c} \bar{c}$	c_1

2.

[illegible]

$\begin{array}{c} \text{a} \cdot \text{a} \cdot \text{g} \cdot \text{c} \cdot \text{g} \cdot \text{d} \cdot \text{c} \cdot \text{c} \cdot \text{g} \cdot \text{d} \cdot \text{c} \end{array}$	IX.	$\begin{array}{c} \text{g} \cdot \text{c} \cdot \text{c} \cdot \text{g} \cdot \text{f} \end{array}$
$\begin{array}{c} \text{f} \cdot \text{d} \cdot \text{a} \cdot \text{g} \cdot \text{f} \cdot \text{d} \cdot \text{a} \cdot \text{b} \end{array}$		$\begin{array}{c} \text{a} \cdot \text{g} \cdot \text{f} \cdot \text{d} \cdot \text{g} \cdot \text{a} \end{array}$
$\begin{array}{c} \text{c} \cdot \text{c} \cdot \text{a} \cdot \text{g} \cdot \text{f} \cdot \text{c} \cdot \text{a} \cdot \text{g} \cdot \text{c} \cdot \text{c} \cdot \text{g} \cdot \text{f} \cdot \text{g} \cdot \text{f} \cdot \text{a} \cdot \text{g} \end{array}$		
$\begin{array}{c} \text{a} \cdot \text{g} \cdot \text{f} \cdot \text{d} \cdot \text{a} \cdot \text{g} \cdot \text{f} \cdot \text{d} \cdot \text{a} \cdot \text{g} \end{array}$		
$\begin{array}{c} \text{f} \cdot \text{c} \cdot \text{f} \cdot \text{c} \cdot \text{g} \cdot \text{d} \cdot \text{a} \cdot \text{f} \cdot \text{d} \cdot \text{c} \cdot \text{c} \end{array}$	Bys.	$\begin{array}{c} \text{a} \cdot \text{g} \cdot \text{f} \cdot \text{d} \cdot \text{a} \cdot \text{g} \end{array}$
$\begin{array}{c} \text{f} \cdot \text{d} \cdot \text{a} \cdot \text{g} \cdot \text{f} \cdot \text{d} \cdot \text{a} \cdot \text{g} \end{array}$		$\begin{array}{c} \text{a} \cdot \text{g} \cdot \text{f} \cdot \text{d} \cdot \text{a} \cdot \text{g} \end{array}$
$\begin{array}{c} \text{f} \cdot \text{g} \cdot \text{f} \cdot \text{c} \cdot \text{c} \cdot \text{f} \cdot \text{c} \cdot \text{c} \cdot \text{g} \cdot \text{f} \cdot \text{a} \cdot \text{g} \cdot \text{d} \cdot \text{c} \end{array}$		
$\begin{array}{c} \text{f} \cdot \text{g} \cdot \text{f} \cdot \text{c} \cdot \text{c} \cdot \text{f} \cdot \text{c} \cdot \text{c} \cdot \text{g} \cdot \text{f} \cdot \text{a} \cdot \text{g} \cdot \text{d} \cdot \text{c} \end{array}$		

$\frac{d}{c} \frac{d}{c} \frac{d}{c} \frac{d}{c}$	$\frac{d}{c} \frac{d}{c} \frac{d}{c}$	$\frac{d}{c} \frac{d}{c} \frac{d}{c}$	$\frac{d}{c} \frac{d}{c} \frac{d}{c}$	
$\frac{f}{b} \frac{g}{g'} \frac{f}{d}$ $\frac{f}{b}$	$\frac{a}{g} \frac{d}{g'} \frac{d}{c}$	$\frac{f}{g'} \frac{d}{d}$	$\frac{g}{g'} \frac{a}{f} \frac{g}{d}$	Bys.
$\frac{a}{c}$	$\frac{a}{c}$	$\frac{d}{c} \frac{d}{c} \frac{d}{c}$	$\frac{f}{a} \frac{g}{a} \frac{f}{c} \frac{f}{c}$	
Fordd.	x.	$\frac{d}{c} \frac{d}{c} \frac{d}{c}$	$\frac{f}{a} \frac{g}{a} \frac{f}{c} \frac{f}{c}$	
$\frac{d}{c} \frac{d}{c} \frac{d}{c}$	$\frac{d}{c} \frac{d}{c} \frac{d}{c}$	$\frac{d}{c} \frac{d}{c} \frac{d}{c}$	$\frac{d}{c} \frac{d}{c} \frac{d}{c}$	Bys.
$\frac{a}{g} \frac{g}{g'}$	$\frac{f}{d} \frac{g}{d}$	$\frac{f}{d} \frac{a}{g}$	$\frac{g}{c} \frac{d}{c}$	
$\frac{b}{b} \frac{d}{b} \frac{d}{b}$	$\frac{d}{f} \frac{f}{f}$	$\frac{d}{d} \frac{d}{d}$	$\frac{d}{c} \frac{d}{c} \frac{d}{c}$	
$\frac{f}{d} \frac{g}{g'} \frac{f}{d}$	$\frac{a}{g} \frac{b}{g}$	$\frac{d}{g}$	$\frac{a}{f} \frac{g}{g}$	

$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$											$\bar{g}$	$\bar{f}$
b	b	c	c											c	c
Bys.				$\bar{a}$	$\bar{b}$	d_1	$\bar{a}$	$\bar{g}$	f_1	$\bar{g}$	f_1				
				$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	g_1	b_1	g_1	d_1				
				c_1	c_1	c_1	c_1				b_1				
$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{c}$	$\bar{f}$	$\bar{c}$	$\bar{d}$	$\bar{b}$	$\bar{c}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{e}$	$\bar{g}$	$\bar{c}$	
f_1	$\bar{a}$	$\bar{g}$	f_1	$\bar{a}$	$\bar{b}$	d_1	$\bar{a}$	$\bar{g}$	XI.						
d_1	$\bar{g}$	$\bar{g}$	d_1	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	g_1	$\bar{d}$						
c_1	c_1		b_1	c_1	c_1	c_1	c_1		$\bar{c}$						
$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{c}$	$\bar{g}$	$\bar{e}$	$\bar{d}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{d}$	$\bar{g}$	
$\bar{b}$	d_1	$\bar{a}$	$\bar{g}$	f_1	$\bar{g}$	f_1	f_1	$\bar{a}$							
$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	g_1	b_1	g_1	d_1	d_1	$\bar{g}$							
c_1	c_1					c_1	c_1								
$\bar{g}$	$\bar{c}$	$\bar{f}$	$\bar{a}$	$\bar{f}$	$\bar{d}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{e}$	$\bar{g}$	$\bar{c}$	Bys.		
$\bar{g}$	f_1	f_1	$\bar{a}$	$\bar{b}$	d_1	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	g_1				
g_1	d_1	d_1	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$									
	b_1	c_1	c_1	c_1	c_1	c_1									

$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{c}$	$\bar{f}$		$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{f}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{c}$
$f\bar{i}$	$\bar{g}$	$f\bar{i}$	$f\bar{i}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$d\bar{i}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$f\bar{i}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$		$\bar{g}$		$\bar{a}$
$b\bar{i}$	$g\bar{i}$	$d\bar{i}$	$d\bar{i}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$c\bar{i}$	$\bar{g}$	$g\bar{i}$	$d\bar{i}$	$\bar{g}$		$b\bar{i}$	$g\bar{i}$		
$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	Bys.												
$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{d}$	$\bar{b}$	$\bar{c}$	$\bar{g}$	Fordd.		
$f\bar{i}$	$\bar{g}$	$d\bar{i}$	$f\bar{i}$	$\bar{g}$	$f\bar{i}$	$f\bar{i}$	$\bar{b}$	$d\bar{i}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$					
$b\bar{i}$	$g\bar{i}$	$d\bar{i}$	$d\bar{i}$	$b\bar{i}$	$b\bar{i}$		$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$c\bar{i}$					
Tervyn y Caniad Crych.															
CANIAD HUN GWENLLIANT.															
$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$		$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$			
$f\bar{i}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$			$f\bar{i}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$					
$c\bar{i}$	$d\bar{i}$	$d\bar{i}$	$f\bar{i}$	$d\bar{i}$	$c\bar{i}$	$c\bar{i}$	$d\bar{i}$	$d\bar{i}$	$f\bar{i}$	$d\bar{i}$	$c\bar{i}$	$d\bar{i}$	$c\bar{i}$	$d\bar{i}$	$d\bar{i}$
			$a\bar{i}$		$g\bar{i}$				$a\bar{i}$		$g\bar{i}$				

$\bar{b}$ fi	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{c}$	$\bar{b}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a
c1	d1					d1	fi	d1	e1	c1	d1	c1	d1	c1	d1	c1
							u	g1	g1	c1	g1	c1	g1	c1	g1	c1

$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a
c1	d1	c1	d1			d1	d1	c1	c1							
g1	c1	g1	c1			b1	c1	g1								

Bys
dechre.

$\bar{c}$ g	$\bar{c}$ g	$\bar{c}$ g	$\bar{c}$ g	$\bar{c}$ g	$\bar{c}$ g	$\bar{c}$ g	$\bar{c}$ g	$\bar{c}$ g	$\bar{c}$ g	$\bar{c}$ g	$\bar{c}$ g	$\bar{c}$ g	$\bar{c}$ g	$\bar{c}$ g	$\bar{c}$ g	$\bar{c}$ g
d1	c1	d	c1	d1	c1	b1	a1	g1	c1	d1	c1	d1	c1	d1	c1	d1
								g1								

$\bar{c}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$	$\bar{c}$	$\bar{d}$	$\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{c}$	$\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$
c1	b1	a1	g1	c1	d1	b1	d1	d1	c1	b1	d	c1	e	b1	d1	d1

$\bar{a}$ a	$\bar{c}$ c	$\bar{g}$ g	$\bar{b}$ b	$\bar{b}$ b	$\bar{b}$ b	$\bar{a}$ a	$\bar{a}$ a	$\bar{a}$ a	$\bar{a}$ a	$\bar{a}$ a	$\bar{a}$ a	$\bar{a}$ a	$\bar{a}$ a	$\bar{a}$ a	$\bar{a}$ a	$\bar{a}$ a
a1	c1	g1	b1	b1	b1	a1	a1	a1	a1	a1	a1	a1	a1	a1	a1	a1

Bys
cwbyl. II.

$\bar{b}$ fi	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a	$\bar{b}$ a
c1	d1	d1	fi	d1	c1	c1	d1	c1	d1	c1	d1	c1	d1	c1	d1	c1
			a1													

[illegible]

[illegible]

o												oo											
ḃ		ḃ	ḋ	ċ		ċ	ė	ḃ		ḃ	ḋ	ḃ		ḃ	ḋ	ċ		ċ	ė	ḃ		ḃ	ḋ
ḟ	ż	ḟ	ḃ	ġ	ż	ġ	ċ	ḟ	ż	ḟ	ḃ	ḟ	ż	ḟ	ḃ	ġ	ż	ġ	ċ	ḟ	ż	ḟ	ḃ
b̄	b̄	b̄	d̄	c̄	c̄	c̄	ē	b̄	b̄	b̄	d̄	b̄	b̄	b̄	d̄	c̄	c̄	c̄	ē	b̄	b̄	b̄	d̄
XII.																							
fi		fi	fi	ā		ā	ḡ	fi		fi	ḡ	fi		fi	ḡ					fi		fi	ḡ
d̄		d̄	d̄	ḡ		ḡ	ḡ	d̄		d̄	ḡ	d̄		d̄	d̄	ḡ				d̄		d̄	ḡ
b̄		b̄		c̄		c̄		b̄		b̄		b̄		b̄		c̄				b̄		b̄	

o																							
ḃ		ḃ	ḋ	ċ		ċ	ė	ḃ		ḃ	ḋ	ċ		ċ	ė	ḃ		ḃ	ḋ	ċ		ċ	ė
ḟ	ż	ḟ	ḃ	ġ	ż	ġ	ċ	ḟ	ż	ḟ	ḃ	ġ	ż	ġ	ċ	ḟ	ż	ḟ	ḃ	ġ	ż	ġ	ċ
b̄	b̄	b̄	d̄	c̄	c̄	c̄	ē	b̄	b̄	b̄	d̄	c̄	c̄	c̄	ē	b̄	b̄	b̄	d̄	c̄	c̄	c̄	ē
fi		fi	fi	ā		ā	ḡ	fi		fi	fi	ā		ā	ḡ	fi	fi	fi	ā		ā	ḡ	fi
d̄		d̄	d̄	ḡ		ḡ	ḡ	d̄		d̄	d̄	ḡ		ḡ	ḡ	d̄	d̄	d̄	ḡ		ḡ	ḡ	d̄
b̄		b̄		c̄		c̄		b̄		b̄		c̄		c̄		b̄		b̄		c̄		c̄	

o												oo																					
ḋ	ż	ė	ḋ	ġ	ḟ	ż	ḟ	ḟ	ġ	ż	ġ	ġ	ḃ	ċ	ḃ	ė	ḋ	ż	ė	ḋ	ġ	ḟ	ż	ḟ	ḟ	ġ	ż	ġ	ġ	ḃ	ċ	ḃ	ė
d̄	ē	ē	d̄	c̄	b̄	b̄	b̄	b̄	c̄	ā	c̄	c̄	b̄	c̄	b̄	c̄	d̄	ē	ē	d̄	c̄	b̄	b̄	b̄	b̄	c̄	ā	c̄	c̄	b̄	c̄	b̄	ē
b̄	d̄	ā	b̄	d̄	ḡ	fi	fi	fi	ā	ā			d				b̄	d̄	ā	b̄	d̄	ḡ	fi	fi	fi	ā	ā			d			
ḡ	/	ḡ	ḡ	/	ḡ	d̄	d̄	d̄	ḡ	ḡ			d				ḡ	/	ḡ	ḡ	/	ḡ	d̄	d̄	d̄	ḡ	ḡ			d			
c̄		c̄	c̄		b̄	b̄	b̄	ē	c̄	c̄			c̄				c̄		c̄	c̄		b̄	b̄	b̄	ē	c̄	c̄			c̄			

Tervyn.

Tervyn Caniad Hun Gwenlliant,

CANIAD PIBAU MORVUDD.

fi di bi	fi di bi	ci ci gi	fi di bi	ci ci gi	fi di bi	ci ci gi	ci ci gi	ci ci gi	ci ci gi

ci ci gi	ai ai gi	ci ci gi	ai ai gi	ci ci gi	ai ai gi	ci ci gi	ai ai gi

Bys cwbyl.

ci ci gi	ai ai gi	fi fi gi	ai ai gi	ci ci gi	ai ai gi

$\begin{matrix} \bar{c} \\ \bar{d} \end{matrix}$	$\begin{matrix} \bar{c} \\ \bar{d} \end{matrix}$	$\begin{matrix} \bar{c} \\ \bar{d} \end{matrix}$
$\begin{matrix} \bar{a} \\ \bar{g} \\ c1 \end{matrix}$	$\begin{matrix} \bar{b} \\ \bar{g} \\ c1 \end{matrix}$	$\begin{matrix} \bar{a} \\ \bar{g} \\ c1 \end{matrix}$

$\begin{matrix} \bar{a} \\ \bar{g} \\ c1 \end{matrix}$	$\begin{matrix} \bar{g} \\ \bar{c} \\ g1 \end{matrix}$	$\begin{matrix} \bar{a} \\ \bar{g} \\ c1 \end{matrix}$

Bys dechre hyd y groes.

$\begin{matrix} \bar{a} \\ \bar{g} \\ c1 \end{matrix}$	$\begin{matrix} \bar{g} \\ \bar{c} \\ g1 \end{matrix}$	$\begin{matrix} \bar{a} \\ \bar{g} \\ c1 \end{matrix}$

IV.

$\begin{matrix} \bar{a} \\ \bar{g} \\ c1 \end{matrix}$	$\begin{matrix} \bar{g} \\ \bar{c} \\ g1 \end{matrix}$	$\begin{matrix} \bar{a} \\ \bar{g} \\ c1 \end{matrix}$

Bys.

f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f
d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d
b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b

f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f
d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d
b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b

f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f
d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d
b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b

f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f
d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d
b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b

f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f
d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d
b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b

Fordd.	VI. Fordd.
VII.	

$\bar{f}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{f}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{d}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{d}$	$\bar{f}$	$\bar{c}$	$\bar{g}$	$\bar{f}$	$\bar{a}$	$\bar{f}$
f	g	f	g			f	g			f		g	f	f	f
d	g	d	g			d	g			d		d	d	c	c
b		b				b				b		b	b		b

$\bar{f}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{d}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	VIII.	$\bar{d}$	$\bar{c}$	$\bar{f}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$
g	b	d		a	f	g			f	g	f	g	f	g	
a	g	c		a	d	g			d	g	d	g	d	g	
									b		b		b		

$\bar{d}$	$\bar{c}$	$\bar{d}$	$\bar{c}$	$\bar{b}$	$\bar{c}$	$\bar{b}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{g}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{g}$
f	f	g	b	d	g	b	d	g	b	g	g	g	g
d	d	c	g		c	g		a	g	c	c	c	c
b		c											

$\bar{c}$	$\bar{d}$	$\bar{c}$	$\bar{c}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$	$\bar{b}$	Bys o'r groes.	$\bar{b}$	$\bar{a}$	$\bar{b}$
f	g		f	g	f	f			f	g	g	
d	g		d	g	d	d			d	g	d	
b			b		b				b		b	

$\begin{array}{cccc cccc cccc cccc} a^{\cdot} & b^{\cdot} & c^{\cdot} & a^{\cdot} & \bar{e} & \bar{f} & \bar{g} & \bar{a} & \bar{g} & \bar{a} & \bar{g} & \bar{c} & \bar{g} & \bar{d} & \bar{f} & \bar{g} \\ g^{\cdot} & g^{\cdot} & g^{\cdot} & g^{\cdot} & \bar{c} & \bar{f} & \bar{f} & \bar{f} & \bar{f} & \bar{f} & \bar{f} & \bar{f} & \bar{f} & \bar{d} & \bar{e} & \bar{e} \\ fi & g & fi & fi & g & b & g & b & g & b & g & g & fi & g & fi & g \\ di & g^{\cdot} & di & ci & ci & g & ci & g & ci & g & ci & g^{\cdot} & di & g^{\cdot} & di & g^{\cdot} \\ bi & & bi & & ci & & ci & & ci & & ci & & bi & & bi & \end{array}$	$\begin{array}{cccc cccc cccc cccc} f & g & a & + & f & \bar{d} & \bar{d} & \bar{c} & \bar{e} & \bar{e} & b & b & + & b & b \\ \bar{e} & \bar{e} & \bar{e} & \bar{e} & \bar{e} & \bar{d} & \bar{d} & \bar{c} & \bar{e} & \bar{e} & g & a & a & a & a \\ fi & g & fi & fi & g & g & g & g & fi & g & di & g & di & g & g \\ di & g^{\cdot} & di & di & ci & g^{\cdot} & ci & ci & di & g^{\cdot} & di & g^{\cdot} & di & g^{\cdot} & di \\ bi & & bi & & & & & & & & bi & & & & \end{array}$	$\begin{array}{cccc cccc cccc cccc} + & \backslash & a & d & d & + & d & \backslash & c & c & + & c & + & c & \backslash & a \\ b & a & d & d & d & d & d & c & c & c & e & c & c & c & a & g \\ a & g & b & c & c & c & c & b & g & b & b & b & b & b & & \end{array}$	$\begin{array}{cccc cccc cccc cccc} fi & g & fi & g & fi & fi & g & b & g & b & d & g & g & d & g \\ di & g^{\cdot} & di & g^{\cdot} & di & di & ci & g & ci & g & ci & ci & ci & ci & ci \\ bi & & bi & & bi & & & & & & & & & & \end{array}$
$\begin{array}{cccc cccc cccc cccc} \bar{b} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{e} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{e} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} \\ ci & & & & ci & & & & ci & & & & & & & \end{array}$	$\begin{array}{cccc cccc cccc cccc} \bar{b} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{e} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{e} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} \\ ci & & & & ci & & & & ci & & & & & & & \end{array}$	$\begin{array}{cccc cccc cccc cccc} \bar{b} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{e} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{e} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} \\ ci & & & & ci & & & & ci & & & & & & & \end{array}$	$\begin{array}{cccc cccc cccc cccc} \bar{b} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{e} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{e} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} & \bar{g} \\ ci & & & & ci & & & & ci & & & & & & & \end{array}$

+	/	+	\		/	+	/	+	\		/	+	/	+	\
b [·]	b [·]	b [·]	a [·]	d [·]	d [·]	d [·]	d [·]	d [·]	c [·]	c [·]	c [·]	c [·]	c [·]	c [·]	a [·]
a [·]	a [·]	a [·]	g [·]	b [·]	e [·]	c [·]	c [·]	c [·]	b [·]	g [·]	b [·]	b [·]	b [·]	b [·]	g [·]
g ⁻		fi	g ⁻	fi	g ⁻		fi	f	a ⁻	b ⁻		g ⁻	g ⁻		
g ¹		d ¹	g ¹	d ¹	g ¹		d ¹	d ¹	g ⁻	g ⁻		c ¹	g ¹		
		b ¹		b ¹			b ¹		c ¹	c ¹					

/	+	/	+	\	/	+	/	/	\	/	+	/	+	\	+
e [·]	e [·]	e [·]	e [·]	d [·]	d [·]	d [·]	d [·]	d [·]	c [·]	f [·]	f [·]	f [·]	f [·]	e [·]	
c [·]	d [·]	d [·]	d [·]	d [·]	c [·]	b [·]	c [·]	c [·]	c [·]	b [·]	d [·]	e [·]	e [·]	e [·]	d [·]
g ⁻	b ⁻	g ⁻	g ⁻	fi	g ⁻	fi	g ⁻	fi	g ⁻	fi	g ⁻	fi	fi	fi	
c ¹	g ¹	c ¹	g ¹	d ¹	g ¹	d ¹	g ¹	d ¹	g ¹	d ¹	g ¹	d ¹	d ¹	d ¹	
	c ¹			b ¹		b ¹		b ¹				b ¹			

Bys o'r groes.									
g ⁻	b ⁻	d ¹	g ⁻		fi	g ⁻	fi		
c ¹	g ¹		c ¹		d ¹	g ¹	d ¹		b ¹

fi	g ⁻	fi	g ⁻	b ⁻	d ¹	g ⁻	b ⁻	d ¹
d ¹	g ¹	d ¹	c ¹	g ¹	c ¹	g ¹	g ¹	c ¹
b ¹		b ¹		c ¹		c ¹		c ¹

c a d b e d c g f a g b a c	
$\bar{g}$ $\bar{b}$ d_1 $\bar{g}$ $\bar{g}$ f_1 $\bar{g}$ f_1 c_1 $\bar{g}$ c_1 g_1 d_1 g_1 d_1 d_1 c_1 c_1 b_1 b_1	
g b a f g b a c a f e g f a	
$\bar{g}$ f_1 $\bar{g}$ f_1 f_1 $\bar{a}$ $\bar{b}$ d_1 g_1 d_1 g_1 d_1 d_1 $\bar{g}$ $\bar{g}$ c_1 b_1 b_1 c_1 c_1 c_1 c_1 c_1	
g c f a g e f a g c g e	
$\bar{g}$ $\bar{b}$ d_1 $\bar{g}$ $\bar{b}$ d_1 $\bar{g}$ $\bar{g}$ c_1 $\bar{g}$ c_1 c_1 $\bar{g}$ $\bar{g}$ c_1 g_1 c_1 c_1 c_1 c_1	
$\bar{d}$ $\bar{f}$ $\bar{e}$ g $\bar{f}$ a $\bar{e}$ g $\bar{f}$ $\bar{d}$ $\bar{e}$ g	
f_1 $\bar{g}$ f_1 $\bar{g}$ f_1 $\bar{g}$ d_1 g_1 d_1 g_1 d_1 g_1 b_1 b_1 b_1 b_1	

$\bar{g}^{\cdot}$ $\bar{c}$	$d^{\cdot}$	$c^{\cdot}$	$\bar{g}^{\cdot}$ $\bar{c}$	$\bar{b}^{\cdot}$ $\bar{b}$	$\bar{b}^{\cdot}$ $\bar{b}$	$\bar{b}^{\cdot}$ $\bar{b}$	$\bar{f}^{\cdot}$ $\bar{b}$	$\bar{f}^{\cdot}$ $\bar{b}$	$\bar{b}^{\cdot}$ $\bar{b}$	$\bar{b}^{\cdot}$ $\bar{b}$	$\bar{f}^{\cdot}$ $\bar{b}$	$\bar{f}^{\cdot}$ $\bar{b}$	$\bar{b}^{\cdot}$ $\bar{b}$	$\bar{b}^{\cdot}$ $\bar{b}$	$\bar{f}^{\cdot}$ $\bar{b}$
$\bar{g}$ a			$\bar{g}$ g^1	fi d^1 b^1			$\bar{g}$ g^1	fi d^1 b^1			$\bar{g}$ g^1	fi d^1 b^1			$\bar{g}$ g^1
$c^{\cdot}$	$b^{\cdot}$	$\bar{f}^{\cdot}$ $\bar{b}$	$\bar{g}^{\cdot}$ $\bar{c}$	$\bar{g}^{\cdot}$ g^1	$\bar{g}^{\cdot}$ g^1	$\bar{c}^{\cdot}$ $\bar{c}$	$\bar{g}^{\cdot}$ $\bar{c}$	$\bar{g}^{\cdot}$ g^1	$\bar{g}^{\cdot}$ g^1	$\bar{c}^{\cdot}$ $\bar{c}$	$\bar{g}^{\cdot}$ $\bar{c}$	$\bar{g}^{\cdot}$ g^1	$\bar{c}^{\cdot}$ $\bar{c}$	$a^{\cdot}$	
fi d^1 b^1		fi d^1	$\bar{g}$ a			$\bar{b}$ $\bar{g}^1$ a				$\bar{b}$ $\bar{g}^1$ a				$\bar{b}$ $\bar{g}^1$ a	$\bar{g}$ a
$\bar{g}^{\cdot}$ $\bar{c}$	$\bar{f}^{\cdot}$ $\bar{b}$	$\bar{f}^{\cdot}$ $\bar{b}$	$\bar{d}^{\cdot}$ $\bar{b}$	$\bar{f}^{\cdot}$ $\bar{b}$	$\bar{f}^{\cdot}$ $\bar{b}$	$\bar{d}^{\cdot}$ $\bar{b}$	$\bar{f}^{\cdot}$ $\bar{b}$	$\bar{f}^{\cdot}$ $\bar{b}$	$\bar{d}^{\cdot}$ $\bar{b}$	$\bar{f}^{\cdot}$ $\bar{b}$	$\bar{d}^{\cdot}$ $\bar{b}$	$\bar{g}^{\cdot}$ g^1	$\bar{c}^{\cdot}$ $\bar{c}$	$a^{\cdot}$	$\bar{g}^{\cdot}$ g^1
$\bar{g}$ g^1	fi d^1 b^1		$\bar{g}$ g^1			fi d^1 b^1			$\bar{g}$ g^1	fi d^1 b^1		$\bar{g}$ g^1		fi d^1 b^1	
$\bar{d}$	$\bar{c}$	$\bar{d}$	$\bar{d}$	$\bar{c}$	$\bar{d}$	$\bar{c}$	$\bar{d}$	$\bar{c}$	$\bar{d}$	$\bar{c}$	$\bar{d}$	$\bar{c}$	$\bar{d}$	$\bar{c}$	$\bar{d}$
fi d^1 a			$\bar{g}$ a	$\bar{g}$ g^1	$\bar{g}$ g^1	$\bar{g}$ g^1						fi d^1 b^1	$\bar{g}$ g^1	fi d^1 b^1	$\bar{g}$ g^1

[illegible]

$ \begin{array}{c} \text{+} \quad \backslash \quad \text{c} \quad \backslash \\ \text{d} \cdot \text{c} \cdot \quad \text{b} \cdot \text{b} \cdot \quad \text{b} \cdot \text{b} \cdot \\ \text{b} \cdot \text{b} \cdot \quad \text{a} \cdot \text{a} \cdot \quad \text{a} \cdot \text{a} \cdot \text{g} \cdot \end{array} $	$ \begin{array}{c} \text{Bys} \\ \text{o'r} \\ \text{groes.} \end{array} $	$ \begin{array}{c} \text{+} \quad \backslash \quad \text{a} \quad \backslash \\ \text{b} \cdot \text{b} \cdot \quad \text{a} \cdot \quad \text{a} \cdot \\ \text{g} \cdot \text{f} \cdot \quad \text{g} \cdot \text{f} \cdot \text{g} \cdot \end{array} $
$ \begin{array}{c} \text{fi} \text{ fi} \quad \text{g} \cdot \text{b} \cdot \text{d} \cdot \quad \text{g} \cdot \text{g} \cdot \\ \text{d} \cdot \text{d} \cdot \quad \text{c} \cdot \text{g} \cdot \quad \text{c} \cdot \text{g} \cdot \\ \text{b} \cdot \quad \text{c} \cdot \end{array} $		$ \begin{array}{c} \text{fi} \quad \text{g} \cdot \quad \text{fi} \quad \text{fi} \quad \text{g} \cdot \\ \text{d} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{d} \cdot \quad \text{d} \cdot \quad \text{c} \cdot \\ \text{b} \cdot \quad \text{b} \cdot \end{array} $

$ \begin{array}{c} \text{c} \cdot \text{a} \cdot \text{f} \cdot \text{c} \cdot \text{b} \cdot \text{g} \cdot \text{c} \cdot \quad \text{f} \cdot \text{d} \cdot \text{g} \cdot \text{c} \cdot \text{a} \cdot \text{g} \cdot \text{d} \cdot \text{c} \cdot \\ \text{b} \cdot \text{d} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{fi} \quad \text{g} \cdot \quad \text{fi} \quad \text{fi} \quad \text{g} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{a} \cdot \quad \text{c} \cdot \\ \text{g} \cdot \quad \text{c} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{d} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{d} \cdot \quad \text{d} \cdot \quad \text{c} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{c} \cdot \quad \text{d} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{d} \cdot \\ \text{c} \cdot \quad \text{c} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{b} \cdot \quad \text{d} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{c} \cdot \end{array} $	$ \begin{array}{c} \text{g} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{a} \cdot \quad \text{c} \cdot \\ \text{c} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{c} \cdot \quad \text{d} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{d} \cdot \\ \text{g} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{b} \cdot \quad \text{c} \cdot \quad \text{d} \cdot \quad \text{b} \cdot \quad \text{a} \cdot \quad \text{b} \cdot \\ \text{g} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{fi} \quad \text{fi} \quad \text{g} \cdot \\ \text{c} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{d} \cdot \quad \text{d} \cdot \quad \text{c} \cdot \\ \text{b} \cdot \end{array} $

$ \begin{array}{c} \text{g} \cdot \quad \text{c} \cdot \quad \text{f} \cdot \quad \text{d} \cdot \quad \text{d} \cdot \quad \text{d} \cdot \\ \text{d} \cdot \quad \text{f} \cdot \quad \text{d} \cdot \quad \text{d} \cdot \quad \text{d} \cdot \\ \text{b} \cdot \text{d} \cdot \quad \text{g} \cdot \text{b} \cdot \text{d} \cdot \quad \text{g} \cdot \\ \text{g} \cdot \quad \text{c} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{g} \cdot \\ \text{c} \cdot \quad \text{c} \cdot \end{array} $	$ \begin{array}{c} \text{Bys} \\ \text{o'r} \\ \text{groes.} \end{array} $	$ \begin{array}{c} \text{II.} \\ \text{g} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{b} \cdot \text{c} \cdot \text{d} \cdot \text{b} \cdot \text{a} \cdot \text{b} \cdot \\ \text{g} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{fi} \quad \text{fi} \quad \text{g} \cdot \\ \text{c} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{d} \cdot \quad \text{d} \cdot \quad \text{c} \cdot \\ \text{b} \cdot \end{array} $

$ \begin{array}{c} \text{c} \cdot \quad \text{a} \cdot \\ \text{b} \cdot \text{d} \cdot \\ \text{g} \cdot \quad \text{c} \cdot \end{array} $	$ \begin{array}{c} \text{Fordd.} \\ \text{III.} \end{array} $	$ \begin{array}{c} \text{Fordd.} \\ \text{III.} \end{array} $

[illegible]

$\begin{array}{c} \text{f} \quad \text{a} \cdot \mid \bar{\text{d}} \quad \bar{\text{c}} \mid \bar{\text{c}} \quad \text{g} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{a} \cdot \\ \text{f} \quad \text{a} \cdot \mid \bar{\text{d}} \quad \bar{\text{c}} \mid \bar{\text{c}} \quad \text{g} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{a} \cdot \\ \text{f} \quad \text{a} \cdot \mid \bar{\text{d}} \quad \bar{\text{c}} \mid \bar{\text{c}} \quad \text{g} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{a} \cdot \\ \text{f} \quad \text{a} \cdot \mid \bar{\text{d}} \quad \bar{\text{c}} \mid \bar{\text{c}} \quad \text{g} \cdot \quad \text{g} \cdot \quad \text{a} \cdot \end{array}$	Fordd.	$\begin{array}{c} \text{c} \cdot \quad \text{c} \cdot \\ \text{g} \cdot \quad \text{g} \cdot \\ \text{c} \cdot \quad \text{c} \cdot \end{array}$
$\begin{array}{c} \text{f} \quad \text{f} \quad \text{g} \quad \text{g} \quad \text{b} \quad \text{d} \\ \text{d} \quad \text{d} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{g} \quad \text{g} \\ \text{b} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \end{array}$		$\begin{array}{c} \text{g} \quad \text{g} \quad \text{b} \quad \text{d} \\ \text{c} \quad \text{c} \quad \text{g} \quad \text{g} \\ \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \end{array}$
VII.		
11001111.		
Bys.		
$\begin{array}{c} \text{c} \cdot \quad \text{d} \cdot \quad \text{e} \cdot \quad \text{b} \cdot \\ \text{a} \cdot \quad \text{b} \cdot \\ \text{c} \cdot \quad \text{d} \cdot \end{array}$		$\begin{array}{c} \text{b} \cdot \quad \text{b} \cdot \quad \text{d} \cdot \\ \text{f} \cdot \quad \text{f} \cdot \quad \text{f} \cdot \\ \text{b} \cdot \quad \text{b} \cdot \quad \text{b} \cdot \end{array}$
$\begin{array}{c} \text{g} \quad \text{b} \quad \text{d} \quad \text{g} \quad \text{g} \\ \text{c} \quad \text{g} \quad \text{g} \quad \text{g} \quad \text{g} \\ \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \end{array}$		$\begin{array}{c} \text{f} \quad \text{f} \quad \text{g} \quad \text{f} \\ \text{d} \quad \text{d} \quad \text{g} \quad \text{d} \\ \text{b} \quad \text{b} \quad \text{g} \quad \text{b} \end{array}$
Bys.		
dechre.		
VIII.		
Fordd.		
$\begin{array}{c} \text{f} \quad \text{g} \quad \text{f} \quad \text{g} \quad \text{g} \quad \text{b} \quad \text{d} \\ \text{d} \quad \text{d} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{g} \quad \text{g} \\ \text{b} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \end{array}$		$\begin{array}{c} \text{c} \cdot \quad \text{c} \cdot \quad \text{d} \cdot \quad \text{d} \cdot \\ \text{c} \cdot \quad \text{c} \cdot \quad \text{c} \cdot \quad \text{c} \cdot \\ \text{c} \cdot \quad \text{c} \cdot \quad \text{c} \cdot \quad \text{c} \cdot \end{array}$
$\begin{array}{c} \text{f} \quad \text{g} \quad \text{f} \quad \text{g} \quad \text{g} \quad \text{b} \quad \text{d} \\ \text{d} \quad \text{d} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{g} \quad \text{g} \\ \text{b} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \quad \text{c} \end{array}$		$\begin{array}{c} \text{f} \quad \text{f} \quad \text{g} \quad \text{f} \\ \text{d} \quad \text{d} \quad \text{g} \quad \text{d} \\ \text{b} \quad \text{c} \quad \text{g} \quad \text{b} \end{array}$

$\begin{array}{c} c^{\cdot} \quad d^{\cdot} \quad c^{\cdot} \quad c^{\cdot} \\ \bar{c} \quad \bar{e} \quad \quad \bar{d} \quad \bar{f} \quad \quad \bar{c} \quad \bar{e} \quad \bar{c} \quad \bar{e} \end{array}$	Bys.	$\begin{array}{c} b^{\cdot} \quad c^{\cdot} \quad d^{\cdot} \quad d^{\cdot} \\ \bar{b} \quad \bar{d} \quad \bar{c} \quad \bar{e} \quad \bar{d} \quad \bar{f} \quad \bar{d} \quad \bar{f} \end{array}$			
$\begin{array}{c} \bar{g} \quad \bar{b} \quad d \quad \bar{g} \quad \bar{g} \\ c \quad \bar{g} \quad \quad c \quad c \end{array}$		$\begin{array}{c} f \quad \bar{g} \quad f \quad f \\ d \quad g \quad d \quad d \end{array}$			
$\begin{array}{c} c^{\cdot} \quad d^{\cdot} \quad c^{\cdot} \quad c^{\cdot} \\ \bar{c} \quad \bar{e} \quad \bar{d} \quad \bar{f} \quad \bar{c} \quad \bar{e} \quad \bar{c} \quad \bar{e} \end{array}$	Bys.	$\begin{array}{c} b^{\cdot} \quad c^{\cdot} \quad b^{\cdot} \quad c^{\cdot} \\ \bar{b} \quad \bar{c} \quad \bar{b} \quad \bar{c} \end{array}$	Fordd.	IX.	$\begin{array}{c} c^{\cdot} \\ \bar{c} \quad g \end{array}$
$\begin{array}{c} \bar{g} \quad \bar{b} \quad d \quad \bar{g} \quad \bar{g} \\ c \quad \bar{g} \quad \quad c \quad g \end{array}$		$\begin{array}{c} f \quad \bar{g} \quad f \quad f \\ d \quad g \quad d \quad d \end{array}$			$\begin{array}{c} \bar{g} \\ c \end{array}$
$\begin{array}{c} c^{\cdot} \quad d^{\cdot} \quad d^{\cdot} \quad d^{\cdot} \quad c^{\cdot} \quad d^{\cdot} \quad c^{\cdot} \quad c^{\cdot} \\ \bar{c} \quad \bar{g} \quad \quad \bar{d} \quad \bar{f} \quad \bar{d} \quad \bar{f} \quad \quad \bar{c} \quad \bar{e} \quad \quad \bar{d} \quad \bar{f} \quad \quad \bar{c} \quad \bar{e} \quad \bar{c} \quad \bar{e} \end{array}$	Bys.	$\begin{array}{c} b^{\cdot} \quad c^{\cdot} \\ \bar{b} \quad \bar{d} \quad c \quad \bar{e} \end{array}$			
$\begin{array}{c} \bar{g} \quad f \quad f \quad \bar{g} \quad \bar{b} \quad d \quad \bar{g} \quad \bar{g} \\ g \quad d \quad d \quad c \quad \bar{g} \quad \quad c \quad g \end{array}$		$\begin{array}{c} f \quad \bar{g} \\ d \quad g \end{array}$			
$\begin{array}{c} d^{\cdot} \quad d^{\cdot} \quad c^{\cdot} \\ \bar{d} \quad \bar{f} \quad \bar{d} \quad \bar{f} \quad \quad \bar{c} \quad \bar{e} \end{array}$	Fordd.	X.	$\begin{array}{c} c^{\cdot} \quad c^{\cdot} \\ g^{\cdot} \quad g^{\cdot} \\ \bar{c} \quad a^{\cdot} \quad \bar{c} \end{array}$	$\begin{array}{c} d^{\cdot} \quad b^{\cdot} \quad g^{\cdot} \quad d^{\cdot} \\ \bar{d} \quad c^{\cdot} \quad \bar{d} \quad \bar{c} \quad \bar{d} \end{array}$	
$\begin{array}{c} f \quad f \quad \bar{g} \\ d \quad d \quad c \end{array}$			$\begin{array}{c} \bar{g} \quad \bar{g} \\ c \quad g \end{array}$	$\begin{array}{c} f \quad f \quad \bar{g} \quad \bar{b} \quad d \\ d \quad d \quad c \quad \bar{g} \end{array}$	
$\begin{array}{c} c^{\cdot} \quad g^{\cdot} \quad g^{\cdot} \\ \bar{c} \quad a^{\cdot} \quad \bar{c} \end{array}$	Bys.	$\begin{array}{c} b^{\cdot} \quad c^{\cdot} \quad d^{\cdot} \quad b^{\cdot} \quad g^{\cdot} \quad d^{\cdot} \\ \bar{b} \quad \bar{c} \quad \bar{d} \quad \bar{c} \quad \bar{d} \quad \bar{c} \quad \bar{d} \end{array}$	Bys o'r grocs.		
$\begin{array}{c} \bar{g} \quad \bar{g} \\ c \quad g \end{array}$		$\begin{array}{c} f \quad \bar{g} \quad f \quad f \quad \bar{g} \quad d \\ d \quad g \quad d \quad c \quad \bar{g} \end{array}$			

$\begin{array}{cccc} b^{\cdot} & c^{\cdot} & b^{\cdot} & o^{\cdot} \\ \bar{b} & \bar{c} & \bar{b} & \bar{c} \end{array}$ $\begin{array}{cccc} f^{\cdot} & g^{\cdot} & f^{\cdot} & f^{\cdot} \\ d^{\cdot} & g^{\cdot} & d^{\cdot} & d^{\cdot} \\ b^{\cdot} & & b^{\cdot} & c^{\cdot} \end{array}$	Fordd.	XI.	$\begin{array}{cccccc} e^{\cdot} & c^{\cdot} & d^{\cdot} & b^{\cdot} & g^{\cdot} & d^{\cdot} & c^{\cdot} \\ \bar{e} & d^{\cdot} & \bar{e} & \bar{d} & c^{\cdot} & \bar{d} & \bar{c} \end{array}$ $\begin{array}{cccccc} g^{\cdot} & g^{\cdot} & f^{\cdot} & f^{\cdot} & g^{\cdot} & \bar{b} & d^{\cdot} & g^{\cdot} \\ c^{\cdot} & g^{\cdot} & d^{\cdot} & d^{\cdot} & c^{\cdot} & g^{\cdot} & & c^{\cdot} \\ & & b^{\cdot} & & & c^{\cdot} & & \end{array}$	
$\begin{array}{c} g^{\cdot} \\ a^{\cdot} \bar{c} \\ \bar{g} \\ g^{\cdot} \end{array}$	Bys.	$\begin{array}{cccc} b^{\cdot} & c^{\cdot} & d^{\cdot} & b^{\cdot} \\ \bar{b} & \bar{c} & \bar{d} & c^{\cdot} & \bar{d} \end{array}$ $\begin{array}{cccc} f^{\cdot} & g^{\cdot} & f^{\cdot} & f^{\cdot} \\ d^{\cdot} & g^{\cdot} & d^{\cdot} & d^{\cdot} \\ b^{\cdot} & & b^{\cdot} & \end{array}$	Fordd.	$\begin{array}{c} \text{[Diagram: Four horizontal lines with a box above them]} \\ g^{\cdot} & a^{\cdot} & g^{\cdot} & \bar{c} \\ \bar{g} & & \bar{g} & \\ c^{\cdot} & & g^{\cdot} & \end{array}$
$\begin{array}{c} \text{[Diagram: Four horizontal lines with a box above them]} \\ f^{\cdot} & g^{\cdot} & f^{\cdot} & \bar{d} \\ \bar{f} & & \bar{f} & \\ c^{\cdot} & & c^{\cdot} & \end{array}$	$\begin{array}{c} \text{[Diagram: Four horizontal lines with a box above them]} \\ \bar{e} & \bar{c} & f^{\cdot} & a^{\cdot} \\ \bar{e} & & \bar{e} & \bar{c} \end{array}$	Bys.	$\begin{array}{c} \text{[Diagram: Four horizontal lines with a box above them]} \\ f^{\cdot} & a^{\cdot} & g^{\cdot} & b^{\cdot} \\ \bar{f} & & \bar{f} & \\ d^{\cdot} & & g^{\cdot} & \\ b^{\cdot} & & & \end{array}$	
$\begin{array}{c} \text{[Diagram: Four horizontal lines with a box above them]} \\ a^{\cdot} & c^{\cdot} & a^{\cdot} & f^{\cdot} \\ \bar{a} & & \bar{a} & \bar{c} \end{array}$	$\begin{array}{c} \text{[Diagram: Four horizontal lines with a box above them]} \\ \bar{e} & g^{\cdot} & f^{\cdot} & a^{\cdot} & g^{\cdot} & c^{\cdot} & g^{\cdot} & \bar{e} \\ \bar{e} & & \bar{e} & & \bar{e} & & \bar{e} & \bar{c} \end{array}$	$\begin{array}{c} \text{[Diagram: Four horizontal lines with a box above them]} \\ d^{\cdot} & f^{\cdot} & \bar{e} & g^{\cdot} & f^{\cdot} & a^{\cdot} & \bar{d} & \bar{e} \\ \bar{d} & & \bar{d} & & \bar{d} & & \bar{d} & \bar{c} \end{array}$		
$\begin{array}{c} f^{\cdot} & f^{\cdot} & \bar{g} & \bar{b} & d^{\cdot} & \bar{g} & \bar{g} \\ d^{\cdot} & d^{\cdot} & c^{\cdot} & g^{\cdot} & c^{\cdot} & c^{\cdot} & g^{\cdot} \\ b^{\cdot} & & & c^{\cdot} & & & \end{array}$	$\begin{array}{c} f^{\cdot} & g^{\cdot} & f^{\cdot} & f^{\cdot} & f^{\cdot} & f^{\cdot} \\ d^{\cdot} & g^{\cdot} & d^{\cdot} & d^{\cdot} & d^{\cdot} & d^{\cdot} \\ b^{\cdot} & & b^{\cdot} & & b^{\cdot} & c^{\cdot} \end{array}$			
$\begin{array}{c} g^{\cdot} & g^{\cdot} & a^{\cdot} \\ \bar{e} & \bar{e} & \bar{e} \\ \bar{c} & g^{\cdot} & \bar{c} & \bar{d} & g^{\cdot} \end{array}$	Fordd.	XIII.	$\begin{array}{c} g^{\cdot} & f^{\cdot} & f^{\cdot} & \bar{c} & \bar{c} \\ \bar{g} & \bar{f} & \bar{f} & \bar{e} & \bar{d} & \bar{f} & \bar{d} & \bar{d} \\ a^{\cdot} & & g^{\cdot} & & & & & \end{array}$ $\begin{array}{c} g^{\cdot} & g^{\cdot} & f^{\cdot} & f^{\cdot} & g^{\cdot} & \bar{b} & d^{\cdot} \\ c^{\cdot} & g^{\cdot} & d^{\cdot} & d^{\cdot} & c^{\cdot} & g^{\cdot} & c^{\cdot} \\ & & b^{\cdot} & & & & \end{array}$	

[illegible]

AMRYW BERTHYNASAU I GERDDORIAETH.

CERDD DANNAU §.

O lyvyr ciddo Syr W. W. Wyn.

LLYMA Lyvyr a elwir Cadwedigaeth Cerdd Dant, nid amgen telyn a chrwth, o vewn tair talaeth Cymru; yr hwn à dynwyd o'r Miwfig, wrth ddymuniad pedwar pencerdd o delyn o chrwth, a meddwl ac athrylith pob un o hoesynt at ei gilydd, i wneuthur cerdd ac i'w chadw yn nghov, ac i'w chanu yn ei lle, ac i'w dosbarthu. A henwau y pedwar pencerdd yw Allon y Cenau, Rhydderoh Voel, Matholwch Wyddel, ac Olav Gerddawr*: ac yr oedd yn gwrandaw Henri Gyvenrhydd†, a Charfi Delynior, a llawer ereill a'u cynghor ac o'u celvyddyd gyda hwynt. A thrwy gynghor yr athrawon hyny, a chelvyddyd y doctôr o'r Miwfig, a'r pedwar athraw a'u celvyddyd, o gydgynghor pob un at ei gilydd, y gwnaed y pedwar mesur ar hugain; ac i sicrau y rhai hyny y gwnaed y pedwar Deivr ar ugain. O dri achaws y gwnaed hwynt: y cyntaf, i wneuthur cerdd; yr ail i adnabod cerdd; a'r trydydd i ddal cerdd mewn cov, val y mae eu henwau rhagllaw un iaith Werddonig. A Mwrchan Wyddel oedd yn arglwydd yu y Werddon‡, yr amser hwnw, ac a'u confirmioedd yn y man a elwir Glyn Achlach, drwy ei holl allu a'i swyddau, a gorchymyn ar hawb eu swecrio.

Ac yn wir o bydd neb a wypo ddotharth y pedwar mesur ar ugain yn ddilys ac yn dddiramigwydd, a dosbarthu gamwth bob un at ei gilydd, nid dieithrach iddo glywed cam mewn cerdd dant, noc i ddarllewr da adael llythyren allan o'r fildaf, neu air o'r rhewm; ac velly mae yn dangaws, wrd mewn cwlwm a chaniad cyweirdannau a thyniadau. Onaddynt rhai sydd gedeirn, rhai fy weiniaid. Pedwar cyweirdant gwan á wna un cadarn; ac yr un modd ain y tyhiadau cedeirn. Ac o'r rhai hyny y gwneir pynciau; ac o'r pynciau y gwneir mesurau; ac o'r mesurau, proviadau, gostlegion, ceinciau, clymau, a chaniadau.

§ Cadwadaeth Cerdd Dannau, nid amgen telynau, a chrythau h vewn tair talaeth Cymru; y rhai hyn à dynwyd allan o'r mulic, drwy ddeall a dychymyg doctôr o, gelyddyd; ac wrth ddymuniad pedwar pencerdd o delyn a chrwth. *Cafglad Didrevn aiddo Iarll Macclerfield.*

* Albou ab Cynan, Rhyddy Voel, Mytholwch Wyddel, Alof Gerddwr. *Cafgl. Didrevn.*

† Henri Gruf, neu Henri Gevn rhydd. *Cafgl. Didrevn.*

‡ Cloch Voel, a Henri Gevnrhudd, a Marchan Wyddel, a'u disgylion, yn amser Cwysen vaq Carfi o Dyn Achlach yn Iwerddon. *Cronca. O. Myvyr.*

§ Mwrchan Wyddel oedd arglwydd Pénaf y pryd hyny. *Cafgl. Didrevn.*

Dyweder bellach am grychiadau, a phlethiadau, a chyfylltiadau, a thagiadau*, ac ystopiadau. Llyma yr achosion y mae y cyfylltiadau yn cael eu henw: o achaws eu bod yn cyfylltu cywair dannau a thyniadau. Llyma yr achaws y cawas tagiad ei henw: o herwydd ei fod un ystopiaw cyweirdant a thyniad ryw amfer, pan ddel mewn cerdd. Crychiadau sydd yn cyvlawni rhwng cyweirdant a thyniad, a lle fawr y bŷs y cyvrivir. Y tolciadau,* sydd yn gwafaneuthu yn lle bwyadau; a'r plethiadau † yn tegu rhwng tyniadau a chweirdannau, ac yn amryveiliaw bob un a'i gilydd; ac yn doibarthu.

ALLAN O DDRYDL O HEN LYVYR YSGRIV.

Pa ryw nefur yw yr Ogwyddawr? O'r Tutyr, neu o'r Drwsgyl Mawr?

Os Tutyr a vydd, dau gyweirdant a dau dyniad: Os Trwsgyl Byr, rhaid bod pedwar cyweirdant a phedwar tyniad.

Pa ryw Ddir y mae Gofteg Ieremiah ab y Gov?

Gofteg Ieremiah yn dyvodd allan o'r macmwn byr: Gofteg Davydd Athraw, Corfiniwr: trofiggin Pibau Morvudd, yn dyvodd allan o drwsgyl bach.

Am grychiadau, a phlethiadau, a thagiadau, a bwyadau, a tholciadau, ac ystopiadau.

Wyth o dyniadau a chywair.

Pedair colovyn cerdd sydd yn feyll pob un yn lle ei gilydd: Corchgolovyn, Cardyged gwddan, Ymryson Flam, a Choust strych, faethu Malach. Cwlwm Hir ar y Lleddyv Gywair, Cwlwm o'r Gogywair, Cwlwm y tri mwchwl odidawg.

Allan o Lyvyr arall y mae y canlynawl: Sev Athrawiaeth i ganu Crwth. Llyma ddoibarthi cerdd dannau, a'i chyvarwyddyd, yn y modd mae yn dangaws mewn clymau a chaniadau; nid amgen cyweirdannau a thyniadau. Rhai o honynt sydd weinion; ereill o honynt sydd gedeirn. Wyth cyweirdant priv gychwynawl y sydd: a phedwar cyweirdant gwan i wneuthur

* A tholiadau.

† Toliadau.

‡ Crychiadau.

un cyweirdant cadarn. Ac o'r rhai hyny y gwneir y pynciau ; ac o'r pynciau y gwneir y mesurau ; ac o'r mesurau gwneir y proviadau, y gostegion, y canladau, a'r clymau.

Dywedav bellach am grychiadau, a phlethiadau, a chysylltiadau, tagiadau, bwyadau, tolciadau, ystopiadau.

Bellach, dyma yr achaws y mae y cyfylltiadau yn cael eu henwau. O herwydd eu bod yn cyfylltu cyweirdannau a thyniadau.

Dyma yr achaws y cawas tagiadau eu henwau arnynt ; o herwydd eu bod yn attal rhwng cyweirdannau a thyniadau, o glymau caniad : O bydd byr y mesur ddwywaith ; o bydd hir y mesur bedair gwaith, heb na mwy na llai : ac os bydd na mwy na llai, camvesur y fydd.

Pedwar ar ugain fydd o glymau cydgerdd : nid amgen cwlwm ar bob mesur o'r 24 mesur, ar clymau hyny á ganir ar y crafgywair cymmmain un. Ac o'r clymau cydgerdd ymryson yn dyvoda'r canladau, y rhai fy yn dyvoda'r mesurau ereill : ac ychydig o ddyfsg a bair i'r neb a vo a'r mesurau ganddo, i ganu wrth y mesur, megys ag y mae yn dilyn ar ol yma.

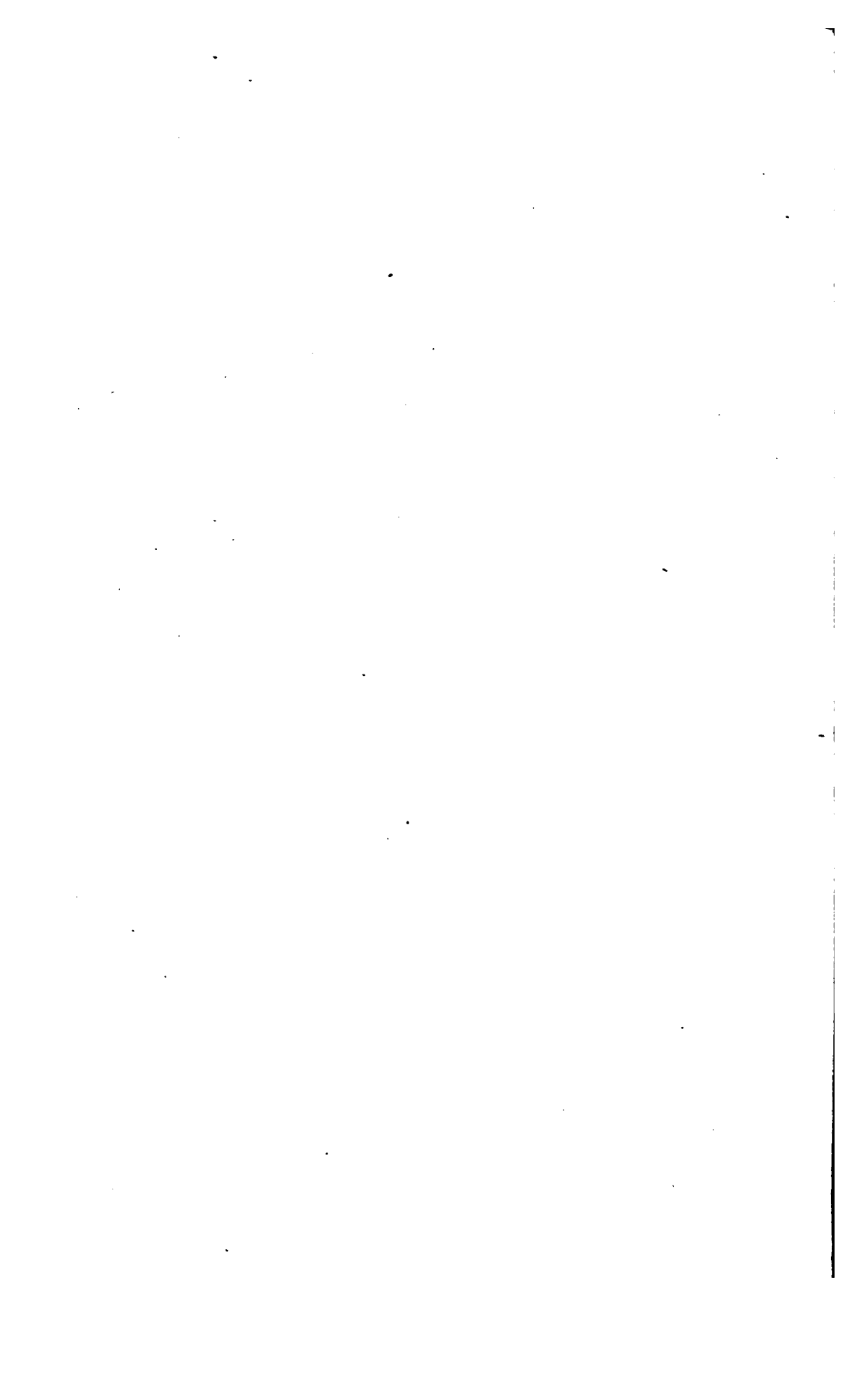
Wyth o gyweirdannau a thyniadau fydd yn lle eu cilydd, heb na mwy na llai.

Llyma ddangaws y modd y cenir yr 8 gyweirdant, a'r 8 dyniad, priv gychwynawl.

Cyweirdannau priv, a ddechreuir á'r mynegvys yn y bragodgywair, a chyweirdant y vawd á'r graenvys yn ei le ei hun, a'r hirvys tan vwrddwn y cyweirdant, a'r bys bach tan vwrddwn y cyweirdant ifav, ar y cildant cafol a'r cildant uchav.

DIWEDD.

This book should be returned to
the Library on or before the last date
stamped below

CA

